CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Other Manuscripts
Manu 7

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतदशमस्कंधपूर्वार्धचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः अथश्रीमद्भागवतदशमस्कंधपूर्वार्द्धचूर्णिकाव्यारव्यायते राजोवाच कथितोवंशविस्ता
रोभवतासोमसूर्ययोः राज्ञांचोभयवंश्यानांचरितंपरमाद्भुतम् १ यदोश्चधर्मशीलस्यनितरांमुनिसत्तम तत्रअवतीर्णस्यवि
ष्णोःवीर्याणिकथय किंच हरिःयदुवंशेअवतीर्ययानिकृतवान्तानिविस्ताराद्वद हेशुक अत्रलोकेजनाःमुक्ताःमुमुक्षवःवि
षयिणश्चेतित्रिविधा तन्मध्येअन्यनकस्यापि अलंबुद्धिरित्याह मुक्तेः गीयमानात् भवौषधात् श्रोत्रमनोभिरामात् ईश-
गुणानुवादात् पशुघ्नात्विनाकःपुमान्विरज्येत किंच मेपितामहाः भीष्मादिरूपतिमिंगलैःदुरत्ययंकौरवसैन्यसागरंव
त्सपदंकृत्वा यत्प्लुवाःअतरन्स्म किंच द्रोण्यस्त्रदग्धंइदंमेशरीरंमन्मातुःकुक्षिंगतःसन्चक्रंधृत्वायःजुगोप तस्यमायामनु
ष्यस्यवीर्याणिवद किंचत्वयानवमेरामःरोहिणीतनयःप्रोक्तःपुनःदेवक्यागर्भसंबंधःतस्यैवोक्तः सःदेहांतरंविनाकुतोघ
टते किंच मुकुंदःपितुर्गेहात्कुतोव्रजंगतः तथाज्ञातिभिःसहक्ववासंकृतवान् तथाव्रजेमथुरायांचवसन्किमकरोत् त
थामातुर्भ्रातरंकंसंकुतः अवधीत् तथानृदेहंआश्रित्यकतिवर्षाणियदुपुर्यांअवात्सीत् तस्यकतिपत्न्यःअभवन् एतत्
अन्यच्च सर्वंत्वंब्रूहि हेशुक एषाक्षुत् त्यक्तोदकमपिमांनबाधते यतःहरिकथामृतंपिबामि सूतउवाच एतंप्रश्नं
श्रुत्वा शुकःनृपंप्रत्यर्च्यकृष्णाचरितंवक्तुंआरभत श्रीशुकउवाच हेराजन्तवबुद्धिःसम्यग्व्यवसिता यतःबुद्धेः
हरिकथायांनैष्ठिकीरतिःजाता किंच वासुदेवकथाप्रश्नःवक्तृपृच्छकश्रोतॄन्पुनाति हेनृप इयंभूमिः दृप्तनृपव्याजदैत्यानी
कशतायुतैःभूरिभारेणव्याप्ता अश्रुमुखीगौर्भूत्वाब्रह्माणंशरणंगत्वातस्मैदुःखंउवाच तद्दुःखंज्ञात्वाब्रह्मादेवैःतयाचसहक्षीरा-
ब्धितीरंययौ तत्रगत्वासमाहितःसन्जगन्नाथंपुरुषंपुरुषसूक्तेनउपतस्थे ततःसमाधौगगनेसमीरितांगिरंनिशम्यदेवानाह हेदे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वा: मत्त: पौरुषींवाचंश्शृणुत तथाविधीयतांमाचिरं अहोईश्वरेणभूताप: पुरैवअवधारित: भवद्भि: अंशै: यदुषुउपजन्यताम् किं
च भगवान्वसुदेवगृहेजनिष्यते तत्प्रियार्थंसुरस्त्रिय: संभवंतु किंच सहस्रवदन: अनंत: हरे: प्रियार्थं आदौ भविष्यति तथावि-
ष्णोर्मायाईशाज्ञया कार्यार्थंयशोदायां संभविष्यति श्रीशुकउवाच एवंब्रह्मादेवानादिश्य महींचआश्वास्यस्वलोकंययौ
हेनृप अथयदुपति: शूरसेन: मथुरांवसन्माथुरादिदेशान्पुराबुभुजे अत: सापुरीमथुरेत्यभवत् यत्रहरि: नित्यसन्निहितोऽ
स्ति तस्यांकदाचित्कृतोद्वाह: शौरि: वसुदेव: देवक्यासहप्रयाणार्थंरथमारुहत् तदाउग्रसेनसुत: कंस: स्वसु: प्रियार्थंहयानांर
श्मीन्जग्राह तदादेवक: दुहित्रेगजानांचतु: शतं ४०० अश्वानांसार्धमयुतं १५००० रथानांत्रिषट्शतं १८०० दासीनांशतद्वयम्
२०० एवंपारिबर्हंददौ तदाशंखतूर्यादय: नेदु: तत: पथिप्रग्रहिणंकंसंरेरे कंसेतिसंबोध्य अशरीरवाक्आह हे अज्ञत्वंयांवहसे
अस्या: अष्टमोगर्भ: त्वांहनिष्यति इत्युक्त: स: पाप: खड्गपाणि: सन्भगिनींहंतुंकचेऽग्रहीत् तदातंसांत्वयन्वसुदेव: आह
वसुदेवउवाच हेकंस त्वंशूरै: वर्णनीयगुणोसि अत: विवाहपर्वणिभगिनींकथंहन्यात् मरणभयेनहन्मीतिचेत्तर्हिदे
हवतांदेहेनसहमृत्युर्जायते स: अद्यवाअब्दशतांतेवास्यात् अत: पापाचरणंअयुक्तं किंच अस्मिन्देहेपंचत्वंआपन्नप्रायेस
तिजीव: कर्मवशात् आदौदेहांतरंप्राप्यपश्चात्पूर्वदेहंतृणजलूकेवत्यजति किंच कर्मणाचोदितमन: यंयंदेवादिरूपंदेहंधाव
ति यंयंअभिनिवेशेनप्राप्नोति तत्रतत्र असौजीव: तदेवाहमितिमन्यमान: तेनसहजायते किंच हेकंस आत्मनस्तावतदेहाद्य
ध्यासात्जन्मोक्तं ततश्चअन्योन्यधर्माध्यासात् यथादेहादिधर्मा: कार्श्यादय: आत्मनिप्रतीयंते एवंआत्मधर्मा: प्रेमास्पदत्वा
दय: देहादिषु एवंराजसूकरयोर्देहयोर्विशेषाभावात् व्यर्थोमृत्युप्रतीकार: अत: कस्यचित्द्रोहंनाचरेदिति हेकंस एषातवानु

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ज्ञापुत्तिकोपमाऽस्ति इमांहंतुंत्वंनार्हसि श्रीशुकउवाच एवमुक्तोपिकंसः नन्यवर्तत तदातस्यनिर्बंधंज्ञात्वा प्राप्तंकालं
वंचयितुंइदंज्ञातवान् तदाह यावद्बुद्धिबलोदयंतावत्बुद्धिमतामृत्युःअपोह्यः यदिननिवर्तेततर्हिदेहिनःअपराधोनास्ति अ
तःएवंकरिष्यामीत्याह मृत्यवेकंसायपुत्रान्दत्वा इमांमोचये यदिचमेसुताःजायेरन्मृत्युर्वानम्रियेतचेत् विपर्ययोवाकिंनस्यात्
गतिर्धातुर्दुरत्ययाइत्यादिविमृश्यशौरिःतंपूजयित्वावदनांभोजंप्रसार्यनृशंसंतंइदंअब्रवीत् वसुदेवउवाच हेकंसयत्
साअशरीरवाक्आह तद्भयंतेनयतःअस्याःपुत्रान्तेअर्पयिष्यामि श्रीशुकउवाच ततःकंसःस्वसुर्वधात्निवृत्तःव
सुदेवोपितंप्रशस्यगृहंविवेश अथप्रसूतिकालेप्राप्तेदेवकीअष्टौपुत्रान् एकांकन्यांच अनुवत्सरंसुषुवे ततःप्रथमजंकीर्तिमं
तंकंसायवसुदेवःकृच्छ्रेणददौ हेनृप साधूनांदुःसहंकिं विदुषांअपेक्षितंकिमित्यादि एवंशौरेःसमत्वंदृष्ट्वातुष्टःसन्कंसः
इदंआह हेवसुदेव अयंतेकुमारःगच्छतु अस्मात्मेभयंनयुवयोः अष्टमात्गर्भात्मेमृत्युःविहितःएवमुक्तेशौरिः सुतंआदाय
ययौ तथापितद्वचःनाभ्यनंदत् एतर्हिनारदःएत्यकंसंआह हेकंस व्रजेनंदाद्याःगोपाःतथातत्स्त्रियःतथामथुरायांवसुदे
वाद्याःतत्स्त्रियश्च एतेसर्वेदेवताप्रायाःसंति इदंतथाभूमेःभारायमाणानांदैत्यानांचवधोद्यमंश्रावयित्वानारदःययौ ततःकं-
सःयदून्सुरानितिमत्वातथादेवक्यागर्भसंभूतंविष्णुस्ववधंप्रतिकारणंमत्वावसुदेवंदेवकींचगृहेशृंखलैःनिगृह्यतयोः
जातंजातंपुत्रंअहन् हेराजन् असुतृपःराजानःमातृपुत्रादीन्घ्नंति किमत्राश्चर्यंकिंच प्राक्विष्णुनाहतकालनेमिरूपस्यात्मा
नंजानन्सःयदुभिःव्यरुध्यत उग्रसेनंचपितरंयदुभोजांधकाधिपम् स्वयंनिगृह्यबुभुजेशूरसेनान्महाबलः ६९ इतिश्रीम २
द्भागवतेदशमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः १ श्रीशुकउवाच प्रलंबबकचाणूरतृणावर्तमहाशनैः मुष्टिकारिष्टद्विविदपूतनाकेशि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

धेनुकैः १ अन्यैश्चासुरभूपालैर्बाणभौमादिभिर्युतः कंसः मागधाश्रयः सन् यदूनां कदनं चक्रे तेपीडिताः संतः कुरुपांचालादिदेशा
न् विविशुः एके तं अनुवर्तमानाः पर्युपासत एवं देवक्याः षट्सु बालेषु हतेषु सत्सु सप्तमः अनंताख्यं विष्णोर्धाम देवक्याः हर्ष
शोकप्रदः गर्भो बभूव भगवानपि यदूनां कंसजं भयं ज्ञात्वा योगमाया आदिशत् हे देवि व्रजं गच्छ तत्र वसुदेवस्त्री रोहिणी अ-
न्याश्च गुप्तस्थाने वसंति तत्र गत्वा देवकी जठरे मे धाम शेषाख्यं अस्ति तत् आकृष्य रोहिण्युदरे स्थापय ततः अहमपि देवक्याः
पुत्रतां प्राप्स्यामि त्वं च नंदस्त्रियां यशोदायां भविष्यसि एवं कृते मनुजाः त्वां धूपोपहारादिभिः अर्चिष्यंति ते तव नामानि दुर्गा भ
द्रकाली विजया वैष्णवी इत्यादीनि स्थानानि च करिष्यंति किंच त्वया गर्भसंकर्षणात् तं संकर्षणमिति वदिष्यंति लोकरम-
णात् राममिति बलवदुच्छ्रयात् बलमिति च एवं हरिणा आदिष्टा सा व्रजे आगत्य तथाऽकरोत् एवं तया देवक्याः गर्भे रो
हिणीं प्रणीते सति पौराः गर्भः विस्रस्त इति चुक्रुशुः अथ भगवान् भक्ताभयदः वसुदेवमनसि आविर्बभूव ततो वसुदेवः पौ
रुषं धाम बिभ्रत् रविरिव तेजस्वी भूतानां दुर्धर्षश्च बभूव ततः वसुदेवेन वैधदीक्षया अर्पितां श्रीमूर्तिं देवकी प्राचीचंद्रमि
व मनसैव दधार सा देवकी श्रीहरेः निवासभूता सत्यपि नातिरेजे यतः कंसगृहे रुद्धा यथा घटादिषु रुद्धो दीपः एवं प्रभया भ
वनं विरोचयंतीं तां दृष्ट्वा कंसः आह अहो मे प्राणहरोयः हरिः सः ध्रुवं गुहां श्रितः सः मद्वधे पराक्रमं करिष्यत्येव अतः तस्मि
न् अद्य मया किं करणीयं ननु इयमेव हन्यतामिति चेत्तर्हि स्वसुः गर्भिण्याः स्त्रियः वधः यशः श्रियं आयुश्च नाशयति किंच क्रौर्ये
ण यो वर्तते सः जीवन्नपि मृतः स्यात् किंच तं मनुजाः शपंति अस्मिन् मृते सति अंधं तमो गमिष्यतीति इति घोरतमाद्भावात् निव
र्त्य हरेः जन्म प्रतीक्षन् आस्ते किंच आसीनः तिष्ठन् भुंजानः पर्यटन् हरिं चिंतयानः तन्मयं जगत् अपश्यत् तत्र देवैः ऋषिभिः सह

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.द. ब्रह्माभवश्चएत्यतुष्टुवुः हेहरेसत्यसंकल्पंकालत्रयेपिसत्यं एवं सर्वप्रकारेणसत्यंत्वांवयंशरणंप्रपन्नाः स्म किंच हेकृष्ण अ पू.स्.
३ यंसंसारवृक्षः प्रकृत्याश्रयः १ सुखदुःखफलः २ गुणत्रयमूलः ३ धर्मार्थादिरसः ४ सप्तधातुत्वक् ७ भूत ५ मनोबुद्ध्यहंकार ३
विटपः ८ नवद्वारच्छिद्रः ९ दशप्राणपर्णः १० जीवेश्वरखगः ११ एवंभूतवृक्षस्यउत्पत्त्यादिकर्तात्वमेवासि एवंभूतःत्वंसर्वलो
कानांक्षेमायसात्विकरूपाणिबिभर्षि हेअंबुजाक्षत्वयिएकेचित्तस्थाप्यत्वत्पादपोतेनभवाब्धिंगोवत्सपदंकुर्वंति किंच तेद
यालवः भवार्णवंउत्तीर्यभवत्पदांभोरुहरूपांनावंलोकतरणार्थंअत्रसंस्थाप्यपारंयाताः किंच हेहरे ये ज्ञानिनः त्वत्पादसेवां
नकुर्वंतितेपरंपदंआरुह्यततोऽधःपतंति तथातवभक्तास्तुनपतंति किंतु विघ्नमूर्धसुपदंदत्वानिर्भयाःसंतः विचरंति एवंभूतो
भवान् अस्यस्थितौजीवानांकर्मफलदातृवपुः श्रयतेतेनवपुषाजनःतेपूजांकरोति हेदेवसर्वसाक्षिणः तेनामरूपेगुणजन्मक
र्मभिः निरूपणार्हेनभवतः अथापिउपासकाः उपासनादिलक्षणक्रियायांत्वांसाक्षात्पश्यंति किंच हेकृष्ण तव नामरूपाणि
शृण्वन्गृणन्त्वत्पादाब्जयोः निविष्टचेताः सन् भवायनकल्पते तथाहरे अस्याः भुवः भारः त्वयाजन्मनैवअपनीतः एतत्दि
ष्ट्या हेकृष्ण अभवस्यतेजन्मकारणंक्रीडांविनानतर्कयामः किंच हेईश मत्स्यादियोनिषुकृतावतारः त्वंयथात्रिभुवनंपासि
तथाअधुनाभुवःभारंहर तेनमः देवकींआहुः हेअंब साक्षाद्भगवान् तेकुक्षिंगतः अतः कंसात् तेभयंमाभूत् तवात्मजः यदू
नांगोप्ताभविष्यति श्रीशुकउवाच इत्यभिष्टूयपुरुषंयद्रूपमनिदंयथा ब्रह्मेशानौपुरोधायदेवाःप्रतिययुर्दिवं ४२
इतिदशमेद्वितीयः २ श्रीशुकउवाच अथयदासर्वगुणोपेतःशुभकालआसीत् तथायदाशांतर्क्षग्रहतारकंरोहिण्यृक्षं ३
आसीत्यदाचदिशःप्रसेदुःयदानिर्मलोडुगणोदयंनभःआसीत् मंगलभूयिष्ठपुरग्रामव्रजाकरामहीआसीत् यदाप्रसन्नज-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ला: नद्य: पद्मश्रियो ह्रदाश्च तथा द्विजालिभिर्नादिता: वनपंक्तय: आसन् यदा च सुखस्पर्श: वायुर्ववौ तथा विप्राग्नय: दीप्ता:
बभूवु: यदा च साधूनां मनांसि प्रसन्नानि आसन् किंच तस्मिन् अजने जायमाने सति दिवि दुंदुभय: नेदु: किन्नरगंधर्वा: जगु: सि
द्धचारणास्तुष्टुवु: विद्याधर्यप्सरस: ननृतु: मुनिदेवा: पुष्पाणि ववृषु: मेघा: अब्धिं अनु मंदं मंदं जगर्जु: यदा च घनतमसि निशीथे जा
यमाने सति तदा देवक्यां विष्णु: आविरासीत् प्राच्यां दिशि पूर्णेंदुरिव तं पद्मेक्षणं चतुर्भुजं शंखाद्यायुधं श्रीवत्सचिह्नं कौस्तुभ
कंठं पीतांबरं मेघाभं किरीटकुंडलत्विषा स्फुरत्केशं कांच्यादिभी रोचमानं एवमादिविशिष्टं अद्भुतं बालं दृष्ट्वा फुल्लनेत्रो वसुदेव:
हर्षित: सन् द्विजेभ्य: मनसा गवां अयुतं दत्वा एनं परं पूरुषं स्वतेजसा सूतिगृहं विरोचयंतं निश्चित्य कृतांजलिर्भूत्वा अस्तौत् वसु
देव उवाच हे ईश त्वं विदितोसि कथं प्रकृते: पर: पूरुष इति स एव त्वं पूर्वं स्वमायया इदं सृष्ट्वा तदनु अप्रविष्ट एव त्वं प्रविष्ट इव ल
क्ष्यसे यथा इमे महदादयो भावा: षोडशविकारै: १६ सह एकत्र मिलित्वा विराजं उत्पाद्य तत्र प्रविष्टा इव दृश्यंते न पुन: प्रविष्टा: प्रा
गेव विद्यमानत्वादिति एवं भवान् गुणै: सह वर्तमानोपि त्वं इंद्रियैर्न गृह्यसे किंच सर्वात्मन: तव अपरिच्छिन्नत्वात् बहिरंतर्भेदो ना
स्ति कुत: ते गर्भप्रवेश: अत: केवलानुभवानंदरूप एव त्वं विदितोसि इति मे भाग्यं किंच हे विभो अस्य जन्मादीन् त्वत्त: वदंति ए
तत्त्वयि नो विरुद्धं यत: कुर्वद्भि: गुणै: त्वयि सृष्ट्यादिकर्तृत्वं उपचर्यते ते गुणाश्रयत्वात् यथा भृत्यकृत्यं राजनीति एवंभूत: त्वं
त्रिलोकस्थितये मायया शुक्लं वर्णं बिभर्षि तथा सृष्टये रक्तं नाशाय कृष्णमिति अपि च हे विभो अस्य लोकस्य रक्षणार्थं अधुना म
म गृहे अवतीर्णोसि स: त्वं नृपसंज्ञासुरै: चाल्यमाना: चमूर्हनिष्यसे एवं सत्यपि त्वया अप्रमत्तेन भाव्यमित्याह हे प्रभो यत: अयं
खल: कंस: नौ गृहे भाविजन्म श्रुत्वा ते अग्रजान् अवधीत् एवंभूत: स: अधुना पुरुषै: कथितं तवावतारं जातमिति श्रुत्वा उदायुध:

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

भा.द. सन् अधुनैवागच्छति श्रीशुकउवाच हेनृप अथदेवकी महापुरुषलक्षणंपुत्रंदृष्ट्वा कंसात् भीतासती तंतुष्टाव देवक्युवाच
४ हेभगवन् वेदाः निर्गुणंआद्यंनिर्विकारं यद्वस्तुआहुः तदेवत्वंविष्णुरसि किंच अस्मिन् लोकेनष्टेसति यःत्वंएकएव अशेषसंज्ञः शिष्यसे
एवंभूतस्यतेनभयशंकेति किंच हेविष्णो अयंनिमेषादिर्वत्सरांतःकालः तवचेष्टांआहुः तंत्वांनिर्भयंशरणंव्रजामि हेआद्य अयंम
र्त्यः मृत्युव्यालभीतः पलायन् सन् कुत्रापिनिर्भयंस्थानंनप्राप ततः यदृच्छयात्वत्पादाब्जंप्राप्यस्वस्थःशेते सः त्वंकंसात्त्रस्तान्
नः त्राहि इदंतवपौरुषंरूपंध्यानार्हंमांसदृशांप्रत्यक्षंमाकृथाः हेकृष्ण असौपापः मयित्वज्जन्मजातमितिमाविद्यात् यतोऽहंत
स्मात् बिभेमि हेविश्वात्मन् इदंचतुर्भुजंरूपंउपसंहर किंच हेईश यः त्वंप्रलयांतेइदंविश्वंयथावकाशस्वतनौबिभर्षि सः त्वंमेग-
र्भगः अभूः इदंनृलोकस्यविडंबनम् अथचतुर्भुजरूपेणप्राकट्येकारणमाह श्रीभगवानुवाच हेमातः स्वायंभुवेंतरे
पूर्वजन्मनित्वंपृश्निरिति अयंवसुदेवः सुतपाइति आसीत् तदायुवां ब्रह्माज्ञयासृष्ट्यर्थंतपः तेपाथे तदावर्षवातादिकालगुणान्
सहमानौशीर्णपर्णानिलाहारौमत्तःकामान् इच्छंतौसंतौमदाराधनंकृतवंतौ एवंतीव्रंतपः तप्यतोःसतोः दिव्यवर्षसहस्राणि
द्वादशईयुः तदावांअहं अमुनावपुषाप्रादुरासम् ततः वरोव्रीयतामित्युक्तेयुवाभ्यांअनपत्याभ्यांमादृशःपुत्रोवृतः नमोक्षःय
तःदेवमाययामोहितौ एवंवरंदत्वामयिगतेसति प्राप्तमनोरथौभूत्वाग्राम्यभोगानभुंजाथां ततः अहंलोकेमत्समंअन्यंअदृ-
ष्ट्वा अहमेववांपृश्निगर्भइतिसुतःअभवं ततः अन्यजन्मनि अदित्यांकश्यपात् वामनरूपेणवांसुतःआसं अधुनातृतीयेभवे
पितेनैववपुषाजातोस्मि हेसति एवंमेवचःसत्यं किंच प्राग्जन्मस्मरणायइदंरूपंमयादर्शितं अन्यथामद्भवंज्ञानंमर्त्यलिंगेननो ४
त्पद्यते अतःपरंत्वदिच्छयाबालोपिभविष्यामि हेपितरौयुवांपुत्रभावेनब्रह्मभावेनचचिंतयंतौमद्गतिंयास्यथ श्रीशुकउ०

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंहरिः उक्त्वा पित्रोः पश्यतोः सतोः सद्यः प्राकृतः शिशुः बभूव ततः शौरिः भगवदाज्ञया सूतिकागृहात् सुतंआदाय यदा बहिर्गं
तुंऐच्छत्तदैवयोगमायायशोदायांजाता तयात्हृतेंद्रियवृत्तिषुद्वाःस्थेषु पौरेषु च शायितेषु सत्सु सर्वाः पिहितद्वाराः बृहत्कपाटा
यसकीलशृंखलैः दुरत्यया अपि कृष्णावाहे वसुदेवे प्राप्ते सति ताः विवृताः तदैव मंदगर्जितः पर्जन्यः ववर्ष तदैव शेषः फणैः वारिनि
वारयन् अगात् ततः मघोनि वर्षति सति यमुना जलौघजवोर्मिफेनिला भयानकावर्तशताकुला सती रामस्य सिंधुरिव मार्गंद
दौ ततः शौरिः व्रजंएत्य अजया सुप्तान् गोपान् ज्ञात्वा यशोदाशयने सुतंसंस्थाप्य तत्सुतां आदाय पुनः गृहान् गत्वा तां देवकीश
यने न्यस्य पादयोः निगडंबद्ध्वा पूर्ववदास यशोदा नंदपत्नी च जातपरमबुध्यत न तल्लिंगं परिश्रांता निद्रयाऽपगतस्मृतिः ५३
इति दशमे तृतीयः ३ श्रीशुकउवाच ततः बहिरंतःपुरद्वारः सर्वाः पूर्ववदावृताः ततो बालध्वनिंश्रुत्वा गृहपालाः
समुत्थिताः १ ते तु गत्वा कंसाय तत् अष्टमंजन्म आचख्युः ततः कंसः तल्पात् उत्थाय कालोऽयमिति विह्वलः सन् सूतिगृहमगा
त् तंदेवकी करुणंआह हे भ्रातः इयं तव स्नुषा एनां हंतुं मार्हसि किंच बहवः शिशवः त्वया हताः इयंचरमा प्रजाता मे नां दातुमर्हसि
श्रीशुकउवाच एवंरुदंत्या तया याचितः कंसः तां निर्भर्त्स्य तद्धस्तात्कन्यामाकृष्य जग्राह ततः सः तां चरणयोः गृहीत्वा
शिलापृष्ठे अपोथयत् सा तद्धस्तात् उत्पत्य सद्यः देवी भूत्वा खंगता सती तत्र सायुधाऽष्टमहाभुजा अदृश्यत तथा दिव्यस्रगा
दिभिर्भूषिता धनुःशूलेषुचर्मासिशंखचक्रगदाधरा दत्तबलिभिः सिद्धचारणादिभिः स्तूयमाना इदंअब्रवीत् हे मंद मया हत
या किं यत्र क्व वा तव शत्रुः जातोऽस्ति दीनशिशून् मा हिंसीः एवंप्रभाष्य देवी बहुनामनिकेतेषु बहुनामा बभूव तयोक्तंश्रुत्वा विस्मि
तः कंसः देवकीवसुदेवं विमुच्य नम्रः सन् आह हे भगिनि हे भाम मया युवयोः अपत्यानि बहूनि हिंसितानि सोऽहं निर्दयः सन् ब्रह्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हेवस्वसन्कान्लोकान्गमिष्यामि किंच दैवमपिमिथ्यावक्तिनमर्त्याएव यतःयद्विश्वंभात् पापःअहंशिशून्निहतवान् अतःसु
वांसुतान् माशोचतं यतःदैवाधीनाःजंतवःसदा एकत्रनासते किंच देहाएवभवंतिनभवंतिच यथाभुविघटादीनि एवंदेहेषुविक्रि
यमाणेषुअयंएकरूपःआत्मानविपर्येतिभौमेषुविक्रियमाणेषुयथाभूः एवंअजानतःपुंसःदेहात्मबुद्धिर्भवति तयाभेदःतस्माद्दे
हयोगवियोगौ ततःसंसृतिः अतःहेभद्रेसुतान्मानुशोच यतःजंतुःअवशःसन्स्वकृतंभुंक्ते किंच ममदौरात्म्यंक्षमध्वं एवमुक्त्वा
अश्रुमुखःकंसःतयोःपादौअग्रहीत् ततःतौनिगडात् मोचयामास ततःएवंअनुतप्तस्यभ्रातुःसतःक्षांतरोषा देवकीवसुदेवश्चत
उवाच हेकंस यथात्वंवदसितथादेहिनांअज्ञानप्रभवाहंधीःवर्तते ययास्वःपरइतिभेदोभवति ततश्चशोकहर्षादयः एवंभावैःमि
थःभावान्घ्नंतंईश्वरंपृथक्दृशः तेनपश्यंति किंतु अहमेवहंताहतश्चेतिमन्यंते श्रीशुकउवाच एवंताभ्यांउक्तःकंसःतदा
ज्ञांगृहीत्वागृहंविवेश ततःतस्यांरात्र्यांगतायांकंसः मंत्रिणआहूयतेभ्योयोगनिद्रयोक्तंसर्वंआह एवंभर्तुर्वचःश्रुत्वातेदेवशत्रवः
तंऊचुः हेभोजेंद्रएवंचेत्तर्हिपुरग्रामादिषु अनिर्दशान् निर्दशांश्चशिशून् अद्यहनिष्यामः किंच ते धनुर्ज्याघोषैःउद्विग्नमनसोदे
वाःउद्यमैःकिंकरिष्यंति किंचतेशरव्रातैः हन्यमानाःदेवाःरणंउत्सृज्यपलायनंचक्रुःतत्रकेचित्प्रांजलयःकेचित् मुक्तकच्छ
शिखाःभीताःस्म इतिवादिनःस्युः किंच क्षेमशूरैःदेवैःकिं रहोजुषाहरिणाकिं वनौकसाशंभुनाकिं अल्पवीर्येणइंद्रेणकिं
तपस्यताब्रह्मणावाकिं अथापिसापत्न्यात् देवाःनोपेक्ष्याइतिमन्महे अतःतन्मूलखनने अस्मान्नियुंक्ष्व हेकंसयथाअंगेउपे
क्षितःआमयःसःवृद्धःसन्चिकित्सितुंनशक्यते एवंबद्धबलःरिपुःनचाल्यते हेप्रभोदेवानांमूलंविष्णुःतन्मूलंधर्मःतन्मूलंब्र ५
ह्मगोविप्रतपोयज्ञाः अतःविप्रान्तपस्विनःहविर्दुघाःगाश्चहन्मः किंच विप्रगोदेवादयःएतेहरेस्तनवःसहरिःसर्वसुराध्यक्षः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तन्मूलाः सर्वाः ब्रह्माद्दिदेवताः अतः तद्वधोपायः अयं यदृषीणांविहिंसनमिति श्रीशुकउवाच एवंकंसः दुर्मंत्रिभिः सह
संमंत्र्य कालपाशावृतः सन् ब्रह्महिंसांहितंमेने ततः दैत्यान् लोकनाशार्थं आदिश्यगृहंययौ ततः तेदैत्याः सतांद्वेषंआचेरुः यतः समी
पप्राप्तमृत्यवः आयुःश्रियंयशोधर्मंलोकानाशिषएवच हंतिश्रेयांसिसर्वाणिपुंसोमहदतिक्रमः ४६ इतिदशमेचतुर्थः
४ श्रीशुकउवाच नंदस्त्वात्मजउत्पन्नेजाताह्लादोमहामनाः आहूयविप्रान्दैवज्ञान्स्नातःशुचिरलंकृतः १ तत
स्तैः स्वस्त्ययनंवाचयित्वापुत्रस्यजातकर्मकारयामास ततःनंदःकालादिनाभूम्यादिशुद्धिः दानेनद्रव्यशुद्धिः संस्कारैः गर्भशु-
द्धिः स्यादितिज्ञात्वा विप्रेभ्यः धेनूनांलक्षद्वयंतथासप्ततिलाद्रीन् वस्त्रादियुतान्ददौ ततः विप्रसूतादयः स्वस्तिवाचकाबभूवुः गा
यकाः जगुः भेरीदुंदुभयः नेदुः व्रजः चित्रध्वजपताकादिभिः भूषितोऽभूत् गवादयः हरिद्रातैललिप्ताः विचित्रधातुस्रगादि
भिः भूषिताबभूवुः गोपाः महार्हवस्त्रादिभिर्भूषिताः नानोपायनपाणयः तत्रसमाययुः गोप्यः यशोदायाः सुतोद्भवंश्रुत्वाव
स्त्रालंकारादिभिः आत्मानंअलंकृत्य तथापृथुश्रोण्यश्चलकुचाः सत्यः बलिभिः सहतत्रसंजग्मुः एवंनंदालयंव्रजंत्यः चित्रां
बराः पथिशिखाच्युतमाल्यवर्षाः सवलयाः गोप्यः मार्गेविरेजुः ततः तत्रगत्वाचिरंपाहीतिबालकेआशिषः प्रयुंजानाः हरिद्रा
चूर्णतैलाद्भिः जनंसिंचंत्यः उज्जगुः किंच तदामहोत्सवेवादित्राणिअवाद्यंत किंच श्रीकृष्णेव्रजप्राप्तेसतिगोपाः मिथोऽत्हृ
ष्टाः दधिक्षीरादिभिः सिंचंतः नवनीतैर्लिंपंतः तानिचमिथः चिक्षिपुः अथनंदः तेभ्यः सूतादिभ्यश्चवासोऽलंकारादिप्रादा
त् तथा येऽन्येविद्योपजीविनः तान्स्वपुत्रोदयार्थंकामैरपूजयत् ततः रोहिणीदिव्यवस्त्रादिभिर्भूषितासतीतत्रव्यचरत् तत
आरभ्यनंदव्रजः सर्वसमृद्धिमान्आस तथाहरेर्वासात्तद्गुणैरमाक्रीडः अभूत् अथैकदानंदः गोकुलरक्षार्थंगोपान्निरू

भा. द. प्यकंसस्यवार्षिकंकरंदातुंमथुरांगतः ततः वसुदेवः नंदंप्राप्तंश्रुत्वाराज्ञेदत्तकरंज्ञात्वातस्यवासस्थानंशकटोत्तारभूमिंययौ पू. सू.
६ तंदृष्ट्वाउत्थायप्रीतःसन् दोर्भ्यांसस्वजे ततःतेनपूजितः अनामयंपृष्टःआसीनःवसुदेवः इदंआह हे भ्रातः अप्रजस्यतेअधुना
प्रजायत्समपद्यत एतद्दिष्ट्या किंच अत्रसंसारचक्रेवर्तमानःभवान्पुनर्जातइवमेउपलब्धःएतद्दिष्ट्या इदंप्रियदर्शनंदुर्लभम्
यतःप्रियसंवासःएकत्रनयथास्रोतसःओघेनतृणादीनांतद्वत् हेनंदतत्वनंनिरुजंकच्चित्यत्रत्वंसुहृद्वृतःआस्से किंच हे भ्रातः
मेसुतःमात्रासहत्वांतातंमन्वानःसुखीकच्चित् हेनंदबंधून्प्रतिसंपादितोयःत्रिवर्गःसएवपुंसोयुक्तः अतःतेषुक्लिश्यमानेषु
सत्सुसःसुखायनभवति नंदउवाच अहोतेपुत्राःकंसेनबहवोहताःकन्यैकाअवशिष्टासापिदिवंगता हे वसुदेव अयं
जनःअदृष्टनिष्ठःअस्ति स्वस्यसुखदुःखयोःकारणंअदृष्टमेव एवंयोवेदसःनमुह्यति अतःत्वयानदुःखंभावनीयं वसुदेव
उवाच हेनंदत्वयाराज्ञेवार्षिकःकरोदत्तःयुष्माभिर्वयंचदृष्टाः अत्रबहुकालंनस्थेयं इदानींगोकुलेउत्पाताःसंति श्रीशु
कउवाच इतिनंदादयोगोपाःप्रोक्तास्तेशौरिणाययुः अनोभिरनडुद्युक्तैस्तमनुज्ञाप्यगोकुलम् ३२ इतिदशमेपंचमः
५ श्रीशुकउवाच अथनंदःशौरेःवचःनमृषेतिपथिचिंतयन्हरिंशरणंजगाम एतर्हिकंसेनप्रहिताबालघातिनीपू
तनापुरादिषुशिशून्घ्नंतीसतीचचार हेनृपयत्रहरेःश्रवणादीनितत्रैवनरक्षोबलंकिंपुनर्वक्तव्यंहरौनतद्भयमिति ततःसाखे-
चरीएकदाव्रजंप्राविशत् तांधम्मिल्लसंसिक्तमल्लिकाकुसुमांसुवाससंवल्गुस्मिताद्भिः व्रजौकसांमनोहरंतींपतिदर्शनार्थंप्रा
प्तांश्रियमिवगोप्यःअमंसत ततःशिशून्विचिन्वतीसायदृच्छयानंदगृहेदुष्टांतकंबालंतल्पे आहितंददर्श ततोहरिःबालक ६
मारिकाग्रहंतांविबुध्यमीलितेक्षणःआस ततःसातंबालंअंकमारोपयत् तांतीक्ष्णचित्तांवरस्त्रियंनिरीक्षमाणेतत्प्रभयाधर्षि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेजनन्यौ अतिष्ठतां ननिवारितवत्यौ ततः सा तस्मै दुर्जरविषं स्तनं ददौ अथ भगवान् तं स्तनं गाढं प्रपीड्य प्राणैः सह अपिब
त् ततः सा मुंच मुंचेति भाषिणी नेत्रे विवृत्य चरणौ भुजौ च क्षिप्त्वा स्विन्नगात्रा सती रुरोद तस्याः स्वनेन मही चचाल रसातला-
नि दिशश्च प्रतिनेदिरे तथा जनाः वज्रपातशंकया क्षितौ पेतुः इत्थं निशाचरी व्यसुः सती मुखं विवृत्य केशचरणभुजान् प्रसार्य व्र
जे स्वस्वरूपं आस्थाय स्थिता सती वज्रहतः वृत्र इव अपतत् पतमानोपि तद्देहः षट्क्रोशमध्यवर्तिद्रुमान् चूर्णीचकार ततः तं
देहं हलदंडमितदंष्ट्रं गिरिकंदरनासिकं अंधकूपगभीराक्षं इत्यादिविशिष्टं दृष्ट्वा गोपाः गोप्यश्च तत्रसुः ततः तदुरसि क्रीडंतं
अभयं बालं दृष्ट्वा गोप्यः एत्य तं जगृहुः ततः यशोदारोहिणीभ्यां सहिताः गोप्यः बालस्य गोपुच्छभ्रमणादिभिः रक्षां विद-
धिरे ततः तं गोमूत्रेण स्नापयित्वा गोरजसा रक्षां कृत्वा तथा ललाटादिषु द्वादशांगेषु केशवादिनामभिः शकृता रक्षां चक्रुः त
तो गोप्यः आचम्य अंगेषु करयोश्च स्वस्मिन् बालके च बीजन्यासं अकुर्वत तदाह हे श्रीकृष्ण अजः ते अंघ्री पातु मणिमान् जानु
नी पातु यज्ञः ऊरू पा० अच्युतः कटितटं पा० हयास्य उदरं० केशवः त्हृदयं पा० ईशः उरःस्थलं० इनः कंठं० विष्णुः भुजौ० उरु
क्रमः मुखं० ईश्वरः शिरः० चक्री हरिः अग्रतः अस्तु सगदः हरिः पश्चात्० चापखड्गधरौ मधुहाऽजनौ पार्श्वयोः० कोणेषु ४
शंखधरः उरुगायः० उपेंद्रः उपरि० तार्क्ष्यः अधः० हलधरः समंतात्० त्हृषीकेशः इंद्रियाणि अवतु नारायणः प्राणान्० श्वेत
द्वीपपतिः चित्तं० योगेश्वरः मनः० पृश्निगर्भः बुद्धिं० भगवान् अहंकारं० गोविंदः क्रीडंतं० माधवः शयानं० वैकुंठः व्रजंतं० श्री
पतिः आसीनं० यज्ञभुक् भुंजानं० तथा डाकिन्यादयः भूतप्रेतादयः तथा कोटरा रेवती ज्येष्ठादयः तथा स्वप्नदृष्टा महोत्पाताः वृ
द्धबालग्रहाश्च एते सर्वे विष्णोर्नामग्रहणात् नश्यंतु एवं गोपीभिः कृतरक्षणं सुतं स्तनं पाययित्वा माता शाययामास तावत् नंदा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दिगोपाः व्रजंएत्य तद्देहं दृष्ट्वा विस्मिताः अभूवन् आहुश्च अहोनूनंवसुदेवः ऋषिः संजातः यतः सः यदाह सोयंउत्पातो दृष्टइति ततो
गोपाः परशुभिः तद्देहंछित्वादूरेक्षिप्त्वान्यदहन् ततः तद्देहात् अगरुसौरभः धूमः उत्थितः हेनृप एवंसाराक्षसी हरयेजिघांसयास्तनं
दत्वाऽपिसद्गतिंआप किंपुनः श्रद्धया भक्त्यातस्मै प्रियंयच्छन् सद्गतिंप्राप्नोतीतिवक्तव्यं किंच भक्तत्द्द दिस्थाभ्यांपद्भ्यां यस्याः अं
गंआक्रम्यस्तनंपपौ सायातुधान्यपिमातृगतिंस्वर्गंआप किंपुनर्वक्तव्यं कृष्णाभुक्तस्तनक्षीराः गावोमातरश्च प्राप्नुवंतीति किंच यासां
पयांसिमोक्षदः कृष्णः अपिबत् तासांकृष्णेसुतेक्षणंकुर्वतीनांनपुनः संसारः कल्पते कटधूमस्यसौरभ्यंअवघ्रायव्रजौकसः किमिदंकु
तएवेतिवदंतोव्रजमाययुः ततस्तेनंदादयः गोपैः पूतनागमनादि शिशोः स्वस्तिचउक्तंश्रुत्वा विस्मिताः आसन् ततोनंदः स्वपुत्रंप्रेत्याग
तमिव आदायमूर्ध्निआघ्रायमुदंलेभे यएतत्पूतनामोक्षंकृष्णास्याभर्कमद्भुतम् शृणुयाच्छ्रद्धया मर्त्यो गोविंदे लभते रतिम् ४५
इतिदशमेषष्ठः ६ राजोवाच येनयेनावतारेणभगवान्हरिरीश्वरः करोतिकर्णरम्याणिमनोज्ञानिचनः प्रभो १ हेशु
कयच्चरितंशृण्वतः पुंसः मनोग्लानिः तृष्णाचगच्छति तथाचित्तशुद्धिः भक्तसख्यानिचभवंति तदेवहरिचरितंवद अथअन्यत् हरेः तो
काचरितंवद श्रीशुकउवाच हेनृपएकदाशिशोः अंगपरिवर्तनसमयेकरणीयोत्सवाभिषेके तथाजन्मर्क्षयोगेच मिलित
स्त्रीणांमध्येयशोदासूनोः अभिषेचनंचकार ततः नंदस्त्रीविप्रैः अन्नादिनापूजितैः कृतमंगलंपुत्रंप्राप्तनिद्रं शकटाधः प्रेंखेशायि
तवती ततः सातस्मिन् उत्सवेप्राप्तान् व्रजौकसः पूजयंतीसतीसुतरोदनंनअशृणोत् ततः स्तनार्थीकृष्णः पादौऊर्ध्वंचालितवान् त
तः शकटाधः शयानस्यशिशोः पादाहतंविध्वस्तनानारसवत्कांस्यादिभाजनंअनः विपरीतंपपात ततः यशोदादयः नंदादयश्चतद
द्भुतंदृष्ट्वाकथंविपर्ययगादित्यूचुः ततः बालकाः गोपागोप्यश्चअनेनरुदता इदंक्षिप्तमित्याहुः तत्बालभाषितंगोपादयः नश्रद्दधिरे ततः

यशोदारुदंतंशिशुंआदायग्रहशंकिताभूत्वा विप्रैः कृतस्वस्त्ययनंपुत्रंस्तनमपाययत् तत्रगोपैःततः अनः पूर्ववत्स्थापितं ततोविप्राः ग्रहा
दिहोमंकृत्वा अनः पूजयामासुः किंच येअसूयादिभिर्वर्जिताः तेषां आशिषः व्यर्थानस्युरित्यभिप्रेत्यसुतंआदाय अभिमंत्रितजलैः कृ
त्वाविप्रैःअभिषेचयित्वास्वस्त्ययनंवाचयित्वानंदः अग्निंहुत्वाविप्रेभ्यः अन्नंगाश्चपुत्रोदयार्थंप्रादात् ततः तेआशिषोयुयुजुः ताश्चनि
ष्फलानबभूवुः अथएकदाउत्संगंआरूढंसुतंलालयंतीसाशिशोः भारं वोढुंनसेहे ततः साविस्मितासतीतंभुविस्थाप्यमहापुरुषंद
ध्यौ गृहकृत्येआसचतावत्तृणावर्तनामादैत्यः कंसप्रेरितः सन्चक्रवातरूपेणएत्यव्रजंरेणुभिः आवृण्वन्दिशः घोरशब्देननादयन्
आसीनंशिशुंजहार ततोमुहूर्तंगोष्ठंरजस्तमोभ्यांव्याप्तं ततोयशोदासुतंनापश्यत् तथाकोपिजनः मोहितःसन् आत्मानंपरंचनाप
श्यत् एवंपवनचक्रात्पांसुवर्षेसतिमातासुतमार्गंनज्ञात्वादीनामृतवत्सकागौरिव भुविनिपत्यअशोचत् ततः यशोदारोदनंश्रुत्वाअ
श्रुपूर्णमुख्यः गोप्यः तदनुरुरुदुः ततः सः दैत्यः कृष्णंहरन्कृच्छ्रान्नभोगतोपि ततः परंगंतुंनाशक्नोत् ततः सः शिशुंपर्वतप्रायंमन्य
मानः तेनगलेधृतःसन्उत्स्रष्टुंनाशक्नोत् किंच गलग्रहणनिश्चेष्टोदैत्यः निर्गतलोचनः व्यसुः सन् सहबालः व्रजेअपतत् अंतरिक्षात्
शिलायांपतितं अतएवविशीर्णावयवंतंरुदंत्यः स्त्रियः दृष्ट्वा तदुरसिलंबमानंकृष्णंआदायमात्रेसमर्प्यगोपगोप्यः लब्धमनोरथाः
भूत्वामुदंआपुः आहुश्च अहोएषः बालः दैत्येनमृत्युंप्रापितोपिपुनः प्राप्तः इत्यद्भुतं सपापस्तुस्वपापेनैवमृतः किंच अस्माभिः तपः अ
र्चनादिवाकिंचीर्णं यतः मृतोपिबालः प्राप्तःएतत्दिष्ट्या एवंनंदः अद्भुतानिदृष्ट्वा वसुदेववचः सत्यमितिमानयामास अथैकदाय
शोदासुतंस्वांकमारोप्यस्तनंपाययामास ततः सापीतप्रायस्तनस्यतस्यजृंभतः सतः मुखंलालयंतीसतीतत्रइदंददृशे तदाह खंरोद
सीज्योतिश्चक्रंसूर्येंदुवह्निश्वसनांबुधींश्चद्वीपगिरिनदीः वनानिस्थिरजंगमानि साबीक्ष्यविश्वंसहसाराजन्संजातवेपथुः संमील्य

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मृगशावाक्षीनेत्रेआसीत्सुविस्मिता ३८ इतिदशमेसप्तमः ७ श्रीशुकउवाच गर्गःपुरोहितोराजन्यदूनांसुमहातपाः
व्रजंजगामनंदस्यवसुदेवप्रचोदितः १ तंदृष्ट्वानंदःउत्थायकृतांजलिःसन्ईशदृष्ट्यातंआनर्चएवंकृतातिथ्यंमुनिंसःअब्रवीत् हेब्रह्म
न्पूर्णस्यतेकिंकरवाम किंचत्वादृशांमहतांअन्यत्रगमनंनस्वार्थं किंतुगृहिणांमंगलार्थं अपिचत्वयाअतींद्रियज्ञानसाधनंज्योतिः
शास्त्रंकृतंयेनपुमान्भूतभाविफलंवेत्ति किंचत्वंहिब्रह्मविदांश्रेष्ठोऽसि अतःमेसुतयोःनामकर्मादिसंस्कारान्कर्तुमर्हसि गर्गउ
वाच हेनंदअहंयदूनांआचार्यःख्यातोऽस्मि मयासंस्कृतंतेपुत्रंकंसःदेवकीसुतमितिमन्येत किंचपापधीःकंसस्तुकन्यागिरःश्रु
त्वादेवक्याःअष्टमोगर्भःस्त्रीभवितुंनार्हतिइतिचिंतयन्सुवयोःसख्यंचज्ञात्वाअत्रागत्ययदिहनिष्यतितर्हिनःअनयःस्यात् नंद
उवाच हेगर्गत्वंएकांतेमामकैरपिअलक्षितःसन्स्वस्तिवाचनपूर्वकंअनयोःसंस्कारंकुरु श्रीशुकउवाच एवंप्रार्थितःगर्गः
बालयोःनामकरणंरहसिचकार गर्गउवाच हेनंदअयंरोहिणीपुत्रःरमयन्सुहृदोगुणैःआख्यास्यतेरामइतिबलाधिक्याद्ब
लंविदुः यदूनामपृथग्भावात्संकर्षणमुशंत्युत किंच अस्यान्यपुत्रस्यतुप्रतियुगंतनूःगृह्णतःशुक्लःरक्तःपीतइतित्रयोवर्णाआसन्
इदानींकृष्णतांगतःअतःकृष्णइत्येकंनामस्यात् किंच अयंतवात्मजःप्राक्वसुदेवस्यक्वचिज्जातःअतःवासुदेवइतिवदंति किंच
अस्यगुणकर्मानुरूपनामानिबहूनिसंति तान्यहंवेदनोजनाः किंचायंकृष्णःवःश्रेयःकरिष्यति अनेनचसर्वदुर्गाणियूयंतरिष्यथ
अपिच पुराअराजकेचोरपीडिताःसाधवःअनेनरक्ष्यमाणाःसंतःदस्यून्जिग्युः तथाचयेअस्मिन्प्रीतिंकुर्वंतितान्शत्रवःनाभि
भवंति विष्णुपक्षान्दैत्याइवेति तस्मान्नंदात्मजोऽयंतेनारायणसमोगुणैः अतःएनंपालयस्व एवंनंदंआदिश्यगर्गेगृहंगतेसति ८
नंदःप्रमुदितःसन्पूर्णाशिषंआत्मानंमेने ततःस्वल्पकालेनव्रजेरामकेशवौजानुभ्यांपाणिभ्यांरिंगमाणौसंतौविजह्रतुः ततःतौअं

१ ऐकमत्यकरणात्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

घ्रियुग्मंआकृष्य व्रजकर्दमेषुचलंतौ चरणयोः भूषणशब्देनहृष्टमनसौ संतौ मुग्धप्रभीतवत् मात्रोः अंतिकं प्रापतुः तदामातरौ तौसु
तौदोर्भ्यांउपगुह्य मुखेस्तनंदत्वा तन्मुखंवीक्ष्य मुदंययतुः यदास्त्रीदर्शनीयकुमारलीलौ धृतपुच्छैः वत्सैः इतस्ततः आकृष्यमाणौतौ
दृष्ट्वा गोप्यः हर्षिताः आसन् किंच शृंग्यग्निभ्यः चपलौसुतौ निषेद्धुं तज्जनन्यौनशेकाते तदामनसः अनवस्थांआपतुः तावत् अल्प
कालेनरामकृष्णौ अघृष्टजानुभिः पद्भिः विचक्रमतुः ततः कृष्णः व्रजबालकैः रामेणसहस्त्रीणांमुदंजनयन् चिक्रीडे तदागोप्यः एवं
कृष्णस्यकौमारचापलंवीक्ष्य तन्मातुः शृण्वत्याएत्यऊचुः अयंकृष्णः अकालेवत्सान्मुंचति कल्पितैः स्तेयोपायैः दधिपयः अत्ति
मर्कांश्चददाति तत्रकोपिनात्तिचेत् भांडंभिनत्ति द्रव्यालाभेसतिगृहान् धक्ष्यामीतिक्रुद्धः सन् बालान् रोदयित्वायाति तथाहस्ता
ग्राह्येसति पीठकादिभिः विधिंप्रकल्प्याशिक्यभांडेषुछिद्रंरचयति एवंधार्ष्ट्यानिकुरुते तथागृहेमेहनादीनिकृत्वात्वत्समीपेसाधुरि
वास्ते एवंक्रुद्धस्त्रीभिः कथितापियशोदासुतंआक्षेप्तुंनैच्छत् अथएकदाक्रीडमानारामादिगोपदारकाः कृष्णोमृदंभक्षितवानि
तिमात्रेन्यवेदयन् साकृष्णांकरेधृत्वानिर्भर्त्स्यभीतंतंआह हेसुतकस्मात्त्वंमृदंभक्षितवान् एतेबालाः तवअग्रजोपिवदति ततः कृ
ष्णः आह हेमातः मृदंनाहंभक्षितवान् एतेमिथ्यावदंति यदिसत्यगिरः तर्हिमेमुखंपश्य एवंचेत्तर्हि मुखंप्रसारयेति मात्रोक्तेह
रिः मुखंप्रसारितवान् ततः सातन्मुखेविश्वं अद्रिद्वीपादिसहितंज्योतिः स्वर्लोकादिसहितं आत्मानंसहव्रजंचदृष्ट्वा शंकांप्राप्या
ह अहोएतत्किंस्वप्नउतदेवमायावा अथवा अस्यार्भकस्यएतत् ऐश्वर्यंकिंइत्युक्त्वा एवंचरमंपक्षंआश्रित्य अयंईशः इतिनिश्चि
त्याह यतः इदंप्रतीयतेतत् अहंप्रणतास्मि तथायन्मायया अहंममेतिकुबुद्धिः भवति सः मेगतिः स्यात् एवंज्ञाततत्त्वायां तस्यांई
शः कृष्णः पुत्रस्नेहमयींस्वमायांव्यतनोत् ततः नष्टधीः गोपीतंअंकंआरोप्यपूर्ववत्आसीत् किंचवेदादिभिः गीयमानमाहात्म्यंह

रिपुत्रमितिअमंसत राजोवाच हेब्रह्मन् नंदः एवंश्रेयः किंअकरोत् तथायशोदाच यत्स्तनं हरिः पपौ किंच रामकृष्णयोः अर्भकचरितं तत्पितरौ नविंदेतां एवंश्रेयः ताभ्यां किंकृतमिति श्रीशुकउवाच हेनृपद्रोणोनाम वसुर्धरयास्त्रियासह ब्रह्मणः आदेशान् करिष्यमाणः तंआह हेब्रह्मन् नौजातयोः सतोः हरौ भक्तिः स्यात् इति अनुगृहाण ततः सः अस्त्वित्युक्तः सन् इदानींनंद इतितत्स्त्रीयशोदा इतिचजज्ञे तस्मात् पुत्रीभूते हरौ भक्तिः तयोः आसीत् कृष्णो ब्रह्मण आदेशं सत्यंकर्तुं व्रजेविभुः सहरामोवसंश्चक्रे तेषांप्रीतिं स्वलीलया ५२ इतिदशमेऽष्टमः ८ श्रीशुकउवाच एकदागृहदासीषु यशोदानंदगेहिनी कर्मांतरनियुक्तासु निर्ममंथस्वयंदधि १ तदापुत्रबालचरितानि स्मरंतीतानि अगायत हेनृप साकटितटे कांचीबद्धक्षौमंवासः तथा स्नेहस्नुतकुचयुगं रज्ज्वाकर्षश्रमभुजचलत्कंकणौ कुंडले च स्विन्नं वक्त्रं धृतवती कबरविगलन्मालती सती दधिममंथ तदास्तन्यकामः हरिः प्राप्य दधिमंथानं धृत्वान्यषेधत् तंअंकं आरूढं स्तनंपाययित्वा सस्मितमुखंवीक्षंतीतावत् पयसि उत्सिच्यमाने सति अतृप्तं सुतंहित्वाशीघ्रं सा ययौ ततः कृष्णः क्रुद्धः सन् अधरं संदश्य तत्पात्रं अश्मनाभित्वा तदा हैयंगवं जघास ततोगोपीपयः उत्तार्य पुनः एत्य भग्नंपात्रंदृष्ट्वा तत्पुत्रकर्मज्ञात्वा ततत्रनदृष्ट्वाजहास ततः साउलूखलोपरिस्थितं शिक्यस्थहैयंगवंमर्काय ददतं चौर्यशंकितेक्षणं सुतंदृष्ट्वाशनैः पृष्ठतः प्राप्ता ततः कृष्णः धृतयष्टिं तां वीक्ष्य ततः अवरुह्य भीतवत् अपलायत योगिनां मनसापि दुष्प्रापं तमनु गोपी अन्वधावत् तदनुगच्छंती बृहच्चलच्छ्रोणीभराक्रांतगतिः सती कृच्छ्रतः तं धृतवती ततः कृतागसं रुदंतं भयविक्लवेक्षणं सुतं हस्ते धृत्वा भीषयंती सती अभर्त्सयत् तावत् भीतंसुतं ज्ञात्वा यष्टिंहित्वा तं दाम्ना बद्धुं ऐच्छत् यस्य अंतः बहिः नपूर्वं अपरंचन एवंभूतं ईशं सुतमितिमत्वा गोपी उलूखले दाम्ना बबंध तद्दाम द्व्यंगुलोनंजातं तेन अन्यत् संदधे तदपि न्यूनंजा

१ गोपालादिलक्षणान्.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तं एवंयशोदास्वगेहदामानिसंदधत्यपितंबद्धुंअशक्तासतीविस्मिताजाता एवंस्विन्नगात्रायाःस्वमातुःश्रमंदृष्ट्वाकृष्णःस्वबंधनेकृप
याआसीत् एवंहेनृपहरिणाभक्ताधीनता दर्शिता यस्येदंसेश्वरंवशे इमंप्रसादंविरिंच्यःभवः श्रीःनलेभिरे यंगोपीआपेति किंच भग
वान्यथाभक्तिमतांसुखापः तथायोगिनांनइति अथकृष्णः गृहकृत्येषुमातरिव्यग्रायां पूर्वंकुबेरसुतौगुह्यकौसंतौइदानीं अर्जुनौअ
द्राक्षीत् पुरानारदशापेनवृक्षतांप्रापितौमदात् नलकूबरमणिग्रीवाविति ख्यातौश्रियान्वितौ २३ इतिदशमेनवमः ९ छ
राजोवाच कथ्यतांभगवन्नेतत्तयोःशापस्यकारणं यत्तद्विगर्हितंकर्मयेनवा देवर्षेस्तमः १ श्रीशुकउवाच हेनृपकुबेरा
त्मजौ शिवानुचरौभूत्वाकैलासोपवनेमंदाकिन्यांमदिरांपीत्वागायद्भिःस्त्रीजनैःसहवनेचेरतुः ततःतौगंगामध्येप्रविश्ययुवतिभिः
विक्रीडतुः गजीभिःगजाःयथा तावत् यदृच्छया तत्रनारदः प्राप्तःसन् तौदृष्ट्वामत्तौअबुध्यत ततःऋषिंदृष्ट्वानग्नाःदेव्यःशापभी
ताःसत्यःवासांसिपर्यधुः नतौ अथनारदःतौमत्तौदृष्ट्वातयोःअनुग्रहार्थंशापंदास्यन् इदंजगौ नारदउवाच विषयान् सेव
मानस्यपुंसःबुद्धिभ्रंशकःश्रीमदात्अन्योमदोन यत्रमदेस्त्रीद्यूतमासवः तथाइमंस्थिरंदेहंमत्वानिर्दयैःपुंभिःपशवःहन्यंते किं
च इदंनृपसंज्ञितमपिअंतेकृम्यादिसंज्ञंभवति एवंभूतदेहार्थंयःभूतध्रुक्सकिंस्वार्थंवेदन किंच अयंदेहः अन्नदातुःमातुःपि
त्रादीनांवा एवंसाधारणंदेहंअव्यक्तप्रभवाप्ययं आत्मसात्कृत्वाकोविद्वान्जंतून्हंति किंच श्रीमदांधस्यपुंसःपरमांजनंदारिद्र्यम्
यतःदरिद्रःसन्आत्मवत्परंपश्यति किंच यथाकंटकविद्धांगः तांव्यथांजंतोर्नेच्छति तथाअविद्धकंटकःन एवंपुमान्दरिद्रःस
न्कष्टमाप्नोति तदेवतस्यतपः एवंक्षुधाकृशदेहस्यपुंसःइंद्रियाणिशुष्यंति हिंसापिअपयाति किंच दरिद्रस्यैवसाधुसंगमोभव
ति ततःसःशुध्यति ननु सतामपिधनिकःप्रियःस्यात् नदरिद्रइतितत्राह साधूनांधनगर्वितैःपुंभिःकिं नकिमपि अतःअनयोःश्री

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मदांधयोः अज्ञानजंमदंहरिष्यामि यतः इमौलोकपालसुतौभूत्वाआत्मानंविवस्त्रंनजानीतः तस्मात्स्थावरतांगच्छतांतत्रापिमत्प्र
सादेनएतयोः स्मृतिःस्यात् किंच शरच्छतेगतेहरेःसान्निध्यंप्राप्यपुनःदेवत्वंप्राप्स्यतः श्रीशुकउवाच एवमुक्त्वानारदः
नारायणाश्रमंगतः ततः तौनलकूबरमणिग्रीवौयमलार्जुनौआसतुः एवंमुनिवचःसत्यंकर्तुंयत्रतौआस्तांतत्रहरिः शनैःजगाम
किंच देवर्षिर्मेप्रियतमः अतः तद्गीतंसाधयिष्यामीतिमनसिनिधायकृष्णः तयोर्मध्यतःनिर्ययौ तन्निर्वेशमात्रेणतिर्यग्गतउलूख
लंतत्कर्षयतादामोदरेणउत्पाटितमूलबंधौतौचंडशब्दंकृत्वापेततुः तत्रश्रियाककुभःस्फुरंतौसिद्धौउपेत्यकृष्णंनत्वाइदंऊच
तुः हेकृष्णत्वंआद्यःपुरुषः इदंविश्वंतेरूपं किंच सर्वभूतानांदेहादीनांईशःकालश्चमहान्प्रकृतिश्चत्वमेव एवंभूतायभगव
तेतुभ्यंनमः एवंभूतःत्वंलोकस्यउद्भवायमोक्षायचअधुनाअवतीर्णोऽसितस्मैतुभ्यंयदूनांपतयेनमः हेकृष्ण आवांअनुजानीहि
त्वद्दर्शनंऋषेः अनुग्रहात्आसीत् हेहरेइयंवाणीतेगुणकथनेअस्तु श्रवणौकथायां हस्तौकर्मसु मनःतेपादयोःस्मृत्या शिरःतव
निवासजगत्प्रणामे दृष्टिःसतांदर्शनेअस्तु श्रीशुकउवाच एवंताभ्यांउक्तः कृष्णःदाम्नाउलूखलेबद्धः सन्तौआह
श्रीभगवानुवाच हेगुह्यकौमयाएतत्नारदशापादिपुरैवज्ञातं किंच साधूनांदर्शनात्बंधःनभवेत् यथासवितुः अक्ष्णोःअ
तः मत्परौसंतौस्वस्थानंगच्छतं युवयोःमयिभक्तिर्जाता श्रीशुकउवाच इत्युक्तौतौपरिक्रम्यप्रणम्यचपुनःपुनः बद्धोऽलू
खलमामंत्र्यजग्मतुर्दिशमुत्तराम् ४३ इतिदशमेदशमः १० श्रीशुकउवाच गोपानंदादयःश्रुत्वाद्रुमयोःपततोर
वम् तत्राजग्मुःकुरुश्रेष्ठनिर्घातभयशंकिताः १ ततः भुविपतितौवृक्षौदृष्ट्वातत्पतनकारणंनज्ञात्वाबभ्रमुः तावत्उलूखलंकर्षंतंदा १०
म्नाबद्धंबालंदृष्ट्वाकस्येदंकर्मइत्याहुः तदातत्रस्थाबालाउलूखलंकर्षता अनेनइदंकृतमित्यूचतुः तत्रपुरुषावपिदृष्टौ ततः बाल

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वचः तेगोपाः नजगृहुः तत्रउलूखलेदाम्नाबद्धंसुतंदृष्ट्वानंदः तंमुमोच अथक्वचित्कृष्णःप्रोत्साहितः सन्नृत्यतिगायतिच क्व
चित्केनचित् आज्ञप्तः सन् पीठकोन्मानपादुकंबिभर्ति करचालनंचकुरुते एवंकृष्णेनभृत्यवश्यतादर्शिता किंच भगवान्बा
लचेष्टितैः व्रजस्यएवंहर्षंचकार ततः गोपवृद्धाः बृहद्वनेमहोत्पाताननुभूयसर्वेमिलित्वाव्रजस्यहितंकृत्यंअमंत्रयन् तत्रज्ञा
नवयोधिकः उपनंदनामागोपः आह अस्माभिः इतः शीघ्रंउत्थातव्यं अत्रउत्पाताः बालानांनाशहेतवः आयांति तदाह कथंचि
द्बालघ्न्याः राक्षस्याः अयंकृष्णः मुक्तः तथाहरेः प्रसादात् अनः उपरिनापतत् तथाचक्रवातेन अयंखंनीतः शिलायांपतितो
पिदेवैः त्रातः किंच द्रुमयोः अंतरंप्राप्यअसौबालः अन्योवानमृतः इदंईशेनरक्षणंआसीत् अतः यावत् औत्पातिकः अन
र्थः व्रजंनाभिभवेत् तावत् इतः बालान् आदाय अन्यत्रयास्यामः इतः समीपंवृंदावननामवनंगोपगोपीगवांसेव्यंपुण्या
द्रितृणवीरुधंवर्तते तत्रअद्यैवयास्यामः शकटान्युंक्तगोधनानिपुरतःयांतु भवतांयदिरोचते तच्छ्रुत्वागोपाः साध्वित्युक्त्वा
स्वव्रजान्समायुज्यशकटेषुपरिच्छदान् तथावृद्धबालस्त्रियः संस्थाप्य आत्तशरासनाः गोधनानिपुरस्कृत्यशृंगाणि आपूर्य
तूर्यघोषेण सहसोपाध्यायाः ययुः तदागोप्यः रूढरथाः सत्यः कृष्णलीलाजगुः तथायशोदारोहिण्यौएकस्मिन्शकटेस्थित्वा
पुत्राभ्यांरेजतुः एवंवृंदावनंप्रविश्यतत्रशकटैः अर्धेंदुवत्व्रजावासंचक्रुः किंच वृंदावनंगोवर्धनंयमुनापुलिनानिचदृष्ट्वाराम
कृष्णयोः पराप्रीतिरासीत् एवंबालचेष्टितैः व्रजौकसांप्रीतिंकृत्वाकालेनतौवत्सपालौबभूवतुः अथकौमारलीलामाह ततः
तौव्रजभुवः समीपेगोपबालैः सहवत्सान्चारयामासतुः क्वचिद्वेणुंवादयतः तथाबिल्वफलादिभिः क्षिपतः क्वचित्किंकिणीयु
क्तपादैः ताडयतः क्वचित्कृत्रिमगोवृषैः सहस्वयंवृषायमाणौनर्दंतौसंतौमिथः युयुधाते किंच हंसादीन्जंतून्रुतैः अनुकृत्यचेरु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तुः कदाचिद्बालैः सहवत्सान् चारयतोः सतोः तज्जिघांसुः दैत्यः प्राप्तः तंवत्सरूपिणंवीक्ष्यहरिः रामायदर्शयित्वाअजानन्निव
तत्समीपंगत्वातंअपरपादाभ्यांधृत्वाभ्रामयित्वाकपित्थाग्रेव्यसुंतंप्राहिणोत् समहाकायः कपित्थफलैः सहपपात तंवीक्ष्य
बालाः प्रशस्यसाध्वित्यूचुः देवाश्चपुष्पवृष्टिंचक्रुः एवंतौवत्सगोपालौभूत्वा सप्रातराशौवत्सांश्चारयंतौतत्रविचेरतुः अथैक
दासर्वेबालाः स्वस्ववत्सकुलंआदायजलसमीपंगत्वाजलंपाययित्वास्वयंपपुः तत्रतेबालाः स्थितंगिरिशृंगमिवसत्वंददृशुः हे
राजन् सवैबकोनामासुरः सहसाएत्यतीक्ष्णतुंडः सन्कृष्णंअग्रसत् ततः तेनग्रस्तंकृष्णंदृष्ट्वारामंविनाबालाः विचेतसोबभू
वुः ततः तालुमूलेअग्निवद्दहंतंबकः चच्छर्द पुनश्चसः अतिरुषातुंडेनहंतुंप्राप्तः तावत्कृष्णः तंचंच्वोः दोर्भ्यांधृत्वालीलयाद
दार तदाबकारिंकृष्णंदेवाः पुष्पैः ववृषुः तथाआनकशंखैः स्तवैश्चतुष्टुवुः एवंबकास्यात्प्रमुक्तंकृष्णंप्राप्यरामादयः प्रीताः संतः व्र
जंएत्यतत्कर्मजगुः ततः गोपगोप्यः तत्श्रुत्वाविस्मिताः भूत्वातृषितेक्षणाः संतः तंदृष्ट्वाऊचुः अहोअस्यबालस्यबहवः मृत्यवः
प्राप्ताः तथापितेषामेवअनिष्टंआसीत् किंच अहोब्रह्मविदांवाचः कदापिअसत्याः नभवंति यतः गर्गोयदाह तत्तथैवजातं
एवंनंदादयः कृष्णरामकथांकुर्वंतः संतः भववेदनांनाविंदन् एवंविहारैः कौमारैः कौमारंजहतुर्व्रजे निलायनैः सेतुबंधैर्मर्कटो
त्प्लवनादिभिः ४८ इतिदशमेएकादशः ११ श्रीशुकउवाच क्वचित्हरिः वनेप्रथमंभोजनंकर्तुंप्रातः उत्थायशृं
गशब्देनबालान्प्रबोध्यवत्सपुरः सरः सन्निर्गतः ततः कृष्णेनसहसहस्रशः बालाः सहस्राधिकसंख्यायुतान्वत्सान्पुरस्कृत्य ११
विनिर्ययुः ततः असंख्यकृष्णवत्सैः स्ववत्सानेकीकृत्यतेचारयंतः बाललीलाभिः तत्रतत्रविजह्रुः तथाफलप्रवालपिच्छधातु
काचगुंजामणिभिः आत्मानंभूषयन् किंच अन्योन्यशिक्यादीन्चोरयंतः ज्ञातान्चिक्षिपुश्च किंच कृष्णः वनशोभेक्षणायय

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिदूरंगतोभवेत् तर्हितं अहंपूर्वमहंपूर्वइतिसंस्पृश्यरेमिरे किंच केचित् गोपबाला: वेणून्वादयंत: केचनशृंगाणि केचित्भृंगै: प्रगायंत: केचित्कोकिलै: कूजंत: केचितपक्षिच्छायाभि: धावंत: केचित् हंसैर्गच्छंत: के० बकैरुपविशंत: के० मयूरै: नृत्यंत: के० वृक्षशाखासुलंबमानान्कीशवालान्विकर्षयंत: के० तत्सुच्चै: द्रुमान् आरोहंत: के० दंतदर्शनादिभि: तै: सहविकुर्वंत: के० भेकै: विलंघंत: के० प्रतिच्छाया: विहसंत: के० प्रतिस्वनान् शपंत: संत: रेमिरे एवंतेगोपबाला: परब्रह्मरूपेणनरदारकेणविजह्रु: अहोभाग्यंतेषां किंच यस्यपादरेणु: योगिभिरपिदुष्प्राप: सएवईश: येषांदृग्विषय: तेषांव्रजौकसांकिंदिष्टंवर्ण्यते अथोएवंतेषांक्रीडनवीक्षणाक्षम: अघासुर: प्राप्त: तत: कृष्णादिबालान्दृष्ट्वाबकीबकानुज: स: आह अयंकृष्ण: मेसोदरनाशकृत् अत: सबलंएनंहनिष्ये किंच यदाएतेबाला: मत्सुत्हृदोतिलाप: कृता: तदाव्रजौकस: नष्टतुल्या: भवंति यत: तेप्रजाऽसवएवसंतिइतिनिश्चित्ययोजनदीर्घं अद्रिपीवरंगुहावत् प्रसारिताननंआजगरंवपुर्धृत्वाग्रसनाशयापथिव्यशेत कथंभूत: स: धराधरोष्ठ: मेघोत्तरोष्ठ: दर्याननांत: गिरिशृंगदंष्ट्र: ध्वांतांतर्मुख: वितताध्वजिह्व: इति एवंतंतादृशंदृष्ट्वा तंचवृंदावनशोभेषेति ध्यात्वा मत्वाव्यात्ताजगरतुंडसादृश्येनविपरीतं उत्प्रेक्षितवंत: आहुश्च अहोमित्राणि गदतगदत इदंसत्वाभासंवानवा तत्रापि अस्मद्ग्रसनायव्यात्तव्यालतुंडवत् आचरतिवानवा सत्यसत्यं अर्ककरै: रक्तमेघऊर्ध्वोष्ठवत्पश्यत तत्प्रतिच्छायया रक्तंरांधस्तलंअधरोष्ठवत् प० किंच दक्षिणोत्तरगिरिदर्यौओष्ठप्रांताभ्यांस्पर्धेते इति पश्यत एता: तुंगशृंगालय: तद्दंष्ट्राभि: स्पर्धमाना: पश्यत अयंदीर्घमार्ग: रसनांप्रतिस्पर्धते प० एषांशृंगाणांअंतर्ध्वांतंअंतराननवत्प० दावोष्णखरवायुरयंश्वासवत् प० तत्रदग्धसत्वदुर्गंध: अंतरामिषगंधवत्भाति प० किंच अयंकिं अस्मान्प्रविष्टान्ग्रसिता एवंचेत् अनेनकृष्णेनबकवत्नंक्ष्यति इत्यु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वाकरताडनैः ययुः एवंकृष्णाः अतज्ज्ञभाषितंश्रुत्वाअयंरक्षइतिविदित्वागोपान्रोद्धुंमनोदधे तावत्तदंतरंतेप्रविष्टाः तथापि
कृष्णावेशनंप्रतीक्षमाणेनतेननगीर्णाः ततः कृष्णाः मृत्योर्जठराग्निघासान् तान्दृष्ट्वादिष्टकृतेनविस्मितः सन् एषांप्रविष्टानांजीव
नंअजगरस्यनाशः एतदुभयंकथंस्यादितिविचिंत्यज्ञात्वासर्वज्ञः हरिः तत्तुंडंविवेशतदाघनच्छद्वादेवाः हाहेतिचुक्रुशुः अघबा
धवाजत्दृषुः कृष्णाः तच्छ्रुत्वासार्भवत्संआत्मानंचूर्णीचिकीर्षोः तस्यगलेववृधे ततः निरुद्धमार्गिणः तस्यदेहांतर्गतोवायुः ब्रह्म
रंध्रंनिर्भिद्यबहिर्निर्गतः तेनैवसर्वेषुइंद्रियेषुबहिर्गतेषुतान्मृतान्स्वदृष्ट्याउत्थाप्यतदन्वितः मुकुंदः मुखात्बहिर्ययौ ततः तद्दे
हात्स्थितंतेजः खेस्थितंसत्कृष्णानिर्गमंप्रतीक्ष्यतस्मिन्विवेश ततः देवाः पुष्पवृष्टिंचक्रुः अप्सरसः ननृतुः गंधर्वाजगुः ततः ते-
षांवाद्यगीतिकादीनांस्वनान्सत्यलोकेश्रुत्वाआगतः ब्रह्माकृष्णास्यमहित्वंदृष्ट्वाविस्मयंआप हेराजन् तत् आजगरंचर्मशु
ष्कंसत् वृंदावनेव्रजौकसांक्रीडार्थंमहाबिलआसीत् एतत् हरेः कौमारजंकर्मबालाः व्रजएत्यपौगंडकेऊचुः हेनृप मनुजार्भमा
यिनः कृष्णास्यएतन्नचित्रं यतः पापोपिअघासुरः यत्समानरूपतांआप यस्यमूर्तिप्रतिकृतिः सकृत्मनसिआहितासतीप्रह्ला-
दादिभ्यः गतिंददौ सएवयस्यांतर्गतः तस्यमोक्षोजातः इदंकिंचित्रं सूतउवाच हेशौनकएवंकृष्णाचरितंश्रुत्वाराजापुनःप
प्रच्छ राजोवाच हेशुककौमारेकृतंकर्मबालाः पौगंडकेकथंज्ञात्वाऊचुः अत्रनः महत्कौतूहलंवर्ततेतत् ब्रूहि किंच वयंक्षत्र
बंधवोपिधन्यतमाः यतः त्वत्तः कृष्णकथामृतंपिबाम सूतउवाच इत्थंस्मपृष्टः सतुबादरायणिः तत्स्मारितानंतहृताखिलेंद्रि
यः कृच्छ्रात्पुनर्लब्धबहिर्दृशिः शनैः प्रत्याहतंभागवतोत्तमोत्तम ४४ इतिदशमेद्वादशः १२ श्रीशुकउवाच साधुपृ-
ष्टंमहाभागत्वयाभागवतोत्तम यन्नूतनयसीशस्यशृण्वन्नपिकथांमुहुः १ किंचकृष्णाकथाप्रतिक्षणंनव्यवत् भवतिइतियत् सः स- १२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तांस्वभावएव तस्मात् हेनृपते इदंगुह्यमपिवदामि तथा अघमुखात् वत्सान्पालांश्चरक्षित्वा नदीपुलिनंतान् आनीयकृष्णः इदंआ
ह हेबालाः इदंपुलिनंअतिरम्यंकोमलस्वच्छवालुकंअस्ति अतः अस्माभिः अत्रभोक्तव्यं यतः क्षुधिताःस्मः किंच एतेवत्साः अ
पः पीत्वातृणंचरंतु ततः तथेत्युक्त्वा बालाः वत्सान् हरिततृणदेशेसंरुद्ध्याशिक्यानिमुक्त्वा कृष्णेनसह बुभुजुः तदा कृष्णास्यस
र्वतः संमुखाः अर्भकाः बहुपंक्तिमंडलेः स्थिताः संतः विरेजुः कमलकर्णिकापरितः पत्राणीव तत्रकेचित् पुष्पैः दलैः पल्लवैः फलैः
केचित् शिग्भिः के० हषद्भिः पात्राणिकृत्वा सर्वेस्वस्वभोज्यरुचिंमिथः प्रदर्श्यबुभुजुः तदाकृष्णः तन्मध्यस्थः सन् उदरवस्त्रयोः म
ध्येवेणुंदधत् वामकक्षेशृंगवेत्रेदधत् वामकरेदध्योदनग्रासं० तदुचितफलानिअंगुलीसंधिषु० एवंधृत्वासखीन्नर्मभिः हासय-
न् स्वर्गस्थजनेपश्यति सतियज्ञभुक् तेषुबुभुजे हेनृपएवंबालेषुभुंजानेषुवत्साः तृणलोभेनदूरंविविशुः ततः भीतान् गोपान्कृष्णः
आह हेबालाः भोजनात्माविरमतवत्सान् अहंआनेष्ये एवमुक्त्वाकृष्णः अद्रिदर्यादिषुवत्सान्विचिन्वन्सपाणिकवलोययौ ताव
त् ब्रह्मा तदा कृष्णास्यमहित्वं द्रष्टुं तद्वत्सानितः बालांश्चअन्यत्रनीत्वास्वयंअंतर्बभूव ततः कृष्णः वनेवत्सान् अदृष्ट्वापुलिनेबालां
श्चअदृष्ट्वा सर्वत्रविचिकाय ततः वत्सान् वत्सपांश्च क्वापिनदृष्ट्वा सर्वंविधिकृतं ज्ञात्वाकृष्णः तन्मातॄणांब्रह्मणश्च मुदंकर्तुंउ
भयायितमात्मानंचक्रे तदाह यावद्वत्सपवत्सकाल्पकवपुर्यावत्करांघ्र्यादिकंयावद्यष्टिविषाणवेणुदलशिग्यावद्विभूषांबरं या
वच्छीलगुणाभिधाकृतिवयोयावद्विहारादिकंतावद्रूपः कृष्णः बभौ एवंसर्वात्माहरिः व्रजंविवेश ततः तत्तद्वत्सान् पृथक्नीत्वात
त्तद्गोष्ठेस्थाप्यतत्तद्गृहंस्वयंविवेश तदागोप्यः वेणुरवंश्रुत्वाउत्थिताः सत्यः सुतान्मत्वाब्रह्मैवदोर्भिरुत्थाप्यस्तनंअपाययन् एवंनि
त्यवत् माधवः स्वाचरितैः मातॄः प्रहर्षयन् सायंव्रजंप्राप्तः ततः ताभिर्मातृभिः मज्जनलेपनादिभिः लालितः ततोगावः गोष्ठंएत्यस्वस्व

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.द. वत्सान्लिहत्सः सत्यः हुंकारंकृत्वा पयः अपाययन् हेनृप कृष्णेगोगोपीनांमातृभावः स्नेहर्द्धिं विनापुरावत् आसीत् आस्वपिहरेः तो पू.चू.
१३ कतामायया विनापूर्ववदासीत् एवंस्वतोकेषुस्नेहवल्लीनित्यंवर्षपर्यंतंनिः सीमववृधे एवंकृष्णः वत्सपालमिषेण वर्षवनगोष्ठयोःचि
क्रीडे एकदासरामः कृष्णः वर्षस्यपंचषट्निशासु न्यूनासुसत्सुवनंविवेश ततः गोवर्धनशिखरे चरंत्यः गावः व्रजसमीपेवत्सान् चर
तोददृशुः ततः सः गोसमूहः रक्षकान् अतिक्रम्यदुर्गमार्गान् उल्लंघ्यद्विपात् उन्नमितास्यपुच्छः हुंकृतैः व्रजसमीपंअगात् ततोगावः
वत्सान् समेत्य अंगानि गिलंत्यइव पयः अपाययन् ततः गोपाः तद्रोधनायासादिनाजातमन्युना दुर्गाध्वकृच्छ्रतः एत्य वत्सैः सुतान्
दृष्ट्वाक्रोधहीनाः संतः दोर्भिः बालानालिंग्यमुदंप्रापुः ततः तेगोपाः निर्वृताः आसन् अथरामः व्रजस्यप्रेमर्द्धिः अतिशयंदृष्ट्वातद्धे
तुमचिंतयत् तदाह अहोव्रजस्यप्रेमयथाकृष्णेआसीत् तथास्वतोकेषुअधुनावर्धते किमद्भुतमेतत् किंचइयंमाया देवानां दैत्यानां
वा यतः ममापि मोहयति अतः मद्भर्तुरेवेयं एवंसंचिंत्यरामः वत्सान् बालांश्चसर्वंकृष्णरूपंज्ञानदृष्ट्याअपश्यत् ततः कृष्णंदृष्ट्वा-
आह हेकृष्ण एतेतावत्वत्साः ऋष्यंशाः पालास्तुदेवांशाः इत्यहंवेद्मि अधुनातुसर्वंत्वमेवभासि तत्कथंवृत्तं एवमुक्तेनकृष्णेनस
र्ववृत्तं तद्बलः अवैत् अथब्रह्मात्रुटिमात्रकालेनतत्रएत्यपुरावत् अब्दंसकलंक्रीडंतंहरिंदृष्ट्वाव्यतर्कयत् अहोएतेवत्साः पालाश्च
मेमायातल्पेशयानाः नाद्यापिउत्थिताः अतः एतेअत्रकुत्रत्याः एवंचिरंध्यात्वासत्याः केकतरेनेति ज्ञातुंनसमर्थः आसीत् एवंब्रह्मा
विष्णुंमोहयितुंप्रवृत्तोपिस्वमाययास्वयमेवमोहंप्राप तावत्सर्वेवत्साः तत्पालाश्चघनश्यामाः चतुर्भुजाः शंखादिपाणयः किरीटिनः श्री
वत्सादिलक्षिताः पीतवाससः तुलसीवनमालादिभिः आपूर्णाः ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतैश्चराचरैः नृत्यगीताद्यनेकार्हैः पृथक्पृथगुपासिं १३
ताः तथाअणिमाद्यैः महदादितत्वैश्चतथाकालस्वभावादिभिः एतैः सर्वैर्मूर्तिमद्भिः सेविताः तथासच्चिदानंदमूर्तयः संतः सर्वैर्व्यदृश्यं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त एवंब्रह्मासर्वान्विष्णुमयान्दृष्ट्वाआश्चर्येणदृष्टीःपरावर्त्यतूष्णींस्थिरोभूत् हेनृप एवंब्रह्मणिकिमिदमितिमुह्यतिसतिश्रीकृष्णः
तदैवस्वमायांअपसारितवान् ततःब्रह्मामृतवदुत्थितःसन्नेत्राणिउन्मील्यसर्वतःपश्यन्पुरःस्थितंवृंदावनंददर्श तदेवाह यत्रवने
स्वभावदुर्वैराःसिंहमृगादयःमित्राणीवसहैवासन् तत्रब्रह्मापुरावत्वत्सान्सखीन् परितःशोधयंतंसपाणिकवलंब्रह्मरूपंकृष्णं
दृष्ट्वास्ववाहनात्भुविउत्तीर्यदंडवत्तंनत्वाचतुर्मुकुटाग्रैःअंघ्रियुगंस्पृष्ट्वानेत्रोदैःअभ्यषिंचत् ततःसउत्थायोत्थायपूर्वदृष्टंमहि
मत्वंस्मृत्वास्मृत्वाचिरंकृष्णपादयोःपतन्नास्तेस्म शनैरथोत्थायविमृज्यलोचनेमुकुंदमुद्वीक्ष्यविनम्रकंधरः कृतांजलिःप्रश्रयवा
न्त्समाहितःसवेपथुर्गद्गदयैलतेलया ६४ इतिदशमेत्रयोदशः १३ ब्रह्मोवाच हेस्तुत्यतुभ्यंअभ्रवपुषेतडिदंब
राय गुंजावतंसपरिपिच्छलसन्मुखाय वन्यस्रजेकवलवेत्रविषाणवेणुलक्ष्मश्रियेमृदुपदेपशुपांगजायनौमि भोदेव अस्यापिसु
लभतयाप्रकाशितवपुषःमहित्वंज्ञातुंअहंअन्योवाकोपिनसमर्थः किंच हेईशज्ञानेप्रयासंहित्वात्वत्कथांसत्कृत्ययेजीवंतितैस्त्वं
जितोसि किंच हेविभो येभक्तिंहित्वाज्ञानप्राप्तयेयतंतेतेषांक्लेशएवशिष्यते यथातुषावघातिनां किंच हेभूमन्पुराबहवोपियोगि
नःयोगेज्ञानंअप्राप्यपश्चाद्भक्त्यैव आत्मानंज्ञात्वासुखेनतेगतिंप्रपेदिरे हेविभो अगुणस्यतेमहिमाप्रत्याद्दतेंद्रियैःक्वचिद्बोद्धुंअ
र्हति सगुणस्यतेगुणान्विमातुंकेसमर्थाःनकेपितस्मात्तेकृपाकदाभविष्यतीतिमन्यमानःस्वार्जितकर्मफलंअनासक्तःसन्भुं
जानएवतपआदिनाअक्लिश्यन् यःजीवेतसःमुक्तौदायभाक्भवति एवंस्तुत्वा अपराधंनिवेदयति हेईश मेदौर्जन्यंपश्य यतःअहं
सर्वमोहकेत्वयिस्वमायांप्रसार्यतवैश्वर्यंद्रष्टुंऐच्छं अहोत्वयिएवंकर्तुंअहंकियान् यथाअग्नेरुद्भूताःज्वालाःअग्नौनकिंचित् अ
तःहेअच्युतपृथगीशमानिनःमेअपराधंक्षमस्व किंच हेईशप्रकृत्यादिपृथिव्यंतैःसंवेष्टितांडघटेस्वमानेन अहंसप्तवितस्तिकायः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

क्षईदृग्विधानेकब्रह्मांडपरमाणुपरिभ्रमणार्थंगवाक्षा इवरोमरंध्राणियस्यतस्यतेमहिमत्वंक्क अतः त्वयाऽनुकंप्योहं अपिच हेईशगर्भ
गतस्यशिशोः पादयोः उत्क्षेपणंमातुः अपराधायस्यात् किं अतः सर्वस्यकुक्षिगतत्वेनममापितथात्वात् मातृवत् अपराधः सोढव्यः किं-
च प्रलयेनारायणोदरनाभिनालात् निर्गतोऽजः इतिवाक्तावत् नमृषा तथापिहेईश त्वत्तःअहं नोत्पन्नोऽस्मि किंतु उत्पन्नएव ननुना
रायणपुत्रएवत्वं ममकिंप्राप्तंतत्राह नारायणःजलाश्रयः सर्वलोकसाक्षीत्वमेवासि ननुअपरिच्छिन्नमूर्तेः कथंजलाश्रयत्वंतत्राह त
दपिसत्यंन यतः तत्वपुः जलस्थमित्येवंयदिसत्यंस्यात् तर्हितदैवमयाकिमितिनदृष्टं ततः तपःकरणानंतरंत्वदिदृष्टं अतोमायैव
अतः तेजलेनपरिच्छेदः सत्योन किंच अत्रैवावतारेत्वयाबहिः स्फुटस्यप्रपंचस्यमाया त्वंजनन्याः जठरांतः जगत्प्रदर्शनेनप्रकटी
कृतं किंच तेकुक्षौइदंसर्वंमाययैवभाति किंच ममापित्वयाअद्यमायात्वंदर्शितं तदाह आदौएकः असि ततः सुत्दृदृत्साः यावंतः
तावंतश्चतुर्भुजाः असि अंतेत्वं एकएव अवशिष्टोसि किंच तवस्वरूपं अजानता प्रकृतिस्थः त्वंस्वातंत्र्येण मायाविततयभासि क
थंजगत्सृष्ट्यादिषु अस्मदादिवत् तथासुरादिषुतेजन्म असतांनिग्रहाय सदनुग्रहायचवर्तते एवंभूतस्यतेविभूतीः कोवेत्ति अतः
तवयोगमायावैभवंअचिंत्यं तस्मात् इदं असज्जगत् सत्येत्वयिउद्भवत्नश्यत् सत्सदिवभाति सत्यस्तुत्वमेवेत्याह एकः त्वंसत्यः
स्वयंज्योतिः पुराणः पुरुषः असि एवंभूतंत्वांयेगुर्वनुग्रहलब्धज्ञानचक्षुषापश्यंति तेएवभवांबुधिंतरंति तदाह येषांआत्मतयाआत्मा
नंअजानतां इदंसर्वंअज्ञानेनैवजातंतत् ज्ञानेनलीयते रज्ज्वांसर्पाध्यासापवादवत् किंच एतौबंधमोक्षौऋतज्ञभावात् अन्योनरत्तः ए
वंविचार्यमाणेनात्मनिबंधमोक्षौ यथारवौराव्यहनी किंच आत्मनि देहादिं अध्यस्यदेहादौआत्मानंअध्यस्य अत्रनष्टः आत्माबहि १४
मृग्यः इतिविचित्रं नहिगृहेनष्टंवनेमृग्यते अतः विवेकिनः त्वांदेहमध्येएव अतत्त्यजंतः संतः मृगयंति एवंच आत्मतयैवज्ञानान्मुक्ति

१ कमलनालमार्गेण अंतःप्रविश्य संवत्सरशतं विचिन्वतामया.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शितिभावः अथापिहेदेवतवपादांबुजप्रसादलेशेन अनुग्रहीतएवपुमान् तेतत्वंजानाति नान्यः तस्मात् हेनाथ अत्रब्रह्मजन्मनितिरश्चां
मध्येयज्जन्मतस्मिन्वामेतत् भूरिभाग्यं अस्तु येनभाग्येन अहंत्वद्भक्तानांमध्येकश्चित् भूत्वात्वत्पादपल्लवं सेवेयइति किंच हेकृष्णाव्र
जेगावोगोप्यश्च धन्याः यतः यासांस्तन्यंवत्सादिरूपेण त्वयापीतं यस्यतृप्तये अद्यापिअध्वराः नालं किंच अहोभाग्यमहोभाग्यंनं
दगोपव्रजौकसां यन्मित्रंपरमानंदंपूर्णब्रह्मसनातनं किंच एषांभाग्यमहिमातावत् आस्तांवयमपिइंद्रियाधिष्ठातारोदेवा भूरि
भागाः यतः एतद्रूपंइंद्रियपानपात्रैः मुहुः पिबामः इति किंच हेनाथ अत्रलोके तत्रापिवने तत्रापिव्रजेयत् जन्मव्रजवासिनां कतमां
घ्रिरजोभिषेकमत् तदेवभूरिभाग्यं येषांमुकुंदएवजीवनं किंच येषांव्रजवासिनांभक्त्याभवान् ऋणीवास्ते ननुदातुंअसमर्थोऽहं
स्वरूपंदत्वाअनृणीस्यातत्राह सद्वेषात्पूतनासकुलापित्वांप्राप्ता अतस्त्वंऋणीवासि हेकृष्णायावत् त्वद्भक्ताः नजाताः तावद्रागाद
यः चोराः भवंति तथागृहंकारागृहं तावत् अंघ्रिनिगडः मोहः किंच त्वांजानंतएवजानंतुकिंबहूक्त्या ममम नसस्तु तववैभवंनगोचरं
हेकृष्णमां अनुज्ञांदेहि त्वंसर्वंवेत्सि त्वंजगतांनाथोसि अतः इदंमेशरीरंतेअर्पितम् हेकृष्णवृष्णिकुलपद्मस्यजोषदायिन् तेन
मः अस्तु श्रीशुकउवाच ब्रह्माकृष्णंएवंस्तुत्वात्रिः परिक्रम्यनत्वाचस्वधामययौ ततः ब्रह्माणं अनुज्ञाप्यवत्सान् पालांश्च
पुलिनंआनिन्ये हेनृप एवंकृष्णंविनाएकाब्देगतेक्षतितेक्षणार्धंमेनिरे यतः ईशमायाहृताः ततस्तेऊचुः हेकृष्णातेस्वागतंत्वद्विना
एकोपिकवलः नभुक्तः अतः साधुभुज्यतां ततः कृष्णः तैः सहभुक्त्वा आजगरंचर्मदर्शयन् बर्हप्रसूनधातुविचित्रांगः रेणुरवाढ्यः
सन्व्रजंप्राप्तः ततोबालाः एवंऊचुः अद्यअनेनमहाव्यालोहतः नः रक्षाचकृता राजोवाच हेब्रह्मन्परोद्भवेकृष्णे एवंप्रेमव्रज
वासिनांकथंजातं इदंकथ्यतां श्रीशुकउवाच हेनृपसर्वभूतानांआत्माअतिप्रियः तत्प्रियत्वात् अन्येपत्यादयः प्रियाः तस्मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नृ स्यात्मा नियया सर्वेषां प्रीतिः तथा ममतालंबिपुत्रादिषु न किंच देहात्मवादिनां पुंसां यथा देहः प्रियतमः न तथा तदनुगाः किंच देहोपि मम
ताभाक् चेत्तर्हि नात्मवत्प्रियोयं यतः जीर्यमाणे देहेपि जीविताशा बलीयसी तस्मात् आत्मा सर्वेषां प्रियतमः तदर्थमेव सर्वं प्रियं हे नृप अतः
सर्वात्मानं कृष्णं अवेहि अतः तत्र सर्वेषां प्रीतिर्जाता किंच इदं कृष्णरूपं न तद्भिन्नान्यदस्ति हे नृप ये कृष्णपादपल्लवप्लवं श्रिताः तेषां भवा-
ब्धिः वत्सपदतुल्यो भवति एवं त्वया यत्पृष्टं तत्सर्वं कथितं किंच इदं मुरारेः चरितं यः शृणोति उच्चारयति सः सर्वार्थान् आप्नोति एवं विहा
रैः कौमारैः कौमारं जहतुर्व्रजे निलायनैः सेतुबंधैर्मर्कटोत्प्लवनादिभिः ६१ इति दशमे चतुर्दशः १४ श्रीशुक उवाच ततः कृष्णरामौ पौ
गंडवयः श्रितौ पशुपालसंमतौ सखिभिः गाश्चारयंतौ संतौ वृंदावनं स्वपदैः अतीव पुण्यं चक्रुः ततश्च माधवः बलरामादिभिर्वृतः वेणुं उ
दीरयन् पशव्यं वनं विवेश किंच तद्वनं मंजुघोषालिमृगद्विजाकुलं शतपत्रगंधिना वातेन जुष्टं दृष्ट्वा तत्र रंतुं कृष्णः मनो दधे ततः सः रक्त
पल्लवश्रिया फलादिभारेण स्वपादयोः स्पृशच्छिखान् वृक्षान् दृष्ट्वा हसन्निव कृष्णः रामं आह श्रीभगवानुवाच हे राम अमी वृक्षाः
सुमनःफलार्हणं आदाय शिखाभिः ते पदांबुजं स्वतमोनाशाय नमंति तान्पश्य किंच एते भ्रमराः ते यशः गायंति अतः इमे प्रायो मुनिग
णाः वने गूढमपि त्वां न त्यजंति किंच हे राम एते मयूराः नृत्यंति तथा एताः हरिण्यः गोप्य इव दृष्ट्या प्रियं कुर्वंति तथा कोकिलाः गृहं प्रा
प्ताय ते सूक्तैः सत्कुर्वंति अतः एते वनस्था अपि धन्याः किंच हे राम इयं भूः तृणवीरुधश्च ते पादस्पर्शाद्धन्याः द्रुमलताः ते नखस्पर्शाद्धन्याः
नद्यद्रिखगमृगाः ते कृपावलोकैः ० गोप्यः ते भुजांतरेण ० एवं वृंदावनं दृष्ट्वा प्रीतः अद्रेः समीपसरित्तटेषु पशून् चारयन् रेमे क्व० अलिषु गा
यत्सु स्वयं गायति क्व० कलहंसकूजितं अनुकरोति क्व० मयूरं अभिनृत्यति क्व० वाचा दूरस्थपशून् आह्वयति क्व० चकोरक्रौंचादीन् १५
अनुकृत्य रौति क्व० व्याघ्रसिंहाभ्यां भीतवद्द्रवति क्व० क्रीडाश्रांतरामपादसंवाहनादिभिः विश्रमयति क्व० नृत्यतः गायतः गोपान् रा-

१ कौमारं पंचमाब्दांतं पौगंडं दशमावधि कैशोरमापंचदशा यौवनं तु ततः परं २ पशूनां हितं ३ वक्षसा ४ सत्वेषु पलायमानेषु पलायति.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मकृष्णौ शशंसतुः क्वचित् कृष्णः पल्लवतल्पेषु गोपोत्संगोपबर्हणः सन् वृक्षमूले शेते केचित्तस्य पादसंवाहनं चक्रुः अपरे व्यंजनैः अ
वीजयन् अन्ये तु तदनु रूपाणि गायंति एवं कृष्णः ग्राम्यैः समंचरितैः गोपपुत्रत्वं विडंबयन् रेमे ततः श्रीदामा गोपालः तथा सुबलाद-
यः इदं प्रेम्णा अब्रुवन् हे रामकृष्ण इतः समीपे तालालिव्याप्तं महद्वनं अस्ति तत्र बहु फलानि संति तथापि धेनुकेन रुद्धानि स तु खर
रूपधृक् ज्ञातिभिः सह आस्ते तस्मात् तद्वनं नृपशुपक्ष्यादिभिर्हीनमस्ति तत्र तु अभुक्तपूर्वाणि फलानि संति तद्गंधोयं वाति पश्य किं
च तानि नः प्रयच्छ अस्माकं वाञ्छास्ति यदि रोचते तर्हि गम्यतां एवं तद्वचः श्रुत्वा तौ सखिप्रियार्थं गोपैः सह तत्र जग्मतुः ततो बलः
तद्वनं प्रविश्य बाहुभ्यां तालान् कंपयन् फलानि पातयामास ततः फलपातनादं दैत्यः श्रुत्वा भूतलं कंपयन् अधावत् ततः बलं एत्य प्र
त्यक्पादाभ्यां वक्षसि निहत्य शब्दं कृत्वा परितः अधावत् पुनः प्राप्य प्रतिमुखः स्थितः सन् अपरपादौ बलाय प्राक्षिपत् तावद्बलः
तं पादयोः करेण धृत्वा भ्रामयित्वा च मृतं तं तालाग्रे चिक्षेप तेन हतः तालः पार्श्वस्थं वृक्षं कंपयन् भग्नः सः अन्यं सः अपरं एवं सर्वे ता
लाः अकंपंत एतत् अनंते न हि चित्रं ततः धेनुकस्य सर्वे ज्ञातयः रामकृष्णौ अभ्यद्रवन् तान् तान् आपततः रामः कृष्णश्च पश्चाच्चर
णेषु धृत्वा तालाग्रे प्राहिणोत् फलप्रकरसंकीर्णा दैत्यदेहैर्गतासुभिः रराज भूः सतालाग्रैर्घनैरिव नभस्तलं ३८ एवं तयोः कर्म
दृष्ट्वा देवादयः पुष्पवर्षाणि मुमुचुः वाद्यानि चक्रुः तुष्टुवुः ततः तत्र नराः तत्फलानि आदन् पशवश्च तृणं चेरुः ततः कृष्णः रामगो
पैः सह व्रजं प्राप्तः तं वेणुं क्वणंतं गोरजो व्याप्तकेशेषु बद्धबर्हपुष्पं रुचिरेक्षणहाससुतं दृष्ट्वा गोप्यः संमुखं प्राप्ताः ततः कृष्णमुख
गतं मधु अक्षिभृंगैः पीत्वा दिनविरहजं तापं जहुः ततः कृष्णः तासां सत्कृतिं कृत्वा व्रजं विवेश अथ यशोदारोहिण्यौ तयोः आशि
षः व्यधत्ताम् ततस्तौ मज्जनादिभिः गतश्रमौ नीवीं वसित्वा मात्रा आनीतं स्वाद्वन्नं प्राशय शय्यां सुषुपतुः अथ क्वचित् कृष्णः रामं विना

१ पल्लवादिनिर्मितैः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गोपैःसहकालिंदींगतः अथगोपाः निदाघातपपीडिताः तृषार्ताःसंतः विषदुष्टंतज्जलंपपुः ततस्तेतत्रव्यसवःनिपेतुःतान्योगे पू.चू.
भा.द. श्वरःहरिःदृष्ट्वा अमृतस्राविदृष्ट्याजीवयामास ततस्तेजलांतिकात्उत्थायमिथःवीक्ष्यविस्मिताआसन्अन्वमंसतराजन्गो
१६ विंदानुग्रहेक्षितंपीत्वाविषंपरेतस्यपुनरुत्थानमात्मनः ५२ इतिदशमेपंचदशः १५ श्रीशुकउवाच विलोक्यदू
षितांकृष्णांकृष्णःकृष्णाहिनाविभुः तस्याविशुद्धिमन्विच्छन्सर्पंतमुदवासयत् १ राजोवाच हेविप्रभगवान्अगाधे
जलेबहुयुगावासंसर्पंकथंन्यगृह्णात् किंचसःअजलचरोपितत्रकथमासीत्तत्कथ्यतां किंच हेद्विजकृष्णस्यचरितामृतंजुषन्
कस्तृप्येत श्रीशुकउवाच हेनृपकालिंद्यांकालियस्यह्रदःविषाग्निनाश्रप्यमाणपयाःआसीत् यदुपरिगाःखगाःपतंति
किंच यस्यतीरगाःस्थिरजंगमजीवाःअंबुकणयुक्तविषोदोर्मिवायुनास्पृष्टाःम्रियंतेसःह्रदःआसीत् ततःकृष्णःतत्रसर्पतेन
दुष्टांनदींचदृष्ट्वाकदंबंआरुह्यबाहुंआस्फोट्यविषोदेपपाततदासह्रदःधनुःशतंपरितःप्रसृतःअनंतबलस्यनैतच्चित्रंएवंनि
पत्यविहरतःकृष्णस्यभुजदंडाहतोदकघोषंश्रुत्वासर्पःस्वगृहपराभवंदृष्ट्वाप्राप्तःततःकृष्णंनिर्भयंक्रीडंतंदृष्ट्वामर्मसुसंदश्य
देहेन तंअवेष्टयत्तंदृष्ट्वागोपाःआर्ताःसंतःतीरेनिपेतुः किंच गवादयःकृष्णेन्यस्तेक्षणाःरुदंतइवतस्थिरे अथव्रजेत्रिविधोत्पा
ताःपेतुःतान्दृष्ट्वानंदादिगोपाःरामंविनागाश्चारयितुंगतंकृष्णंज्ञात्वातैर्दुर्निमित्तैःपुत्रनिधनंमत्वातत्प्राणाःतथाआबालवृद्धव
निताःसर्वेगोकुलात्निर्जग्मुःएवंभीतान्तान्दृष्ट्वाबलःप्रहस्यतत्प्रभावज्ञःकिंचिन्नोवाचततःतेकृष्णंअन्वेषमाणाःभगवत्प
दैःसूचितमार्गेणयमुनातीरंजग्मुःतदातेगोपाःकृष्णस्यध्वजयवादिभिःयुतानिपदानिवीक्ष्यत्वरयाययुःततःह्रदेसर्पदेहव्याप्तं १६
कृष्णंदृष्ट्वाकश्मलंप्रापुःतदागोप्यश्चकृष्णेअनुरक्तमनसःसत्यःकृष्णरहितंत्रैलोक्यंशून्यंददृशुःकिंच तदागोपिकाःकृष्णमनु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

प्रविष्टांयशोदांसमुद्वृह्य कृष्णामुखेअर्पितदृशः सत्यः मृततुल्या आसन् तथा कृष्णप्राणान्निर्विशतो नंदादीन् दृष्ट्वारामः प्रत्यषेध
त् एवंअनन्यगतिआत्महेतोः दुःखितंगोकुलंदृष्ट्वाकृष्णः तद्बंधात्उदतिष्ठत् ततः हरेः प्रथ्यमानदेहेनव्यथितदेहः सर्पः तंत्यक्त्वा
क्रुद्धः सन् फणान्उन्नमय्यतंईक्षमाणः तस्थौ ततो हरिः तंद्विशिखजिह्वया सृक्किणी लिहंतंदृष्ट्वाक्रीडन्सन् तंपरितोबभ्राम एवंभ्र
मणेन हृतबलंउन्नतांसंतंआनम्यतच्छिरःसुननर्त तदाकृष्णंनर्तुमुद्यतंदृष्ट्वागंधर्वसिद्धादयः मृदंगपणवादिभिः सहप्राप्ताः ततः
तस्यशतैकशीर्ष्णः यद्यत्शिरः ननमतेतत्तत्कृष्णः अंघ्रिपातैः ममर्द ततः सः आस्यतः रक्तंवमन्मूर्च्छांआप एवंकृतेपिपुनः तच्छिरः
यद्यत्ननमतेतत्तत्पुनः नृत्यन्सन् दमयामास तदागंधर्वादिभिः पुष्पैः पूजितः आसीत् हेनृपतस्यचित्रतांडवेनरुग्णफणाच्छत्रः सः
मुखैः रक्तंवमन् आदिपुरुषंस्मृत्वा तंमनसाशरणंजगाम एवंगर्भंजगतः कृष्णस्यभारेणव्याप्तंपतिंदृष्ट्वा तत्पत्न्यः आर्ताः श्लथद्वस
नाद्याः उरस्कृतार्भाः कृतांजलिपुटाः भर्तुर्मोक्षार्थंभुविदेहंस्थाप्यकृष्णंप्रणेमुः नागपत्न्यऊचुः हेकृष्ण अस्मिन्कृतापराधेत्व
याकृतोदंडः न्याय्यः यतः तेअवतारः खलनिग्रहार्थं हेकृष्ण यतः अस्यसर्पत्वंदृश्यते अतस्तन्मूलपापापहः दंडोयंत्वयाअस्मद्
नुग्रहार्थमेवकृतः किंच हेकृष्णअनेनपूर्वंकिंतपआदिकृतंयतः तवांघ्रिरेणुस्पर्शाधिकारीजातः अयंकस्यानुभावइतिनविद्महे
किंच येत्वत्पादरजः प्रपन्नाः तेपारमेष्ठ्यादितथामोक्षमपिनेच्छंति एवंभूतंत्वत्पादरजः प्रतिएषः अप्रयत्नतएवप्राप अहोभाग्य
मिति अतः तुभ्यंभूतावासायब्रह्मणे अगुणायकालायविश्वहेतवेसर्वकारकरूपाय अनंतायशास्त्रयोनयेसात्वतांपतयेअव्या
कृतविहारायतुभ्यंनमः किंच सर्वाध्यक्षायअस्यजगतः हेतवेतुभ्यंनमः एवंप्रसाद्यप्रार्थयंते हेहरेत्वंअस्यजन्मादीन्गुणैः स्वयं
अनीहः सन्अकरोः एवंअमोघविहारः त्वंक्रीडसि एवंभूतस्यतेअमूः त्रिलोक्यांशांताअशांताः तनवः अधुनातेशांताः प्रियाः संति

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतः सद्रक्षणार्थं अवतीर्णोसि हे भगवन् अयंप्राणांस्त्यजति अतः नः पतिः प्राणोदीयतां तथाएतत् कृतापराधः त्वयासोढव्यः किं
च तेदासीनां नः यदनुष्ठेयं तद्विधेहि यत्श्रद्धया अनुतिष्ठन् पुमान् सर्वभयात् मुच्यते श्रीशुकउवाच एवंनागपत्नीभिः स्तुतः
कृष्णाः मूर्छितंतंविससर्ज ततः सर्पः स्वस्थोभूत्वा कृतांजलिः सन् हरिंआह हेकृष्णवयं उत्पत्त्यासह खलाः दीर्घमन्यवःस्म किंच हे
धातः त्वयासृष्टं विश्वंनानास्वभावादिमदस्ति तत्रवयंउरुमन्यवः अतः त्वन्मायांकथंत्यजामः यतः तत्त्यागेत्वंकारणमसि अतःअ
नुग्रहंनिग्रहंवामन्यसेतद्विधेहिनः श्रीशुकउवाच एवंतद्वचः श्रुत्वाकृष्णः आह हेसर्पत्वया अत्रनस्थेयं समुद्रंस्वज्ञा
तिभिः सहयाहि इयंनदी गोनृभिर्भुज्यतां किंच तेमच्छासनंजातं तन्यः स्मरेत् तथा संध्ययोः कीर्तयेत्सः युष्मद्भयंनाप्नुयात्
किंचयः अत्रस्नात्वा देवादीन् तर्पयेत् तथाउपोष्य मांअर्चेत्सः पापैः मुच्यते त्वंतु न्हदंहित्वा रमणकद्वीपंगच्छ मत्पादचिह्नितंत्वां
गरुडः नाद्यात् ऋषिरुवाच एवंकृष्णेनोक्तः नागः तत्स्त्रियश्च कृष्णं दिव्याबरादिभिः दिव्यगंधादिभिः पद्ममालयाच
पूजयामासुः एवंपूज्यजगन्नाथंप्रसाद्यपरिक्रम्य नमस्कृत्य तदाज्ञया सकलत्रसुहृत्सुतो द्वीपमध्येजगामह तदैवसाऽमृतजलाय
मुनानिर्विषाऽभवत् ६७ इतिदशमेषोडशः १६ राजोवाच नागालयंरमणकं कस्मात्तत्याज कालियः
कृतंकिंवासुपर्णस्य तेनैकेनासमंजसं १ श्रीशुकउवाच हेनृप भक्ष्यैः सर्पाधिनैर्जनैः वृक्षमूलेप्रतिमासंनागानांब
लिः उपकल्पितः तेचनागाः पर्वणि पर्वणिजनैर्दत्तंस्वंस्वंभागंसुपर्णाय स्वरक्षार्थंप्रयच्छंति तत्रकालियः गरुडंतुच्छीकृत्य
तद्बलिंस्वयंबुभुजे तच्छ्रुत्वा क्रुद्धः गरुत्मान् तंजिघांसुः प्राप्तः तंप्राप्तंदृष्ट्वा कालियः विषायुधः सन् दद्भिः सुपर्णंव्यदशत् तावत्ग १७
रुडः क्रुद्धः सन् वामपक्षेणतंजघान तत्पक्षताडितः सर्पः विह्वलः सन् तेनागम्ययमुनान्हदंविवेश तत्रएकदागरुडः भक्ष्यंजलचरं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सोभरिणावारितोपिप्रसह्यअहरत् ततः सऋषिः मीनपतौहते दुःखितान् मीनान् दृष्ट्वा आह अत्रयदिगरुडः प्राप्यमत्स्यान् खाद
ति तर्हिसद्यः प्राणैर्वियुज्येत एतत् सत्यं ब्रवीमि हे नृप तंकालियः परंवेदनान्यः अतः तत्रगतः ततः सतस्मात् कृष्णेनविवासितः
ततः ह्रदात् निर्गतंकृष्णंदिव्यस्त्रग्गंधवाससंस्वर्णालंकृतंदृष्ट्वाउत्थायगोपाः आनंदपूर्णमनसः संतः कृष्णंअभिरेभिरे ततः यशो
दारोहिणीनंदः गोप्योगोपाश्चलब्धमनोरथाआसन् रामश्चतंआलिंग्यंजहास वृक्षाः गवादयश्चमुदंलेभिरे ततो विप्राः सस्त्रीकाः
नंदंएत्यऊचुः हे नंद ते सुतः सर्पग्रस्तोपिमुक्तः एतत् दिष्ट्या अतः विप्रेभ्यः दानंदेहि ततो नंदः प्रीतः सन् सुवर्णंगाश्चददौ तदाय
शोदापिकृष्णंपरिषज्यअंकमारोप्य अश्रुकलांमुमोच हे नृप सर्वेव्रजौकसः गावश्चतांरात्रिं क्षुत्तृट्व्याप्ताः संतः यमुनातीरेऊषुः
तदाशुचिवनोत्सन्नः अग्निः सुप्तव्रजजनंनिशीथेसर्वतोव्याप्यतदग्धुंउपचक्रमे ततस्तेदह्यमानाः जनाः मायामनुजंकृष्णंशर
णंप्राप्य आहुः कृष्णकृष्ण महाभाग हेरामामितविक्रम एष घोरतमोवह्निस्तावकान्ग्रसतेहिनः अतः अस्मात् कालाग्नेः नः
पाहि त्वच्चरणंत्यक्तुंवयंनशक्नुमः इत्थंस्वजनवैक्लव्यंनिरीक्ष्यजगदीश्वरः तमग्निमपिबत्तीव्रमनंतोनंतशक्तिधृक् २५ इति
दशमे सप्तदशः १७ श्रीशुकउ० अथकृष्णः परिवृतोज्ञातिभिर्मुदितात्मभिः अनुगीयमानोन्यविशद्व्रजंगोकुलमंडितं १ एवंव्र
जेगोपालनच्छद्मयामायया तयोः क्रीडतोः सतोः जीवानांनातिप्रियः ग्रीष्मऋतुः अभवत् सः वृंदावनगुणैः वसंतइवलक्षितः य
त्रसरामः कृष्णः आस्ते तस्यवसंतसाम्यमाह यत्रग्रीष्मेनिर्झरनादेनगतझिल्लीस्वनंवृंदावनंभवति किंच निर्झराणांअंबुकणैः ये
स्निग्धद्रुमाः तैर्मंडितमिति यत्रवनेमंदसुगंधशीतवायुनावनस्थानांनिदाघवह्न्यर्कभवः तापः नविद्यते किंच यत्रसूर्यकराः विष
वदुल्बणाः भुवः रसंनगृह्णते एवंकुसुमितंगायन्मयूरभ्रमरंकूजत्कोकिलसारसंवनंदृष्ट्वाक्रीडेच्छुः सबलः गोपालगोधनैर्वृतः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

भा.द. कृष्णः वेणुंवादयन् तत्रविवेश ततः प्रवालबर्हस्तबकस्रग्धातुकृतभूषणाः रामकृष्णादयोगोपाः ननृतुः युयुधुर्जगुः एवंकृष्णस्य पू.चू.
१८ नृत्यतः केचित्जगुः केचित् वेणुपाणितलश्रृंगैः अवादयन् अपरेप्रशशंसुः एवंगोपजातिच्छन्नाः देवाः गोपालरूपिणः तौईडिरे
ततः तौकाकपक्षधरौसंतौ भ्रामणलंघनास्फोटनाकर्षणैः बाहुयुद्धेनचिक्रीडतुः क्वचित् अन्येषुनृत्यत्सुस्वयंगायकवादकौभू
त्वासाध्विति शशंसतुः क्व० रामकृष्णौबिल्वैः कुंभैः आमलकमुष्टिभिः अस्पृश्यनेत्रबंधादिनाचिक्रीडतुः क्व० मृगखगचेष्ट
या क्व० दर्दुरप्लुतिभिः क्व० दोलालंबनेन क्व० नृपलीलया एवंतौक्रीडाभिः वनेनद्यद्र्यादिषुकाननेषुसरःसुचचेरतुः एवंगोपैः
सहतद्रूनेतयोः पशून् चारयतोः सतोः तावत् गोपरूपीप्रलंबासुरः प्राप्तः तंविद्वानपितद्वधोपायंविचिंत्यतेनसख्यअन्वमोदत
ततः कृष्णः गोपान् आहूय आह हेगोपाः द्वंद्वीभूयवयआद्यनुरूपंविहरिष्यामः तत्रगोपाः रामकृष्णौनायकौचक्रुः तत्रकेचित्
कृष्णपक्षीयाः अन्येरामपक्षीयाः आसन् ततः वाह्यवाहकलक्षणाः क्रीडाश्चक्रुः यत्रक्रीडायांजेतारः आरोहंतिपराजिताः वहं
तिएवंवहंतोवाह्यमानाः गोपाः गोधनंचारयंतः संतः भांडीरकंनामवटंजग्मुः यदारामपक्षीयाः श्रीदामवृषभादयः क्रीडायांज
यिनः जाताः अतः कृष्णपुरोगमाः तानूहुः तत्रश्रीकृष्णः श्रीदामानंउवाह वृषभंभद्रसेनः प्रलंबः रामंउवाह ततः सदैत्यः अस
ह्यंकृष्णंमत्वारामंवहन् मर्यादातः परंदूरंआगात् ततः पर्वतवत्गुरुतरंरामंवहन् दैत्यः स्वंवपुः आस्थितः सुवर्णालंकृतः बभौ
मेघवत् ततः अंबरेचरत्तद्वपुः प्रदीप्तदृक् भ्रुकुटितटोग्रदंष्ट्रकज्वलत्शिखं दृष्ट्वारामः ईषदत्रसत् अथप्राप्तस्मृतिः निर्भयः
रामः आत्मानंहरंतंदैत्यंरुषा दृढमुष्टिनाशिरसि अहनत् ततः सः सपदिभग्नमस्तकः मुखात्रक्तंवमन् महारवंकृत्वाव्यसुः अप १८
तत् वज्रहतः गिरिरिव एवंरामेणनिहतंप्रलंबंदृष्ट्वागोपाः साध्वित्युक्त्वाविस्मिताः आसन् ततः आशिषः गृणंतः प्रेत्यागतमिवालिं

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ग्यप्रेमविह्वलचेतसोबभूवुः पापेप्रलंबेनिहते देवाः परमनिर्वृताः अभ्यवर्षन्बलंमाल्यैः शशंसुःसाधुसाध्विति ३२ इ
तिदशमेअष्टादशः १८ श्रीशुकउवाच क्रीडासक्तेषुगोपेषुतद्गावोदूरचारिणीः स्वैरंचरंत्योविविशुस्तृणलो
भेनगह्वरं १ अजागावोमहिष्यश्चवनाद्वनंविशंत्यः दावतर्षिताः सत्यः इषीकाटवींविविशुः ततः कृष्णरामादयोगोपाः पशू
नअदृष्ट्वातत्कृतिविचिन्वंतोपिनाविदुः ततः तासांखुरैः दद्भिश्च छिन्नतृणैः गोष्पदैश्च अंकितभूप्रदेशैश्च गवांमार्गअन्वगम
न् ततः तेगोपाः मुंजाटव्यांक्रंदमानस्वगोधनंप्राप्यतृषिताः संतः सन्यवर्तयन् तदाकृष्णोनगिरा आहूताः स्वनामध्वनिंश्रुत्वा
प्रतिनेदुः तावत् ततः समताद्वनधूमकेतुः उल्मुकैः स्थिरजंगमान् लेलिहानः प्रादुरभूत् तंदावाग्निंदृष्ट्वागोपाः गावश्च सबलंकृ
ष्णंऊचुः हेकृष्णहेकृष्ण हेराम नः अग्निनादह्यमानान् त्रातुअर्हथः हेकृष्ण त्वद्बांधवाः अवसादितुंनार्हंति वयंहित्वन्नाथाः
स्म श्रीशुकउवाच हेनृप श्रीकृष्णः बंधूनांदीनवचः श्रुत्वा आह हेगोपाः माभैष्ट नेत्राणिनिमीलयत तथेत्युक्त्वामी
लिताक्षेषुतेषु अग्निंपीत्वा तान् कृच्छ्रात् व्यमोचयत् ततश्च तेगोपा अक्षिणी उन्मील्य भांडीरं प्रापिताः संतः हरेः कर्मदृष्ट्वावि
स्मिताः आसन् ततः एवंकृष्णस्ययोगवीर्यंदावाग्नेः आत्मनः क्षेमंचदृष्ट्वातेगोपाः कृष्णंदेवंमेनिरे ततः सायाह्ने रामः कृष्णः
गोपैः स्तुतः सन् गाः निर्वर्त्य वेणुंवादयन् व्रजंविवेश गोपीनांपरमानंदआसीद्गोविंददर्शने क्षणंयुगशतमिवयासांयेनविनाभ
वत् १७ इतिदशमेएकोनविंशः १९ श्रीशुकउवाच तयोस्तदद्भुतंकर्मदावाग्नेर्मोक्षमात्मनः गोपाः स्त्रीभ्यः
समाचख्युः प्रलंबवधमेवच १ ततः एवंतयोरद्भुतंकर्मश्रुत्वा गोपागोप्यश्चकृष्णरामौदेवश्रेष्ठौमेनिरे ततः सर्वप्राणिसमुद्भवाप्रा
वृट्प्रवृत्ता कथंभूतासांक्षुब्धनभस्तला तदामेघैः व्योमगुणैर्व्याप्तंजीवब्रह्मेवबभौ तदासूर्यः गोभिः अष्टौमासान् पीतंयद्भूमेः उदक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मयंवसुतत् मोक्तुंआरेभे किंच मेघाः अस्यप्राणनंजलं करुणा इवमुमुचुः तदाच मही पुष्टाआसीत् किंच निशामुखेषु खद्योताः
भांति नग्रहाः यथा कलौपापेनपाखंडाः नवेदाः तद्वत् किंच पर्जन्यध्वनिं श्रुत्वा मंडूकाः शब्दान् चक्रुः गुरुध्वनिंश्रुत्वाशिष्याः य
थाअधीयंते तद्वत् किंच क्षुद्रनद्यः उत्पथवाहिन्यः आसन् इंद्रियाधीनपुंसः द्रव्यसंपद इव किंच हरित्तृणैः इंद्रगोपैश्च हरितार
क्ताचभूः राज्ञांसेनेवअभूत् क्षेत्राणि सस्यसंपद्भिः कर्षकाणांमुदंददुः धनिनांमुपतापंच दैवाधीनमजानतां किंच सर्वेप्रा
णिनः नवोदकसेवया रुचिरं रूपंदधुः यथाहरिसेवया भक्ताः किंच सरिद्भिः संगतः सिंधुः चुक्षुभे अपक्वयोगिनः चित्तमिव
किंच पर्वताः धाराभिः हन्यमाना अपिनविव्यथुः व्यसनैः पराभूता अपिभक्ताः यथा किंच मार्गाः तृणैः व्याप्ताआसन् द्विजैः अ
नभ्यस्ताः श्रुतय इवमेघेषु विद्युतः स्थैर्यंनचक्रुः पुरुषेषु पुंश्चल्य इव किंच वियति निर्गुणमपि इंद्रधनुरभात् प्रपंचेनिर्गुणः पुमा
निव किंच घनैश्छन्नः चंद्रः नरराज अहंकारेणच्छन्नः जीव इव किंच तदामयूराः प्रत्यनंदन् यथागृहे खिन्नाः पुरुषाः भक्तसमा
गमेवृक्षाः पद्भिः अपः पीत्वानानामूर्तयः आसन् यथातपसाश्रांताः नराः कामसेवया किंच पंककंटकादियुक्तरोधस्सुसरः स्वपि
चक्रवाकाः ऊषुः अशांतकार्येषुगृहेषु ग्राम्यायथा किंचजलौघैः सेतवः निरभिद्यंत कलौपाखंडिनांदुर्वादैः वेदमार्गायथा किं
च घनाः भूतेभ्यः जलंव्यमुंचन् यथाराजानः कामान् एवंभूतपक्वखर्जूरजंबूयुतंतद्वनंदृष्ट्वागोगोपालैः सबलः हरिः तत्रविवे
श तदाधेनवः भगवता आहूताः सत्यः स्नुतस्तन्यः ययुः किंच तदा हरिः प्रीताः पुलिंदीः ददृशे वनपंक्तीः मधुस्रवाः ददृशे गिरेः ज
लधाराद॰ तद्गुहाश्चद॰ तत्रमेघेवर्षतिसतिकृष्णः क्वचित् वृक्षक्रोडे प्रविश्यकंदमूलफलाशनः रेमे किंचगृहात् आनीतंदध्यो
दनंशिलायांसंस्थाप्यसबलः गोपैः बुभुजे ततः तृणोपरिसंविश्यचर्वतः तृप्तान् वृषान् वत्सान् गाश्चऊधोभारश्रमाः तथातांप्राप्त

ट्श्रियंचदृष्ट्वापूजयांचक्रे एवंतत्ररामकेशवयोः सतोः व्यभ्रास्वच्छांब्वपरुषानिलाशरत्प्राप्ता शरदाजलानिप्रकृतियमुः योगसे
वयाभ्रष्टानांचेतांसीव किंचनभसः मेघंभूतानांसांकर्यंभुवः पंकंअपांमलंचशरज्जहार आश्रमिणांचतुर्णांपापंकृष्णाभक्तिरिव
किंचमेघाः सर्वस्वंहित्वाशुभ्रकांतयोरेजुः त्यक्तैषणाः ऋषयइव किंच पर्वताः जलंक्वचित् मुमुचुः क्वचित्न यथाज्ञानिनः ज्ञानंकिंच
क्षीयमाणजलंक्षुद्रजलेचराः नाविदन् यथाक्षीयमाणंआयुः मूढानराः किंच क्षुद्रजलेचराः अर्कजंतापंअविदन् यथाकुटुंबीद
रिद्रः किंच स्थलानिपंकंजहुर्वीरुधः अपक्वतांजहुः शरीरादौअहंममताधीराइव किंच अब्धिः स्थिराबुः अभूत् त्यक्तक्रियोमु
निरिव किंच शरदागमेकर्षकाः क्षेत्रेभ्यः सेतुभिः अपोजगृहुः यथायोगिनः इंद्रियरोधेनज्ञानं किंच भूतानांअर्कांशुजतापान्
चंद्रः जहार देहाभिमानंबोधइव किंच खंनिर्मेघंस्वच्छर्क्षंशुशुभे सत्वयुक्तचित्तमिव तदाचविधुः ऋक्षैः पूर्णमंडलः शुशुभेय
थायदुवृतः कृष्णः किंच जनाः प्रसूनवनमारुतं आश्लिष्य तापंजहुः कृष्णात्हृतचित्ताः गोप्योनजहुः तदागोमृगखगस्त्रियः शरदा
गर्भिण्योऽपिस्वपतिभिः अन्वीयमानाअभवन् किंच सूर्योदयेकमलानिकुमुदंविनाहर्षंआपुः यथाराज्ञादस्यूनुविनालोकाः किं
च पुरग्रामादिषु आग्रयणाद्युत्सवैः पक्वधान्याढ्याभूः बभौ वणिङ्मुनिनृपस्नातानिर्गम्यार्थान्प्रपेदिरे वर्षरुद्धायथासिद्धाः
स्वपिंडान्कालआगते ४९ इतिदशमेविंशः २० श्रीशुकउवाच इत्थंशरत्स्वच्छजलपद्माकरसुगंधिना न्यवि
शद्वायुनावातंसगोगोपालकोऽच्युतः १ किंच पुष्पितवनराजिषुभृंगद्विजादिभिः नादितसरः सरिन्महीध्रंतद्वृंदावनंप्रविश्य सबल
गोपालैः कृष्णः गाश्चारयन्वेणुंचुकूज तत्स्मरोदयंवेणुगीतंश्रुत्वागोप्यः कृष्णस्यपरोक्षंसखीभ्यः अवर्णयन् तद्वर्णयितुंआरब्धा
अपिस्मरवेगेनविक्षिप्तमनसः सत्यः वर्णयितुंनाशकन् तदायादृशंकृष्णस्मरणंतासांमनःक्षोभकंजातंतदाहकृष्णः बर्हापीडंनटवरव

१ यति २ आयुषारुद्धाः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुः बिभ्रत् तथाकर्णयोः कर्णिकारपुष्पंबिभ्रत् तथाकनकवत्पीतंवासः वैजयंतींमालांचबिभ्रत् वेणोः रंध्रान् अधरसुधयाआपू
र्यगोपैः गीतकीर्तिः सन् वृंदावनंविवेश हे नृपएवंवेणुरवंश्रुत्वाव्रजांगनाः वर्णयंत्यः सत्यः पदेपदेकृष्णंआश्लिष्यऊचुः गोप्यऊचुः
हेगोप्यः चक्षुष्मतांतावत्त्वियदर्शनंइदमेवफलंनान्यत् तच्चफलंरामकृष्णयोः मुखंवेणुवादयत् यैः निपीतंतैरेवजुष्टंनान्यैः अन्या
आहुः हेगोप्यः चूतप्रवालादिभिः विचित्रवेषौगोपसभायांनटवराविवमध्येरेजतुः अहोगोपानांपुण्यमिति किंच हेगोप्यः अयं
वेणुः किंपुण्यंकृतवान् यतः अस्मद्भोग्यांकृष्णाधरसुधांस्वयंभुंक्ते किंच यासांजलेनपुष्टः ताः नद्यः कमलादिनारोमांचितालक्ष्य
ते येषांवंशेजातः तेवृक्षाः मधुधारामिषेणअश्रूणिमुमुचुः यथावृद्धाः स्ववंशेहरिसेवकंदृष्ट्वाअश्रूणिमुंचंति किंच हेसखिइदंवनं
भुवः कीर्तिंवितनोति यतः कृष्णपादाब्जप्राप्तलक्ष्मि किंच इमंवेणुनादं तदनुमयूरनृत्यंचदृष्ट्वाअन्यसत्वाः अद्रिसानुषुनिश्चलाः
स्युः किंच हेगोप्यः एताः हरिण्यः अज्ञाअपिधन्याः यतः वेणुगीतंश्रुत्वापतिभिः सह स्नेहावलोकैः कृष्णपूजांदधुः किंच हेगोप्यः दे
वांगनाः कृष्णंतद्वेणुगीतंचदृष्ट्वाश्रुत्वाच देवांकेषुस्थिताअपिविनीव्यः मुमुहुः किंच हेगोप्यः गावः वेणुगीतामृतंकर्णपुटैः पिबं-
त्यः तस्थुः तथावत्साः स्नुतस्तनपयः कवलाः संतः विस्मितक्रियाबभूवुः किंच हेगोप्यः अत्रयेपक्षिणः वृक्षशाखासुआरुह्यकृ
ष्णस्यवेणुगीतंशृण्वंति तंचपश्यंति अतः तेप्रायः मुनयः भवितुंअर्हंति किंच हेगोप्यः नद्यः कृष्णगीतंउपधार्यऊर्मिभुजैः मुरारेः
पादयुगंगृह्णंति अतः ताः धन्याः किंच हेगोप्यः मेघः आतपेसह रामगोपैः पशून्चारयंतंकृष्णंदृष्ट्वाउदितः सन् स्ववपुषाछत्रंव्यधात्
किंतद्भाग्यं किंच हेगोप्यः एताः पुलिंद्यः पूर्णाः यतः स्त्रीस्तनलिप्तेनकृष्णपदाब्जरागयुतेन ततस्तृण रूषितेन श्रीकुंकुमेनजातस्मररु २०
जः सत्यः तत् मुखस्तनेषुआलिप्य कामाधिंजहुः अतः ताः धन्याः किंच हेसख्यः अयंअद्रिः वैष्णवाग्र्योस्ति यतः सहगोगणयोस्त

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योः जलतृणगुहादिभिः मानंतनोति किंच हे सख्यः नियोगपाशकृतलक्षणयोः रामकृष्णयोः वेणुनादैः गतिमतांस्थावरधर्मः तरूणां
जंगमधर्मः इदंचित्रंशृणुत एवंविधाभगवतोयावृंदावनचारिणः वर्णयंत्योमिथोगोप्यः क्रीडास्तन्मयतांययुः २० इतिदशमे
एकविंशः २१ श्रीशुकउवाच हेमंते प्रथमेमासिनंदव्रजकुमारिकाः चेरुर्हविष्यंभुंजानाः कात्यायन्यर्चनव्रतं १
ततः अरुणोदयेकालिंद्याः जलेस्नात्वातीरेसैकतींदेवींकृत्वागंधमाल्यादिभिः उपहारैश्चतामानर्चुः किंच कात्यायनिमहामायेम
हायोगिन्यधीश्वरि नंदगोपसुतंदेविपतिंमेकुरुतेनमः एवंमंत्रंजपंत्याताः पूजांचक्रुः एवंताःमासपर्यंतंव्रतंचेरुः व्रतपूर्वांगमाह
उषसिउत्थायमिथःगृहीतपाणयः स्नातुंयांत्यः कृष्णंजगुः एकदानद्याःएत्यतीरेपूर्ववत्वासांसिसंस्थाप्यजलेविजन्हुः तत्ज्ञात्वा
कृष्णः गोपैः सहतत्रएत्यतासांवासांसिआदायकदंबंआरुह्यबालैः सहहसन्सनृपरिहासंआह हेअबलाः अत्रागत्यस्वंस्वंवा
सः गृह्यतां अहं सत्यंब्रवाणिनोनर्म यतः यूयंव्रतकृशाःस्थ अतः अत्रएत्यएकैकशः सहैववावासः गृह्यतां हेनृपएवंकृष्ण
क्ष्वेलितंदृष्ट्वागोप्यः व्रीडिताःसत्यः मिथः प्रेक्ष्यहास्यंकृत्वाबहिर्ननिर्ययुः एवंकृष्णेब्रुवतिताः शीतोदकेआकंठमग्नाः वेपमा
नाः सत्यः कृष्णंऊचुः हेकृष्णअन्याय्यंमाकृथाः नंदसुतंत्वांजानीमः नः वासांसिदेहि यतः वयंवेपिताः किंच हेश्यामसुंदरवयं
तेदास्यः तेउदितंकरवाम नःवासांसिदेहि नोचेत्नंदायब्रवामहे श्रीकृष्णउवाच हेअबलाः यूयंयदिमेदास्यः तर्हिमदु
क्तंकरिष्यथ अत्रागत्यवासांसि प्रतीच्छंतु ततः ताः पाणिभ्यांयोनिमाच्छाद्यवेपिताःसत्यः बहिर्निर्गताः ततः कृष्णः ताः ईषद्वीक्षत
योनीर्वीक्ष्यस्कंधेवासांसिगृहीत्वाआह हेअबलाः यूयंव्रतंधृत्वाविवस्त्राः स्नानंचक्रुद्वे तत्अपराधएव तत्स्यापनिवृत्तयेमूर्ध्निअंज
लिंबध्वाअधः प्रणामंकृत्वावसनंगृह्णीथ एवंकृष्णोक्तंव्रतवैगुण्यमत्वाव्रतपूर्तयेतमेवनेमुः ततः कृष्णः अवनतास्ताः दृष्ट्वाताभ्यः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वासांसिददौ एवंकृष्णेनदृढंप्रलब्धाअपितंनाभ्यसूयन् ततःताः स्ववासांसि परिधायतस्मिन् लज्जायितेक्षणाः सस्नः नोचेलुः ता पू.चू.
भा. द. सांसंकल्पंज्ञात्वा कृष्णः आह हेसाध्व्यः युष्मत्संकल्पोमयाअनुमोदितः अतःसःसत्योभवितुमर्हति हेअबलाः व्रजंयात आगामि
२१ नीरात्रीः मयासहरंस्यथ श्रीशुकउवाच एवंकृष्णेनआदिष्टाः ताः कुमारिकाः व्रजंविविशुः अथसबलःकृष्णःगोपैर्वृतः
गाश्चारयन् वृंदावनात्दूरंगतः तदानिदाघार्कातपे छत्रायितान् द्रुमान् दृष्ट्वाकृष्णः गोपानाह हेस्तोककृष्ण हेअंशो हेश्रीदामन्
हेसुबल इत्यादि एतान् वृक्षान् पश्यत स्वयंवातादीन् सहित्वा नः वारयति अहोएषांवरंजन्म एतेपत्रपुष्पफलादिभिः सर्वेषांकामा
न्वितन्वते एतावदेव प्राणिनांजन्मसाफल्यं तदाह प्राणार्थादिभिः सदाश्रेयएवाचरेत् एवं प्रवालस्तबकादिभिः नम्रशाखानांत
रूणांमध्येयमुनांगतःसन् तत्रगाःजलंपाययित्वाततः स्वयंगोपाश्चजलंपपुः तस्याउपवनेकामंचारयतःपशून्नृप कृष्णरामावु-
पागम्यक्षुधार्ताइदमब्रुवन् ३८ इतिदशमेद्वाविंशः २२ गोपाऊचुः रामराममहावीर्यकृष्णदुष्टनिबर्हण
एषावैबाधतेक्षुन्नस्तच्छांतिंकर्तुमर्हथः १ श्रीशुकउवाच एवंगोपैर्विज्ञापितःकृष्णः स्वभक्तायाः विप्रस्त्रियाः प्रसी
दन् इदंआह हेगोपाः देवयजनंयात यत्रमुनयः आंगिरसंसत्रंस्वर्गेच्छयाअकुर्वत तत्रगत्वा ममरामस्यचनामगृहीत्वाअन्नंया
चत ततःगोपाःतत्रगत्वाविप्रान् दंडवत्नत्वाअन्नंअयाचंत हेविप्राः शृणुत नः कृष्णदासान् रामप्रेरितान् जानीत किंच हेद्विजाः
इतःसमीपेगाश्चारयंतौरामकृष्णौ क्षुधितौवर्तेते तयोःअन्नंदीयतां वः यदिश्रद्धाचेत् ननुवयंदीक्षिताः अभोज्यान्ना इति चेत्तत्रा
हुः हेविप्राः दीक्षायाआरभ्य अग्नीषोमीयपश्वालभनात्पूर्वंअन्नभक्षणेदोषः तथासौत्रामण्यांश्चनान्यत्र एवंभगवद्याज्ञांशृण्व २१
तोपिनशुश्रुवुः यतःतेबालिशाः किंच हेनृपदेशकालद्रव्यादिसर्वंक्रतुश्चयन्मयः तंसाक्षाद्भगवंतमनुष्यदृष्ट्यामेनिरे ततश्चमुन

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यः ओमिति नेति च नोचुः ततो गोपाः निराशा भूत्वा एत्य रामकृष्णावूचुः तत् श्रुत्वा कृष्णः प्रहस्य पुनः गोपानाह हे गोपाः स बलं मां प्राप्तं विप्रपत्नीभ्यः ज्ञापयत ताः वः अन्नं दास्यंति ततो गोपाः तत्र गत्वा पत्नीशालायां आसीनाः ताः दृष्ट्वा नत्वा च ऊचुः नमो वो विप्रपत्नीभ्यः नः वचांसि शृणुत इतः अविदूरे चरता कृष्णेन अत्र वयं प्रेषिताः सः कृष्णः गाः चारयन् गोपालैः स रामः दूरं प्राप्तः तस्य गोपैः सह क्षुधितस्य अन्नं दीयतां ततः ताः कृष्णं प्राप्तं श्रुत्वा जातसंभ्रमाः सत्यः चतुर्विधमन्नं गृहीत्वा समुद्रं नद्य इव कृष्णं अभिजग्मुः ततश्च ताः पत्यादिभिर्निषेधिता अपि यमुनोपवने गत्वा साग्रजं कृष्णं ददृशुः कथंभूतं तं श्यामपीतांबरधरं सेवकांसे कृतहस्तं अन्यहस्तेन अब्जं धुनानं ईदृशं तं दृष्ट्वा अक्षिरंध्रैः अंतः प्रवेश्य चिरं उपगुह्य तापं जहुः ततः कृष्णः त्यक्तसर्वाशाः ताः ज्ञात्वा आह हे स्त्रियः वः स्वागतं आस्यतां किं करवाम किंच नः दर्शनार्थं यूयं प्राप्ताः इदं वः युक्तं विवेकिनः आत्मनि प्रिये मयि निष्कामां भक्तिं कुर्वंति यतः आत्मसंपर्कात् सर्वं प्रियं भवति ततः कोन्यपरः प्रियः अतो यूयं धन्याः तस्मात् यज्ञवाटं गच्छत युष्मत्पतयः सत्रं समापयिष्यंति पत्न्य ऊचुः हे विभो एवं नृशंसं वक्तुं नार्हसि वयं बंधून् हित्वा त्वद्दास्यार्थं प्राप्ताः अतः नः मात्यज किंच अस्मत्पत्यादयः न गृह्णंति तस्मात् अस्माकं अन्या गतिः मा भूत् त्वद्दास्यमेव विधेहि श्रीभगवानुवाच हे स्त्रियः युष्मासु पत्यादयः नाभ्यसूयेरन् किंच मयि मनो युंजानाः सत्यः शीघ्रं मां प्राप्स्यथ श्रीशुक उवाच एवं कृष्णेनोक्तास्ताः यज्ञवाटं गताः ततः पतयः तासु दोषमकृत्वा ताभिः सत्रं अपारयन् किंच तत्र एका भर्त्रा धृता सती यथाश्रुतं कृष्णं मनसा आश्लिष्य देहं जहौ ततः कृष्णः तेनान्नेन गोपान् भोजयित्वा स्वयं बुभुजे एवं कृष्णः लोकं अनुकुर्वन् रेमे अथ ते विप्राः विश्वेश्वरयोः तयोः याच्ञां हतवंतो वयमित्यनुस्मृत्य अन्वतप्यन् ततः ते स्त्रीणां कृष्णे भक्तिं दृष्ट्वा तया हीनं स्वात्मानं व्यगर्हयन् नः जन्म धिक् तथा व्रतं विद्या कुलं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

धिक् यतः वयंकृष्णेविमुखाः किंच ईशमायायोगिनामपिमोहिनी यतः वयंनृणांगुरवोपिस्वार्थेमुह्यामहे अहोस्त्रीणांगोविंदेमा
वंपश्यत यःगृहरूपमृत्युपाशान्अविध्यत् किंच आसांद्विजातिसंस्कारःन नतपः अथापियोगेश्वरेश्वरेदृढाभक्तिर्जाता किमा
सांभाग्यं किंच कृपालुःकृष्णःगृहेहयामत्तानांनःगोपवाक्यैःस्मारयामास अन्यथापूर्णस्यअन्नयाचनयाकिं किंच अन्यान्हित्वा
यंश्रीर्भजते तद्याञ्चाजनमोहिनीखलुसएषःभगवान् यदुषुजातइतिश्रुत्वापिवयंनविद्महे अहोवयंअतिधन्याःयतःनःस्त्रियः
तादृश्यःयासांभक्त्यानःमतिःहरौस्थिराजाता नमस्तुभ्यंभगवते यन्मायामोहितधियःवयंकर्मवर्त्मसुभ्रमामःसःकृष्णःनःअ
तिक्रमंक्षंतुमर्हति इतिस्वाघमनुस्मृत्यकृष्णेतेकृतहेलनाः दिदृक्षवोऽप्यच्युतयोःकंसाद्भीतानचाचलन् ५२ इतिदश
मेत्रयोविंशः २३ श्रीशुकउवाच भगवानपितत्रैवबलदेवेनसंयुतः अपश्यन्निवसन्गोपानिंद्रयागकृतोद्यमान्
१ तज्ज्ञात्वापिकृष्णःनंदादीन्पप्रच्छ हेपितःकोयंसंभ्रमःप्राप्तःअस्यकिंफलंउद्देशश्चकः केनअयंमखःसाध्यते एतत्मह्यं
ब्रूहि अमित्रोदास्तविद्विषांसाधूनांकिमपिनगोप्यंकृत्यमस्ति किंच अयंजनःज्ञात्वाऽज्ञात्वाकर्माणिकरोति तत्रयथाविदुषः
कर्मफलंस्यात् तथाअविदुषोन तत्रअयंक्रियायोगःशास्त्रतोविचारितःआचारप्राप्तोवाइदमुच्यतां नंदउवाच हे
कृष्णपर्जन्योभगवानिंद्रःतत्प्रियमूर्तयःमेघाःतेभूतानांजीवनंपयःवर्षंतितंइंद्रंवयं अन्येचतद्रेतःसिद्धैर्द्रव्यैःक्रतुभिःयजंते
ततश्चहोमशेषेणधर्माद्यर्थसिद्ध्येनराःउपजीवंति एवंपरंपरागतंधर्मंयःकामलोभादिनात्यजेत्सःशुभंनाप्नोति श्रीशु
कउवाच एवंनंदस्यगोपानांचवचःश्रुत्वाइंद्रायमन्युंजनयन्कृष्णःनंदमाह श्रीभगवानुवाच हेपितःअयंजंतुःकर्मणा २२

१ कोपजननद्वारागर्वपर्वतात्इंद्रंअवतारयितुंदेवतानिराकरणम् नत्वयंभगवतोऽभिप्रायइति.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जायते म्रियते च तथा सुखादि कर्मणैव प्राप्यते यदि च फलरूपी ईश्वरः कश्चिदस्ति तर्हि सोपि कर्तारं भजते नहि अकर्तुः स प्रभुः अतः भूतानां स्वस्वकर्मानुवर्तिनां प्राक्तनसंस्कारकर्म अन्यथा कर्तुमनीशेन इंद्रेण किं न किंचित् किंच स्वभावाधीनो यं जनः स्वभावमनुवर्तते इदं सर्वं स्वभावस्थमेव अयं जंतुः कर्मणा उच्चावचान् देहान् प्राप्य त्यजति च तथा शत्रुमित्रादिर्गुरुः ईश्वरश्च कर्मैव तस्मात् स्वभावस्थः सन् जनः कर्मैव पूजयेत् तद्वैवास्य जीवितं किंच यः एकतरं भावं आजीव्यान्यं सेवते सः तस्मात् क्षेमं नाप्नोति जारं नार्यसती यथा स्ववृत्तिं वकुं दृष्टांतत्वेन वर्णानां वृत्तिभेदमाह विप्रः वेदाध्ययनादिना वर्तेत राजन्यः भुवो रक्षया वैश्यः कृष्यादिरूपया वार्तया शूद्रस्तु द्विजसेवया तत्र वैश्यवृत्तेश्चातुर्विध्यमाह कृषिः १ वाणिज्यं २ गोरक्षा ३ वृद्धिजीवनं ४ तत्र वयं सदैव गोवृत्तयः किंच सत्वादिगुणाः अस्य स्थित्यादिहेतवः संति तत्र रजसा विश्वं उत्पद्यते तथा रजसा प्रेरिताः मेघाः जलं वर्षंति तैरेव प्रजाः सिद्ध्यंति तत्र इंद्रः किं करिष्यति तथा हे नंद नः पुरः देशाः ग्रामाः न वयं तु नित्यं वनशैलवासिनः स्म तस्मात् गवां विप्राणां अद्रेश्च मखः इंद्रयागार्थं सिद्धैः संभारैः साध्यतां तत्र विविधाः पायसादयः सूपांताः पाकाः पच्यंतां तथा संयावापूपशष्कुल्यः सर्वदोहश्च गृह्यतां तथा विप्रैः अग्नयः हूयंतां तेभ्यः अन्नं धेनुदक्षिणाश्च देयाः तथा अन्येभ्यः आश्वचांडालपतितेभ्यः अन्नं देयं तथा गवां तृणं दत्वा गिरये बलिः दीयतां तथा यूयं स्वलंकृताः भुक्तवंतः संतः गोविप्रानलपर्वतान् प्रदक्षिणं कुरुत हे नंद एतन्मम मतं यदि रोचते तर्हि क्रियतां किंच अयं गवादीनां यज्ञः मे प्रियोस्ति श्रीशुक उवाच एवं शक्रदर्पहंत्रा कृष्णेन उक्तं श्रुत्वा नंदाद्याः तद्वचः अगृह्णंत तथा च कृष्णेनोक्तवत् सर्वं चक्रुः ततः स्वस्त्ययनं वाचयित्वा तद्द्रव्येण गिरिद्विजेभ्यो बलिं गोभ्यश्च तृणं दत्वा गोधनानि पुरस्कृत्य शकटेषु आरुह्य स्वलंकृताः नंदाद्याः कृष्णवीर्याणि गायंत्यो गोप्यश्च गिरिं प्रदक्षिणं चक्रुः तदा कृष्णः गोपविश्वासा

१ शैलगवादिरूपम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

थंअन्यरूपंधृत्वाशैलोऽस्मीतिब्रुवन् बलिंआदत् किंच सकृष्णः व्रजजनैः सह आत्मना आत्मनेतस्मैनमस्कृत्याह अहोपश्यतशैलो पू.चू.
सौरूपवान् नः अनुग्रहंव्यधात् अयंकामरूपीशैलः अवजानतोमर्त्यान् हंति अतः गवांस्वस्यच सुखार्थंअस्मैनमस्यामः इत्यद्रिगो
द्विजमखंवासुदेवप्रणोदिताः यथाविधायतेगोपाः सहकृष्णाव्रजंययुः ३८ इतिदशमेचतुर्विंशः २४ श्रीशुकउ
वाच इंद्रस्तदात्मनःपूजांविज्ञायविहतांनृप गोपेभ्यः कृष्णनाथेभ्योनंदादिभ्यश्चुकोपसः १ ततः इंद्रः सांवर्तकंमेघगणंप्रे
षयामास आहच अहोगोपानांश्रीमदमाहात्म्यंपश्यत येगोपाः कृष्णंमर्त्यमुपाश्रित्यमेदेवस्य अवज्ञांचक्रुः किंच कर्ममयैः यज्ञैः आ
न्वीक्षिकींविद्यांहित्वाकथंभवाब्धिंतितीर्षंति किंच एतेगोपाः बालिशंअज्ञंकृष्णंआश्रित्यमेअप्रियंचक्रुः ततः तेषांश्रीमदगर्वं
अपनयत पशूंश्चक्षयंनयत किंच अहंऐरावतंआरुह्यनंदगोष्ठंहंतुंमरुद्गणैः सह आगमिष्यामि ऋषिरुवाच एवंइंद्रेण
आज्ञप्ताः मुक्तबंधनामेघाः असारैः नंदव्रजंपीडयामासुः ततस्तेगर्जंतः विद्युद्भिः प्रकाशिताः संतः जलशर्कराः ववृषुः तदाज
लौघैः प्लाव्यमानाभूः नतोन्नतानादृश्यत ततः अत्यासारातिवातेनकंपिताः पशवः गोपाः गोप्यश्चआर्ताः संतः गोविंदंशरणंय
युः तत्रगावः शिरः पुत्रांश्चकायेन आच्छाद्यकृष्णपादमूलंययुः ततोगोपादयः आहुः हेकृष्णइदंगोकुलंकुपितेंद्रात्त्रातुमर्हसि
ततः शिलावर्षपातेनहन्यमानंव्रजंदृष्ट्वाहरिः इंद्रकृतंसर्वंमत्वाऽह अस्माभिः स्वयज्ञेहतेइंद्रः नाशायवर्षति तत्रप्रतीकारंस्वसा
मर्थ्येनसाधये किंच एषांलोकेशमानिनांश्रीमदंहरिष्ये तथासात्विकानांएषांविस्मयः नयुक्तः अतोमत्तः एषांमानभंगः शांत
येकल्प्यते तस्मान्मन्नाथंगोष्ठंस्वात्मयोगेनगोपायामि एवमुक्त्वाकृष्णः एकहस्तेनगोवर्धनमुत्कृत्यदधारछत्राकमिवबालकः अथ २३
कृष्णः आह हेअंबहेतात हेगोपाः यथोपजोषंसगोधनाः गिरिगर्तंविशत मत्करादद्रिः पतेदितित्रासोनकार्यः वातवर्षभयेनअलंतत्रा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

णंविहितं ततोगोपादयःगर्तंविविशुः ततः तैर्व्रजवासिभिः क्षुत्तृड्व्यथांहित्वावीक्ष्यमाणःकृष्णःसप्ताहमद्रिंदधौस्थानाच्चनाच
लत् एवंकृष्णयोगानुभावंदृष्ट्वाइंद्रःनिस्तंभःसन्स्वमेघान्न्यवारयत् ततः व्यभ्रंउदितादित्यंखंतथाउपरतंवातवर्षंदृष्ट्वागो
पान्कृष्णःआह हेगोपाः बहिर्निर्यातत्रासंत्यजत वातवर्षंउपारतंनद्यश्चउद्वृतप्रायाःजाताः ततोगोपाःगोधनंशकटोढोपकर
णंचआदायतथास्त्रीबालवृद्धाश्चबहिर्निर्ययुः ततः कृष्णःसर्वेषांपश्यतांपूर्ववत्स्थानेअद्रिंस्थापयामास ततोव्रजौकसःकृष्णं
आश्लेषादिभिःउपजग्मुःगोप्यश्चसस्नेहंअपूजयन् तथादध्यक्षताद्भिःआशिषोयुयुजुः ततः यशोदारोहिणीनंदःरामश्चकृ
ष्णमालिंग्यआशिषोयुयुजुः तदादिविदेवसाध्यसिद्धगंधर्वचारणाःतुष्टुवुःपुष्पाणिचमुमुचुः शंखदुंदुभयोनेदुः गंधर्वाजगुः
ततोगोपैःश्रितःसबलःकृष्णः व्रजंविवेश तथाविधान्यस्यकृतानिगोपिकागायंत्यईयुर्मुदितात्दृदिस्पृशः ३३ इतिदशमेप
चविंशः २५ श्रीशुकउवाच एवंविधानिकर्माणिगोपाःकृष्णस्यवीक्ष्यते अतद्वीर्यविदःप्रोचुस्तमभ्येत्यसुविस्मिताः
१ हेनंदअस्य अद्भुतानिकर्माणि अतःअसौग्राम्येषुकथंजन्मार्हति तान्याहुः यःसप्तहायनोबालःएकेनकरेणकथंगिरिंदधार
तथामीलिताक्षेणतोकेनपूतनायाःस्तनःसप्राणःकथंपीतः किंच अनसःअधःशयानस्यत्रिमासस्य ऊर्ध्वंचरणौचालयतःप
दाग्रेणहतंशकटंविपर्यस्तंकथमपतत् किंच एकवर्षःतेपुत्रःदैत्येनविहायसानीतःसन्तमेवकथंअहनत् क्वचिद्द्वैयंगवस्तै
न्येमात्राउलूखलेबद्धःसःअर्जुनयोर्मध्येगत्वातौबाहुभ्यांअपातयत् किंच वनेरामगोपैर्वृतःकृष्णःगोवत्सान्चारयन्ता
वत्प्राप्तंबकंमुखतःदोर्भ्यांअपाटयत् किंच वत्सेषुप्रासवत्सरूपिणंदैत्यंहत्वातेनकपित्थानिअपातयत् ततःरासभदैत्यंत
द्बंधूंश्चहत्वातालवनंक्षेमंचक्रे ततःहेनंदप्रलंबंबलरामेणघातयित्वाअरण्यवह्नितःपशून्गोपांश्चअमोचयत् ततः अतिक्रूरवि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

षंदर्पंदमित्वा न्हदात् उद्धास्ययमुनांनिर्विषजलांचक्रे किंच हेनंद तेपुत्रेनः सर्वव्रजौकसांदुस्त्यजः अनुरागोस्ति तथा अस्मासुत
स्यास्ति अतः सर्वेषांआत्मा अयंस्यादितिनः शंका किंच अहोअयं सप्तहायनोबालः क्व अद्रिधारणंच क्व अतोनोजायते शंकाव्र
जनाथतवात्मजे नंदउवाच हेगोपाः एनंउद्दिश्यगर्गोयत् आह तद्वचः श्रूयतां तेनवः शंकागच्छतु तदाह प्रतियुगतनूः गृह्ण
तः अस्यशुक्लः रक्तः पीतइतित्रिवर्णाआसन् इदानींकृष्णतां प्राप्तः किंच अयंतेसुतः प्राक् क्वचित्वसुदेवस्यजातः अतः एनंवासुदे
वइतिवदंति किंच अस्यगुणकर्मयोग्यानि नामरूपाणि बहूनिसंति तान्यहंवेद नोजनाः किंच एषः वः श्रेयः करिष्यति अनेनसर्वदु
र्गाणियूयंतरिष्यथ किंच पुराअराजके दस्युपीडिताः साधवः अनेनरक्षिताः संतः चोरान् जिग्युः किंच येअस्मिन् प्रीतिंकुर्वंतितान्
शत्रवः नाभिभवंति विष्णुपक्षान् दैत्याइव तस्मात् हेनंद तेपुत्रः गुणैः श्रियाकीर्त्यादिना नारायणसमः अतस्तत्कर्मसुनाश्चर्यं एव
मादिश्यगर्गेगृहंगते एनंनारायणांशंमन्ये एवंगर्गगीतंनंदवचः श्रुत्वा गोपाः गतस्मयाः संतः कृष्णंनंदंचानर्चुः ततः भगवतः
प्रीतिंप्रार्थयंते यज्ञनाशरुषा इंद्रे वर्षति सति सीदत्पालपशुस्त्रि व्रजं दृष्ट्वा अनुकंप्य एककरेण अद्रिंउत्पाट्य छत्राकमिव धृत्वागो
ष्ठंअपात् एवंइंद्रमदभित् गवांइंद्रः नः प्रीयतां २५ इतिदशमेषड्विंशः २६ श्रीशुकउवाच गोवर्धनेधृते
शैलेआसाराद्रक्षितेव्रजे गोलोकादाव्रजत्कृष्णं सुरभिः शक्रएवच १ ततः इंद्रः लज्जितः सन् रहः कृष्णं एत्य तत्पादयोः किरी
टेननत्वा नष्टत्रिलोकेशमदः कृतांजलिः सन् आह इंद्रउवाच हेकृष्ण तेस्वरूपं शुद्धसत्वं अतः ध्वस्तरजस्तमस्कं शांतम
स्ति अतः अयंसंसारः सर्वज्ञस्यतेनास्ति तत्कृताः लोभादयः कुतः स्युः तथापि त्वं धर्मस्यगुप्त्यै खलनिग्रहाय दंडं बिभर्षि किंच हे २४
ईश त्वंजगतांपितागुरुः धृतदंडः कालः असि अतः जगदीशमानिना अस्माकंमानंविधुन्वन् हिताय लीलावतारैः समीहसे किंच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे हरे येमद्विधाअन्येईशमानिनः तेभयकाले अभयंत्वांदृष्ट्वामदंहित्वा सन्मार्गंभजंति अतः तवईहैवखलानांदंडः एवंभूतःत्वंम
मऐश्वर्यमदव्याप्तस्य कृतागसः तेप्रभावंअजानतः अपराधंक्षंतुमर्हसि तथा हेअधोक्षज अयंतेअवतारः स्वयंभराणांचभूपतीनां
नाशायसतांभवायचअस्ति एवंक्षमाप्य नमस्करोति हेकृष्ण तेवासुदेवायस्वच्छंदोपात्तदेहायसर्वबीजायतुभ्यंनमः हेभगव
न्गोष्ठनाशार्थंइदंकर्मयज्ञेविहतेकृतंतत् सोढव्यं किंच त्वयाअनुगृहीतःअहमस्मि अतः ईश्वरंगुरुमात्मानंत्वामहंशरणंगतः
श्रीशुकउवाच एवंकीर्तितःकृष्णः प्रहस्यइदमाह श्रीभगवानुवाच हेइंद्रश्रियामत्तस्यतेअनुग्रहार्थंमयामखभं
गःकृतः किंच ऐश्वर्यमदांधःपुमान्दंडपाणिमांनपश्यति अतःतंभ्रंशयामि संपद्भ्योयस्यचेच्छाम्यनुग्रह हेशक्रतेभद्रं स्वा
धिकारेस्थित्वास्तंभवर्जितैःयुष्माभिः मच्छासनंक्रियतां अथसुरभिः गोभिः सहकृष्णंनत्वाआह सुरभिरुवाच हेकृ
ष्णहेविश्वात्मन्लोकनाथेनत्वयावयंइंद्रेणहताअपिसनाथाःकृताः किंच हेजगत्पतेत्वंनः दैवंइंद्रश्चअसि अतः गोविप्रदेव
साधूनांअभ्युदयार्थंअद्यत्वमेवइंद्रोभव किंच ब्रह्मणाप्रेरितावयंइंद्रंत्वांअभिषेक्ष्यामः श्रीशुकउवाच एवंसुरभिः कृ
ष्णंप्रार्थ्यस्वपयसातथाइंद्रः आकाशगंगायाःऐरावतकरोद्धृतैःजलैःअभ्यषिचत् ततः गोविंदइतिनामकृतवान् तत्रप्राप्ताः
तुंबरुनारदादयः गंधर्वविद्याधरसिद्धचारणाः हरेर्यशःजगुः देवांगनाः ननृतुः तदादेवमुख्याः कृष्णंस्तुत्वापुष्पवृष्टिंचक्रुः त्र
योलोकाःसुखंआपुः गावःपयोव्याप्तांभुवंअकुर्वन् किंच क्षीरादिरसवाहिन्यः नद्यःआसन् वृक्षाः मधुस्रवाः आसन् अकृष्टप
च्योषधयःपर्वताःबहिः प्रकटान्मणीन् अबिभरुः एवंकृष्णेअभिषिक्तेक्रूराण्यपिसत्वानिनिर्वैराण्यासन् इतिगोगोकुलप
तिंगोविंदमभिषिच्यसः अनुज्ञातोययौशक्रोवृतोदेवादिभिर्दिवं २८ इतिदशमेसप्तविंशः २७ श्रीशुकउवाच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एकादश्यांनिराहारःसमभ्यर्च्यजनार्दनं नंदःकलामात्रावशिष्टद्वादश्यांपारणादरशभिनिवेशेन दैत्यवेलामज्ञात्वाऽरुणोदयात्पूर्वं
निशिकालिंदीजलंस्नातुंविवेश तंधृत्वा वरुणदूतःवरुणांतिकंअनयत् ततस्तंअपश्यंतोगोपाः हेकृष्ण हेरामेति चुक्रुशुः तच्छ्रुत्वा
कृष्णःवरुणांतिकंययौ ततःप्राप्तंहरिंदृष्ट्वातद्दर्शनाज्जातोत्सवोवरुणः तंसपर्यया पूजयित्वा आह वरुणउवाच हेकृष्ण अ
द्यमया देहसाफल्यंप्राप्तं तथा अर्थश्च प्राप्तः किंच हे हरेत्वत्पादभाजः येते अध्वनःपारंआपुः अतस्तुभ्यंब्रह्मणेपरमात्मनेनमः किं
च हेकृष्ण अजानतामेदूतेनत्वत्पितुराहरणंयत्कृतं तत्क्षंतु तथामय्यपिअनुग्रहंकर्तुंअर्हसि हे गोविंद एषः तेपितानीयतां श्री
शुकउवाच एवंवरुणेनप्रसादितःकृष्णःस्वपितरंआदायस्वानांमुदंकुर्वन् अगात् नंदस्तुअदृष्टपूर्वंवरुणैश्वर्यंतथातेषांलो
कपालानांकृष्णेसन्नतिंचदृष्ट्वाव्रजंएत्यज्ञातिभ्यःअब्रवीत् ततोगोपाःतंईश्वरंमत्वा अयंकृष्णःस्वगतिंब्रह्माख्यांनःप्रापयिष्यती
तिसंकल्पितवंतः ततःसर्वज्ञःकृष्णः तेषांसंकल्पसिद्ध्यैएतद्चिंतयत् अयंजनः अत्रलोकेअविद्याकामकर्मभिः तिर्यगादियोनि
षुभ्रमन्स्वांगतिंनवेद एवंदयालुःकृष्णः विचिंत्यस्वलोकंवैकुंठाख्यंगोपानांदर्शयामास देहादिपिहितानांलोकदर्शनंअशक्य
मिति आदौदेहादिव्यतिरिक्तंब्रह्मरूपंदर्शयामास तदाह सत्यंस्वप्रकाशंएवंब्रह्मप्रथमंदर्शयित्वा ततोलोकमिति तेतुगोपाःब्र
ह्मन्हृदंकृष्णेननीताःमग्नाश्चपुनःकृष्णेनोद्धृताःसंतःवैकुंठंददृशुः यस्मिन्कृष्णेनिमित्तेसतिपूर्वंयंअक्रूरःदृष्टवान्तमिति
नंदादयस्तुतंदृष्ट्वापरमानंदनिर्वृताः कृष्णंचतत्रछंदोभिःस्तूयमानंसुविस्मिताः १७ इतिदशमेऽष्टाविंशः २८ श्री
शुकउवाच भगवानपिताारात्रीःशरदोत्फुल्लमल्लिकाः वीक्ष्यरंतुंमनश्चक्रेयोगमायामुपाश्रितः १ तदाविधुःपूर्वदिशायाःमुखंक २५
रैःउदयरागेणविलिंपन्उदितःप्रियायाःमुखंप्रियइव एवंपूर्णमंडलंविधुंतथाचंद्रकोमलकररंजितंवनंचदृष्ट्वाहरिःस्त्रीणांमनोह

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रंमधुरंजगौ तत्कामवर्धनंगीतंश्रुत्वाव्रजांगनाः मिथः अलक्षितोद्यमाः सत्यः यत्रकांतः आसीत् तत्राजग्मुः तत्रकाश्चिद्दुहंत्यः दो
हंहित्वाअभिययुः तथाअन्याः चुल्ल्यांपयः अधिश्रित्यक्काथंअप्रतीक्षमाणाः ययुः काश्चित्संयावमनुद्वास्यययुः काश्चित्परिवे
षयंत्यः तद्धित्वाययुः का० शिशून्पाययंत्यः तद्धित्वाय० का० पतीन्शुश्रूषंत्यः य० का० अश्नंत्यः का० लिंपंत्यः का० प्रमृजंत्यः का०
नेत्रेअंजंत्यः तद्धित्वाययुः का० व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः ययुः एवंताः पतिपित्रादिभिर्वार्यमाणाअपिप्राप्ताः का० अंतर्गृहगताः अल
ब्धनिर्गमाः सत्यः कृष्णंदध्युः ततः कृष्णविरहतापेनक्षीणाशुभाः तद्ध्यानेनप्राप्ताश्लेषसुखेनक्षीणमंगलाः जारबुद्ध्यासंगताअ
पिदेहंजहुः राजोवाच हेब्रह्मन्गोप्यःकृष्णंपरंकांतंविदुःनब्रह्म एवंसतितासांसंसारोपरमःकथं श्रीशुकउवाच हेनृप एत
त्पूर्वंतेउक्तं यथाहृषन्नपिचैद्यः सिद्धिंगतः हरिप्रियाः किमुत किंच हेनृपइयंकृष्णस्यअभिव्यक्तिः नृणांमोक्षायैव किंच कामक्रो
धभयादिहरौकुर्वंतोपिपुमांसः तन्मयतांयांति एवंभूतेअजेएवंविस्मयोनकार्यः यतः कृष्णात्एतत्स्थावरादिकमपिविमुच्यते
ततः कृष्णः प्राप्ताःगोपीः दृष्ट्वावाग्विलासैः ताः मोहयन्उवाच श्रीभगवानुवाच हेगोप्यःवः स्वागतं व्रजस्यानामयंकच्चि
त् आगमनकारणंब्रूत एषारजनीघोररूपा अतःव्रजंयात अत्रस्त्रीभिः नस्थेयं वः पितृपत्यादयः मृगयंते बंधुसाध्वसंमाकु
रुत किंच इदंकुसुमितंवनंदृष्टं अतः गोष्ठंयातपतीन्शुश्रूषध्वं वत्साः बालाश्चक्रंदंतितान् पाययत दुह्यत किंवामत्स्नेहात्अ
त्रयूयंप्राप्ताः इदंयुक्तंमयिजंतवः प्रीयंते किंच स्त्रीणांपरोधर्मः भर्तुः तद्बंधूनांचसेवनं हेगोप्यः स्वपतिः दुःशीलः दुर्भगः वृद्धः
जडः रोगी अधनोपिस्त्रीभिः नत्याज्यः अपातकीचेत् किंच कुलस्त्रियः औपपत्यंअस्वर्ग्यंअयशस्यंनिंद्यंचेति किंच श्रवणदर्श
नादिनामयियथाभावः स्यात् तथासन्निकर्षेणन अतः गृहान्यात श्रीशुकउवाच एवंअप्रियंकृष्णवचः श्रुत्वाचिंतांआपुःततो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गोप्यः मुखानि अधः कृत्वा चरणेन भुवं लिखंत्यः वस्त्रैः कुचकुंकुमानि मृजंत्यः तूष्णीं तस्थुः किंच प्रियेतरमिव भाषमाणं कृष्णं संरं
भगद्गदगिरो गोप्यः ऊचुः हे विभो त्वं एवं क्रूरं वक्तुं नार्हसि वयं विषयान् हित्वा ते पादमूलं प्राप्ताः नः भजस्व किंच पत्यादीनां सेवनं स्त्री
णां परो धर्मः इति यत् त्वयोक्तं तत् त्वयि ईशे अस्तु यतः ननु भृतां प्रेष्ठो बंधुश्च त्वमसि किंच हे कृष्ण प्रिये त्वयि कुशलाः रतिं कुर्वंति दुःख
दैः पत्यादिभिः किं अतः नः प्रसीद त्वयि अस्माभिः धृता आशां मा छिंधि किंच अस्मच्चित्तं एतावत् कालं गृहे विशति तत् इदानीं त्वया अ
पहृतं एवं करावपि तथा पादावपि स्थानात् न चलतः कथं व्रजं याम: किं करवाम अतः हे कृष्ण नः कामाग्निं अधरामृतपूरेण सिंच ए
वं नो चेत् तर्हि कामविरहाग्निभ्यां दग्धदेहाः वयं ध्यानेन ते पदवीं याम किंच हे हरे रमायाः दत्तावसरं ते पादतलं यदा अस्प्राक्ष्म तत्प्रभृ
ति अन्य समक्षं स्थातुं न पारयामः किंच श्रीः वक्षसि पदं लब्ध्वापि तुलस्या सह यत्पादांबुजरजः चकमे तद्वत् वयं ते पादरजः प्राप्ताः किं
च हे हरे वयं स्ववसतीः हित्वा ते अंघ्रिमूलं प्राप्ताः नः प्रसीद तथा ते अवलोकनेन तप्तात्मनां नः दास्यं देहि किंच ते अलकावृतं हसिताव
लोकं मुखं श्रियैकरमणं वक्षःस्थलं च दृष्ट्वा ते दास्य एव वयं भवाम किंच हे कृष्ण ते वेणुगीतमोहिता का स्त्री त्रैलोक्ये स्वधर्मात् न चलेत्
किंच इदं रूपं वीक्ष्य द्विजद्रुममृगाः पुलकानि अबिभरुः किंच हे हरे त्वं व्रजभयार्तिहरः आदिपुरुषवत् जातः अतः नः दासीनां तप्तस्तने
षु शिरःसु च करा‌ब्जं निधेहि इति श्रीशुक उवाच एवं तासां विक्लवितं श्रुत्वा प्रहस्य ताः रमयामास ततस्ताभिः प्रियेक्षणोत्फुल्लमुखी
भिः अच्युतः व्यरोचत ततः वनिताशतयूथपः कृष्णः वैजयंतीं मालां धृत्वा वनं मंडयन् व्यचरत् ततः गोपीभिः सह हिमवालुकं नद्याः पुलिनं
प्रविश्य रेमे तदाह बाहुप्रसारपरिरंभकरालकोरुनीवीस्तनालभननर्मनखाग्रपातैः क्ष्वेल्यावलोकसहितैः व्रजसुंदरीणां कामं उत्तंभयन् र २६
मयांचकार एवं कृष्णात् लब्धमानाः गोप्यः भुवि स्त्रीणां मध्ये आत्मानं अधिकं मेनिरे तासां तत् सौभगमदं वीक्ष्य मानं च केशवः प्रशमाय प्रसा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दायतत्रैवांतरधीयत ४८ इतिदशमे एकोनत्रिंशः २९ श्रीशुकउवाच अंतर्हितेभगवति सहसैवव्रजांगनाः अतप्यंस्त
मचक्षाणाः करिण्यइवयूथपं १ ततः ताः रमापतेः गतिस्मित विलासेक्षितादिभिः आक्षिप्तचित्ताः सत्यः भगवल्लीलानुकरणेनआक्रीडन्
किंच हरेः गतिस्मितप्रेक्षणादिषुआविष्टमूर्तयस्ताः कृष्णाविहारविभ्रमाः अहमेवकृष्णाइतिमिथः निवेदितवत्यः ततः उच्चैः कृष्णमेवगा
यंत्यः मत्तवत्एकत्रसंहत्यवनाद्वनंअमृगयन् तथा अंतर्बहिः आकाशइवस्थितंपुरुषंवृक्षान्यप्रच्छुः हेअश्वत्थ हेप्लक्ष हेवट नोमनः दृ
त्वागतः कृष्णः युष्माभिर्दृष्टः कच्चित् हेकुरबकाशोकनागपुन्नागचंपकाः नः दर्पहरस्मितः सः इतोगतः कच्चित् हेतुलसि अलिकुलैः
सहत्वांबिभ्रत्तेअतिप्रियः त्वयाकिंदृष्टः किंच हेमालति हेमल्लिके हेजाति यूथिकेवः करस्पर्शेनप्रीतिंकृत्वायातः दृष्टः कच्चित् किंच
हेचूतप्रवालपनसादयः यूयंयमुनातीरस्थिताः स्थ अतः शून्यचेतसांनः कृष्णमार्गंकथयत हेक्षिते त्वयाकिंतपः कृतंयात्वंकेशवांघ्रि
स्पर्शोत्सवारोमांचिताशोभसे अयमुत्सवः तेअधुनाहरेः एकदेशांघ्रिस्पर्शसंभूतः किं यद्वा त्रिविक्रमविक्रमात् वातस्पूर्ववराहदेहा
श्लेषाज्जातः अतः त्वयानूनंदृष्टः तंदर्शय हेहरिणि हरिः प्रिययासहवः दृशांसुखादिभिः प्रियंकुर्वन्गतः किं यतः कांतांगसंगकुच
कुंकुमरंजितायाः कुंदस्रजः गंधोवाति किंच हेवृक्षाः कृष्णः प्रियांसेबाहुंसंस्थाप्यभ्रमरैः अनुगम्यमानः सन् वः प्रणामंस्नेहावलोकैः
अभिनंदतिकिं काश्चिदाहुः हेसख्यः एताः लताः पृच्छत यतः पत्युः बाहून् आश्लिष्टाअपिउत्पुलकानिबिभ्रति अतः नूनंतन्नखस्पृ
ष्टाः संति एवंउन्मत्तवचसागोप्यः तच्छोधनेनव्याकुलाः सत्यः हरेस्तास्ताः लीलाः अनुचक्रुः काचित् कृष्णायंती कस्याश्चित्पूतनायं-
त्याः स्तनंअपिबत् अन्यातोकायित्वारुदंती अन्याशकटायंतीपदाअहन् का० दैत्यायित्वाकृष्णरूपांअन्यांजहार कापिअंघ्रीकर्षयं
तीरिंगयामास ततः द्वेकृष्णरामायिते काश्चनगोपायंत्यः तत्रएकावत्सायंतींअन्याबकायंतीचहंति एकांकृष्णइवदूरस्थागाः आहूयत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.द. दनुकरणंकृत्वावेणुंक्कणंतींक्रीडंतीं अन्याः साध्विति शंसंति कस्यांचित्स्वभुजंन्यस्यचलंतीआह अहंकृष्णः मेगतिंपश्यत वातवर्षाभ्यां पू.चू.
२७ माभैष्ट तत्त्राणंमयाकृतं इत्युक्त्वाहस्तेनवस्त्रंऊर्ध्वंकृतवती तदाएकापदाक्रम्यशिरसिआरुह्यदुष्टहेइतः गच्छगच्छइत्याह तथैका
आह हेगोपाः वनाग्निंपश्यत नेत्राणिनिमीलयत वः क्षेमंविधास्ये तत्रएकाउलूखले अन्ययास्रजा बद्धा भयानुकरणमुरगंभेजे एवंवृ
क्षादीन्पृच्छंत्योगोप्यः वनप्रदेशेकृष्णपदानिअपश्यन् ततआहुः एतानिपदानिव्यक्तंकृष्णस्यैव यतः ध्वजादिभिश्चिह्नितानि ततः
तैस्तैः पदैः तन्मार्गमन्विच्छंत्यः अग्रतोगत्वातत्रतानिवध्वाः पदैः संपृक्तानिदृष्ट्वाआर्ताः सत्यः आहुः कृष्णेनसहयातायाः कस्याः ए
तानिपदानि अनयैवनूनंहरिः आराधितः यतः नः हित्वायांरहः अनयत् हेआल्यः एतेकृष्णपादाब्जरेणवः धन्याः यतः यान्ब्रह्मा
दयः अघनाशार्थंदधुः किंच हेसख्यः तस्याएतानिपदानिनः क्षोभंकुर्वंति यतः एकारहः अच्युताधरंभुंक्ते अहोसख्यः अत्रतस्याः
पदानिनलक्ष्यंते यतः तृणांकुरैः खिद्यत्सुजाताङ्घ्रितलांतांस्कंधेधृतवान् तथातदर्थंअत्रकृष्णेनपुष्पावचयः कृतः यतः प्रपदाक्रम
णेअसकलेपदेपश्यत किंचकामिनातेनअत्रतस्याः केशप्रसाधनंकृतं तानिचूडयताकांतामुपविष्टमिहध्रुवं तथातयासहआत्मा
रामोपिकृष्णः कामिनांदैन्यंस्त्रीणांदुःखभावंच दर्शयन्रेमे एवंकृष्णंपश्यंत्योगोप्यः वनेचेरुः अन्याः विहाययांरहः निन्येसासर्व
स्त्रीणांश्रेष्ठंआत्मानंमेने ततः सावनोद्देशंगत्वादृप्तासतीकेशवंआह हेकृष्ण अहंचलितुंनपारये यत्रतेमनः तत्रमानय एवमुक्तः प्रि
यामाह स्कंधमारुह्यतामिति ततः सः अंतर्दधे सावधूश्चअतप्यत हानाथहेरमण क्कासिक्कासि हेसखेतेसन्निधिंदर्शय श्रीशु
कउवाच एवंकृष्णमार्गंइच्छंत्योगोप्यः समीपेतद्विरहमोहितांतांददृशुः ततः तयोक्तंकृष्णात्मानाप्तिंदौरात्म्यादवमानंचश्रुत्वा २७
विस्मयंप्रापुः ततः ताः सर्वाः यावत् चंद्रज्योत्स्नातावत्वनेगत्वापरंतमः प्रविष्टमालक्ष्यततोनिववृतुः ततः स्ताः तन्मनस्काः तदात्मिकाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तद्गुणानेवगायंत्यः स्वगृहाणिनसस्मरुः पुनः पुलिनमागत्य कालिंद्याः कृष्णभावनाः समवेता जगुः कृष्णं तदागमनकांक्षिताः ४३
इतिदशमेत्रिंशः ३० गोप्यऊचुः हे दयित तेजन्मना व्रजः अधिकंजयति यतः त्वमत्रजातः तस्माल्लक्ष्मीः व्रजमलंकृत्य
वर्तते एवंव्रजेहर्षितेसतित्वदीयाः गोपिकाः त्वयिधृतप्राणाः सत्यः दिक्षुत्वांविचिन्वते अतः त्वया दृश्यतां किंच अन्याआहुः हे
सुरतनाथनेत्रेणअमूल्यदासीः निघ्नतस्तेअयंवधो नभवतिकिं किंतुभवत्येव अतः तवदृशाऽपहृतप्राणप्रत्यर्पणायत्वया दृश्य
तां किंच हेश्रेष्ठ त्वया विषमयजलनाशात् तथा अघासुरात् वर्षमारुताशनिपातेभ्यो रिष्टव्योमादिभ्यश्चवयंरक्षिताः किमिदानीमु
पेक्षसे अपिच हेसखे त्वंगोपीसुतः न किंतु जीवानां बुद्धिसाक्षी ब्रह्मणा विश्वरक्षार्थंप्रार्थितः सन् यदुकुलेउदितोसि अतस्तेभक्तो
पेक्षा अनुचिता किंच हेवृष्णिधुर्य भवभयात् तेचरणंसेवतां दत्ताभयंकरपद्मंनः शिरसि धेहि किंच हे व्रजजनार्तिहन् हे सखे भव
त्किंकरीः नः आश्रय आदौतावत् जलरुहाननंदर्शय किंच हेसस्थे प्रणतदेहिनां पापापहं पशूननुगतं फणिफणार्पितं तेपदांबुजं
नः कुचेषु कृत्वाकामंछिंधि किंच हेपुष्करेक्षण तवमधुरवाण्या मुह्यतीर्नः दासीः अधरामृतेनसंजीवय किंच हेहरे तेकथामृतं
तप्तजीवनंपापापहं कर्णमंगलं एवंभूतंयेभुविगृणंतितेधन्याः किंपुनः त्वांयेपश्यंति अतः प्रार्थयामहे त्वया दृश्यतामिति किंच
हेकृष्ण तेहास्यं तथाप्रेमवीक्षणं तथा तेविहरणं तथातेरहसि संकेतनर्माणि हेकपट एतानिनः क्षोभयंति किंच यदात्वंव्रजात्
पशून् चारयन् चलसितदा तेपदं हे नाथ शिलतृणांकुरैः सीदतीतिनः मनः आस्वास्थ्यंगच्छति किंच हेवीर त्वंसायंकालेनीलकुं
तलैर्व्याप्तंगोरजश्छुरितंमुखाब्जंनः मुहुर्दर्शयन् मनसिस्मरंअर्पयसिनतुसंगंददासि अतः कपटः किंच हे आधिहन् प्रणतकामदं
लक्ष्म्यार्चितंतेपदाब्जंनः स्तनेषुकामतापशांतयेअर्पय किंच हेसखे सुरतवर्धनंस्वरितवेणुनासुष्ठुचुंबितंएवंतेअधरामृतंनः देहि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

किंच हे कृष्ण अह्नियदात्वं वनं अटसि तदा त्वां अपश्यतां नः त्रुटिः युगायते तथा कुटिलकुंतलं ते श्रीमुखं पश्यतां नः दृशां यः पक्ष्मकृ
त् ब्रह्मा स जडः तस्मात् हे अच्युत पतिसुतादीन् हित्वा वयं तव गीतमोहिताः सत्यः ते अंतिके प्राप्ताः हे कितव एवंभूताः स्त्रियः निशि स्व
यं आगताः त्वां विना कः त्यजेत् किंच हे कृष्ण तव रहसि संविदं तथा प्रहसिताननं प्रेमवीक्षणं तथा श्रियो धाम ते उरः दृष्ट्वा नः अतिस्पृ
हा भवति मनश्च मुह्यति किंच हे सखे ते इयं व्यक्तिः व्रजवासिनां दुःखहंत्री विश्वमंगलरूपा अतः त्वत्स्पृहा रूढमनसां नः ईषत्कि
मपि कार्पण्यमकृत्वा देहि किं तत् स्वजनहृद्रोगाणां यदतिगोप्यं औषधं तत्त्वमेव वेत्सि इति गूढाभिप्रायं किंच हे प्रिय ते सुकुमा
रं पदाब्जं वयं कर्कशस्तनेषु संमर्दनशंकया भीताः सत्यः शनैः धारयेम तेन त्वं वनं अटसि अतः तत् कूर्पादिभिः न व्यथते किं किंतु व्य-
थेत तस्मात् भवदायुषां नः धीर्भ्रमति १९ इतिदशमे एकत्रिंशः ३१ श्रीशुकउवाच इति गोप्यः प्रगायंत्यः प्रल
पंत्यश्च चित्रधा रुरुदुः सुस्वरं राजन् कृष्णदर्शनलालसाः १ तदा शौरिः पीतांबरधरः काममोहकः तासां आविर्बभूव तं प्रियं दृ
ष्ट्वा उत्फुल्लदृशो गोप्यः युगपत् उत्तस्थुः तन्वः प्राणमिवागतं तत्र काचित् शौरेः करांबुजं अंजलिना जगृहे का॰ तद्बाहुं स्वांसे दधा
र का॰ तस्य तांबूलचर्वितं अगृह्णात् एका तस्य दाब्जं तप्तस्तनयोरधात् एका भ्रुवं चक्रीकृत्य तं कटाक्षेपैः घ्नतीव ऐक्षत् अन्या त
न्मुखाब्जं जुषाणापि न तृप्यत् संतस्तच्चरणं यथा का॰ नेत्ररंध्रेण तं हृदयं नीत्वा नेत्रे निमील्य उपगुह्य योगीवानंदसंप्लुता आस्ते ए
वं सर्वास्ताः भगवद्दर्शनेन निर्वृताः सत्यः विरहजं तापं जहुः ईश्वरं प्राप्य मुमुक्षवो यथा ततः गतशोकाभिः ताभिः वृतः अच्युतः अधि
कं बभौ पुरुषः सत्वादिशक्तिभिर्यथा ततः कृष्णः ताः आदाय कालिंदीपुलिनं शरच्चंद्रांशुसंदोहध्वस्तदोषातमः शिवं नदीतरंगैः आ
स्तृतवालुकं एवंभूतं प्रविश्य बभौ ततश्च ताः पूर्णकामाः सत्यः स्वैः कुचकुंकुमांकितैः उत्तरीयैः अंतर्यामिणे तस्मै आसनं रचयामासुः तत्र

उपविष्टः ईश्वरः गोपीसभागतः सन् ताभिः संमानितः शुशुभे ततोगोप्यः श्रीकृष्णंसत्कृत्य सहासलीलेक्षणवत्या भ्रुवाउपलक्षिताः स
त्यः अंककृतांघ्रिहस्तयोः संमर्दनेनसंस्तुत्यईषत्कुपिताः बभाषिरे गोप्यऊचुः हेकृष्णएकेभजतः तद्भजनानुसारेणभजंति एके
अभजतोपितद्भजनानपेक्षंभजंति अन्येतुनोभयान् एतत्कथमितिब्रूहि श्रीभगवानुवाच हेसख्यः येमिथोभजंति तेस्वार्थैकां
तोद्यमाः तत्रसौहृदंन धर्मश्चन अभजतः येभजंतिते करुणाः तत्रनिरपवादोधर्मोस्ति येकेचित् भजतोपिनभजंति अभजतःकुतः
तेतुचतुर्विधाः आत्मारामाः आप्तकामाः मूढाः अतिकठिनाः तत्राहंनकोपिकिंतुदयालुः हेसख्यः अहंभजतोपिजंतून्नभजामि कु
तः अमीषांनिरंतरध्यानप्रवृत्त्यर्थंयथाअधनः लब्धधनेनष्टेतच्चिंतयाअन्यन्नवेत्तितद्वत् एवंमदर्थंत्यक्तलोकवेदस्वानांवः अनुवृ
त्तयेमयायुष्मत्प्रेमालापान्शृण्वतैवतिरोहितं अतः मांदोषारोपेणद्रष्टुंनयोग्याःस्थ किंच हेप्रियाः निरवद्यसंयुजांवः चिरका
लेनापिप्रत्युपकारंकर्तुंनशक्नोमि याः दुर्जरगेहशृंखलाः छित्वामांअभजन् तासांवः साधुकृत्यंयुष्मत्सौशील्येनैवप्रतियातु न
तुमत्कृतप्रत्युपकारेणेत्यर्थः २२ इतिदशमेद्वात्रिंशः ३२ श्रीशुकउवाच हेनृपएवंकृष्णवाचः श्रुत्वागोप्यःवि
रहजंतापंजहुः तत्रगोविंदः अन्योन्याबद्धबाहुभिः स्त्रीरत्नैः सहरासक्रीडामारभत ततः मंडलत्वेनस्थितानांतासांद्वयोर्द्वयोः
मध्येप्रविष्टेनश्रीकृष्णेनरासोत्सवः संप्रवृत्तः यंगोप्यः मामेवाश्लिष्यतीतिमन्येरन् तावत्सदाराणांदेवानांविमानशतसंकुलं
नभःबभूव दुंदुभयोनेदुः पुष्पवृष्टयः पेतुः सस्त्रीकाः गंधर्वाः तद्यशोजगुः तदास्त्रीणांवलयनूपुरकिंकिणीनांशब्दः रासमंडले
तुमुलःअभूत् तत्रताभिः कृष्णः स्वर्णमणिमध्येमारकतइवशुशुभे तथाताः पादन्यासैः करचालनैः चलत्कुचपटैः गंडलोलैः कुं

१ त्यक्तः लोकः युक्तायुक्तप्रतीक्षणात् वेदः धर्माधर्मप्रतीक्षणात् ज्ञातयः स्नेहत्यागात् याभिः तासाम् ·

डलैः स्विद्यन्मुखाः गोप्यः तेनमेघसमूहेतडितइवविरेजुः किंच ताः नृत्यमानाः रतिप्रियाः सत्यः उच्चैः जगुः यासांगीतेनविश्वंव्या
प्तं तत्रकाचित्मुकुंदेनसमंस्वरजातीः उन्निन्ये ततस्तेनसाधुसाधुइतिपूजिता सतीतदेवध्रुवाख्यतालविशेषेणपुनः उन्निन्येतस्यै
सः मानंअदात् काचित्रासश्रांताकृष्णस्यस्कंधंबाहुनाजग्राह एका अंसगतंबाहुंचंदनेनालिप्तंआघ्रायत्हृष्टरोमाचुचुंब क
स्याश्चित्गंडंगंडेसंदधत्याः कृष्णः तांबूलचर्वितंअदात् काचित्नृत्यंतीश्रांतासतीकृष्णकराब्जंस्तनयोरधात् ततोगोप्यः अ-
च्युतंकांतंलब्ध्वातद्दोर्भ्यांगृहीतकंठ्यः गानंकृत्वाविजन्हिरे ततोगोप्यः कर्णोत्पलादिभिः वक्त्रेषुशोभायासांताः स्वकेशस्र
स्तस्रजः सत्यः वलयनूपुरघोषरूपवाद्यैः भ्रमरगायकरासमभायांभगवतासमंननृतुः एवंभगवानपिआलिंगनकरस्पर्शवी
क्षणविलासहासैः ताभिः सहरेमे यथाबालः स्वप्रतिबिंबैः गोप्यः तदंगसंगहर्षेणव्यासेंद्रियाः सत्यः केशान्दुकूलंकुचपट्टि
कांवाधर्तुंनालंबभूवुः ततः एवंकृष्णविक्रीडितंदृष्ट्वा खेचरस्त्रियोमुमुहुः चंद्रोपिसगणः कामार्दितः सन्विस्मितोबभूव
ततः कृष्णः यावत्योगोपांगनाः तावंतंआत्मानंकृत्वाताभिः सहरेमे ततः तासांविहारेणश्रांतानांवदनानिसः पाणिनाप्रामृ
जन् ततोगोप्यः सुधायितहासावलोकनेनतस्मैमानंदधत्यः कृष्णस्यकर्माणिजगुः ततः कृष्णः श्रमंदूरीकर्तुंताभिः सहउद-
कंविवेश गजीभिः गजइव सः अलंयुवतीभिः परिषिच्यमानः कुसुमवर्षिभिः देवैः ईड्यमानः गोपीमंडलेरेमे ततश्चकृष्णः
यमुनोपवनेभृंगस्त्रीगणावृतः सन्गजीभिः गजइवचचार एवंसः चंद्रांशुविराजिताः निशाः आत्मनिरुद्धचरमधातुः सन्
सिषेवे राजोवाच हेब्रह्मन्भगवान्धर्मस्थापनार्थंइतरनाशार्थंअवतीर्णः तथाधर्मसेतूनांवक्ताकर्तापिसन्कथंपरदा २९

१ अनेनैतत्सूचितम् विस्मितेनचंद्रेणगतोविस्मृतायां ततः प्राकृताः सर्वेग्रहाः तत्रतत्रतस्थुः ततश्चअतिदीर्घासुरात्रिषु यथासुखंविजन्हुरिति·

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राभिमर्शनं प्रतीपमाचरत् किंच पूर्णकामोपिसः निंद्यंकर्मकृतवान् किमभिप्रायः एतंनः संशयंछिंधिसुव्रत श्रीशुकउवाच हेनृप
महतांधर्मव्यतिक्रमः साहसंचदृष्टंतत्तेषांतेजीयसां दोषायनस्यात् वह्नेः सर्वभुजोयथा अतः इदंमहत्कर्मअनीश्वरः मनसापिनाचरे
त् यथारुद्रोब्धिजंविषं किंच महतांवचः सत्यं आचरितंक्वचित् अतः तैः वचसायदुक्तं तदेवाचरेत् एषांकुशलाचरितेनस्वार्थोनवि
पर्ययेणअनर्थोनकिंतु प्रारब्धकर्मक्षपणमात्रमेवतेषांकृत्यंनान्यत् प्रस्तुतमाह सर्वेतत्वानांईशितुः हरेः कुशलाकुशलान्वयः नेतिकिं
पुनर्वक्तव्यं किंच यत्पादपंकजपरागसेवनेन तृप्ताः मुनयः अबध्यमानाः संतः सर्वत्रस्वैरंचरंतितस्यइच्छयात्तवपुषः बंधः कुतएव किं
च हेनृप गोपीनांतत्पतीनां सर्वदेहिनांचयः अंतः चरतिसः भूतानां अनुग्रहार्थं आस्थितः सन् तादृशीः क्रीडाः भजते याः श्रुत्वानरः तत्प
रोभवेत् तथाव्रजौकसः स्वस्वदारान्स्वपार्श्वस्थान्मत्वातन्मायया मोहिताः संतः कृष्णायनासूयन् ततो गोप्यः ब्राह्मेमुहूर्ते प्राप्ते कृष्णा
ज्ञयाअनिच्छंत्योपिगृहान्ययुः इदंव्रजांगनाभिः सहविष्णोः क्रीडितंप्रतियः श्रृणुयात् वर्णयेच्चसः हरौभक्तिंप्राप्यहृद्रोगंकामंआ
शुअपहिनोति ४० इतिदशमेत्रयस्त्रिंशः ३३ श्रीशुकउवाच एकदादेवयात्रायांगोपालाजातकौतुकाः अनोभिर
नडुद्युक्तैः प्रययुस्तेंऽबिकावनं १ तत्रसरस्वत्यांस्नात्वाशिवंअंबिकांचआनर्चुः ततः सर्वेगोपाः ब्राह्मणेभ्यः गोसुवर्णवस्त्रान्नानिदेवो
नः प्रीयतामिति ददुः ततः तत्रजलंप्राश्यधृतव्रताः नंदादयः तांरात्रिंनदीतीरेन्यवसन् तस्मिन्वने अतिबुभुक्षितः अहिः शयानंनंद
अग्रसीत् सः नंदः कृष्णकृष्णेति आक्रुश्य अयंसर्पः हे तातमांग्रसते प्रपन्नंमांमोचय ततो गोपाः नंदाक्रंदितंश्रुत्वाउत्थायतेनग्रस्तंतं
दृष्ट्वाउल्मुकैः सर्पंताडयामासुः सः अलातैः ताडितोपिनंदंनामुंचत् तदाकृष्णः एत्यपदातंअस्पृशत् ततः सः भगवत्पादस्पर्शान्नृह
ताशुभः सन् सर्पवपुर्हित्वाविद्याधरपूजितंरूपंभेजे तंहेममालिनंप्रणतंकृष्णः अपृच्छत् हेसर्पत्वंअद्भुतदर्शनः कः कथंएतांदुर्ग

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तिंप्रापितः सर्पउवाच हेकृष्णअहंसुदर्शनइतिकश्चिद्विद्याधरः स्वरूपसंपत्यायुतः सन् विमानेनदिशःअचरं तदाविरूपान्
अंगिरसः ऋषीन् दृष्ट्वारूपदर्पितः सन् उपहसितवान् तैः इमांयोनिंप्रापितः दयालुभिस्तैः शापोमेनुग्रहायैवकृतः यतः शापात् अहं
लोकगुरुणात्वयापदास्पृष्टः हताशुभोजातः एवंभूतंत्वांअहंस्वलोकंगंतुंअनुज्ञांयाचे हेकृष्णमांगंतुंअनुज्ञांदेहि हेअच्युततेदर्श
नात् ब्रह्मशापान्मुक्तोहंयन्नामगृह्णन्पुमान् श्रोतॄन् आत्मानंचसद्यः पुनाति किंभूयः तस्यस्पृष्टः पदाहिते एवंकृष्णंअनुज्ञाप्यप्रद
क्षिणांनमस्कारंचकृत्वासुदर्शनोदिवंयातःकृच्छ्रान्नंदश्चमोचितः ततोव्रजौकसः एवंकृष्णवैभवंदृष्ट्वा तत्रनियमंसमाप्यपुनर्व्र
जंआययुः अथैकदारामकृष्णौ स्त्रीणांमध्यगौसंतौवनेरात्र्यांविजन्हतुः तौ स्त्रीजनैः उपगीयमानौस्त्रग्विणौउदितचंद्रतारकांनि
शामुखंमानयंतौसंतौसर्वभूतानांमनःश्रवणमंगलंयथातथाअगायतां तद्गीतंश्रुत्वागोप्यःगतवस्त्रंदेहंनाविंदन् एवंक्रीडतोः
गायतोःसतोः तावत्कुबेरानुचरः शंखचूडइतिअभ्यगात् ततः हेनृपतयोः ईक्षमाणयोः सतोः तन्नाथंक्रोशंतंस्त्रीजनंसःनिर्भ
यःसन् कालयामास ततः कृष्णरामेतिक्रोशंतंस्त्रीगणंदृष्ट्वातौअन्वधावतां कथंभूतौतौमाभैष्टेत्यभयशब्दौशालहस्तौसंतौतं
गुह्यकाधमंशीघ्रंप्रापतुः ततःसःकालमृत्यूइवप्राप्तौतौदृष्ट्वा स्त्रीजनंहित्वाजीवितेच्छयाप्राद्रवत् सःगुह्यकः यत्रयत्रधाव
तितत्रतत्रश्रीकृष्णःतच्छिरोरत्नंजिहीर्षुःसन्अधावत् बलस्तुस्त्रियोरक्षन्तस्थौ अविदूरइवाभ्येत्यशिरस्तस्यदुरात्मनः
जहारमुष्टिनैवांगसहचूडामणिंविभुः शंखचूडंनिहत्यैवंमणिमादायभास्वरं अग्रजायददत्प्रीत्यापश्यंतीनांचयोषिताम्
३२ इतिदशमेचतुस्त्रिंशः ३४ श्रीशुकउवाच गोप्यःकृष्णेवनंयातेतमनुद्रुतचेतसः कृष्णलीलाःप्रगायंत्योनि
न्युर्दुःखेनवासरान् १ गोप्यऊचुः हेगोप्यःवामबाहौकृतवामकपोलोमुकुंदःअधरार्पितवेणुंकोमलांगुलिभिःआश्रितस

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रस्वरच्छिद्रं यदा वादयति तदा तच्छ्रुत्वा सिद्धस्त्रियः सिद्धैः सहवर्तमाना अपि कामबाणेभ्यः अर्पितचित्ताः सत्यः मोहं ययुः यतः ग
तनीव्यः एवंभूतस्य कृष्णस्य विरहं कथं सहाम इति सर्वत्र १ किंच हे अबलाः इदं चित्रं शृणुत अयं नंदसूनुः आर्तजनानां नर्मदः
यदा कूजितवेणुर्भवति तदा व्रजवृषाः मृगा गावश्च वाद्येन हृतचेतसः दंतदष्टग्रासाः धृतकर्णाः लिखितचित्रमिवासन् २ हे स
खि यदा सबलः मुकुंदः मयूरपिच्छधातुपल्लवैः बद्धमल्लपरिबर्हविडंबः सन् वेणुना गाः समाह्वयति तदा भग्नगतयो नद्यः वायु
नीतं तत्पादाब्जरजः वयमिव स्पृहयत्यः स्थिरोदकाः भवंति तस्य विरहं क० ३ किंच हे सखि हरिः गोपैः वर्णितवीर्यः गिरितटे
षु चरति गाः यदा वेणुना समाह्वयति तदा तरवः वनलताश्च स्वस्मिन् विष्णुं व्यंजयंत्य इव पुष्पफलाढ्याः संतः मधुधाराः ससृजुः
स्म तस्य ० ४ किंच हे सखि यदा दर्शनीयतिलकः कृष्णः भ्रमराणां उच्चैर्गीतं आदरेण गृह्णन् संधितवेणुर्भवति तदा सरसि सा
रसहंसविहंगाः गीतहृतचेतसः संतः एत्य मौनं धृत्वा हरिं उपासते तस्य ० ५ किंच भो व्रजदेव्यः यदा कृष्णः सरामः स्रग्वतंस
विलासः गिरितटेषु वर्तमानः सन् विश्वं हर्षयन् वेणुनादेन विश्वं पूरयति तदा मेघः महदतिक्रमणशंकितचेताः मंदं मंदं गर्जति
तथा पुष्पैः वर्षति च्छायया यच्छत्रं विदधाति तस्य विरहं ० ६ किंच हे यशोदे तव सुतः नानागोपक्रीडासु निपुणः सन् यदा अध
रबिंबेदत्तवेणुः स्वरजातीः अनयत् तदा तच्छ्रुत्वा शक्रशर्वब्रह्ममुख्याः देवाः नतकंठचित्ताः संतः अनिश्चिततत्त्वाः मोहं ययुः
त० ७ हे सखि श्रीकृष्णः ध्वजादिचिह्नितैः स्वपदाब्जदलैः व्रजभुवः खुरतोदं शमयन् यर्हि वादितवेणुः सन् व्रजति तदा तद्वीक्ष
णार्पितकामवेगाः वयं वृक्षगतिं गताः सत्यः मोहेन कबरं वसनं वा न विदामः त० ८ किंच श्रीहरिः क्वचिद्देशे गोगणनार्थं मणिधरः
सेवकांसे भुजं संस्थाप्य यदा अगायत तदा क्वणितवेणुरववंचितचित्ताः कृष्णहरिण्यः वयमिव त्यक्तगृहाशाः सत्यः कृष्णं अन्वासत

१ स्रगवतंसाभ्यां विलासो यस्य सः २ खुराक्रमणव्यथाम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तद्विरहं०९ किंच हेसखिनंदसूनुः गोपगोधनवृतः यदायमुनायांविजहार तदावायुः मलयजस्पर्शेनतंमानयन् अनुवाति किंच तदागंधर्वादिग
णाः वाद्यगीतपुष्पवर्षादिभिः परितः उपासतत०१० किंच हेसखियदाव्रजगवांवत्सलः पथिवृद्धैः ब्रह्मादिभिः वंद्यमानचरणः दिनांतेसर्व
गोधनंअपोह्यगीतवेणुः[1] सन् खुररजश्छुरितस्रक् नः दृशीनां हर्षंप्रापयन् तथानः सुहृदां आशिषोदित्सया अयंएतीतिपश्य तस्य०११
किंच हेसखिश्रीकृष्णः मदविघूर्णितनेत्रः बदरपांडुवदनः उदितवक्त्रः दिनांतेव्रजेगोतुल्यानानः दिनतापं मोचयन् समीपंआयातीति
त्वंपश्य १२ एवंव्रजस्त्रियोराजन्कृष्णलीलानुगायतीः रेमिरेहस्सुतच्चित्तास्तन्मनस्कामहोदयाः २६ इतिदशमेपंचत्रिंशः ३५ श्री
शुकउ० हेराजन् एवंव्रजेउत्सवेवर्तमानेतदाव्रजंवृषभाकृतिः अरिष्टासुरः खुरैः विदारितां भुवंकंपयन् तीक्ष्णशब्दंकुर्वन् महींपदावि
लिखन्पुच्छंउद्यम्य तदानिशृंगाग्रेणउद्धरन्किंचित् शकृन्मूत्रमुत्सृजन् सन्प्राप्तः यस्यशब्देनगवांनृणांच गर्भाः अकालेपतंतिस्रवं
तिच यस्यककुदिपर्वतशंकयामेघाः विशंति एवंतीक्ष्णशृंगंदैत्यंदृष्ट्वा गोप्योगोपाः तत्रसुः पशवः व्रजंहित्वादुद्रुवुः ततः सर्वेगोपाः
कृष्णकृष्णेतिगोविंदंशरणंययुः भगवान् भयविद्रुतव्रजंदृष्ट्वामाभैष्टेतिगिराआश्वास्यतंआह्वयत् हेमंदत्रासितैर्गोपैः पशुभि
श्चकिंत्वादृशानांदुष्टानां बलदर्पहा अहमस्मि इत्युक्त्वाकरतलेनबाहुमाहत्यतलशब्देनतंकोपयन् सख्युः अंसेभुजंसंस्थाप्यह
रिःस्थितः एवंकोपितोदैत्यः खुरेणभुवंउल्लिखन्क्रुद्धःसन्कृष्णंउपाद्रवत् अग्रन्यस्तशृंगाग्रः सः कटाक्षेणवक्रंदृष्ट्वा इंद्रमुक्तः अ
शनिरिवप्राद्रवत् ततः कृष्णः तच्छृंगयोः धृत्वा अष्टादशपदानिपश्चात् अपोवाह गजंप्रतिगजइव एवंअपविद्धःसःपुनःउत्थायनिःश्वस
न्कृष्णंआद्रवत् तंप्राप्तंकृष्णः भूतलेनिपात्यआर्द्रांबरमिवपीडयामास शृंगमुत्पाट्यचतेनैवजघान तदासःअपतत् ततः सः रक्तंवमन्पादा
न्क्षिपन्शकृन्मूत्रंसृजन्मृत्योः निवासंजगाम ततोदेवाःपुष्पवृष्टिंकृत्वाहरिंईडिरे एवंदैत्यंहत्वा सबलःकृष्णः गोष्ठंविवेश एवंकृष्णेनदैत्येह

१ गीतयुक्तोवेणुर्यस्यसः

तेनारदः एत्यकंसायाह अष्टमगर्भत्वेनप्रसिद्धांकन्यांयशोदायाः सुतांआह यशोदासुतत्वेनप्रसिद्धंकृष्णंदेवकीसुतमाह रोहिणी
सुतंरामंदेवक्याः सप्तमंसुतमाह तौवसुदेवेनस्वमित्रेनंदेन्यस्तौताभ्यांतेपुरुषाहताः तच्छ्रुत्वाकंसः वसुदेवंहंतुंअसिंजगृहे तदानार
देननिवारितः ततः कंसः तौस्वमृत्यूज्ञात्वावसुदेवंदेवकींचलोहमयपाशैः बबंध एवंकृत्वानारदेगतेकंसः केशिनंआभाष्यत्वया
रामकृष्णौहन्येतांइतिप्रेषयामास ततःकंसः मुष्टिकचाणूरशलतोशलकादीन्अमात्यान्हस्तिपांश्चाहूयआह भोभोचाणूराद
यः मेवचः श्रूयतां नंदव्रजेवसुदेवसुतावासाते ताभ्यांमह्यंमृत्युर्विधात्रादर्शितः इहप्राप्तौतौभवद्भ्यांमल्ललीलयाहन्येतां विवि
धामंचाः क्रियंतां सर्वेपौराजानपदाः संयुगंपश्यंतु हेमहामात्रत्वयारंगद्वारिकुवलयापीडः द्विपआनीयतां तेनतौजहि किंच च
तुर्दश्यांधनुर्यागः आरभ्यतां तत्रपशून्भूतराजायविशसंतु एवंआज्ञाप्यकंसः अक्रूरंआहूयपाणिनापाणिगृहीत्वाआह हे
अक्रूरममाभीष्टंक्रियतां त्वत्तः अन्यः भोजवृष्णिषुमेहिततमोनास्ति अतस्त्वांकार्यार्थंआश्रितोस्मि यथेंद्रः विष्णुमाश्रित्यस्वा
र्थंआप्नोति अतः नंदव्रजंगच्छ तत्रवसुदेवसुतौआसाते तौअनेनरथेनआनय एताभ्यांदेवैः मृत्युः सृष्टः अतः तौसाभ्युपाय
नैः नंदादिगोपैः समंआनय इहानीतौतौकालकल्पेनहस्तिनाघातयिष्ये यदितत्तोमुक्तौतर्हिमल्लैर्घातयिष्ये एवंतयोर्हतयोः
सतोः तद्बंधून्वसुदेवमुख्यान्वृष्णिभोजादीन्तथावृद्धंराज्यकामुकंमेपितरंतद्बंधुंदेवकंचयेऽन्येमद्द्विषः तानपिहनिष्यामि
ततश्चेयंमहीनष्टकंटकाभविष्यति जरासंधः ममगुरुः द्विविदः नरकः शंबरः बाणः एतेमेसखायः तैरहं देवपक्षीयनृपान्हत्वा
महींभोक्ष्ये हेअक्रूरएतत्ज्ञात्वाधनुर्मखावलोकनार्थंयदुपुरश्रियंचद्रष्टुंतौशीघ्रंआनय अक्रूरउवाच हेकंसतेमनीषितं
स्वमरणनिवर्तकंसम्यक्परंतुसिद्ध्यसिद्ध्योः समंकुर्यात् यतः फलसाधनंदैवं किंच अयंजनः दैवहतोपिमनोरथान्करोतितथा

पितृहर्षशोकाभ्यां युज्येत अथापि ते आज्ञां करोमि एवमादिश्य चाक्रूरं मंत्रिणश्च विसृज्य सः प्रविवेश गृहं कंसस्तथाऽक्रूरः स्व
मालयं ४० इति दशमे षट्त्रिंशः ३६ श्रीशुक उवाच हे राजन् हयाकृतिः केशी तु कंसप्रहितः खुरैर्महीं विदारयन्
सटाभिः इतस्ततः क्षिप्ताभ्रविमानैः व्याप्तनभः कुर्वन् स्वशब्दैः विश्वं भीषयन् व्रजं जगाम तस्य गोकुलं हेषितैः त्रासयंतं आत्मा
नं युद्धे मृगयंतं दृष्ट्वा कृष्णः पुरतो निर्गत्य समीपं आह्वयत् तच्छ्रुत्वा दैत्यः सिंह इव ननाद ततः केशी कृष्णं दृष्ट्वा मुखेन खं पिब
न्निव अभिमुखः सन् अभिजगाम ततः प्रत्यक्पद्भ्यां कृष्णं जघान तद्वंचयित्वा कृष्णः तं दोर्भ्यां पादयोर्धृत्वा परिविध्य धनुःश
तांतरे उत्सृज्य स्थितः गरुडः सर्पमिव पुनः सः लब्धसंज्ञः उत्थाय मुखं व्यादाय हरिं आपतत् कृष्णोपि तन्मुखे सव्यं भुजं बिले
सर्पमिव प्रवेशयामास ततः हरेर्भुजस्य स्पर्शात् तद्दंताः निपेतुः तद्देहगतो बाहुश्च उपेक्षितो रोग इव ववृधे एवं एधमानेन श्री
कृष्णबाहुना रुद्धवायुः दैत्यः चरणान् क्षिपन् परिवृत्तनेत्रः लेंडं व्यसृजन् क्षितौ व्यसुः पपात ततः कृष्णः कर्कटिकाफलोपमात्
तद्देहाद्भुजं आकृष्य पुष्पवर्षैः देवैः स्तुतः सन् स्थितः तावत् देवर्षिः एत्य रहसि कृष्णं इदं अभाषत कृष्ण कृष्णाप्रमेयात्मन् योगे
श जगदीश्वर हे प्रभो सर्वभूतानां आत्मा त्वं साक्षी मायया भवान् पूर्वं गुणान्ससृजे तैः इदं सृजसि अवसि अत्सि सः त्वं दै
त्यप्रमथरक्षसां नाशाय सेतूनां रक्षणाय अवतीर्णोसि किंच हे कृष्ण अयं लीलया हतो दैत्यः एतत् दिष्ट्या यच्छब्देन त्रस्ताः
देवाः स्वर्गं त्यजंति किंच चाणूरं मुष्टिकं अन्यमल्लांश्च हस्तिनं कंसं च परश्वोहनि निहतं द्रक्ष्ये किंच वीरकन्यानां विवाहं द्वार
कायां पापात् नृगस्य मोक्षणं भार्यया सह स्यमंतकमणेरादानं महाकालपुरात् द्विजस्य मृतपुत्रप्रदानं ततः पौंड्रकवधं काशीपु
रीदीपनं दंतवक्त्रनिधनं राजसूये चैद्यस्य निधनं तथा यानि च अन्यानि वीर्याणि द्वारकायां स्थित्वा त्वं करिष्यसि तान्यहं द्रक्ष्यामि अ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

थकालरूपस्य अर्जुनसारथेः तेअक्षौहिणीनांनिधनंद्रक्ष्यामि एवंविज्ञाप्यनमस्करोति विशुद्धविज्ञानघनंभगवंतंईश्वरंयदुवृष्णि
सात्वतांधुर्यंत्वांनतोऽस्मि श्रीशुकउवाच एवंकृष्णंनारदःप्रणिपत्यययौ ततःकृष्णोपिएवंकेशिनंहत्वागोपालैःसहपशू
न्अपालयत् एकदातेगोपाःअद्रिसानुषुपशून्चारयंतःसंतःचक्रुर्निलायनक्रीडाश्चोरपालापदेशतः तत्रकतिचिच्चोराःकति
चित्पालाःकतिचिन्मेषायिताःसंतःनिर्भयाःविजन्हुः तत्रमयपुत्रःव्योमासुरःगोपालवेषंधृत्वाचोरायितःसन्प्रायःमेषायि-
तान्गोपान्अपोवाह ततःसःदैत्यःनीतंनीतंगोपंगिरिदर्यांनिक्षिप्यशिलयाद्वारंपिदधे चतुःपंचावशेषिताः तस्यतत्कर्मज्ञा
त्वाकृष्णःतंहरिःवृकमिवजग्राह सःस्वरूपंगिरींद्रतुल्यंआस्थायआत्मानंमोक्तुंइच्छन्नपिनाशक्नोत् ततःकृष्णःतंदोर्भ्यांधृत्वा
भूतलेनिपात्यदिविदेवानांपश्यतांपशुमारममारयत् गुहापिधानंनिर्भिद्यगोपान्निःसार्यकृच्छ्रतः स्तूयमानःसुरैर्गोपैःप्रविवेश
स्वगोकुलं ३३ इतिदशमेसप्तत्रिंशः ३७ श्रीशुकउवाच अक्रूरोपिचतांरात्रिंमधुपुर्यांमहामतिःउषित्वारथमास्थाय
प्रययौनंदगोकुलं १ सःगच्छन्पथिकृष्णेपरांभक्तिंप्राप्यइदंअचिंतयत् मयाकिंभद्रंकिंतपश्चरितं किंवायोग्यायदत्तं यतःअद्य
हरिंद्रक्ष्यामि विषयात्मनःमेहरिदर्शनंदुर्लभंइतिमन्ये यद्वानीचस्यापिमेदर्शनंस्यात् यतःकालनद्याह्रियमाणःकश्चित्य
थातरतितद्वत् किंच मेअद्यपापंनष्टंमेभवश्चसफलःयतःहरिंनमस्ये किंच अद्यकंसःमेअनुग्रहंअकृत यतःहरेःपदाब्जंद्रक्ष्यामि
यतःब्रह्मादिभिःश्रियासात्वतैश्चअर्चितं किंच गोचारणार्थंगोपालैःसहवनेचरत् तथासुकपोलनासिकंमुकुंदमुखंद्रक्ष्यामि यतो
मृगाःदक्षिणतःचरंति अपिच स्वेच्छयाभूभारावतारायमनुजत्वंप्राप्तवतःहरेःदर्शनंभविष्यतिचेत्तर्हिमेलोचनस्यफलंस्यादेव
किंच यःकार्यकारणयोःद्रष्टातथापिअहंकाररहितःएवंविधोपिहरिःगोपीगृहेषुलीलयाकर्माणिकुर्वन्सक्तवत्प्रतीयते किंच यस्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

गुणकर्मजन्माभिः युक्ताः याः वाचः ताः जगज्जीवयंति शोभयंति पुनंति च तैर्हीनावाचस्तु शववत् शोभनामता: सः यादवान्वये अवतीर्णः सन् व्रजे आस्ते यद्यशः सर्वमंगलं देवाः गायंति तं सतां गतिं अद्य नूनं द्रक्ष्यामि यतः मे प्रभातसमयाः शुभसूचकाः बभूवुः अथ रथात् अहं अवरूढः सन् रामकृष्णयोश्चरणयोः योगिभिरपि धिया धृतं नमस्ये तथा तौ तत्सखींश्च नमस्यामि किंच कृष्णः अंघ्रिमूले पतितस्य मे शिरसि स्वहस्ताब्जं धास्यति किं यत्र इंद्रः अर्हणं निधाय जगत्त्रये इंद्रतामाप किंच अहं कंसदूतस्तथापि अच्युतः मयि अरिबुद्धिं न करिष्यति यतः सर्वज्ञः किंच तदंघ्रिमूले कृतांजलिं मां आर्द्रया दृशा द्रक्ष्यति तर्हि अहं परां मुदं प्राप्स्यामि किंच कृष्णः यदा मां दोर्भ्यां आलिंगयिष्यति तदैव मे देहः तीर्थीक्रियते किंच श्रीकृष्णः प्रणतं मां हे अक्रूर तत इति यदा वक्ष्यति तदा वयं जन्मभृतः भवेम यः महीयसा नादृतः तस्य जन्म धिक् एवंभूतस्य हरेः कश्चिद्दयितः सुहृत्तमः प्रियः द्वेष्यः उपेक्ष्यः न तथापि भक्तान् भजते कल्पद्रुम इव किं वा रामः अवनतं आलिंग्य अंजलौ धृत्वा गृहं प्रवेश्य स्वबंधुषु कंसकृतं प्रक्ष्यति श्रीशुकउ॰ एवं अक्रूरः मार्गे कृष्णं चिंतयन् रथेन गोकुलं प्राप्तः सूर्यश्चास्तगिरिं नृप ततः सः हरेः पदानि अब्जादिचिह्नैः अंकितानि गोष्ठे दृष्ट्वा तद्दर्शनात् वृद्धसंभ्रमः ऊर्ध्वरोमा सन् रथात् अवप्लुत्य प्रभोः अमूनि अंघ्रिरजांसि अहो इति व्यलुठत् देहिनां एतावानेव पुरुषार्थ इति ततः व्रजे गोदोहनं गतौ रामकृष्णौ पीतनीलांबरधरौ श्यामलश्वेतौ बालद्विरदविक्रमौ स्वपदैः व्रजं शोभयंतौ वनमालिनौ स्नातौ निर्मलवाससौ जगत्पती स्वप्रभया वितिमिराः दिशः कुर्वाणौ एवंभूतौ तौ दृष्ट्वा अक्रूरः रथात् अवप्लुत्य तयोश्चरणोपांते दंडवत् पपात ततः तद्दर्शनात् पुलकाचितांगः सन् अक्रूरोहं नमस्करोमि इति वक्तुं नाशक्नोत् भगवानपि तं ज्ञात्वा चक्रांकितहस्तेन आकृष्य प्रीतः सन् परिरेभे रामश्च तं आलिंग्य पाणिना पाणिं धृत्वा सानुजः गृहं अनयत् अथ स्वागतं पृष्ट्वा तस्मै आसनं दत्वा पादौ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रक्षाल्य मधुपर्कार्हणमाहरत् तथा तस्मै अतिथये गां निवेद्य तं श्रांतं संवाह्य विभुः तस्मै बहुगुणं अन्नं ददौ ततः भुक्तवते तस्मै रामः सु
खवासैः गंधमाल्यैः परां प्रीतिं चक्रे ततो नंदः तं पप्रच्छ हे अक्रूर क्रूरे कंसे जीवति सति यूयं कथं जीवथ सौनपालाः अवय इव यः कंसः
क्रोशंत्याः स्वसुः तोकान् अवधीत् तत्प्रजानां वः किंनु कुशलं विचारयामेति इत्थं सूनृतया वाचा नंदेन सुसभाजितः अक्रूरः परिपृ
ष्टेन जहावध्वपरिश्रमं ४३ इति दशमे अष्टत्रिंशः ३८ श्रीशुक उवाच सुखोपविष्टः पर्यंके रामकृष्णोरुमानितः लेभे म
नोरथान्सर्वान्पथि यान्स चकार ह १ हे नृप हरौ प्रसन्ने किमलभ्यं तथापि तत्पराः किमपि नेच्छंति ततः कृष्णः सायंतनाशनं कृ
त्वा सुहृत्सु कंसस्य चिकीर्षितं वृत्तं पप्रच्छ श्रीभगवानुवाच हे सौम्य ते स्वागतं स्वज्ञातिबंधूनामारोग्यं अस्ति कच्चित् नः कुला
मये मातुल नाम्नि कंसे एधमाने सति स्वज्ञातीनां किंनु कुशलं पृच्छामि किंच अस्मन्निमित्तं पित्रोः दुःखं पुत्रमरणं च जातं हे अ
क्रूर अद्य ते दर्शनं जातं इदं भद्रं तवागमनकारणं वर्ण्यतां श्रीशुक उवाच एवं पृष्टः अक्रूरः यदुषु वैरानुबंधं वसुदेवव
धोद्यमं एवं सर्वमाह किंच कंसेन यदर्थं अक्रूरः प्रेषितः तत् नारदोक्तं च सर्वं आह एवं कृष्णरामौ तद्वचः श्रुत्वा कंसादिष्टं पितरं
प्रतिज्ञापयामासतुः ततो नंदः गोपान् समादिशत् हे गोपाः गोरसः उपायनानि गृह्णीध्वं शकटानि युज्यंतां श्वः पुरीं यास्यामः
राज्ञे रसान् दास्यामः महत्पर्व द्रक्ष्यामः एवं नंदः व्रजरक्षणकर्त्रा सर्वतो व्रजे घोषितवान् ततः गोप्यः रामकृष्णौ प्रति नेतुं प्राप्तमक्रू
रं श्रुत्वा दुःखिता बभूवुः काश्चित् तत्कृतहृत्तापश्वासम्लानमुखश्रियः काश्चन स्रंसद्दुकूलादयः अन्याश्च तद्ध्यानेन निवृत्तेंद्रि
यवृत्तयः सत्यः इमं देहं मुक्त्वा इव न जानंति स्म अन्याः हरेः चित्रपदाः गिरः स्मरंत्यः सत्यः मुमुहुः एवं सर्वाः एकत्र मिलित्वा अश्रु
मुख्यः सत्यः प्रोचुः गोप्य ऊचुः हे विधातः तव क्व चित् दया न यतः त्वं जीवान् मैत्र्या एकत्र संयोज्य अप्राप्तभोगान पि तान् वियोजय

१ पशुघातीपालकोयेषांते.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सि अतस्तेक्रीडितंबालइवव्यर्थं किंच यः त्वंअसितकुंतलावृतंमुकुंदवक्रंसकृत्प्रदर्श्यअदर्शनविषयंकरोषि अतस्तेकर्मनिंद्यं किं
च हेब्रह्मन्अक्रूरनाम्नात्वंक्रूरएवासियतः नः चक्षुर्हरसेयेनचक्षुषाहरेः अवयवादौत्वदीयसृष्टिनैपुण्यं अद्राक्ष्म तदिति अ
थमिथः ऊचुः अयंनंदसूनुः क्षणभंगसौहृदः यतः वयंगृहादीन्विहायतद्दास्यप्राप्ताः नः नेक्षते यतोनवप्रियः इयंनिशासुप्रभा
ताजाता अतः पुरस्त्रीणांआशिषः सत्याः स्युः याः प्रविष्टस्यहरेः मुखंपास्यंति किंच तासांमंजुभाषितैः गृहीतचित्तः कृष्णः ग्रा
म्याः नः प्रतिकथंपुनर्यास्यति किंच अद्यतत्रदाशार्हभोजादीनां दृष्टेः महोत्सवः भविष्यति यतः देवकीसुतंतेद्रक्ष्यंति ततोऽक्रू
रंशपंत्यः आहुः अस्यनिर्दयस्यअक्रूरइतिशुभंनाममाभूत् यः दुःखितंजनंअनाश्वास्यहरिंअध्वनः पारंनेष्यति अयंकठिनधीः
कृष्णः अहोरथंस्थितः अमी गोपाः त्वरयंति एतेवृद्धाः ननिवारयंति अतः नोदैवंप्रतिकूलं किंकुर्मः हेस्त्रियः वयंमिलित्वामाधवंनि
वारयामः वृद्धादयः नः किंकरिष्यंति किंच हेगोप्यः रासस भायामस्माभिः येनक्षणमिवरात्रयोनीताः तंविनाविरहदुःखंकथंअतित
रेम किंचयः कृष्णः दिनांतेरामगोपैः व्रजंविशन्स्वावलोकनेननः चित्तंहरतितंविनाकथंजीवेम श्रीशुकउवाच एवंब्रुवाणाः
गोप्यः लज्जांहित्वा गोविंददामोदरमाधवेतिउच्चैः रुरुदुः एवंतासांरुदंतीनां सूर्येउदितेसतिनित्यंसंध्यादिकृत्वाऽक्रूरोरथंचोद
यामास तमनुनंदाद्याः उपायनगोरसकुंभांश्च आदायशकटैः अगच्छन् गोप्यश्चतमनुव्रज्यहरेः प्रत्यादेशंकांक्षंत्यः स्थिताः एवंकृ
ष्णः तप्यंतीस्ताः दृष्ट्वादूतवाक्यैः आयास्येइत्यसांत्वयत् ततः ताः यावत्रथस्यध्वजः रेणुश्चलक्ष्यते तावत्पुत्तलिका इवस्थिताः ततः
निराशाः भूत्वापरावृत्त्यतच्चेष्टितंगायंत्यः अहानिनिन्युः ततोहरिः रामाक्रूरयुतः रथेनयमुनांप्राप्य तत्रजलंपीत्वावृक्षसमूहंप्राप्य ३४
सरामः रथमाविशत् अक्रूरः तौरथोपरिसंस्थाप्ययमुनाह्रदंएत्यस्नानंचकार तत्रनिमज्ज्य ब्रह्मजपन्अक्रूरः तत्रतौददृशे तौरथ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्थौ इह कथं एवं सति रथे न स्तः इति उन्मज्ज्य सः अचष्ट तदा पूर्ववद् द्वयेतौ दृष्ट्वा तयोर्जले यद्दर्शनं जातं तन्मृषा वा सत्यमिति पुनर्ममज्ज
पुनश्च सः जले सिद्धादिभिः स्तूयमानं सहस्रशिरसं नीलांबरं अहीश्वरं देवं दृष्ट्वा तस्योत्संगे घनश्यामं चतुर्भुजं चारुप्रसन्नवदनं प्रलं
बपीवरभुजं चारुजानुयुगं महार्हकिरीटादिभिः भ्राजमानं श्रीवत्सवक्षसं सुनंदनंदादिभिः ब्रह्मरुद्राद्यैः पृथक्भावैः स्तूयमानं
श्रीपुष्ट्यादिशक्तिभिः सेवितं एवंभूतं श्रीहरिं दृष्ट्वा प्रीतः अक्रूरः रोमांचितः सन् हरिं नत्वा कृतांजलिपुटो भूत्वा गद्गदया गिरा अ-
स्तोषीत् ५७ इति दशमे एकोनचत्वारिंशः ३९ अक्रूर उवाच हे कृष्ण त्वां नारायणं नतोऽस्मि यन्नाभिजातकमल
कोशात् ब्रह्मा आविरासीत् किंच हे हरे ये जगतः हेतवः पृथिव्यादयः ते सर्वे त्वदंगाज्जाताः एते सर्वे मायाद्याः ते रूपं न विदुः जीवोऽ
पि ते रूपं न वेद अन्यः कुतो ज्ञास्यति इति एवंभूतं त्वां महापुरुषं योगिनः साधवश्च यजंति केचित् कर्मयोगिनः यज्ञैः नानारूपं त्वा
मेव यजंते एके ज्ञानिनः सर्वकर्माणि संन्यस्य ज्ञानयज्ञेन ज्ञानरूपिणं त्वां यजंति अन्ये शिवविष्णुदीक्षया दीक्षिताः संतः त्वदुक्तप
चरात्रविधिना संकर्षणादिबहुमूर्तिं नारायणरूपेण एकमूर्तिं त्वां यजंति तथा अपरे शिवोक्तमार्गेण शिवरूपिणं त्वां उपासते
ये च क्षुद्रदेवताभक्ताः ते पि सर्वदेवमयं त्वां यजंति एवं सर्वे मार्गाः त्वयि पर्यवस्यंति यथा सिंधुं नद्यः अत्र हेतुमाह ते मायागुणाः स
त्वादयः त्रयः तेषु सर्वे आब्रह्मस्थावरादयः प्रोताः अतः ते त्वद्भिन्नाः न अतः त्वमेव सर्वदेवमयः एवंभूताय सर्वधियां साक्षिणे तुभ्यं
नमोऽस्तु अथ सगुणं स्तौति हे हरे ते मुखं अग्निः भूः अंघ्री सूर्यः नेत्रं नभः नाभिः दिशः श्रोत्रं स्वर्गः शिरः देवाः भुजाः सागराः
कुक्षिः वायुः प्राणः बलं च वृक्षौषधयः रोमाणि केशाः मेघाः अस्थिनखानि अद्रयः निमेषणं रात्र्यहनी प्रजापतिः शिश्नं वृष्टिः
वीर्यं एवं सर्वे लोकाः त्वयि कल्पिताः संतः प्रचलंति उदुंबरे यथा मशकाः हे देव इह क्रीडार्थं त्वं यानि यानि रूपाणि बिभर्षि तैः दूरीकृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 नशोकाः लोकाः तेयशः गायंति अतः प्रलयाब्धिचरायकारणमत्स्यायतेनमः तथामधुकैटभहंत्रेहयशीर्ष्णेतेनमः मंदरधारिणेकूर्मा
यतेनमः भूम्युद्धारविहारायवराहमूर्तयेन० अद्भुतसिंहाय० क्रांतत्रैलोक्यायवामनायते० क्षत्रहंत्रेपरशुरामायते० रावणहंत्रेरामा
य० वासुदेवादिचतुर्मूर्तयेते० दैत्यादिमोहकर्त्रेबुद्धायन० म्लेच्छप्रायक्षत्रहंत्रेकल्किरूपिणेतेनमोऽस्तु हेभगवन् अयंलोकः ते
मायामोहितः सन् कर्मवर्त्मसुभ्राम्यते अहमपिस्वप्नतुल्यदेहादिषुसत्यधियाभ्रमामि एवंदेहगेहादौविपरीतबुद्धिरहं आत्मनः
प्रियंत्वांनजाने यथा अज्ञः तृणादिभिः छन्नंजलंहित्वा मृगजलंगच्छति तद्वत्त्वांपराङ्मुखोऽहंवर्ते किंच इंद्रियैरितस्ततः क्रियमा
णंमेमनः रोद्धुंनशक्नोमि सोऽहंअसतांदुरापंतेचरणंशरणंप्राप्तोऽस्मि अयंतेअनुग्रहइत्यहंमन्ये अतः विज्ञानमूर्तयेकालकर्मादी
नांनियंत्रेअनंतशक्तयेतेनमः नमस्तेवासुदेवायसर्वभूतक्षयायच हृषीकेशनमस्तुभ्यंप्रपन्नंपाहिमांप्रभो ३० इतिदशमे
चत्वारिंशः ४० श्रीशुकउवाच स्तुवतस्तस्यभगवान्दर्शयित्वाजलेवपुः भूयः समाहरत्कृष्णोनटोनाट्यमिवात्मनः १
सोपिअंतर्हितंदृष्ट्वाजलादुन्मज्ज्य आवश्यककर्मकृत्वारथंप्राप्तः तंहरिः प्राह हेअक्रूर त्वया अद्भुतंभूमौजलेखेवाकिंदृष्टं अ-
क्रूरउवाच हेहरेभूम्यादिषुयावंतिअद्भुतानितानित्वय्येवसंतितंत्वांपश्यतामयासर्वंदृष्टं एवमुक्त्वारथंनोदयामास ततः रामं
कृष्णंचदिनांतेमथुरामनयत् तदामार्गेजनाः तत्रतत्रतौदृष्ट्वाप्रीताः संतः दृष्टिंनचाददुः तावत्नंदादयः पुरोपवनंप्राप्यपुत्रागमनं
प्रतीक्षमाणाः स्थिताः ततः कृष्णः तान्प्राप्यअक्रूरंप्राह हेसखेत्वंसरथः अग्रेगृहंगच्छ वयंतुअत्रविश्रम्यततः पुरींद्रक्ष्यामहे
अक्रूरउवाच भवद्भ्यांहीनः अहंपुरींनप्रवेक्ष्ये हेनाथ मांत्यक्तुंनार्हसि किंच सबलः गोपैः सहनः गृहान्एत्यसनाथान्कुरु तथानः ३५
गृहान्पादरजसापुनीहि तेपादक्षालनोदकेनपित्रादयः तृप्यंति किंच तेअंघ्रियुगंप्रक्षाल्यबलिः सद्कीर्तिंलेभे तथातेपादक्षालनोद

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कानित्रिलोकींपुनंति किंच यानिशर्वः शिरसाअ धत्त सगरसुता अपियैः स्वर्याताः हेदेवदेवएवंभूतायतेनमोऽस्तु श्रीभगवानुवाच
हेअक्रूरआदौ कंसंहत्वा सबलः अहंतेगृहंएत्यसुहृत्प्रियंदास्यामि एवमुक्तः सः पुरींप्रविश्यकृतंकर्मकंसाय निवेद्यगृहंययौ ततः
कृष्णः रामगोपैः सह अपराह्णेमथुरांविवेश किंभूतांतां स्फाटिकतुंगगोपुरद्वारां परिखयादुरासदां उद्यानादिभिः शोभितां स्वर्ण
निर्मितैश्चतुष्पथादिभिः अलंकृतां आपूर्णकुंभैः स्वलंकृतद्वारगृहाम् एवंभूतां तां प्रविष्टौ रामकृष्णौ प्रतिद्रष्टुंपुरस्त्रियः ईयुः ह
र्म्याण्यारुरुहुश्च काः व्यस्तधृतवस्त्रभूषणाः ईयुः अपराः एकनेत्रे अंजनं निधायान्यत्रांजनंत्यक्त्वा ईयुः काश्चित् भोजनंहित्वा
ईयुः काश्चित् अर्भंपाययंत्यस्तद्धित्वा ईयुः तासांमनांसि कृष्णः हास्यादिभिर्जहार एवंविधंकृष्णंदृष्ट्वा दृशाऽलिंग्य आधिंज
हुः ततः प्रासादशिखरारूढाः स्त्रियः तौ प्रतिपुष्पवृष्टिंचक्रुः तत्रतत्र द्विजातयः तौ दध्यक्षतादिभिः उपायनैः आनर्चुः ततः पुर-
स्त्रियः ऊचुः अहो गोप्यः किंतपः आचरन् याः एतौ नित्यंपश्यंति तावत्कृष्णः रजकंरंगकारंप्रासंदृष्ट्वा श्रेष्ठवासांसि अयाचत हे
रजक आवयोर्योग्यवस्त्राणि देहि तेश्रेयः भविष्यति एवंयाचितः सः दुर्मदः क्रुद्धः सन् आह हे उद्धताः गिरिवनेचराः ईदृग्वस्त्रा
णि परिधत्त किं हे बालिशाः यात यदिजिजीविषा तर्हि एवंमाप्रार्थ्य यतः ईदृसंनरंराजदूताः बध्नंति घ्नंति लुंपंतिच एवंवदतः तस्य
शिरः हरिः कराग्रेण अपातयत् ततः तत्सेवकाः वस्त्राणि हित्वा दुद्रुवुः ततः कृष्णः रामश्च स्वप्रियेवस्त्रे धृत्वा शेषाणि गोपेभ्यः
ददौ ततः वायकः प्रीतः सन् वस्त्रभूषणैः तयोः वेषंचकार ततः तौ स्वलंकृतौ विरेजतुः तस्यप्रसन्नः हरिः स्वसारूप्यंश्रियंचददौ
ततः सुदाम्नः मालाकारस्यगृहंजग्मतुः तौ दृष्ट्वा सः उत्थाय नत्वा आसनंदत्वा पूजांकृत्वा प्राह नः जन्मसार्थकंजातंकुलंचपावितम्
अद्यपित्रादयः वां आगमनेनतुष्टाः भवंतौ विश्वस्यहेतू इह अस्यक्षेमाय अवतीर्णौ भृत्यंमां आज्ञापयतं वांकिंकरवाणि एवंविज्ञा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

पयन् सुदामातन्मतंज्ञात्वापुष्पमालांददौ ततः प्रीतौरामकृष्णौतस्मैवरान् ददतुः सोपिहरौभक्तिं सत्सुस्नेहं भूतेषुदयांचववे इति
तस्मैवरंदत्वाश्रियंचान्वयवर्धिनीं बलमायुर्यशःकीर्तिं निर्जगामसहाग्रजः ५३ इतिदशमेएकचत्वारिंशः ४१ श्रीशुकउ
वाच हेनृप माधवः राजपथेनगच्छन् गृहीतांगविलेपभाजनांयांतींकुब्जांदृष्ट्वापप्रच्छ हेवरोरु त्वंका इदं लेपनंकस्येतिनःवद
आवयोःविलेपनंदेहि तेश्रेयः भविष्यति सैरंध्र्युवाच हेकृष्णअहंत्रिवक्रानाम्नीदासी अनुलेपनकर्मणि कंससंमिताऽस्मि मद्भा
वितंतस्यातिप्रियंस्यात् तत्युवांविनाकोऽन्यः अर्हति एवमुक्त्वा साहरेः रूपादिभिः मोहितचित्तासती उभयोःलेपनंददौ तत
स्तौतेनांगरागेण अनुरंजितौशुशुभाते ततः प्रसन्नः हरिः तांत्रिवक्रांऋज्वींकर्तुंमनश्चक्रे स्वपद्भ्यांतत्प्रपदे आक्रम्य द्व्यंगुल्युत्ता
नपाणिना चुबुकेधृत्वा देहं उन्नमयामास सातदैवप्रमदोत्तमाबभूव ततः सा उत्तरीयांतमाकृष्यकृष्णमाह हेवीरएहि गृहंयामः
त्वांहातुंनोत्सहे प्रसीद एवंयाच्यमानःकृष्णः रामादीनांमुखंवीक्ष्यतामाह हेसुभ्रूः अहंकंसवधेनसाधितसुहृत्प्रयोजनःसन् ते
गृहंएष्यामि यतः त्वंअगृहाणांपांथानांनःपरमाश्रयः असि एवंतांविसृज्यव्रजन्मार्गेवणिक्पथैः उपायनादिभिः साग्रजःअर्चि
तः तद्दर्शनस्मरक्षोभात् स्त्रियः आत्मानंनाविंदन् ततः कृष्णः पौरान् धनुःस्थानंपृष्ट्वा तत्रगत्वाधनुःददर्श तत् बहुपुरुषैः गुप्तंध
नुः नृभिर्वारितोपिकृष्णः आददे ततः वामकरेणसज्जंकृत्वामध्यतःबभंज इक्षुदंडकरीव ततः भज्यमानधनुःशब्दः खंरोदसी
दिशः पूरयामास तंश्रुत्वाकंसः त्रासमाप तद्रक्षिणः क्रुद्धाः संतः गृह्यतां बध्यतामितितंआववुः तान्दृष्ट्वा रामकृष्णौ धनुःशकले
आदायतान्जघ्नतुः तथाकंसप्रहितं बलंचहत्वाततः शालामुखान्निर्गम्यपुरसंपदः दृष्ट्वाचेरतुः तयोः तत्वीर्यंदृष्ट्वानागराः देवोत्तमौ ३६
मेनिरे एवंतयोः चरतोः सूर्यः अस्तंजगाम तावत्कृष्णःरामाद्यैर्वृतः शकटस्थानंजगाम हेनृप गोप्यः व्रजात् हरेः निर्गमनसमयेयाःआशि

१ अकृतदाराणांप्रवासिनाम्.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष:आशासनताः हरिमूर्तिशोभांपश्यतां मधुपुरिसत्याः अभवन् ततः कृष्णरामौ पादौ प्रक्षाल्यदुग्धान्नं भुक्त्वा तांरात्रिंन्यवसतां कंस
स्तुधनुर्भंगं रक्षिणांघातंचश्रुत्वा भीतः सन् दुर्निमित्तानिददर्श तान्याह प्रतिरूपेसति स्वशिरसः अदर्शनं तथाज्योतिषां द्वैरूप्यम्
छायायांछिद्रप्रतीतिः प्राणघोषस्याश्रवणं वृक्षेषुस्वर्णप्रतीतिः स्वपदानामदर्शनं स्वप्नेप्रेतालिंगनं खरयानं विषादनं यायान्नल
द्रमाल्येकस्तैलाभ्यक्तोदिगंबरः इत्यादीनिकंसः दृष्ट्वा मरणत्रस्तःसन्निद्रांनलेभे ततःप्रातःकंसः मल्लक्रीडामहोत्सवंकारयामा
स पुरुषाःरंगंआनर्चुः तूर्यभेर्यःजघ्निरे मंचाः स्रगादिभिः अलंकृताः तेषुसर्वेजनाःराजानश्चोपविविशुः सामात्यः कंसश्चकंपित
हृदयोराजमंचेउपविवेश एवंतूर्येषुवाद्यमानेषुसत्सुमल्लाः चाणूरमुष्टिककूटशलतोशलाः मल्लरंगंआसेदुः नंदगोपादयोगोपा
भोजराजसमाहुताः निवेदितोपायनास्तेएकस्मिन्मंचआविशन् ३८ इतिदशमेद्विचत्वारिंशः ४२ श्रीशुकउवाच
हेराजन् अथरामकृष्णौ मल्लदुंदुभिनादंश्रुत्वा तंद्रष्टुंरंगद्वारंप्राप्यअंबष्ठप्रेरितंस्थितंकुवलयापीडंददृशतुः ततः कृष्णःपरिकरंबध्वा
हस्तिपंआह हेअंबष्ठनौमार्गंदेहि नोचेत्सगजंत्वांयमालयंनयामि एवंनिर्भर्त्सितोऽंबष्ठः क्रुद्धःसन् कृष्णायगजंचोदयामास त
तोगजः कृष्णंकरेणजग्राह करात्विच्युतः हरिः मुष्टिनातंहत्वा अंघ्रिषुअलीयत ततोगजःतंअपश्यन्क्रुद्धःसन्घ्राणदृष्टिःभू
त्वातंशुंडयादधार कृष्णःप्रसह्यनिर्गतःसन्पुच्छेधृत्वा धनुषांपंचविंशतिर्यावत् तावंतंदेशंविचकर्ष तथासव्यदक्षिणतः भ्रा-
म्यमाणेनतेनसहव्यस्तंबभ्राम ततःसंमुखएत्यतंपाणिनाहत्वाप्राद्रवन्सन् तंपातयामास एवंकृष्णःभूमौपतित्वासहसोत्थि
तः तदागजःतंपतितंमत्वादंताभ्यांभुवंजघान एवंविक्रमेनष्टे क्रुद्धोगजः रुषाकृष्णंदुद्राव तंप्राप्तंदृष्ट्वाकृष्णःपाणिनाधृत्वाभूत
लेनिपात्यपदाआक्रम्यदंतंउत्पाट्यचतेनैवतंहस्तिपांश्चजघान ततः तंहित्वादंतपाणिःअसृङ्मदबिंदुभिः अंकितःसन्बभौ एवं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

रामकृष्णौ गोपैः सह गजदंतायुधौ रंगं विविशतुः तदा सः कृष्णः मल्लानामशनिः नृणां नरवरः स्त्रीणां मदनः गोपानां स्वजनः दुष्टराज्ञां शा
स्ता पित्रोः शिशुः कंसस्य मृत्युः अज्ञानां अपर्याप्तशोभः योगिनां तत्त्वं यदूनां परदेवता इति विदितः सन् साग्रजः रंगं गतः एवं हतं गजं दृ-
ष्ट्वा शूरोऽपि कंसः भयं प्राप ततस्तौ रंगं गतौ नटाविव रेजतुः एवंभूतौ तौ दृष्ट्वा मंचस्थाः सर्वे जनाः तन्मुखं नयनैः पीत्वा जिह्वया लिहंत
इव बाहुभिः श्लिष्यंत इव ते मिथः ऊचुः एतौ हरेः अंशेन वसुदेवगृहे अवतीर्णौ एषः देवक्यां किल जातः ततो गोकुलं नीतः एतावत् नंद
गृहे गूढः सन् ववृधे अनेन पूतना चक्रवातः अर्जुनौ शंखचूडः केशी धेनुकः अन्ये च अंतं नीताः एतेन दावाग्नेः सपालाः गावः मोचि
ताः कालियः दमितः इंद्रश्च विमदः कृतः तथाऽनेन सप्ताहं एककरेणाद्रिः धृतः वातादिभ्यः गोकुलं च त्रातं तथा गोप्यः अस्य मुखं प
श्यंत्यः तापान् जहुः तथा अनेन यदोः वंशः विश्रुतः सन् श्रियं यशः महत्त्वं लप्स्यते अयं च अस्याग्रजः रामः अनेन प्रलंबः वत्सकः
बकादयः निहताः एवं जनेषु ब्रुवाणेषु तूर्येषु निनदत्सु च कृष्णरामौ आभाष्य चाणूरः आह हे कृष्ण राम युवां वीरमान्यौ युद्धनिपुणौ
ज्ञात्वा कंसेन आहूतौ किंच राज्ञः प्रियं कुर्वत्यः प्रजाः श्रेयो विंदंति अन्यथा न किंच नित्यं गोपाः वनेषु मल्लयुद्धेन क्रीडंतः गाश्चारयं
ति तस्माद्राज्ञः प्रियं यूयं वयं च करवामहे भूतानि नः प्रसीदंति सर्वभूतमयो नृपः एवं श्रुत्वा कृष्णः आह अस्य राज्ञः यूयं वयं च प्र
जाः अतोऽस्य प्रियं करवाम तथापि वयं बालाः तुल्यबलैः क्रीडिष्यामः यथोचितं बाहुयुद्धं स्यात् मल्लसभास्थान् अधर्मः मा स्पृशे
त् चाणूर उवाच हे कृष्ण त्वं बालः न बलश्च बलिनां वरः येन सहस्रद्विपसत्त्वभृत् गजः हतः तस्माद्द्वाभ्यां बलिभिर्योद्धव्यं
ताऽनयोः त्वं वै मयि विक्रम वार्ष्णेय बलेन सह मुष्टिकः ४० इति दशमे त्रिचत्वारिंशः ४३ श्रीशुक उवाच एवं चर्चितसं
कल्पो भगवान्मधुसूदनः आससादाथ चाणूरं मुष्टिकं रोहिणीसुतः १ हस्ताभ्यां हस्तयोर्बद्ध्वा पद्भ्यामेव च पादयोः जानुभ्यां जानु

१ निश्चित.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नी शिरः शीर्ष्णा उरसाउरः एवंबध्वा अन्योन्यं उत्थापनैः उन्नयनैः मिथः जिगीषंतौ तौआकृष्यअपकारंकृतवंतौ तत् बलाबलव
द्युद्धं दृष्ट्वामिथः स्त्रियः ऊचुः अहो एषांसभा सदांमहानयंअधर्मः पश्यत एतौमल्लौशैलोपमौक्व एतौ सुकुमारांगौक्व अतः अस्य
समाजस्यधर्मव्यतिक्रमः भवेत् यत्रअधर्मः उत्तिष्ठेत् तत्रनस्थेयम् किंच प्राज्ञः सभ्यदोषान् स्मरन् सभानविशेत् यतः अब्रुवन्वि
ब्रुवन्नरः किल्बिषमश्नुते हेस्त्रियः शत्रुं सर्वतोधावतः कृष्णास्यश्रमवारिव्यासंमुखांबुजं दृश्यताम् अन्याऊचुः किंनपश्यत
रामस्यमुखमाताम्रलोचनम् अन्याऊचुः अहोव्रजभुवः पुण्याः यतः अयंपुराणपुरुषः वेणुं क्वणयन् विक्रीडयासत्करोति
किंच हेस्त्रियः गोप्यः किंतपः आचरन् याः अस्यरूपंलावण्यसारंनित्यं दृग्भिः पिबंति किंच याः गोप्यः दोहनावहननमथनादौ
एनंगायंति अतः ताः धन्याः किंच प्रातः व्रजात् गच्छतः सायंप्रविशतः अस्यवेणुं श्रुत्वा बहिर्निर्गत्यअस्यसस्मितंमुखंपश्यंति
अतः ताः बहुपुण्याः एवंब्रुवतीषु स्त्रीषु श्रीकृष्णः शत्रुं हंतुंमनश्चक्रे एवंस्त्रीणांगिरः श्रुत्वा पुत्रबलस्यअबुधौ पितरौ अतप्येतां
ततः रामकृष्णौ तैः स्तैः युद्धमार्गैः ताभ्यांसहयुयुधाते ततः भगवद्गात्रप्रहारैः श्लथांगः चाणूरः ग्लानिंप्राप ततः सः मुष्टीकृत्य
उत्पत्यचहरिंवक्षसिअबाधत तत्प्रहारेणहरिः नचलितः सन् तंबाह्वोर्निगृह्यभूतलेपोथयामास ततः सः वज्रइवअपतत् तथै
वबलेनताडितः मुष्टिकः रुधिरं वमन् भूतले व्यसुः पपात ततः कूटं प्राप्तंरामः मुष्टिनाअहन् तर्ह्येवशलतोशलकौ प्राप्तौ तावपिकृ
ष्णपदाहतशीर्षकौ निपेततुः एवंचाणूरादिषुमृतेषु शेषामल्लाः दुद्रुवुः ततः रामकृष्णौ गोपान् आकृष्य तैः सहविजह्रतुः तदाज-
नाः प्रजल्पुः साधवः साधुसाध्विति ऊचुः एवंमल्लवर्येषुहतेषुकंसः वाद्यानिनिवार्यआह एतौ दुर्वृत्तौ वसुदेवसुतौ पुरान्निःसारयत
गोपानांधनंहरत नंदंबध्नीत वसुदेवः तथाउग्रसेनः पिताहन्यतां एवंकंसेविकत्थमानेसतिक्रुद्धः कृष्णः उत्पत्यउत्तुंगंमंचकंआरु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हन् तंस्वमृत्युंप्राप्तंदृष्ट्वा कंसः उत्थाय असिचर्मणीजगृहे तंखड्गपाणिंचरंतंकृष्णः समग्रहीत् गरुडःसर्पमिव ततःकृष्णःकंसं
केशेषुधृत्वामंचात्रंगोपरिनिपात्यतस्योपरिस्वयंपपात तावतामृतंकंसंहरिःविचकर्ष तदाहाहेतिशब्दः अभूत् हेनृपसःकं
सःनित्यदाउद्विग्नधियाहरिंप्राशनादिषुयतःअपश्यत् अतःतत्स्वरूपंप्राप ततःतद्भ्रातरःकंकन्यग्रोधकादयःभ्रात्रानृण्या
र्थंअभ्यधावन् ततःअतिवेगवत्तरान् तान्रामःपरिघंउद्यम्यअहन् ततःतेषांस्त्रियःशीर्षाणिनिघ्नंत्यःतत्रअभिजग्मुःतदावी
रशय्यायांशयानान्स्वपतीनालिंग्यसुस्वरंविलापंचक्रुः हानाथप्रियधर्मज्ञकरुणानाथवत्सल त्वयाहतेननिहतावयंतेसगृहप्रजाः
किंच इयंपुरीत्वयापत्याहीनावयमिवनशोभते हेकंसत्वंनिरपराधिभूतानांद्रोहंकृतवान् तेनइमांदशांनीतः किंच एषकृष्णःस
र्वेषांगोप्ताजन्ममृतिकारणंअस्ति एवंभूतस्यअवज्ञाकर्ताक्वचिन्नसुखमेधते श्रीशुकउवाच ततःकृष्णःराजपत्नीःआ
श्वास्यहतानांपारलौकिकंकर्मअकारयत् ततःमातरंपितरंबंधात्मोचयित्वारामकृष्णौववंदाते ततःदेवकीवसुदेवश्चविज्ञाय
जगदीश्वरौकृतसंवंदनौपुत्रौसस्वजातेनशंकितौ ५१ इतिदशमेचतुश्चत्वारिंशः ४४ श्रीशुकउवाच पितरा-
वुपलब्धार्थौविदित्वापुरुषोत्तमः माभूदितिनिजांमायांततानजनमोहिनीम् १ ततःसबलःकृष्णःअंबतातेतिपितरौप्रीण
यन्नाह हेपितरौअस्मत्तःयुवयोःबाल्याद्यवस्थासुखानिनाभवन् किंच आवयोःवासःभवदंतिकेनजातः यथाःयंदेहःया
भ्यांजनितःतयोःआनृण्यंमर्त्यःशतवर्षेणापिनाप्नोति किंचयःसुतःसमर्थःसन्पित्रोःदेहादिनाजीविकांनसंपादयेत् तं
लोकांतरेयमदूताःस्वमांसंखादयंति किंच वृद्धौपितरौसाध्वींस्त्रियंशिशुंसुतंगुरुंविप्रंप्रपन्नंचकल्पःअबिभ्रत्श्वसन्मृतः ३८
तस्मात्कंसाद्भीतयोःवांअनर्चतोःआवयोःएतेदिवसाःव्यर्थंगताः अतःआवांक्षंतुंअर्हथः श्रीशुकउवाच एवंहरेर्गि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामोहितौपितरौसुतौअंकमारोप्यअश्रुधाराभिः सिंचंतौमुदंप्राप्यनकिंचनोचतुः एवंकृष्णः पितरौआश्वास्यउग्रसेनंयदूनांनृ
पंकृत्वाआह हेमहाराजनः प्रजाः आज्ञप्तुमर्हसि ययातिशापात्यदुभिः नृपासनेनस्थेयम् तवतुममाज्ञयानदोषइति किंच
भृत्येमयिअंतिकेसतिदेवादयः बलिंहरंति किमुनृपाः ततः कृष्णः सर्वान्स्वज्ञातिसंबंधान्यदुवृष्ण्यादींश्चदिग्भ्यः आनाय्य
वित्तैः संतर्प्यस्वस्वगेहेषुस्थापयामास ततः सर्वेयादवाः पूर्णाः संतः नित्यंकृष्णमुखांबुजंवीक्षमाणाः संतः गृहेषुरेमिरे तत्रये
वृद्धाः तेयुवानः आसन् यतः कृष्णमुखांबुजसुधांपिबंतिस्म अथरामकृष्णौनंदएत्यऊचतुः हेपितः युवाभ्यांआबाललालि
तौपालितौच नाश्चर्यमेतत् यतः पित्रोः स्वदेहादपिपुत्रेषुअधिकाप्रीतिःस्यात् किंच सःपिता सामाता यौस्वपुत्रवत्बंधुभि
स्त्यक्तान्शिशून्पुष्णीतां हेतात यूयंव्रजंयात वः ज्ञातीन्द्रष्टुंएष्यामः एवंकृष्णः सव्रजंनंदंसांत्वय्यवासोऽलंकारकांस्या
दिपात्रादिभिः पूजयामास एवंउक्तः नंदः अश्रुभिः नेत्रेआपूर्यगोपैः सहव्रजंययौ हेराजन् अथवसुदेवः पुत्रयोः व्रतबंधंग-
र्गादिभिः कारयित्वातेभ्यः दक्षिणाः गाः सवत्साः ददौ किंच सुतयोः जन्मनियाः मनोदत्ताः ताअपिस्मृत्वाददौ ततः कृष्णरामौ
द्विजत्वंप्राप्यजगदीश्वरौ तौस्वकुलाचार्यात्गर्गात्ब्रह्मचर्यंलब्ध्वागुरुकुलेवासंइच्छंतौअवंतीपुरस्थंकाश्यंसांदीपनिंजग्म
तुः ततः गुरौवर्तनंअन्यान्शिक्षयंतौगुरुंभक्त्यासेवितवंतौ तयोः तुष्टः गुरुः वेदान्धनुर्वेदंधर्मशास्त्राणिमीमांसांतर्कविद्यां
राजनीतिंचप्राह तौसर्वविद्याप्रवर्तकौसकृदुच्चारणमात्रेणजगृहतुः ततः चतुःषष्ट्यहोरात्रैः तावतीः कलाः जगृहतुः ततः राम
कृष्णौगुरुंदक्षिणार्थंछंदयामासतुः ततोगुरुः तयोः अद्भुतंमहिमानंदृष्ट्वापत्न्यासमंसमंत्र्यप्रभासेऽब्धौमृतंबालंवरयामास
तथेत्युक्त्वातौरथमारुह्यप्रभासेवेलांगत्वानिषेदतुः तावीश्वरावितिज्ञात्वासिंधुः तयोः अर्हणंददौ तंहरिः आह हेसिंधो त्व-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

याय:मद्गुरुबाल:ऊर्मिणाग्रस्त:स:दीयताम् अब्धिरुवाच हेदेव अहंबालंनाहार्षं किंतु मदंत: पंचजननामाशंखरूप
धरो:सुर:आस्तेतेन नूनंहृत: तच्छ्रुत्वाप्रभु:जलेप्रविश्यदैत्यंहत्वातदुदरेबालंनापश्यत् किंच तदंगजंशंखंआदाय संयमि
नींगत्वासबल:कृष्ण:शंखंदध्मौ तंनादंश्रुत्वायम:तयो:पूजांकृत्वाकृष्णंआह हेविष्णोयुवयो:किंकरवाम श्रीभगवानुवा
च हेयमत्वयाइहयआनीतोगुरुपुत्रस्तंमदाज्ञयादेहि तथेतितेनदत्तंबालंगृहीत्वाभुविएत्यगुरवेदत्वापुन:वृणीष्वेत्यूचतु:
ततोगुरुराह युवाभ्यांगुरुदक्षिणासम्यक्संपादिता अत:स्वगृहंगच्छत वांकीर्ति:पावनीअस्तु तथाइहपरत्रचवेदा:अगत
सारा:संतु एवंगुरुणाऽनुज्ञातौतौरथेनपुरंप्राप्तौ तौदृष्ट्वाबहूहानिअपश्यंत्य:प्रजा:समनंदन् नष्टलब्धधनाइव ५० इ
तिदशमेपंचचत्वारिंश: ४५ श्रीशुकउवाच वृष्णीनांप्रवरोमंत्रीकृष्णस्यदयित:सखा शिष्योबृहस्पते:साक्षादु
द्धवोबुद्धिसत्तम: १ तंप्रियंभक्तंहरि:आह हेउद्धवत्वंव्रजंगच्छ नौपित्रो:प्रीतिंकुरु गोपीनांचमद्वियोगाधिंमत्संदेशै:[1] दूरीकुरु
यत:ता:मत्प्राणा:तथामयिदूरस्थेसतिमांस्मरंत्य:विमुह्यंति तथाअतिकृच्छ्रेणप्राणान्धारयंति अतस्ता:मेप्रत्यागमनसंदेशै:
उपदेष्टव्या: श्रीशुकउवाच एवमुक्त:उद्धव:रथमारुह्यसूर्यास्तसमयेपशूनांखुररेणुभि:छन्नयान:सन्व्रजंप्राप्त:तदेववं
र्णयति वासितार्थे[2] युध्यद्भिर्वृषै:तथास्ववत्सान्धावतीभिर्नादितम् किंच इतस्तत:उत्पतद्भि:वत्सैर्मंडितं किंच गोदोहशब्दै:
सहसुंचआनयेत्यादिशब्दैश्चमंडितं किंच बलकृष्णयो:कर्माणिगायंतीभि:गोपीभिर्गोपैश्चविराजितम् अपिच अग्न्यर्कादी
नांपूजयाअन्वितै:गोपगृहैर्मनोरमम् सर्वत:पुष्पितवनम् भ्रमरपक्षिनादितम् एवंभूतंव्रजंप्राप्तंउद्धवंदृष्ट्वानंद:आलिंग्य

१ व्रजात्निर्गमनसमयेशीघ्रमेष्यामीतियेप्रत्यागमनसंदेशा:तै: २ पुष्पवत्योगाव:तन्निमित्तम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आर्चयत्   ततः स्वन्नेन भोजितं कशिपौ उपविष्टं पादसंवाहनादिना विश्रांतं तं नंदः पप्रच्छ हे उद्धव नः सखा वसुदेवः अपत्यादि
भिः युक्तः सुखी कच्चित् किंच पापः कंसो मृतः एतद्दिष्ट्या किंच कृष्णः आवां पितरौ सखीन् गाः वृंदावनं गिरिं च स्मरति किम् किं
च गोविंदः स्वजनान् सकृत् द्रष्टुं एष्यति किं तर्हि तन्मुखं द्रक्ष्यामः किंच कृष्णेन दुरत्ययमृत्युभ्यः वयं रक्षिताः स्मः अतः तद्वीर्यहा
स्यभाषणानि स्मरतां नः सर्वक्रियाः शिथिलाः तथा सरिच्छैलवनोद्देशान्मुकुंदपदभूषितान् दृष्ट्वा नो मनः तन्मयतां याति किंच
एतौ देवोत्तमौ अत्र प्राप्तौ इति मन्ये किंच नागायुतप्राणं कंसं तथा मल्लौ गजं यौ लीलया अवधिष्टां तथा तालत्रयमितं धनुः बभंज
गिरिं सप्ताहं दधौ प्रलंबादिदैत्याः येन हताः अतस्तौ देवावेव   श्रीशुक उवाच   इति संस्मृत्य संस्मृत्य प्रेमप्रसरविक्लवः सन्
तूष्णीं अभवत् एवं यशोदा पुत्रचरितानि शृण्वंती अश्रूणि मुमोच एवं कृष्णे तयोः प्रीतिं दृष्ट्वा उद्धवः नंदं आह हे नंद युवां श्लाघ्य
तमौ यतः ईदृशी बुद्धिः हरौ कृता एतौ रामकृष्णौ हि जीवस्य नियंतारौ स्तः यस्मिन् जनः अंतेक्षणं मनः आवेश्य वासनां त्यक्त्वा परां
गतिं याति तस्मिन्नारायणे युवां भावं विधत्तम् अतः युवां कृतकृत्यौ हे नंद कृष्णः व्रजं शीघ्रं एत्य पित्रोः प्रियं करिष्यति किंच कंसं ह
त्वा वः समीपं एत्य कृष्णः यदाह तदपि सत्यं करिष्यति किंच हे महाभागौ कृष्णं अंतिके द्रक्ष्यथः यतः सः सर्वभूतानां अंतर्हृदि का
ष्ठेऽग्निरिव आस्ते तस्य निरहंकारिणः प्रियाप्रियादयः मातृपित्रादयश्च न देहः जन्म च न एवंभूतोपि सद्रक्षणार्थं देवादियोनिषु
आविर्भवति किंच स्वयं निर्गुणोपि गुणान् भजते तथा तैर्गुणैः विश्वं सृजति अवति हंति च किंच हे नंद अयं हरिः युवयोरेव पुत्रः
इति न किंतु सर्वेषां आत्मजो ह्यात्मा पिता माता स ईश्वरः किंच दृष्टं श्रुतमित्यादि महदल्पं च अच्युताद्भिन्नं किमपि न किंतु सर्वं स
एव एवं ब्रुवतोस्तयोः सा रात्रिर्गता तावत् गोप्यः उत्थाय दीपान्निरूप्य गृहान् अभ्यर्च्य दधीनि अमंथन् तदा ताः रज्जूर्विकर्षद्भुजकंकण

१ रज्जूर्विकर्षत्सु भुजेषु कंकणानां स्रजो यासां ताः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्रजः सत्यः विरेजुः तासांकृष्णंगायंतीनांशब्दः दधिमंथनशब्दमिश्रितः सन् दिवंपस्पर्श येन दिशांअमंगलंनिरस्यते तावत्सूर्येउ
दितेसति व्रजद्वारिरथंदृष्ट्वा जनाः कस्यायमित्यूचुः येनपुरीं कृष्णोनीतः सः कंसार्थसाधकः अक्रूरः आगतः किम् किंच अयंअ
क्रूरः साधितकार्येण तुष्टस्यभर्तुः निष्कृतिंअस्माभिः साधयिष्यतिकिम् इति स्त्रीणांवदंतीनां मुद्धवोगात्कृताह्निकः ४९ इति
दशमेषट्चत्वारिंशः ४६ श्रीशुकउवाच हेराजन् ततोगोप्यः तंहरिदासंपीतांबरकमलमालिनंप्रलंबबाहुउद्धवंदृ
ष्ट्वाशुचिस्मिताः सत्यः अच्युतसदृशवेषभूषणः कोऽयमितिमत्वापरिवव्रुः ततश्चतंआसनेस्थितंहरेः संदेशहरंज्ञात्वापप्र-
च्छुः हेउद्धव त्वांहरेः सेवकंजानीमः इहभर्त्रापित्रोः प्रियंकर्तुंप्रेषितः अन्यथा तस्यव्रजेस्मरणीयंन बंधूनांस्नेहानुबंधस्तु
मुनेरपिदुस्त्यजः किंच अन्येषुकार्यनिमित्तामैत्रीनसत्या सुमनः स्विवषट्पदैः अस्यप्रपंचः गणिकाः निःस्वंत्यजंति प्रजाः अस
मर्थंनृपंत्य० प्राप्तविद्याः गुरुंत्य० ऋत्विजः दत्तदक्षिणंत्य० खगाः अफलंवृक्षंत्य० मृगाः दग्धंवनंत्यजंति एवंगोप्यः गोविंदेग
तवाक्कायमानसाः सत्यः हरेः कर्माणिगायंत्यः रुदंत्यः सत्यः उद्धवमपृच्छन् तावत्काचिद्गोपीप्राप्तंभ्रमरंदृष्ट्वा तंकृष्णेनप्रस्था
पितंदूतंकल्पयित्वाआह गोप्युवाच हेमधुपत्वंनः अंघ्रिंमास्पृशयतः त्वंसपत्न्याः कुचसंमर्दितकृष्णमालायाः कुंकुमयु
तश्मश्रुभिरुपलक्षितोऽसि अतः तेसखातासांमानिनीनांप्रसादंवहतु किंच सः स्वांअधरसुधांसकृत्पाययित्वानः तत्यजे एवं
भूतस्यपादाब्जंलक्ष्मीः कथंसेवते सातुअज्ञा किंच हेषडंघ्रेनः अग्रेकृष्णंकिमितिबहुगायसि याः इदानींतत्प्रियाः तदग्रेतत्प्रसं
गः गीयतां ताएवतवइष्टंदास्यंति किंच तस्यहरेः त्रैलोक्येदुरापाः स्त्रियः काः नकाअपिअस्यपादरजः श्रीः सेवते तत्रवयंकाः ४०
हेभ्रमरनः शिरसिन्यस्तपादंविसृज तवसर्वंअहंवेद्मि कृष्णावचमपिअविश्वसनीयः अहोयाः वयंत्यक्तपत्यादयः ताः नः यत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्तत्याज तत्र किंनुसंधातव्यं किंच यः वालिनंलुब्धकइवविव्यधे तथा स्त्रीजितः सन् शूर्पणखांविरूपांचक्रे तथा तद्दत्तंबलिं अ-
त्त्वा तंबलिंकाकवत् यः बबंध एवंभूतस्यसख्यैः अलंपरंतु तत्कथार्थः दुस्त्यजः किंच यस्यचरितलीलामृतलेशस्यसकृत्सेवनात्
गतद्वंद्वधर्माः असत्तुल्याः विहंगाअपिदुःखितंकुटुंबंविहायभोगहीनाः संतः प्राणवृत्तिमात्रंचरंति अतः त्याज्यः तथापितत्कथा
र्थत्यक्तुंनशक्नुमः किंच हेदूतवयंकृतमिववचः श्रद्दधानाः एतत् ददृशिम अतः अन्यवार्ताकथ्यतां किंच हेषट्पदत्वंकृष्णेनप्रे
षितः किम् किंप्राप्तुमिच्छसि तद्वरय हेदूत कथंअस्मान् दुस्त्यजद्वंद्वपार्श्वंनेष्यसि किंच हेद्विरेफ श्रीकृष्णः गुरुकुलात् एत्यअ
धुनापुर्यांवर्त्तते कच्चित् अस्माकंवार्ताः ब्रूते किं स्वभुजंनः मूर्ध्निकदानुधास्यतीति श्रीशुकउवाच एवंश्रुत्वाउद्धवः ताः ह
रेः संदेशैः सांत्वयन् इदमाह उद्धवउवाच हेगोप्यः यूयंकृतार्थाः यतः हरौ एवंमनः अर्पितम् किंच दानव्रतादिभिः कृष्णे
भक्तिः साध्यते सामुनिभिर्दुर्लभाभक्तिः कृष्णेभवतीभिः प्रवर्तिता एतद्दिष्ट्या किंच पुत्रादीन् हित्वा परंपुरुषंअवृणीत इदमपिभ
द्रं किंच भगवतिप्रेमसुखदर्शनेनैवमेऽनुग्रहः कृतः अतः परंहरेः संदेशः मत्तः श्रूयतां श्रीभगवानुवाच हेगोप्यः वः मयासह
क्वापिवियोगः न यथाभूतानिभूतेषु तथा अहं उपादानकारणत्वेन सर्वकार्येषु अनुगतोस्मि किंच आत्मन्येवइदंअहंसृजे हन्मि
पालये आत्मातुशुद्धः सः विश्वतैजसप्राज्ञरूपेणप्रतीयते नस्वतः किंच पुमान् येनमनसाविषयाननुचिंतयेत् तन्मनः नियच्छेत् एए
वंसर्वोपियोगः मनोनियमनांतएव यथासमुद्रांतानद्यः किंच हेगोप्यः युष्मद्दृशांयत् अहंदूरेवर्ते तन्मनः सन्निकर्षार्थम् यथा
दूरेप्रेष्ठेमनः वर्ततेतथाअक्षिगोचरेन किंच यूयंमयिमनः संस्थाप्यमांएवंस्मरंत्यः शीघ्रंमांप्राप्स्यथ श्रीशुकउवाच एवं

१ दुस्त्यजं द्वंद्वंमिथुनीभावोयस्यतस्यपार्श्वंसमीपम् · २ पृथिव्यादीनिचराचरेषु·

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कृष्णोपदेशंश्रुत्वाप्रीताःसत्यःउद्धवंप्राहुः गोप्यऊचुः हेउद्धव पापीकंसःकृष्णेनहतःएतद्दिष्ट्या किंच कृष्णःपुरस्त्री
णांप्रीतिंकरोतिकिम् अन्याऊचुः अहोरतिविशेषज्ञःसःतद्वाक्यैःविभ्रमैश्चकथंनानुबध्येत अपराऊचुः हेसा
धोपुरस्त्रीगोष्ठीमध्येनःस्मरतिकिम् किंच यासुरात्रिषुअस्माभिःसहरेमे ताःनिशाःस्मरतिकिं किंच तस्माःनःकरस्पर्शादिभिः
जीवयन्इहएष्यतिकिम् इतराऊचुः अहोकस्मात्सःइहआयाति यतःप्राप्तराज्यः किंच तेनराजकन्याश्चपरिणीताःअ
तःवनौकोभिःअस्माभिःतस्यश्रीपतेःकिम् किंच स्वैरिण्यपिपिंगलापरंसौख्यंनैराश्यमित्याह तज्जानतीनामपिनःदुरत्ययाआ
शावर्ततेकिंकुर्मः तथाचतस्यएकांतवार्ताकःत्यक्तुंउत्सहेत यतःअनिच्छतोपियस्यअंगात्श्रीःनच्यवते हेउद्धव एतेसरिच्छैल
वनोद्देशाद्यःरामकृष्णेनसेविताःमुहुःनःकृष्णंस्मारयंति किंच हरेःगत्यादिभिःहृतधियःवयंकथंतद्विस्मरामः हेनाथ हेरमाना
थदुःखार्णवेमग्नंगोकुलंउद्धर श्रीशुकउवाच ततःताःकृष्णंआत्मानंज्ञात्वाउद्धवंपूजयांचक्रुः ततःउद्धवःतत्रकतिचि
न्मासान्स्थित्वाकृष्णलीलांगायन्गोकुलंरमयामास उद्धवःयावंतिदिनानितत्रस्थितःतावंतिदिनानिव्रजौकसांक्षणमिव आस
न् एवंसःहरिदासःसरिद्वनादीन्दृष्ट्वाव्रजौकसांकृष्णंस्मारयन्रेमे हेनृप एवंगोपीनांमनोवैक्लव्यंदृष्ट्वाताःनमस्यन्उद्धवःइदंज
गौ इहभुविगोपस्त्रियएवसफलजन्मानःकिंच इमाःव्यभिचारदुष्टाःस्त्रियःक्व कृष्णेरूढभावःक्व अथापिईशःभजतःपुंसःश्रे
यस्तनोति किंच अयंहरेःप्रसादःदेवस्त्रीणांश्रियोऽपिन यःरासोत्सवेव्रजवल्लवीनांप्राप्तःसः इति अतएवअहंअत्रवनेआसांपा
दरेणुजुषांगुल्मादीनांमध्येयत्किमपिस्यामितियाचे किंच याःगोप्यःहरेःचरणारविंदंब्रह्मादिभिःअर्चितंस्तनेषुसंस्थाप्यतापं
जहुः अतएवअहंनंदव्रजस्त्रीणांपादरेणुंवंदे यासांहरिकथोद्गीतंपुनातिभुवनत्रयम् श्रीशुकउवाच अथउद्धवःगोपीःनंदा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दींश्चपृष्ट्वागच्छन्रथंआरुरोह तदानानोपायनपाणयः नंदादयः अश्रुनेत्राः संतः ऊचुः हेउद्धव नः मनोवृत्तयः हरिपदांबुजाश्रयाः
स्युः तथातन्नामकीर्तन्यः वाचः स्युः किंच कर्मभिः यत्रक्वापिभ्राम्यमाणानांनः मंगलाचरितैः कृष्णेमतिः स्यात् एवंतैः सत्कृतः उद्ध
वः मथुरांपुनर्ययौ कृष्णायप्रणिपत्याह भक्त्युद्रेकंव्रजौकसाम् वसुदेवायरामायराज्ञेचोपायनान्यदात् ७०   इतिदशमेसप्त
चत्वारिंशः ४७   श्रीशुकउवाच   अथविज्ञायभगवान्सर्वात्मासर्वदर्शनः सैरंध्र्याः कामतप्तायाः प्रियमिच्छन्गृहंययौ
१ तद्वर्णयति अनर्घ्यगृहोपस्करणैः सुरतबंधादिलेख्यैः धूपदीपादिभिश्च युतंगृहंप्राप्तंकृष्णंदृष्ट्वाकुब्जातंउपसंगम्यआसना
दिभिः सभाजयामास तथाएवंतयापूजितः उद्धवः आसनंस्पृष्ट्वाभुविस्थितः तावत्कृष्णः शयनंविवेश ततः सास्नानालेपादिभिः
योग्यंस्वदेहंकृत्वामाधवंउपससार ततः कृष्णः शंकितांतांकरे धृत्वाशय्यायांनिवेश्यतयासहरेमे ततः सास्तनांतरगतंकृष्णंदो
र्भ्यांआलिंग्यदीर्घतापंजहौ हेनृप एवंसामोक्षदंदुष्प्रापंईश्वरंअंगरागार्पणेनप्राप्यदुर्भगाइदंअयाचत हेकृष्णइहकतिचित्
दिनानिस्थित्वामयासहरमस्व त्वांत्यक्तुंनोत्सहे ततः कृष्णः तस्यैकामवरंदत्वासोद्धवः स्वगृहंअगात् हेनृप एवंदुराराध्यंविष्णुं
आराध्ययः विषयंवृणीतेसः दुर्मतिः अथसहरामोद्धवः प्रभुः अक्रूरगृहंअगात् ततोऽक्रूरः तान्दृष्ट्वाउत्थाय आलिंग्यच कृष्णंरा
मंतैः नमस्कृतः सन्ननाम पूजयामासच ततः तत्पादक्षालनजलानिशिरसाधारयन् वस्त्रभूषणादिभिः तौप्रतिपूज्यनत्वाच
अंकगतौपादौमृजन्सन् अक्रूरः आह हेकृष्ण हेराम अयंसानुगः पापः कंसः हतः एतद्दिष्ट्या तथाइदंकुलंच दुरंतदुःखात् उद्धृ
तंवर्धितंच किंच युवांप्रधानपुरुषौ भवद्भ्यांविनाकार्यकारणंच नकिंचित् किंच इदंस्वसृष्टंविश्वंप्रविश्यकारणत्वात् अप्रविष्टो
पिप्रविश्येवस्थितः सन्त्वंबहुधाप्रतीयसे यथाभूतेषुभूतानि किंच इदंजगत् स्वशक्तिभिः त्वंसृजसि पासि हरसि तथापितद्गु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

णकर्मभिः त्वंनबद्ध्यसे अतोनबंधः नचमोक्षः हेकृष्ण अयंपुराणः वेदपथः यदापाखंडपथैर्बाध्यते तदात्वंसत्वगुणंबिभर्षि
एवंभूतः त्वं अद्यभूभारं हर्तुंवसुदेवगृहे अवतीर्णोऽसि किंच हेकृष्ण अद्यनोवसतयः बहुपुण्याः यतः सर्वदेवादिमूर्तिः त्वया: प्र
विष्टोसि किंच हेजनार्दन देवादिभिः दुर्दर्शोऽपित्वंनः प्रतीतोऽसि इदंदिष्ट्या अतः त्वंसुतकलत्रादिमोहरशनात्वन्मायानः छिंधि
एवंभक्तेनस्तुतः हरिः अक्रूरंमोहयन्निवआह श्रीकृष्णउवाच हेअक्रूर त्वंनः गुरुः पितृव्यश्च वयंतुवः प्रजाः अतः पोष्याः
अनुकंप्याश्च किंचत्वादृशाः साधवः श्रेयस्कामैर्नृभिः सेव्याः किंच नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः तेपुनंत्युरु-
कालेनदर्शनादेवसाधवः तस्मात् हेअक्रूर त्वंनः सुहृन्मध्येश्रेष्ठोसि अतः पांडवानांजिज्ञासार्थंगच्छ तेबालाः पांडौमृतेसतिधृ
तराष्ट्रेणस्वपुरंआनीताः वसंतीतिशुश्रुम तेषुसराजासमोनवर्तते यतोदुष्पुत्रवशगः अतः त्वंगच्छ अधुनातद्वृत्तंसाध्वसाधुवा
जानीहि ततः यथासुहृदांशंभवेत् तथाविधास्यामः इत्यक्रूरंसमादिश्यभगवान्हरिरीश्वरः संकर्षणोद्धवाभ्यांवैततः स्वभ
वनंययौ ३६ इतिदशमेअष्टचत्वारिंशः ४८ श्रीशुकउवाच सगत्वाहास्तिनपुरंपौरवेंद्रयशोऽंकितम्
ददर्शतत्रांबिकेयंसभीष्मंविदुरंपृथाम् १ तथाबाह्लीकम् तत्सुतंसोमदत्तम् द्रोणंकृपंकर्णंसुयोधनं द्रौणिम् पांडवान्
अन्यसुहृदश्चदृष्ट्वासंगम्यतैः सुहृद्वार्तांपृष्टः स्वयंतेषांकुशलंपप्रच्छ तत्रधृतराष्ट्रस्यवृत्तविवित्सया कतिचिन्मासानुउ
वास किंच पार्थेषुप्रभावादिसर्वंप्रजानुरागंअसहद्भिः धार्तराष्ट्रैः कर्तुमिष्टंतथाकृतंचयद्गरदानादि तत्सर्वंपृथाविदुरश्चअ
क्रूरायप्राह पृथातुभ्रातंअक्रूरंउपगम्यजन्मस्थानंस्मृत्वाआह हेभ्रातः नः पितरौभ्रातृभगिन्यः भ्रातृपुत्रादयश्चनः स्मरंति ४२
किं तथाशरण्यः कृष्णः रामश्चमेसुतान् स्मरतिकिं किंच शत्रुमध्येशोचंतींमांवृकाणांहरिणीमिवपितृहीनान्मेबालांश्चहरिः

१ तत्कृतंदेवद्विजायतनादिभिः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सांत्वयिष्यतिकिम् हेकृष्ण हेगोविंद पुत्रैः सहक्लिश्यंतींशरणागतांमांपाहि हेकृष्णमृत्युसंसारात् भीतानांनृणांत्वत्पादाब्जात्
अन्यत् शरणंनपश्यामि अतस्तेयोगेश्वरायनमः त्वांशरणंगताहम् श्रीशुकउवाच हेनृपतेप्रपितामही एवंस्वजनंकृष्णं
चस्मृत्वाप्रारुदत् तदासमदुःखसुखोऽक्रूरः विदुरश्चतांतत्सुतोत्पत्तिहेतुभिः सांत्वयामास ततोऽक्रूरःगच्छन्सन् धृतराष्ट्रंएत्य
सुहृन्मध्येरामकृष्णादिभिः यदुक्तंतदाह भोभोधृतराष्ट्रत्वंभ्रातरिपांडौमृतेसति अधुनाआसनेस्थितः अस्तुतथापिप्रजाःपा
लयन् स्वेषुसमः वर्तमानःसन् श्रेयःकीर्तिंप्राप्स्यसि अन्यथानरकंयास्यसि अतःत्वंस्वपुत्रेषुपांडवेषुचसमत्वेनवर्तस्व किंच
हेराजन् अत्रलोकेकर्हिचित् केनापिदेहेनचसंवासोन किमुजायादिभिः किंच जंतुःएकएवप्रसूयतेनश्यतिच पुण्यपापंच
एकएवभुंक्ते अधर्मार्जितंद्रव्यंअन्येहरंतिपुत्रादिमिषेण किंच यान् अधर्मेणपुष्णातितंतेप्राणादयःत्यजंति एवंतैःत्यक्तः
स्वयंअपूर्णःसन् अंधंतमोविशति तस्मात्त्वंइमंलोकंस्वप्नमायामनोरथवत् वीक्ष्यमनःनियम्यसमःशांतोभव धृतराष्ट्र
उवाच हेदानपते यथात्वंवदसि तथाअनयावाचातृप्यामि मर्त्यःप्राप्ययथाऽमृतम् तथापिइयंतेवाक् हेसाधोमेचलेहृदि
पुत्रानुरागविषमेविद्युदिवनतिष्ठति किंच भूभारनाशाययदुकुलेअवतीर्णस्यहरेः विधिंकोनुपुमान् अन्यथाकरोति एवं
भूताय परमेश्वरायनमः श्रीशुकउवाच एवंधृतराष्ट्राभिप्रायंज्ञात्वाक्रूरःसुहृद्भिः अनुज्ञातःसन्मथुरामगात्
शशंसरामकृष्णाभ्यांधृतराष्ट्रविचेष्टितम् पांडवान्प्रतिकौरव्ययदर्थःप्रेषितःस्वयम् ३१ इतिश्रीमद्भागवतेदशम
स्कंधपूर्वार्धचूर्णिकायां एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९ श्रीकृष्णार्पणमस्तु शुभंभवतु श्रीरस्तु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिश्रीमद्भागवतदशमस्कंधपूर्वार्द्धचूर्णिकासमाप्ता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतदशमस्कंधोत्तरार्धचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः श्रीशुकउवाच हेराजन् अस्तिःप्राप्तिश्चकंसस्यस्त्रियौभर्तरिमृतेसतिदुःखार्तेपितुःगृहंजग्मतुः
ततःजरासंधायस्ववैधव्यकारणंवेदयाचक्रतुः ततोजरासंधःक्रुद्धःसन्महीअयादवींकर्तुंउद्यमंचक्रे ततःत्रयोविंशत्यक्षौ
हिणीभिर्युक्तःसःमथुरांरुरोध ततःश्रीकृष्णःतद्बलंतेनरुद्धंस्वपुरंभयाकुलंस्वजनंचदृष्ट्वाचिंतयामास किंतत् इदंभूभार
भूतंसैन्यंहनिष्यामि मागधस्तुनहंतव्योभूयःकर्ताबलोद्यमम् मेअवतारःभूभारहरणार्थेवास्ति एवंगोविंदेध्यायतिसति
आकाशात्ससूतौध्वजकवचादियुक्तौद्वौरथौप्राप्तौ तथाआयुधानिचशस्त्राणि तानिदृष्ट्वाकेशवःरामंअब्रवीत् हेआर्यप
दूनांप्राप्तंव्यसनंपश्य तथाएषःरथःआयुधानिचआयातानिपश्य अधुनारथमास्थायएतत्सैन्यंजित्वाव्यसनात्स्वानुउ
द्धर नौजन्मएतदर्थम् किंच त्रयोविंशत्यक्षौहिणीमितंभूमेर्भारंअपाकुरु एवंसंमंत्र्य तौरामकृष्णौस्वायुधाढ्यौअल्पसै
न्यावृतौसंतौरथाभ्यांपुरात्निर्जग्मतुः ततःहरिःशंखंदध्मौ तेननादेनशत्रुसैन्यानांहृदिकंपोऽभूत् ततःमागधःतौप्रति
आह हेकृष्णबालेनत्वयासहयोद्धुंनेच्छामि कुतःत्वंमातृभ्रातुर्हंतासि अतोयाहि हेरामतवयुद्धेश्रद्धास्तिचेत्तर्हिधैर्यं
धृत्वायुध्यस्व मयाजितश्चेत्मच्छरैःछिन्नंदेहंहित्वास्वर्याहि अथवामांजहि श्रीभगवानुवाच हेमागधशूराः
एवंनविकत्थंते पौरुषमेवदर्शयंति अतःआतुरस्यतेवचोनगृह्णीमः श्रीशुकउवाच हेराजन्मागधःतौप्रतिगत्वाम
हाबलौघेनसैन्यरथध्वजाश्वसूतैःसहतौआवृणोत् तदापुराट्टालादिषुस्थिताःस्त्रियःरामकृष्णरथौनपश्यंत्यःसत्यःशुचार्दि
ताःमुमुहुः तदाश्रीकृष्णःस्वसैन्यंशत्रुसैन्यशरैःपीडितंदृष्ट्वास्वंशार्ङ्गंधनुःउज्जृंभितवान् ततःनिषंगात्शरान्गृहीत्वागुणेसं
धार्यतीक्ष्णबाणौघान्मुंचन्सन्रथगजाश्वपदातीन्जघान तदागजाःनिर्भिन्नकुंभाःपेतुः अश्वाःछिन्नग्रीवाःरथाःहताश्वध्व १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जसूतनायका: पेतुः पदातयः छिन्नभुजोरुग्रीवाः पेतुः एवंछिन्नदेहानां तेषांअंगेभ्यः प्रसूताः रुधिरनद्यः परस्परंमिलिताः आ
सन् तासुवहंतो भुजाः सर्पाः शीर्षाणिकच्छपाः गजाः द्वीपानि अश्वाः नक्राः कराउरवश्चमीनाः नृकेशाः शैवलानि धनूंषितरंगाः
आयुधानिगुल्माः चर्माणिआवर्ताः मणयःवालुकाः ततःएवंसंकर्षणेनापितद्बलंक्षयंनीतं तत्वसुदेवपुत्रयोः परंविक्रीडन
नतुपराक्रमः अहोयःत्रिभुवनस्यास्थित्यादिस्वलीलयैवविधत्ते तस्यशत्रुपक्षनिग्रहः चित्रंन ततोरामेणविरथंजरासंधंवारु
णैःपाशैर्बध्यमानंदृष्ट्वागोविंदःवारयामास एवंलोकनाथाभ्यांमुक्तःसः लज्जितोभूत्वातपसेकृतसंकल्पःसःपथिनीतिवाक्यैः
राजभिर्वारितःसन्दुर्मनाःमागधान्ययौ ततः अक्षीणबलःकृष्णः देवैः पुष्पैःविकीर्यमाणःप्रहृष्टैः मथुरास्थजनैःमिलि
त्वास्वलंकृतांमथुरांप्रविश्य रणगतंवित्तंयदुराजायददौ एवंसप्तदशवारान्युयुधे अष्टादशेसंग्रामेभाव्येसतितन्मध्येना
रदप्रेषितःकालयवनःएत्यतिसृभिर्म्लेच्छकोटिभिःमथुरांरुरोध तंदृष्ट्वारामकृष्णौअचिंतयतां अहोयदूनांउभयतोदुःखं
प्राप्तंतदाह अद्यश्वःपरश्वोवामागधः एष्यति अनेनआवयोर्युद्ध्यतोःसतोःजरासुतःयदिआगमिष्यति तर्हिबंधून्वधिष्य
तिवास्वपुरंनेष्यति तस्मात्अद्यद्विपदद्दुर्गमंदुर्गंकृत्वातत्रज्ञातीन्संस्थाप्ययवनंघातयामहे इतिसंमंत्र्यभगवान्समुद्रम
ध्येद्वादशयोजनंदुर्गंतन्मध्येसर्वाश्चर्यमयंचातुर्वर्ण्यजनाकीर्णंराजगृहैरुल्लसत्नगरंकारयामास यत्रत्वष्टुःक्रियाकौशलं
दृश्यते ततःइंद्रःहरेःसुधर्मांसभांपारिजातंचप्राहिणोत् वरुणःश्यामैककर्णान्अश्वान् कुबेरःअष्टौनिधीन् अन्येलोक
पालाःनिजविभूतीः अन्येचसिद्धादयःभगवतास्वाधिकारसिद्धयेयद्यदाधिपत्यंदत्तंतत्सर्वंप्रत्यर्पयामासुः ततःश्रीकृष्णः
योगप्रभावेणतत्रसर्वजनंनीत्वा रामेणसहसंमंत्र्यनिरायुधःसन्पुरद्वारान्निर्जगाम ५८ इतिदशमेपंचाशत्तमः५०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

श्रीशुकउवाच ततः पुरद्वारान्निर्गतंश्यामंश्रीवत्सवक्षसंपीतांबरंचतुर्भुजंश्रीकृष्णंवीक्ष्यनारदोक्तैर्लक्षणैः अयंवासुदेवइ
तिज्ञात्वाअयंनिरायुधः अतोऽहमपिनिरायुधः सन् अनेनसहयोत्स्यामीतिनिश्चित्यसः यवनः प्राद्रवंतंश्रीकृष्णंजिघृक्षुः सन् अन्वधा
वत् ततः आत्मानंहस्तप्राप्तमिवदर्शयताहरिणादूरंगिरेः गुहांनीतः ततः तेनयवनेनयदुकुलेजातस्यतवपलायनंनोचितं एवंक्षिप्तोऽ
पिकृष्णः गुहांप्राविशत् सोऽपितदनुगुहांप्रविष्टः सन् तत्रअन्यंनरंशयानंदृष्ट्वाकृष्णएवायंइतिमत्वातंपदाअताडयत् ततः सः नरः
उत्थायनेत्रेउन्मील्यपार्श्वेतंयवनंअपश्यत् ततः क्रुद्धस्यतस्यदेहजेनाग्निनासभस्मसात्अभवत् राजोवाच हेब्रह्मन् सः
पुमान् कः कुतः गुहायांशिश्ये तत्कथय श्रीशुकउवाच हेराजन् सः इक्ष्वाकुकुलजस्यमांधातुः पुत्रः मुचुकुंदइतिख्यातः
सः देवैः स्वरक्षणेप्रार्थितः सन् चिरंरक्षांअकरोत् ततः तेदेवाः गुहंसेनान्यंलब्ध्वामुचुकुंदमूचुः हेराजन् नः पालनात् विरम्यतां
अस्मान्पालयतः तवसर्वेकामाः गताः तवस्त्रीपुत्रादयोऽपिअधुनानसंति तवभद्रमस्तु वरंवृणीष्व एवंदेवैरुक्तः मुचुकुंदः तान्
नत्वागुहांप्रविष्टः सन् देवदत्तयानिद्रयाअशयिष्ट मुचुकुंदायनिद्रांदत्वादेवाऊचुः हेराजन् सुप्तंत्वांमध्येयः बोधयेत्सः त्वयादृ
ष्टमात्रः सन् भस्मीभवतु एवंयवनेभस्मीभूतेसतिहरिः मुचुकुंदायआत्मानंअदर्शयत् तंचतुर्भुजंश्यामंश्रीवत्सकौस्तुभादिभि
र्विरोचमानंदृष्ट्वाशनैः उवाच कः त्वंइहसंप्राप्तः त्वंसूर्यः किंवाअग्निः चंद्रः इंद्रोलोकपालोवा त्वांब्रह्मादीनामध्येविष्णुंमन्ये
यतः गुहाध्वांतंनाशयसि अतः शुश्रूषतांनः स्वजन्मकर्माणिवद अहंतु इक्ष्वाकुकुलोत्पन्नस्ययौवनाश्वस्यपुत्रः मुचुकुंदः अ
स्मिकिंच अहंचिरप्रजागरश्रांतः सन् अस्यांगुहायांशये अधुनाकेनापिउत्थापितः सोऽपिभस्मीकृतः अनंतरंत्वांअपश्यं इदानीं २
त्वत्तेजसात्वांद्रष्टुंनशक्नोमि एवमुक्तोभगवानाह श्रीभगवानुवाच मेजन्मकर्माणिसहस्रशः संति अतः संख्यातुंनशक्यंते

तथापि अद्यतनानिनामानिशृणुष्व पुराब्रह्मणा भूभारहरणार्थंधर्मगुप्तयेच प्रार्थितोहंयदुकुलेवसुदेवगृहेजातः अतोमांवासुदे
वइतिवदंति मयाकालनेमिर्हतः कंसःप्रलंबाद्याश्चसद्द्विषः अयंयवनोपितेचक्षुषादग्धः सोहंतव अनुग्रहायगुहांप्राप्तःवरान्
वृणीष्वभद्रंतेसर्वान्कामान्ददामिते मांप्राप्तोजनःपुनःशोचितुंनार्हति श्रीशुकउवाच इत्युक्तःमुचुकुंदःतंनारायणंज्ञात्वा
प्रणम्याह मुचुकुंदउवाच हेभगवन्अयजनःत्वन्मायामोहितःसन्त्वांनभजते किंच अत्रमानुषंजन्मप्राप्यतवपादकम
लंनभजतियःसःपशुरेव किंच श्रीमदांधस्यगृहासक्तस्यममकालःनिष्फलोगतः किंच अस्मिन्शरीरेराजाऽहंइत्यभिमानेन
त्वांअविगणय्यविषयेषुलालसंमांअंतकस्त्वंअभिभवसि किंच यःराजापुरारथादिभिर्वृतःआसीत् सएवकालेनकृमिविट्भ
स्मसंज्ञःकृतः किंच यःराजापूर्वंतुल्यराजभिर्वंदितःसएवस्त्रीगृहेषुक्रीडामृगइवइतस्ततोनीयते किंच यःराजापुनःराज्यप्रा
प्तयेकर्माणिकरोतिसःप्रवृद्धतृष्णःसन्सुखंनाप्नोति किंच भोअच्युत संसारेभ्रमतःजनस्यत्वत्कृपयायदासंसारनिवृत्तिर्भवति
तदासत्संगमःस्यात् ततःत्वयिभक्तिःततोमुक्तिरिति किंच हेभगवन्ममतुसत्संगात्पूर्वमेवयोराज्यादिसंगविच्छेदोजातःसो
यंत्वयामहान्अनुग्रहःकृतइतिमन्ये किंच हेविभोत्वत्पादसेवनात् अन्यंवरंनवृणे अतःआशिषस्त्यक्त्वानिर्गुणंत्वांशरणंव्र
जामि किंच इहसंसारेअनुतापैस्तप्यमानोऽहंत्वांशरणंप्राप्तःअतोमांपाहि श्रीभगवानुवाच हेराजन्तवमतिर्निर्मला
यतःकामैर्नविहन्यते किंच मयावरैःप्रलोभितस्त्वंतत्अप्रमादायविद्धि अतःमयिमनःनिवेश्यमहींविचरस्व तवमयिअ
व्यभिचारिणीभक्तिरस्तु त्वंक्षात्रधर्मेणजंतून्अवधीःतत्पापंतपसाजहि हेराजन्जन्मांतरेविप्रोभूत्वामांप्राप्स्यसि ६४
इतिदशमेएकपंचाशत्तमः ५१ श्रीशुकउवाच हेराजन्इत्थंकृष्णेनअनुगृहीतःमुचुकुंदःतंपरिक्रम्यनत्वाचगु

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हायाः निर्गत्सक्षुद्रान् मनुष्यपश्वादीन् दृष्ट्वा कलियुगंप्राप्तंज्ञात्वाउत्तरांदिशंजगाम ततः कृष्णोमनःसमाधायनरनारायणालयंब
दर्याश्रमंप्राप्यतपसाहरिंआराधयत् तदाश्रीकृष्णःपुनःमथुरांएत्ययवनसैन्यंहत्वातदीयंधनंद्वारकांप्रतिनिन्ये एतस्मिन्काले
२३अक्षौहिणीसैन्ययुतःजरासंधःआजगाम तत्सैन्यवेगंदृष्ट्वाविन्तंत्यक्त्वारामकृष्णौदुद्रुवतुः पलायमानौतौदृष्ट्वामागधःप्र
हस्यरथानीकैःसह अन्वधावत् ततः तौदूरंप्रद्रुत्य प्रवर्षणाख्यंगिरिंआरुहताम् ततोमागधःतौगिरौलीनौज्ञात्वातंगिरिंका
ष्ठैःसंवेष्ट्यददाह ततःतौ ११ योजनोत्तुंगात् दह्यमानात्गिरितटात् अधः भुविनिपेततुः एवंरिपुणाअलक्ष्यमाणौतौद्वारकांपु
नःआयातौ सोपिमागधःतौदग्धाविति मत्वास्वबलंगृहीत्वामागधान्ययौ हेराजन्श्रीमान्रैवतःब्रह्मणाचोदितःसन्स्वसुतांरे
वतींबलायप्रादादितिनवमस्कंधेउक्तं हेभारत भगवान्श्रीकृष्णोपिस्वयंवरेचैद्यपक्षीयान्शाल्वादीन्प्रमथ्यभीष्मकसुतांरु
क्मिणींराक्षसविधिनाउपयेमेइतिश्रुतम् राजोवाच हेशुकश्रीकृष्णःशाल्वादीन्जित्वाकन्यांयथाआहरत्तत्श्रोतुमि
च्छामि श्रीशुकउवाच हेराजन्विदर्भाधिपतिःभीष्मकोनामराजाआसीत् तस्यपंचपुत्राःएकाकन्याचआसन् तेचरु-
क्मी १ रुक्मरथः २ रुक्मबाहुः ३ रुक्मकेशः ४ रुक्ममाली ५ एषांस्वसारुक्मिणी श्रीकृष्णगुणान्श्रुत्वातंस्वयोग्यंपतिंमेने
कृष्णोपिस्वयोग्यांतांउद्वोढुंमनोदधे तांरुक्मिणींकृष्णायदातुंइच्छतःबंधून्निवार्यकृष्णद्विट्रुक्मीचैद्यंवरंअमन्यत सातं
ज्ञात्वादुर्मना सतीकंचनआप्तंद्विजंकृष्णायप्राहिणोत् सविप्रःद्वारकांएत्यद्वारपैःप्रवेशितःसन्सुवर्णासनेस्थितंकृष्णंअप
श्यत् ततःकृष्णःब्राह्मणंदृष्ट्वाआसनादवरुह्यतत्रतंउपवेश्यसंपूज्यभुक्तवंतंविश्रांतंतंउपगम्यपाणिनापादौसंमर्दयन्सन्अपृ ३
च्छत् हेद्विजसंतुष्टमनसःतेधर्मःअतिकृच्छ्रेणनवर्ततेकच्चित् ब्राह्मणःसंतुष्टश्चेत्तर्हिधर्मःतस्यकामधुक्भवति असंतुष्टोविप्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्चेत् लोकात् लोकांतरं पर्यटति अहं स्वलाभसंतुष्टान् शांतान् द्विजान् शिरसा नमस्ये हे द्विजराज तव कुशलं कच्चित् यस्य देशे प्र
जाः सुखं वसंति स मे प्रियः हे द्विज यतस्त्वं आगतः तत् अगुह्यं चेत् सर्वं ब्रूहि ते कार्यं किं करवाम एवं पृष्टः विप्रः तस्मै सर्वं अवर्णय
त् रुक्मिण्युवाच हे कृष्ण तव गुणान् रूपं च श्रुत्वा मे चित्तं त्वयि आविशति किंच हे मुकुंद कुलशीलादिभिः स्वतुल्यं पतिं त्वा
पुरुगुणोदारा कन्या का न वृणीत तस्मात् मया भवान् वृतः तव देहश्च अर्पितः अतः त्वमत्रागत्य मां भवतो जायां विधेहि इमं तव भा
गं शिशुपालः मा स्पृशतु किंच मया पूर्तेष्टादिभिः भगवान् आराधितश्चेत्तर्हि अत्रैत्य स मे पाणिं गृह्णातु नान्ये हे अजित श्वः भावि-
नि विवाहे प्रथमं गुप्तः एत्य पश्चात् सेनायुतः सन् चैद्यादिबलं निर्मथ्य राक्षसविधिना मां उद्वह हे कन्ये तव बंध्वादीन् अनिहत्य त्वां
कथमुद्वहे इति चेदुपायं वच्मि शृणु पूर्वेद्युः कुलदेवीयात्रा अस्ति तस्यां नववधूः गिरिजां उपेयात् किंच यस्य अदरजः प्रति भवादयः पा
प हत्यै वांछंति तस्य भवतः प्रसादं अहं यदि न लभेय तर्हि व्रतकृशान् प्राणान् त्यजेयम् विप्र उवाच हे भगवन् एते गुह्यसंदेशाः
मया आहृताः यत् अत्र करणीयं तत् विमृश्य क्रियताम् ४४ इति दशमे द्विपंचाशत्तमः ५२ श्रीशुक उवाच हे रा
जन् सः कृष्णः एवं रुक्मिण्याः संदेशं श्रुत्वा प्रहसन्निदमब्रवीत् श्रीभगवानुवाच हे द्विज अहमपि तच्चित्तः सन् निशि निद्रां न
लभे किंच रुक्मिणा द्वेषात् मम उद्वाहो निवारितः तदपि अहं जानामि अतः मृधे राज्ञः उन्मथ्य मत्परां तां रुक्मिणीं आनेष्यामि किंच
श्रीकृष्णः रुक्मिण्याः विवाहर्क्षं परश्वो रात्रौ अस्तीति ज्ञात्वा सारथिं आह हे दारुक मे रथः आशु संयुज्यताम् ततः सः दारुकः शै-
ब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः अश्वैः युक्तं रथं उपानीय अग्रतः प्रांजलिः सन् तस्थौ ततः शौरिः रथं स्वयं आरुह्य द्विजं चारोप्य तूर्णगै
रश्वैः एकरात्रेण विदर्भदेशानगमत् राजा भीष्मकस्तु पुत्रस्नेहबद्धः सन् शिशुपालाय स्वां कन्यां दास्यन् कर्माण्यकारयत् ततः पुरं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

चित्रध्वजपताकातोरणस्रग्गंधमाल्याभरणवस्त्रादिभिः समलंकृतंकारयित्वा पितृदेवविप्रानभ्यर्च्यविप्रान्भोजयित्वाकन्यां
प्रतिमंगलंवाचयित्वा सुस्नातांकृतकौतुकमंगलांतां कन्याभूषितांचक्रुः द्विजाः ऋगादिमंत्रैः तस्याः रक्षांचक्रुः ततःपुरोहितः
ग्रहशांतयेजुहाव ततोराजाविप्रेभ्यः सुवर्णरूप्यवासोगुडमिश्रतिलान् धेनूश्चप्रादात् एवंचैद्यः दमघोषःमंत्रज्ञैः सर्वंअभ्युद
येउचितंपुत्रायकारयित्वा चतुरंगसैन्ययुक्तः कुंडिनंभीष्मकपुरंययौ भीष्मकः तंसमभ्येत्यसंपूज्यनिर्मितान्यनिवेशनेनिवेशया
मास तत्रजरासंधदंतवक्त्रादयश्चैद्यपक्षीयाः राजानः श्रीकृष्णः आगत्यकन्यांयदिहरेत्तर्हि तेनसहयोत्स्यामइतिनिश्चितमान
साः संतः कन्यांशिशुपालायसाधयितुंसबलवाहनाः आजग्मुः एतत् भगवान्बलः श्रुत्वाकन्यांहर्तुंश्रीकृष्णंच एकाकिनंगतंश्रु
त्वा महत्याचतुरंगसेनयासहकुंडिनंययौ तदासारुक्मिणी हरेः द्विजस्यच आगमनकांक्षंतीसती एवमचिंतयत् अहोरात्र्यं
तरितः मेविवाहः अद्यापिश्रीकृष्णः द्विजश्चनायाति तत्रकारणंनजाने मयिकिंचिन्द्धार्ष्ट्यादिकंदृष्ट्वानायातिकिम् दुर्भगायाः
मेदैवंनानुकूलं किंवा महेश्वरःवागौरीवापार्वतीनानुकूलाकिं एवंचिंतयती रुक्मिणीनेत्रेन्यमीलयत् एवंचिंतयंत्याःतस्याः
वामऊरुर्भुजोनेत्रंच अस्फुरन् तस्मिन्कालेसः द्विजः तांददर्श साचप्रहृष्टवदनंतंदृष्ट्वाअपृच्छत् ततःसः द्विजः प्रासंकृ
ष्णंतेनोक्तंसत्यवचनंचतस्यैअकथयत् तदासाब्राह्मणायदातुंअन्यन्नपश्यंतीसतीननाम ततः भीष्मकः रामकृष्णौप्राप्तौ
श्रुत्वामधुपर्कादिभिः संपूज्यतयोर्निवेशनंउपकल्प्यआतिथ्यंचक्रे एवंसर्वेषांराज्ञांआतिथ्यंअकरोत् ततः पौराः प्राप्तंकृष्णंश्रु
त्वाआगत्यतन्मुखंवीक्ष्यअस्यैवरुक्मिणीस्त्रीयोग्या भैष्म्याः अयमेवपतिर्योग्यः अतः भैष्म्याः असावेवपाणिंगृह्णातु इत्यूचुः ४
ततः सारुक्मिणीकृष्णचरणांबुजंध्यायंती यतवाक्शूरैः गुप्तासती सखीभिः सहगौर्याः पादपद्मंद्रष्टुंपद्भ्यांगौर्यालयंविवेश तद

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नुविप्रपत्न्यः गायकाः सूतादयश्च वाद्यघोषैः वधूं परिवार्य जग्मुः ततः वृद्धस्त्रियः तां वधूं भवानीं वंदयां चक्रुः नमस्ये त्वांबिके ऽ
भीक्ष्णं स्वसंतानयुतां शिवां भूयात्पतिर्मे भगवान्कृष्णस्तदनुमोदताम् १ ततः सा कन्या वासः स्रगादिभिः अंबिकां अपूजयत्
एवं विप्रस्त्रियोपि तैर्द्रव्यैर्लवणादिभिश्च तां अपूजयन् ततः ताः स्त्रियः तां आशिषो ददुः ततो रुक्मिणी ताभ्यो देव्यै च नमस्कृ
त्य निर्माल्यं गृहीत्वा मौनं त्यक्त्वा अंबिकालयान्निश्चक्राम ततः तां स्वपाणिना सखीं धृत्वा यातीं वीरमोहिनीं शुचिस्मितां पदा
चलंतीं हृदये स्वशोभां अर्पयंतीं वीक्ष्य तत्कृतकामार्दिताः वीराः मुमुहुः क्षितौ पेतुश्च एवं सा शनैश्चरणौ चालयंती प्राप्तान्नृपान्
अच्युतं च ह्रिया ऐक्षत तदा हरिः तां रथं आरुरुक्षंतीं हृत्वा स्वरथं आरोप्य राजन्यचक्रं परिभूय शमादिभिः सह ययौ ततः मा
निनः ते राजानः जरासंधादयः स्वपराभवं नसेहिरे अहो अस्मान्धिक् यतः आत्तधन्वनां नः यशः गोपैर्हृतं इति ५७ इति
दशमे त्रिपंचाशत्तमः ५३ श्रीशुक उवाच हे राजन् ततः सर्वे राजानः क्रुद्धाः संतः स्वसैन्यैः सह तं अनुययुः ततः या
दवाः तान् दृष्ट्वा संमुखाः तस्थुः ततः अन्योन्य शरान् चिक्षिपुः तदा रुक्मिणी पत्युर्बलं शरैः छन्नं दृष्ट्वा चकितनेत्रा सती कृष्णमु
खं ऐक्षत ततः भगवान् प्रहस्य तां आह त्वं माभैः अधुनैव शत्रुबलं नंक्ष्यति ततः गदसंकर्षणादयः शत्रुवीर्यं असहमानाः शरैः अ
श्वादीन् जघ्नुः तदा शत्रूणां कोटिशः शिरांसि पेतुः ततः हन्यमानबलाः जरासंधादयः विमुखाः संतः शुष्यद्वदनं शिशुपालं एत्य
अब्रुवन् हे चैद्य दौर्मनस्यं त्यज अहं सप्तदशवारान् कृष्णेन पराजितोपि भयासोपि एकवारं जितः तथापि अहं न शोचामि न हृष्या
मि अधुनापि यदुभिः पराजिताः वयं यदा कालः अनुकूलः स्यात्तदा तान् जेष्यामः एवं बोधितः चैद्यः स्वपुरं अगात् तदा जरासंधा
दयोपि स्वस्वपुरं अगमन् रुक्मी तु अक्षौहिण्यावृतः सन् कृष्णं अन्वगमत् तदा राज्ञां शृण्वतां सतां प्रतिज्ञां अकरोत् तां आह युद्धे कृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ष्णं अहत्वा रुक्मिणीं अगृहीत्वा कुंडिनं न प्रवेक्ष्यामि इत्युक्त्वा रथं आरुह्य सारथिं आह हे सूत यत्र कृष्णः तत्र रथं नय अद्य शरैः तस्य वी
र्यमदं नेष्ये एवं विकत्थमानः कृष्ण तिष्ठ तिष्ठेति आहूय तं त्रिभिः शरैः जघ्ने आह च अरे मे भगिनीं हृत्वा क्व यास्यसि हे मंद यावत् मच्छरैः
न हतोसि तावत् रुक्मिणीं मुंच तदा कृष्णः विस्मितः सन् तस्य धनुः छित्वा तं षड्भिर्बाणैः अश्वान् अष्टभिः सूतं द्वाभ्यां त्रिभिः ध्वजं वि
व्याध स च रुक्मी अन्यत् धनुः आदाय पंचभिः शरैः कृष्णं विव्याध तदपि धनुः कृष्णः चिच्छेद तदा कृष्णं प्रति परिघ शूल खड्ग शक्ति तो
मरान् चिक्षेप तान् कृष्णः चिच्छेद तदा रुक्मी रथात् अवप्लुत्य जिघांसया खड्गपाणिः कृष्णं अधावत् तदा कृष्णः बाणेन खड्गं छित्वा तं
हंतुं असिं आददे ततः रुक्मिणी भीता सती भर्तुः पादयोः पतित्वा करुणं उवाच हे भगवन् मे भ्रातरं हंतुं नार्हसि एवं तया गृहीतचर
णः हरिः वधात् निवृत्तः सन् तं वस्त्रेण बद्ध्वा वपनं कृत्वा व्यरूपयत् ततः रामः कृष्णांतिकं आगत्य तथाभूतं रुक्मिणं दृष्ट्वा बद्धं तं वि
मुच्य कृष्णं अब्रवीत् हे कृष्ण त्वया इदं असाधु कृतं हे साध्वि अस्मान् भ्रातुर्वैरूप्यचिंतया मासूयेथाः यतः सुखदुःखदः अन्यो ना
स्ति किंच भ्राता भ्रातरं हन्यात् अयं क्षत्रियाणां धर्म एव हे देवि देहिनां आत्मा एक एव तस्मिन् अविद्यया क्लृप्तः देहः आत्मानं संसार
यति जन्मादिविकाराः अपि देहस्यैव नात्मनः अतः अज्ञानजं शोकं तत्त्वज्ञानेन निर्हृत्य स्वस्था भव श्रीशुक उवाच एवं रामेण
बोधिता रुक्मिणी खेदं त्यक्त्वा मनः समाहितं अकरोत् ततः रुक्मी शत्रुभिः उत्सृष्टः सन् विरूपकरणं स्मरन् प्रतिज्ञापालनाय तत्रैव
स्थित्वा स्वनिवासाय भोजकटं नाम पुरं चक्रे भगवान् रुक्मिणीं पुरं आनीय विधिवत् उपयेमे तदा यदुपुर्यां गृहे गृहे उत्सवः आसीत्
तदा नरा नार्यश्च मुदिताः सत्यः पारिबर्हं[1] उपजह्रुः एवं सा द्वारका तोरणैः पूर्णकुंभादिभिश्च बभौ तदा कुरुसृंजयादयः मिथः समेत्य मुमु ५
दिरे एवं रुक्मिण्या हरणं श्रुत्वा राजानो राजकन्याश्च विस्मिता बभूवुः ततः रुक्मिण्या युक्तं श्रीकृष्णं दृष्ट्वा पौराणां हर्षोऽभूत् ६०

१ समर्पितवंतः

इतिदशमेचतुःपंचाशत्तमः ५४ श्रीशुकउवाच प्राक् रुद्रमन्युना दग्धः कामः भूयः देहप्राप्तये वासुदेवं प्राप सएवरुक्मि
ण्यां प्रद्युम्नइति प्रसिद्धः जातः तदा शंबरः तंबालकं आत्मशत्रुंज्ञात्वा अनिर्दशंतंहृत्वा समुद्रे प्रक्षिप्यगृहंययौ तंमत्स्यःगिलितवा
न् समीनः अन्यैः सहकैवर्तैः धृतः तंशंबरायउपायनंददुः ततः सूदाः तंमत्स्यंमहानसंनीत्वाशस्त्रेणखंडितवंतः तदा तदुदरे बालंदृष्ट्वा
मायावत्यैन्यवेदयन् ततः नारदः तत्रागत्यबालस्यउत्पत्तिंमत्स्योदरनिवेशनंचतस्यैअकथयत् साचकामपत्नीरतिर्नाम्नीस्वपतेः देहो
त्पत्तिंप्रतीक्षमाणाशंबरेणसूपौदनसाधनेनियुक्तासती शिशुंकामंबुद्ध्वास्नेहंचक्रे सः शिशुः स्वल्पकालेनप्राप्तयौवनः सन्नारीणां
मोहंजनयामास ततः सातंनरलोकसुंदरंसौरतैः भावैः उपतस्थे तांप्रद्युम्नः आह हेमातः त्वंमातृभावंत्यक्त्वाकामिनीववर्तसे
रतिरुवाच त्वंकृष्णासुतः शंबरेणअत्रानीतः अतः त्वंकामोसि अहंतवपत्नीरतिः एषः शंबरः अनिर्दशंत्वांहृत्वाब्धौप्राक्षि-
पत् तत्रत्वांमत्स्यःअग्रसीत् तदुदरात् इहत्वंप्राप्तोसि अतः इमंशत्रुंजहि तवमाताकुररीवशोचति श्रीशुकउवाच हेराजन् एवं
प्रभाष्यरतिः सर्वमायाविनाशिनींविद्यांप्रद्युम्नायददौ सचशंबरंप्राप्यआक्षिपन्सन्युद्धायसमाह्वयत् तदाशंबरः गदापाणिःस
न्गृहान्निर्गत्यगदयाप्रद्युम्नंआविध्यनादंअकरोत् ततः प्रद्युम्नोपितांगदांअपास्यतंगदयाअताडयत् सचमायांआश्रित्यनभ
सिस्थितः सन्अस्त्रमयंवर्षंमुमुचे ततः प्रद्युम्नः सात्विकींविद्यांप्रायुंक्त ततः दैत्यः गौह्यकगांधर्वपैशाचोरगराक्षसीः मायाः प्रायुं
क्त ताः सर्वाः कार्ष्णिः अनाशयत् ततः खड्गंगृहीत्वाशंबरस्यशिरः अहरत् तदादेवैः पुष्पैः आकीर्यमाणः प्रद्युम्नः तयास्त्रियावि
हायसाद्वारकापुरंनीतः ततः स्त्रियः तंचतुर्भुजपीतांबरंरुचिराननंकृष्णंमत्वालज्जिताः सत्यः तत्रतत्रनिलिल्युः ततः ताःस्त्रियः
किंचिद्वैलक्षण्येनकृष्णोनेतिनिश्चित्यविस्मिताः सत्यः तत्समीपंआययुः ततः रुक्मिणीनष्टंस्वसुतंस्मृत्वाआह कंजनेत्रः अयंकःकस्या

१ नर्निर्गतानिदशादिनानियस्यतम्·

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वाजठरे धृतः अनेनका इयंलब्धा ममनष्टः पुत्रः कुत्र जीवति चेत्वय आदिना एतत्तुल्योऽस्ति अनेनकृष्ण सारूप्यंकथंप्राप्तं तस्मात्
यः मयागर्भेधृतः सएववाभवेत् यतः अस्मिन्मे अधिकाप्रीतिर्भवति एवं रुक्मिण्यांविचारयंत्यां सत्यांवसुदेवदेवकीभ्यांसह कृष्णः
आगत्यतूष्णीं आसीत् ततोनारदः सर्वंअकथयत् तच्छ्रुत्वा कृष्णास्त्रियः अभ्यनंदन् ततः देवक्यादयः तौदंपतीपरिष्वज्यमुदंप्रापुः
ततः नष्टंप्रद्युम्नंआयातमाकर्ण्यपौराः एततद्दिष्ट्याइतिअब्रुवन् ४० इतिदशमेपंचपंचाशत्तमः ५५ श्रीशुकउवाच
हेराजन्कृतापराधः सत्राजित्स्वकन्यांस्यमंतकेनमणिनासहकृष्णायददौ राजोवाच हेब्रह्मन्सत्राजितःकृष्णस्यकंअ
पराधंअकरोत् तस्यस्यमंतकः कुतः प्राप्तः हरयेकन्याकस्माद्धेतोः दत्तातद्वद श्रीशुकउवाच सत्राजितस्यसखासूर्यः आ
सीत् सः तस्मैस्यमंतकमणिंददौ सः सत्राजित्कदाचित्तंमणिंकंठेधृत्वा द्वारकांप्रविष्टः तंविलोक्यजनाः सूर्योयमितिशंकिताःस
तःकृष्णायशशंसुः हे कृष्णयदुषुगूढंत्वांज्ञात्वाएषः सूर्यः त्वांद्रष्टुंआयाति श्रीशुकउवाच एवंबालवचः श्रुत्वाप्रहस्यकृष्णः
आह नासौरविः किंतुसत्राजित्मणिनाज्वलन् ततः सत्राजित्स्वगृहंप्रविश्य विप्रैः देवालयेमणिंन्यवेशयत् सः मणिः दिनेदिने
अष्टौस्वर्णभारान्सृजति किंच यत्रमणिः आस्ते तत्रदुर्भिक्षादयोनसंति एकदाकृष्णः तंमणिंअयाचत सतुअर्थकामुकः नप्रा
दात् ततः एकदा सत्राजितस्य भ्राता प्रसेनः तंमणिंकंठेबध्वाअश्वंआरुह्यमृगयार्थंवनंययौ तत्रसिंहः साश्वंतंहत्वा मणिंआ
च्छिद्यगिरिंअविशत् तत्रतंसिंहंजांबवान्निहत्यमणिंगृहीत्वा स्वबिलेपुत्रस्यक्रीडनकंचक्रे तदासत्राजित्भ्रातरंअदृष्ट्वास
तप्तः सन्उवाच मणिग्रीवः ममभ्राताप्रायः कृष्णेनहतइति तच्छ्रुत्वाजनाः कर्णेकर्णेअजपन् कृष्णोपितच्छ्रुत्वादुर्यशःमार्ष्टुंप्रसे ६
नपदवींगतः सन्वने अश्वंप्रसेनंचसिंहेनहतंवीक्ष्यसिंहमपिगिरिपृष्ठेऋक्षेणहतंवीक्ष्यप्रजाः बहिः संस्थाप्यऋक्षराजबिलंवि

१ भारः मण ६ शेर ३७ तोळे १२ एवंअष्टानांभाराणांसंख्या (मण ५५ शेर २०) सार्धपंचपंचाशन्मणाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वेश तत्रमणिं दृष्ट्वातंहर्तुंबालसमीपेतस्थौ ततः अपूर्वनरं दृष्ट्वाधात्री चुक्रोश तच्छ्रुत्वाजांबवान्क्रुद्धः सन्कृष्णेनसहयुयुधे तयोः२८
दिनानिअहर्निशंद्वंद्वयुद्धंअभूत् ततः कृष्णमुष्टिभिः श्लथितांगः जांबवानतिविस्मितः सन्कृष्णआह हेभगवन्त्वांपुराणपुरुषं
जाने किंच हेहरे त्वंविश्वसृजांस्रष्टाकालश्चअसि ततः कृष्णः तंपाणिनाअभिमृश्यकृपया आह हेजांबवन् अहंमिथ्याभिशापंअ
नेनमणिनाप्रमार्ष्टुंइहअंतर्बिलंप्राप्तः इत्युक्तः जांबवान्मणिनासहजांबवतींकन्यांकृष्णायददौ ततः बिलद्वारस्थायादवाः कृ
ष्णस्यनिर्गमंद्वादशाहानिप्रतीक्ष्यदुःखिताः द्वारकांएत्यसर्वऊचुः तच्छ्रुत्वा रुक्मिणीदेवक्यादयः ज्ञातयः अशोचन् ततः द्वार
कौकसः सत्राजितंशपंतः संतः कृष्णप्राप्तयेदुर्गांउपतस्थुः ततः सस्त्रीकः श्रीकृष्णः प्रादुर्बभूव ततः सर्वजनाः तंप्राप्यजातोत्स-
वाः आसन् ततः कृष्णः सभायांसत्राजितंआहूयमणिप्राप्तिंआख्यायतस्मैमणिंददौ सः लज्जितः सन्मणिंगृहीत्वास्वगृहंग-
त्वाएवंअचिंतयत् तदाह अच्युतः कथंप्रसीदेत् किंकृत्वाममभद्रंस्यात् मूढंलुब्धंमांजनः कथंनशपेत् एवंध्यायन्कृष्णायक
न्यांदास्यामीतिनिश्चित्यमणिनासहस्वसुतांसत्यभामांददौ ततोभगवान्तांयथाविधिउद्वाह्याह हेसत्राजितवयंमणिंनस्वी
कुर्मः अयंमणिः तवास्तां वयंतुफलभागिनः ४५ इतिदशमेषट्पंचाशत्तमः ५६ श्रीशुकउवाच हेराजन्विज्ञा
तार्थोपिकृष्णः पांडवान्दग्धान्श्रुत्वा सरामः कुरून्ययौ तत्रभीष्मादीन्संगम्यहाकष्टमित्यूचतुः हेराजन् एतदंतरंलब्ध्वा
अक्रूरकृतवर्माणौशतधन्वानंमणिः कुतो नगृह्यते त्वयाइत्यूचतुः यः सत्राजितः अस्मभ्यंकन्यांदातुंप्रतिश्रुत्यनः विगर्ह्यकृष्णा
यअदात् सः कुतोनम्रियतां एवंताभ्यांभिन्नमतिः शतधन्वाशयानसत्राजितंहत्वामणिंआदायजगाम तदासत्यभामाहतपित

१ तवापुत्रत्वात्त्वदीयंधनमस्माकमेवेतिगूढोऽभिप्रायः. २ पांडवाबिलद्वारेणजतुगृहान्निर्गताइति. ३ हास्तिनपुरम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

भा.द्. रंधीक्ष्यविलप्य तंतैलद्रोण्यांप्रास्यगजाह्वयंगत्वाकृष्णायपितुर्वधंअकथयत् तदातौरामकृष्णौविलप्यद्वारकांएत्य ततःकृष्णःशतध उ.चू.
७ न्वानंहंतुंमणिंहर्तुंचआरेभे ततःसःशतधन्वाभीतःसन्साहाय्येकृतवर्माणंअयाचत ततःसःअब्रवीत् अहंईश्वरयोःतयोःअपराधं
नकुर्याम् येनअपराधेनकंसोमृतः जरासंधःसप्तदशवारंविरथोगतः एवंतेनप्रत्याख्यातःशतधन्वाअक्रूरंसाहाय्येअयाचत सोऽ
प्याह ईश्वरयोःबलंविद्वान्कःविरुन्ध्यात यःभगवान्लीलयाविश्वसृष्ट्यादिंकरोति यःसप्तवर्षःपाणिनाशैलंदधार तस्मैभगव
तेनमः एवंअक्रूरेणप्रत्याख्यातःशतधन्वामणिंअक्रूरेन्यस्यशतयोजनगंअश्वंआरुह्यययौ तदारामकृष्णौरथंआरुह्यतंअ
न्वीयतुः ततःशतधन्वामिथिलायाउपवनेपतितंअश्वंत्यक्त्वापद्भ्यांअधावत् कृष्णोपितंअनुद्रुत्यचक्रेणशिरःछित्वावस्त्रयोः
मणिंव्यचिनोत् ततःअप्राप्तमणिःश्रीकृष्णःआगत्यरामंप्रतिआह मयाशतधन्वावृथाहतः तत्रमणिर्नास्ति ततोरामःआह
हेकृष्णासमणिःशतधन्वनाकस्मिंश्चित्पुरुषेन्यस्तः तमन्विच्छपुरंव्रज अहंजनकंद्रष्टुंइच्छामीत्युक्त्वारामःमिथिलांविवेश ततो
जनकःरामंदृष्ट्वाउत्थायपूजयामास एवंतेनमानितःतत्रकतिचित्संवत्सरान्उवास ततोदुर्योधनःकालेगदांअशिक्षत् ततःकेश
वःद्वारकांएत्यशतधन्वनःमरणंमणेःअप्राप्तिंचसत्यायैआह ततःसत्राजितस्यक्रियाःकारयामास ततःशतधन्ववधंश्रुत्वा
अक्रूरकृतवर्माणौद्वारकायाःपलायितौ ततःअक्रूरेगतेसतिद्वारकायांशारीरादयस्तापाःअभूवन् इत्थंएकेउपदिशंति यत्र
कृष्णानिवासःतत्रअरिष्टदर्शनंघटेतकिम् किंचप्राक्काश्यांअनावृष्टौसत्यांआगतायश्वफल्कायकाशिराजःस्वसुतांगांदिनीं
प्रादात् ततोवृष्टिरभवत् तत्सुतःअक्रूरोऽपितत्प्रभावःयत्रतिष्ठतितत्रउपतापादयोनभवंतीतिवृद्धवचःश्रुत्वाअक्रूरंआनाय्यकृ ७
ष्णःतंसंपूज्यस्मयमानःउवाच हेअक्रूर शतधन्वनास्यमंतकमणिःत्वयिन्यस्तःसःअस्माभिःपूर्वमेवविदितः किंचसत्राजितः

१ शतयोजनमात्रगामित्वात् ततःपरंगंतुमशक्तंतत्रपतितम्.

अनपत्यत्वात् दायंसत्यायाः सुताः गृह्णीयुः तथापिसमणिः त्वयिआस्तां परंतु रामः मणिविषयेमांप्रतिनविश्वसिति अतो मणिंदर्श
यित्वा बंधूनांशांतिंकुरु एवंभगवता साम्भिः उक्तः अक्रूरः तस्मैमणिंददौ ततः कृष्णः तंमणिंज्ञातिभ्यो दर्शयित्वाअक्रूरायद
दौ यः एतत् श्रीकृष्णस्य आख्यानंपठति शृणोतिवा सः शांतिंप्राप्नोति ४२ इतिदशमेसप्तपंचाशत्तमः ५७ श्रीशु
कउवाच हेराजन् एकदाकृष्णः सात्यक्यादिभिः सह पांडवान् द्रष्टुं इंद्रप्रस्थंगतः ततः पार्थाः तंकृष्णंदृष्ट्वाउत्थायपरिष्वज्य
तन्मुखंदृष्ट्वामुदंप्रापुः ततः कृष्णः युधिष्ठिरभीमौप्रतिनत्वा अर्जुनंआलिंग्य यमाभ्यांवंदितः सन् आसनेउपविवेश ततः द्रौप
दींतंननाम तथैवसात्यकिरपितैः पूजितः सन् अन्यासनेउपविष्टः ततः कृष्णः पृथांनत्वाकुशलंपृष्टवान् तदा पृथा तान् क्लेशानुस्म
रंतीतंआह हेकृष्णत्वयायदाअक्रूरः प्रेषितः तदैवनः कुशलंअभूत् युधिष्ठिरउवाच हेकृष्णअस्माभिः श्रेयः किमाचरि
तम् यतः त्वंदृष्टः श्रीशुकउवाच हेराजन् ततः युधिष्ठिरेणप्रार्थितः भगवान् तत्रैववार्षिकान्मासान् अवसत् एकदाअर्जुनः
कृष्णेनसहरथंआरुह्य धनुर्गृहीत्वाविहर्तुंवनंप्राविशत् तत्रमेध्यान् व्याघ्रसूकरमहिषहरिणादीन् शरैः अविध्यत् ततः भृत्याः
तान् युधिष्ठिराय निन्युः अर्जुनस्तुतृषितः सन् यमुनांअगात् तत्रआचम्यजलंपीत्वाकृष्णपार्थौकन्यांददृशतुः ततः कृष्णेनप्रे
षितः अर्जुनः तांप्राप्यपप्रच्छ हेकन्ये त्वंका अत्रकुतः प्राप्ता किंचिकीर्षसि अहंत्वांपतिमिच्छंतींमन्ये अतः सर्वंकथय का
लिंद्युवाच हेपार्थ अहंसूर्यसुता विष्णुंपतिंइच्छंती सती तपः अकरवम् अन्यंपतिंनवृणे सः मुकुंदः मेतुष्यतु अहंकालिंदी
यावत् विष्णुदर्शनंस्यात् तावत् अत्रयमुनातीरेएववसामि श्रीशुकउवाच ततः पार्थः कृष्णायतथैवअवदत् सः कृष्णः
तांरथंआरोप्यधर्मराजंउपागमत् ततः पार्थैः विज्ञापितः कृष्णः विश्वकर्मणातेषांनगरंकारयित्वातत्रवसन् सन् अग्नये खांडवं

वनंदातुंअर्जुनस्यसारथिःआस ततस्तुष्टोऽग्निःअर्जुनायधनुःअश्वान्रथंअक्षय्यसायकौतूणौवर्मचअदात् अग्नेःमोचितःमयः
अर्जुनायसभांअदात् यस्यांदुर्योधनस्यजलस्थलयोःदृष्टेर्भ्रमःआसीत् ततःयुधिष्ठिरेणअनुज्ञातःकृष्णःसात्यकिप्रमुखैर्वृतःस्व
नृद्वारकांएत्यसुमुहूर्तेकालिंदींउपयेमे ततःआवंत्यौविंदानुविंदौस्वयंवरेकृष्णेसक्तांस्वभगिनींन्यषेधतां ततःकृष्णःतांमित्रविं
दांराज्ञांपश्यतांसतांप्रसह्यहृतवान् अथकौसल्यःनग्नजिन्नामराजाआसीत् तस्यसत्यानामकन्याआसीत् तांराजानःसप्तगोवृषा
न्अजित्वावोढुंनशेकुः एवंभूतांतांश्रुत्वाकृष्णःसेनयासहकौसल्य पुरंजगाम ततःतंविलोक्यप्रीतःकौसल्यःअपूजयत् ततःसत्यार
मापतिंविलोक्यतंवरंचकमे अयंमेपतिर्भूयात्इति किंच यत्पादरजःशिवादयःशिरसाबिभ्रतिसःश्रीशःममकेनतुष्येत् श्रीशुक
उवाच ततःकृष्णःराजानंआह हेनरेंद्रक्षत्रियस्ययाञ्चानिंदितातथापितवसौहृदेच्छयात्वदीयांकन्यांयाचेनवयंशुल्कदाः राजो
वाच हेनाथत्वत्तोधिकःवरःकोन्योस्ति परंतुपुंसांवीर्यपरीक्षणार्थंपणःकृतः अतःएतेसप्तवृषाःत्वयानिगृहीतायदिस्युःतर्हिमे
कन्यायाःवरःभवान्अभिमतः श्रीशुकउवाच एवंसमयंश्रुत्वाआत्मानंसप्तधाकृत्वालीलयैववृषान्दामभिःबद्ध्वाव्यकर्षय
त् ततःप्रीतःकौसल्यःतांकृष्णायददौ ततःकृष्णःतांप्रत्यगृह्णात् तदाराजपत्न्यःस्वदुहितुःकृष्णंपतिंलब्ध्वामुमुदिरे तदाशंखभे
र्यादयोनेदुः ततःराजादुहित्रेदशसहस्रंगाः स्त्रीणांत्रिसाहस्रं नवसहस्राणिनागान् नागाच्छतगुणान्रथान् तच्छतगुणानश्वान्
तच्छतगुणान्नरान्ददौ ततःदंपतीरथंआरोप्यप्रस्थापयामास तच्छ्रुत्वाभग्नवीर्याःभूपाःकन्यांनयंतंकृष्णंपथिरुरुधुः ततःशरा
न्क्षिपतस्तान्अर्जुनःकालयामास ततःकृष्णःद्वारकांएत्यतयासहरेमे ततःश्रुतकीर्तेःसुतांभद्रांउपयेमे ततःमद्राधिपतेःसुतां ८
लक्ष्मणांएकएवस्वयंवरेजहार एवंभौमं[1]हत्वातद्गृहात्आनीताःसहस्रशःकन्याःताःकृष्णस्यअन्याःस्त्रियःआसन् ५९ इतिदश

१ नरकासुरं २ भैष्मीजांबवतीभामासत्याभद्राचलक्ष्मणा कालिंदीमित्रविंदाचेत्यष्टौपट्टमहास्त्रियः

मे ऽष्टपंचाशत्तमः ५८ राजोवाच हे ब्रह्मन् भगवता यथा भौमो हतः येन कारणेन तदा चक्ष्व श्रीशुक उवाच
एकदा इंद्रेण विज्ञापितः भगवान् सभार्यो गरुडारूढः प्राग्ज्योतिषपुरं ययौ तत्र गत्वा गदया अद्रीन् निर्बिभेद शरैः शस्त्रदुर्गाणि चक्रेण
अग्निजलवायुं च नि० असिना मुरपाशान् नि० शंखनादेन यंत्राणि नि० गदया प्राकारं च बिभेद ततः शंखध्वनिं श्रुत्वा शयानः पंचमु
खः मुरः जलात् उत्थाय शूलं उद्यम्य कृष्णं अभिद्रुत्य गरुडाय शूलं प्रक्षिप्य पंचवक्त्रैः व्यनदत् सः शब्दः ब्रह्मांडं आवृणोत् तदा हरिः तच्छू
लं शराभ्यां त्रिधा भंक्त्वा तं मुखेषु शरैः अताडयत् सोपि मुरः तस्मै रुषा गदां व्यमुंचत् तां गदां कृष्णः स्वगदया सहस्रधा निर्भिद्य चक्रेण
तस्य शिरांसि चिच्छेद ततः तस्य सप्त पुत्राः ताम्रः १ अंतरिक्षः २ सुबलः ३ विभावसुः ४ वसुः ५ नभस्वान् ६ अरुणः ७ एते भौमप्रयु
क्ताः संतः चमूपतिं पीठं पुरस्कृत्य कृष्णं आसाद्य शरखड्गशक्तिशूलानि कृष्णे प्रायुंजत ततः कृष्णः तच्छस्त्रकूटं स्वशरैः तिलशः छित्वा
तान् सर्वान् यमालयं अनयत् तन्निरीक्ष्य नरकः गजैः निर्गत्य गरुडोपरि स्थितं सभार्यं कृष्णं दृष्ट्वा शतघ्नीं मुमोच तदा योधा अपि विव्यधुः
तदा कृष्णः बाणैः भौमसैन्यं छिन्नावयवं चकार शूरैः प्रयुक्तानि शस्त्राणि शरैः आच्छिनत् गरुडेन ताडिताः गजाः पुरं विविशुः तदा
नरकः अयुध्यत ततो नरकः स्वसैन्यं गरुडेनार्दितं दृष्ट्वा तं गरुडं शक्त्या प्राहरत् तया विद्धोपि गरुडः नाकंपत ततो भौमः कृष्णं हंतुं शू
लं आददे तद्विसर्गात् पूर्वमेव हरिः चक्रेण तच्छिरः चिच्छेद ततः हाहेति साध्विति शब्दोऽभूत् ऋषयो देवाश्च माल्यैः कृष्णं विकि
रंतः संतः ईडिरे ततः भूमिः कृष्णं उपेत्य कुंडले वारुणं छत्रं वनमालां महामणिं च दत्वा अस्तौत् भूमिरुवाच नमस्ते देवदेवेश शंख
चक्रगदाधर भक्तेच्छोपात्तरूपाय परमात्मन्नमोस्तु ते २५ नमः पंकजनाभाय नमः पंकजमालिने नमः पंकजनेत्राय नमस्ते पंकजांघ्रये
२६ नमो भगवते तुभ्यं वासुदेवाय विष्णवे परमात्मन्नमोस्तु ते हे ईश त्वं जगतः सृष्ट्यादौ सत्वादीन् गुणान् धत्से हे भगवन् अयं नर-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कः मेत्वयैवदत्तःनिहतश्च तस्यायंपुत्रः भीतःसन् तवपादपंकजंप्रापितः अतः अभयंदत्वापाहि श्रीशुकउवाच एवंभूम्याप्रा
र्थितः भगवान्तस्यअभयंदत्वा भौमगृहंप्रविश्य भौमाह्रतानांकन्यानां शतैकाधिकषोडशसहस्रंददृशे ततस्ताःकृष्णंदृष्ट्वा मनसातं
पतिंवृत्वापृथक्पृथक्ऊचुः अयंममपतिर्भूयात् धाताअनुमोदतांइति तत्रकृष्णः ताःकन्याःनरयानैःद्वारकांप्राहिणोत् तथाको-
शान्रथान्अश्वान्चतुर्दंतान्गजान् ६४ प्राहिणोत् ततःकृष्णः इंद्रभवनंगत्वाअदित्यैकुंडलेदत्वाइंद्रेणपूजितःभार्ययाचोदितः
सन्पारिजातंउत्पाट्यगरुडेआरोप्यसेंद्रान्देवान्जित्वाद्वारकांएत्यतंपारिजातंसत्यभामायाउद्यानेस्थापितवान् किंच अहोयःइं
द्रःपूर्वंस्वार्थसाधनायअच्युतंप्रार्थितवान्सएवसिद्धार्थःसन्तेनसाकंविग्रहंकरोति अतस्तस्यधिक् अथहरिःएकस्मिन्मुहूर्तेना
नागृहेषुतावद्रूपधरःसन्ताःकन्याःउपयेमे ततःतासांगृहेषुस्थितःसन्रेमे इत्थंरमापतिंपतिंप्राप्यताःदासीशताअपिविभोर्दा
स्यंस्वयंविदधुः ४७ इतिद॰एकोनषष्टितमः ५९ श्रीबादरायणिरुवाच हेराजन्कदाचित्स्वतल्पस्थंकृष्णंपतिंभैष्मीव्यज
नेनपर्यचरत् तदाकृष्णःश्रीरूपिणींहास्यमुखींतांदृष्ट्वाप्रीतःसन्आबभाषे श्रीभगवानुवाच हेराजपुत्रित्वंश्रीमद्भिःभूपैःई-
प्सितासतीभ्रातृपितृभ्यांदत्ताच सतीतान्शिशुपालादीन्हित्वाअसदृशान्नःकस्माद्वृतवती कीदृशान्नःजरासंधादिभ्यःभीतान्
समुद्रंशरणंगतान्त्यक्तनृपासनान् किंच वयंयतःनिष्किंचनाःनिष्किंचनजनप्रियाश्च तस्मात्आढ्याःमानभजंति किंच ययोःवि
त्तजन्मैश्वर्यादिसमंअस्ति तयोःविवाहोमैत्रीचअन्योन्यंभवति नोत्तमाधमयोः हेवैदर्भिएतत्अविज्ञायगुणैर्हीनाःवयंवृताः अथ
आत्मनःअनुरूपंक्षत्रियर्षभंभजस्व येनत्वंमनोरथान्लप्स्यसे किंच हेसुभ्रुचैद्यादीनांमदांधानांगर्वनाशायमयात्वंआनीता
परंतुवयंस्त्रीपुत्रकामुकाःन श्रीशुकउवाच भगवान्आत्मानंवल्लभांमन्यमानांतांएतावदुक्त्वाउपारमत् साभैष्मीप्रियस्यअ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रुतपूर्वंअप्रियंवचः श्रुत्वाभीतासती चिंतांप्राप तदापदाभुवंलिखंती सती अधोमुखीतूष्णीं तस्थौ तस्याः हस्ताद्व्यजनंतदनुदेहश्चप
पात ततः कृष्णः प्रियायाः प्रेमबंधनंदृष्ट्वाकरुणः सन् अनुकंप्यतल्पात् अवरुह्यतांउत्थाप्यकेशान्समुह्यतद्वक्त्रंपाणिनाप्रमृज्यतांबा
हुनाआश्लिष्यसांत्वयामास श्रीभगवानुवाच हेवैदर्भिमांमासूयेथाः त्वद्वचः श्रोतुकामेनमयानर्मणाएवंउक्तं हेभीरुनर्मभिः
कालोनीयतेइतियत् अयंहिगृहिणांपरमोलाभः श्रीशुकउवाच एवंभगवतासांत्विता वैदर्भीतांनर्मोक्तिंज्ञात्वाप्रियत्यागभयं
जहौ ततः तस्यमुखंवीक्षमाणासतीबभाषे रुक्मिण्युवाच हेअरविंदाक्षत्र्यधीशः त्वंक्कगुणमयीप्रकृतिः अहंक्क किंच हेहरे
त्वंशब्दादिविषयेभ्योभीतइवत्हृदयेप्रकाशसे किंच नृपासनंनरकतुल्यमितिज्ञात्वात्वत्सेवकैरपित्यक्तं किंपुनर्वक्तव्यं त्वयात्यक्तमि
ति किंच ब्रह्मादयः तस्मैतुभ्यंबलिंहरंतितस्यतेदारिद्र्यतानघटते किंच ब्रह्मादीनांत्वंप्रेष्ठः तेचतवप्रेष्ठाः किंच येस्वाढ्यतयाअंधाः ते
अंतकंत्वांनजानंति किंच त्वंजगदात्माआत्मदश्च इतिज्ञात्वैवब्रह्मादीनपिहित्वामयावृतोसि अपिच यः त्वंधनुः शब्देनजरासंधा
दीन्विद्राव्यमांहृतवानसि अतः समुद्रंप्रपन्नाइति यत्तववचः तदेवमंदं किंच तवभजनेच्छयागयादयः राज्यंत्यक्त्वावनंगत्वातव
पदवींआश्रिताः तेकिंसीदंति नेत्यर्थः अतः मांभजंतः सीदंतीत्युक्तमपिमंदं किंच गुणालयस्यतवपादकमलगंधंआघ्रायकास्त्री
अन्यंआश्रयेत अतः जगतांअधीशंत्वांअहंअभजं किंच हेअच्युत त्वयोक्ताराजानस्तुयस्याः कर्णपथंत्वत्कथानप्राप्ता तस्याः दुर्भ
गायाः पतयोभवंतु हेहरेत्वत्पादाब्जमकरंदंअजिघ्रतीयास्त्री सामूढासतीजीवत्शवंभजति अतः हेअंबुजाक्षयद्यपित्वंनिरपे
क्षः तथापितवचरणयोः ममप्रीतिरस्तु हेभगवन् तेवचः मिथ्यानमन्ये यतः लोकेकन्यायाएवक्वचिद्रतिर्भवति अतः ममरतिस्तुत्व
य्येव किंच विवाहितायाअपिजारिण्याः मनः नवंनवंपुरुषंएतितथापिबुधः तांनबिभृयात् श्रीकृष्णउवाच हेसाध्वित्वद्वचः शु

१ यथाकाशिराजकन्यानामंबांबालिकांबिकानांतिसृणांमध्येअंबायाः कन्यायाएवशाल्वेरतिर्जातातद्वत्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शृणु मया यदुक्तं तत् त्वं अन्वाख्या तवती तत्सत्यमेव किंच त्वया पातिव्रत्यं उपलब्धं किंच येमोक्षदंमां सुखाद्यर्थं भजंति ते मंदभा
ग्याः स्युः तस्मात् हे स्त्रि त्वया मयि निष्कामा अनुवृत्तिः कृता एतत् दिष्ट्या किंच त्वादृशीं गृहिणीं न पश्यामि यतः विवाहकाले प्राप्तान्
नृपान् अविगणय्य संदेशहरो द्विजः प्रेषितः तथा विवाहे स्वभ्रातुर्विरूपकरणं ततः अनिरुद्धविवाहे तद्वधं च स्मरंत्यपि अस्मद्वियो
गभीत्या तद्दुःखं सोढवती तेन वयं जिताः स्म श्रीशुक उवाच एवं जगदीश्वरः नर्मगोष्ठीभिः रमया सह रेमे तथा अन्यासामपि गृहे
षु गृहवान् इव रेमे ५९ इति दशमे षष्टितमः ६० श्रीशुक उवाच हे राजन् कृष्णस्य ताः स्त्रियः प्रत्येकं पितृसमान् दश दश
पुत्रान् अजीजनन् ताः गृहात् अनपगतं कृष्णं वीक्ष्य स्वं स्वं प्रेष्ठं मत्वा पियस्य मनः स्वहावभावादिभिः क्षोभयितुं समर्था न बभूवुः किं
तु दासीशता अपि विभोः स्वयं दास्यं चक्रुः तासां मध्ये याः पूर्वमुक्ता अष्टौ महिष्यः तत्सुत्रान् कथयामि तत्र प्रद्युम्नः १ चारुदेष्णः २
सुदेष्णः ३ चारुदेहः ४ सुचारुः ५ चारुगुप्तः ६ भद्रचारुः ७ चारुचंद्रः ८ विचारुः ९ चारुः १० एते रुक्मिण्या जाताः भानुः १ सु
भानुः २ स्वर्भानुः ३ प्रभानुः ४ भानुमान् ५ चंद्रभानुः ६ बृहद्भानुः ७ अतिभानुः ८ श्रीभानुः ९ प्रतिभानुः १० एते सत्यभामात्म-
जाः सांबः १ सुमित्रः २ पुरुजित् ३ शतजित् ४ सहस्रजित् ५ विजयः ६ चित्रकेतुः ७ वसुमान् ८ द्रविडः ९ क्रतुः १० एते जांबव
त्याः वीरः १ चंद्रः २ अश्वसेनः ३ चित्रगुः ४ वेगवान् ५ वृषः ६ आमः ७ शंकुः ८ श्रीमान् वसुः ९ तथा कुंतिः १० नाग्नजितेः सुताः
श्रुतः १ कविः २ वृषः ३ वीरः ४ सुबाहुः ५ भद्रः ६ शांतिः ७ दर्शः ८ पूर्णमासः ९ सोमकः १० कालिंद्या एते प्रघोषः १ गात्रवान् २ सिं
हः ३ बलः ४ प्रबलः ५ ऊर्ध्वगः ६ महाशक्तिः ७ सहः ८ ओजः ९ अपराजितः १० लक्ष्मणाया एते वृकः १ हर्षः २ अनिलः ३ गृध्रः ४ १०
वर्धनः ५ अन्नादः ६ महाशः ७ पावनः ८ वह्निः ९ क्षुधिः १० एते मित्रविंदात्मजाः संग्रामजित् १ बृहत्सेनः २ शूरः ३ प्रहरणः ४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

अ रिजित् ५ जयः ६ सुभद्रः ७ वामः ८ आयुः ९ सत्यकः १० भद्रांयाएते दीप्तिमान् १ ताम्रतप्ताद्याः रोहिण्यांस्तनयादश प्रद्युम्नात्रु
क्मिपुत्र्यां रुक्मवत्यांअनिरुद्धो भूत् एषांपुत्रपौत्राः कोटिशोबभूवुः राजोवाच रुक्मीअरिपुत्रायप्रद्युम्नायकन्यांकथंप्रादात्
यः कृष्णेनपरिभूतः तंहंतुंरंध्रप्रतीक्षतेतद्वद श्रीशुकउवाच ततः स्वयंवरे रुक्मवत्याहृतः अनिरुद्धः युधिराज्ञः निर्जित्यतांज
हार रुक्मीपूर्ववैरंस्मरन्नपिस्वसुः प्रियंकुर्वन्सन् भागिनेयायसुतांप्रादात् रुक्मिण्याः तनयांचारुमतींकृतवर्मसुतोबलीउपये
मे किंच रुक्मीबद्धवैरोपिस्वपौत्रींरोचनानाम्नींदौहित्रायअनिरुद्धायददौ हेराजन् तस्मिन्विवाहे रामकृष्णाद्याः यादवाः भोजक
टपुरंजग्मुः विवाहेनिवृत्तेसतिदृप्ताः नृपाः रुक्मिणंऊचुः हेराजन् अयंरामः अनक्षज्ञोस्ति अतः एतंअक्षैः विनिर्जयइत्युक्तः रु-
क्मीबलंआहूयतेनसहक्रीडितवान् तत्ररामः शतंसहस्रंअयुतंपणंआददे तंपणंरुक्मीअजयत् तदाकालिंगः दंतान्संदर्श
यन्बलंप्राहसत् तत्बलः नामृष्यत् ततः रुक्मीलक्षंपणंअगृह्णात् तत्रबलः अजयत् रुक्मीतुअहंजितवान्इतिमिथ्याऽह
तदाक्रुद्धः रामः दशकोटीः पणंआददे तंचापिरामः धर्मेणजितवान् रुक्मीतुकपटंआश्रित्यमयाजितइत्याह हेसभासदः यू
यंब्रूत तदाऽब्रवीन्नभोवाणी बलेनैवजितोग्लहः धर्मतोवचनेनैव रुक्मीवदतिवैमृषा ३२ ततः रुक्मीतांअनादृत्यसंकर्षणंप
रिहसन्बभाषे अहोअक्षैर्बाणैश्चराजानः क्रीडंतिनगोपालाः रुक्मिणाएवंअधिक्षिप्तः रामः परिघंउद्यम्यतंरुक्मिणंहत्वाक
लिंगराजंदशमेपदेगृहीत्वातस्यदंतान्अपातयत् ततः अन्येराजानः बलेनपरिघार्दिताः संतः दुद्रुवुः रुक्मिणिश्यालेनिहते
सतिहरिः रुक्मिणीबलयोः स्नेहभंगभयात्साधुअसाधुवानअब्रवीत् ततः नवोढयासहअनिरुद्धंरथेआरोप्यरामकृष्णादयः
भोजकटाद्द्वारकांययुः ३९ इतिदशमेएकषष्टितमः ६१ राजोवाच हेब्रह्मन्अनिरुद्धः बाणस्यतनयांउषांउपयेमेतत्र

१ शैब्यायाः २ रोहिण्याःसुतानामुक्तिरन्यासामुपलक्षणार्थम्.

भा.द. हरिशंकरयोःमहद्युद्धंअभूत् तत्सर्वंकथितुंअर्हसि श्रीशुकउवाच महात्मनःबलेःपुत्रशतज्येष्ठःबाणःपुत्रःआसीत् सःशिवभ उ.चू.
११ क्तिरतःसन् शोणितपुरेराज्यंअकरोत् तस्यशंभोःप्रसादेनदेवाःकिंकराइवआसन् सःसहस्रबाहुःसन् तांडवेशिवंअतोषयत् ततः
भक्तवत्सलःशिवःतंवरेणच्छंदयामास सःबाणःतंशिवंपुररक्षणार्थंवव्रे सःएकदावीर्यदुर्मदःसन् किरीटेनतत्पदांबुजंस्पृश
न् आह हेदेवदेवेश मह्यंभुजसहस्रंत्वयादत्तंपरंतुमेभारायअभवत् यतःत्रिलोक्यांत्वदृतेसमंयोद्धारंनलभे किंच हेआद्यअहंकं
डूत्यापूर्णैःभुजैःअद्रीन्चूर्णयन् दिग्गजान् अगच्छं तेपिभीताःसंतःदुद्रुवुः एवंतद्वचःश्रुत्वाक्रुद्धःशिवःआह यदातवकेतुःभज्ये
ततदातवमत्समेनत्वद्दर्पघ्नंयुद्धंभवेत् इत्युक्तःबाणःहृष्टःसन् गिरिशादेशप्रतीक्षन्स्वगृहंप्राविशत् तस्यउषानामकन्याआसी
त् सास्वप्नेअनिरुद्धेनसहरतिंप्राप ततःसास्वप्नेएवकांतंतंअपश्यती हेकांतत्वंक्वासिक्वासिइतिवादिनीसतीउत्तस्थौ ततःबा
णस्यमंत्रीकुंभांडःतत्सुताचित्रलेखाउषांअपृच्छत् हेसुभ्रूःत्वंकंमृगयसे तेमनोरथःकः हेराजपुत्रिअद्यापितवभर्तारंनपश्या
मि उषोवाच हेसखिमयास्वप्नेकश्चित्नरश्रेष्ठःदृष्टःसःमांअधरमधुपाययित्वादुःखाब्धौक्षिप्त्वाक्वापियातःतंअहंमृगये
चित्रलेखोवाच हेसखितवदुःखंहरामि यःतवमनोहर्तासःत्रैलोक्येयदिस्यात्तर्हितंआनेष्ये तंनरंआदिश इत्युक्त्वादेवगंधर्व
सिद्धचारणपन्नगदैत्यविद्याधरयक्षमनुजान्अलिखत् मनुजानांमध्येवृष्णीन्रामकृष्णौप्रद्युम्नंअनिरुद्धंचअलिखत् तत्र
अनिरुद्धंवीक्ष्यह्रियाअवाङ्मुखीसती सःअसौइतिप्राह ततःसाचित्रलेखातंकृष्णस्यपौत्रंज्ञात्वाविहायसाद्वारकांएत्यतत्र
पर्यंकेसुप्तंअनिरुद्धंगृहीत्वाशोणितपुरंआनीयसख्यैप्रियंअदर्शयत् साउषातंविलोक्यमुदिताननासतीस्वगृहेप्राद्युम्निनास ११
हरेमे ततःवासःस्रग्गंधादिभिःसेवयाचउषयार्चितःसन् अहर्गणान्नबुबुधे ततोभटाःतायदुवीरेणभुज्यमानांहेतुभिःज्ञात्वा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजानंअकथयन् हेराजन्तवकन्यायाः कुलदूषणंविचेष्टितंलक्षयामः तत्कुतः इति नजानीमः ततः तच्छ्रुत्वा बाणः व्यथितः सन् कन्यागृहंएत्य तत्रकामात्मजं भुवनैकसुंदरं तया सह अक्षैः क्रीडंतंवीक्ष्यविस्मितः अभवत् ततः अनिरुद्धः ससैन्यंतं दृष्ट्वापरिघंउद्यम्यजिघृक्षयाप्रसर्पतः तान्अहन् तेहन्यमानाः भवनात्विनिर्गत्ताः संतः प्रदुद्रुवुः ततः बाणः कुपितः सन्तंनागपाशैः बबंध ततः तंबद्धंदृष्ट्वाउषाअरोदीत् ३५ इतिदशमेद्विषष्टितमः ६२ श्रीशुकउवाच हेराजन्अनिरुद्धंअपश्यतांअनुशोचतां कृष्णादीनां सतांचत्वारोवार्षिकामासाव्यतीयुः ततः एकदा नारदात्बद्धस्य अनिरुद्धस्यवार्तां तत्कृतयुद्धादिकंच श्रुत्वावृष्णयः शोणितपुरंययुः ततः तेप्रद्युम्नसात्यकिसांबादयः द्वादशाक्षौहिणी सैन्यैः समंतात् बाणनगरं रुरुधुः ततो बाणः भज्यमानपुरोद्यानादिकं प्रेक्षमाणः सन्ससैन्यः ययौ तदा बाणार्थेश्रीशिवः प्रमथैः वृतः सन्वृषंआरुह्ययुधिआगत्यरामकृष्णाभ्यांसहयुयुधे तदाअद्भुतंयुद्धंआसीत् तत्रकृष्णशंकरयोः प्रद्युम्नगुहयोः कुंभांडकूपकर्णाभ्यां बलस्य सांबस्यबाणपुत्रेण सात्यकेः बाणेन सहयुद्धंआसीत् तदाब्रह्मादयोदेवाः विमानैः युद्धंद्रष्टुंअगमन् ततः श्रीकृष्णः शंकरानुचरान्भूतप्रमथगुह्यकडाकिनीकूश्मांडादीन्शरैः द्रावयामास तदाशिवः कृष्णायपृथग्विधानिअस्त्राणिप्रायुंक्त तानिभगवान्प्रत्यस्त्रैः शमयामास ब्रह्मास्त्रस्यब्रह्मास्त्रं वायव्यस्यपार्वतं आग्नेयस्यपार्जन्यं पाशुपतस्यनारायणास्त्रं ततः कृष्णः जृंभणास्त्रेण शिवंमोहयित्वा बाणस्यसेनां जघान ततः स्कंदः प्रद्युम्नबाणैः पीडितः सन्असृक्विमुंचन्रणात्अपाक्रमत् कुंभांडकूपकर्णौमुशलार्दितौ संतौपेतुः तदाबाणसैन्यानिदुद्रुवुः ततोबाणः स्वसैन्यविशीर्यमाणंदृष्ट्वायुद्धेसात्यकिंहित्वा कृष्णंअभ्यद्रवत् ततः सः पंचशतानिधनूंषिआकृष्ययुगपत्एकैकस्मिन्द्वौद्वौशरौ संदधे हरिः तानिधनूंषियुगपच्छित्वा सारथिंरथंअश्वांश्चहत्वाशंखंअपूरयत् तदाबाणस्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

माताकोटरानाम्नी नग्नासती पुत्रप्राणरिरक्षया कृष्णस्यपुरः अवतस्थे कृष्णः तांअनिरीक्षमाणः सन् तिर्यङ्मुखोबभूव तावत्बा-
णः पुरंअविशत् एवंभगवता भूतगणेविद्राविते सति शैवः ज्वरः कृष्णंअभ्यपद्यत अथकृष्णः तंज्वरं दृष्ट्वा शीतज्वरंअसृजत् ततः तोज्व
रौयुयुधाते तदावैष्णवेनपीडितः शैवज्वरः भीतः सन्कृष्णंतुष्टाव ज्वरउवाच हेभगवन् अनंतशक्तिंत्वांनमामि किंच कालादि
कंसर्वंएषात्वन्मायैव अतः तन्नाशकंत्वांभजे एतत्तवजन्मभूमेःभारहरणायास्ति किंच हेविभो तवशीतज्वरेणअहंतप्तोऽस्मि या
वत्तेंघ्रिमूलं नोसेवेरन् तावद्देहिनांतापोयुक्तः सेवायां प्रवृत्तानांत्वनुचितइति श्रीभगवानुवाच हेत्रिशिरः तेप्रसन्नोस्मि ते
मज्ज्वरात्भयंव्येतु यः नौ इमंसंवादंस्मरति तस्यत्वया भयंनोत्पादनीयं इत्युक्तः शैवज्वरः अच्युतंनत्वागतः बाणस्तु रथंआरू
ढः सन् योत्स्यमानः कृष्णंअगात् ततः अच्युतेबाहुसहस्रेण बाणान्मुमुचे ततः कृष्णः चक्रेणतस्य बाहून्चिच्छेद तदा भक्तानुकं
पी शिवः कृष्णसमीपंएत्यतंअभाषत रुद्रउवाच त्वंपरब्रह्मासि यस्यनभआदयो नाभ्याद्यवयवाः सः भवान् लोककल्पः पुरु
षः असि विराड्रूपस्य तवायंअवतारः धर्मस्यगुप्त्यैजगतः अभ्युदयायवर्तते यन्मायामोहिताः पुत्रादिषु प्रसक्ताः दुःखसागरे उन्म
ज्जंतिनिमज्जंतिच किंच इमंनृदेहंलब्ध्वायः त्वत्पादौ नाद्रियेतसः शोच्यः किंच यः ईश्वरं विसृजतिसः अमृतंत्यक्त्वाविषंअत्तिअतः
अस्यविश्वस्थित्यादिहेतुंत्वांभवापवर्गायभजामइति किंच अयंबाणः ममप्रियः अस्यमयाअभयंदत्तं अतः अस्मिन् प्रसादः संपाद्य
तां श्रीभगवानुवाच हेभगवन्त्वंयत्आत्थतत्तवप्रियंकरवाम किंच भवतायन्निश्चितंतत् मयाअनुमोदितं अयंबाणः ममा
पिअवध्योस्ति यतः प्रह्लादायवरोदत्तो नवध्योमेतवान्वयइति तथापिअस्यगर्वनाशार्थंबाहवः छिन्नाः भुवः भारभूतंबलंचना १२
शितं अस्यअवशिष्टाः चत्वारोभुजाः अजरामराः भविष्यंति अयंबाणः तवपार्षदमुख्योभविष्यतिइति अभयंलब्ध्वाशिरसाकृ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष्णांप्रणम्यउषयासहप्राद्युम्निंरथंआरोप्यसमुपानयत् ततः कृष्णः सपत्नीकंप्राद्युम्निंपुरस्कृत्यध्वजादिभिरलंकृतांस्वराजधानीं
विवेश यःप्रातःउत्थायएवंकृष्णविजयंस्मरेत्तस्यपराजयोनस्यात् ५३ इतिदशमेत्रिषष्टितमः ६३ श्रीशुकउवाच
हेराजन् एकदासांबप्रद्युम्नादयः यदुकुमाराः विहर्तुंउपवनंजग्मुः तत्रसुचिरंक्रीडित्वातृषिताःजलंविचिन्वंतःसंतः निरुदकेकूपे
गिरिनिभंसरठंवीक्ष्यविस्मिताःसंतःकूपयातस्यउद्धरणेयत्नंचक्रुः यदापतितंतंपाशैः बद्ध्वासमुद्धर्तुंनाशक्नुवन्तदाकृष्णायआ
चरव्युः ततःकृष्णःतत्रागत्यतंवीक्ष्यलीलयावामकरेणउज्जहार ततः श्रीकृष्णकरस्पृष्टः सःतद्रूपंसद्यःविहायतप्तसुवर्णवर्णःदेवो
बभूव ततःभगवान्विद्वानपिजनेषुतन्निदानंविख्यापयितुंपप्रच्छ हेमहाभागत्वंकोसि अहंत्वांदेवोत्तमंगणयामि त्वंकेनक
र्मणाइमांदशांप्रापितः हेसुभद्रअत्रनःवक्तुंयोग्यंयदिमन्यसेतर्हिआख्याहि श्रीशुकउवाच इतिकृष्णेनपृष्टःराजामाधवंप्रणि
पत्याह नृगउवाच हेप्रभोअहंइक्ष्वाकुपुत्रःनृगोनामराजाऽस्मि दानिष्वाख्यायमानेषुयदितेकर्णमस्पृशं किंचहेनाथतवअवि
दितंकिंनु तथापितवआज्ञयावक्ष्ये हेभगवन्यावंत्यः भूमेः सिकताः तथादिवितारकाः तथावर्षधाराः तावतीः पयस्विनीःकपिल
वर्णाःसवत्साःसालंकृताः गाःस्वलंकृतेभ्यःद्विजपुंगवेभ्यःअहंप्रादां तथागोभूहिरण्यगृहाश्वहस्तिकन्यादासीतिलरूप्यश-
य्यावस्त्ररत्नरथांश्चप्रादाम् तथायज्ञैःइष्टंपूर्तंचचरितं एवंभूतस्यममकिंचित्संकटंप्राप्तंतत्शृणु कस्यचिद्विजमुख्यस्यभ्र-
ष्टागौःममगोधनेमिलिता साचअविदुषामयाअन्यस्मैविप्रायदत्ता ततः तेननीयमानांतांदृष्ट्वातत्स्वामी ममेतितंआह प्रति
ग्राहीनृगोमेदत्तवान् इतिआह एवंविवदमानौतौविप्रौमांऊचतुः भवान्दाताऽपहर्तेति तच्छ्रुत्वामेभ्रमः अभवत् ततः मयाउभौ
विप्रौप्रार्थितौ स्वामिनंप्रत्युक्तंगवांलक्षंप्रदास्यामि एषाप्रदीयतां प्रतिग्राहिणमपिएवमुक्तं भोद्विजौनरकेपतंतंमांसमुद्धरतम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततः स्वामी अहं नपतीच्छेइ स्युक्त्वागतः प्रतिग्राह्यपितथैवोक्त्वागतः तदा याम्यैः यमलोकं अहं नीतः सन् तत्र यमेन पृष्टः पूर्वत्वं अशु
भं भुंक्षे उत शुभमिति तदा पूर्वं अशुभं भुंजे इति मयोक्ते सति सः पत इति प्राह तावत् अहं पतन् सन् आत्मानं कृकलासं अद्राक्षं हे केश
व तव दासस्य मे स्मृतिः अद्यापि न विप्रनष्टा हे कृष्णा देवगतिं यांतं मां आज्ञां देहि इत्युक्त्वा तं परिक्रम्य स्वमौलिना पादौ स्पृष्ट्वा कृष्णे
न अनुज्ञातः विमान आरुहत् ततः कृष्णः राज्ञः शिक्षयन् परिजनं प्राह भोजनाः ब्रह्मस्वं ईषदपि अग्नेरपि दुर्जरं बत किमुत राज्ञाम्
नाहं हालाहलं मन्ये विषं यस्य प्रतिक्रिया ब्रह्मस्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधिर्भुवि ३३ हिनस्ति विषमत्तारं वह्निरद्भिः प्रशाम्य
ति कुलं समूलं दहति ब्रह्मस्वारणिपावकः ३४ ब्रह्मस्वं भुक्तं चेत् त्रिपुरुषं हंति प्रसह्य भुक्तं चेद् दशपूर्वान् दशापरान् पुरुषान् हं
ति किंच हृतवृत्तीनां विप्राणां क्रंदतां सतां अश्रुबिंदवः यावतः पांसून् गृह्णंति तावतोऽब्दान् ब्रह्मस्वहारिणः कुंभीपाकेषु पच्य
ते स्वदत्तां परदत्तां वा ब्रह्मवृत्तिं हरेच्चयः षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः अतः मे ब्रह्मस्वं न भूयात् हे मामकाः कृता
गसमपि विप्रं नमस्कुरुत यो न नमेत् सः मत्तो दंडभाक् स्यात् अपह्नतः विप्रार्थः हर्तारं अधः पातयति नृगं ब्राह्मणगौरिव भ
गवान् एवं विश्राव्य निजमंदिरं विवेश ४४ इति दशमे चतुःषष्टितमः ६४ श्रीशुक उवाच हे कुरुश्रेष्ठ सुहृद्दिदृक्षुः
बलभद्रः रथं आस्थितः सन् गोकुलं ययौ ततः गोपगोपीभिः परिष्वक्तः रामः पितरौ अभिवाद्य आशीर्भिः अभिनंद्य हे दाशार्ह
नः चिरं पाहि इत्युक्त्वा अंकं आरोप्य आलिंग्य नेत्रोदकैः सिषिचतुः ततो रामः गोपवृद्धान्नत्वा कनिष्ठैः वंदितः ततो गोपालाः श
मस्वेषु आरोग्यं पप्रच्छुः हे राम सर्वबांधवाः कुशलं आसते कच्चित् यूयं नः स्मरत किं किंच भवद्भिः कंसो हतः सुहृज्जनाः मोचि-
ताः रिपून्निर्जित्य दुर्गं आश्रिताः एतद् दृष्ट्वा ततो गोप्यः पप्रच्छुः हे राम कृष्णः सुखं आस्ते किं तथा मातापितरौ स्मरति किं असौ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पितरौद्रष्टुंआगमिष्यतिकिं किंच अस्माकंसेवां अनुस्मरतिकिं हेरामयदर्थेपतिपुत्रादीन्जहिमता: नः सद्यः त्यक्त्वागतः तस्यकृत
घ्नस्यवचः पुरस्त्रियः कथंगृह्णंति हेगोप्यः तत्कथयानः किं अपराः कथाः कथयत यथा अस्माभिर्विनातस्यकालोयाति तथैवतेनवि
नाअस्माकंपरंतुतस्य सुखेनअस्माकंदुःखेनेतिविशेषः एवंकृष्णस्य चरितंस्मृत्वास्त्रियोरुरुदुः तदारामः कृष्णस्यसंदेशैः ताः
सांत्वयामास तत्रचैत्रवैशाखौद्वौमासौवसन्सन्रामः क्षपासुस्त्रीगणैर्वृतः सन्यमुनोपवनेरेमे तदावरुणप्रेषितावारुणीदे-
वीवृक्षकोटरात्पतंतीस्वगंधेनसर्ववनंअध्यवासयत् बलःतंगंधंआघ्रायतत्रगतःसन्स्त्रीभिः सहमदिरांपपौ ततः स्रग्वीमत्तः
बलः जलक्रीडार्थंयमुनांआजुहाव ततः निजंवाक्यंअनादृत्यअनागतांतांहलाग्रेणआकृष्यआह हेपापेमांअवज्ञायनायासि अ
तः हलाग्रेणत्वांशतधानेष्यामि ततः यमुनाभीतासतीनत्वातंआह हेरामतवविक्रमंनजाने अतः हेभक्तवत्सल मांमोक्तुंअर्हसि ए
वंयाचितः रामः यमुनांविसृज्यस्त्रीभिः सहजलेविहृत्यबहिर्ययौ तदालक्ष्मीःतस्मैनीलांबरेभूषणानिमालांचददौ ततोरामः तैः
स्वलंकृतःसन्शुशुभे अद्यापियमुनाबलस्यवीर्यंसूचयंतीवदृश्यते एवंव्रजेरमतः रामस्यसर्वाः निशाः एकनिशेवयाताः ३३ इ
तिदशमेपंचषष्टितमः ६५ श्रीशुकउवाच हेराजन्रामेव्रजंगतेसतिपौंड्रकः अहंवासुदेवइतिदूतंकृष्णायप्राहिणोत् दू
तस्तुद्वारकांएत्यसभायांस्थितंकृष्णंराजसंदेशंअब्रवीत् अहंवासुदेवः एकएवनचापरः अतः त्वंमिथ्याभिधांत्यज किंच यानि
अस्मच्चिह्नानिमौढ्यात्बिभर्षितानित्यक्त्वामांशरणंएहि नोचेत्युद्धंदेहि श्रीशुकउवाच एवंतत्कथनंश्रुत्वाउग्रसेनाद
यः जहसुः ततः परिहासकथांअनुदूतंकृष्णः आह हेमूढमच्चिह्नानित्वयिप्रक्षेप्स्यामि हेअज्ञ युद्धेहतः त्वंकंकगृध्रवटैर्वृतःसन्
शुनांशरणंभविष्यसि ततः दूतः तंआक्षेपंस्वामिनेसर्वंअकथयत् कृष्णोपिरथंआस्थायकाशींजगाम तदापौंड्रकोपितदुद्योगं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ज्ञात्वाअक्षौहिणीभ्यांसंयुक्तः सन् पुरात् निश्चक्राम तस्य पृष्ठतो रक्षकः काशीपतिरपि तिसृभिः अक्षौहिणीभिः अन्वयात् तदा हरिः कृत्रिमवेषेण स्वसदृशं पौंड्रकं दृष्ट्वा जहास तदा अरयः शूलगदापरिघशक्त्यृष्टिप्रासतोमरासिपट्टिशबाणैः कृष्णं प्राहरन् कृष्णस्तु पौंड्रककाशिराजयोः चतुर्विधं बलं गदासिचक्रेषुभिः अर्दयत् ततः पौंड्रकं आह हे पौंड्रक दूतवाक्येन भवान् यत् मा आह तानि अस्त्राणि उत्सृजामि किंच त्वया मृषा धृतं मे अभिधानं त्याजयिष्ये किंच अहं यदि युद्धं नेच्छामि तर्हि शरणं व्रजामि इति क्षिप्त्वा बाणैः पौंड्रकं विरथीकृत्य चक्रेण तच्छिरः अहरत् तथा काशिपतेः शिरः बाणैः छित्वा काशिपुर्यां अपातयत् एवं स सरवं पौंड्रकं हत्वा द्वारकां आविशत् ततः सः पौंड्रकः हरेः रूपं बिभ्राणः तन्मयो भवत् ततः राजद्वारे पतितं काशिपतेः शिरः आलोक्य जनाः किमिदं कस्य वा वक्त्रं इति संशयं कृतवंतः ततः काशिपतेः शिरः इति ज्ञात्वा तत्स्त्रियः पुत्रबांधवाश्च हाहताः इत्युक्त्वा प्रारुदन् ततः तस्य पुत्रः सुदक्षिणः पितुः उत्तरक्रियां कृत्वा निहत्य पितृहंतारं यास्याम्यपचितिं[1] पितुः इति बुद्ध्या निश्चित्य सोपाध्यायः सुदक्षिणः शिवं पूजयामास ततः शिवः प्रीतः सन् तस्मै वरं वृणीष्वेत्युक्तवान् सः पितृहंतृवधोपायं वव्रे तदा शिवः आह हे सुदक्षिण त्वं ब्राह्मणैः सह अभिचारविधानेन दक्षिणाग्निं यज सः अग्निः अब्रह्मण्ये प्रयोजितश्चेत्तव संकल्पं साधयिष्यति इत्यादिष्टः सुदक्षिणः तथा चक्रे ततः कुंडात् मूर्तिमान् अग्निः उत्पन्नः ततः सोग्निः अतिभीषणः सन् द्वारकां ययौ तं विलोक्य सर्वे द्वारकौकसः तत्रसुः ततः ते सर्वे भयातुराः संतः भगवंतं आहुः हे त्रिलोकेश पुरं प्रदहतः वन्हेः त्राहि त्राहि ततो भगवान् स्वानां भयं दृष्ट्वा प्रहस्य मा भैष्ट अहं रक्षिष्यामि इत्याह ततः कृष्णः तां शैवीं कृत्यां ज्ञात्वा तन्नाशार्थं चक्रं आदिशत् तत्सूर्यकोटिप्रतिमं सुदर्शनं कृत्याग्निं अपीडयत् ततः अस्त्रौजसा प्रतिहता कृत्या काशीं गत्वा सर्त्विक्जनं सुदक्षिणं समदहत् तदनुप्रविष्टं सुदर्शनं सर्वां काशीं दग्ध्वा भूयः कृष्णस्य पार्श्वे उपातिष्ठत् यः एनं उत्तम

१ निष्कृतिम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

श्लोकविक्रमंश्रावयेत्शृणुयात्वासः सर्वपापैः प्रमुच्यते ४३ इतिदशमेषट्षष्टितमः ६६ राजोवाच हेब्रह्मन् अद्भुत
कर्मणः रामस्यचरितंभूयः श्रोतुइच्छामि श्रीशुकउवाच हेराजन् नरकस्यसखाद्विविदोनामवानरः सख्युः आनृण्यंकुर्वन्सन्
पुरग्रामाकरगोष्ठान्अदहत् क्वचित्शैलान्उत्पाट्यतैः देशान्अचूर्णयत् कदाचित्समुद्रमध्यस्थः सन्दोर्भ्यांजलंउद्धृत्यतीरेवर्तमा
नान्देशान्प्लावयामास तथाऋषिमुख्यानांआश्रमान्भग्नवनस्पतीन्कृत्वाविष्ठामूत्रैः अग्नीन्अदूषयत् तथापुरुषान्स्त्रीश्चगि
रिगुहासुनिक्षिप्यशैलैः पिदधे एवंदेशान् अपकुर्वन्स्त्रीः दूषयन् रैवतकगिरिंययौ तत्रस्त्रीयूथगंरामंवारुणींमदिरांपीत्वागाय
तंदृष्ट्वावानरः शाखाआरुह्यद्रुमान्कंपयन् आत्मानंदर्शयन्किलकिलाशब्दंचक्रे ततः तरुण्यः तस्यकपेः धार्ष्ट्यंवीक्ष्यजहसुः सः
कपिः रामस्यपश्यतः सतः तासांस्वगुदंदर्शयन् ताः हेलयामास ततः बलः क्रुद्धः सन्ग्राव्णातंप्राहरत् कपिः ग्रावाणंवंचयित्वाम
दिराकलशंगृहीत्वातंनिर्भिद्यरामंकोपयन् योषितांवासांसिआकृष्यपाटितवान् एवंतस्यकपेः तत्कर्मदृष्ट्वारामः क्रुद्धः सन्तंहं
तुंमुसलंहलंचआदत्त ततः द्विविदोपिपाणिनाशालवृक्षंउत्पाट्यबलराममूर्धनिअताडयत् रामः तंवृक्षंमूर्ध्निगृहीत्वातंकपिंमु
सलेनाहनत् तदाकपिः हतमस्तकः सन्गैरिकयागिरिरिवशुशुभे ततः अन्येनवृक्षेणरामंअहनत् रामः तंवृक्षंशतधाअच्छिन
त् एवंयुद्ध्यन्वनंनिर्वृक्षंअकरोत् ततः कपिः बलरामोपरिशिलावर्षंअकरोत् बलः तत्सर्वंचूर्णयामास ततः कपीश्वरः मुष्टि
भ्यांरामवक्षसिअताडयत् रामोपिक्रुद्धः सन्बाहुभ्यांकंठमूलेतंपीडयामास सः रुधिरंवमन् अपतत् पततातेनपर्वतः चकंपे
ततः अंबरेपुष्पवर्षिणांसुरादीनांजयशब्दः नमः शब्दः साधुसाधुइतिशब्दश्चअभूत् एवंद्विविदंहत्वाजनैः स्तूयमानः रामः स्वपु
रंआविशत् २८ इतिदशमेसप्तषष्टितमः ६७ श्रीशुकउवाच हेराजन्दुर्योधनसुतांलक्ष्मणांस्वयंवरस्थांसांबः अहरत् त

दा कौरवाः क्रुद्धाः संतः ऊचुः अयंदुर्विनीतः अस्मान्कदर्थीकृत्य बलात्कन्यांअहरत् अतः इमंबध्नीत वृष्णयः किंकरिष्यंति येअ
स्मद्दत्तांमहीं भुंजंते निगृहीतंपुत्रंश्रुत्वायदि इह एष्यंति तर्हि भग्नदर्पाः शांतिं यास्यंति इतिकुरुवृद्धभीष्मयुताः कर्णशलभूरियज्ञ
केतुसुयोधनाः षट् सांबंबद्धुं आरेभिरे ततः सांबः तान्दृष्ट्वा चापंप्रगृह्य तस्थौ तेसांबंआसाद्य बाणैः समाकिरन् सांबोपिचापंवि-
स्फूर्ज्य कर्णादीन्बाणैः विव्याध चतुर्भिः चतुरोवाहान् एकैकेनसारथीन् एकैकेनरथिनः विव्याध तेषड्वीराः तस्यतत्कर्मअपूजय
न् ततः तेचत्वारः वीराः सांबस्यचतुरोहयान्जघ्नुः एकः सारथिंजघ्ने अन्यः धनुः चिच्छेद एवंकुरवः तंसांबंविरथीकृत्यबद्ध्वा तं
स्वकन्यांचगृहीत्वा स्वपुरंविविशुः ततोयादवाः नारदात्तच्छ्रुत्वाक्रुद्धाः संतः कुरून्प्रतिउद्यमंचक्रुः तदारामः तान्सांत्वयित्वा
तेषांवृष्णीनांचकलहंअनिच्छन्ब्राह्मणैः कुलवृद्धैश्चसह हास्तिनपुरंजगाम ततः गजाह्वयंगत्वाउपवनेआस्थितः सन्धृतरा
ष्ट्रंप्रतिउद्धवंप्रेषयामास सः उद्धवः तत्र गत्वा धृतराष्ट्रादीन्नत्वारामंआगतंअब्रवीत् तच्छ्रुत्वाप्रीताः संतः तंअर्चयित्वाउपाय
नहस्ताः रामंअभिययुः ततः तेकुरवोरामंसंगम्यविधिवत्संपूज्यशिरसाप्रणेमुः ततः परस्परंकुशलंअपृच्छन् अथरामः तान्ब
भाषे हेकुरवः उग्रसेनोराजा वः यत् आज्ञापयतितत्श्रुत्वाशीघ्रंकुरुध्वं यूयंबहवः अधर्मेणएकंधार्मिकंजित्वा अबध्नीत तत् बं
धूनांऐक्यकाम्यया अहंसहे परंतुतंआनीयआशुसमर्पयत एवंबलदेवस्यवचः श्रुत्वाकुरवः क्रुद्धाः संतः ऊचुः अहोपादरक्षा
शिरः आरोढुंइच्छति इदंमहच्चित्रं किंच एतेअस्मद्दत्तनृपासनाः संतः अस्मदुपेक्षया चामरव्यजनशंखछत्रकिरीटासनशय्याः
उपभुजते अधुनायदूनांराजचिह्नैः अलं यतः गतत्रपाः संतः यादवाः अस्मान्आज्ञापयंति श्रीशुकउवाच हेराजन्तेअस १५
भ्याः रामंएवंपरुषंवचः आश्राव्यपुरंअविशन् एवंकुरूणांदौःशील्यंदृष्ट्वा रामः क्रुद्धः सन् अवोचत् अहोअहंएतेषांशमंइच्छ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न् क्रुद्धान् यदून् कृष्णं च सांत्वयित्वा इह आगतः ते इमे मंदमतयः मां अवज्ञाय अवाच्यशब्दान् अब्रुवन् किंच यस्य आज्ञावर्तिनः लोक
पालाः सः उग्रसेनः विभुर्न किल किंच येन श्रीकृष्णेन पारिजातः आनीय भुज्यते यस्य पादयुगं श्रीः उपास्ते सः कृष्णः राजचिह्नार्हो न
भवति किं किंच यस्य अंघ्रिरजः लोकपालैः ब्रह्मादिभिश्च शिरोभिः धृतं तस्य नृपासनं क्व किंच वृष्णयः कुरुभिर्दत्तं भूखंडं भुंजते य
यं वृष्णयः उपानहः कुरवः शिरः अहो एवं मत्तानां रूक्षाः गिरः कः सहेत इत्युक्त्वा अद्य निष्कौरवां पृथ्वीं करिष्यामीति क्रुद्धः सन् ह
लं गृहीत्वा उत्तस्थौ ततः हलाग्रेण पुरं उत्पाट्य गंगायां विचकर्ष तदा कौरवाः जातसंभ्रमाः संतः लक्ष्मणया सह सांबं पुरस्कृत्य त
मेव शरणं जग्मुः ऊचुश्च हे राम राम तव प्रभावं न विदाम मूढानां नः अपराधं क्षंतुं अर्हसि किंच हे राम अस्य जगतः स्थित्यादीनां त्व
मेव हेतुः किंच हे अनंत इदं भूमंडलं लीलया त्वमेव मूर्ध्नि बिभर्षि तव कोपः अखिलशिक्षार्थं अस्ति हे विश्वकर्मन् ते नमोस्तु त्वां व
यं शरणंगताः श्रीशुक उवाच एवं प्रपन्नैस्तैः प्रसादितः रामः माभैष्टेत्यभयं ददौ तदा दुर्योधनः कुंजरान् शतानि १२ अश्वान्
१२०००० रथाः ६००० दास्यः १००० एवं पारिबर्हं ददौ ततो रामः तत्सर्वं प्रतिगृह्य ससुतः सस्नुषः प्रायात् ततः स्वपुरं प्रविष्टः सन् बंधू
न् समेत्य सभामध्ये स्वचेष्टितं शशंस अद्यापि एतत्पुरं रामविक्रमं सूचयत् गंगायां दक्षिणतः उन्नतं अनु दृश्यते ५४ इति द
शमे अष्टषष्टितमः ६८ श्रीशुक उवाच हे राजन् नरकं निहतं श्रुत्वा तथा एकेन कृष्णेन बह्वीनां योषितां विवाहं च श्रुत्वा एके
न वपुषा युगपत् पृथग्गृहेषु षोडशसहस्रस्त्रियः कथं परिणीतवान् एतत् चित्रं द्रष्टुं नारदः सर्वशोभाढ्यां द्वारकां अगात् तस्यां षो
डशसहस्रगृहैः समलंकृतं श्रीकृष्णस्य गृहं विवेश तत्र हरेः पत्नीनां भवनेषु मध्ये एकतमं गृहं विवेश ततो नारदः तस्मिन् गृहे व्यजने
न परिवीजयंत्या रुक्मिण्या सह श्रीकृष्णं ददर्श ततो भगवान् तं नारदं वीक्ष्य श्रीपर्यंकात् उत्थाय तं शिरसा प्रणम्य सांजलिः सन् स्वे आ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सनेउपवेशयामास ततः भगवान् तच्चरणौप्रक्षाल्यतंसंपूज्याह हेब्रह्मन्वयंतवकिंकरवाम श्रीनारदउवाच हेविभोअयंतेअ
वतारःजगतःनिःश्रेयसायअस्ति अतःखलानांदमःसाधुसमाननंचयुक्तं हेहरेतवअंघ्रियुगलंदृष्टंअतःकृतकृत्योस्मि श्रीशुक
उवाच ततोनारदःअन्यत्गेहंप्राविशत् तत्रापिस्त्रियाउद्धवेनचसहअक्षैःक्रीडंतंददर्श ततःतेनभक्त्यापूजितः हेनारदत्वंकदा
आयातःइतिपृष्टः किंच अपूर्णैःअस्मदादिभिःपूर्णानांवःकिंकर्तव्यं तथापिनःजन्मशोभनंकुरु ततःतूष्णीमुत्थायअन्यत्गेहं
अगात् तत्रापिशिशून्लालयंतंगोविंदंअचष्ट ततोऽन्यस्मिन्गृहेस्नानायउद्युक्तंअपश्यत् कुत्रचित्वितानाग्नीन्जुह्वंतं कुत्र०
पंचमहायज्ञैःयजंतं कु०द्विजान्भोजयंतं कुत्र० अवशेषितंभुंजानं कु० संध्याउपासीनं कु० ब्रह्मजपंतं कु० असिवर्मसुखड्ग
चर्मभ्यांचरंतं कु० अश्वादिभिश्चरंतं कु० पर्यंकेशयानं कु० बंदिभिःस्तूयमानं कु० उद्धवादिभिःमंत्रयंतं कुत्र० जलक्रीडारतं
कु० द्विजेभ्यःगाःददतं कुत्र० इतिहासपुराणादिशृण्वंतं कु० हास्यकथयाहसंतं क्वापिधर्मसेवमानं क्वापिअर्थकामौसेवमानं
कु० परंपुरुषंध्यायंतं कु० गुरून्शुश्रूषंतं कु० कैश्चिद्विग्रहंकुर्वंतं कु० मैत्रींकुर्वंतं कु० सतांशिवंसंचिंतयंतं कु० पुत्रान्कन्याश्च
विवाहयंतं कु० दुहितृजामात्रादीन्स्वगृहात्तद्गृहंप्रतिनयंतं कु० तत्तद्गृहात्पुनरानयंतं कु० देवान्यजंतं कु० पूर्तकर्मकुर्वंतं कु० मृ
गयांचरंतं क्वचित् तत्तद्रावबुभुत्सया गृहादिषुवेषांतरंधृत्वाचरंतंअपश्यत् एवंहरिंदृष्ट्वानारदःप्रहसन्उवाच हेयोगेश्वर तेयो
गमायाः विदामः हेदेव मांअनुज्ञांदेहि अहंतवलीलांगायन्लोकान्पर्यटामि श्रीभगवानुवाच हेब्रह्मन्अहंधर्मस्यकर्तावक्ता
अनुमोदितोस्मि अतःधर्मंलोकान्शिक्षयन्आस्थितः हेपुत्रत्वंमाखिद श्रीशुकउवाच हेराजन् नारदः एवंभगवतःयोगमा- १६
यामहोदयंदृष्ट्वाविस्मितःअभूत् ततः श्रीकृष्णेनधर्मार्थकामेषुसत्कृतःनारदः तंकृष्णंस्मरन्ययौ एवंवर्तमानःभगवान्स्त्रीणांगृहे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शुरेमे यः हरेः कर्माणि गायति शृणोति अनुमोदते तस्य भगवति भक्तिर्भवति ४५ इतिदशमेएकोनसप्ततितमः ६९ श्रीशुक
उवाच हे राजन् उषसि प्राप्तायां सत्यां श्रीकृष्णैः गृहीतकंठ्यः माधवस्त्रियः कूजतः कुक्कुटान् अशपन् तदा पक्षिणः बंदिनइव श्रीकृष्णं
बोधयंतः संतः अकूजन् तं मुहूर्तं रुक्मिण्यादयः स्त्रियः पत्यालिंगनवियोगं प्राप्य नामृष्यन् तदा श्रीकृष्णः ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय आचम्य
आत्मानं दध्यौ अथ अंभसि स्नात्वा वाससी परिधाय संध्यां उपास्य अग्निं हुत्वा गायत्रीं जजाप ततः सूर्यं उपस्थाय देवर्षिपितॄन् तर्पयित्वा
विप्रानभ्यर्च्य दिने दिने स्वलंकृतेभ्यः विप्रेभ्यः स्वलंकृताः सवत्साः गाः बंद्वं[१] ददौ ततः गुर्वादीन् नत्वा मंगलानि स्पृष्ट्वा वस्त्रभूषणादिभिः
आत्मानं भूषयामास ततः आज्यं आदर्शं च अवलोक्य सर्ववर्णान् अमात्यादिसेवकांश्च कामैः प्रतोष्य विप्रादिभ्यः स्रक्ताम्बूलादी
नि दत्वा स्वयं अग्रहीत् तावत् सूतः रथं आनीय प्रणम्य अग्रतः स्थितः ततो भगवान् सात्यक्युद्धवयुतः सन्[२] रथं आरुहत् ततः सुध
र्माख्यां सभां प्रविश्य परमासने उपविष्टः सन् वृष्णिभिर्वृतः चंद्रइव शुशुभे तत्र परिहासकाः नानाहास्यरसैः विभुं तोषयामासुः नटा
चार्याः नर्तक्यश्च ननृतुः जगुश्च सूतायाः तुष्टुवुः ब्राह्मणाः राज्ञां कथाः चक्रुः तदा एकः पुरुषः आगतः सः द्वारपालैः प्रवेशितः सन्
कृष्णं नत्वा राज्ञां जरासंधनिरोधजं दुःखं अकथयत् हे हरे ये नृपाः जरासंधस्य दिग्विजये नम्रतां न ययुः ते द्वे अयुते जरासंधेन दुर्गे नि
रुद्धाः आसन् ते त्वां ऊचुः हे कृष्ण कृष्ण अव यं त्वां शरणं याताः अतः मागधाख्यकर्मपाशात् नः मोचय युष्मत्प्रजाः नः पीडयति तत्र
यद्युक्तं तद्विधेहि दूतः आह इति ते पादमूलं प्रपन्नानां तेषां शं विधीयतां श्रीशुकउवाच इतिदूते प्रवदति सति नारदः प्रादुरासी
त् भगवान् तं दृष्ट्वा उत्थाय शीर्ष्णा ववंदे ततः विधिवत् संपूज्य तं मुनिं बभाषे हे मुने त्रयाणां लोकानां अभयं अस्ति किं किंच लोके त

१ चतुर्दशानां लक्षाणां सप्ताधिकशतांशकः बद्वं चतुरशीत्यग्रसहस्राणि त्रयोदश. २ एवं सर्वगृहेभ्यः पृथक् पृथक् निर्गत्य अनंतरं एकएव सन्.

भा.द. वअविदितंकिंचिन्नास्ति अतःपांडवानांचिकीर्षितंपृच्छामहे श्रीनारदउवाच हेविभोत्वेदुरत्ययाःमायाःमयाबहुशोदृष्टाः तवेहि उ.चू.
१७ तंकः वेदितुंअर्हति हेब्रह्मन् अथापियुधिष्ठिरस्यचिकीर्षितंकथयामि हेविभोयुधिष्ठिरःराजसूयेनत्वांयष्टुंइच्छति तत्भगवान्अ
नुमोदतां तस्मिन्यज्ञेत्वांदिदृक्षवःसुरादयःराजानश्चसमेष्यंति किंच तत्रागताःसर्वेत्वद्दर्शनादिनापूताःभविष्यंति श्रीशुकउवा०
हेराजन्तत्नारदोक्तंश्रुत्वाकेशवःउद्धवंआह श्रीभगवानुवाच हेउद्धवत्वंनःसुहृत् अतःअत्रयत्कर्तव्यंतत्ब्रूहि तत्करवाम
एवंउक्तःउद्धवःभगवदाज्ञांशिरसाधृत्वाअभाषत ४७ इतिदशमेसप्ततितमः ७० श्रीशुकउवाच हेराजन्उद्धवःएवं
श्रीकृष्णोक्तंश्रुत्वानारदस्यसभ्यानांकृष्णस्यचमतंज्ञात्वाअब्रवीत् उद्धवउवाच हेदेवऋषिणायदुक्तंयुधिष्ठिरस्यसाहाय्यं
तत्कार्यंतथाराज्ञांरक्षाचकार्या तत्रादौराजसूयार्थंगंतव्यं तेनउभयमपिसेत्स्यति किंच हेगोविंदराज्ञःविमुचतःतवयशोभ-
विष्यति सःजरासंधःभीमसेनंविनाअन्येषांदुःसहः अतःभीमेनद्वंद्वयुद्धेजेतव्यः यतःसःविप्रैःअर्थितःसन्नप्रत्याख्याति अ
तःब्रह्मवेषंधृत्वाभीमेनतंप्रतियुद्धंभिक्षितव्यं ततोभीमःतवसन्निधौतंहनिष्यति हेभगवन्जरासंधेनरुद्धानाराज्ञांस्त्रियःतव
विशदंकर्मगृहेषुगायंति अतःएवंभूतानांतासांकृपयात्वयातथैवकर्तव्यं हेभगवन्जरासंधवधःकृतश्चेत्शिशुपालवधादयो
पिसुलभाःभविष्यंति श्रीशुकउवाच हेराजन्इतिउद्धववचःनारदःयदुवृद्धाःकृष्णश्चअपूजयन् अथकृष्णःइंद्रप्रस्थंप्र-
तिगमनायदारुकादीन्आदिशत् ततःवसुदेवादीन्प्रणम्यस्त्रीभिःप्रयाणंकारयित्वासूतानीतंस्वरथंआरुह्यचतुरंगसेनया
सहनिराक्रामत् ततोनारदःश्रीकृष्णेनसत्कृतःसन्तंप्रणम्यतन्निश्चितंनिशम्यविहायसाययौ ततोभगवान्राजदूतंउवाच वः १७
भद्रमस्तु यूयंमाभैष्टजरासंधंघातयिष्यामि इत्युक्तःदूतःतत्रगत्वानृपान्यथावत्अवदत् तेपिश्रीकृष्णस्यदर्शनंप्रत्यैक्षंत ततो

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हरिः आनर्तादिदेशान् अतिक्रम्य इंद्रप्रस्थं अगमत् ततः तं श्रीकृष्णं आगतं श्रुत्वा युधिष्ठिरः सोपाध्यायः सुहृद्वृतः सन् हृषीकेशं अ-
भ्येत्य भ्रातृभिः सह परिषस्वजे ततः श्रीकृष्णः युधिष्ठिरं भीमं च नत्वा अर्जुनेन आलिंगितः यमाभ्यां वंदितः सन् ब्राह्मणान् वृद्धान्
नमस्कृत्य कौरवादीन् मानयामास ततो भगवान् सुहृद्वृतः सन् स्वलंकृतं हास्तिनपुरं विवेश तदा पौराणां स्त्रियः तल्पे पतीन् गृह
कर्म च विसृज्य कृष्णं सभार्यं द्रष्टुं आगताः सत्यः गृहान् अधिरुह्य तं पुष्पैः विकीर्य मनसा उपगुह्य वीक्षितेन स्वागतं विदधुः किं
कृष्णपत्नीः वीक्ष्य ऊचुः अमूभिः किं पुण्यं कृतं यासां चक्षुषां हरिः उत्सवं ददाति ततः पौराः तत्र तत्र कृष्णं अपूजयन् एवं सत्कृ
तः भगवान् राजमंदिरं प्राविशत् ततः पृथा कृष्णं विलोक्य पर्यंकात् उत्थाय परिषस्वजे ततो युधिष्ठिरः गोविंदं गृहं आनीय हर्षेण
अभिभूतः सन् पूजां नाविदत् ततः कृष्णः पितृष्वसुः गुरुस्त्रीणां च वंदनं चक्रे द्रौपद्या सुभद्रया च स्वयं वंदितः ततः द्रौपदी रु
क्मिण्याद्याः कृष्णपत्नीः वस्त्रभूषणादिभिः आनर्च ततो युधिष्ठिरः ससैन्यं सभार्यं कृष्णं सुखं निवासयामास ततः श्रीकृष्णः अ
र्जुनयुतः सन् खांडवेन वह्निं तर्पयित्वा तत्र मयं मोचयित्वा राज्ञः प्रियचिकीर्षया तत्र कतिचिन्मासान् उवास ४६ इति दशमे
एकसप्ततितमः ७१ श्रीशुक उवाच हे राजन् एकदा मुनिविप्रक्षत्रियवैश्यभ्रात्राचार्यकुलवृद्धादिभिर्वृतः युधिष्ठिरः
सभामध्ये स्थितः सन् एषां शृण्वतां सतां श्रीकृष्णं आह युधिष्ठिर उवाच हे गोविंद अहं राजसूययज्ञेन तव विभूतीः यक्ष्ये तत्
संपादय किंच एषः लोकः तव पादकमलसेवानुभावं पश्यतु श्रीभगवानुवाच हे राजन् त्वया सम्यक् निश्चितम् येन कर्मणा
तव कीर्तिः सर्वलोकव्याप्ता भविष्यति किंच अयं क्रतुराट् ऋषिपितृदेवसुहृदां ईप्सितः अस्ति अतः सर्वान् राज्ञः विजित्य पृथ्वीं वशे
कृत्वा संभारान् संपाद्य क्रतुं अनुतिष्ठ श्रीशुक उवाच हे राजन् एवं भगवद्वाक्यं श्रुत्वा युधिष्ठिरः प्रीतः सन् दिग्विजयार्थं भ्रातॄन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अयुंक्त दक्षिणस्यांसृंजयैः सहसहदेवं प्रतीच्यांमत्स्यैः सहनकुलं उदीच्यांकेकयैः सहअर्जुनं प्राच्यांमद्रकैः सहभीमं ततः तेनृ
पान्विजित्यदिग्भ्यः धनंआनीय युधिष्ठिरायददुः ततः हरिः जरासंधंअजितंश्रुत्वानृपतेः ध्यायतः सतः उद्धवोक्तंउपायंआह ततः
भीमः अर्जुनः श्रीकृष्णश्चएतेत्रयः ब्राह्मणाः भूत्वागिरिव्रजंजग्मुः ततः तेआतिथ्यवेलायांतत्रगत्वाजरासंधंअयाचंत हेराजन्दू
रंआगतान्अतिथीन्विद्धि तेभद्रंअस्तु यत्वयंकामयामहेतत्प्रयच्छ किंच यथासाधूनांअकार्यंनास्ति यथाचतितिक्षूणां
दुःसहंनास्ति तथादातृणांअदेयंनास्ति समदर्शिनांशत्रुर्नास्ति अतः किंविशेषनिर्देशेन किंच यः अनित्येनशरीरेणयशः नसंपा
दयतिसशोच्यः निंद्यश्च हरिश्चंद्रोरंतिदेवउंछवृत्तिः शिबिर्बलिः व्याधः कपोतोबहवोह्यध्रुवेणध्रुवंगताः श्रीशुकउवाच हेरा
जन् ततः जरासंधः आकृत्यादिभिः तान्क्षत्रियान्ज्ञात्वाअचिंतयत् एतेब्रह्मलिंगधराः राजन्यबंधवः संति तथापितेभ्यः आत्मान
मपिभिक्षितंददामि यतः विप्रव्याजेनविष्णुनाऐश्वर्यात्भ्रंशितस्यबलेः कीर्तिः श्रूयते गुरुणावारितोपिबलिः द्विजरूपिणेवि
ष्णवेमहींप्रादात् किंच ब्राह्मणकार्यार्थंविपुलंयशः असंपादयताक्षात्रदेहेनकोनुअर्थः नकोपीतिनिश्चित्यकृष्णार्जुनभीमान्आ
ह हेविप्राः कामः व्रियतां वः आत्मशिरोपिददामि श्रीभगवानुवाच हेराजेंद्र नः द्वंद्वयुद्धंदेहि वयंयुद्धार्थिनः प्राप्ताः अन्नार्थिनो
न असौवृकोदरः अयंअर्जुनः अनयोः मातुलेयंमांकृष्णंतेरिपुंविद्धि एवंश्रुत्वाराजाउच्चैः प्रहस्य अमर्षितः सन्आह हेमंदाः तर्हिवः
युद्धंददामि परंतुहेकृष्ण भीरुणात्वयानयोत्स्ये अयंअर्जुनोपिमेसमोन भीमस्तुल्यबलोऽस्ति इत्युक्त्वाभीमसेनायमहतींगदां
दत्वाद्वितीयांस्वयंआदायपुराद्वहिर्निर्जगाम ततः रणांगणेअन्योन्यंसंयुक्तौभूत्वागदाभ्यांजघ्नतुः ततः विचित्राणिमंडलानिचर १८
तोस्तयोः युद्धंशुशुभे ततः गदयोः चटचटइतिशब्दः अभवत् एवंतयोः प्रहरतोः निर्विशेषंयुद्धंअभूत् एवंदिवायुद्ध्वातोः निशिसु

१ मुद्गलः २ अनित्येनशरीरेणलोकंगनाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्त्द्वत्तिष्ठतोः सतोः सप्तविंशतिदिनानिनिरगमन् ततः एकदाभीमः कृष्णंप्राह हेमाधवजरासंधंजेतुंअहंनशक्तः ततः शत्रोर्जन्ममृ
तींजराकृतंजीवितंचविद्वान् श्रीकृष्णः स्वतेजसा भीमंआप्याययत् अचिंतयच्च ततः हरिः करेणशाखांगृहीत्वापाटयन्निवभी
मंसंकेतेनदर्शयामास भीमः तद्विज्ञायशत्रुंपादयोः गृहीत्वाभूमौनिपात्यएकंपादंपदाक्रम्यदोर्भ्यांअन्यंपादंप्रगृह्यगुदतः पाट
यामास ततः एकपादोरुवृषणकटिपृष्ठस्तनांसबाह्वक्षिभ्रूकर्णेद्वेशकले प्रजाददृशुः एवंमागधेनिहतेसतिमहान्हाहाकारः आसी
त् ततः कृष्णार्जुनौभीमंआलिंग्यपूजयामासतुः ततोभगवान्जरासंधपुत्रंसहदेवंमगधानांपतिंअभ्यषिंचत् ततः मागधेनरु
द्धान्राज्ञः मोचयामास ४८ इतिदशमेद्विसप्ततितमः ७२ श्रीशुकउवाच हेराजन्येअष्टशताधिकविंशतिस
सहस्त्रंराजानः दिग्विजयेजरासंधेननिर्जिताः गिरिद्रोण्यांरुद्धाश्चतेमलिनाः शुष्कमुखाः संरोधपरिकर्शिताः ततोनिर्गताः संतः
कृष्णंददृशुः कथंभूतं घनश्यामंश्रीवत्सांकम् शंखचक्रगदापद्मधरं वनमालायुतं एवंभूतंकृष्णंदृष्ट्वामूर्धभिः प्रणम्यप्रांजल
यः संतः गीर्भिः प्रशशंसुः राजानऊचुः हेदेवतुभ्यंनमः घोरसंसृतेः निर्विण्णान्नः पाहि हेनाथएनंजरासंधंवयंदोषंदृष्ट्या
नपश्यामः यतः राज्ञांराज्यच्युतिः तवानुग्रहः किंच मदोन्नद्धः नृपः श्रेयोनविंदते तवमायामोहितः सन्संपदः अचलाः मन्य
तेवयंपुरामदांधाः संतः त्वांअविगणय्यास्थिताः तएववयंअद्यतवचरणौस्मरामः अतः वयंराज्यंनस्पृहयामहे तस्मात्तवचर
णाब्जयोः अविस्मृतिः येनस्यात्तथाउपायंसमादिश कृष्णायवासुदेवायहरयेपरमात्मने प्रणतक्लेशनाशायगोविंदायनमोन-
मः श्रीशुकउवाच एवंराजभिः स्तूयमानः भगवान्तान्आह श्रीभगवानुवाच हेभूपाः अद्यप्रभृतिवः मयिसुदृढाभक्तिः
अस्तु भवद्भिः मद्भजनंकर्तव्यमितिनिश्चितं एतद्दिष्ट्या किंच नृणांश्रीमदेनउद्धतंनपश्यामि यतः हैहयोनाहुषोवेनोरावणो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नरकोपरे एतेश्रीमदेनस्थानात्भ्रंशिताः यूयंएतत्ज्ञात्वा मांयज्ञैःयजंतःसंतःधर्मेणप्रजाःरक्षत किंच देहादौउदासीनाःसंतःम
यिमनःआवेश्यअंतेमांयास्यथ श्रीशुकउवाच कृष्णःनृपान्इत्यादिश्यततस्तेषांमज्जनकर्मणिपुरुषान्स्त्रियश्चन्ययुंक्त
ततःतेषांसहदेवेनवस्त्रभूषणादिभिःपूजांकारयामास एवंमुकुंदेनपूजिताःराजानःतंकृष्णंध्यायतःसंतःरथान्आरुह्यस्वदे
शान्आगत्यकृष्णचेष्टितंप्रकृतिभ्यःजगदुः ततःश्रीकृष्णःसहदेवेनपूजितःसन्पार्थाभ्यांसंयुतःप्रायात् ततःतेजितारयः
इंद्रप्रस्थंगत्वाशंखान्दध्मुःतच्छ्रुत्वाजनाःमागधशांतंमेनिरे युधिष्ठिरःपूर्णमनोरथःआस ततःभीमार्जुनजनार्दनाःयुधिष्ठि
रंनत्वासर्वंअकथयन् तत्भगवदनुकंपितंज्ञात्वा युधिष्ठिरःआनंदाश्रुकलामुंचन्सन्किंचननोवाच ३५ इतिदशमेत्रिस
प्ततितमः ७३ श्रीशुकउवाच हेराजन्युधिष्ठिरःएवंकृष्णस्यअनुभावंश्रुत्वाप्रीतःसन्तंअब्रवीत् युधिष्ठिरउवा
च हेभगवन्येसनकादयःत्रैलोक्यगुरवोपियस्यतवआज्ञांशिरसावहंति सःत्वंईशमानिनांनःआज्ञांधत्से तत्अत्यंतवि
डंबनं तथापिपरमात्मनःतवतेजःकर्मभिःनवर्धतेनन्ह्रसतेच हेअजिततवभक्तानांअहंममेतित्वंतवेतिभेदबुद्धिर्नास्ति किं
पुनस्तवनास्तीतिवक्तव्यं श्रीशुकउवाच इत्युक्त्वाकृष्णानुमोदितःयुधिष्ठिरःयज्ञोचितेवसंतादिकालेहोतृप्रमुखान्
ऋत्विजःवव्रे तेच व्यासः१ भरद्वाजः २ सुमंतुः ३ गौतमः ४ असितः ५ वसिष्ठः ६ च्यवनः ७ कण्वः ८ मैत्रेयः ९ कवषः१०
त्रितः ११ विश्वामित्रः १२ वामदेवः १३ सुमतिः १४ जैमिनिः १५ क्रतुः १६ पैलः १७ पराशरः १८ गर्गः १९ वैशंपायनः २० अथ
र्वा २१ कश्यपः २२ धौम्यः २३ रामः २४ भार्गवः २५ आसुरिः २६ वीतिहोत्रः २७ मधुच्छंदाः २८ वीरसेनः २९ अकृतव्रणः ३० त १९
थाअन्येद्रोणभीष्मकृपादयःसुतैःसहधृतराष्ट्रःविदुरः चत्वारोवर्णाश्चतत्रईयुः ततःतेब्राह्मणाःस्वर्णलांगलैःकर्षणादिभिः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भूमिंसंशोध्यनृपंदीक्षासंस्कारयुक्तं अकुर्वन् तत्रयज्ञे उपस्कराः हैमाः आसन् ततः विरिंचिभवसंयुताः इंद्रादिलोकपालाः सिद्ध
गंधर्वविद्याधरोरगाः मुनयः यक्षरक्षांसिखगकिन्नरचारणाः राजानः राजपत्न्यश्च राजसूयंसमीयुः ततोऋत्विजः महाराजंरा
जसूयेनअयाजयन् ततः सोमाभिषवदिनेयुधिष्ठिरः ऋत्विजः सभ्यांश्च अर्चितुंसमाप्रासः तदासभासदः अग्रपूजार्हंवि
मृशंतःसंतः योग्यानांबाहुल्यात्यदानाध्यगच्छन् तदासहदेवः अब्रवीत् हेसभ्याः एषः अच्युतः अग्रपूजां अर्हति यतः य
दात्मकमिदंविश्वंक्रतवश्चयदात्मकाः किंच स्वयअजः सन्इदंविश्वंसृजत्यवतिहंतिच तस्मात्कृष्णायपरमार्हणंदीयताम्
एवंकृतेसतिसर्वेषांपूजनंस्यात् इत्युक्त्वासहदेवः तूष्णीं अभूत् तच्छ्रुत्वासर्वेसभ्याः साधुसाधुइतितुष्टुवुः ततः राजाविप्रा
णांसाधुसाधुइतिघोषंश्रुत्वासभासदांअभिप्रायंचज्ञात्वाप्रीतः सन्हृषीकेशंअपूजयत् तदातत्पादौप्रक्षाल्यतदपः सहकुटुंबः
शिरसिधृत्वावस्त्रभूषणादिभिः श्रीकृष्णंपूजयित्वाअश्रुपूर्णाक्षः सन् तं ईक्षितुंनाशकत् इत्थंपूजितंकृष्णंवीक्ष्यसर्वेजनाः तं
नेमुः तदापुष्पवृष्टयः पेतुः ततः शिशुपालः तत्सर्वंदृष्ट्वाक्रुद्धः सन्आसनात्उत्थाय बाहुउत्क्षिप्यभगवतेपरुषवाक्यानिश्रा
वयन्सन्इदंआह हेसभ्याः कालोदुरत्ययः इतिश्रुतिः सत्या यतः वृद्धानामपिबुद्धिः बालवाक्यैर्भिद्यते हेसभ्याः पात्रविदां
श्रेष्ठाः यूयंकृष्णाः समर्हणेसंमतइति बालभाषितंमागृह्णीत अहोतपआदियुक्तान्ऋषीन्अतिक्रम्यगोपालः सपर्यांकथंअ
र्हति यथाकाकः पुरोडाशंतथा किंच अयंसर्वधर्मबहिष्कृतः स्वैरवर्ती अतः पूजांकथंअर्हति किंच एषांकुलंययातिनाशप्तम्
एतेसमुद्रेदुर्गंकृत्वाप्रजाः बाधंते सः चैद्यः एवमादीनिपरुषवाक्यानिबभाषे तथापिभगवान्किंचिन्नोवाच यथासिंहः शिवा
रुतं तदासभ्याः कर्णौपिधायशिशुपालंशपंतः संतः निर्जग्मुः यतः यः पुमान्भगवतः तद्भक्तस्यचनिंदांशृण्वन् ततोनापैतिसः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अधोयाति ततः पांडवाः मत्स्यकैकयसृंजयाश्चक्रुद्धाः संतः शिशुपालं हंतुं उत्तस्थुः ततः चैद्यः कृष्णापक्षीयान् भर्त्सयन् खड्ग
चर्मणीजगृहे तावत् कृष्णः उत्थाय स्वान्निवार्यचक्रेणरिपोः शिरः जहार तदाकोलाहलः आसीत् ततः तदनुयायिनः भूपाः दु
द्रुवुः चैद्यदेहोत्थंज्योतिः श्रीकृष्णंअविशत् ततोधर्मः ऋत्विग्भ्यः सदस्येभ्यः दक्षिणादत्वाअवभृथचक्रे ततः कृष्णः राज्ञः क्रतुं
साधयित्वातत्रकतिचिन्मासान्उवास ततः राजानंअनुज्ञाप्यस्वपुरंययौ हेपरीक्षित् विप्रशापात् वैकुंठवासिनोः जन्मतेअनुवर्णि
तं ततोयुधिष्ठिरः इंद्रइवशुशुभे ततः राज्ञासत्कृताः सर्वेकृष्णंक्रतुंचशंसंतः स्वधामानिययुः दुर्योधनस्तुतदसहमानोनमुमुदे यःइ
दंचैद्यवधादिकंकर्मराजमोक्षंचकीर्तयेत् सः सर्वपापैः प्रमुच्यते ५४ इतिदशमेचतुःसप्ततितमः ७४ राजोवाच हे
ब्रह्मन् युधिष्ठिरस्ययज्ञमहोदयंदृष्ट्वादुर्योधनंविनासर्वेमुमुदिरे इतित्वन्मुखात् श्रुतं तत्रकारणंउच्यतां ऋषिरुवाच तेपि
तामहस्ययज्ञे बांधवाः परिचर्यायां आसन् तेचयथा महानसाध्यक्षोभीमः धनाध्यक्षः सुयोधनः पूजायांसहदेवः नानावस्तुसा
धनेनकुलः गुरुशुश्रूषणेऽर्जुनः पादप्रक्षालनेकृष्णः परिवेषणेद्रौपदी दानेकर्णः तथासात्यक्यादयः योजिताः संतः नानाकर्मसु
प्रवर्तंतेस्म एवंयज्ञंसमाप्य गंगायां अवभृथस्नपनंचक्रुः तदावादित्राणिनेदुः नर्तक्यः ननृतुः गायकाः जगुः तदायदुसृंजया
द्याः यजमानपुरःसराः संतः चतुरंगसैन्यैः सहनिर्ययुः तथाऋत्विगादयः ब्रह्मघोषेणनिर्ययुः देवादयः पुष्पवृष्टिंकुर्वंतः संतः तु-
ष्टुवुः स्वलंकृताः नराः नार्यश्चमिथोविजक्रुः तथाराजपत्न्यः मातुलेयैः सखिभिश्चसिच्यमानाः सत्यः विरेजुः ताः देवान्सर्वांश्च
दृतीभिः सिषिचुः तदायुधिष्ठिरः रथंआरूढः सन्स्वपत्नीभिः शुशुभे क्रियाभिः क्रतुराडिव ततः तेऋत्विजः पत्नीसंयाजान्अवभृ २०
थसंबंधिकर्माणिअनुष्ठाययुधिष्ठिरंस्नापयांचक्रुः तदानरदुंदुभिभिः समंदेवदुंदुभयोनेदुः देवर्षिपितृमानवाः पुष्पवर्षाणिमुमुचुः

१ उदकनोदनचर्मयंत्रैः सेचनपात्रैश्च

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततः सर्वेनराः तत्रसस्नुः अथराजाक्षौमेवाससीपरिधायऋत्विगादीन् आभरणांबरैः आनर्च ततोनृपः बंधुज्ञातिनृपमित्रसुहृदा
दीन् पूजयामास ततःसर्वेजनाः नार्यश्चविरेजुः ततः ऋत्विजः सदस्याः अन्येब्राह्मणादयश्च देवर्षिपितृभूतानिलोकपालाःते-
नपूजिताः संतःतंअनुज्ञाप्यस्वधामानिययुः ततोयुधिष्ठिरः सुहृदादीन्कृष्णंचनिवासयामास भगवानपिसाबादीन्द्वारकांप्र-
स्थाप्यस्वयंतत्रन्यवात्सीत् एकदादुर्योधनः युधिष्ठिरस्यश्रियंयज्ञमहत्वंचदृष्ट्वाअतप्यत् यस्मिन्गृहेनरेंद्रादीनांविभूतयः भांति
ताभिःसहद्रौपदीपतीन्उपतस्थे कदाचित्सभायां बंधुभिः कृष्णेनचवृतः युधिष्ठिरः कांचनासने आसीनःबंदिभिःस्तूयमानः
सन्विरेजे तदाबंधुभिःसहदुर्योधनःअसिहस्तःसभायांविवेश ततःतस्यांजलभ्रांत्यास्थलेवस्त्रांतंआकुंचितवान् तथाऽग्रे
स्थलभ्रांत्याजलेअपतत् तदाभीमःस्त्रियःअपरेनृपतयःराज्ञानिवार्यमाणाअपिजहसुः तदादुर्योधनःव्रीडितःसन्तूष्णींग
जाह्वयंप्रययौ तदाहाहेतिशब्दोभूत् युधिष्ठिरःविमनाःअभवत् भगवान्भूभारंजिहीर्षुःतूष्णींआस हेराजन्यज्ञेदुर्योधनस्यदौ
रात्म्यंयत्पृष्टंतत्तेकथितं ४० इतिदशमेपंचसप्ततितमः ७५ श्रीशुकउवाच हेराजन् अथान्यदपिकृष्णस्यअद्भु
तंकर्मशृणु एकदारुक्मिण्युद्वाहेआगताःशाल्वजरासंधादयश्चयदुभिर्निर्जिताः तदासर्वराज्ञांशृण्वतांसतांशाल्वःप्रतिज्ञां
अकरोत् अद्यअयादवींमहींकरिष्ये ममपौरुषंपश्यत इतिप्रतिज्ञायपांसुमुष्टिंसकृद्भुसन्शिवंआराधयामास ततःवर्षांतेशि
वःतुष्टःसन्शाल्वंप्रतिवरंवृणीष्वइत्युवाच तदाशाल्वः देवासुरादीनांअभेद्यंवृष्णिभीषणंविमानंवव्रे तदाशिवःतथेतिप्रति
ज्ञायमयंआदिष्टवान् ततःमयःलोहमयंसौभसंज्ञपुरंनिर्माययशाल्वायप्रादात् ततःशाल्वःकामगंयानंलब्ध्वाद्वारकांआगत्य
सेनयातांपुरींरुद्ध्वाउपवनोद्यानानिबभंज किंच विमानाग्र्यात्शस्त्रवृष्टयःशिलाःद्रुमाःअशनयःसर्पाःजलोपलाश्चनिपेतुः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

एवंसौभेनपीड्यमाना द्वारकाशंनाभ्यपद्यत तदाप्रद्युम्नः तेनबाध्यमानाः प्रजाः वीक्ष्यमाभैष्टेत्युक्त्वारथारूढः सन्निर्ययौ तदनुसा
त्यकिः चारुदेष्णः सांबः अक्रूरः हार्दिक्यः भानुविंदः गदः शुकसारणौ एतेअपरेचचतुरंगसेनयासहनिर्ययुः ततः शाल्वानांयू
थुभिः सहयुद्धंप्रवृत्तं तदाप्रद्युम्नः दिव्यास्त्रैः शाल्वस्यमायाः नाशयामास ततः शाल्वस्यसेनान्यंपंचविंशतिबाणैः विव्याध शाल्वं
शतेन तत्सैनिकान्एकैकेन सारथीन् दशभिः २ वाहनानित्रिभिः २ अताडयत् तत्प्रद्युम्नस्यअद्भुतंकर्मदृष्ट्वा स्वसैनिकाः तंपूजया
मासुः ततः तत्सौभंकदाचिद्बहुरूपंकदाचित्एकरूपंक्वचिद्दृश्यतेक्वचिन्नदृश्यते एवंपरैः अवितर्क्यंअभूत् किंच क्व० भूमौ क्व० आकाशे
क्व० गिरिमूर्धनि क्व० जले एवंभ्राम्यत्सत्सौभंअनवस्थितंअभूत् तदायत्रयत्रससौभः शाल्वः दृश्यते तत्रतत्रवृष्णियूथपाः
शरान्अमुंचन् एवंशरैः पीड्यमानपुरानीकः शाल्वः अमुह्यत् ततः द्युमान्नामशाल्वामात्यः प्रद्युम्नंआसाद्यगदयाआहत्य
व्यनदत् तदासूतः विशीर्णवक्षसंप्रद्युम्नंरणात्अन्यत्रनिनाय ततः प्रद्युम्नः मुहूर्तेनलब्धसंज्ञः सन् सारथिंअब्रवीत् हेसूतयत्
रणात्मम अपसरणंकृतंतत्असाधु यतः सूतेनत्वयाप्राप्तकिल्बिषात्मत्तोविना यदुकुलजः रणविच्युतः कोपिनश्रूयते किंच
पितरौअभिसंगम्यताभ्यांपृष्टः सन्आत्मनः योग्यंकिंनुवक्ष्ये किंच भ्रातृभार्याः माहसंत्यः सत्यः मत्क्लैब्यंकथयिष्यंति सा
रथिरुवाच हेआयुष्मन्सूतः रथिनंरथीसूतंचरक्षेदितिधर्मंविजानतामयाएतत्कृतं किंच त्वंशत्रुणागदयाहतः मूर्छितः अ
तोमयारणात्अपनीतः ३३ इतिदशमेषट्सप्ततितमः ७६ श्रीशुकउवाच हेराजन् ततः सः प्रद्युम्नः सलिलंउपस्पृश्य
धृतकार्मुकः सन् द्युमतः पार्श्वं नयेतिसारथिंआह ततः प्रद्युम्नः द्युमतंप्रतिरुद्ध्य अष्टभिः शरैः अविध्यत् तत्रचतुरोश्वान्चतु
र्भिः एकेनसूतं द्वाभ्यांधनुःकेतुंच एकेनाशिरः अहरत् तदागदादयः सौभपतेः बलंजघ्नुः ततः सौभेयाः छिन्नग्रीवाः संतः समुद्रेपेतुः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंयदूनांशाल्वानांसप्तविंशत्यहोरात्राणियुद्धंअभूत् तदाइंद्रप्रस्थंगतः कृष्णः घोराणिनिमित्तानिपश्यन्कुरुवृद्धान्अनुज्ञाप्य
द्वारकांययौ तदापथिएवंअचिंतयत् अहंरामसहितः इहआयातः अतः चैद्यपक्षीयाः राजानः नूनंमेपुरींहन्युः एवंचिंतयन्द्वारकांए
त्यस्वानांतत्कदनंवीक्ष्यसौभंशाल्वंचवीक्ष्यपुररक्षणेरामंनियोज्यकेशवः दारुकंप्राह ममरथंशाल्वस्यअंतिकंशीघ्रंप्रापय इत्यु
क्तः दारुकः रथंआस्थायचोदयामास ततः शाल्वः युद्धेप्रविशंतंकृष्णंआलोक्यसूतायदारुकायशक्तिंप्राहरत् ततः कृष्णः तांश
क्तिंशरैः शतधाच्छिनत् तथाशाल्वंषोडशभिर्बाणैः विध्वाशरजालैः सौभंअविध्यत् ततः शाल्वः शौरेः सव्यंबाहुंबिभेद तदा
हस्तात्शार्ङ्गंअपतत् तदाहाहाकारः आसीत् ततः शाल्वः उच्चैः विनद्यजनार्दनंआह हेमूढत्वयामेसख्युः शिशुपालस्यभार्याहृता
सचसभामध्येहतः तंत्वांअद्यबाणैः मृत्युंनयामि यदिममाग्रतः स्थास्यसि श्रीभगवानुवाच हेमंदत्वंवृथाकथ्थसे अंतिके
मृत्युंनपश्यसि किंचशूराः पौरुषंदर्शयंति नबहुभाषंते इत्युक्त्वाकृष्णः गदयाशाल्वंजत्रौअताडयत् तदासः रक्तंवमन्चकंपे त-
दागदायांनिवृत्तायांशाल्वः अंतरधीयत ततः मुहूर्तेनपुरुषरूपः आगत्यअच्युतंनत्वादेवक्याप्रहितोस्मि इतिरुदन्वचः प्राह
हेकृष्णशाल्वेनतवपिताबध्वानीतः ततः कृष्णः विप्रियंनिशम्यप्राकृतवद्बभाषे अरेअजेयंरामंजित्वाशाल्वेनमेपिताकथंनीतः
तस्मात्विधिर्बलवान् इतिगोविंदेवदतिसतिशाल्वः वसुदेवमिवआनीयकृष्णंउवाच हेकृष्णएषः तेपिताअमुंतवपश्यतः सतः
वधिष्ये त्वंईशश्चेत्साहि सः एवंनिर्भर्त्स्यखड्गेनवसुदेवशिरः छित्वाआदायसौभंअविशत् ततः कृष्णः स्वतः सिद्धज्ञानवानपि
मुहूर्तंमानुषस्वभावेनिमग्नआस्ते ततः तत्सर्वंमायाइतिज्ञातवान् तदातत्रदूतंपितुर्देहंचनापश्यत् ततः सौभस्थंरिपुंवीक्ष्यतंहं
तुंउद्यतः हेराजर्षेकेचनऋषयः पूर्वापरानुसंधानरहिताः संतः एवंवदंति परंतु यत्पादसेवया ऐश्वर्यंपदंलभंते तस्यशोकादिकंकु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तः अतोनैतद्वचनंसत्यं ततः कृष्णः तंशाल्वंशरैः विद्ध्वावर्मधनुश्चशिरोमणिंचछित्वागदयासौभंचबभंज ततः तत्सौभंतोयेपपात
ततः शाल्वः सौभंत्यक्त्वागदांगृहीत्वाभूतलेस्थितः सन्अच्युतंअभ्यगात् तदाकृष्णः तस्यबाहुंभल्लेनछित्वातद्वधायचक्रंगृहीत्वा
तेनैवचक्रेणकुंडलकिरीटयुक्तंशाल्वस्यशिरःजहार तदानृणांहाहेतिशब्दः बभूव तस्मिन्निपतितेपापेसौभेचगदयाहते नेदु
र्दुंदुभयोराजन्दिविदेवगणेरिताः सखीनामपचितिंकुर्वन्दंतवक्त्रोरुषाऽभ्यगात् ३६ इतिदशमेसप्तसप्ततितमः ७७
श्रीशुकउवाच हेराजन् ततः सः दंतवक्त्रः मृतानांचैद्यपौंड्रकशाल्वानांपारोक्ष्यसौहृदंकुर्वन् एकः पदातिः गदापाणिःस
न्व्यदृश्यत तदाकृष्णः तंआलोक्यरथात्उत्तीर्यतंरुरोध ततः सः कारुषः गदांउद्यम्यमुकुंदंप्राह हेकृष्णत्वंअद्यममदृष्टिप
थंगतः एतद्दिष्ट्या हेकृष्णत्वंनः मातुलेयः मांजिघांससि अतः त्वांगदयाहनिष्ये तर्हिमित्राणांआनृण्यंउपैमि एवंरूक्षवाक्यैः
कृष्णंव्यथयन्सन्गदयामूर्ध्निअताडयत् ततः कृष्णोपिकौमोदक्यास्तनांतरेअहन्तदादंतवक्त्रः मुखाद्रुधिरंवमन्केशबाहू
घ्रीन्प्रसार्यव्यसुः धरण्यांअपतत् तदासर्वेषांपश्यतांसतांतदुत्थंज्योतिः कृष्णंप्राविशत् ततः तद्भ्राताविदूरथः शोकव्याप्तःस
न्असिचर्मभ्यांतज्जिघांसयाआगच्छत् तदाकृष्णः चक्रेणतस्यशिरोजहार एवंसौभशाल्वादीन्हत्वासुरमानवमुनिसिद्धा
दिभिः उपगीयमानविजयः वृष्णिभिर्वृतः सन्अलंकृतांपुरींविवेश एवंयोगेश्वरः कृष्णः बलिष्ठानपिजयति तथापिपशुदृष्टीनां
क्वचिन्निर्जितइतिप्रतीयते ततः एकदारामः कुरूणांपांडवैः सहयुद्धोद्यमंश्रुत्वा तीर्थयात्राव्याजेनप्रययौ ततः सः प्रभासेस्ना
त्वादेवर्षिपितृमानवान्संतर्प्य संमुखंसरस्वतींययौ ततः पृथूदकंबिंदुसरः त्रितकूपंसुदर्शनतीर्थंविशालंब्रह्मतीर्थंचक्रती २२
र्थंप्राचींसरस्वतींयमुनांगंगांतदनुयायीनियानितीर्थानितानिसर्वाणिगत्वायत्रऋषयः सत्रंआसते तन्नैमिषंजगाम तदामुनयः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तंरामइतिज्ञात्वाउत्थायप्रणम्यआर्चयन् ततःपूजितःसःरामःअप्रत्युत्थायिनंरोमहर्षणंऐक्षत तदाक्रुद्धःसन् आह अहोअसौप्रतिलोम
जःसूतःविप्रेभ्यःउच्चासनेआस्ते ततःवधंअर्हति किंच अयंऋषेःशिष्योभूत्वाऽनेनसेतिहासपुराणानिधर्मशास्त्राणिअधीतानि तथा
पिअविनीतस्यगुणायनभवंतीत्युक्त्वाअसद्वधान्निवृत्तोपिकरस्थेनकुशाग्रेणतंअहनत् तदाखिन्नमानसाःमुनयःसंकर्षणंऊचुः
हेप्रभोत्वयाअधर्मःकृतः यावत्सत्रंसमाप्यतेतावत्अस्यअस्माभिःब्रह्मासनंआयुश्चदत्तं अजानतात्वयाब्रह्मवधःकृतः यद्यपि
तवनियामकःवेदोन तथापिहेलोकपावनत्वंब्रह्मवधप्रायश्चित्तंयदिकरिष्यसि तर्हिलोकसंग्रहःस्यात् अन्यथान श्रीभगवानु
वाच हेऋषयःअहंब्रह्मवधप्रायश्चित्तंकरिष्ये अतःमुख्यकल्पेयावान्नियमःतावान्उपदिश्यतां किंच एतस्यदीर्घंआयुःबलं
इंद्रियपाटवंचयत्भवद्भिःअपेक्षितंतद्ब्रूत सर्वंसाधये ऋषयऊचुः हेरामतवअस्त्रस्यमृत्योःअस्मद्वचसश्चसत्यत्वंयथास्यात्त
थाविधीयतां श्रीभगवानुवाच हेमुनेयःपुत्रःआत्मैवउत्पन्नोस्ति अतःअस्यपुत्रःरोमहर्षणःआयुरिंद्रियबलवान्पुराणव
क्ताभवेत् वःअन्यःकःकामोस्तितत्ब्रूत ऋषयऊचुः हेभगवन्बल्वलोनामदैत्यःपर्वणिपर्वणिएत्यनःसत्रंदूषयति तंपापं
जहि ततःभारतंवर्षंप्रदक्षिणीकृत्यद्वादशमासान्तीर्थस्नायीसन्कृच्छ्राणिचरित्वाविशुद्ध्यसे ३९ इतिदशमेअष्टसप्ततित
मः ७८ श्रीशुकउवाच हेराजन्ततःपर्वणिप्राप्तेसतिपांसुवर्षणःपूयगंधःवायुरभूत् ततःयज्ञशालायांअमेध्यमयंवर्षं
अभवत् ततःशूलधृक्बल्वलःअदृश्यत तंदृष्ट्वारामःमुसलंहलंचअस्मरत् तदातेतूर्णंउपतस्थतुः ततःगगनेचरंतंहलाग्रेण
आकृष्यमुसलेनमूर्ध्निअहनत् तदासःअसृक्वमन्आर्तस्वरंचमुंचन्भुविअपतत् ततःऋषयःरामंसंस्तुत्यआशिषःप्रयुज्य
अभ्यषिंचन् ततःरामायवैजयंतींमालांदिव्यवस्त्राभरणानिचददुः अथतैःअनुज्ञातःरामःकौशिकींएत्यतत्रस्नात्वासरयूद्गम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सरोवरंअगात् ततःप्रयागंगत्वातत्रस्नात्वादेवादीन्संतर्प्यपुलहाश्रमंजगाम ततःगोमत्यांगंडक्यांविपाशायांशोणन्हदेचस्नात्वाग यांगत्वापितॄन्इष्ट्वागंगासागरसंगमेउपस्पृश्यमहेंद्राद्रौरामंदृष्ट्वासंपूज्यसप्तगोदावरींवेणांपपांभीमरथींगत्वाततःस्कंदंदृष्ट्वाश्रीशै लंययौ ततःद्रविडेषुव्यंकटंदृष्ट्वाततःकामकोष्णींकांचीपुरींकावेरींश्रीरंगंऋषभाद्रिंदक्षिणमथुरांसामुद्रसेतुंचगत्वातत्रब्राह्मणेभ्यः अयुतधेनूःअदात् ततःकृतमालांताम्रपर्णींमलयंकुलाचलंगत्वातत्रसमासीनंअगस्त्यंनमस्कृत्यतेनानुज्ञातःसन्दक्षिणसमुद्रंग त्वातत्रकन्याख्यांदुर्गांददर्श ततःअनंतपुरंआगत्यपंचाप्सरसंसरःगत्वातत्रस्नात्वागवायुतंददौ ततःकेरलादिदेशान्गत्वागोक र्णाख्यंशिवक्षेत्रंआगत्य ततःद्वैपायनींआर्यांदृष्ट्वाशूर्पारकंअगात् ततःतापींपयोष्णींनिर्विंध्यांउपस्पृश्यदंडकंप्रविश्यरेवांअगम त् ततःमुनितीर्थंउपस्पृश्यप्रभासंपुनरागमत् तत्रद्विजैःकथ्यमानंकुरुपांडवयुद्धेसर्वराजन्यनिधनंश्रुत्वाभूभारःहृतंमेने ततःभीम दुर्योधनयोःगदाभ्यांयुद्ध्यतोःसतोःतौप्रतिवारयिष्यन्कुरुक्षेत्रंजगाम तंदृष्ट्वायुधिष्ठिरःनकुलसहदेवौकृष्णार्जुनौचअभिवाद्यकिंव दिष्यतीतिभियातूष्णींअभवन् ततःरामःउभौभीमदुर्योधनौगदापाणीमंडलानिचरंतौदृष्ट्वाइदमब्रवीत् हेराजन्हेवृकोदरयुवांतुल्य बलौस्तः यतःएकंबलाधिकंअपरंशिक्षयाधिकंअहंमन्ये तस्मात्युवयोर्मध्येएकतरस्यजयःपराजयोवानदृश्यते अतोविफलःरणः विरमतु एवंउक्तौतद्वाक्यंनजगृहतुः तद्दिष्टंमन्वानःरामःद्वारवतींययौ ततःउग्रसेनादीन्संगम्यपुनर्नैमिषंअगात् ततःतंरामंऋ षयःक्रतुभिःअयाजयन् ततोभगवान्रामःतेभ्यःविशुद्धंविज्ञानंददौ ततःस्वपत्न्यासहअवभृथस्नातःज्ञातिबंधुसुहृद्भिःवृतःसन् स्वप्रभयाचंद्रइवशुशुभे एवंबलस्यअसंख्यानिकर्माणिसंतितानियःसायंप्रातःस्मरेत्सःविष्णोःदयितोभवेत् ३४ इतिदशमे एकोनाशीतितमः ७९ राजोवाच हेब्रह्मन्मुकुंदस्यअन्यानिवीर्याणिश्रोतुंइच्छामहे हेऋषेउत्तमश्लोकसत्कथाःश्रुत्वा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सारवित्कः विरमेत किंच याभगवद्गुणान् गृणीते सावाक् यौतत्कर्मकरौतौहस्तौ यत्श्रीहरिंस्मरेत् तत्मन यः भगवत्कथाः श्रृणोति सः
कर्णः यत्भगवंतंनमेत् तच्छिरः यत्श्रीहरिंपश्यतितत्चक्षुः यानिविष्णोर्भक्तानांचपादोदकंभजंति तानिअंगानि सूतउवाच
एवपरीक्षितापृष्टः शुकः तंअब्रवीत् श्रीशुकउवाच हेराजन् कश्चिद्द्विजः विषयेषुविरक्तः सन् श्रीकृष्णस्यसखाआसीत् तस्य
स्त्री क्षुत्क्षामा सती एकदापतिं अभिगम्यप्राह हेब्रह्मन् तवसाक्षात्श्रीपतिः ब्रह्मण्यः सखाअस्ति तत्त्वंउपेहि सः सीदतेतुभ्यंद्रविणं
दास्यति सः अधुना द्वारवत्याआस्ते सः पादकमलस्मरतः पुंसः आत्मानमपियच्छति किंपुनः अर्थकामान् यच्छतीतिवक्तव्यं एवं
भार्ययाप्रार्थितः विप्रः श्रीकृष्णदर्शनंअयमेवपरोलाभइतिसंचिंत्यगमनायमतिंदधे हेकल्याणिगृहेकिंचित्उपायनंअस्तिचेद्दीयतां
ततः सास्त्री चतुरोमुष्टीन् पृथुककणान् याचित्वा वस्त्रखंडेनबध्वाभर्त्रेप्रादात् ततः सः तान् आदाय मत्यंकृष्णादर्शनंकथंस्यात् इ
तिचिंतयन् द्वारकांप्रययौ ततः सः त्रीणिसैन्यस्थानानितथातिस्रः देहल्यश्चअतिक्रम्यअंधकवृष्णीनांगृहेषुमध्येयेहरेः षोडशसह
स्रमहिषीणांगृहाः तेषुमध्येश्रीमत् एकतमंगृहंविवेश तदाश्रीकृष्णः दूरात्तंविप्रंविलोक्यसहसाउत्थायअभ्येत्यमुदाआलिंगितवान्
ततः विप्रस्यअंगसंगेननिर्वृतः कृष्णः नेत्राभ्यांअश्रूणिव्यमुंचत् ततः तंद्विजंपर्यंके उपवेश्यस्वयंतस्मैउपायनंदत्वातस्यपादौप्रक्षाल्य
तदपः शिरसाअग्रहीत् ततः चंदनादिभिः मित्रंअर्चयित्वाताम्बूलंगांचदत्वास्वागतमित्यब्रवीत् तदारुक्मिणीतंमलिनंद्विजंचामरव्य
जनाभ्यांपर्यचरत् ततः कृष्णेनप्रीत्यासत्कृतंअवधूतंदृष्ट्वा अंतःपुरजनः विस्मितोऽभूत् अहोअनेनकिंपुण्यंकृतं योसौश्रीहरिणा
पर्यंकस्थांश्रियंहित्वासंमानितः आलिंगितश्च ततः तौद्विजकृष्णौ परस्परंकरौगृहीत्वागुरुकुलेवसतोः आत्मनोः पूर्वाः कथाः कथयांच
क्रतुः श्रीभगवानुवाच हेब्रह्मन् गुरुकुलात् समावृत्तेनत्वयासदृशीभार्यापरिणीतानवा किंच तवचित्तंकामैर्विहतंनभवतीतिमेवि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दितं किंच हेविद्वन् त्वंद्रव्यवस्त्रादिषुनैवअतिप्रीयसे विदुषस्तवएतत्युक्तं किंच हे ब्रह्मन्कचित् आवयोः गुरुकुलेवासंस्मरसि यतः गुरोः
सकाशात् आत्मतत्वंज्ञात्वासंसारस्यपारंअश्नुते किंच हेद्विज अहंगुरुशुश्रूषयायथातुष्येयंतथागार्हस्थ्यादिधर्मैः न किंच हेब्रह्मन्
एकदागुरुदारैः काष्ठानयनार्थंचोदितानांनः वृत्तंस्मर्यतेकिमु तदामहारण्यंप्रविष्टानां सतां अकालेवातः वर्षंचअभूत् तावत्सूर्योपि
अस्तंगतः तदा तमसादिशः आवृताः तदानतोन्नतस्थानंनप्राज्ञायत तदावयंमहानिलांबुभिः तत्रपीडिताः दिशः अविंदंतः अन्योन्य
गृहीतहस्ताः धृतकाष्ठभाराः संतः परिबभ्रिम एतद्विदित्वारवौउदितेसतिसांदीपिनिः गुरुः शिष्यानन्वेषयन् आतुरान्नः अपश्यत् हेपु
त्रकाः अस्मदर्थेयूयंअतिदुःखिताः सच्छिष्यैः गुरुनिष्कृतंएतदेवकर्तव्यं गुरौदेहार्पणमितियत् हेद्विजश्रेष्ठाः वः मनोरथाः सत्याः सं
तु किंच छंदांसिइहामुत्रचअगतसाराणिभवंतु एवंविधानिवृत्तानित्वयास्मर्यंतेकिं किंच गुरुप्रसादेनैवपुमान्पूर्णोभवति ब्राह्म
णउ० हेदेवदेवअस्माभिः किंअसंपन्नं यतः येषांनः त्वयासहगुरौवासः अभूत् किंच यस्यतववेदाख्यंवपुः तस्यगुरौवासः अत्यंतानु
करणं ४५ इतिदशमेअशीतितमः ८० श्रीशुकउवाच हेराजन् सः कृष्णः द्विजमुख्येनसहइत्थंसुरवगोष्ठीः कुर्वन्स्मयमानः
सन्द्विजंउवाच श्रीभगवानुवाच हेब्रह्मन्त्वयागृहात्मह्यंउपायनंकिंआनीतं यतः भक्तैः प्रेम्णाअण्वपिउपाहृतंमेभूर्येवभवे
त् किंच अभक्तोपहृतंभूर्यपिममतोषाययोग्यंनभवति किंच पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्र
यतात्मनः ४ इत्युक्तोपिद्विजः लज्जयाअवाङ्मुखःसन् तस्मैपृथुकप्रसृतिंनददौ ततः सर्वभूतानांमनः साक्षी भगवान्तस्यागमनका
रणंविज्ञायअचिंतयत् अयंपुराश्रीकामनयामांनाभजत् इदानींतुपत्न्याः प्रियचिकीर्षयामांप्राप्तः अतः अस्मैदेवदुर्लभाः संपदः दा
स्यामि इत्थंविचिंत्यभगवान्द्विजस्यवस्त्रखंडेबद्धान्पृथुकान्इदंकिमितिस्वयंजहार हेसखेइदंममपरमप्रीणनंउपनीतं एतेपृथुक

तंडुलाःविश्वात्मानंतर्पयंति इतिवदन्कृष्णःएकांमुष्टिंजग्ध्वाद्वितीयांजग्धुंआददे तावत्लक्ष्मीःहस्तंजगृहे हेविश्वात्मन् सर्वसंप
त्समृद्धयेएतावताऽलं ततःसःब्राह्मणःतांरात्रिंअच्युतमंदिरेउषित्वा तत्रभुक्त्वापीत्वाआत्मानंस्वर्गतंमेने ततःश्वोभूतेरवौउदितेस
तिश्रीकृष्णेनअभिवंदितःसःस्वालयंजगाम सःकृष्णात्धनंअलब्ध्वापिस्वयंनयाचितवान् किंतुश्रीकृष्णदर्शननिर्वृतःसन्स्व
गृहंअगच्छत् निर्वृतिमेवाह अहोश्रीकृष्णस्यब्रह्मण्यताअद्यमयादृष्टा यतःलक्ष्मीउरसिबिभ्रताभगवतादरिद्रतमोहंआश्लि
ष्टःअहोअहंपापीयान्क्क श्रीनिवासःक्क तथापितेनबाहुभ्यांअहंआलिंगितः किंचस्वपर्यंकेअहंनिवासितः अपिच वालव्यज
नेनरुक्मिण्यावीजितः तथादेवेनपादसंवाहनादिशुश्रूषयापूजितः ततःस्वस्यद्रव्यादानेकारणंकल्पयति अधनःअयंधनंप्रा
प्यमांनस्मरेत् इतिहेतोःमांधनंभूरिनाददात् इतिसंचिंतयन्सन्द्विजःनिजगृहांतिकंप्राप्तः कीदृशंगृहं विमानैःसर्वतोवृतं वि
चित्रोपवनोद्यानैर्वेष्टितं तथास्वलंकृतस्त्रीपुरुषैःजुष्टं एवंभूतंगृहंदृष्ट्वाकिमिदंकस्यवास्थानं कथंतत् एवंरूपमभूत् इतितर्कयं
तंतंनरानार्यश्चउपायनादिभिःआदृतवंतः तदापतिंआगतंश्रुत्वातत्पत्नीतूर्णंगृहात्निश्चक्राम ततःसापतिव्रताप्रेमोत्कंठाश्रु
लोचनासतीपतिंमनसापरिषस्वजे तदादासीनामध्येस्फुरंतींपत्नींवीक्ष्यप्रीतःसन्तयासहसर्वोपस्करयुतंनिजमंदिरंप्रविष्टः ततः
सःब्राह्मणःतत्रसर्वसंपदांसमृद्धीःविलोक्यस्थिरःसन्तर्कयामास दुर्भगस्यममसमृद्धिहेतुःयदूत्तमस्यअवलोकःअन्योनैव किं
चमेसखाभगवान्अब्रुवाणएवयाचकायअसमक्षंददातिपर्जन्यवत् किंचस्वदत्तंबह्वपिअल्पंमन्यते सुहृत्कृतंअल्पमपिबहुम
न्यतेअतएवमयाउपनीतंपृथुकैकमुष्टिंप्रीतियुतःसन्स्वयंप्रतिगृहीतवान् तस्यभगवतःसौहृदंसख्यंमैत्रीदास्यंचममजन्मनिज-
न्मनिस्यात् तथातद्भक्तसंगश्च किंच अहोभगवान्धनिनांमदोद्भवंनिपातंपश्यन्भक्तायसंपदोराज्यंविभूतीश्चनददाति ममबुभु

१ अतःपरंतुद्वितीयमुष्ट्यदनेनमामामेनदधीनांकुर्विति·

त्स्य भावात् एवंजातं अतः तद्भक्तिरेवस्यात् इत्थंबुद्ध्यानिश्चित्य विषयाणांत्यागंअभ्यस्यन्जाययासहविषयान्बुभुजे एवंसः विप्रः भक्तैः
पराजितंभगवंतंदृष्ट्वातद्ध्यानेनगताहंकारः सन्तद्धामलेभे एततपृथुकोपाख्यानंश्रुत्वा भगवतिलब्धभक्तिः सन् कर्मबंधान्मुच्यते ८१
इतिदशमेएकाशीतितमः ८१ श्रीशुकउवाच हेराजन् एकदाद्वारवत्यां रामकृष्णयोः वसतोः सतोः सूर्यग्रहः आसीत् तंज्ञात्वाम
नुजाः पूर्वमेवस्यमंतपंचकंययुः यत्रपरशुरामः नृपाणांरुधिरौघेणमहान्ह्रदांश्चक्रे किंच कर्मणाअस्पृष्टोपिरामः यत्रलोकसंग्रहार्थं
ईजे तत्रभारत्यः प्रजाः वृष्णयश्चतथाअक्रूरवसुदेवाहुकादयः ययुः अनिरुद्धो द्वारकायांरक्षार्थंआस्ते ततः तेयादवाः चतुरंगसैन्यैः
पथिव्यरोचंत ततः तेतत्रस्नात्वाउपोष्यब्राह्मणेभ्यः सालंकृताः धेनूः ददुः ततः तेवृष्णयः रामन्ह्रदेषुमुक्तिस्नानंकृत्वा कृष्णेनः भक्ति
रस्त्विति द्विजाग्र्येभ्यः स्वन्नंददुः ततः विप्रानुज्ञाताः तेवृष्णयः स्वयंभुक्त्वा वृक्षमूलेषुकामंविविशुः ततस्तेवृष्णयः तत्रागतान्सुहृ
त्संबंधिनो मत्स्योशीनरकौसल्यविदर्भकुरुसृंजयान् कांबोजकैकयमद्रकुंतीन् आनर्तकेरलान् अन्यांश्चनृपान् नंदादीन्गोपान्गो
पीश्चददृशुः ततस्तेअन्योन्यसंदर्शनहर्षरंहसागाढंआलिंग्यमुदंययुः तथास्त्रियश्चअन्योन्यंवीक्ष्यमुदिताः सत्यः अभिरेभिरे ततः
तेयादवाः वृद्धान्अभिवाद्ययविष्ठैः अभिवादिताः संतः कुशलंपृष्ट्वामिथः कृष्णकथाश्चक्रुः ततः पृथाभ्रातृस्वस्रादीन्मुकुंदंचवी
क्ष्यमिथः सप्रेमगोष्ठीभिः शोकान्जहौ कुंत्युवाच हेभ्रातः अहंअपूर्णमनोरथंआत्मानंमन्ये यतः आपत्सुमद्वार्तांनानुस्मरथ
किंच यस्यदैवंनानुकूलंतंसुहृदोनानुस्मरंति वसुदेवउवाच हेअंबअस्मान्मासूयेथाः यतः कंसेनतापिताः वयंदिशंदिशंया-
ताः संप्रत्येवपुनः दैवेनस्थानंप्राप्ताः श्रीशुकउवाच हेराजन्यदुभिरर्चिताः नृपाः कृष्णदर्शनेननिर्वृताआसन् ततः कौरवपांड-
वादयः राजानः कृष्णस्यश्रीनिकेतंवपुः वीक्ष्यविस्मिताः बभूवुः ततः रामकृष्णाभ्यांपूजिताः तेराजानः वृष्णीन्मुदाप्रशशंसुः अहो

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भोजपतेनृणांमध्येयूयंसफलजन्मानः यतः असकृत् श्रीकृष्णंपश्यथ किंच यस्य श्रीकृष्णस्यकीर्तिः पादोदकंगंगाबाक्यरूपोवेदश्च विश्वं
पुनाति किंच येषांवः गृहेस्वयंविष्णुः आविर्भूतः सन् युष्माकंसुखप्रदोबभूव श्रीशुकउवाच नंदः तत्रयदून्प्राप्तान् ज्ञात्वागोपैर्वृ
तः सन् तद्दिदृक्षयास्वयंअगमत् वृष्णायः तंनंदंदृष्ट्वा गाढंपरिषस्वजिरे ततोवसुदेवः संप्रीतः सन् तान् वृष्णीन् परिष्वज्य कंसकृतान्क्ले
शान् तथा गोकुलेपुत्रन्यासंचस्मरन् प्रेमविक्लोबभूव ततः कृष्णरामौ पितरौप्रति परिष्वज्य प्रेम्णासाश्रुकंठौसंतौ किंचननोचतुः तदा
यशोदानंदौ रामंकृष्णंच उत्संगासनंआरोप्य बाहुभ्यांआलिंग्यविरहशोकान् विजहतुः ततः रोहिणीदेवकीचयशोदांपरिष्वज्यतत्कृ
तां मैत्रीं स्मरंत्यौऊचतुः हेयशोदे वांमैत्रींकाविस्मरेत् यतः हेदेवि एतौ रामकृष्णौयुवयोः न्यस्तौ संतौ पोषणपालनादिप्राप्यऊषतुः
श्रीशुकउवाच हेराजन् ततोगोप्यः चिरात्कृष्णंउपलभ्य दृष्टिषुपक्ष्मकृतंविधातारंशपंत्यः सत्यः दृग्भिः तंहृदिकृत्य आलिंग्यचताः
सर्वाः तदात्मतांआपुः भगवानपिविविक्तेताः उपलभ्य आश्लिष्यकुशलंपृष्ट्वा अब्रवीत् हेसख्यः यूयंनः स्मरथकिं किंच अकृतज्ञा
एते इति अस्मान् अवजानीत किं ओमितिचेत् आह हेसख्यः भगवान् भूतानि युनक्ति वियुनक्तिच वायुः घनादिकंयथा किंच मयिभू
तानांभक्तिः मोक्षायकल्पते किंच भवतीनांमयिस्नेहः आसीत् एतद्दिष्ट्या हेअंगनाः अहंसर्वभूतानांआदिः अंतः अंतरंबहिश्च अ
तः एतत् भूतभौतिकरूपंभोग्यंभोक्तारमात्मानंचमयिआभातंपश्यत श्रीशुकउवाच एवंश्रीकृष्णेनशिक्षिताः ताः गोप्यः तमेव
प्रापुः आहुश्च हेभगवन् गेहंजुषामपिनः मनसियोगेश्वरैः हृदिविचिंत्यं तेपदारविंदंआविर्भवतु ४८ इतिदशमेद्व्यशीतितमः
८२ श्रीशुकउवाच हेराजन् ततोभगवान्युधिष्ठिरादीन् कुशलंअपृच्छत् एवंलोकनाथेनसत्कृतास्तेयुधिष्ठिरादयः ऊचुः हे
प्रभो तवकीर्तिंकर्णपुटैः येपिबंति तेषांअभद्रंकुतः हेभगवन् परमहंसगतिंत्वांनताः स्मः श्रीशुकउवाच हेराजन् एवंश्रीकृष्णंजनेषु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्तुवत्सुयादवकौरवस्त्रियः मिथः समेत्यगोविंदकथाअगृणन् ताः तेवर्णयामिशृणु द्रौपद्युवाच हेवैदर्भिहेभद्रे हेजांबवति हेसत्ये हेस
त्यभामे हेकालिंदि हेमित्रविंदे हेरोहिणि हेलक्ष्मणे हेकृष्णपत्न्यः भगवान् वः यथा उपयेमे तत् नः ब्रूत रुक्मिण्युवाच हेकृष्णेचैद्या
यमांसंपादयितुंउद्यतकार्मुकेषुराजसुसत्सु तेषांमूर्ध्निपदंदत्वाकृष्णः मांनिन्ये तस्यचरणः ममअर्चनायअस्तु सत्यभामोवाच यः
मेपित्रालिप्तंदुर्यशःपरिहर्तुंऋक्षराजंजित्वास्यमंतकंआनीयमत्पित्रेदत्तवान् ततः मत्पितास्वापराधेनभीतःसन् श्रीकृष्णायमांददौ
जांबवत्युवाच मत्पिताअमुंश्रीकृष्णंनिजनाथंराममितिअविज्ञाय २७ दिनानिअमुनाऽयुध्यत् ततः असौरामएवेतितंज्ञात्वापा
दौप्रगृह्यमणिनासहमांतस्मैसमर्पितवान् अतः अहंअमुष्यदास्यस्मि कालिंद्युवाच स्वपादस्पर्शनाशयातपश्चरंतींमांज्ञात्वा
अर्जुनेनसहउपेत्ययःपाणिंअग्रहीत् अहंतस्यगृहसंमार्जनकर्त्री मित्रविंदोवाच यःममस्वयंवरेभूपान्मेभ्रातॄंश्चविजित्यमां
स्वपुरंनिन्ये तस्यचरणक्षालनकर्तृत्वंजन्मनिजन्मनिमेऽस्तु सत्योवाच ममपित्राराजवीर्यपरीक्षार्थंसंपादितान्वीरदुर्मद
नाशकान्सप्तवृषभान्निगृह्ययः बबंध किंच पथिराजन्यान्निर्जित्यमांनिन्ये तस्यममदास्यंअस्तु भद्रोवाच हेद्रौपदि मेपिता
श्रुतकीर्तिः मातुलेयायकृष्णायआहूयतच्चित्तांमांदत्तवान् तस्यपादस्पर्शः जन्मनिजन्मनिभूयात् लक्ष्मणोवाच हेराज्ञिनार
देनगीतंअच्युतजन्मकर्मश्रुत्वाममचित्तंमुकुंदेआसीत् तदामेपिताबृहत्सेनः एवंममंमतंज्ञात्वातत्रउपायंअकरोत् हेराज्ञियथा
तवस्वयंवरेपार्थेप्सयामत्स्यः कृतः तथामत्स्यंकारितवान् अयंतुबहिराच्छन्नोनकिंतुस्तंभमूलेनिहितकलशजलेकेवलंदृश्यते
अतः दृष्टिः अधः उपरिलक्ष्यं तस्मात् श्रीकृष्णंविनानकस्यापिभेद्यः तच्छ्रुत्वाभूपाः मत्पितुः पुरंआययुः ततः पित्रापूजितास्तेसशरं
चापंआददुः तत्रकेचित्आदायव्यसृजन् केचित्सज्जंकर्तुंअसमर्थाः के॰ ज्यांआकृष्यचापेननिहताः पेतुः अपरेमागधाद्याः सज्यं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

कृत्वातदवस्थितिंनाविंदन् ततः पार्थः मत्स्यावस्थितिं ज्ञात्वाबाणंअसृजत् सः बाणः तंनाछिनत् किंतु पस्पर्श एवंभग्नमानेषु श-
जन्येषुसत्सु भगवान् धनुरादायसज्यंकृत्वा तत्रबाणंसंधायजलेसकृद्दीक्ष्यइषुणामत्स्यंछित्वाअपातयत् तदादिविदुंदुभयोनेदुः
देवाःपुष्पाणिमुमुचुः तदा अहहस्तेरत्नमालांगृहीत्वापद्भ्यांतद्रंगंप्रविश्य ततः परितः राज्ञः निरीक्ष्यमुरारेः अंसेमालांनिदधे तदा
मृदंगादयोनेदुः नटादयोननृतुः गायकाःजगुः हेद्रौपदिमयाएवभगवतिवृतेसतिनृपाःनसेहिरे ततः मांरथंआरोप्यशार्ङ्गंउद्यम्य
चतुर्भुजः हरिः द्वाभ्यांमांआलिंग्यद्वाभ्यांधनुर्बाणौगृहीत्वाआजौतस्थौ तदादारुकःरथंचोदयामास ततः केचनराजानःपथिप्र
तिषेद्धुंपुरतोगत्वासंयत्ताबभूवुः तेबाणौघैःछिन्नबाहूंघ्रिग्रीवाःपेतुः एकेरणंत्यक्त्वादुद्रुवुः ततः कृष्णः स्वलंकृतांद्वारकांप्राविश
त् तदामेपितासुहृदादीन्वस्त्रादिभिरपूजयत् श्रीकृष्णायआयुधानिददौ इमाःअष्टौवयंआत्मारामस्यगृहदासिकाःबभूविम
महिष्यऊचुः हेराज्ञिक्षितिजयेभौमेनजितानांराज्ञांकन्याः नः रुद्धाः इतिज्ञात्वाकृष्णः भौमंहत्वानःनिर्मुच्यआप्तकामोपिउदा
वहत् हेसाध्विवयंसाम्राज्यादिनकामयामहे किंतु अस्यश्रीमत्पादरजःमूर्ध्नावोढुंकामयामहे यतः गोपिकाःपुलिंद्यःगावःगोपा
श्चमहात्मनःपादस्पर्शंवांछंति ४३ इतिदशमेत्र्यशीतितमः ८३ श्रीशुकउवाच हेराजन्ततः पृथागांधारीद्रौपदी
सुभद्रातथाराजपत्न्यः गोप्यश्चश्रीकृष्णेतासांस्नेहानुबंधंश्रुत्वाविस्मयंचक्रुः इतिस्त्रीभिःस्त्रीषुनृभिःनृषुसंभाष्यमाणेषुसत्सु
कृष्णरामदिदृक्षयामुनयः तत्रआययुः तेच व्यासः नारदः च्यवनः देवलः असितः शतानंदः भरद्वाजः गौतमः रामः वसिष्ठः गालवः
भृगुः पुलस्त्यः कश्यपः अत्रिः मार्कंडेयः बृहस्पतिः द्वितः त्रितः एकतः ब्रह्मपुत्राः अंगिराः अगस्त्यः याज्ञवल्क्यः वामदेवादयश्च
एतान्ऋषीन्दृष्ट्वापांडवादयःरामकृष्णौचउत्थायप्रणेमुः ततः तेसर्वेरामकृष्णौचतान्आनर्चुः ततः भगवान्तान्उवाच श्रीम

गवानुवाच अहोवयंसफलजन्मानः यतः योगेश्वरदर्शनंजातं किंच नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः तेपुनंत्युरुका
लेनदर्शनादेवसाधवः किंच अग्निसूर्यचंद्रतारकाभूजलखवायुवागादयः देवाः उपासिताः संतः अघंहरंति नतुतन्मूलमज्ञानम्
साधवस्तुमुहूर्तसेवयासमूलंपापंघ्नंति श्रीशुकउवाच विप्राः कृष्णस्यवचः निशम्यतूष्णींआसन् ततोमुनयः चिरंविमृश्यजन
संग्रहमात्रमेतदितिजगद्गुरुंऊचुः मुनयऊचुः हेकृष्णायन्माययावयंविमोहिताः सः त्वंअनीश्वरवत् आचरसि अहोतवविचे
ष्टितंअतर्क्यं अथापिभक्तरक्षार्थंदुष्टनिग्रहायचसत्वात्मकरूपंबिभर्षि अतएवब्रह्मकुलंसभाजयसि अद्यनः जन्मसाफल्यं
भगवतेकृष्णायतुभ्यंनमः हेईश अमीभूपाः वृष्णयश्चईश्वरंत्वांनविदंति तस्यतवांघ्रिंवयंददृशिम अतोऽस्मान् अनुगृहाण श्रीशु
कउवाच इतिकृष्णंअनुज्ञाप्यऋषयः स्वाश्रमान्गंतुंमनोदधिरे तदावसुदेवः तान्उपव्रज्यप्रणम्यइदंबभाषे वसुदेवउवाच
हेऋषयः वः नमः येनकर्मणाकर्मणोनिरासोभवतितत् नः उच्यतां तदाश्रीकृष्णंहित्वाअस्मान्पृच्छतीतिविस्मितान्मुनीन्नारदः
आह हेविप्राः कृष्णंअर्भकंमत्वावसुदेवः आत्मनः श्रेयः पृच्छतीतिनचित्रं यतः मर्त्यानांसन्निकर्षः अनादरे कारणंभवति यथागं
गांहित्वातत्रत्यः शुद्धयेअन्यांभः याति अथमुनयः वसुदेवंऊचुः हेवसुदेव कर्मणाकर्मनिर्हारः एषनिरूपितः तमेवाहुः मखैः विष्णु
श्रद्धयायजेत् यज्ञदानैः वित्तेषणांत्यजेत् गृहोचितभोगैः दारसुतेषणां॰ क्षयानुसंधानेनस्वर्गादिलोकेषणां॰ एवंत्यक्तेषणाः धी
राः संतः वनंययुः किंच अयंद्विजः त्रिभिः ऋणैः सहजातोस्ति अतः यज्ञाध्ययनपुत्रैः तानिऋणानिअनपाकृत्यदेहंत्यजन् अधः प
तेत् त्वंतुऋषिपित्रोः ऋणाभ्यांमुक्तोसि अथयज्ञैः देवऋणंउन्मुच्यगृहात्प्रव्रज हेवसुदेवअयंक्रमः अविशुद्धचित्तानां त्वंतुकृतार्थ २७
एवासि यतः भगवान्युवयोः पुत्रतांगतः श्रीशुकउवाच एवंतेषांवचनंश्रुत्वावसुदेवः तान्प्रणम्यऋत्विजोववे ततः तेऋषयः त

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्मिन् क्षेत्रेमखैः वसुदेवं अयाजयन् एवंयज्ञदीक्षायांप्रवृत्तायांवृष्णयः राजानः महिष्यश्चवस्तुपाणयः संतोयज्ञशालांउपाजग्मुः तदामृदं
गादयोनेदुः नटादयोननृतुः सूतादयःतुष्टुवुः सधवाः गंधर्व्यःजगुः ततः ऋत्विजः सपत्नीकंवसुदेवंअभ्यषिंचन् तदावसुदेवः स्त्रीभिः सह
शुशुभे तथा ससदस्याः ऋत्विजः विरेजुः तथारामकृष्णौस्वपुत्रदारैः रेजतुः अथवसुदेवः ऋत्विग्भ्यो दक्षिणाः गोभूकन्याश्च ददौ ततः
पत्नीसंयाजौचरित्वायजमानपुरःसराः सर्वेरामन्हदे स्नानंचक्रुः ततोवसुदेवः अलंकारवासांसिबंदिभ्यः अदात् ततः आश्वभ्यः अ
न्नेनसंतर्प्य ततःसुतदारसहितान्बंधून्विदर्भादीन्राज्ञः सदस्यर्त्विक्सुरगणान्नृभूतपितृचारणान् अपूजयत् ततस्तेश्रीकृष्णंअ
नुज्ञाप्यप्रययुः ततः धृतराष्ट्रविदुरोयुधिष्ठिरभीमार्जुनाः भीष्मः द्रोणः नकुलसहदेवौ नारदः व्यासः सुहृदादयः अन्येजनाश्चयदून्
परिष्वज्य स्वदेशान्ययुः नंदस्तुकृष्णरामोग्रसेनाद्यैः अर्चितः सन्गोपालैः सहन्यवात्सीत् तदावसुदेवः नंदंआह हेभ्रातः इमंस्नेहपा
शंदुस्त्यजंमन्ये हेभ्रातः वयंप्राक्असामर्थ्याद्वः कुशलंनाचराम अधुनातुश्रीमदांधाक्षाः वः नपश्याम अतः श्रेयस्कामस्यपुंसः राज्य
श्रीः माभूत् श्रीशुकउवाच एवंवसुदेवः नंदकृतांमैत्रींस्मरन्रुरोद ततः नंदः रामकृष्णयोःप्रेम्णात्रीन्मासान्तत्रावसत् ततः
वसुदेवोग्रसेनकृष्णोद्धवबलादिभिः दत्तपारिबर्हं आदायनंदः गोपाः गोप्यश्चगोविंदचरणांबुजेक्षिप्तमनः पुनर्हर्तुंअनीशाः संतःमथु
रांययुः ततोवृष्णयः आसन्नांप्रावृषंवीक्ष्यपुनर्द्वारकांएत्यतीर्थयात्रायांजातंयज्ञोत्सवंसुहृत्संदर्शनादिकंचजनेभ्यः कथयांचक्रुः ७१
इतिदशमेचतुरशीतितमः ८४ श्रीशुकउवाच हेराजन्एकदावसुदेवःपुत्रयोःप्रभावसूचकंऋषिवचः श्रुत्वातद्वीर्यजातविश्वा
सः सन्प्राप्तौरामकृष्णौसत्कृत्यअभ्यभाषत हेकृष्णहेराम युवांप्रधानपुरुषेश्वरौजाने किंच एतद्विश्वंत्वंबिभर्षि किंच प्राणादीनांयाः
शक्तयः चंद्रस्यकांतिः अग्नेस्तेजः अर्कस्यप्रभा ऋक्षविद्युतांस्फुरणं भूभृतांस्थैर्यं भूमेः गंधः अपांरसः वायोःगतिः एषात्वैवशक्तिः किंच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिशांअवकाशः त्वमेव इंद्रियाणांविषयप्रकाशनशक्तिः त्वंबुद्धेःव्यवसायशक्तिः त्वं भूतेंद्रियदेवतानांकारणंत्रिविधोऽहंकारस्त्वम्
किंच हेविभो एतेत्रयोगुणाः तद्वृत्तयश्च परेब्रह्मणित्वयिमायया कल्पिताः संति अतः वस्तुतस्तेत्वयिनसंति एवंतवसूक्ष्मांगतिंअबु
द्ध्वा देहाभिमानेन कृतैः कर्मभिः संसरंति किंच अयंजनः यदृच्छयामनुष्यदेहंप्राप्य यः स्वार्थे प्रमत्तः तस्यवयोवृथागतं किंच असौ
अहंमम एतेएवंइदंजगत्त्वंस्नेहपाशैः बध्नासि किंच युवां ममसुतौन किंतु साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरौस्तः अतः तेपादारविंदंशरणं
प्राप्तोऽस्मि अतः परंदेहेआत्मबुद्धिः त्वयिपुत्रबुद्धिश्चमाऽस्तु श्रीशुकउवाच हेराजन् श्रीकृष्णः इत्थंपितुर्वाक्यंश्रुत्वातंप्राह
श्रीभगवानुवाच हेतातनः पुत्रानुउद्दिश्यत्वयातत्वग्रामः निरूपितः एतत्तेवचः युक्तार्थंमन्यामहे हेपितः अहंअसौरामः एतेस
र्वेएवंचराचरंविश्वंब्रह्मत्वेनअन्वेषणीयं श्रीशुकउवाच एवमुक्तः वसुदेवः विनष्टनानाधीः सन् तूष्णींअभूत् अथदेवकीआत्म
पुत्राभ्यांरामकृष्णाभ्यांगुरोः पुत्रंआनीतंश्रुत्वा कंसविहिंसितान् स्वपुत्रान् स्मरंती सती तौआह देवक्युवाच हेरामहेकृष्णवांआ
दिपुरुषौअहंजाने किंच युवां भूमेः भारायमाणानां राज्ञांनिधनार्थंमयिअवतीर्णौ अतः युवांअहंशरणंगतास्मि किंच गुरूणामृ
तसुतादानेनोदितौ संतौ यमसदनात् तत्सुतंआनीतवंतौ तथामेकामंकुरुतं कंसहतान्पुत्रान् द्रष्टुंइच्छामि श्रीशुकउवाच
एवंमात्रानोदितौरामकृष्णौ सुतलंगतौ संतौ बलेः सद्मविविशतुः तदाबलिः तौउपलभ्यसद्यः उत्थायसान्वयः ननाम ततः तयोः वरा-
सनंदत्वा तत्रनिविष्टयोस्तयोः पादौप्रक्षाल्यतज्जलंसकुटुंबः दधार ततः तौप्रतिवस्त्राभरणादिभिः पूजयामास ततः बलिः भगवत्प
दांबुजं बिभ्रत्सन् गद्गदाक्षरंउवाच बलिरुवाच नमोऽनंताय बृहते नमः कृष्णायवेधसे सांख्ययोगवितानाय ब्रह्मणेपरमात्मने
३९ किंच रजस्तमःस्वभावानांनः तवदर्शनंदुर्लभं किंच दैत्यदानवादयोत्वयिनित्यंबद्धवैराः तेतादृशाः वयंअन्येचयथात्वदात्मतांप्रा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्ताः तथा देवादयः सत्वाविष्टाअपित्वदात्मतां नप्राप्ताः हेयोगेश्वर योगेशाः तवयोगमायां नविदंति वयंतु कुतः हेभगवन् नः शिक्षय
निष्पापान्कुरु श्रीभगवानुवाच हेबलेस्वायंभुवमन्वंतरेमरीचेः सकाशात् ऊर्णायांषट्पुत्राः आसन् तेसुतांयभितुमुद्यतं
ब्रह्माणंजहसुः ततस्तेतेनपापेनआसुरीयोनिंप्राप्ताः संतः हिरण्यकशिपोः सकाशाज्जाताः तेतस्मात्योगमाययानीताः संतः दे
वक्याउदरेजाताः तेचकंसेनविहिंसिताः अतः सातान्शोचति तेइमेत्वांतिकेअध्यासते अतः इतः मातृशोकापनुत्तये एतान्
प्रणेष्यामः तेच स्मरः १ उद्गीथः २ परिष्वगः ३ पतंगः ४ क्षुद्रभृत् ५ घृणी ६ इमेमत्प्रसादेनसद्गतिंयास्यंति इत्युक्त्वातान्आदा
यपुनः द्वारवतीएत्यमातुः पुत्रान्अयच्छतां ततोदेवकीतान्पुत्रान्दृष्ट्वाअंकेआरोप्यपरिष्वज्यप्रीतासतीस्तनंअपाययत् ततस्ते
तस्याः अमृतमयंपयः पीत्वानारायणांगस्पर्शेनदेवालब्धज्ञानाः संतः गोविंदंदेवकींवसुदेवंरामंचनमस्कृत्यसर्वभूतानांपश्यतां
सतां देवलोकंययुः तत्दृष्ट्वादेवकीकृष्णस्यमायांमेने हेराजन्एवंविधानि वीर्याणिअनंतस्यअनंतानिसंति सूतउवाच इदं-
व्यासपुत्रेणवर्णितंमुरारेः चरित्रंयः शृणोतिश्रावयेद्वासः भगवतिकृतचित्तः सन्तद्धामयाति ५९ इतिदशमेपंचाशीतित
मः ८५ राजोवाच हेब्रह्मन् अर्जुनः रामकृष्णयोः स्वसारंसुभद्रांउपयेमे एतद्वेदितुंइच्छामः श्रीशुकउवाच अ
र्जुनः तीर्थयात्रायांपृथ्वींपर्यटन्प्रभासंगतः तत्ररामः सुभद्रांदुर्योधनायदास्यति अपरेवसुदेवादयोनेतिअश्शृणोत् तांसुभ
द्रांइच्छुः अर्जुनः त्रिदंडीयतिर्भूत्वाद्वारकांअगात् तत्रद्वारकायांवार्षिकान्मासान्उवास ततः एकदाअजाननतारामेणआ
तिथ्येननिमंत्र्य गृहंआनीयश्रद्धयापरिविष्टंभैक्ष्यंअर्जुनः बुभुजे तदासोऽर्जुनः तत्रमहतींकन्यांवीक्ष्यतस्यांभावक्षुब्धंमनोदधे
सापितंवीक्ष्यहसंतीसतीतंचकमे ततोऽर्जुनः तांहर्तुंअवसरंप्रेप्सुः कामेनभ्रमच्चित्तः सन्शंनलेभे ततः एकदादेवयात्रायांरथ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्यां तां अर्जुनः पित्रोः कृष्णस्य चानुमतेनरथस्थः सन् धनुरादायआवरणंकुर्वतोभटान् विद्राव्यस्वभागंसिंहइवजहार तच्छ्रुत्वाक्रु
भितोरामः कृष्णेनगृहीतपादः अन्वशाम्यत ततोबलःवरवध्वोः महाधनोपस्करेभरथाश्वनरयोषितःपारिबर्हाणिप्राहिणोत् श्री
शुकउवाच हेराजन् श्रीकृष्णस्यसखाश्रुतदेवइतिविप्रः आसीत् सः गृहस्थाश्रमी शांतः सन् मिथिलायांउवास सः दैवान् लब्धेनसंतु
ष्टः सन् यथोचिताः क्रियाः चक्रे तथाबहुलाश्वइतिश्रुतः तद्राष्ट्रपालः आसीत् एतौउभावपिअच्युतप्रियौ अतः तयोः प्रसन्नोभगवा
न् रथंआरुह्यमुनिभिः सहविदेहान्प्रययौ तेचऋषयः नारदः वामदेवः अत्रिः व्यासः भार्गवरामः शुकः असितः आरुणिः बृह
स्पतिः कण्वः मैत्रेयः च्यवनादयः एवमादिमुनिभिः सहप्राप्तंश्रीकृष्णंश्रुत्वापौराः जानपदाः सार्धहस्ताः उपतस्थुः ततः आनर्तादि
देशवर्तिन्योनृनार्यः दृग्भिः तन्मुखकमलंपपुः सः कृष्णोऽपितेभ्यः अभयंयच्छन् तैः गीतंस्वयशः शृण्वन् विदेहान् ययौ ततः तेपौराजा
नपदाः प्राप्तंअच्युतंआकर्ण्यप्रत्युज्जग्मुः ततः तेउत्तमश्लोकंदृष्ट्वाकृष्णं ऋषींश्चशिरोभिः प्रणेमुः तथामैथिलश्रुतदेवौस्वानुग्रहा
यप्राप्तंकृष्णंमत्वातस्यपादयोः पेततुः ततः मैथिलः श्रुतदेवश्चयुगपत् द्विजैः सहकृष्णंआतिथ्येनन्यमंत्रयतां ततः भगवान्तत् अं
गीकृत्यद्वयोः प्रियचिकीर्षयाउभाभ्यांअलक्षितः सन्उभयोर्गृहंप्राविशत् ततोजनकः गृहागतान् तान् सहकृष्णान् मुनीन्नत्वा
तदंघ्रीन् प्रक्षाल्यतदपः सकुटुंबः मूर्ध्नावहन् गंधमाल्यादिभिः तान् संपूज्यअंकगतौपादौसमर्दयन्उवाच राजोवाच हेभग
वन् त्वंभूतानांआत्मासि अतः त्वच्चरणांभोजंकोनुपुमान् विसृजेत् यः भगवान् यदुवंशेअवतीर्ययशः वितेने तस्मैकृष्णायतुभ्यं
नमः किंच हेभूमन् मुनिभिः सहकतिचिद्दिनानिनः गृहान् उषित्वापादरजसानिमेः कुलंपुनीहि इतिराज्ञाउपामंत्रितः भगवान्मै २९
राणाकल्याणंकुर्वन्उवास तथाश्रुतदेवोपिस्वगृहान्मुनिभिः सहप्राप्तंअच्युतंनत्वासंहृष्टः सन् वासोधुन्वन् ननर्त ततः तान्तृण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पीठादिषु उपवेश्य तदंघ्रीन् प्रक्षाल्य तदंभसा आत्मानं सगृहान्वयं स्नापयांचक्रे ततः तान्संपूज्य तेषां समीपे सभार्यः उपविष्टः सन् उ
वाच हे भगवन् अस्माकम् अद्यैव दर्शनं प्राप्तः इति न किंतु यदा शक्तिभिः इदं विश्वं सृष्ट्वा तस्मिन् स्वसत्तया प्रविष्टः तदैव प्राप्तोसि किंच
त्वं त्वद्दिस्थोपि कर्मविक्षिप्तचेतसा अतिदूरस्थोसि सः त्वं नः भृत्यान् शाधि श्रीशुकउवाच हे राजन् भगवान् तच्छ्रुत्वा पाणिना
पाणिं गृहीत्वा आह श्रीभगवानुवाच हे ब्रह्मन् ते अनुग्रहाय प्राप्तान् अमून् मुनीन् विद्धि हे विप्र देवादयः कालेन पुनंति एते तु स-
द्यः किंच ब्राह्मणात् अन्यद्रूपमे प्रियं न तस्मान् एतान् ब्रह्मर्षीन् मच्छ्रद्धया अर्चय तेनाहं अर्चितोस्मि श्रीशुकउवाच इत्थं प्रभु
णा आदिष्टः श्रुतदेवः सकृष्णान् द्विजान् आराध्य श्रुतदेवः मैथिलश्च सद्गतिं आप हे राजन् भगवान् एवं तयोः सन्मार्गं उपदिश्य द्वार
कां अगात् ५९ इति दशमे षडशीतितमः ८६ ६७ पूर्वाध्यायांते भगवान् स्वभक्तयोः स्वतः प्रमाणभूतवेदानां ब्रह्मप
रत्वं उपदिश्य अगात् इत्युक्तं तत्र वेदानां ब्रह्मपरत्वं अघटमानं मन्वानः राजा पृच्छति परीक्षिदुवाच हे ब्रह्मन् अनिर्देश्ये निर्गु
णे सदसतः परे ब्रह्मणि गुणैर्वर्तमानाः श्रुतयः कथं चरंति श्रीशुकउवाच हे राजन् प्रभुः जीवानां चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धये
बुद्धींद्रियमनःप्राणान् ससर्ज अयमभिप्रायः सगुणमेव ईश्वरं गुणैः अनभिभूतं सर्वज्ञं सर्वेश्वरं सर्वोपास्यं सच्चिदानंदं भगवंतं श्रुत
यः प्रतिपादयंति एवं च साक्षादुपाधिनिषेधेन श्रुतीनां निर्गुणे एव पर्यवसानं अत्र च अनादिशिष्टपरंपरागतत्वान्न संदेहो युक्त इत्या
ह सा एषा उपनिषत् ब्रह्मपरा अस्ति एतां यः श्रद्धया धारयेत् सः परं पदं प्राप्नुयात् अत्रार्थे इतिहासमाह हे राजन् अत्र ते नारायणना
रदसंवादरूपं इतिहासं वर्णयिष्यामि एकदा नारदः लोकान् पर्यटन् ऋषिं नारायणं द्रष्टुं बदरिकाश्रमं ययौ यः अस्मिन् भारतवर्षे
नृणां स्वस्तये आकल्पात् तपः आस्थितः तत्र गत्वा ऋषिभिः परीतं स्थितं नारायणं इदमेव पप्रच्छ तत्र नारायणः ऋषीणां शृण्वतां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सतांयः पूर्वंसनकादीनांजनलोकवासिनां ब्रह्मवादोऽभूत् तंनारदायआह श्रीनारायणउवाच हेनारद पुराजनलोकेतत्रस्थानांस
नकादीनांब्रह्मसत्रंअभूत् तदात्वयिअनिरुद्धंईशंद्रष्टुंश्वेतद्वीपंगतेसतिसब्रह्मवादः प्रवृत्तः तत्रहायमभूत्प्रश्नस्त्वंमांयमनुपृच्छ
सि तत्रसर्वेसनकाद्याः श्रुततपआदिभिस्तुल्याअपिएकंप्रवक्तारंकृत्वाअन्येपप्रच्छुः सनंदनउवाच हेऋषयः इदंस्वसृष्टंप्रलये
संहृत्य शक्तिभिः सहशयानंईश्वरंप्रलयांते प्रथमनिःश्वासभूताः श्रुतयः तत्प्रतिपादकवाक्यैः प्रबोधयामासुः यथाशयानंनृपंबंदि
नः उषसिएत्यतत्पराक्रमैः बोधयंतितद्वत् श्रुतयऊचुः हेअजितउत्कर्षंआविष्कुरु केनव्यापारेणसर्वजीवानांआनंदाद्यावरणा
यगृहीतगुणांअविद्यांनाशय यतः त्वंप्राप्तसमस्तैश्वर्योसि ननुजीवाएवतांकिंनहन्युः अतआह तेषांत्वमेवांतर्यामीसर्वशक्त्युद्बो
धकः अतोनतेस्वतंत्राः ननु अहमेवअविद्याहृत्तेत्यत्र किंप्रमाणमितिचेत्तर्हिअहमेवप्रमाणं ननु एवंभूतेमयिकथंवेदप्रवृत्तिः
तत्राह कदाचित्सृष्ट्यादिसमयेमाययाक्रीडंतंत्वां वेदः प्रतिपादयंति १ ननुश्रुतिभिः इंद्राग्न्यादयः प्रतिपाद्यंते कथंमामेवप्रति
पादयंतितत्राह हेईश एतत् उपलब्धंइंद्रादिसर्वंब्रह्मत्वमेवेति अवशेषतयाजानंति कुतः यतः सर्वस्यउत्पत्तिलयौत्वत्तः तर्हिकिं
ब्रह्मणः विकारित्वंन विवर्ताधिष्ठानत्वेनअविकारित्वात् यथाघटादेः उत्पत्तिलयौ मृदितद्वत् अतोमंत्राः त्वय्येवमनोवचनयोः तास
र्याभिधानेप्रवृत्तवंतः अत्रदृष्टांतः यथानृणांकुत्रापिक्षिप्तानिपदानिभुविअदत्तानिनभवंति तथायत्किमपिविकारजातंवदंतो
वेदाः परमार्थभूतंत्वामेवप्रतिपादयंति २ किंच हेत्रिगुणमायामृगीनर्तकविवेकिनः तवसर्वजनपापनाशहेतुंकीर्तिसुधाब्धिंनिषे
व्यपापानिजहुः यदात्वत्कथामात्रेणपापत्यागः तदाकिंवक्तव्यंयेतवअखंडानंदानुभवंस्वरूपंसेवंतेतेदुःखानित्यजंतीति ३ अथपू ३०
र्वोक्तोभयविधभजनहीनान्निंदंति हेईशनराः यदितेभक्ताः भवंति तर्हिसफलजीवनाः स्युः अन्यथाभस्त्राइववृथाश्वासाः ननुतेषां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कामादिफलमस्त्येवनेत्याह यतः महदादयः यस्यानुप्रवेशेनवीर्यंप्राप्यइदंसमष्टिव्यष्टिरूपंसृष्टवंतः तत्रपंचकोशान् अन्नमया
दीन्प्रविश्यतत्तदाकारः सन्यः चेतयतेसः पुरुषविधः त्वम् ननु चिद्घनस्यकथंतत्तदाकारतातत्राह एषन्नमयादिषुतवअन्व
यात् एवंतर्हिसत्यत्वमसंगत्वंकथंतत्राह अन्नमयादिषुयश्चरमः पुच्छत्वेनोक्तः सत्वं तथापिअसंगत्वहानिरेवतत्राह स्थूल
सूक्ष्मान्नमयादेः व्यतिरिक्तंतत्साक्षिभूतंअबाध्यंतत्त्वं तर्हिकिमर्थंतेष्वन्वयउक्तः शाखाचंद्रवत्स्वरूपलक्षणार्थं ४ अ
थभजनमेवदृढीकृत्यश्रुतयःस्तुवंति येऋषिसंप्रदायमार्गेषुस्थूलदृष्टयः तेउदरालंबनंमणिपूरकस्थंब्रह्मध्यायंति आरुणय-
स्तुसाक्षाद्धृदयस्थसूक्ष्ममेवउपासते ततोहृदयात्ब्रह्मरंध्रंप्रतितवोपलब्धिस्थानंसुषुम्नाख्यंउद्गतंयत्प्राप्यजनाः पुनः संसारेन
पतंति ५ ननुईशस्यापिजीववत्उदरादिसंबंधेसतिकेनविशेषेणउपास्यत्वंइतीमांशंकांपरिहरंत्यः श्रुतयःस्तुवंति हेईशत्वयाकृ
तेषुउच्चादिदेहेषुकारणतयाविशन्निववर्तमानः त्वंन्यूनाधिकभावेनअवभाससे अग्निरिव अतःएषुमिथ्याभूतदेहेषुसत्यंतव
स्वरूपंनिर्मलधियःजानंति अतःअप्रच्युतैश्वर्यस्यतवैवोपास्यत्वमिति ६ अथश्रुतयःजीवस्यभगवद्भावंवदंति स्वकर्मोपार्जित
नरादिदेहेषुभोक्तृत्वेनवर्तमानपुरुषंत्वद्रूपंवदंति एवंजीवस्यतत्त्वविशोध्यकवयः भवनिवर्तकंतेंघ्रिंसेवंते मर्त्यलोके इदमेवउ-
चितं ७ अथपुनश्चभक्तिमेवदृढीकरोति भोईश्वरदुर्बोधस्यस्वरूपस्यज्ञानार्थंआविष्कृतमूर्तेः तवचरितमहामृताब्धौअवगाह
नेनगतश्रमाः येतेमोक्षमपिनेच्छंति कुतोऽन्यत् एवंतावत्भक्तेराधिक्यंसूचितं ८ किंच श्रुतयः ईश्वरेरतिंउपादिशंतीत्याह हेई
शत्वत्सेवोपयिकंइदंशरीरंस्वाधीनत्वेनवर्तमानमपियेसख्यादिनात्वांनभजंति तेआत्महनः संतः संसारेभ्रमंति ९ अथध्यान
मंगत्वेनोपदिशंतीत्याह हेप्रभोमुनयः प्राणादीन्जित्वाहृदियत्त्वंउपासतेतत् अरयोपितवस्मरणात्स्त्रियोपिकामतः प्रापुः

१ पुरुषस्यअन्नमयादेःविधेवविधाआकारोयस्यसः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंच वयंश्रुतयः अपरिच्छिन्नंत्वांपश्यंत्योपिकृपाविषयतयातवतत्समाएवेति १० किंच ईशतत्त्वंदुर्ज्ञेयंवदंत्यः भक्तिंउररीकृत्यस्तुवं
तीत्याह हेभगवन् इहजगतिपूर्वसिद्धंत्वांअर्वाचीनःकोनुपुमान्जानाति यतःत्वत्तोब्रह्मादयःउत्पन्नाः किंच यदात्वंइदंसंहृत्यशयी
त तदाजीवानांज्ञानसाधनंस्थूलसूक्ष्मादिशरीरंचशास्त्रमपिनास्ति एवंतवस्वरूपज्ञानस्याशक्यत्वात्भक्तिरेवसुकरा ११ इतोपि
ज्ञानंनसुशकंउपदिशतामपिभ्रमबाहुल्यादित्याहुः येवैशेषिकादयःजगतःउत्पत्तिंवदंति येचपातंजलादयःतेब्रह्मत्वस्योत्प
त्तिंवदंति एवमादिवादिनःयद्यदुपदिशंतितत्भ्रांत्यैवनतत्वदृष्ट्या कुतः एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेत्यादिश्रुतिविरोधात् ननुपुरुष
स्यत्रिगुणमयत्वेइदंसंगच्छेततच्चुनेत्याह त्रिगुणमयःपुमानितियोभेदःसःत्वद्विषयाज्ञानविजृंभितः किंचज्ञानघनेत्वयिअबो
धोपिनसंभवति १२ ननुयद्यसन्नोत्पद्यतेत्रिगुणमयःपुरुषोनभवतितर्हिइदंप्रपंचजातंपुरुषश्चपृथक्नास्तीत्युक्तंस्यात् तर्हिकं
थंतयोःसत्वप्रतीतिरतआह इदंमनोमात्रविलसितंगुणात्मकंप्रपंचजातंसदिवभातिकथंअधिष्ठानसत्तयासत्यवत्प्रतीयते किं
च पुरुषस्यापिपृथक्सत्वप्रतीतिःमनोमात्रविलसितैव ननुआत्मविदामपिविश्वंसदेवस्फुरति कथंमिथ्येत्यतआह आत्मविद
स्तुइदंविश्वंआत्मकार्यत्वात्तदेवतत्इतिजानंतिनभिन्नं अत्रदृष्टांतः यथा कनकार्थिनःसुवर्णविकारंकुंडलादिकंतदात्मतयै
वगृह्णंति अतःइदंसर्वंआत्मतयैवगृह्णंति अतइदंसर्वंआत्मतयैवनिश्चितं १३ भक्त्यातुईश्वरज्ञानंसुकरमेवेत्याह हेईशत्वां
सर्वभूतावासतयायेसेवंतेतएवमुच्यंते एवंभूताःभक्ताः आत्मानंअन्यानपिपवित्रयंति येऽभक्ताःतान्त्वंपशूनिवबध्नासि १४
ननु ईश्वरस्यसर्वभूतावासत्वात्कर्तृत्वादिप्राप्तिः अतःजीवेश्वरयोःतुल्यत्वात्कथंसेव्यसेवकत्वमित्याशंकांहरंत्यः श्रुतयःस्तुवंति ३१
हेईशत्वंइंद्रियहीनोपिसर्वेंद्रियशक्तिधरोसि अतस्तवपूजांब्रह्मादयःकुर्वंति तथामनुष्यैर्दत्तंबलिंस्वयंभक्षयंति यथामांडलि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

काः नृपाः सार्वभौमायबलिंवहंतितद्वत् एवंचसर्वेदेवादयः त्वत्कर्मणियुक्ताः संतः त्वदाज्ञापालनमेवकुर्वंति १५ किंच हेनित्यमु
क्त यदातवमायया क्रीडाभवतितदासर्वेजीवाःस्युः ननु मयिलीनानांजीवानांकथंजन्मस्यात् तत्राह त्वदीक्षयैवआविर्भूतकर्म
भिःसंयुज्यउत्पद्यंते ननु किंनिमित्तोत्थानेनमदिच्छयैवभवतु नत्वयिवैषम्याभावादित्याह तवसमस्यस्वीयःपरश्चनास्ति १६
किंच हेध्रुवजीवाः अनंताः नित्याः सर्वगताश्चयदिस्युः तर्हितेषां समत्वात् शास्यतानघटते इतरथातुघटेत कथं यदुपाधितःयज्जी
वाख्यंविकारप्रायंजातं तत् स्वविकारस्यनियामकंभवेत् किंतत् जानीम इतिवदतां अविज्ञातप्रायं नजानीम इतिवदतांज्ञातप्रायं
एवंभूतकिमपिसमंनियंतृभवेत् १७ अथजीवानांउपाधिजन्मनैवजन्मोच्यतेनस्वतःअघटनादित्याह अजयोः प्रकृतिपुरुषयोः
जीवरूपेणोद्भवःनघटते उभयोःपरस्पराध्यासेनजीवाःजायंते यथाजलबुद्बुदाःकेवलेनजलेनअनिलेनवानभवंति किंतुमिलि
ताभ्यांतद्वत् एवंभूताःजीवाःत्वयिअनेकप्रकारकार्योपाधिभिःसहलीनाःस्युः तत्रसुषुप्तिप्रलययोः क्रमात्मधुनिसर्वरसाइव
सरितःसमुद्रइवचलीयंते १८ अथेदानींसंसारनिवृत्तयेभगवद्भावंश्रुतयःविदधतीत्याह हेईशजीवेषुत्वन्माययाभ्रमणंज्ञा
त्वासुधियःत्वयिभावंकुर्वंति एवंत्वांभजतांभवभयंनस्यात् कुतः यस्मात् तवभ्रूभंगरूपःकालः अभक्तेष्वेवभवभयंकरोति
अतः त्वांभजंतीति १९ अथश्रुतयःगुरूपसदनंविदधतीत्याह हेअज येपुरुषाःगुरोश्चरणंहित्वाजितेंद्रियप्राणैर्नरैरपिदुर्दम
नंमनोरूपंतुरंगंनियंतुंप्रयतंतेतेबहुव्यसनाकुलाःसंतःइहसंसारेदुःखमेवाप्नुवंति यथाअकृतकर्णधाराःवणिजःतद्वत् गु
रुणादर्शितहरिभजनसुखानुभूतौतुस्वतएवमनोनिश्चलंभवतिनान्यथेति २० अथश्रुतयःभक्तेःअंगंवैराग्यंविदधतीत्याह
हेईश सुखरूपेत्वयिसतिनृणांतुच्छैःस्वजनसुतदेहादिभिः कःउपयोगः एवंसत्यंपरमार्थसुखंअजानतःअतएवस्त्रियासह

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मिथुनीभूयवर्तमानान्पुरुषान् इहसंसारेकोनुअर्थः सुखयतिनकोपि अतस्त्वद्भजनमेवोचितं २१ अथश्रुतयः सत्संगेनतत्त्वज्ञा
नंदृढस्यात् इत्याहुः मुनयः स्वयंपूता अपिभुविपुण्यतीर्थक्षेत्राण्येवसेवंते यतः तत्रैवसत्संगोभवति एवंभूतायेतेनपुनः गृहान्
उपासते एवंचसकृदपित्वयियेमनोदधतितेपिगृहाद्यासक्ताः नभवंति किंपुनः एवंभूताः इति २२ इदंविश्वंसत्यरूपात् उत्पन्नं
अतः सदितिचेन्न यतः तर्कबाधितं एवंप्रपंचसत्वेसाधनाभावात् तदसत्वेचसाधनाधिक्यात् प्रपंचोमिथ्यैवस्रजिसर्पइव २३
किंच इदंविश्वंसृष्टेः पूर्वंनासीत् तथालयानंतरमपिनभविष्यति अतोमध्येपिन तथापित्वयिसत्येमिथ्यारूपमेवेदंभाति
यथाघटादीनांकार्याणांनाममात्रता मृदाद्येवसत्यं तद्वत् अतः येइदंसत्यमितिजानंतितेअज्ञाः २४ अथजीवेश्वरयोर्विशेष
माहुः हेईश यः मायया अविद्यां आलिंगेत् ततः देहादीन्सेवमानः पिहितानंदादिगुणः सन्संसारंप्राप्नोति सः जीवः तदर्थक
र्मकांडंजुषन् संसारंभजति त्वंतुमायांतांजहासि कथं अपरिमितैश्वर्यः सन् कंचुकं अहिरिव अतः त्वमेवसेव्यत्वमिति २५
किंच हेईश येदांभिकाः यतयः हृदिस्थिताः कामवासनाः यदिनोत्सादयंति तर्हि तेषांत्वद्भक्तोपि त्वंदुष्प्रापः कथं विस्मृतकंठ
मणिरिव किंच तेषांइहामुत्रदुःखमेवेत्याह अत्रलोकाराधनधनार्जनादिक्लेशात् दुःख परत्रभवतोदुःखमिति २६ ननुयतेः
नकिमपिकृत्यमस्ति किमितिवृथाशप्यते तत्राह हेभगवन् त्वज्ज्ञानवान् पुमान् प्राचीनपुण्यापुण्यकर्मणोः सुखदुःखसंबंधा
ननुसंधत्ते तथाविधिनिषेधलक्षणागिरश्च इदंतस्ययुक्तं यतः मनुजैः नित्यं श्रवणेन चेतसि धृतस्त्वं तेषांअपवर्गरूपागति
र्भवसि अतः योगच्छद्मनाइंद्रियलालसानांउभयतोप्यसुखं २७ किंच हेभगवन् ब्रह्मादयोद्युपतयः ते अंतंनप्रापुः कुतः अनंत
त्वात् आस्तांतेनप्रापुरिति यतः त्वमपिस्वांतंनयासि कुतस्तर्हि मेसर्वज्ञतातत्राह अंताभावेन नहिशशशृंगाज्ञानं सार्वज्ञंहंति अनं ३२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्वमेवाह यस्यतवमध्येब्रह्मांडसमूहाः रवेरजांसीवपरिभ्रमंति अतः श्रुतयः अतन्निरसनेन तात्पर्यवृत्त्या त्वयि पर्यवस्यंति ए
वंतावत् अवधिभूतेत्वयिश्रुतयः फलंतीति २८ श्रीभगवानुवाच हेनारद एवंब्रह्मपुत्राः आत्मानुशासनंश्रुत्वा सनंदनंआन
र्चुः एवंसर्वश्रुतिपुराणरहस्यतात्पर्यंसनकादिभिःउद्धृतं हेनारद एतत् त्वंधारयन्गांकामंचर श्रीशुकउवाच एवंनारा
यणेनादिष्टंगृहीत्वा नारदःपूर्णःसन् आह नारदउवाच यःईशः भूतानांमोक्षार्थंकलाः धत्ते तस्मैकृष्णायनमोऽस्तु एवंना
रदः नारायणं तच्छिष्यांश्चनत्वा ममपितुः आश्रमंअगात् तेनसभाजितः व्यासायनारायणमुखोक्तंअवर्णयत् एवंहेराजन्त्व
याब्रह्मणिश्रुतिः कथंचरेत् इतियत्पृष्टंतदुक्तं किंच यः ईशः प्रकृतिपुरुषेश्वरः इदंसृष्ट्वा तदनुप्रविश्य शरीराणि कृत्वा तानिशा
स्ति यंप्राप्यजीवः अविद्यांजहातितंहरिंअजस्रंध्यायेत् ५० इतिदशमेवेदस्तुतिर्नामसप्ताशीतितमः ८७ राजोवाच
हेब्रह्मन् देवासुरमनुष्येषुअशिवंशिवंयेभजंति तेप्रायः भोगिनो धनिनश्चभवंति येलक्ष्मीपतिंहरिंभजंति तेतुन एतत् ज्ञा
तुंइच्छामः श्रीशुकउवाच हेराजन् शिवः शश्वत् शक्तियुतः अतः तंभजन् संपत्तिंप्राप्नोति हरिस्तुनिर्गुणः अतः तंभ
जन् निर्गुणोभवति हेराजन् अश्वमेधेषु सत्सुयुधिष्ठिरः अच्युतंइदमेवअपृच्छत् तदाभगवान् तस्मैआह श्रीभगवानुवा
च हेधर्म अहंयंअनुगृह्णामितस्यधनंशनैः हरिष्ये ततः अधनंतस्वजनाः त्यजंति ततः सः धनेहयायदानिर्विण्णः स्यात्त
दा अनुग्रहंकरिष्यामि अतोमांहित्वाजनः अन्यंभजते श्रीशुकउवाच हेराजन् शापप्रसादयोरीशाब्रह्मविष्णुशिवादयः
तेषांमध्येसद्यः शापप्रसादकः शिवोब्रह्माचनअच्युतः हेराजन् अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनं वृकासुरायगिरिशोवरंद
त्वाऽपसंकटं एकदाशकुनेःपुत्रःवृकोनामअसुरःपथिनारदंदृष्ट्वा त्रिषुदेवेषुमध्येशीघ्रंकः तुष्यतीतिपप्रच्छ तदानारदः आह

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

गिरिशंदेवंभज सः अल्पाभ्यांगुणदोषाभ्यांआशुतुष्यतिकुप्यतिच सःएकदारावणबाणासुरयोः तुष्टःसन्अतुलंऐश्वर्यंदत्वासं
कटंआप इत्यादिष्टोवृकासुरः केदारेगत्वास्वमांसेनअग्निमुखेहरंजुह्वन्सन्देवप्राप्तिंअप्राप्यसप्तमेऽह्नि शिरः छेत्तुंउद्यतोभू
त् तदामहाकारुणिकः शिवः अनलात्उत्थितःसन् तं दोर्भ्यांभुजयोः निगृह्यन्यवारयत् आहच हेवृकअलंअलंयथाकामंवरंवृ
णीष्वतुभ्यंददामि एवंउक्तःसः पापीयान्भूतभयावहंवरंवव्रे हेहरअहंयस्ययस्यशीर्ष्णिकरंधास्येसःम्रियतांइति तच्छ्रुत्वारु
द्रः दुर्मनाइवभूत्वाअहेःअमृतमिवतस्मैवरंददौ ततोवृकः गौरीहरणलालसःसन्तद्वरपरीक्षार्थंशंभोः मूर्ध्निहस्तंधातुंआरेभे त
दास्वकृतात्भीतः शिवःसंत्रस्तःसन्ब्रह्मांडंअधावत तदादेवाःप्रतिविधिंअजानंतःसंतःतूष्णीआसन् ततःशिवःवैकुंठअग
मत् तत्रनारायणःआस्ते तदाहरिः तंशिवंव्यसनिनंदृष्ट्वामेखलाऽजिनदंडाद्यैः बटुर्भूत्वा सं मुखंएत्य तंअभिवादयामास
श्रीभगवानुवाच हेवृक त्वंदूरआगतःअतःश्रांतोसि तस्मात्क्षणंविश्रम्यतां किंच तवयत् निश्चितंतत्भण्यतां श्रीशुक
उवाच एवंभगवतापृष्टःवृकः यथापूर्वंअनुष्ठितंतस्मैअब्रवीत् श्रीभगवानुवाच हेवृक एवंचेत्तर्हिशिववाक्यंवयं
नश्रद्दधीमहि यःदक्षशापात्पैशाच्यंप्राप्तः तवतस्मिन्शिवेविश्वासश्चेत्तर्हि स्वशिरसिहस्तंन्यस्यप्रतीयतां शंभोर्वचःअ
सत्यंचेत्स्यात्तर्हिएनंजहि इत्यादिभगवद्वाक्यैर्मोहितःसः कुमतिः स्वशिरसिहस्तंव्यधात् तदैवभिन्नशिराःसन्अपतत्
ततःजयशब्दोनमःशब्दःसाधुशब्दोऽभवत् दिविदेवादयःपुष्पवर्षाणिमुमुचुः एवंशिवःसंकटात्मोचितः ततःमुक्तंगिरिशं
भगवान्आह अहोदेवमहादेवअयंपापःस्वपापेनैवहतः हेईश महत्सुकृतापराधःपुमान्कोनुक्षेमीस्यात् एवंयःहरेःशिवमो ३३
चनचरितंकथयेत्शृणोतिवासःअरिभयात्संसाराच्चमुच्यते ४० इतिदशमेऽष्टाशीतितमः ८८ श्रीशुकउवाच

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे राजन् एकदा सरस्वत्याः तटे ऋषयः सत्रं अकुर्वत तदा त्रिषु अधीशेषु को महान् इति तेषां वितर्कः समभूत् ततः ते ऋषयः तज्जि
ज्ञासया भृगुं प्रेषयामासुः ततः सः भृगुः ब्रह्मणः सभां गत्वा तत्सत्वपरीक्षार्थं तस्मै नमस्कारादिकं न चक्रे ततः ब्रह्मा तस्मै भृगवे कु
द्धोपि आत्मन्युत्थितं मन्युं स्वयमेव अशीशमत् ततः सः भृगुः कैलासं अगमत् तदा शिवः उत्थाय मुदा तं परिरब्धुं आरेभे तदा भृ
गुः त्वं उत्पथग इत्युक्त्वा तत् नैच्छत् तदा क्रुद्धः शिवः शूलं उद्यम्य तं हंतुं आरेभे तद् दृष्ट्वा पार्वती शिवस्य पादयोः पतित्वा सांत्व
यामास ततो भृगुः वैकुंठं गत्वा श्रियः उत्संगे शयानं विष्णुं पदा वक्षस्यताडयत् तदा हरिः लक्ष्म्या सह उत्थाय तल्पात् आशु अव
रुह्य तं शिरसा नत्वा स्वागतमित्युक्त्वा हे ब्रह्मन् आसने निषीदेत्याह हे ब्रह्मन् आगतान् वः अजानतां नः क्षंतुं अर्हथ हे मुने ते चर
णौ अतीव कोमलौ इत्युक्त्वा विप्रचरणौ स्वहस्तेन मर्दयन् आह हे मुने पादोदकेन सह लोकं मां पुनीहि हे भगवन् अद्य अहं ल-
क्ष्म्याः एकांतभाजनं आसं हे विप्र भवत्पादहतपापस्य मे उरसि इदं लांछनं वत्स्यति श्रीशुक उवाच एवं वैकुंठे ब्रुवति स
ति भृगुः तन्मंद्रया गिरा निर्वृतः सन् तूष्णीमास ततो भृगुः पुनः सत्रं एत्य स्वानुभूतं सर्वं अवर्णयत् तन्निशम्य मुनयः विस्मिताः
संतः विष्णुं भूयांसं निश्चितवंतः यतः शांतिः अभयं किंच यतः धर्मः ज्ञानं किंच यं साधूनां गतिं आहुः किंच यस्य सत्वं प्रि
या मूर्तिः यस्य इष्टदेवताः ब्राह्मणाः स एव श्रेष्ठः श्रीशुक उवाच एवं सारस्वताः विप्राः पुरुषस्य सेवया सद्गतिं गताः
सूत उवाच हे ऋषयः एतत् श्रीशुकमुखपंकजात् उद्गतं हरेः प्रशस्तं यशः संसारी सेवते सः मुक्तो भवति श्रीशुक उवा-
च एकदा द्वारवत्यां विप्रपत्न्याः पुत्रः जातमात्रः सन् भुवं स्पृष्ट्वा ममार ततः विप्रः तं मृतपुत्रं गृहीत्वा राजद्वारि निधाय वि
लपन् इदं प्रोवाच ब्रह्मद्विषः शठधियो लुब्धस्य विषयात्मनः क्षत्रबंधोः कर्मदोषात् पंचत्वं मे गतोऽर्भकः २३ एवं द्वितीयं तृतीयं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुत्रंराजद्वारेत्यक्त्वा तांगाथांअगायत कदाचित्केशवांतिकेस्थितः अर्जुनः तांगाथांश्रुत्वा ब्राह्मणंसमभाषत हेब्रह्मन्त्व
न्निवासेइह धनुर्धरःनास्तिकिं किंच यस्मिन्राज्येधनदारादिवियुक्ताः ब्राह्मणाः शोचंतितेराजानः राजवेषेण नटाइवजीविका
संपादयंति हेब्रह्मन्त्वंप्रजाःअहंरक्षिष्ये हतप्रतिज्ञश्चेत्अग्निप्रवेक्ष्ये ब्राह्मणउवाच हेअर्जुनसंकर्षणःवासुदेवःप्रद्यु
म्नःअनिरुद्धःएतेमेप्रजाःत्रातुंनशक्नुवंति तत्कर्मबालिश्यात्त्वंकथंचिकीर्षसि अतःत्वयंतेवचःनश्रद्दधाहे अर्जुनउवाच
हेब्रह्मन् अहंसंकर्षणोन कृष्णोन तर्हि यस्यगांडीवंधनुःत्र्यंबकतोषणंवीर्यंच सोहंअर्जुनः युद्धेमृत्युंविजित्यतवप्रजाआने
ष्ये एवंअर्जुनेनविश्वासंप्रापितःविप्रःस्वगृहंजगाम ततःसःद्विजःभार्यायाःप्रसूतिकालेआगतेसति मृत्योःप्रजांपाहीति
अर्जुनंआह ततःअर्जुनःआचम्यशिवंनत्वादिव्यास्त्राणिस्मृत्वागांडीवंआददे ततःसूतिकागारंशरैःआवृत्यशरपंजरं
चकार ततःविप्रपत्न्याःकुमारःसंजज्ञेसःकुमारःसदेहःअदर्शनंआपेदे तदाविप्रःकृष्णसन्निधौअर्जुनंनिंदन्आह अहो
मेमौढ्यंपश्यत योहंक्लीबकत्थनंश्रद्दधे अहोयस्यप्रजाःरक्षितुंकृष्णादयोनशेकुःताःअन्यःकःरक्षिष्यति एवंमृषावादंअर्जु
नंधिक्तस्यधनुःधिक् एवंविप्रेशपतिसतिअर्जुनःविद्यांआस्थाययमपुरींआशुययौ तत्रविप्रापत्यंअदृष्ट्वाऐंद्रींअगात् ए
वंअग्निनिर्ऋतिसोमवायुवरुणानांपुरीःरसातलस्वर्गंअन्यस्थानानिचगत्वाअलब्धद्विजपुत्रःसन्पुनःएत्यअग्निंविवि-
क्षुःसःकृष्णेननिषेधितः ततोभगवान्आह हेअर्जुन अहंद्विजपुत्रान्दर्शयेइत्युक्त्वाअर्जुनेनसहदिव्यरथंआस्थायप्रती
चींदिशंगत्वासप्तद्वीपान्सप्तसमुद्रान्सप्तगिरीन्लोकालोकंचअतीत्यमहत्तमः विवेश तदाअश्वाःभ्रष्टगतयोबभूवुः भगवा ३४
न्कृष्णःतान्दृष्ट्वास्वचक्रंपुरःप्राहिणोत् ततःघोरंतमःविदार्यसलिलंप्रविष्टःतत्रसलिलेमहाकालपुरंदृष्ट्वातस्मिन्महाभी

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मंशेषंददर्श ततः शेषदेहेस्थितंविभुंअष्टभुजंप्रसन्नवक्त्रंसुनंदादिभिः सेव्यमानंपरमेश्वरं दृष्ट्वा अर्जुनः कृष्णश्चतंववंदे ततो
भूमानौप्रतिआह भोकृष्णौ एतेद्विजपुत्राः युवयोर्दिदृक्षया आनीताः युवांधर्मगुप्तयेभुविअवतीर्णौ अतः भूमेर्भारभूतान्अ
सुरान्हत्वाशीघ्रंमेअंतिकेआगच्छतं इत्यादिष्टौतौ ओमित्युक्त्वा भूमाननत्वा द्विजपुत्रान्गृहीत्वा स्वकंधाम आगत्यविप्रा
यपुत्रान्प्रददतुः ततःपार्थः वैष्णवंधामदृष्ट्वाविस्मितः सन्पुंसांयत्किंचित्पौरुषंतत्कृष्णानुकंपितंमेने भगवान्एवंअ
नेकानिवीर्याणिदर्शयन्विषयान्भुंजन्सन् विप्रादिषुअखिलान्कामान्ववर्ष एवमधर्मिष्ठान्नृपान्हत्वाअर्जुनादिभि-
श्चघातयित्वायुधिष्ठिरादिभिः धर्मंवर्तयामास ६४ इतिदशमेएकोननवतितमः ८९ श्रीशुकउवाच एक
दाद्वारकायांश्रीकृष्णः सुखंनिवसन्षोडशसहस्रस्त्रीणांवल्लभः तावद्रूपःसन्तासांगृहेषुरेमे तथाकमलरेणुभिः वासिता
मलतोयेषुन्हृदिनीषुजलंविगाह्यस्त्रीणांकुचकुंकुमैर्लिप्तांगःसन्ताभिः सहविजहार तदागंधर्वैःगीयमानःस्त्रीभिः रेचकैः
सिच्यमानःसन्स्वयंताःप्रतिसिंचन्चिक्रीडे तदाताः स्त्रियः रेचकजिहीर्षया कांतंउपगुह्यजातस्मरोत्सवलसद्वदनाः विरे-
जुः तदाश्रीकृष्णः स्त्रियश्च अलंकारवासांसिददुः एवंविहरताकृष्णेननर्मक्ष्वेलिपरिष्वंगैः हृतधियः स्त्रियः श्रीकृष्णंचिंतय
न्त्यःमत्यः यानिवाक्यानिऊचुः तानिमत्तःशृणु महिष्यऊचुः हेकुररिश्रीकृष्णेस्वपितिसतित्वंनिद्राभंगंकुर्वतीसतीवय
मिवविलपसि एतत्तवअनुचितं किंच हेचक्रवाकित्वंअदृष्टबंधुःसतीनेत्रेनिमील्यरोरवीषि अतःवयमिवअच्युतपाद
जुष्टांस्रजंकबरेणवोढुंइच्छसिकिं भोउदन्वन्अलब्धनिद्रःसन्सदाक्रोशसि अतःअस्माभिः प्रासादशांत्वमपिप्राप्तोसि
किं अहोकष्टं हेइंदोत्वंयक्ष्मणागृहीतःअतएवक्षीणःसन्स्वकिरणैः तमःनक्षिणोषि तत्किंकृष्णगदितानिविस्मृत्य नच्चिंत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यावयमिवक्षीणोसिकच्चित् हेमलयानिलतवअप्रियंअस्माभिः किंकृतं यः त्वंकृष्णकटाक्षैर्भिन्नेनःत्वदिस्मरंप्रेरयसि तच्चुत-
यानुचितं हेमेघत्वंश्रीकृष्णस्यसखाअसि अतः वयमिवतंध्यात्वा अत्युत्कंठःसन् बाष्पधाराः मुहुः मुहुः विसृजसि अहोएत
त्प्रसंगःदुःखदोस्ति हेकोकिलत्वंकृष्णस्यशब्दानिवशब्दान्भाषसे अतःतेप्रियंअद्यकिंकरवाणि हेपर्वतत्वंनचलसिनव
दसि तत्किंकृष्णाघ्रिशृंगरूपैःस्तनैः धर्तुंवयमिवकामयसे हेनद्यः वयंकृष्णस्यप्रणयावलोकंअप्राप्ययथाकृशाः स्मतद्वत्यू
यमपिशुष्यत्न्हृदाःस्थ हेहंसतवस्वागतं अत्रास्यतां पयःपिब शौरेःकथांब्रूहि त्वांकृष्णदूतंविदाम सःस्वस्त्यास्ते हेक्षौद्र
सःप्राकुरहसिउक्तंतत्स्मरतिकिं ओंइतिचेत्आहुः वयंतंकस्मात्भजामः अहोसःयुष्मान्आह्वयति तर्हितंआलापय एवं
माधव्यः ईदृशेनभावेनपरमांगतिंलेभिरे यः श्रुतमात्रोपिस्त्रीणांमनःकर्षतिसःभगवान्आत्मानपश्यंतीनांमनःकर्षतीति
किंवक्तव्यं किंच याःस्त्रियःजगद्गुरुंपर्यचरन्तासांतपःकिंवर्ण्यते एवंभगवान् वेदोक्तधर्मंअनुतिष्ठन्गृहधर्मार्थकामानां
पदमितिअदर्शयत् एवंगृहस्थाश्रमधर्मआस्थितस्यकृष्णस्यअष्टोत्तरशताधिकषोडशसहस्रस्त्रियःआसन् तेषांमध्ये
रुक्मिण्यादयःअष्टौप्रागुक्ताः तासांपुत्राश्चोक्ताः हेराजन्श्रीकृष्णःएकैकस्यांदशदशपुत्रान्अजीजनत् एवंअष्टोत्तरश
ताधिकषोडशसहस्रस्त्रीणांपुत्राः लक्षमेकंअशीत्युत्तरैकषष्टिसहस्राणिभवंतितेषामध्येअष्टादशमहारथाः तन्नामा
निशृणु प्रद्युम्नः १ अनिरुद्धः २ दीप्तिमान् ३ भानुः ४ सांबः ५ मधुः ६ बृहद्भानुः ७ चित्रभानुः ८ वृकः ९ अरुणः १० पुष्करः
११ देवबाहुः १२ श्रुतदेवः १३ सुनंदनः १४ चित्रबाहुः १५ विरूपः १६ कविः १७ न्यग्रोधः १८ एतेषांमध्येप्रथमःप्रद्युम्नः ३५
पितृवत्आसीत् सःरुक्मिणःदुहितरंउपयेमे तस्मात्अनिरुद्धोऽभूत् सःरुक्मिणःपौत्रींउपयेमे त० वज्रःयःमौसलात्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अवशोषिन: त० प्रतिबाहु: त० सुबाहु: त० शांतसेन: त० शतसेन: एतस्मिन्कुले अल्पधनप्रजायुर्वीर्या: अब्रह्मण्याश्च नज
ज्ञिरे हेराजन् यदुवंशप्रसूतानांपुंसांवर्षशतैरपिसंख्यांकर्तुंनशक्यते अपरिमितानांयदुकुमाराणांआचार्या: तिस्र: कोट्य:
अष्टाशीतिशतानिच आसन् इतिश्रुतं हेराजन् यादवानांसंख्यानंक: करिष्यति यत्रअयुतानांअयुतलक्षेणस: आहुक:
आस्ते किंच हेराजन् देवासुरयुद्धे येमृता: दैत्या: तेमनुष्येषुउत्पन्ना: संत: प्रजा: बबाधिरे तेषांनिग्रहाय हरिणाप्रोक्ता: दे
वायदो: कुले अवतीर्णा: तेषां एकाधिकंशतकुलानिआसन् तेषांमध्येप्रभुत्वेन भगवानासीत् यादवा: तंकृष्णंपरमात्मानं
नविदु: हेनृप यदुषुयत्कृष्णकीर्तिरूपंतीर्थंजातं तत् गंगारूपंतीर्थंअल्पंचक्रे एवंभूतस्याक्षितिभारहरणादिनचित्रम् हेरा
जन् स: श्रीकृष्ण: स्थिरचरवृजिनघ्न: सन्जयति एवंभूतस्यश्रीकृष्णस्यभक्तिं इच्छन् तत्कर्माणिश्रृणुयात् यत: मर्त्य: श्रीकृ
ष्णकथाश्रवणकीर्तनचिंतयातद्धामएति ५२ इतिश्रीमद्भागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धचूर्णिकायांनवति
तमोऽध्याय: ९० श्रीकृष्णार्पणमस्तु शुभंभवतु छ छ छ छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिश्रीमद्भागवतदशमस्कंधोत्तरार्धचूर्णिकासमाप्ता.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतैकादशस्कंधचूर्णिका प्रारभ्यते.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः श्रीकुलदेवतायैनमः अथैकादशस्कंधोव्याख्यायते श्रीशुकउवाच अथसरामःकृष्णःदैत्य
वधंकृत्वाजविष्टकलिंजनयन्भुवःभारंअवातारयत् किंच सपत्नैःदुर्द्यूतादिनाकोपिताःयेपांडवाःतान्निमित्तंकृत्वाउभयोः
पक्षयोःसमेतान्नृपान्हत्वाईशःभूभारंजहार अपिच यदुभिःभूभारराजसेनाःहत्वाईशःइदंअचिंतयत् अहोभूभारःयद्य
पिलोकप्रतीत्यागतःतथापिअगतमेवअहंमन्ये यतःअसह्यंयदुकुलंआस्ते अस्यहिमदाश्रयस्यअन्यतःकथंचित्परिभवोन
भवेत् अतःयदुकुलस्यअंतःकलिंविधायशांतिंप्रापय्य ततःवैकुंठंउपैष्यामि एवंकृतनिश्चयःईश्वरःविप्राणांशापव्याजेनस्वकु
लंसंजह्रे एवंअवतारप्रयोजनंसंपाद्य तदानींतनानांसर्वेषांचक्षुरादिप्रवृत्तीःस्वैकनिष्ठाःकृत्वा इतउपरिजनिष्यमाणानांसंसार
तरणार्थंस्वकीर्तिंविस्तार्यअनयाकीर्त्यातमःतरिष्यंतीत्यभिप्रेत्यप्रभुःस्वस्थानंअगात् राजोवाच हेमुनेब्रह्मण्यानांवदा
न्यानांकृष्णचेतसांयदूनांविप्रशापःकथंअभूत् किंच सःशापःयन्निमित्तःयादृशःजातःतथाएकचित्तानांतेषांभेदश्चकथं
एतत्सर्वंवद श्रीशुकउवाच हेनृपभगवान्सुंदरंवपुर्बिभ्रत्आप्तकामोपिहारवत्यांगृहंआस्थायगृहेरममाणान्कर्म
ग्राहयितुंस्वयंकर्मआचरन्रममाणःसन्स्वकुलंसंहर्तुंऐच्छत् तथाकर्मार्थंआहूताःमुनयःपुण्यप्रदानिकर्माणिकृत्वाश्रीकृष्णे
नविसृष्टाःसंतःपिंडारकंतीर्थंअगमन् तेच विश्वामित्रोऽसितःकण्वोदुर्वासाभृगुरंगिराः कश्यपोवामदेवोऽत्रिर्वसिष्ठोनार
दादयः १ तत्रक्रीडंतःयदुकुमाराःतान्उपव्रज्यतेषांपादग्रहणंकृत्वापप्रच्छुःप्रश्नमाह तेकुमाराःस्त्रीवेषैःसांबंवेषयित्वाऊ-
चुः हेविप्राःएषागर्भिणीयुष्मान्साक्षात्प्रष्टुंविलज्जमानासतीअस्मन्मुखेनैवपृच्छति अतःइयंआसन्नप्रसवाकिंस्वित्कन्यां
वापुत्रंजनयिष्यतीतिब्रूत एवंवंचिताःमुनयःकुपिताःसंतःऊचुः हेमंदाःइयंवःकुलनाशनंमुसलंजनयिष्यतीति तच्छुत्वातेवा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ला: अतिसंत्रस्ता: संत: सहसा तदुदरं विमुच्य तत्र लोहमयं मुसलं ददृशु: किंकृतं मंदभाग्यैर्न: किंवदिष्यंति नो जना: एवं विह्वलि
ता: ते मुसलं आदाय गेहान् ययु: तत् मुसलं सदसि उपनीय उग्रसेनाय आवेदयांचक्रु: ननु कृष्णाय ततः सर्वे द्वारकौकस: अमोघंवि
प्रशापं श्रुत्वा मुसलं च दृष्ट्वा भयसंत्रस्ता: बभूवु: तत: यदुराज: तन्मुसलं चूर्णयित्वा समुद्रोदके प्रास्यत् तस्यावशिष्टं लोहं च तत् लो
हं कश्चिन्मत्स्य: अग्रसीत् तच्चूर्णानि तरंगै: ऊह्यमानानि वेलायां लग्नानि एरका आसन् तत: स: मत्स्य: अब्धौ अन्यमत्स्यै: सह मत्स्य
घ्नै: जालेन गृहीत: तदुदरस्थं लोहं लुब्धक: शराग्रे अकरोत् भगवान् ज्ञातसर्वार्थ ईश्वरोपि तदन्यथा कर्तुं नैच्छत् विप्रशापं काल
रूप्यन्वमोदत २४ इति एकादशे प्रथम: १ श्रीशुक उवाच हे राजन् गोविंदभुजगुप्तायां द्वारवत्यां अ
भीक्ष्णं प्रस्थापितोपि नारद: कृष्णोपासनलालस: पुन: पुन: अवात्सीत् हे नृप एवंभूतं मुकुंदचरणांबुजं सर्वतो मृत्यु: इंद्रियवान्
पुमान् कोनुन भजेत् अथ एकदा वसुदेव: गृहागतं नारदं सुखमासीनं अभिवाद्य इदमाह वसुदेव उवाच हे भगवन् य-
था पित्रो: आगमनं अपत्यानां मंगलाय तथा भवत: यात्रा सर्वदेहिनां स्वस्तये किंच देवानामपि चरितं भूतानां सुखदु:खाय भवति
त्वादृशानां साधूनां तु सुखायैव अपिच ये यथा देवान् भजंति तथैव तान् देवा अपि छायेव साधवस्तु दीनवत्सला एव हे ब्रह्मन्
अत: भागवतान् धर्मान् पृच्छाम: यान् श्रुत्वा मर्त्य: सर्वभयात् मुच्यते हे ऋषे पुरा पुत्रलाभप्रयोजन: सन् अहं मुक्तिदं अनंतं
अपूजयं न तु मोक्षाय अत: विचित्रव्यसनात् संसारात् भवद्विधै: तु भूतै: यथा वयं मुच्येम तथा न: शाधि श्रीशुक उवाच
एवं वसुदेवेन कृतप्रश्न: नारद: प्रीत: सन् तमाह नारद उवाच हे वसुदेव त्वया एतत् सम्यक् निश्चितं यत: सर्वशोधकान् भग
वद्धर्मान् पृच्छसि श्रुतोनुपठितो ध्यात आदृतो वा अनुमोदित: सद्य: पुनाति सद्धर्मो देवविश्वद्रुहोपिहि १ अहो वसुदेव त्वया पुण्यश्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वणकीर्तनः नारायणोदेवः मम संस्मारितः किंमेभाग्यं अत्रत्वत्पृष्टभगवद्धर्मनिर्णयेआर्षभाणां विदेहस्यसंवादरूपं इतिहासं
उदाहरंतितंशृणु मनोःसुतः प्रियव्रतः त० आग्नीध्रः त० नाभिः त० ऋषभः तंवासुदेवांशं मोक्षधर्मविवक्षया अवतीर्णं आहुः तस्य
पुत्रशतंआसीत् तत्रनारायणपरः भरतोज्येष्ठः तन्नाम्नाइदंअजनाभंवर्षंसत्भारतंजातं सः भुक्तभोगांइमांमहींत्यक्त्वागृहा
त्निर्गतः सन्हरिंसेवमानः त्रिभिर्जन्मभिः तत्पदवींलेभे तत्रनवसुताः नवानांब्रह्मावर्तादीनांभरतवर्षखंडानांपतयः आसन्
तत्र एकाशीतिः सुताः ब्राह्मणाः अभवन् तत्रचनवमहाभागाः मुनयः वातरशनाः आत्मविद्याविशारदाः अभवन् तेच कविर्ह
रिरंतरिक्षः प्रबुद्धः पिप्पलायनः आविर्होत्रोऽथद्रुमिलश्चमसः करभाजनः एतेभगवद्रूपं इदंविश्वंस्वाव्यतिरेकेणपश्यतः महीं
व्यचरन् अव्याहतेष्टगतयः मुक्ताः तेसुरसिद्धसाध्यगंधर्वादिलोकान् तथामुनिचारणभूतनाथविद्याधरद्विजगवांभुवनानि
कामंचरंति तेएकदाऋषिभिः वितायमानेनिमेः सत्रंयदृच्छयाउपजग्मुः तान्सूर्यप्रभान्महाभागवतान्दृष्ट्वानिमिः अ
ग्नयः विप्राश्च उपतस्थिरे ततः नारायणपरान्तान्ज्ञात्वा विदेहः प्रीतः सन् तेषां पूजांकृत्वा ब्रह्मपुत्रोपमान्तान्पप्रच्छ
विदेहउवाच अहंवः भगवतः पार्षदान्मन्ये यतः विष्णुभक्ताः लोकपावनार्थं सर्वत्रचरंति मयादुर्लभंलब्धं अहोभा
ग्यमित्याह दुर्लभोमानुषोदेहो देहिनांक्षणभंगुरः तत्रापिदुर्लभंमन्येवैकुंठप्रियदर्शनं १ हेऋषयः अतः युष्मान्आत्यंतिकं
क्षेमंपृच्छामः यतः अत्रभवेक्षणार्धमपिसत्संगः निधिलाभवत् आनंदकरः तदर्थंचधर्मान्भागवतान्ब्रूत यैस्तुष्टः अजः प्रप
न्नायआत्मानमपिदास्यति नारदउवाच हेवसुदेव एवंनिमिनापृष्टाः तेससदस्यर्त्विजंनिमिंअब्रुवन् कविरुवाच
हेनृप अत्रभवेअच्युतस्यपादांबुजोपासनंनिर्भयंमन्ये यत्रनिःशेषंभीः निवर्तते श्रीभगवतास्वमुखेनैवअविदुषामपिपुंसां २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अंजः आत्मलब्धये ये उपायाः प्रोक्ताः तान् भागवतान् धर्मान् विद्धि नरः यान् आस्थाय योगादिष्विव विघ्नैर्नविहन्येत नेत्रेनिमील्य
धावन्नपिएषुनस्खलेन्नपतेत् देहवाङ्मनइंद्रियबुद्धिचित्तैः अनुसृतस्वभावेनचयत्यत्करोति तत्सर्वंनारायणाय अर्पयेत्
एवंकृते सकलंकर्मभगवद्धर्मोभवति किंच ईशपराङ्मुखस्यतन्मायया भयंभवति अतःबुधः भक्त्यातमेवभजेत् अपिच अयं
प्रपंचः अवास्तवोऽपिध्यातुःमनसास्वप्नमनोरथाविवभाति अतः तन्मनोनिरुंध्यात् ततः अभयंस्यात् किंच हरेः सुभद्राणिज
न्मकर्माणि तदर्थकानिनामानिचगायन् शृण्वंश्च असंगः लोकेविचरेत् एवंवृतःपुमान् हरिनामकीर्त्याजातप्रेमासन् हसति
रोदितिक्रोशतिगायति किंच खवाय्वग्न्यादिसर्वंभूतमात्रंहरेः शरीरमितिज्ञात्वाप्रणमेत् किंच हरिंभजतःपुंसः एकदैवभ
क्तिः भगवद्रूपस्फूर्तिः वैराग्यंचएतत्त्रिकंभवति यथाअश्नतःपुंसः सुखंउदरभरणंक्षुन्नाशः तथाएवंअच्युतांघ्रिंभजतःभा
गवतस्यभक्तिवैराग्यभगवत्प्रबोधाः भवंति ततः शांतिंआप्नोति राजोवाच भागवतस्यलक्षणंपृच्छति हेऋषयः य
न्मूर्ध्निस्थितः यत्स्वभावः यथावर्तते यैःलिंगैः हरिप्रियोभवतितंभागवतंब्रूत हरिरुवाच यःस्वस्यसर्वभूतेषुभगवद्भा
वंतथाभूतानिभगवतिपश्यतिसः भागवतोत्तमः यः ईश्वरेभक्तेषुअज्ञेषुशत्रुषु प्रेममैत्रीकृपोपेक्षाः करोतिसः मध्यमः यश्च
प्रतिमायामेवपूजांकरोतिनतद्भक्तेष्वन्येषुचसः प्राकृतः शनैःश्रेष्ठःस्यात् किंच इंद्रियैः विषयान् गृहीत्वापिनहृष्टिनद्वे-
ष्टिसः उत्तमः किंच देहेंद्रियादीनांजन्मनाशादिसंसारधर्मैः यःनमुह्यतिसः श्रेष्ठः किंच यस्यचेतसिकामकर्मवासना
नांनसंभवः सोपिश्रेष्ठः यस्यचजन्मादिना अत्रदेहेअहंभावोनसः हरेःप्रियः अपिच यस्यस्वःपरइतिवित्तेष्वात्मनिचभे
दोनसः उत्तमः किंच त्रैलोक्यराज्यार्थंनिमिषार्धमपिभगवत्पदारविंदभजनात्योनचलतिसः वैष्णवाग्र्यः किंच त्वदिहहरिं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भजतां पुंसां कामतापः न संभवति उदिते चंद्रे अर्कतापवत् विसृजति त्वद्दर्शनं यस्य साक्षाद्धरिरवशाभिहितोप्यघौघनाशः प्र-
णयरशनया धृतांघ्रिपद्मः स भवति भागवतप्रधान उक्तः ५४ इत्येकादशे द्वितीयः २ राजोवाच हे ऋषयः विष्णोः
मायिनामपि मोहिनीं मायां वेदितुमिच्छामः नः ब्रुवंतु संसारतापतप्तोऽहं युष्मद्वचः हरिकथामृतं शृण्वन् जुषन्न तृप्यामि अंतरि
क्ष उवाच हे राजन् हरिः एभिः महाभूतैः भूतानि जीवस्य विषयभोगार्थं ससर्ज एवं भूतानि सृष्ट्वा अंतर्यामितया तेषु प्रविश्य म
नो रूपेण एकधा वा स्वेंद्रियरूपेण दशधा आत्मानं विभज्य विषयान् जोषयति सः जीवः ईश्वरेण प्रकाशितैः इंद्रियैः विषयान् भुंजन्
शरीरं प्रति आत्मानं मन्वानः शरीरादौ सज्जते किंच कर्मेंद्रियैः सवासनानि कर्माणि कुर्वन् तत्तत्पूर्वकर्मफलं च गृह्णन् अयं जीवः इ
ह संसारे भ्रमति न मुच्यते एवं जीवः कर्मानुरूपाः योनीः भ्रमन् प्रलयपर्यंतं उत्पत्तिमरणे अश्नुते एवं उक्त्वा प्रलयं दर्शयति महा
भूतानां नाशहेतौ प्राप्ते सति प्रपंचात्मकं कार्यं प्रति अव्यक्तायनेन तु कालः आकर्षति ततः नाशहेतून् आह आदौ वर्षशतं अनावृष्टि
र्भुवि स्यात् ततोऽर्कः लोकत्रयं प्रतपिष्यति ततः संकर्षणमुखानलः पातालतलमारभ्य सर्वतः दहन् वर्धते ततो मेघगणः हस्तिशुं
डातुल्यधाराभिः वर्षति तदा विराट् जले लीयते ततः वैराजः पुरुषः विराड्रूपं हित्वा कारणं प्रविशति ततः गंधहीना भूः जले लीय
ते तत् जलं ज्योतिषि लीयते तत्तेजः वायौ लीयते स वायुः नभसि ली० तन्नभः तामसाहंकारे ली० बुद्धींद्रियाणि राजसाहंकारे ली
यं० मनो देवाः सात्विकाहंकारे ली० एवं त्रिविधः अहंकारः महति ली० स महान् प्रकृतौ ली० एषा माया भगवतः सर्गस्थित्यंतकारि
णी त्रिवर्णा वर्णितास्माभिः किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १ राजोवाच हे महर्षे एतां दुस्तरां मायां स्थूलधियः सुखेन यथा तरंति ३
तथा उच्यताम् प्रबुद्ध उवाच हे नृप दुःखहत्यै सुखाप्त्यै च कर्माणि कुर्वतां नृणां फलवैपरीत्यं पश्येत् तथा नित्यानि दिने वि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

त्तेनगृहापत्याप्तपशुभिः एतैः चलैः काप्रीतिः नकापीतिपश्येत् एवंकर्मनिर्मितंपरलोकमपिनश्वरंपश्येत् तस्मात्श्रेयोजिज्ञासुः
पुमान्शाब्देपरेचब्रह्मणिनिष्णातंगुरुंप्रपद्येत तत्रगुर्वात्मदैवतःसन्भगवद्धर्मान्शिक्षेत् यैः हरिः तुष्यति किंच सर्वतोमनसः अ
संगंआदौसाधुसंगंचहीनसमोत्तमेषुभूतेषुदयामैत्रींप्रश्रयंचशिक्षेत तथाशौचं तपः क्षमां मानंस्वाध्यायं स्वच्छतांब्रह्मचर्यं
अहिंसां द्वन्द्वसहत्वंचसर्वत्रआत्मेश्वरवीक्षां मोक्षंअनिकेततां वल्कलपरिधानं भागवतेशास्त्रेश्रद्धां अन्यशास्त्रेअनिंदां म
नोवाक्कर्मणांप्राणायाममौनानीहाभिः दंडं हरेः जन्मकर्मगुणानांश्रवणंकीर्तनंध्यानंच हरौसर्वकर्मार्पणंचशिक्षेत इष्टदानत
पआदिसर्वंदारान्सुतान्गृहान्प्राणान्आलक्ष्यपरस्मैसमर्पणंयत्नतत्शिक्षेत किंच एवंकृष्णात्मनाथेषुनृषुसख्यंस्थावरजंग
मयोः परिचर्यां तत्रापिनृषु तत्रापिसाधुषु तत्रापिमहत्सुचशिक्षेत् मिथः भगवद्यशः कथनं मिथोरतिर्मिथस्तुष्टिर्निवृत्तिर्मिथ
आत्मनः एतत्शिक्षेत् एवंवर्तमानानांपरमानंदप्राप्तिमाह एवंअघौघहरंहरिंस्मरंतः येतेसंजातयाभक्त्याशेमांचितां तनुंबिभ्रति
क्वचिद्रुदंति क्वचिद्धसंति क्वचिन्नृत्यंति एवंपरंप्राप्यनिर्वृताः संतः तूष्णींभवंति इतिभागवतान्धर्मान्शिक्षन्नारायणपरः पु
मान्अजःमायांतरति राजोवाच हेआर्षभाः नारायणाभिधानस्यब्रह्मणः स्वरूपंनः वक्तुंअर्हथ पिप्पलायनउवा
च यःस्थित्यादीनांहेतुः यश्चस्वप्नादिषुसमाध्यादौचअनुवर्तमानः येनचसंजीवितानिदेहेंद्रियादीनिप्रवर्तंते तंनारायणंप
रमात्मानंब्रह्मतत्वंअवेहि एततत्त्वंप्रतिमनः वाक्चक्षुः बुद्धिः प्राणः अन्येंद्रियाणिचनविशंति यथा स्वांशभूताः विस्फुलिंगा
दयः अग्निंनदहंतितद्वत् शब्दोपिबोधकनिषेधतयाअर्थोक्तंयथातथाआहनसाक्षात्तदेवपरंब्रह्मअवेहि किंच आदौएकंस
त्सत्वरजस्तमइतित्रिवृत्प्रधानंवदंति ततः सूत्रंमहान् इत्यादिसकलंब्रह्मैवभाति एवंजानीहि ब्रह्मणः जन्मादिषट्विकाराः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नसंति यदा भगवच्चरणेच्छयायाउरुभक्तिः तयापुमान् चेतोमलानिनाशयेत् तदाशुद्धेचेतसिसति अव्यवधानेनआत्मतत्वंउप
लभ्यते यथापूर्वसिद्धः सूर्यप्रकाशः अमलदृशोः तद्वत् राजोवाच हेऋषयः नः कर्मयोगंवदत येनपुमान् इहकर्माणिवि
धूयज्ञानंविंदति इममेवप्रश्नंपूर्वंसनकादीन् अपृच्छंतेनाब्रुवन् तत्रकारणमुच्यतां आविर्होत्रउवाच वेदविहितंकर्म
निषिद्धंअकर्म विहिताकरणंविकर्म इदंत्रयंवेदैकगम्यं तच्चदुष्करं अतः तदातवबालत्वात्नैवाब्रुवन् अयंवेदः परोक्षवादः क
र्ममोक्षायकर्माणिविधत्ते पिताअगदंयथा यः अज्ञः वेदोक्तंनाचरेत् तेनाधर्मेणमृत्युंप्राप्नोति वेदोक्तमेवकुर्वाणः नरः नैष्कर्म्यांसिद्धिं
लभते फलश्रुतिस्तुरोचनार्थैव किंच यः जीवस्यत्द्ग्रंथिंजिहीर्षुः सः तंत्रनिगमोक्तविधिनाहरिंभजेत् आचार्यात्पूजाप्रकारंज्ञात्वा
स्वाभीष्टमूर्त्याहरिंअर्चेत् शुचिः मूर्तेः संमुखंआसीनः प्राणायामभूतशुद्ध्यादिभिः देहंसंशोध्यकृतन्यासरक्षः हरिंअर्चेत् तथाशु
द्धपुष्पादीनिसंपाद्यप्रोक्ष्यचपाद्याद्यादिपात्राणिचउपकल्प्यमूर्तौकृतन्यासः मूलमंत्रेणअर्चादौत्द्हृदयेचापियथालब्धोपचारैः सांगो
पांगांसपार्षदांइष्टमूर्तिंपाद्यार्घ्याद्युपचारैः संपूज्यस्तवैः स्तुत्वाहरिंनमेत् तन्मयंआत्मानंध्यायन् निर्माल्यंशिरसिआधायसू
र्तिंउद्वास्यपूजाविधिंसमापयेत् एवमग्न्यर्कतोयादावतिथौत्द्हृदयेचयः यजतीश्वरमात्मानमचिरान्मुच्यतेहिसः ५५ इत्ये
कादशेतृतीयः ३ राजोवाच इहहरिः यैःयैः स्वच्छंदजन्मभिः यानियानिकर्माणिचक्रेकरोतिकरिष्यतितानिनः ब्रुवंतु
द्रुमिलउवाच हेनृपयः पुमान् अनंतस्यअनंतगुणान् संख्यातुंइच्छतिसः मंदमतिः विद्वानपिभूमेः रजांसिमहताकालेनगण
येत् परंतुईश्वरस्यगुणान् नैवअतः संक्षेपतः तान्वक्ष्यामि आदौपुरुषावतारमाह यदाईशः पंचभूतैः विराजंपुरंनिर्माय तत्रस्वां ४
शेनप्रविष्टः सन् पुरुषाभिधानंप्राप अस्यगुणकर्माण्याह यस्यएषः भुवनत्रयरूपोदेहः यस्यइंद्रियैः जीवानांइंद्रियाणि यत्सत्वात्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ज्ञानं यत्प्राणतः देहेंद्रियकर्मशक्तयः यश्च सत्वादिभिः स्थित्यादौ आदिकर्ता सः अस्य सर्गे रजसा आदौ ब्रह्माऽभूत् स्थितौ सत्वेन
विष्णुरभूत् तथाऽस्य नाशे तमसा रुद्रोऽभूत् इति ततः दक्षदुहितरि धर्मस्त्रियां मूर्त्यां नारायणो नर इति द्विमूर्त्या जातः सन् कर्मयोगं ना
रदादिभ्यः उक्त्वा स्वयं चचार सः अद्यापि आस्ते ततः स ईशः तपसा स्वस्थानं ग्रहीष्यतीति इंद्रः विशंक्य तपोनाशाय बदर्याश्रमं प्र
ति अप्सरोगणवसंतसुमंदवातैः सह कामं न्ययुंक्त सः तत्र गत्वा स्त्र्यवलोकनेषुभिः तं अविध्यत् एवं शक्रकृतं अपराधं ज्ञात्वा प्रह
स्य कंपितान् तान् माभैष्टेत्याह किंच भोकामादयः मत्तः आतिथ्यं स्वीकुरुत अन्यथाऽयमाश्रयः शून्यः स्यात् एवं ईशे ब्रुवति स-
ति कामादयः सघृणं तमूचुः हे विभो मायायाः परे त्वयि एतत् अक्षोभानुकंपादि न चित्रमिति अस्माकं च अपराधाचरणस्वभाव
त्वात् न चित्रमित्याहुः स्वस्थानं स्वर्गं विहाय त्वत्पदं गच्छतां सतां देवकृताः विघ्नाः भवंति अन्यस्य अभक्तस्य न तथापि त्वद्भक्तः वि
घ्नमूर्ध्नि पदं धत्ते कुतः पुनस्त्वयि विघ्नशंकेति किंच केचित् क्षुत्तृट्शीतोष्णवर्षाप्राणजिह्वाशिश्नोपभोगान् अपारजलधिरूपान्
अस्मान् विलंघ्य गोष्पदे मज्जंति यतः विफलक्रोधस्य वशं यांति ते तु शापादिना वृथा तपः उत्सृजंति एवं ब्रुवतां तेषां स्वसेवां कुर्व
तीः योगनिर्मिताः अद्भुतदर्शनाः स्त्रियः तान् विभुः दर्शयामास ते कामादयः ताः श्रीरिव रूपिणीः स्त्रियो दृष्ट्वा तासां गंधेन मुमुहुः त
तः ईशः तान् प्रति आह आसां एकां स्वर्गभूषणरूपां वृङ्ध्वमिति एवं ईशाज्ञामादाय तं नत्वा श्रेष्ठां उर्वशीं पुरस्कृत्य दिवं ययुः इंद्रा
यानम्य सदसि शृण्वतां त्रिदिवौकसां ऊचुर्नारायणबलं शक्रस्त्रास विस्मितः अथान्यान् अवतारानाह ईशः हंसो भूत्वा आत्म
योगं अवदत् तथा दत्तः कुमारः मस्मिताकृषभश्च ततः हयग्रीवो भूत्वा पातालतः वेदान् आनीतवान् तथा प्रलये मत्स्यो भूत्वा तेन
मनुपृथ्व्योषधयो गुप्ताः तथा क्रोडरूपेण हिरण्याक्षः हतः किंच कूर्मावतारे अमृतमथने पृष्ठे अद्रिः धृतः तथा प्रपन्नगजेंद्रग्राहात्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 अमुंचत् तथाचगोष्पदेनिमग्नान्वालखिल्यान्उद्धृत्यआपदः अमोचयत् किंच वृत्रवधतः ब्रह्महत्यायां प्रविष्टंइंद्रंअमोचयत्
 तथाअनाथाःदैत्यगृहेपिहिताःदेवस्त्रियःअमोचयत् तथानृसिंहरूपेणहिरण्यकशिपुर्हतः देवदैत्ययुद्धेसुरार्थेदैत्यान्हत्वाम
न्वंतरेषुभुवनानिकलाभिःअपालयत् तथावामनोभूत्वाबलेःक्ष्मांयाञ्चाछलेनत्हृत्वादेवेभ्योऽदात् तथाभार्गवः एकविंशति
वारंक्ष्मांनिःक्षत्रियांअकरोत् तथासीतापतिःरामः सेतुंबध्वादशास्यंअहनत् सःजयति तथाभूभारनाशाय अजःयदुषुजातः
सन्दुष्कराणिकर्माणिकरिष्यति तथाबुधःयज्ञकृतेअतदर्हान्दैत्यान्वादैर्विमोहयिष्यति तथाकलौकल्किः अंतेक्षितिभुजः
शूद्रान्हनिष्यति एवंविधानिकर्माणिजन्मानिचजगत्पतेः भूरीणिभूरियशसोवर्णितानिमहाभुज २३ इत्येकादशेच
तुर्थः ४ राजोवाच हेआत्मवित्तमाःहरिंप्रायःयेनभजंतितेषांअशांतकामानांप्राप्यंकिंतत्वदत चमसउ-
वाच हेराजन् आदौईशमुखात्सत्वेनविप्रोऽभूत् तथाबाहोःसत्वरजोभ्यांक्षत्रियः ऊरोःरजस्तमोभ्यांवैश्यःपादात्
तमसाशूद्रः एवंएते ४ आश्रमैःसहजाताः तत्रस्वजनकंईश्वरंयेनभजंतिअवजानंतिचतेवर्णाश्रमहीनाःसंतःअधःपतंति
तत्रयेअज्ञाःदूरेअच्युतकीर्तनाःस्त्रीशूद्रादयःतेभवादृशैःअनुकंप्याः ज्ञानलवदुर्विदग्धास्तुउपेक्ष्याइत्याह विप्रक्षत्रियवै
श्याउपनयनादिनाहरिभजनेश्रेष्ठाधिकारंप्राप्ताअपिवेदार्थवादैःकर्मफलेषुसज्जंते किंच येएवंभूताःमूर्खाःकर्मकर्तुंअज्ञाः
पंडितमानिनःअक्षय्यंहवैइत्यादिमाध्व्यावेदवाण्यामूढाःअप्सरोभिःसहविहरिष्यामइतिप्रियशब्दान्वदंति अतएवस्वयं
तेअभिचारादिसंकल्पाःदांभिकाःपापाःसंतःअच्युतप्रियान्विहसंति किंच उपासितस्त्रियःसंतःमैथुन्यसुखेषुगृहेषुआशि
षोवदंति किंच अविधिनायजंति तदेवजीविकार्थंपशून्घ्नंति तथाचश्रीविभूतिसत्कुलजन्मादिनाजातगर्वेणअंधधियः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संतः हरिं भक्तांश्च अवमन्यंते एवंवर्तमानास्ते सर्वप्राणिषु स्वमिवस्थितं ईशंवेदगीतमपिनशृण्वते यतः व्यवायादिवार्तयानि
वृत्तिपरमपिवेदंप्रवृत्तिपरंवर्णयंति अहोव्यवायादीनां विहितत्वात् किमेवंनिंद्यतेअतआह लोकेव्यवायामिषमद्यसेवाःजं
तोःरागतएवनित्यप्राप्ताः अतः तासु विधिर्नास्ति तर्हि किं तासु विवाहयज्ञसुराग्रहैः अनुज्ञारूपोनियमः क्रियते एवंचतासु
निवृत्तिरिष्टेति किंच प्रवृत्तिवादिनः येतेधर्मंद्वारा आत्मप्रापकंधनंगृहेषु देहाद्यर्थंयुंजंति यतः देहस्यमृत्युं तेनपश्यंति किं
चव्यवस्थयापिव्यवायाद्यभ्यनुज्ञापिनयथेष्टं तर्हियज्ञे सुरायाः अवघ्राणंविहितंतथापशोः आलभनंन हिंसाएवंमैथुनमपि
प्रजार्थं एवंशुद्धंधर्मंतेनविदुः येतुएवंशुद्धंधर्मंअज्ञात्वायान्पशून्द्रुह्यंति तेचपशवः प्रेत्यअमुत्रतान्खादंति अतएवअन्या
देहेषुस्वात्मानंहरिंद्विषंतः अन्नदेहेबद्धस्नेहाः संतः अधः पतंति किंच येनात्यंतअज्ञाः नचतत्वज्ञाः तेस्वात्मानंस्वयमेवघातयं
ति तथाकालध्वस्तमनोरथाःसीदंति तथाचदेहायासरचिताः गृहापत्यसुहृच्छ्रियः हित्वातमोविशंति यतः ईशपराङ्मुखा
इति राजोवाच कस्मिन्कालेसभगवान्किंवर्णः कीदृशोनृभिः नाम्नावाकेनविधिनापूज्यतेतदिहोच्यतां करभा-
जनउवाच कृतादिचतुर्युगेषु केशवः नानावर्णाभिधाकारः नानामार्गेणपूज्यतेतत्रविशेषमाह कृतेशुक्लः चतुर्बाहुः
वल्कलांबरः कृष्णाजिनादिधारीईश्वरः वर्तते तदाशांताःनिर्वैराः नराःदेवंतपसाशमदमाभ्यांचयजंति हंसःसुपर्णोवैकुंठ
इत्यादिनामभिर्गीयते अथत्रेतायांरक्तवर्णः चतुर्बाहुः यज्ञमूर्तिः आस्ते तंतदामनुजाः ब्रह्मवादिनः त्रय्याविद्यायायजंति
विष्णुः यज्ञः उरुक्रमः जयंतइतिनामभिर्गीयते अथद्वापरेश्यामः पीतवासाः श्रीवत्सादिचिह्नैरुपलक्षितः आस्ते तंतदाम
नुजाः परंजिज्ञासवः वेदतंत्राभ्यांपूजयंति नमस्तेवासुदेवायनमः संकर्षणायच प्रद्युम्नायानिरुद्धायतुभ्यंभगवतेनमइत्या

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दिनामभिः नानातंत्रमार्गेणस्तुवंति अथकलौइंद्रनीलमणिवत्उज्ज्वलंत्विषाकृष्णांश्रीकृष्णंसंकीर्तनप्रायैःयज्ञैःसुमेधसो
जनाःस्तुवंति स्तुतिमाह हेमहापुरुषतेचरणारविंदंवंदे कथंभूतंतत् कामपूरकंशिवविरिंचिनुतं संसारार्णवतारकंइति
किंच यःईश्वरःसुरेप्सितराज्यलक्ष्मींहित्वापितुर्दशरथस्यवचसाअरण्यअगात् तथासीतयेप्सितमायामृगंयःअन्वधाव
त् तस्यभगवतःचरणारविंदंवंदे एवंनामरूपाभ्यांयुगवर्तिभिर्मनुजैः हरिरिज्यते एषुयुगेषुकलिरेवश्रेष्ठइत्याह गुणज्ञाः
आर्याःकलिंसभाजयंति यत्रहरिकीर्तनेनैवसर्वःस्वार्थोलभ्यते तस्मात्कलौसंकीर्तनात्परमोलाभोनास्ति यतःसंसृ
तिर्नश्यति अतःकृतादिषुवर्तमानाःप्रजाःकलौसंभवमिच्छंति यतोनारायणपराःसर्वेनराःभविष्यंति क्वचित्क्वचित्द्रा
विडेषुचबहुशः तत्रापियत्रताम्रपर्णीकृतमालापयस्विनीकावेरीप्रतीचीइतिमहानद्यःसंतितासांजलंचयेपिबंतितेप्रा-
यःभक्ताःभविष्यंति अथभक्तस्यविधिनिषेधनिवृत्तेःकृतकृत्यतामाह यःभक्तःभेदंहित्वासर्वभावेनमुकुंदंशरणंगतःसःदे
वर्षिपित्रादीनांऋणीनस्यात् किंचस्वपादमूलंभजतःभक्तस्यविकर्मयदिस्यात्तर्हितदपित्दहृदिस्थःहरिःधुनोति नार
दउवाच एवंमिथिलेश्वरःभगवद्धर्मान्श्रुत्वाजायंतेयान्मुनीनपूजयत् ततःतेसिद्धाःअंतर्दधिरे ततःराजातान्धर्मान्
आस्थितःसन्परमांगतिंआप हेवसुदेवत्वमपिएतान्धर्मान्आस्थितःसन्निःसंगोभूत्वापरंयास्यसि किंच यतःवांपुत्रतां
हरिःप्राप्तःअतःयुवयोर्यशसाजगत्पूर्णं तथाकृष्णेपुत्रस्नेहंकुर्वतोःवांदेहःतस्यदर्शनादिभिःशोधितः किंच यंशिशुपाल
पौंड्रशाल्वादयःवैरेणध्यायंतःतत्सारूप्यमापुः अनुरक्तधियासारूप्यंस्यादितिकिंवक्तव्यं एवमपिहेवसुदेवकृष्णेअपत्यबु
द्धिमाकृथाः यतःभूभारहरणार्थंमोक्षार्थंचलोकेअवतीर्णस्ययशःवितन्यते श्रीशुकउवाच एतद्वसुदेवःदेवकीचश्रुत्वामोहं ६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जह्रतुः इतिहासमिमंपुण्यंधारयेद्यःसमाहितः सविधूयेहशमलंब्रह्मभूयायकल्पते ५२ इत्येकादशेपंचमः ५ श्रीशु
कउवाच अथब्रह्मासनकादिभिःप्रजेशैश्चवृतः तथाभूतगणैःभवःमरुद्भिःइंद्रः तथाआदित्याः वसवःअश्विनौऋभवःअंगि
रसः रुद्राः विश्वेसाध्याः गंधर्वाप्सरसोनागाः सिद्धचारणगुह्यकाः ऋषयःपितरः विद्याधराःकिन्नराः एवंएतेसर्वेयेनवपुषाश्रीह-
रिःमनोरमःसन् लोकेषुयशोवितेनेतत्सुंदरंवपुःद्रष्टुंप्राप्ताः ततः द्वारकायांश्रीकृष्णंदृष्ट्वास्वर्गोद्यानगैर्माल्यैःकृष्णंछादयंतः
गीर्भिःतुष्टुवुः देवाऊचुः हेनाथमुमुक्षुभिःयत्त्वद्‌हृदिचिंत्यतेतत्तेचरणारविंदंनताःस्म किंच त्वंमाययास्वात्मनिइदंसृ
जसिपासिअत्सितथापितैःत्वंनलिप्यसे अपिच हेईशत्वद्यशःश्रद्धयासतांयथाशुद्धिःस्यात् तथानृणांविद्याश्रुतादिभिर्न
किंच अस्माभिः त्वदंघ्रिः दृष्टः सः अस्मद्विषयवासनानांदाहकःस्यात् किंभूतःसः मुमुक्षुभिः मोक्षार्थंचिंत्यमानः तथाभक्तैः
समविभूतयेअर्चितः धीरैर्वैकुंठप्राप्तयेअर्चितः तथाहविर्गृहीत्वायज्ञेयाज्ञिकैः यःचिंत्यते योगिभिःअणिमाद्यर्थंयःचिंत्यते
तथामुक्तैःसर्वतःपूजितइति किंच सपत्नीवत्भक्तार्पितवनमालयास्पर्धमानाश्रियंअनादृत्यभक्तार्पितामितिप्रीत्यामाला
मेवस्वीकृतवान् तस्यतेअंघ्रिर्नःविषयवासनानाशकःस्यात् किंच यःतेचरणःबलिबंधनेत्रिविक्रमैःयुतःउच्छ्रितःविजयध्व
जइवत्रिलोक्यांपतत्पताकागंगारूपायस्य तथादेवासुरचम्वोःअभयभयकरःनःअघंपुनातु हेईशब्रह्मादयःसर्वेअर्द्यमानाः
सतःकालरूपस्यतेवशेनस्योतागावइवभवंति एवंभूतस्यतेंघ्रिर्नःशंतनोतु किंच अस्यजगतःसर्गस्थितिनाशानांहेतुर्यःका
लःसोपित्वमेवपुरुषःअसि किंच हेविभोपुरुषःत्वत्तःशक्तिंप्राप्यमाययाअस्यगर्भमिवमहत्तत्त्वंधत्तेसोयंमहान्सावरणंअंड
कोशंससर्ज अतएवत्वंजगतःअधीशोऽसि किंच षोडशसहस्रंपत्न्यस्तुकामबाणैःयस्यतेमनःक्षोभयितुंनसमर्थाःसः भगवा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नृकर्मभिरलिप्तइति हेईश तवअमृतकथोद्वहाःकीर्तिनद्यः तथापादावनेजसरितःगंगाद्याःत्रिलोक्याःशमलानिहंतुंविभ्व्यः
केनप्रकारेण तदुभयंतीर्थश्रवणेंद्रियैःअंगसंगैश्चयेसेवंतेतेषामिति श्रीशुकउवाच एवंस्तुत्वादेवैःसहब्रह्माहरिंप्रणम्य
खमाश्रित्यउवाच हेप्रभोअस्माभिःभूभारहरणायपुरायथाविज्ञापितःतथैवसंपादितंतथासत्सुधर्मःस्थापितःकीर्तिश्चदिक्षु
विस्तारिता किंच यदुवंशेअवतीर्यहितार्थकर्माणिअकृथाः यानितेचरितानीशमनुष्याःसाधवःकलौ शृण्वतःकीर्तयतश्च
तरिष्यंत्यंजसातमः किंच हेकृष्णायदुवंशेअवतीर्णस्यतेपंचविंशाधिकशरच्छतंव्यतीयाय तथादेवकार्यमपिनावशिष्टम्
इदंकुलंचशापतःनष्टप्रायं अतःयदिमन्यसेतर्हिवैकुंठंविशस्व नःलोकपालान्पाहि श्रीभगवानुवाच हेब्रह्मन्य
त्त्वआत्थतत्अवधारितं वःसर्वकार्यंकृतं इदंयादवकुलंलोकंजिघृक्षत्मयारुद्धं यदिइदंअसंहृत्यगमिष्यामितर्हिअनेन
लोकःनंक्ष्यतिअतःएतत्कुलस्यनाशःआरब्धःतदंतेवैकुंठंयास्यन्तेभवनंयास्यामि श्रीशुकउवाच एवंश्रीकृष्णेनउ
क्तःब्रह्मादेवैःसहस्वधामअगात् अथद्वारवत्यांमहोत्पातान्दृष्ट्वाश्रीकृष्णःयदुवृद्धानाह श्रीभगवानुवाच हेयादवाः
एतेउत्पाताःसर्वतःउत्तिष्ठंति नःकुलस्यविप्रशापःआसीत् अतोऽत्रनवस्तव्यं अद्यैवपुण्यप्रभासंयास्यामःमाचिरं चंद्रःदक्ष
शापात्क्षयरोग्यपियत्रस्नात्वामुक्तःसन्पुनःकलावृद्धिंभेजे अतःवयंतत्रगत्वास्नात्वापितृसुरान्तर्पयित्वाविप्रांश्चभोजयित्वा
तेभ्यःदानानिदत्वानौभिःअर्णवमिवदुःखानितरिष्यामः श्रीशुकउवाच एवंभगवताआदिष्टाःयादवाःगमनार्थंरथान्
अयूयुजन् ततःएतत्सर्वंश्रुत्वाअरिष्टानिचदृष्ट्वाउद्धवःश्रीकृष्णंएकांतेसंगम्यप्रांजलिःआह हेदेवदेवेशएतत्कुलंसंहृत्यलो
कंनूनंत्यक्ष्यसि यतःसमर्थोपिशापंनप्रतिहतवान् अतःतवांघ्रिकमलंक्षणार्धमपित्यक्तुंनोत्सहे हेनाथमांस्वधामनय हेकृ-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष्णा तेक्रीडितंनृणांमंगलं किंच शय्यासनादिषुवर्तमानंत्वांवयंकथंत्यजेम त्वयाउपभुक्तस्रगादिभिः अलंकृताः उच्छिष्टभोजि
नः तेमायांजयेम किंच ऊर्ध्वरेतसः ऋषयः यद्धामयांतितद्धामभक्तैः सहत्वद्वार्तयासंसारंतीर्त्वातिकृतानिगदितानिचस्मरंतः कीर्त
यंतश्चतद्धामयास्यामः श्रीशुकउवाच एवंविज्ञापितोराजन्भगवान्देवकीसुतः एकांतिनंप्रियंभक्तमुद्धवंसमभाषत
५० इत्येकादशेषष्ठः ६ श्रीभगवानुवाच यथात्थमांमहाभागतच्चिकीर्षितमेवमे ब्रह्माभवोलोकपालाःस्वर्वा
संमेऽभिकांक्षिणः किंच हेउद्धवयदर्थंअहंअवतीर्णः तदेवकार्यंसंपादितं इदंयदुकुलंचअन्योन्यविग्रहात्नंक्ष्यति ततः सप्तमे
ह्निएतांपुरींसमुद्रःप्लावयिष्यति यदाअहंइमंलोकंत्यक्ष्येतदैवअयंलोकः अभद्रःकलिव्याप्तश्चभविष्यति अतः हेसर्वेअत्र
त्वयानवस्तव्य यतः अयजनः कलौअधर्मरुचिःस्यात्तस्मात्त्वंतुस्वजनबंधुषुस्नेहंहित्वामयिमनःसंस्थाप्यसमदृक्सन्गां
विचरस्व किंच मनोवचनादिभिःगृह्यमाणंइदंप्रपंचमात्रंमायेतिनश्वरमितिचविद्धि मनोमयत्वात् मनोमयत्वेहेतुः विक्षिप्त
मनसःपुंसःभेदविषयोऽयंभ्रमःसएवगुणदोषभाक्तथाकर्माकर्मविकर्मेतिगुणदोषधियःभेदतःस्युः एवंचअविद्यावद्विषयो
योवेदइतितस्मात्युक्तचित्तः त्वंइदंविश्वंआत्मनिआत्मानंचमयिपश्यन्ज्ञानविज्ञानसंयुक्तः स्वानुभवतुष्टःसन्विघ्नैःनवि
हन्यसे किंच कर्मणिगुणदोषबुद्ध्यातीतोपियोगीबालकइवक्वचित्कर्मकरोतिकुतश्चित्निवर्तते एवंवर्तमानोयःमदात्मकं
विश्वंपश्यतिसःपुनःनसंसरति श्रीशुकउवाच एवंभगवतादिष्टःउद्धवःहरिंनत्वाआह उद्धवउवाच हेयो
गेश अयंसन्यासलक्षणः त्यागः मेनिःश्रेयसायत्वयाउक्तः तथापिसःविषयात्मभिःदुष्करःइतिमेमतिः एवंउपदेशपात्रंअहंम
माहमितिमूढबुद्ध्यात्वन्मायारचितेदेहेनिमग्नः अतः त्वदुक्तंयथाहंजानामितथामांशनैःशिक्षय त्वद्विनाउपदेशकर्तारंदेवेष्व

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

पिअन्यंनपश्यामि यतः ब्रह्मादयः त्वन्मायामोहितधियः अतः दुःखतप्तोहं नारायणंत्वामेवशरणंप्रपद्ये श्रीभगवानुवाच
हेउद्धव लोकतत्त्वपरीक्षकाः आत्मानंस्वयमेवप्रायः विषयवासनातः उद्धरंति तदेवाह पश्वादिदेहेहिताहितज्ञाने आत्मनःआ
त्मैवगुरुः पुरुषस्यतुविशेषतः यतः असौप्रत्यक्षानुमानाभ्यांश्रेयोविंदते तत्रप्रत्यक्षमाह बुद्धिमंतोयेतेनृदेहे आविस्तरांमां
पश्यंति यतः एकद्व्यादिपादाः बह्वःपुर्यः संतितत्रमेपौरुषीप्रियेति अनुमानमाह अत्रनृदेहे मांज्ञानिनः अनुमानतः मार्गयंतिअ
त्रापिअवधूतस्ययदोश्चसंवादरूपंइतिहासंउदाहरंति हेउद्धव यदुःकंचित् अवधूतंतरुणंनिर्भयंचरंतंदृष्ट्वापप्रच्छ यदुरु
वाच कुतोबुद्धिरियंब्रह्मन्नकर्तुःसुविशारदा यामासाद्यभवाल्लोकंविद्वांश्चरतिबालवत् हेद्विजप्रायोमानवाः आयुरादिकाम
नयाधर्मार्थादिषुप्रवर्तंते त्वंतुकल्पः कविः दक्षोपिजडोन्मत्तपिशाचवत् नकर्मकरोषिनचकिंचिदिच्छसि तथाकामलोभदवाग्नि
नाजनेषुदह्यमानेषुनतप्यसे एवंतवआनंदकारणंकिमस्तितन्नःब्रूहि श्रीभगवानुवाच एवंयदुनापृष्टःद्विजःतंआह द्वि
जउवाच हेराजन् मेगुरवःबुद्ध्युपाश्रिताःबहवःसंति येभ्यःयांबुद्धिंआदायमुक्तःअटामितान्शृणु भूः१ वायुः२ खं ३
आपः ४ अग्निः ५ चंद्रः ६ रविः ७ कपोतः ८ अजगरः ९ सिंधुः १० पतंगः ११ मधुकृत् १२ गजः १३ मधुहा १४ हरिणः १५ मीनः
१६ पिंगला १७ कुररः १८ अर्भकः १९ कुमारी २० शरकृत् २१ सर्पः २२ ऊर्णनाभिः २३ पेशस्कृत् २४ एतेगुरवः २४ मयाआश्रिताः
एतेषांवृत्तिभिः हेयोपादेयादीन्अर्थान् अशिक्षं हेयदो यतः यत्शिक्षितंतत्निबोध तत्रपृथ्व्याःशिक्षितमाह दैवाधीनैः भूतैः
पीड्यमानोपिभूतानांदैवाधीनत्वविद्वान् स्वमार्गान्नचलेत् तथापरार्थसर्वव्यापारः तथापराधीनवर्तित्वंच इदंसर्वंभूमेःशिक्षितम्

१ इदंसाधारणभूमेःशिक्षितम् २ शैलरूपभूमेरिदंशि० ३ वृक्षरूपभूमेरिदंशि०

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथवायोः शि० यथाप्राणः आहारादिमात्रेणप्रवर्तते विषयांस्तुनापेक्षते तथामुनिनापिभाव्यं किंच ज्ञाननाशः वाङ्मनसयो
र्विक्षेपोयथान स्यात्तथादेहनिर्वाहः कर्तव्यः इतिप्राणवायोः शि० किंच विषयेषुयोगीविशन्नपितेषुवायुवन्नसज्जेतइति बाह्य
वायोः शि० किंच इहदेहेषुयोगीप्रविष्टोपिदेहगुणैर्नयुज्यते गंधैर्वायुरिव इतिचवायोः शि० अथआकाशशि० ततः मुनिः दे
हांतर्गतोपिआत्मनः अव्यवच्छेदंभावयेत् नभोवत् तथादेहादिगुणैः पुमान्वायुनेरितैर्मेघादिर्नभइवस्पृश्यते इति आकाशात्
शि० उदकाच्छि० ततः स्वच्छत्वमाधुर्यादिगुणैरीक्षणादिभिश्चउदकंयथाजगत्पुनाति तद्वत्मुनिरपिभवेत् इति उदकाच्छि
क्षि० अग्नेः शि० यथा अग्निः तेजस्वीदीप्तः सर्वभक्षोपिमलनादत्ते किंच क्वचिच्छन्नः क्वचित्स्पष्टः परेच्छयाहविर्गृह्णाति दा
तॄणांपापंचनाशयतितथामुनिरपिभवेत् किंच इदंविश्वंप्रविष्टः आत्माश्रेष्ठत्वादिकंकाष्ठेअग्निरिवलभतेनवस्तुतः इत्यग्नेः शि
क्षि० चंद्राच्छिक्षि० यथाचंद्रस्यकलानांउत्पत्त्यादयः भवंति तथादेहस्यजन्मादिविकाराः नआत्मनइतिचंद्रात् हेयदोकालेन
देहानांजन्ममृत्यूनित्यावपिनदृश्येते अग्निज्वालावत् इदं वैराग्यार्थंपुनः अग्नेः शिक्षितं आदित्याच्छि० योगीइंद्रियैः विष
यान्उपादत्ते अर्थिनिप्राप्तेददातिच तेषुनसज्जते किरणैर्जलानिसूर्यइव किंच आत्माभेदहीनोपिउपाधिवशात्भेदरूपोभा
ति घटादिषुप्रविष्टोर्कइवइतिसूर्यात् अथकपोताच्छि० हेयदो क्वापिकेनचित् अतिस्नेहः संगोवानकर्तव्यः कृतश्चेत्कपोत
इवसंतापंविंदते दृष्टांतंविवृणोति हेराजन्कश्चित्कपोतः वनेवृक्षेकृतनीडः सन्कपोत्यापत्न्यासहकतिचित्समाः उवास त
तः तौस्नेहबद्धहृदयौशय्यासनादिषुमिथुनीभूयनिःशंकौवनराजिषुचेरतुः साकपोतीयंयंकामंवांछतितंतंकपोतः संपादया
मास ततः सानस्मान्आद्यंगर्भंधृत्वाकालेअंडानिसुषुवे तेषुहरेः शक्तिभिः कोमलांगकेशाः पक्षिणोजाताः ततः तौदंपतीते-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

षांकलभाषणैः सुखंप्रत्युद्गमैः मुदंचप्राप्यविष्णुमायया मोहितौ स्नेहेनबद्धहृदयौ तौशिशून्पुपुषतुः एकदातेषांअन्नार्थंतौतत्र
कानने चेरतुः तदैवकश्चित्लुब्धकः तान्दृष्ट्वाजालंविस्तीर्यजगृहे ततः तौअन्नंआदायस्वनीडंप्रतिप्राप्तौ ततः कपोतीस्वात्म
जान्जालसंवृतान्दृष्ट्वाक्रोशंतीस्वयंचअबध्यत ततः कपोतः भार्यांबालकांश्चबद्धान्वीक्ष्यविललाप अहोअल्पपुण्यस्य
मेनाशंपश्यत यतः त्रैवर्गिकोगृहाश्रमोनष्टः किंच इयंमेस्त्रीपतिदेवतामांहित्वापुत्रैः स्वर्याति अतः मृतदारप्रजः किमर्थंजि
जीविषे एवंतान्विलप्यस्वयंकृपणः सन्तेषांबंधनंपश्यन्नपिस्वयंजालेषुअपतत् ततोलुब्धकः तान्सर्वान्लब्ध्वासिद्धार्थः
सन्गृहंप्रययौ हेराजन्एवंद्वंद्वारामः कुटुंबीपुमान्कुटुंबपुष्णान्सानुबंधः कपोतवत्अवसीदति यः प्राप्यमानुषंलोकंमुक्ति
द्वारमपावृतं गृहेषुखगवत्सक्तस्तमारूढच्युतंविदुः ७४ इत्येकादशेसप्तमः ७ ब्राह्मणउवाच अथाज
गराच्छिक्षितमाह हेराजन्यत्ऐंद्रियकंसुखंतत्स्वर्गेनरकेचभवत्येव यथादुखं तस्मात्बुधः तन्नेच्छेत् किंच ग्रासंमृ
ष्टंविरसंमहांतंस्तोकमेववायदृच्छयाप्राप्तंअजगरवत्ग्रसेत् किंच यदिग्रासः नोपलभेततर्हिनिराहारः दिष्टभुक्निरुद्ध
मः अहिरिवबह्वहानिशयीत किंच इंद्रियमनः शारीरबलयुतंदेहंबिभ्रत्कर्मत्यक्त्वाशयानएवभवेत् एवंकृतेइंद्रियवान
पिदर्शनादिव्यापारहीनोभवति अथाब्धेः शिक्षितमाह मुनिः गंभीरः आकलयितुमशक्यः अनंतपारः स्थिरोदकाब्धिवत् किंचपू
र्णकामः तद्विहीनोवामुनिः ईशपरः सन्सरिद्भिः सागरवत्नहृष्येत्नशोचेत् अथपतंगाच्छिक्षितमाह अजितेंद्रियः पुमान्
स्त्रियंदृष्ट्वातद्भावैः प्रलोभितः सन्अग्नौपतंगइवअंधेतमसिपतति किंच मायारचितेषुयोषिद्धिरण्यादिषुभोगबुद्ध्याप्रलोभित ९
श्चेत्पतंगवत्नश्यति अथमधुकराच्छिक्षित० पुमान्सूक्ष्ममहच्छास्त्रेभ्यः सारंआदद्यात्पुष्पेभ्यः भ्रमरवत् किंच भिक्षितंअ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न्नादि सायंतनं श्वस्तनं वा न संगृह्णीत किंतु उदरपूर्तिमात्रं ग्राह्यं संग्रहीष्यति चेत् मक्षिकेव तेन सह नश्यति अथ गजाच्छिक्षितमाह
भिक्षुः पदाऽपि दारवीं स्त्रियं न स्पृशेत् स्पृशन् हस्तिन्यंगसंगात् करीव बध्येत किंच प्राज्ञः स्त्रियं नाधिगच्छेत् अधिगच्छन् अन्यग
जैः गजवद्धन्येत अथ मधुहंतुः शि० यद्धनं लुब्धैः संचितं न देयं नोपभोग्यं चेत्तर्हि तत् अन्यः उपायेन ज्ञात्वा मधुहेव भुंक्ते किंच गृहा
श्रमिणां अन्नादि यतिः मधुहेव अग्रतः भुंक्ते अनेन उद्यामं विनापि भोगः संभवतीत्युक्तं अथ हरिणाच्छिक्षि० यतिः ग्राम्यगीतं न
शृणुयात् इदं मृगयुगीतमोहिताद्धरिणाच्छिक्षितं किंच स्त्रीणां नृत्यगीतानि जुषन्नरः तासां वश्यो भवति मृगीसुतः ऋष्यशृंगइ
व अथ मीनाच्छि० जनः जिह्वया रसमोहितश्चेन्मृत्युं प्राप्नोति बडिशैर्मीनवत् किंच धीमंतः आहारं हित्वा रसनेंद्रियं विना इंद्रियाणि
जयंति तत् निरन्नस्य वर्धते तावत् जितान्येंद्रियोऽपि जितेंद्रियो न स्यात् यावत् रसनेंद्रियं न जयेत् रसे जिते सर्वं जितं स्यात् अथ पिंग
लायाः शिक्षितं वक्तुं तदाख्यानमाह हे नृप पुरा विदेहनगरे पिंगला नाम वेश्या आसीत् तस्याः शिक्षितं शृणु एकदा सा रतिस्था
नेकांतं नेष्यंती सती उत्तमं रूपं धृत्वा सायं द्वारि स्थित्वा मार्गे धनदान् पुरुषान् वीक्ष्य सुरतार्हान् मेने एवं तेषु गतेषु सत्सु सा मां अ
न्यः कश्चित् भूरिदः एष्यति इति दुराशया ध्वस्तनिद्रा द्वारि निर्गच्छंती प्रविशती च सती निशीथं समपद्यत एवं धनाशया शुष्कमु
खायाः तस्याः सुखदः निर्वेदो जज्ञे ततः खिन्नायाः तस्याः गीतं मत्तः शृणु पिंगलोवाच अहो मे मोहविततिं पश्यत या अहं
तुच्छान्नरात् कामं कामये किंच स्वसमीपे संतं नित्यं सर्वार्थदं इमं ईश्वरं विहाय दुःखादियुक्तं नरं भजे अतोऽहं मज्ञा अहो एताव
त्पर्यंतं देहं क्रीत्वा अनया निंद्यवार्तया वृथा देहस्तापितः किंच इदं शरीररूपं गृहं त्वचा रोमनखैः पिनद्धं क्षरन्नवद्वारं विण्मूत्रपूर्णं
मदन्या का भजेत् अतो मां धिक् किंच अत्र विदेहानां पुरे अहमेकैव अज्ञा यतः अंतर्यामिणं हरिं हित्वाऽन्यं भजे अतः परं एनं देहं वि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्रीय आत्मनैव रमावत्रमे किंच अद्य केनापि भाग्योदयेन विष्णुः मे प्रीतः यतः एवं मे निर्वेदो जातः किंच अहं मंदभाग्या चेत् स्यां त
र्हि एवं निर्वेदहेतवः क्लेशाः नस्युः येन निर्वेदेन गृहादिकं निर्दहत्य पुरुषः शममृच्छति अतः तेन विष्णुना कृतमेनं उपकारं शिरसा आ
दाय आशाः हित्वा तमेव शरणं व्रजामि तथा यथा लाभेन जीवति अहं अमुना रमणेनैव विहरामि किंच संसारकूपे पतितं कालाहि
नाग्रस्तं आत्मानं अन्यः कस्त्रातुं ईशः अतः तमेवेत्याग्रहः किंच इदं जगत् कालग्रस्तं दृष्ट्वा सर्वतो निर्विद्येत इति ब्राह्मण उवाच
एवं व्यवसितमतिर्दुराशां कांततर्षजां छित्वोपशममास्थाय शय्यामुपविवेश सा आशा हि परमं दुःखं नैराश्यं परमं सुखं यथा संछि
द्य कांताशां सुखं सुष्वाप पिंगला ४३ इत्येकादशेऽष्टमः ८ ब्राह्मण उवाच अथ कुररात् शिक्षितमाह हे यदो यद्यत् नृणां
प्रियतमं तत्तद्ग्रहणं दुःखमिति ज्ञात्वा त्यक्तपरिग्रहः स्यात् यथा हि सामिषं कुररं मांसहीनाः अन्ये कुररा जघ्नुः सः तदामिषं त्यक्त्वा
सुखं प्रापेति अथार्भकशिक्षि० हे नृप मे मानावमानौ गृहपुत्रवतां चिंता च न अहं तु आत्मक्रीडः बालवद्विचरामि किंच अत्र लोके
चिंताहीनौ आनंदव्याप्तौ च द्वावेव यो ऽज्ञः यश्च ईशं प्राप्तः अथ कुमार्याः शिक्षितं वक्तुं तत्कथामाह कदाचित् काचित् कुमारी आत्मानं
वरयितुं प्राप्तान् पुरुषान् दृष्ट्वा अन्यत्र बंधुषु गतेषु स्वयं तान् पूजयामास ततः तेषां भोजनार्थं रहः शालीन् अवघ्नंत्यास्तस्याः करस्थाः
शंखाः शब्दं चक्रुः इदं निंद्यमिति मत्वा करात् एकैकं निःसार्य पुनरवघ्नंत्याः तस्याः शंखाः स्वनं चक्रुः ततः कराभ्यामेकैकं निःसार्य
एकैकमशेषयत् ततः शब्दः नाभवत् एवं बहूनां एकत्र वासे कलहः द्वयोस्तु वार्ता स्यात् अतः तत्कंकणवत् एक एव चरेत् इदं लो १०
कान् चरन् तस्याः अशिक्षं अथ शरकारात् शि० मुनिः आसनप्राणौ जित्वा मनः एकत्र युंज्यात् एवं कृते स्थिरं सत् मनः कर्मवासनाः
मुंचति ततः वृद्धेन सत्वेन रजस्तमसी विधूय ध्येयाकारेण अवस्थानं उपैति एवं मनसि स्थिरे जाते पुमान् बहिरंतरं न वेद यथा इषुकारः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इषौदत्तचित्तःपार्श्वेगतंनृपतिंनददर्श अथसर्पाच्छिक्षि॰ मुनिःएकचारीअनिकेतःआचारैःअलक्ष्यमाणःभवेत् किंच गृहारं
भःदुःखदोभवतिइतिज्ञात्वासर्पःपरकृतंगृहंप्रविश्यसुखंप्राप्नोतियथातद्वत् गृहारंभोऽपिनकार्यः अथऊर्णनाभेःशि॰
नारायणःदेवःस्वमायासृष्टमिदंकल्पांतेसंहृत्यएकएवआत्माधारःकैवल्यसंज्ञितःपरमानंदःआस्ते अनेनलयोदर्शितः
किंचत्रिगुणात्मिकांमायांकालेननिमित्तेनक्षोभयन् आदौमहत्तत्त्वंसृजति यत्रइदंविश्वंप्रोतं येनवाय्वात्मप्राणरूपेणपु-
मान्संसरति अनेनसृष्टिर्दर्शिता यथाऊर्णनाभिःहृदयात् निर्गताऊर्णांवक्त्रेणप्रसार्यक्रीडित्वापुनःग्रसति एवंईश्वरः अ
थपेशस्कृतःशिक्षि॰ यथापेशस्कृताकुड्यांरुद्धःकीटःतंध्यायन्पूर्वरूपंअसंत्यजन्तद्रूपंप्राप्नोति तथादेहीयत्रयत्रस्ने
हादिनामनोधारयेत्तत्तत्सरूपताप्राप्नोति एवंएभ्योगुरुभ्यःएषाबुद्धिःशिक्षिता अथस्वदेहाच्छिक्षितमाह हेनृपअयंदे
हःमेगुरुःयतःविरक्तिविवेकयोर्हेतुः तदपिकुतःजन्मनिधनेबिभ्रत् किंच अनेनतत्वानिविमृश्यापिपारक्यमितिज्ञात्वाअ
संगःचरामि किंच यत्प्रियंकर्तुंपुमान्जायात्मजादीन्पुष्णातिसःदेहःआयुषोंऽतेतान्विसृज्यनश्यति अपिच अमुंदेहंजि
ह्वादिसर्वेंद्रियाणिस्वविषयंप्रतिअपकर्षति यथाबह्व्यःसपत्न्यःगेहपतिंत्रोटयंतितद्वत् इदानींईश्वरनिष्ठांविधत्ते अहोदेवः
विविधानिवृक्षादिपुराणिसृष्ट्वातैःतैःअतुष्टहृदयःनृशरीरंनिर्मायमुदंआप एवंइदंशरीरंबहुजन्मांतेलब्ध्वातत्रापिअर्थदंइ
तिज्ञात्वाधीरःयावत्मृत्युर्नपतेत्तावत्मोक्षाययतेतनविषयार्थं हेनृपएवंसंजातवैराग्यःनिरहंकारश्चाहंसंगंहित्वामहींचरामि
किंच एकस्मात्गुरोःस्थिरंपुष्कलंचज्ञानंनप्राप्नोति यतःइदंअद्वितीयंब्रह्मऋषिभिःबहुधागीयते श्रीभगवानुवाच इत्युक्त्वा
सयदुंविप्रस्तमामंत्र्यगभीरधीःवंदितोभ्यर्थितोराज्ञाययौप्रीतोयथागतं ३२ अवधूतवचःश्रुत्वापूर्वेषांनःसपूर्वजः सर्वसंगविनि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

र्मुक्तः समचित्तोबभूवह ३३ इत्येकादशेनवमः ९ श्रीभगवानुवाच हेउद्धवमयाउक्तेषुवैष्णावधर्मेषुअप्रमत्तःवर्णाश्र
मकुलाचारंवैष्णावधर्माविरोधेननिष्कामतयाअनुतिष्ठेत् किंच विषयात्मनांदेहिनांविषयेषु सत्यत्वेनयेआरंभाः तेषांफलंवैपरी
त्यंपश्येत् किंच यथासुप्तस्यस्वप्नेविषयालोकः तथामनोरथश्चविफलः एवंआत्मनिइंद्रियैः याबहिर्नानाबुद्धिः साविफला किं
च मत्परःपुमान्निवृत्तंसेवेत प्रवृत्तंत्यजेत् तत्रापिआत्मविचारेप्रवृत्तस्तुनिवृत्तकर्मचोदनामपिनाद्रियेत किंच यमान्पुनःपु
नः सेवेत नियमांस्तुयथाशक्तियमेष्वपिआदरंहित्वागुरुंमद्रूपंशांतंउपासीत सेवकधर्मानाह अमानीदक्षःगुरौदृढसौहृदःजा
यापत्यादिषुउदासीनः सर्वेषुआत्मनःप्रयोजनंसमंपश्यन्सन्गुरुंउपासीत कोऽसौआत्मातमाह स्थूलसूक्ष्मदेहद्वयात्आत्माअ
न्यः यथाअग्निः दाहकः प्रकाशकः काष्ठाद्भिन्नः तद्वत् अपिच यथाअग्निः दारुषुप्रविष्टःसन्तत्कृतनाशादीन्प्राप्नोति एवंपरो
पिआत्मादेहगुणान्उत्पत्त्यादीन्अनुभवति किंच ईशस्यमायागुणैः रचितदेहात्जीवस्यसंसारोभवति वस्तुतःजीवोदेहात्परः
तस्मात्विचारेणदेहस्थितंआत्मानज्ञात्वादेहादौसत्यबुद्धिंत्यजेत् अथगुरोःअविद्यानाशकविद्योत्पत्तिप्रकारंअग्निरूपके
णआह आचार्यःअधरारणिः शिष्यःउत्तरारणिः तयोर्मध्येमथनकाष्ठंउपदेशः विद्यातुतदुद्भवोऽग्निरिव एवंभूताविद्यामायांधु
नोति किंच यथानिरिंधनःअग्निःस्वयंशाम्यति एवंविद्ययाआत्माआनंदरूपोभवति एवंतावत्नित्यः एकएवआत्मा कर्तृत्वादिध
र्माः तस्यदेहोपाधिकाः तद्भिन्नंसर्वमनित्यं अतः सर्वतोविरक्तःसन्आत्मज्ञानेनमुच्यतेइत्युक्तं एवंनिर्णीतेप्यर्थेमतांतरविरोधेनसं
देहोमाभूत्इतिमतांतरंअनूद्यपरिहरति सुखदुःखभोक्तृणांकर्मकर्तृणांचजीवानांतथालोककालागमात्मनांनानात्वंमन्यसे ११
एवंहिजैमिनीयामन्यंते तदाह सर्वभावानांस्रक्चंदनादीनांस्थितिःप्रवाहरूपेणनित्या अतःतत्कर्तापिईश्वरोनास्तीति एव

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मंगीकृत्यनिराकरोति हेउद्धव सर्वदेहिनांजन्मादयोभावाः कालात् असकृत्संति किंच कर्मणांकर्तुः सुखदुःखभोक्तुश्चपुंसः अत्रा
पिस्वातंत्र्यनास्ति यथाविदुषामपिसुखंनविद्यते तथामूढानांदुःखंन अतः वयंकर्मकुशलत्वात्सुखिनइतितेषांवृथैवाहंकारः ए
वंभूताःयेतेसुखदुःखप्राप्तिनाशौजानंति तथापियेनमृत्युर्नस्यात् तंउपायनविदुः अतः एनंपुरुषंकोनुअर्थःसुखयति यतः मृत्युः
अंतिकेवर्तते यथावधस्थानंनीतस्यपशोः अर्थःनतुष्टिदः तद्वत् किंच श्रुतंस्वर्गादितत्दृष्टवत् स्पर्धासूयादिभिर्दुष्टंनिष्फलंचबहु
विघ्नवैगुण्यवत्वात् किंच यद्यपिधर्मःअंतरायैः अविहतःस्वनुष्ठितः तेनधर्मेणजितंस्थानंपुमान्यथागच्छतितच्छृणु याज्ञिकः
इहयज्ञैःदेवानिष्ट्वास्वर्याति तत्रदिव्यान्भोगान्भुंक्ते ततःशुभ्रेविमानेश्रेष्ठवेषधृक्देवीनांमध्येविहरन् गंधर्वैःउपगीयते तथा
कामगेनतेनविचरन् स्त्रीभिःदेवोद्यानेषुक्रीडन्आत्मपातंनवेद एवंभूतः पुमान् यावत्पुण्यंतावत्स्वर्गेमोदते क्षीणपुण्यःअधःप
तति अथयदिपुमान्अधर्मरतः स्त्रैणःभूत्वाहिंसकः सन् पशून्अविधिना आलभ्य प्रेतभूत्गणान्यजति सनरकान्गत्वा ततःस्था
वरतांयाति एवंदेहेनदुःखोदर्काणिकर्माणियःकरोतिसःपुनर्देहंभजते अतःअत्रमर्त्यधर्मिणिकिंसुखंस्यात् अपिचलोकाना
तत्पालानांचद्विपरार्धायुषोब्रह्मणोपिचमत्तःभयमस्ति किंपुनःअन्येषां अथपूर्वंयदुक्तंकर्तृभोक्तृरूपएवआत्मेतितन्निराकरो
ति इंद्रियाणिकर्माणिसृजंति सत्वादिगुणःइंद्रियाणिसृजति जीवस्तुउभयसंयुक्तःकर्मफलानिभुंक्ते तथाजीवस्ययावत्गुणवै
षम्यंतावत्नानात्वम् यावत्नानात्वंतावत्पारतंत्र्यं यावत्पारतंत्र्यंतावत्मत्तोभयं एतत्येनसेवेरन्तेशुचार्पिताःमुह्यंति किं
च गुणव्यतिकरेजातेसतिकालात्मागमादिरूपंमामेवबहुधाप्राहुः नमद्भिन्नाःकालादयःसंति एवंचनिवृत्तिरेवश्रेष्ठेत्युक्तम्
उद्धवउवाच देहजेषुगुणेषुवर्तमानोजीवःअनपावृतःसन्गुणैर्नबध्यतेबध्यतेवाकथमितिवद किंच बद्धमुक्तोजीवःकथंव

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

र्तैत किंभुजीतकैर्लक्षणैर्ज्ञायतेकथंयातिइत्यादि एतदच्युतमेब्रूहिप्रश्नंप्रश्नविदांवर नित्यमुक्तोनित्यबद्धएकएवेतिमेभ्रमः
३७ इत्येकादशेदशमः १० श्रीभगवानुवाच हेउद्धवजीवःबद्धोमुक्तश्चमदधीनगुणोपाधितःनवस्तुतःकु-
तःगुणस्यमायामूलत्वात् बंधोनमोक्षोपिनइतिमेव्याख्या अल्पमतिकुतर्कैः किंच शोकमोहौसुखदुःखदेहोत्पत्तिश्चमा
यया तथासंसृतिश्चयथास्वप्नःबुद्धेर्विवर्तस्तद्वत् हेउद्धवशरीरिणांविद्याविद्येइमेमायानिर्मितेममशक्तीमोक्षबंधकर्यौ ए
वंचयावदविद्याप्रवर्तयामितावत्बंधः यदाविद्यांददामितदामोक्षः अथबद्धमुक्तयोःवैलक्षण्यंवदामि एतौसुपर्णौएकवृक्षे
स्थितौसखायौवर्त्तेते तयोःएकःजीवःकर्मफलंखादति अन्यःईशःअभोक्ताऽपिज्ञानादिशक्त्याअधिकःसःआत्मानंअन्यं
चवेद् जीवस्तुनतथा अतःयःअविद्यायुतःसनित्यबद्धः यःविद्यायुक्तसःनित्यमुक्तः यःमुक्तःसःदेहस्थोपिनदेहस्थःस्वप्ना
त्उत्थितइव तथायःबद्धःसःअदेहस्थोपितत्स्थोभवति स्वप्नवत् यःमुक्तःसःइंद्रियैःगृह्यमाणेषुविषयेषुसत्सुअहंगृह्णा
मीतिमतिंनकरोति यस्तुअज्ञःसःअहंकर्ताऽस्मीतिबद्ध्यते एवंअन्यगतमेवकर्ममांबध्नातीत्येवविरक्तःविद्वान् शयनासनदर्श
नादिषुइंद्रियैःगुणान्आददपिन अविद्वानिवबद्ध्यते यथाखं एवंज्ञानेनछिन्नसंशयःपुमान्देहादिप्रपंचात्निवर्तते यस्यप्रा
णादीनांवृत्तयःसंकल्पहीनाःस्युःसःदेहस्थोपितद्गुणैःमुक्तःस्यात् किंच यस्यदेहःहिंस्रैःहिंस्यते अर्च्यतेवातत्रयःनविक्रियते
सःबुधः किंच मुनिःसाध्वसाधुकुर्वतःनस्तुवीतननिंदेत् तथासाधुअसाधुवानकुर्यात्नध्यायेत् एवंवृत्त्याजडवद्विचरेत् यस्तुवेद
ब्रह्मणिअर्थतोनिपुणःसन्परेब्रह्मणिअनुभवेननिपुणश्चेन्नर्हितस्यश्रमः चिरप्रसूतांधेनुंरक्षतइवव्यर्थः एतदेवाह दुग्धदोहांगां १२
कामहीनांस्त्रियंपराधीनंदेहंदुष्टपुत्रंपात्रेअदत्तंवित्तंकृष्णेनहीनांवाचंएतान्यःरक्षतिसःदुःखदुःखी किंच यस्यांवाचिपावनंमेकर्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जन्मवानास्तितांगिरंधीरःनबिभृयात् एवंविचारेणआत्मनिदेहाद्यध्यासंहित्वा पूर्णेमयिनिर्मलंमनः संधार्यउपारमेत् हेउद्धव
ब्रह्मणिस्थिरंमनःधारयितुंअशक्तश्चेत् तर्हि मयि सर्वकर्माणिसमर्पयेत् तथाश्रद्धालुःमेकथाःशृण्वन् मदर्थेधर्मकामार्थानां
चरन्यःवर्ततेसःमयिस्थिराभक्तिंलभते एवंसत्संगलब्धया भक्त्यामांउपासीत ततःपुमान् मत्पदंप्राप्नोति उद्धवउवाच
हेकृष्ण तवसाधुःकीदृग्विधोमतः तथात्वयिकीदृशीभक्तिःउपयुज्येत एतत्प्रणतायमेवद यतस्त्वंपरब्रह्मअवतीर्णोसि श्री
भगवानुवाच हेउद्धवकृपालुःसुखदुःखसमःसर्वोपकारकःकामैःअक्षुब्धचित्तःमितभुक्शांतःमदाश्रयःअमानीमैत्रःकविः
एवंगुणान् अनुक्तदोषांश्चज्ञात्वाधर्मान्संत्यज्ययःमांभजेतसःसत्तमः किंच यावान्यादृशःअहमस्मितथामांज्ञात्वाऽज्ञात्वापि
येभजंतितेमेभक्ततमाःमताः अथभक्तिलक्षणमाह मल्लिंगमद्भक्तजनदर्शनस्पर्शनार्चनम् मेगुणकर्मकीर्तनम् मत्कथाश्रव
णेश्रद्धा दास्येनआत्मसमर्पणम् मज्जन्मकर्मकथनम् पर्वसुयात्राबलिविधानम् मद्व्रतधारणम् मत्प्रतिमास्थापनेश्रद्धासंमार्जना
दिनामद्गृहसेवनम् कृतस्यअकीर्तनम् मन्निवेदितंनग्राह्यम् भक्त्यानुग्राह्यं किंच यत्यत्आत्मनःप्रियंतत्मह्यंनिवेदयेदिति
अथपूजास्थानान्याह सूर्योग्निर्ब्राह्मणोगावोवैष्णवःखंमरुज्जलम् भूरात्मासर्वभूतानिभद्रपूजापदानिमे सूर्येत्रय्याविद्यया
मांयजेत् अग्नौहविषा द्विजेआतिथ्येन गोषुतृणादिना वैष्णवेबंधुवत्संमानेन हृदाकाशेध्यानेन वायौप्राणदृष्ट्या तोयेतर्पणा
दिना भूमौमंत्रन्यासैः देहभोगैः सर्वभूतेषुसमत्वेनेति एषुस्थानेषुमद्रूपंशंखादियुतंचतुर्भुजंध्यात्वाअर्चेत् किंच इष्टापूर्तक
र्मणा एवंयःमांयजेत्सःभक्तिंलभते हेउद्धवभक्तियोगंविनासंसारतरणेनान्यउपायोस्ति अथैतत्परमंगुह्यंशृण्वतोयदुनंदन
सुगोप्यमपिवक्ष्यामित्वंमेभृत्यःसुहृत्सखा ४९ इत्येकादशेएकादशः ११ श्रीभगवानुवाच हेउद्धवमांअष्टां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

गयोगःसांख्यंधर्मः इत्यादितथानवशीकरोति यथासत्संगःवशीकरोति अहोसत्संगेनदैत्याःराक्षसाः मृगखगगंधर्वादयःविद्या
धराः तथानृषुवैश्यशूद्रस्त्रियोंत्यजाः एतेरजस्तमःप्रकृतयः तत्तद्युगेमत्पदंबहवःप्राप्ताः किंच वृत्रःप्रल्हादः वृषपर्वा बलिः
बाणः मयः बिभीषणः सुग्रीवः हनुमान् जांबवान् जटायुः गजः तुलाधारः व्याधः कुब्जा गोप्यः यज्ञपत्न्यः एतेसर्वेनोपासित
महत्तमाः सत्संगादेवमांप्राप्ताः किंच तत्रगोप्यःगावःनगाःमृगाः नागाः एतेकेवलभावेनयत्नवानपियोगसांख्यादिभिःमांन
प्राप्नुयात् तंमांप्रापुः अथगोपीनांभावंप्रपंचयति अक्रूरेणमथुरांमयिप्रणीतेसति गोप्यःस्फरवाप्तयेमत्तःअन्यंनददृशुः किंच
मयाकृष्णेनतास्ताःक्षपाःक्षणार्धवन्नीताः ताःपुनःमयाहीनाःतासांकल्पसमाबभूवुः तथाताःगोप्यःमयिआसक्तधियःसत्यः
स्वदेहइदंविश्वंचनाविदन् यथामुनयःसमाधौनामरूपेनविदुःतद्वत् एवंताःगोप्यःजारंमांब्रह्मसत्संगादेवप्रापुः अतःहेउद्धव
त्वंश्रुतिंस्मृतिंचहित्वासर्वात्मभावेनमांशरणंयाहि ततःमयैवनिर्भयःभव उद्धवउवाच हेकृष्णप्रथमंकर्मकर्तव्यमित्युक्त्वाइ
दानींसर्वंत्यक्त्वामांशरणंयाहीत्येवंरूपंतववाचंशृण्वतःमेहृदिस्थःसंशयोननिवर्तते येनमेमनःभ्राम्यतिअतस्तंछिंधि श्री-
भगवानुवाच ईशःतावत्मायया प्रपंचात्मनाभाति तत्प्रपंचाध्यासाच्च जीवानांअविद्यायाकर्तृत्वादि ततःविधिनिषेधाधिका
रः तदाचित्तशुद्ध्यर्थंकर्माणिकुरुइत्युक्तम् चित्तेशुद्धेकर्मादरंहित्वादृढविश्वासेनमांभजेत्युक्तंतत्रतावत्ईश्वरात्प्रपंचोद्गममा
ह सःअपरोक्षःईश्वरःआधारादिचक्रेषुअभिव्यक्तःसन् आदौपराख्येननादवताप्राणेनसहआधारचक्रंप्रविष्टः ततःमनोमयं
पश्यंत्याख्यंमणिपूरचक्रेप्रविश्य ततःविशुद्धिचक्रेमध्यमाख्यंरूपंप्राप्यमात्रास्वरोवर्णइतिनानावेदशाखात्मकोभवति अत्रदृष्टां १२
तः यथाअग्निःखेअव्यक्तोष्मरूपोवर्तते सःकाष्ठेमथितश्चेत्सूक्ष्मरूपोभवति पुनःहविषासंवर्धते तथैवइयंवाणीममाभिव्यक्तिः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंसर्वोपिप्रपंचःमेव्यक्तिरिति किंच अयंईश्वरः आदौअव्यक्तरूपः एकएव ततःकालेनविभक्तेंद्रियादिशक्तिरूपः बहुप्र
कारइवभाति यथाक्षेत्रंप्राप्यबीजानि एवंभूतःसंसारवृक्षःप्रवृत्तिस्वभावःभोगापवर्गौजनयति अस्यपुण्यपापेबीजे अपरि-
मितवासनामूलःत्रिगुणकांडःपंचभूतस्कंधःशब्दादिविषयप्रसूतिः एकादशेंद्रियशाखः जीवेश्वररूपद्विसुपर्णनीडःवातपि
त्तश्लेष्मरूपवल्कलत्रयवान् सुखदुःखरूपफलद्वययुतःसूर्यमंडलपर्यंतंव्यासोवर्तते एवंभूतवृक्षस्यएकंदुःखफलंगृहस्थाः
अदंति तथाअन्यत्सुखफलंसंन्यासिनःअदंति एवंबहुरूपंईश्वरंगुरुभिःकृत्वायःवेदसःवेदार्थवेत्ति हेउद्धव एवंगुरूपास
नयाभक्त्यातीक्ष्णेनज्ञानकुठारेणअहंकारंछित्वापरमात्मानंप्राप्यसाधनंत्यजेति २४ इत्येकादशेद्वादशः १२ श्री
भगवानुवाच हेउद्धव सत्वादिगुणाःप्रकृतेःसंतिनात्मनः अतःसत्ववृद्ध्यारजस्तमसीहन्यात् सत्वंतुसत्वेनैवहन्यात् ननु
सत्ववृद्ध्याइतरवृत्तयःकथंहंतव्यास्तत्राह वृद्धात्सत्वात्भक्तिलक्षणःधर्मःभवेत् सत्वंतुसात्विकपदार्थसेवयावर्धते ततोधर्मःप्रवर्त
ते सचधर्मःरजस्तमसीहन्यात् तन्नाशेअधर्मःनश्यति किंच आगमोपःप्रजादेशःकालःकर्मचजन्मच ध्यानंमंत्रोथसंस्कारोदशैते
गुणहेतवः एषुयत्यत्वृद्धाःप्रशंसंतिनत्सात्विकं यन्निंदंतितत्तामसं तदितरद्राजसंज्ञेयं सत्ववृद्धयेसात्विकानिसेवेत ततो
धर्मः ततोज्ञानंभवति ननुगुणेभ्योजातोदेहःतान्अपोह्यकथंस्वयमुपरमेत्तत्राह यथावेणुसंघर्षजःवह्निःस्वतउत्पन्नज्वाला
भिःतद्वनंसर्वंदग्ध्वापश्चात्स्वयंशाम्यति एवंदेहोपि उद्धवउवाच हेकृष्णमर्त्याःविषयान्दुःखमितिज्ञात्वाश्वखरराज
वत्पुनःतान्सेवंते तत्कथंमिथ्याभिनिवेशेनभुंजतेइतिसहेतुकमाह श्रीभगवानुवाच हेउद्धवमत्तस्यपुंसःदेहादौअ
हमितिमिथ्याबुद्धिःहृदिउपसर्पति ततःमनःप्रतिरजोव्याप्नोति ततःइदमेवमिदमेवभोग्यमितिसविकल्पःसंकल्पःस्यात्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.ए. ततः कामः ततः कामवशगः कर्माणि करोति एवं चेत्तु न कस्यापि दुःखनिवृत्तिरित्याशंक्याह यद्यपि रजस्तमोभ्यां विक्षिप्तधीः तथापि चू:
१४ विवेकी मनो निरुंधन् तत्र न सज्जते किंच मनोनिरोधे सुखोपायमाह पुमान् जितश्वासः जितासनः आनंदरूपे मयि मनः अर्पयन् स
माद्ध्यान् किंच सर्वतो मन आकृष्य मयि आवेश्य ते एतावान् योगः मच्छिष्यैः सनकादिभिः आदिष्टः उद्धव उ० हे कृष्ण यदा त्वं सन
कादिभ्यः यद्रूपेण योगं आदिष्टवान् तद्रूपं ज्ञातुमिच्छामि श्रीभगवानुवाच एकदा सनकादयः योगस्य सूक्ष्मां गतिं ब्रह्माणं प्र
तिपप्रच्छुः सनकादय ऊचुः हे ब्रह्मन् विषयेषु रागतः चित्तं विशति ते च चित्ते विशंति एवं सति अन्योन्यसंत्यागः कथं श्रीकृष्ण
उ० एवं पृष्टः ब्रह्मा ध्यायमानः सन् प्रश्नबीजं नाविंदत् ततः सः मां अचिंतयत् तदा अहं हंसरूपेण तत्समीपं प्राप्तः ततः ते मां दृष्ट्वा ब्र
ह्माणमग्रतः कृत्वा मां को भवान् इति पप्रच्छुः एवं तैः पृष्टः अहं यदवोचं तच्छृणु हे विप्राः युष्माभिः कृतः प्रश्नः किं आत्मविषयकः
देहविषयको वा यदि आत्मविषयकः तर्हि आत्मनः एकत्वात् बहुषु निर्धारणरूपोयं प्रश्नः कथं घटेत किंच अविशेषे आत्मनि कं जा
त्यादिविशेषमाश्रित्योत्तरं वक्ष्यामि देहविषयत्वेपि अयं वः प्रश्नः अनर्थकः कुतः सर्वेषां देहानां पंचभूतात्मकत्वात् पुनश्च कारणा
त्मना अभिन्नत्वात् तत्र परमकारणाभेदमाह मन आदिभिः इंद्रियैः यत् गृह्यते तत् अहमेव एतेन सर्वात्मकोहमित्युक्तं हे पुत्रकाः
गुणेषु आविशते चेतः गुणाश्चेतसि इदं सत्यं एवं गुणाश्चेतश्चोभयं ग्रथितं ब्रह्मरूपजीवस्य देहः अध्यस्तोपाधिः न स्वरूपं अतः पु
नः पुनर्गुणसेवया मिथः गुणचेतसोः प्रवेशः भवति एवं यत् उभयं तत् मद्रूपः सन् त्यजेत् ननु जाग्रदाद्यवस्थावतः कुतस्तद्रूपता
तत्राह जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तयः गुणतो बुद्धेरेव वृत्तयः जीवस्तु तद्रहितः यतः तत्साक्षित्वेन निश्चितः तर्हि कथमहं जागर्मीति प्रतीतिः १४
तत्राह यतः बुद्ध्या बंधोयं जीवस्य गुणवृत्तीर्ददाति अतः तुर्ये मयि स्थित्वा इमं बंधं त्यजेत् तदा गुणचेतसां वियोगो भवति तथा च आ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्मनः अहंकारकृतं बंधं अनर्थहेतुं विद्वान् तुर्यं मयि स्थित्वा अभिमानं त्यजेत् पुंसः नानाधीः यावत् न निवर्तेत तावत् जाग्रदपि सुप्त एव ननु नानाधीः कथं निवर्तेत तत्राह आत्मनः देहादिकृतो वर्णाश्रमादिरूपो भेदः स्वर्गादिफलरूपागतयः कर्मरूपहेतवश्च मृषा किंच यः जागरे विषयान् भुंक्ते तानेव वासनामयान् स्वप्नेपि भुंक्ते सुषुप्ते तु तानुपसंहरति सः एकः अवस्थात्रयद्रष्टा एवं विमृश्य अहंकारं संछिद्य त्वं हृदि स्थितं मां भज किंच इदं सर्वं दृष्टं मायेति ज्ञात्वा दृश्यात् दृष्टिं निवर्त्य स्वसुखानुभवः भवेत् एतदेवोपपादयति एवंसिद्धः पुमान् देहमपि स्थितं गतमित्यादिनानुसंधत्ते मदिरामदांधः वासो यथा एवं चेद्देहः पतेन्नेत्याह देहोपि दैववशगः या वत्स्वारंभकं कर्म तावज्जीवत्येव एवं प्रतिबुद्धवस्तुः पुमान् स्वप्नदेहवत् पुनः तस्मिन्नासज्जते हे विप्राः मया एतत्सांख्ययोगयोः गुह्यं उक्तं मूं वः धर्मान् वक्तुं यज्ञमूर्तिं आगतं मां जानीत किंच अहं योगादीनां परमायनं तथापि निरपेक्षं मां सर्वे गुणा भजंति एवं मतः छिन्नसंदेहाः मुनयः मां सत्कृत्य तुष्टुवुः तैरहं पूजितः सम्यक् संस्तुतः परमर्षिभिः प्रत्ययाय स्वकं धाम पश्यतः परमेष्ठिनः ४२ इत्येकादशे त्रयोदशः १३ उद्धव उवाच हे कृष्ण ब्रह्मवादिनः बहूनि श्रेयांसि वदंति तत्र सर्वेषां प्राधान्यं वा विकल्पेन अथवा एकस्यैव मुख्यता त्वया तु अहैतुकः भक्तियोगः उक्तः श्रीभगवानुवाच हे उद्धव इयं वेदलक्षणा वाणी कालेन नष्टा सा आदौ मया ब्रह्मणे प्रोक्ता तेन स्वपुत्राय मनवे उक्ता ततः भृग्वादयः सप्त जगृहुः तेभ्यः तत्पुत्राः देवदैत्यसिद्धगंधर्वकिन्नरादयः अगृह्णन् एते रजःसत्वतमःप्रकृतयः एवं प्रकृतिवैचित्र्यात् नृणां मतयः भिद्यंते केषांचित् अविदुषां उपदेशेन भिद्यंते अपरे पाखंडमतयः एते सर्वे मन्मायामोहितधियः संतः नानाविधं श्रेयः वदंति तदेवाह मीमांसकाः कर्म काव्यालंकारकृतः यशः केचिद् यज्ञतपोदानव्रतानि नियमान् यमान् इति परं एतैः साध्यानि स्वर्गादिफलानि दुःखोदर्काणि अतः तुच्छान्येव अथ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भक्तेर्मुख्यत्वमाह हेउद्धव मयिअर्पितात्मनः निरपेक्षस्यपुंसः यत्सुखंतत्विषयात्मनांकुतःस्यात् किंच एवंमयिसंतुष्टमनसः पुंसः सर्वाः सुखमयादिशः एवंमय्यर्पितात्मा पुमान् पारमेष्ठ्यं इदंपदंसार्वभौमंमोक्षमपिनेच्छति अहमेवतस्याप्रियः हेउद्धव नतथामेप्रियतमआत्मयोनिर्नशंकरः नचसंकर्षणोनश्रीर्नैवात्माचयथाभवान् एवंभूतंनिरपेक्षभक्तंमदंतर्वर्तिब्रह्मांडानिअस्यभक्तस्यअंघ्रिरेणुभिः पवित्रीकुर्यामितिभावेनअहंअनुव्रजामि किंच एवंभूताः भक्ताः कामैः अस्पृष्टचित्ताः येतेनैरपेक्ष्यंमेसुखंलभंते किंच प्राकृतोपिमद्भक्तः विषयैः आकृष्यमाणापिसमर्थयाभक्त्या तैर्विषयैर्नाभिभूयते किंच हेउद्धव यथाप्रदीप्तः अग्निः काष्ठानिभस्मसात्करोति तथामद्विषयाभक्तिः एनांसि अपिच यथाभक्तिः मांवशीकरोति तथासांख्यधर्मयोगादयः न अहंएकयाभक्त्यैवग्राह्यः मन्निष्ठाभक्तिः श्वपाकानपिपुनाति सत्यदयायुतोपिधर्मः भक्तिहीनंनरंनपुनाति रोमहर्षादिकं विनाकथंभक्तिः तयाविनाकथंआशयः शुद्ध्येत् यस्यवाक् गद्गदायस्यचित्तंद्रवते क्वचित्रुदतिहसतिनृत्यते इत्यादि एवंमद्भक्तः भुवनंपुनाति किंच यथाअग्निनातापितंसुवर्णंमलंहित्वास्वस्वरूपंभजते एवंआत्माभक्तियोगेन कर्मवासनांहित्वा स्वस्वरूपमाप्नोति अपिचचित्तंयथायथाकथाश्रवणादिभिः शोध्यतेतथातथासूक्ष्मंरूपंपश्यति किंच विषयान्ध्यायतश्चित्तंविषयेषुसज्जते एवंमांस्मरतश्चित्तंमय्येवलीयते तस्मात्अन्यसाधनंमिथ्येतिज्ञात्वामयिमनः समाधत्स्व किंच स्त्रीणांतत्संगिनांचसंगंहित्वा विविक्तेस्थित्वामांचिंतयेत् यथास्त्रीतत्संगिसंगतः बंधोभवेत् तथानान्यसंगतः उद्धवउवाच हेकृष्णमुमुक्षुः त्वांयथाध्यायेत्तद्वद श्रीभगवानुवाच समआसनेआसीनः हस्तौउत्संगेआधायनासाग्रदृष्टिः पुमान्पूरककुंभकरेचकैः प्राणमार्गंशोधयेत् एवंप्रणवयुक्तंप्राणंदिनेदिनेत्रिषवणंदशकृत्वः अभ्यस्यमासादर्वाक्जितानिलोभवति तथाअधोमुखंहृत्क

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मलंऊर्ध्वमुखंध्यात्वातत्कर्णिकायांसोमाद्यंतर्गतवह्निमंडलेममरूपंचतुर्भुजंशांतंस्फकपोलंहेमांबरंघनश्यामंशंखचक्रादि
युक्तंकौस्तुभकिरीटाद्युपेतंसुकुमारंस्मृत्वासर्वांगेषुमनोदधत् एवंध्यायेत् किंच विषयेभ्यः इंद्रियाणिमनसाआकृष्यतन्मनः
बुद्ध्याआकृष्यसर्वांगयुक्तेमयिनीत्वा तत्सर्वव्यापकंमनः आकृष्यएकत्रधृत्वासुस्मितंमुखंभावयेत् तत्रास्थिरंसत्आकृष्यसर्व
कारणरूपेधृत्वातच्चकारणंहित्वाध्यातृध्येयविभागमपिनचिंतयेत् एवंसमाहितमतिः मांआत्मनिआत्मानंमयिपश्यतिज्यो
तिर्ज्योतिषियुक्तमिव ध्यानेनेत्थंसुतीव्रेणयुंजतोयोगिनोमनः संयास्यत्याशुनिर्वाणंद्रव्यज्ञानक्रियाभ्रमः ४६ इत्येकाद
शेचतुर्दशः १४ श्रीभगवानुवाच हेउद्धवजितेंद्रियस्ययोगिनः सिद्धयः स्वयमेवउपतिष्ठंति उद्धवउवाच
हेअच्युतकयाधारणयाकिंनामाकीदृशीवासिद्धिः प्राप्यते सिद्धयः धारणाश्चकतिसंति तत्सर्वंब्रूहि यतः त्वमेवैतज्जानासि
नान्यः श्रीभगवानुवाच हेउद्धवयोगपारगैः सिद्धयः अष्टादशप्रोक्ताः धारणाश्चअष्टादश तासांमध्येमत्प्रधानाः अ-
ष्टौ अन्याः सत्वोत्कर्षहेतुकाः ताश्चाह अणिमा १ महिमा २ लघिमा ३ एताः देहस्यस्युः प्राप्तिः ४ प्राकाश्यं ५ ईशिता ६
वशिता ७ प्राकाम्यं ८ एताः अष्टसिद्धयः मेस्वाभाविक्यः अन्याआह देहेअनूर्मिमत्वं १ दूरश्रवणं २ दूरदर्शनं ३ मनोजवः
४ कामितरूपाप्तिः ५ परकायप्रवेशः ६ स्वेच्छयामृत्युः ७ देवानां अप्सरोभिः सहक्रीडानुदर्शनं ८ संकल्पानुरूपप्राप्तिः ९
अकुंठिताज्ञा १० अथक्षुद्रसिद्धीराह त्रिकालज्ञत्वं १ अद्वंद्वं २ परचित्तज्ञानं ३ अग्न्यर्कांबुविषादीनां स्तंभनं ४ अपराजयः ५

१ प्राप्तिर्नामसर्वप्राणिनांइंद्रियैः सह तत्तदधिष्ठातृदेवतारूपेणसंबंधः २ प्राकाश्यंनामश्रुतदृष्टेषुसर्वेषुभूविवरादिष्वपिभोगदर्शनसामर्थ्यम् ३ ईशितानामईश्वरेमायायाः अन्येषुतदंशानां
प्रेरणम् ४ वशितानामविषयभोगेष्वसंगः ५ प्राकाम्यंनामयद्यत्सुखंकामयतेतस्यतस्यसीमानंप्राप्नोतीति ६ अनूर्मिमत्वंनामक्षुत्पिपासादिराहित्यं ७ अद्वंद्वंनामशीतोष्णाद्यनभिभवः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा. ए. यथाधारणयायास्यात्तांधारणांशृणु भूतसूक्ष्मोपाधौमयिमनः धारयन् अणिमानंप्राप्नोति किंच ज्ञानशक्तिरूपमहत्तत्वोपाधौमयि चू.
१६ महत्तत्वाकारंतथाआकाशादिभूतोपाधौचमयिमनोधारयन् तत्तद्भूतमहिमानंप्राप्नोति तथावाय्वादिभूतपरमाणुमयेमयिचित्तं
रंजयन्लघिमानंप्राप्नोति किंच वैकारिकाहंकारोपाधौमयिएकाग्रंचित्तंधारयन्इंद्रियाधिष्ठातृत्वंप्राप्नुयात् किंच सूत्रोपाधौमयि
यःमानसंधारयेत्सःमेसर्वोत्कृष्टंप्राकाश्यंविंदते यःत्रिगुणमायानियंतरिविष्णौचित्तंधारयेत्सःविश्वसृष्ट्यादिकर्तृत्वलक्षणंई
शित्वंप्राप्नोति यःयोगीतुर्याख्येभगवच्छब्दवाच्येनारायणेमयिमनोधारयेत्सःवशितांइयात् यःनिर्गुणेब्रह्मणिमयिमनःधा
रयेत्सपरमानंदंप्राप्नोति अथगुणहेतुकाःसिद्धीराह श्वेतद्वीपपतौमयिचित्तंधारयन्शुद्धरूपतांयाति आकाशात्माणरूपेम
यिमनसानादंचिंतयन् असौजीवःस्वयंज्ञातासन्आकाशस्थाःभूतानांवाचःशृणोति किंच त्वष्टरिआदित्येचक्षुःतंचचक्षुषिसं
योज्यतत्रमनसामांध्यायन्विश्वंदूरतःपश्यति किंच मनोदेहंचतदनुवर्तिनावायुनासहमयिसंयोज्य यामद्धारणाक्रियतेतेन
स्याःप्रभावेणयत्रयत्रमनोयातितत्रदेहोयाति यःयोगीअचिंत्यशक्तौनानाकारेमयिमनोधारयेत्सःमनःउपादानकारणंकृ
त्वायत्यत्देवादिरूपंभवितुमिच्छतितत्तन्मनसोभीष्टंरूपंसःभवेत् किंच यत्रपरकायेप्रविविक्षतितत्रआत्मानंचिंतयेत् ततःस्व
देहंहित्वावायुभूतःसन्भृंगवत्प्रविशेत् अथस्वच्छंदमृत्युमाह पार्ष्णिनागुदंनिरुध्यप्राणोपाधिमात्मानंहृदुरःकंठमूर्धसु
आरोप्यमूर्धद्वारेणब्रह्मइष्टस्थानवामनसानीत्वातनुंउत्सृजेत् ततःसुराक्रीडेक्रीडन्शुद्धसत्वंचिंतयेत् तदासुरस्त्रियःविमा
नेनउपतिष्ठंति किंच मत्परःपुमान्सत्यसंकल्पेमयिमनोयुजन्यदायथावाबुद्ध्यासंकल्पयेत्तत्तथाप्राप्नोति यःपुमान्ममस्वभा १६
वंप्राप्तःतस्यआज्ञाचकुतश्चिन्नविहन्यते यथामम किंच मद्भक्त्याशुद्धसत्वस्ययोगिनःत्रिकालवस्तुविषयात्स्वजन्ममृत्युयुताबु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऽ्रिर्जायते किंच मद्योगशांतचित्तस्यमुनेः योगमयंवपुः अग्न्यादिभिनर्हन्येत यथायादसांउदकंघातकंनभवतितद्वत् अपिच श्रीव
त्सादिभूषितान्ममावतारान्ध्यायन्सः अपराजितोभवेत् एवंयोगधारणयाममोपासकस्यमुनेःपूर्वोक्ताःसर्वसिद्धयःउपतिष्ठंति जि
तेंद्रियस्यजितश्वासस्यमुनेःकासिद्धिर्दुर्लभाऽस्तिकापिन यद्यपिएवंतथापिनप्रार्थ्याइत्याह योगंयुंजतःपुंसःएताःअंतरायान्वद
ति तस्मात्अहैतुकीयमेवधारणाकार्यानान्याःकाम्याइत्याह जन्मौषधितपोमंत्रैःयावत्यःसिद्धयः ताःयोगेनप्राप्नोति परंयोगगतिं
अन्यैःनव्रजेत् कुतइत्यतआह सर्वासांसिद्धीनांहेतुःपतिश्चअहं किंच योगस्यसांख्यस्यधर्मस्यब्रह्मवादिनांचप्रभुःअहं अहमा
त्मांतरोबाह्योऽनावृतःसर्वदेहिनाम् यथाभूतानिभूतेषुबहिरंतःस्वयंतथा ३६ इत्येकादशेपंचदशः १५ उद्धवउवा
च हेकृष्णात्वंपरमसाक्षात्सर्वभावानांउपादानकारणम् एवंभूतत्वांज्ञानिनःउपासते येषुयेषुभावेषुत्वांपरमर्षयःसेवमानाः
संतःसंसिद्धिंप्रपद्यंतेतद्वदस्व किंच त्वंभूतानांमध्येगूढःचरसितथापिपश्यंतंत्वांमोहितानिभूतानिनपश्यंति अथहेमहाविभूते
भूमौदिविपातालेयाःकाश्चित्तेविभूतयःसंतिताःमेकथय तेअंघ्रिपद्मंनमामि श्रीभगवानुवाच हेउद्धव एवंअर्जुनेनकुरु
क्षेत्रेअहंपुरापृष्टः अर्जुनस्यविभूतिप्रश्नेकःप्रसंगस्तत्राह राज्यहेतुकंज्ञातिवधंगर्ह्यंज्ञात्वाततोनिवृत्तः यतःहंताऽहंहतोऽयमिति
प्राकृतमतिः तदाअर्जुनःयुक्त्यामयाबोधितःसन्रणमुखेमांएवंअभाषतविभूतीःकथयेति हेउद्धवएषांभूतानांआत्माईश्वरः
अहंइतिविद्धि तथासर्वभूतानिअहंतेषांस्थित्यादिहेतुःअहं गतिमतांगतिःअहं वशीकुर्वतांकालःअहं गुणिनांसूत्रंअहं महतांमह
त्त्वमहं सूक्ष्माणांजीवःअहं दुर्जयानांमनःअहं वेदानांअध्यापकःहिरण्यगर्भःअहं मंत्राणांप्रणवःअहं अक्षराणांअकारःअ०
छंदसांगायत्रीअहं देवानांइंद्रःअहं वसूनांहव्यवाट् ० आदित्यानांविष्णुः ० रुद्राणांनीललोहितः ० ब्रह्मर्षीणांभृगुः ० राजर्षीणांमनुः ०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देवर्षीणांनारदः ० धेनुषुकामधेनुः ० सिद्धेश्वराणांकपिलः ० पक्षिणांगरुडः ० प्रजापतीनांदक्षः ० पितृणांअर्यमा ० दैत्यानांप्रन्हा
दः ० नक्षत्रौषधीनांसोमः ० यक्षरक्षसांकुबेरः ० गजानांऐरावतः ० यादसांवरुणंमांविद्धि द्युमतांसूर्यं ० नृणांनृपं ० अश्वानांउच्चैः
श्रवसम् ० धातूनांकांचनं ० दंडयतांयमंमांविद्धि सर्पाणांवासुकिः ० नागेंद्राणांशेषः ० शृंगिदंष्ट्रिणांसिंहः ० आश्रमाणांसंन्या
सः ० वर्णानांविप्रः ० तीर्थानांगंगा ० सरसांसमुद्रः ० आयुधानांधनुः ० धनुष्मतांत्रिपुरारिः ० वासस्थानानांमेरुः ० दुर्गमानांहि
मालयः ० वृक्षाणांअश्वत्थः ० धान्यानांयवः ० पुरोधसांवसिष्ठः ० ब्रह्मिष्ठानांबृहस्पतिः ० चमूपतीनांस्कंदः ० सन्मार्गप्रवर्तका
नांब्रह्मा ० यज्ञानांब्रह्मयज्ञः ० व्रतानांअविहिंसा ० शुचीनांमार्जनं ० तक्षणादीनांमध्येवाय्वादिरूपः शोधकः ० योगानांसमा
धिः ० विजिगीषतांनीतिः ० विवेकादिनिपुणानांआन्वीक्षिकी ० ख्यातिवादिनांविकल्पः ० स्त्रीणांशतरूपा ० पुंसांस्वायंभु
वोमनुः ० मुनीनांनारायणः ० ब्रह्मचारिणांकुमारः ० धर्माणांसंन्यासः ० निर्भयस्थानानांअंतर्निष्ठा ० गुह्यानांप्रियवचनंमौनं
च ० मिथुनानांप्रजापतिः ० अनिमिषाअप्रमत्तानांवत्सरः ० ऋतूनांवसंतः ० मासानांमार्गशीर्षः ० ऋक्षाणांअभिजित् ० युगा-
नांकृतं ० धीराणांदेवलःअसितश्च ० व्यासानांद्वैपायनः ० कवीनांभृगुः ० भगवतांवासुदेवः ० भक्तेषुत्वं ० किंपुरुषाणांहनुमा
न् ० विद्याधराणांसुदर्शनः ० रत्नानांपद्मरागः ० सुंदराणांपद्मकोशः ० दर्भाणांकुशः ० हविःषुगोघृतम् ० व्यवसायिनांसंपत् ०
कितवानांछलग्रहः ० तितिक्षूणांतितिक्षा ० सत्ववतांसत्वं ० बलवतांओजःसहश्च ० सात्वतांभक्तिकृतंकर्म ० वासुदेवसंकर्षण
प्रद्युम्नानिरुद्धनारायणहयग्रीववराहनृसिंहब्रह्मात्मिकानांनवव्यूहमूर्तीनांवासुदेवः ० गंधर्वाणांविश्वावसुः ० अप्सरसांपूर्व ९७
चित्तिः ० भूधराणांस्थैर्यं ० भुवःगंधः ० अपांरसः ० तेजिष्ठानांवह्निः ० सूर्येंदुताराणांप्रभा ० नभसःशब्दः ० ब्रह्मण्यानांबलिः ०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वीराणांअर्जुनः॰ भूतानांस्थित्यादि॰ सर्वेंद्रियाणांतत्तदर्थग्रहणशक्तिः॰ पंचविंशतितत्वानित्रयोगुणाः ब्रह्मचएतत्सर्वंअ
हमेव महिम्नाकिंचिदपिन हेउद्धव परमाणूनांसंख्यानंमयाकालेनक्रियतेपरंतुविभूतीनांसंख्यानंन किंच यत्रयत्रतेजःश्रीः
कीर्तिःऐश्वर्यंत्यागःसौभगंभाग्यंवीर्यंक्षमाविज्ञानंवर्ततेसःसःमेविभूतिः एवंएताविभूतयःतेकथिताः एताःसर्वाःपरमार्थाःन
किंतु मनोविकाराः तथापिचित्तावतारायकल्पिताः हेउद्धवतस्मात्वाङ्मनःप्राणादीन्बुद्ध्याबुद्धिंचनियच्छ एवंकृतेभू-
यःसंसारायनकल्पसे यःवाङ्मनसीनयच्छति तस्यव्रततपोज्ञानंआमघटांबुवत्स्रवति तस्मात्मनोवचःप्राणान्नियच्छेत्
मत्परायणःमद्भक्तियुक्तयाबुद्ध्याततःपरिसमाप्यतेकृतकृत्योभवतीत्यर्थः ४६ इत्येकादशेषोडशः १६ उद्धव
उवाच हेकृष्णत्वयाकल्पादौपूर्वंभक्तिसाधनरूपोधर्मःउक्तः तेनयथावत्अनुष्ठीयमानेनस्वधर्मेणत्वयिनृणांभक्तिर्भवे
त्तद्वद किंच पुराहंसरूपेणत्वंब्रह्मणेपरंधर्मंआस्थ सःइदानींमहाकालेननष्टःसन्मर्त्यलोकेप्रायोनभविष्यति यतःभुवि
त्वत्तोन्यःधर्मवक्ताकर्ताअविताचनास्ति किंचत्वयामहीतलेत्यक्तेसतिविनष्टंधर्मंकःप्रवक्ष्यति तस्मात्सधर्मःयथायस्य
विधीयतेतथावर्णय श्रीभगवानुवाच हेउद्धवएषःतवप्रश्नःधर्म्यःअतःवर्णाश्रमाचारवतांधर्मंनिबोध आदौकृ
तयुगेनृणांवर्णःहंसइति तत्रप्रजाःकृतकृत्याः तथावेदःप्रणवएवासीत् तत्रतपोनिष्ठाःप्रजाःमांउपासते ततःत्रेतामुखेमे
हृदयात्त्रयीविद्याप्रादुरभूत् तस्याःसकाशात्अहंयज्ञःआसम् ततःममसुखबाहूरुपादेभ्यःविप्रादिवर्णाःजाताः तथागृ
हाश्रमःजघनतोजातः हृदयात्ब्रह्मचर्यम् वक्षसःवनेवासः शीर्ष्णःन्यासः एषांवर्णादीनांजन्मस्थानानुसारिण्यःप्रकृतयःआ
सन् तत्रशमदमतपःशौचसंतोषक्षमार्जवमद्भक्तिदयासत्यानिएताःब्रह्मप्रकृतयः तेजःबलंशौर्यंब्रह्मण्यताऐश्वर्यंइमाःक्षत्रि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्य आस्तिक्यंदंभः ब्रह्मसेवाद्रव्यैः अतुष्टिः इमाः वैश्यस्य द्विजगोदेवसेवायथालब्धेनसंतोषः एताः शूद्रस्य अशौचंअनृतंस्ते
यंनास्तिक्यंकामक्रोधतर्षाः अंतेवसायिनांस्वभावः अहिंसासत्यंअचौर्यंकामक्रोधादिअयंसर्वसाधारणः अथउपकुर्वाण
ब्रह्मचारिणोधर्ममाह द्विजः व्रतारब्धंद्वितीयंजन्मप्राप्यगुरुकुलेस्थित्वावेदंअधीयीत तथामेखलाजिनदंडब्रह्मसूत्रकमंडलु
कुशान्जटाश्चदधत् स्नानजपहोमभोजनेषुमूत्रपुरीषोत्सर्गयोश्चमौनंधारयेत् नखरोमाणिनच्छिंद्यात् बुद्धिपूर्वंरेतोनाव-
किरेत् रेतःपातेसति स्नात्वागायत्रींजपेत् अग्न्यर्काचार्यादीन् उपासीत वाचंनियम्यद्वेसंध्येउपासीत आचार्यमांज्ञात्वाना
वमन्येत तथाभैक्ष्यंसायंप्रातः आनीयगुरवेनिवेद्यतदाज्ञयाभुंजीत आचार्यंसदाउपासीत यानशय्यादिषुनातिदूरेचरेत्
एवंगुरुकुलेविद्यासमाप्तिपर्यंतंवसेत् अथनैष्ठिकब्रह्मचारिणः धर्मानाह यदिअसौब्रह्मलोकंआरोढुमिच्छतितर्हिगुरवे
दक्षिणार्थंदेहंविन्यस्यअग्निगुर्वादिषुमांसेवेत तथास्त्रीणांनिरीक्षणादिमिथुनीभूतान् प्राणिनश्चत्सजेत् तथाशौचंआचम
नंस्नानंतीर्थसेवादिकुर्यात् अस्पृश्याभक्ष्यादित्यजेत् सर्वभूतेषुमद्भावः कार्यः अयंसर्वाश्रमप्रयुक्तोनियमः एवंबृहद्व्रतधरः
अग्निरिवज्वलन्मद्भक्तोभवति अथपुनः उपकुर्वाणस्यधर्मानाह एवंवेदार्थंविचार्यगुरवेदक्षिणांदत्वासमावर्तनंकुर्यात् त
तः गृहंवनंवाउपविशेत् प्रव्रजेद्वा परंआश्रमंविनानचरेत् गृहार्थीचेत् योग्यासवर्णांभार्यांक्रमात् उद्वहेत् अथतद्धर्मानाह
त्रिवर्णानांयजनाध्ययनदानानिविहितानि प्रतिग्रहाध्यापनयाजनानितुब्राह्मणस्यैव तत्रप्रतिग्रहेदोषंमन्यमानश्चेत् अ
न्याभ्यांजीवेत तयोरपिदोषदृष्टिश्चेत् शिलवृत्त्याजीवेत हेउद्धव अयंब्राह्मणदेहः भोगार्थंनइष्टः इहतुकृच्छ्राद्यर्थंप्रेत्यसुखा १८
र्थंइष्टः एवंशिलोंछवृत्त्यातुष्टचित्तः धर्मंजुषाणः गेहेस्थितः नातिसक्तश्चेत् मोक्षंउपैति किंच मत्परंसीदंतंविप्रंयेउद्धरंतितान्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

आपद्भ्यः अहमुद्धरिष्ये अथराज्ञः आवश्यकमिदमित्याह राजा सर्वप्रजाः दुःखात् उद्धृत्य आत्मना आत्मानं उद्धरेत् एवंविधो नृपः अत्र अशुभं हित्वा इंद्रेण सह मोदते अथ आपद्वृत्तीराह सीदन् विप्रः वैश्यवृत्त्या खड्गेन वा आपदं तरेत् परंतु श्ववृत्त्या (नीचसेवया) न राजा तु वैश्यवृत्त्या अध्यापनादिना वा जीवेत न श्ववृत्त्या तथा वैश्यः शूद्रवृत्तिं भजेत् शूद्रस्तु बुरुडादिवृत्तिं भजेत् एवं कृच्छ्रान्मुक्तस्तु गर्ह्यकर्मणा न जीवेत् किंच पंचमहायज्ञैः तत्तद्देवताः यजेत् तथा यदृच्छया प्राप्तशुद्धधनेन पोष्यान् अपीडयन् क्रतून् कुर्यात् तथा कुटुंबेषु न सज्जेत दृष्टादृष्टं नश्वरं पश्येत् पुत्रादिबंधूनां संगमं पांथसंगममिव जानीयात् एवं विचार्य गृहेषु वसन् तैर्न बध्यते एवं कर्मभिः मां इष्ट्वा तिष्ठेत् वनं वा विशेत् प्रजावान् वा परिव्रजेत् यस्तु गेहे सक्तमतिः सः ममाहमिति बध्यते अहो मे पितरौ वृद्धौ भार्या बालात्मजात्मजाः एते मां ऋते कथं जीवंतीति एवं गृहाशयाक्षिप्तहृदयो मूढधीरयम् अतृप्तस्ताननुध्यायन्मृतोऽधं विशते तमः ५७ इत्येकादशे सप्तदशः १७ श्रीभगवानुवाच अथ वानप्रस्थधर्मानाह वनं विविक्षुः पुत्रेषु भार्यां न्यस्य गृहीत्वा वा वने ७५ वर्षपर्यंतं आयुस्तृतीयभागं वसेत् तत्र शुद्धकंदादिभिर्वृत्तिं कल्पयेत् तथा वल्कलादि परिधाय केशरोमनखादि धृत्वा दंतान्न धावयेत् त्रिकालस्नात्वा भूमौ शयीत ग्रीष्मे पंचाग्नितापं सहेत वर्षासु आसारषाट् शिशिरे उदके आकंठमग्नो भूत्वा तपश्चरेत् किंच अग्निपक्वं कालपक्वं वा अश्नीयात् सर्वदेहवृत्तिकारणं स्वयमाहरेत् कालांतरे आहृतं न गृह्णीयात् किंच वन्यैश्चरुपुरोडाशैः नित्यानि आग्रयणादीनि कुर्यात् श्रौतेन पशुना न यजेत तथा अग्निहोत्रादि कुर्यात् एवं तपसा मां आराध्य महर्लोकादिक्रमेण मां उपैति एवं चीर्णं तपः तुच्छकामाय यः युंज्यात् सः अज्ञः अथ यदा असौ स्वनियमे अकल्पः तदा आत्मनि अग्नीन् समारोप्य मच्चित्तः वह्निं विशेत् यदा सर्व

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लोकेषुविरागोजायतेतदायथोपदेशंमांइष्ट्वाऋत्विजेसर्वंदत्वास्वप्राणेअग्नीनावेश्यप्रव्रजेत् एवंसंन्यसतःदारादिरूपिणःदेवाःवि
घ्नान्कुर्वंति अथयतिधर्मानाह यतिःवासःयदिबिभृयात्तर्हिकौपीनाच्छादनमात्रंधारयेत् अनापदिदंडपात्रंचविनाकिमपि
नधारयेत् तथादृष्टिपूतंपादंन्यसेत् वस्त्रपूतंजलंपिबेत् सत्यांवाचंवदेत् मनसाविचार्ययत्शुद्धंतदाचरेत् तथामौनंअनीहाका
म्यकर्मत्यागःप्राणायामःएतेवाग्देहचेतसांदंडायस्यनसंतिसःवेणुभिःयतिर्नभवेत् तथाभिक्षांब्राह्मणेषुवृत्तिभेदेनचतुर्विधेषु
सप्तगृहान्चरेत् ततोजलाशयंगत्वामौनंधृत्वाअन्नंदेवादिभ्यःविभज्यभुंजीत एतांमहींएकःआत्मरतःसन्चरेत् तथाएका-
न्तेस्थित्वामयाअभेदेनआत्मानंचिंतयेत् तथाआत्मनं इंद्रियविक्षेपरूपंबंधंइंद्रियसंयमरूपंमोक्षंचचिंतयेत् तस्मात्षडिं-
द्रियवर्गंनियम्यविरक्तःसन्चरेत् पुरग्रामादिषुभिक्षार्थंप्रविश्यपुण्यदेशादियुतांमहींचरेत् पुनःपुनःवानप्रस्थेषुभैक्ष्यंच
रेत् इदंदृश्यंमिथ्येतिज्ञात्वाइहामुत्रकृत्याद्विरमेत् तथाइदंविश्वंस्वशरीरंचमायेतित्यक्त्वाततन्नस्मरेत् अथपरमहंसध
र्मं॰ ज्ञाननिष्ठःयतिःअविधिगोचरश्चरेत् बुधःसन्बालकवत्क्रीडेत् ज्ञानीसन्मत्तवत्चरेत् वेदवादरतःनस्यात् पाखं
डीनस्यात् कंचनपक्षंनाश्रयेत् जनात्नोद्विजेत् कमपिनोद्वेजयेत् कंचनदेहंउद्दिश्यवैरंनकुर्यात् यतःसर्वभूतेषुएकएव
आत्मास्थितः यथाइंदुर्घटादिषु भिक्षांआहारार्थंसमीहेत तयाप्राणधारणंभवति तेनतत्त्वविचारः तत्त्वंविज्ञायमुच्यते किं
च यदृच्छयाप्राप्तंअन्नादिवासःशय्यांचभजेत् शौचाचमनादिविधिकिंकरत्वेननाचरेत् एवंभूतस्यापिभेदप्रतीतिः आदे
हात्तात्दग्धपटवत्भाति ततःमयासंपद्यते अथविविदिषुयतिप्रत्याह कामेषुजातविरागःयतिःगुरुमुपाव्रजेत् ततःयाव
त्ब्रह्मजानीयात्तावद्गुरुंभजेत् यस्तुषड्वर्गंअनियम्यज्ञानादिरहितःसन्त्रिदंडंउपजीव्यदेवादीन्निह्नुते सःअस्मात्अमु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष्मान्ननश्यति चतुर्णांमुख्यधर्मानाह भिक्षोर्धर्मःशमोहिंसातपइज्यावनौकसः गृहिणोभूतरक्षेज्याद्विजस्याचार्यसेवनम्
४२ गृहस्थधर्मःब्रह्मचर्यतपःभूतसौहृदंसंतोषइतिसर्वेषामदुपासनम् एवंमांयःभजतिसःशीघ्रंमद्भक्तिंविंदते एवंभूतःभक्तः
भक्त्याब्रह्मकारणंमांयाति किंचस्वधर्मेणशुद्धसत्वःज्ञातमद्गतिःपुमान्शीघ्रंमांउपैति हेउद्धव अयंधर्मःमद्भक्तियुक्तश्चेत्मो
क्षकरोभवति एतत्तेऽभिहितंसाधोभवान्पृच्छतियच्चमाम् यथास्वधर्मसंयुक्तोभक्तोमांसमियात्परम् ४८ इत्येकाद
शेऽष्टादशः १८ श्रीभगवानुवाच यः अनुभवपर्यंतंज्ञानेनसंपन्नःसः इदंद्वैतंमयिमायामात्रंज्ञात्वाज्ञानसाध
नंसंन्यसेत् अयंविद्वत्संन्यासः ज्ञानिनस्तुअहमेवेष्टः मद्दतेनान्यत्स्वर्गादि येतुज्ञानविज्ञानसिद्धाःतेममपदंविदुः किंच
ज्ञानीयतःमांबिभर्तिअतःसःमेप्रियतमः तस्यज्ञानंस्तौति हेउद्धव ज्ञानलेशेनयासिद्धिःस्यात्सातपस्तीर्थादिभिर्न तस्मात्
ज्ञानपर्यंतंयथास्यात्तथास्वात्मानंज्ञात्वातत्संपन्नःसन्मामेवभज किंचपूर्वेमुनयःज्ञानविज्ञानयज्ञेनमांइष्ट्वामामेवप्राप्ताः
हेउद्धवयः अयंआध्यात्मिकादिविकारःसः त्वयिमायानपरमार्थः यतःआद्यंतयोर्नअतःजन्मादयःदेहस्यैव अतस्त्वंनिर्विकारं
ब्रह्मेति उद्धवउवाच हेकृष्णशुद्धंज्ञानवैराग्ययुतंभक्तियोगंचकथय अत्रसंसारेत्रिविधतापेनतप्तजनस्यतेअंघ्रिद्वंद्वा
त्अन्यत्शरणंनपश्यामि अतोत्रसंसारकूपेपतितंकालसर्पेणदष्टंजनंकृपयावागमृतैःआसिच्यउद्धर श्रीभगवानुवा
च हेउद्धव एवंयुधिष्ठिरःपुराभीष्मंपप्रच्छ भारतेयुद्धेनिवृत्तेसतिसुहृन्निधनविह्वलःसन्बहुधर्मान्श्रुत्वामोक्षधर्मान्
अपृच्छत् तान्ज्ञानादियुक्तान्अहंअभिधास्यामि तदेवज्ञानमाह प्रकृत्यादितत्त्वानि २८ कार्येषुअनुगतानि तथातत्त्वेषुअ
नुगतंएकंतत्वम् तथाइदंजगत्परमकारणात्मकमेव इदंत्रयंयेनपश्यतितत्ज्ञानं विज्ञानमाह यदाएकेनयेनअनुगतेनएका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

त्मकान् भावान् पूर्वं ऐक्षत तान् तथा पूर्ववन्नेक्षेत किंतु तदेकं परमकारणं ब्रह्मैव तदेव विज्ञानम् तथा भावानां उत्पत्त्यादीन् पश्येत्
तथा आदौ अंते मध्ये कार्यांतिरं यत् अन्वियात् पुनः पुनः प्रलयेयत् शिष्येत तत् सत् इति पश्येत् वैराग्यमाह विद्वान् ब्रह्मलोकप
र्यंतम दृष्टमपि सुखं नश्वरं पश्येत् हे उद्धव भक्तियोगस्तु पुरैवोक्तः पुनश्च भक्तेः कारणं वक्ष्यामि मे कथायां श्रद्धा मत्कीर्तनम्
मत्स्तवनम् मे नमनम् मद्भक्तपूजा सर्वत्र मन्मतिः मनसः मयि अर्पणम् इष्टदानादि सर्वकर्म मदर्थं कार्यम् एवं धर्मैः आत्मनि
वेदिनां मयि भक्तिः संजायते किंच यदा चित्तं आत्मनि अर्पितं तदा पुमान् धर्मादीन् प्राप्नोति यदा चित्तं देहादौ अर्पितं सत् धाव
ति तदा असन्निष्ठं भवति ततः अधर्मादिकं विद्धि किंच मद्भक्तिकृत् यः सः धर्मः ऐकात्म्यदर्शनं यत् तत् ज्ञानं विषयेष्वसंगः इ
दं वैराग्यम् उद्धव उवाच हे कृष्ण यमनियमौ कतिविधौ प्रोक्तौ शमः कः तथा दमः तितिक्षा धृतिः दानं तपः शौर्यं सत्यं
ऋतं त्यागः इष्टं धनं यज्ञः दक्षिणा बलं भगः लाभः विद्या ह्रीः श्रीः सुखं दुःखं पंडितः मूर्खः पंथाः उत्पथः स्वर्गः नरकः बंधुः
गृहं आढ्यः दरिद्रः कृपणः ईश्वरः सर्वत्र कः इति योज्यम् एतान् प्रश्नान् ब्रूहि श्रीभगवानुवाच अहिंसा सत्यं अचौ
र्यम् असंगः ह्रीः असंचयः आस्तिक्यं ब्रह्मचर्यम् मौनं स्थैर्यं क्षमा अभयम् एते १२ यमाः बाह्यमाभ्यंतरं च शौचं जपः तपः
होमः श्रद्धा आतिथ्यम् मदर्चनं तीर्थाटनं परार्थेहा तुष्टिः गुरुसेवा एते नियमाः १२ एते उपासिताः संतः पुंसां यथाकामं दुह
ति बुद्धेर्मन्निष्ठता शमो ज्ञेयः इंद्रियसंयमो दमः दुःखसहनं तितिक्षा जिह्वोपस्थवेगधारणं धृतिः भूतद्रोहत्यागः दानम् काम
त्यागः तपः वासनाजयः शौर्यम् सर्वत्र ब्रह्मदर्शनं सत्यम् प्रियवाक् ऋतं कर्मस्वनासक्तिः शौचं संन्यासश्च त्यागः धर्मः इष्टं धनं २०
अहमेव यज्ञः ज्ञानोपदेशः दक्षिणा प्राणायामः बलं मदीयं ऐश्वर्यादि षाड्गुण्यं भगः मद्भक्तिः लाभः आत्मनि भेदबाधः विद्या अ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कर्मसुहेयत्वदर्शनंन्ह्रीः नैरपेक्ष्यादिगुणाः श्रीः दुःखसुखयोरननुसंधानंसुखं कामसुखेच्छादुःखं बंधमोक्षवित्पंडितः देहाद्य
हंबुद्धिःमूर्खः मत्प्रापकःमार्गः प्रवृत्तिमार्गःउत्पथः सत्वगुणोदयःस्वर्गः तमआधिक्यंनरकः गुरुरेवबंधुः नृशरीरंगृहं गुणाढ्यः
आढ्यः असंतुष्टःदरिद्रः अजितेंद्रियःकृपणः विषयेष्वनासक्तःईशः तेषुआसक्तःअनीशः एतउद्धवतेप्रश्नाःसर्वेसाधुनिरू-
पिताः किंवर्णितेनबहुनालक्षणंगुणदोषयोः गुणदोषदृशिर्दोषोगुणस्तूभयवर्जितः ४५ इत्येकादशेएकोनविंशः १९
उद्धवउवाच हेकृष्णविधिःप्रतिषेधश्चतवआज्ञारूपोवेदःकर्मणांगुणदोषंअवेक्षते तथावर्णाश्रमाणांभेदंगुणदोषरूपंअवेक्ष
ते किंच प्रतिलोमानुलोमजम् द्रव्यदेशवयःकालस्वर्गनरकांश्चगुणदोषरूपान्अवेक्षते एवंसतिगुणदोषभिदादृष्टिंविनाविधि
निषेधलक्षणंतेवचःनिःश्रेयसपरंकथंस्यात् तथापितृदेवादीनांमोक्षस्वर्गादौत्वद्वाक्यरूपोवेदएवप्रमापकंचक्षुः तदेवंपुनःगुण
दोषदृष्ट्यभावेसाध्यसाधनयोःनिःश्रेयसंनघटेत किंच शास्त्रेणैवविहितांभेददृष्टिंतदेवशास्त्रंकथंनिवर्तयेत् अत्रभ्रमोभवति
तंनिवर्तय श्रीभगवानुवाच हेउद्धवयोगाः३मयाप्रोक्ताःतत्रविरक्तानांज्ञानयोगःसिद्धिदःकामिनांकर्मयोगःयस्तुनाविं
रक्तःनातिसक्तश्चतस्यभक्तियोगइति हेउद्धवयावत्वैराग्यंअथवामत्कथाश्रवणादौश्रद्धानजातातावत्कर्माणिकुर्यात एवं
स्वधर्मस्थःनिष्कामःसन्निषिद्धंयदिनाचरेत्तर्हिस्वर्गनरकौनयाति किंतु अत्रैवदेहेज्ञानंभक्तिंवाआप्नोति स्वर्गिणोपिए
नंनृदेहंइच्छंति अतोनरःस्वर्गतिइमंलोकंचनेच्छेत् किंच इदंशरीरंअर्थसाधकंमर्त्यंचज्ञात्वामृत्योःपूर्वंमोक्षार्थंयतेत अत्र
दृष्टांतः यथाखगःछिद्यमानंवृक्षंहित्वाअन्यत्रयाति एवंअहोरात्रैःछिद्यमानस्वायुर्बुद्ध्वासंगंहित्वानिरीहःसन्उपशाम्य

१ उत्तमवर्णस्त्रीषुहीनवर्णेभ्योजाताःप्रतिलोमजाः उत्तमपुरुषेभ्यःहीनवर्णस्त्रीषुजाताःअनुलोमजाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ति एवंयःनयतेततंनिंदति एवंनृदेहंनावंगुरुकर्णधारंप्राप्ययःभवाब्धिंनतरेत् सःआत्महा अथज्ञानीकर्मसुविरक्तःसन्
अचलंयथातथामनःधारयेत् धार्यमाणमपिमनःपरिभ्रमत्चंचलंभवेच्चेत्तर्हितदपेक्षापूरणद्वारेणस्ववशंनयेत् किंच जि
तप्राणःमनोगतिंनोपेक्षेत किंतुस्वस्थःसन्तद्गतिंलक्षयेत् अयंमनसोनिग्रहःपरोयोगःस्मृतः अत्रदृष्टांतः यथाअश्वधार
कःप्रथमंकिंचिद्गतिंअनुवर्तते तदाचरश्मिनातंधृत्वैवगच्छति नतुउपेक्षतेतद्वत् किंच तत्वविवेकेनमहदादिदेहांतानांक्र
मोत्क्रमौततःजन्मनाशौयावत्मनःप्रसीदतितावत्अनुध्यायेत् एवंविरक्तस्यपुंसःमनःअभिमानंत्यजति किंचयमादियो
गमार्गैर्मंमार्चोपासनाभिर्वायोग्यंमनःपरमात्मानंस्मरेत्नान्यैःअतोऽन्यन्नकुर्यात् यदियोगीप्रमादेननिषिद्धंकर्मकुर्यात्तर्हि
योगेनैवअंहःदहेत् ननुप्रायश्चित्तंविनायोगेनैवकथंपापंदहेत्तत्राह स्वेस्वेऽधिकारेयास्थितिःसगुणःअनेनजात्याअशुद्धा
नांकर्मणांसंकोचःकृतः कुतः गुणदोषविधानेनसंगानांत्याजनेच्छया अतोयोगिनःस्वाभाविकप्रवृत्त्यभावात्प्रायश्चित्ता
दिविधिगोचरतानेति अथभक्तियोगमाह मत्कथासुश्रद्धावान्भक्तःदुःखात्मकान्कामान्वेद परंतुतत्त्यागेअनीशश्चेत्
तर्हितान्जुषन्प्रीतःसन्मांभजेत् तेषुप्रीतिंनकुर्यात् एवंभक्तियोगेनभजतःपुंसःकामाःनश्यंति हृदयग्रंथिःभिद्यते संश
याःछिद्यंते कर्माणिक्षीयंते अतःमद्भक्तियुक्तस्यपुंसःज्ञानवैराग्यादिप्रायःनश्रेयःसाधनंभवेत् किंच कर्मतपआदिभिर्य
त्भाव्यंचित्तशुद्ध्यादितत्सर्वंभक्तियोगेनमद्भक्तःलभते तथायदिवांछतितर्हिस्वर्गापवर्गौआप्नोति येतुसाधवःतेमयादत्त
मपिमोक्षंनवांछंति यतःनैरपेक्ष्यंपरंश्रेयःप्राहुः तस्मान्निराशिषःभक्तस्यभक्तिर्भवेत् हेउद्धव मयिएकांतभक्तानांपरंप्राप्ता २१
नांगुणदोषोद्भवागुणाःपुण्यपापादयःनभवंति एवमेतान्मयादिष्टाननुतिष्ठंतिमेपथः क्षेमंविंदंतिमत्स्थानंयद्ब्रह्मपरमंविदुः

 श्रीभगवानुवाच हेउद्धव येएतान्त्रीन्योगानूहित्वाइंद्रियैःकामानजुषंति
तेगुणदोषभाक्त्वेननानायोनीःप्राप्नुवंति एतौगुणदोषौतुअधिकारभेदेनकल्पितौ नवस्तुनिष्ठौ तदेवाह समानेषुवस्तु
षुद्रव्यस्यविचिकि[1]त्सार्थंशुद्ध्यशुद्ध्यादिविधीयते तत्र[2]धर्मार्थंशुद्ध्यशुद्धी व्यवहारार्थं[3]गुणदोषौ यात्रार्थं[4]शुभाशुभौ अयंआ
चारः कर्मजडानांमन्वादिरूपेणमयादर्शितः समानेष्वपिवस्तुषुइतियदुक्तंतत्प्रपंचयति ब्रह्मादिस्थावरांतेषुदेहात्मत्वेनए
करूपेष्वपिवेदेनविषमाणिनामरूपाणिधर्मादिसिद्ध्येकल्प्यंते तथादेशकालादीनांकर्मणांसंकोचार्थंगुणदोषौविधीये
ते तदेवाह देशानांमध्येकृष्णमृगरहितःदेशःअशुचिः कीकटोपिकृष्णमृगयुतश्चेच्छुचिः कालस्तुद्रव्यसंपत्त्यायुतःशुभः
तद्रहितःसूतकादिःअशुभः द्रव्यस्यशुद्ध्यशुद्धीतुद्रव्यवचनादिनाज्ञेये एतेद्रव्यवचनादयःयत्आत्मनेअघंकुर्वंतितत्दशा
वस्थानुसारेणैव किंच धान्यदार्वादीनांशुद्धिस्तुकालवाय्वादिनाज्ञेया किंच अमेध्यलिप्तंयत्तत्येनतक्षणादिनागंधले
पंत्यजतितत्तस्यशौचम् कर्तातुस्नानदानादिनामत्स्मृत्याचदेहंविशोध्यकर्मआचरेत् किंच सद्गुरुमुखात्यथावत्ज्ञानं
मंत्रस्यशुद्धिः मदर्पणंकर्मणःशुद्धिः क्वचिद्गुणोपिदोषःस्यात् दोषोपिविधिनागुणः एवंयोयंगुणदोषयोःएकस्मिन्नर्थेनिय
मः नियामकंशास्त्रंतयोर्भेदमेवबाधते अतःगुणदोषनियमविधीनांप्रवृत्तिसंकोचद्वारानिवृत्तावेवतात्पर्यंइतिअभिप्रेत्या
ह यतःयतःनिवर्तेततततःततःविमुच्येत अयंधर्मःनृणांक्षेमकरः अथप्रवृत्तिमार्गस्यअनर्थतामाह पुंसःविषयेषुगुणाध्यासा

१ इदंयोग्यमयोग्यंवेतिसं हारास्वाभाविकप्रवृत्तिप्रतिबंधार्थम् २ शब्देनअधर्मः अशब्देनइतरः ३ अशुद्धावपिराजादीनांव्यवहारदर्शनात्उपादेयंनान्यत्
४ दोषत्वेप्यापत्सुशरीरनिर्वाहमात्रोपादानेनपापम् अधिकोपादानेतुपापमिति

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्संगः ततः कामः ततः कलिः ततः क्रोधः ततः मोहः तेनपुंसः स्मृतिः ग्रस्यते तयारहितः जंतुः असत्तुल्योभवति एवंसतिपु
रुषार्थहानिः स्यात् ततश्च अयंपुमान् भक्त्वेवश्वसन् आत्मानअपरंचनवेद हेउद्धव इयंफलश्रुतिः नृणांश्रेयोन किंतु भैषज्यरो
चनवत् रुच्युत्पादिका एवंनचेत्तर्हि बुधोवेदः उसस्त्वैवअनर्थहेतुषु कामस्वजनादिषु सक्तमनस्कान् मर्त्यान्नानायोनिषुभ्र
मतः तान् पुनः काम्यकर्मसुकथंयुज्यात् एवंसतिवेदः अनाप्तएवस्यात् एवंवेदाभिप्रायंअज्ञात्वाकेचित् कुबुद्धयः फलश्रुतिंस
त्यांवदंतितेकामिनः धूमतांताः संतः आत्मतत्वंनविदंति तदेवाह हेउद्धवतेपुरुषाः हृदिस्थंमांनजानंति यथातमोव्याप्तचक्षु
षः नजानंतितद्वत् किंच एवंभूताः येतेयदिमांसभक्षणाद्यर्थमनुरागः स्यात्तर्हियज्ञेएवेत्यभ्यनुज्ञामात्रंनविधिरितिमन्मतं
अज्ञात्वाहिंसाविहाराः संतः पशुभिः स्वर्गसुखेच्छयायज्ञैः पितृभूतपतीन्यजंते अतः तेरजः सत्वतमोनिष्ठाः हृदिआशिषः
संकल्प्य इंद्रादीन्यजंते नतुमाम् किंच अत्रलोकेयज्ञैः देवताः इष्ट्वादिविगत्वारंस्यामहे तदंतेअत्रमहागृहस्थाः भूयास्म एवं
पुष्पितवाचाचंचलमनसां नृणांमद्वार्ताऽपिनरोचते अथहेउद्धववेदास्तुब्रह्मात्मविषयाः ऋषयस्तुपरोक्षवादाः परोक्षंचममप्रि
यम् ननुजैमिन्यादयः किमितितथानवर्णयंतीत्यतआह एवंभूतंशब्दब्रह्मसुदुर्बोधंमयाअधिष्ठितं भूतेषुनादरूपेणमनीषि
भिः लक्ष्यते तस्मात्वैखर्याउत्पत्तिमाह यथाऊर्णनाभिः मुखात् ऊर्णां उद्वमति एवंभगवान् वेदमूर्तिः सन् सहस्रपदवींहृद
तात्सूक्ष्मात् ओंकारात् उरः कंठादिसंगेनव्यंजितैः स्पर्शादिभिर्भूषितांगायत्र्यादिभिः छंदोभिः उपलक्षितांवैखरींवाचंहृद
यात्प्रभुः सृजति उपसंहरतिच किंच वेदः किंविधत्ते किंप्रकाशयति किंअनूद्यविकल्पयेत् एवंवेदहृदयंमत्तोन्यः कश्चिदपि २२
नवेद ननुतर्हिमत्कृपयाकथय ओमितिकथयति हेउद्धववेदः मांविधत्ते मांअभिधत्तेविकल्प्यापोह्यतेत्वहम् एतावान्सर्ववेदा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

र्थः तमाह मांआश्रित्यभिदांमायामात्रमित्यनूद्य नेहनानास्तिकिंचनेतिप्रतिषिद्धानिवृत्तव्यापारोभवतीति ४४ इत्येका
दशेएकविंशः २१ उद्धवउवाच हेविश्वेशऋषिभिःकतितत्त्वानिसंख्यातानि त्वंतुअष्टाविंशतितत्वानिआत्थ
केचित् २६ प्राहुः अपरे २५ एके ७ केचित् ६ अन्ये ९ केचित् ४ केचित् ११ केचित् १७ एके १६ अन्ये १३ एवंतत्वानांनानात्वं
यद्विवक्षयागायंति तद्वद श्रीभगवानुवाच हेउद्धव यथा ब्राह्मणाः भाषंतेतथायुक्तयासंति हेविप्रयथात्वंआत्थत
थान् अहंवच्मितत्तथैव एवंहेतुंविवदतांमेशक्तयएवहेतुः किंच यासांशक्तीनांक्षोभात् वदतां योभेदः आसीत् सः भेदः
शमेदमेप्राप्तेलीयते ततोवादःशाम्यति हेउद्धवतत्वानांपरस्परानुप्रवेशात्वक्तुर्विवक्षयासंख्यानंभवति एकस्मिन्नपितत्वे
अन्यतत्वानिप्रविष्टानिदृश्यंते तथाकार्यतत्वेकारणतत्त्वानिचप्रविष्टानिदृश्यंते अतःएषांतत्त्वानांन्यूनाधिकभावंइच्छतां
वादिनामध्येयथाविवक्षयायस्यमुखंप्रवर्तते तत्सर्वंवयंगृह्णीमः ननुजीवेश्वरयोःभेदाभेदविवक्षया २६ २५ पक्षौकथंप्र
वृत्तौअतआह तत्रअविद्यायुक्तजीवस्यज्ञानंस्वतोनसंभवति अतःज्ञानदःअन्योभवेत् एवंभेदेन २६ पक्षःप्रवृत्तः अथ
२५ पक्षमाह पुरुषेश्वरयोःविसदृशत्वंनास्ति अतःतयोरभेदात् २५ पक्षःप्रवृत्तः ननु ज्ञानाज्ञानकर्मकालस्वभावानांपृथ-
क्त्वात् पक्षयोःतयोःतत्त्वाधिक्यंस्यात् नेत्याह ज्ञानादीनांयथायथंस्वस्वकारणेअंतर्भावात् नतत्त्वाधिक्यं तत्रतत्त्वानिद
र्शयति प्रकृतिपुरुषमहदहंकाराः ४ भूतानि ५ इंद्रियाणि १० मनः १ विषयाः ५ एतानिउभयपक्षसाधारणानि स्वमतेतु
एतानि २५ गुणाः ३ एवं २८ तत्त्वानि एतानि तत्त्वानिपुरुषेक्षयावीर्यंलब्ध्वाप्रकृतिबलात्एकीभूयअंडंसृजंतिइति अथ
मतांतराण्याह तत्रसप्तपक्षेभूतानि ५ जीवेश्वरौ २ एवं ७ तत्रप्रकृत्यादीनांकारणत्वेनखादिष्वंतर्भावः उत्तरेषांअंतर्भावमाह

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेभ्यःसप्तभ्यःदेहेंद्रियासवःजायंते एवंसर्वत्रऊह्यं षट्पक्षेभूतानि ५ ईश्वरः १ एवं ६ अन्येषांअंतर्भावः चतुःपक्षेतेजः १ आपः २ पृ
थिवी ३ आत्मा ४ अन्येषांअंतर्भावः सप्तदशपक्षेभूतानि ५ विषयाः ५ इंद्रियाणि ५ मनः १ आत्मा १ एवं १७ षोडशपक्षेपूर्वोक्तानि
१५ मनआत्मनोरैक्यं १ एवं १६ त्रयोदशपक्षेभूतानि ५ इंद्रियाणि ५ मनः १ जीवेश्वरौ २ एवं १३ एकादशपक्षेभूतानि ५ इंद्रियाणि
५ मनोजीवयोरेकत्वात् १ एवं ११ नवपक्षेभूतानि ५ प्रकृतिमहदहंकाराः ३ पुरुषः १ एवं ९ एवंऋषिभिःकृतंसंख्यानंयुक्तिमत्वा
त्सर्वंन्याय्यं उद्धवउवाच हेकृष्णप्रकृतिपुरुषश्चइमौजडाजडस्वभावेनविलक्षणौस्तः तयोर्भेदोनदृश्यते तदेवाह प्रकृतौआ
त्मातस्मिन्प्रकृतिश्चलक्ष्यते अतःभेदोन एवंमेसंशयंछिंधि यतःत्वमेवस्वमायागतिंवेत्थ श्रीभगवानुवाच हेउद्धवप्रकृतिपुरु
षश्चेतिभेदःअत्यंतएव कुतइत्यपेक्षायांप्रकृतिशब्दोक्तदेहादिसंघस्यविकारित्वंदर्शयति एषःदेहादिसंघःविकारवान् यतःगुण
क्षोभकृतः नानात्वमाह इयंमेप्रकृतिःअनेकधाविकल्पभेदेबुद्धीःगुणैर्विधत्ते अनेकत्वमाह अयंदेहादिसंघःअध्यात्मादिरूपे
णत्रिधातानिदर्शयति दृक्अध्यात्मं रूपंअधिभूतं गोलकेप्रविष्टोंऽशःअधिदैवं एतत्त्रयंपरस्परंसिद्ध्यति एवंअन्येंद्रियेष्वपि
अथात्मनःविकारित्वाद्यभावेनभेदमाह यतःआत्माएषांअध्यात्मादीनांकारणंइत्यादि ननु पुनरपिवैलक्षण्यमेवोक्तं परंतुप्रपंचभि
न्नात्मप्राप्तिःकुतःस्यात् सातुअहंकारनिवृत्त्याभवति सःअहंकारस्तुमोहविकल्पहेतुः किंच आत्माज्ञानविलसितत्वात् तज्ज्ञानेनत
न्निवृत्तिःभेदनिवृत्तिश्चभवति उद्धवउवाच हेकृष्णआत्मनःदेहांतरगमनंअकर्तुःकर्माणिचनित्यस्यजन्ममरणादिकंचकथंत
द्वद श्रीभगवानुवाच हेउद्धवकर्ममयंनृणांमनःदेहाद्देहांतरंयाति तदनुआत्माअहंकारेणगच्छति ततःतन्मनःविषयान्ध्याय
त्तेषुच आविर्भवत्पूर्वदेहविषयेषुचलीनंभवति तदनुजीवस्यपूर्वापरानुसंधानंनश्यति ततश्चआत्मनःपूर्वदेहेअत्यंतविस्मृतिः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सैवमृतिरित्युच्यते जन्मतु देहस्य आत्मतया अभिमानंग्राहुः किंच शरीराणिप्रतिक्षणं उत्पद्यंतेनश्यंतिच तत्सूक्ष्मत्वान्नदृश्यते किं
च अर्चिषांस्रोतसां फलानांच अवस्थाः यथा कालेनकृताः तथाभूतानां वयोवस्थाः कालकृताज्ञेयाः किंच आत्माकर्मणाबीजभूतेन
नजायतेनम्रियते किंतु इयंभ्रांतिः यथा अग्निः आकल्पंस्थितोपिदारुयोगवियोगाभ्यांजन्मनाशौप्राप्नोतितद्वत् किंच निषेक
गर्भादिनवावस्थाः देहस्यसंति एताः कश्चिद्गृह्णाति कश्चित् ईशानुग्रहात्त्यजति किंच आत्मनः पितृपुत्राभ्यांजन्मनाशौ अनुमे
यौ जन्मनाशवतांवस्तूनांयः द्रष्टासः तद्धर्मकोनभवति यथातरोः बीजविपाकाभ्यांजन्मनाशौ विद्वान्भिन्नः तथातनोर्द्रष्टा
पृथक् अथयः प्रकृतेः भिन्नंआत्मानंज्ञात्वाविषयेषुमूढः स्यात्सः संसारंप्राप्नोति ततः सत्वादिसंगाद्देवादियोनीर्याति यथामनो
रथस्वप्नधियः मृषातथाआत्मनः संसारोपिमिथ्यैव अत्रप्रपंचेकोप्यर्थोनास्ति तथापिसंसारः जीवस्यननिवर्तते स्वप्नेयथाअ
नर्थाप्तिः तस्मात् हे उद्धव विषयान्माभुंक्ष्व इदंसर्वंभ्रमंपश्य किंचकेनचित्क्षिप्तः अवमानितः ताडितः निष्ठितः मूत्रितः एवंब
हुधाप्रकंपितोपिपुमान् आत्मना आत्मानंउद्धरेत् उद्धवउवाच हेकृष्ण आत्मनिविदुषामपिअसद्तिक्रमंदुःसहंमन्ये अतः
यथाएवंअनुबुद्ध्येयंनथावद ६० इत्येकादशेद्वाविंशः २२ श्रीशुकउवाच सः कृष्णः एवंउद्धवेनप्रार्थितः सन्तद्वचः स
त्कृत्यबभाषे श्रीभगवानुवाच हेउद्धवअत्रलोकेसः साधुः नास्तियः दुर्जनोक्तैः क्षुभितंमनः शमयितुंईशः स्यात् किंच पुमा
न्बाणैः विद्धः तथानतप्यतेयथानिष्ठुरवाचः तुदंति अत्रपुण्यंइतिहासंगायंतितंदुर्जनैः परिभूतेनकेनचिद्भिक्षुणागीतंशृणु
हेउद्धवमालवदेशेषुकश्चित्कदर्योद्विजः श्रीमान्आसीत् तेनज्ञातयः अतिथयश्चवाचापिनार्चिताः तथाकालेदेहापिकामैः नार्चि

१ निषेकगर्भबीजानिबाल्यकौमारयौवनम् वयोमध्यंजरामृत्युरित्यवस्थास्तनोर्नव ४६. २ दुष्टकृतापराधम्.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तः तस्यकदर्यस्यपुत्रबांधवादयः खिन्नाः भूत्वातस्मियंनाचरन् एवंधर्मादिविहीनस्यतस्यपंचयज्ञदेवताश्चुक्रुधुः ततः तस्य अर्थः
नाशंअगात् तदाह तद्धनंज्ञातयःदस्यवः किंचित्जगृहुः किंचिद्गृहदानादिनानष्टं किंचित्राज्ञानरेश्चहृतं एवंनष्टेद्रविणेसतिसः
स्वजनैरुपेक्षितःसन्चिंतांआप एवंद्रव्यनाशात्संतप्तस्यतस्यनिर्वेदः अभूत् सचकष्टआह अहोवृथामयादेहस्तापितः किंच प्रायः
कदर्याणांअर्थाः सुखायनभवंति किंतु इहतापायप्रेत्यनरकायचभवंति किंच स्वल्पोपिलोभः सद्गुणान्हंति श्वित्रः रूपमिव अर्थ
स्यसाधनादौआयासादिकंभवति तथास्तेयहिंसादिस्त्रीद्यूतमद्यव्यसनानिचअर्थहेतोर्भवंति अतः श्रेयोर्थीअर्थंदूरतःत्यजेत्
किंच भ्रात्रादयः सर्वस्नेहंहित्वाकाकिणीमितेनाप्यर्थेनसद्यः अरयोभवंति तथाअल्पार्थेनसौहृदंहित्वा मिथःत्यजंतिघ्नंतिच एवं
अर्थनिष्ठानांअत्रअनर्थानुक्त्वाअमुत्रापिअनर्थानाह अत्रदेवप्रार्थ्यविप्रदेहंप्राप्यतमनादृत्ययेस्वार्थंघ्नंतितेदुर्गतिंयांति अतः एवं
भूतंशरीरंप्राप्यद्रविणेकः अनुषज्जेत तथादेवर्ष्यादिभ्योयः नददातिसः अधःपतति द्रव्येहयामत्तस्यमेवयोबलादिव्यर्थंगतं अतः
परंजरठोहंकिंनुसाधये एवंविद्वानपिअर्थेहयाक्लिश्यते अतः अयंलोकः कस्यचिन्माययामोहितोस्ति अपिचमृत्युनाग्रस्यमानस्य
पुंसः धनादिभिः कर्मभिर्वाकिं ममतुअद्यहरिस्तुष्टः यतः एवंदशांप्राप्तोहंकालावशेषश्चेत्तर्हिआत्मनितुष्टः सन्कालशेषेणस्वांगंशो
षयिष्ये नत्रदेवाः मांअनुगृह्णंतु ननु त्वंजरठः स्वल्पकालेनकिंसाधयिष्यसितत्राह खट्वांगः मुहूर्तेनब्रह्मलोकंअसाधयत् श्रीभ
गवानुवाच सः कदर्यः एवंनिश्चित्यअहंममताहित्वाभिक्षुः भूत्वाएतांमहींचचार भिक्षार्थंनगरादिषुअलक्षितोविवेश तंभिक्षुंदु
र्जनाः पर्यभवन् तदाह केचित्त्रिवेणुंजगृहुः एकेकमंडलुं एकेकंथांजगृहुः पुनस्तानिप्रदायपुनः जगृहुः ततः भुंजानस्यपापिष्ठाः अ
न्नेमूत्रयंति मूर्धनिष्ठीवंति यतवाचंवाचयंतिनवक्तिचेत्ताडयंति केचिद्रज्ज्वाबध्नंति एकेक्षिपंति अयंक्षीणवित्तः इमांवृत्तिंजगृहे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अहोएषः अतिबलीसन् मौनेनबकवत् अर्थंसाधयतीत्युक्त्वा दुर्वातयंति तदुपरिअधोवायुंमुंचंति तंचबबंधुः निरुरुधुश्च एवंसः
ग्रासग्रासंदुःखंभोक्तव्यंआत्मनःदिष्टअबुद्ध्यत ततःपरिभूतःसन् धृतिंधृत्वाइमांगाथांअगायत द्विजउवाच अयंजनःत
थादेवताआत्माग्रहकर्मकालाःमेसुखदुःखहेतवोन किंतु सुखदुःखयोःकारणंमनएवआमनंति एवंभूतंमनःगुणवृत्तीःसृज
तिताभ्यःसात्विकादिकर्माणिभवंति तेभ्यःदेवादिसृतयःभवंति ततश्चइयंसंसृतिःअविद्ययामनोध्यासेनजीवस्यभवतिनस्व
तःयतःतद्रहितस्येश्वरस्यनास्ति अतोजीवस्यबंधःनेश्वरस्येति किंच दानस्वधर्मादयःसर्वेउपायाःमनोनिग्रहार्थपरोयोगस्तुमनो
नियमनमेव यस्यमनःशांतंतस्यदानादिनाकिंवद यस्यमनःअसंयतंतस्यदानादिभिःकिंस्यात् नकिंचित् किंच मनोवशेदेवाःभ
वंति तत् अन्यस्यवशंनायाति यःमनोनियच्छेत्सःदेवदेवः तत्मनः अविजित्यकेचित्असह्यविग्रहंकुर्वंतितेमूढाः किंच मनोमा
त्रंइमंदेहंगृहीत्वा तत्रममाहमितियेबुद्धिंकुर्वंतितेसंसारेभ्रमंति किंच सुखदुःखहेतुःजनश्चेत्तर्हि आत्मनःकिं तद्धिभूविकारयोः
स्थूलसूक्ष्मदेहयोः यथाक्वचित्स्वदद्भिःजिह्वांदशातिलद्वेदनायांकस्मैकुप्येत् किंच दुःखहेतुर्देवतायदि तथापिआत्मनःकिं तर्हि
तद्दुःखंदेवयोरेव यदाअंगंअंगेनहन्यतेतदाकस्मैक्रुध्येत् यदिसुखदुःखहेतुःआत्मातथापिअन्यतःकिं यतःअयंनिजस्वभावःअ
तःआत्मनाविनाकिमपिन यद्यस्तितर्हितन्मृषा अतःकस्मैक्रुध्येत किंच सुखदुःखनिमित्तंग्रहाश्चेत्तर्हिकिमात्मनःतत्देहस्यैव यथा
ग्रहैःग्रहस्यैवपीडांवदंति किंच सुखदुःखहेतुःकर्मचेत् अस्तुतथाप्यात्मनःकिं तर्हिदेहस्यस्यात् तस्यापिनसंभवति यतःसःअचिज्ज
डःअतःकर्मैवनास्ति तस्मात्कस्मैक्रुध्येत किंच सुखदुःखहेतुःकालश्चेत्तर्हिआत्मनःकिं तदात्मकएवसःअतःकस्मैक्रुध्येत किंचअ
हंकारस्ययथाद्वंद्वसंबंधःस्यात् तथापरस्यआत्मनःअहंकारनिमित्तोद्वंद्वसंबंधोवास्तवोन एवंप्रबुद्धोयःसःभूतैर्नबिभेति एतांऋषि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भिः अध्यासितांआत्मनिष्ठांआस्थायकुमुदांघ्रिसेवयातमः तरिष्यामि श्रीभगवानुवाच हेउद्धवएवंसः कदर्यः प्रव्रज्यदुष्टैः तिरस्कृतो चू॰
पिअमुंगाथांआह पुरुषस्यसुखदुःखदः नान्योस्ति तथामित्रोदासीनरिपवः एवंसर्वोपिसंसारः मनोविभ्रममात्रकृतः नतात्विकः तस्मा
त् हेउद्धव सर्वात्मनामनः नियच्छ मयिस्थापितयाबुद्ध्यायुक्तः भव अयमेव योगसंग्रहः आदिष्टः यएतांभिक्षुणागीतांब्रह्मनिष्ठांस
माहितः धारयन्श्रावयन्शृण्वन्द्वंद्वैर्नैवाभिभूयते ६१ इत्येकादशेत्रयोविंशः २३ श्रीभगवानुवाच अथतेसंप्रवक्ष्यामिसांख्यं
पूर्वविनिश्चितं यज्ज्ञात्वापुमान्भेदभ्रमंजह्यात् हेउद्धव प्रलयेनथाआद्यकृतयुगेकृत्स्नोपि अर्थः द्रष्टाच इदंएकमेवब्रह्मणिलीनंआ
सीन् तत्ब्रह्मततः द्विधाभूत् तयोर्मध्येएकतरः अर्थः साप्रकृतिः अन्यतमोभावः पुरुषः ततः प्रकृतेः त्रयोगुणाः अभवन् तेभ्यः सूत्रं
अभवत् ततोमहान् तस्मात्त्रिविधः अहंकारोजातः ततः तामसाहंकाराद्भूतानि राजसात्इंद्रियाणि सात्विकाद्देवताः अभवन् ततः
एतेभावाः मयाप्रेरिताः संतः एकत्रमिलित्वामत्स्थानंअंडंउत्पादयामासुः ततः तस्मिन्जलस्थेअंडेअहंस्थितः ततः ममनाभ्यांपद्मं
जातं तत्रब्रह्माजातः सः रजसायुक्तः सन् तदनुग्रहात्त्रीन् लोकान्भूरादीन्सपातालान्ससर्ज तत्रदेवानांस्वर्लोकः वासस्थानं भू
तानांअंतरिक्षं मर्त्यानांभूर्लोकः सिद्धानांमहर्लोकादि भूमेः अधः अतलादिअसुरादीनांस्थानंब्रह्मासृजत् एवंत्रिगुणात्मककर्मणा
सर्वगतयः त्रिलोक्यामेव योगतपआदीनांमहर्लोकादिगतयः भक्तियोगस्यतुगतिः वैकुंठः वैकुंठंविनासर्वाः गतयः चलाइत्याहका
लात्मनामयाइदंजगत्संसारेउन्मज्जतिनिमज्जति योयोभावः सर्वोपिसः प्रकृतिपुरुषयुक्तोस्ति यस्ययः आदिः अंतश्चतस्यमध्यंस
एव अतः सएवसन् सर्वोविकारः व्यवहारार्थः यथाकटकादयः पूर्वोभावः यदुपादानस्वीकृत्य अपरंकार्यंसृजति आदिरंतोयदायस्य २५
तत्सत्यंएकमेवब्रह्मउच्यते किंच अस्यउपादानंमाया आधारः पुरुषः गुणक्षोभेणअभिव्यंजकः कालः एतत्त्रयंब्रह्मरूपोहमेव किंच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अयंमहान्सर्गःयावत्परमेश्वरस्यईक्षणंतावत्पितृपुत्रादिरूपेणनित्यशःवर्तते अथप्रलयमाह मयाकालात्मनाब्रह्मांडंव्याप्य
मानंसत्भुवनैःसहप्रलयायकल्प्यते तत्प्रकारमाह शरीरंअन्नेलीयते अन्नंधानासुलीयते ताःभूमौ॰सागंधे॰सःअप्सु॰ताःरसे॰सः
ज्योतिषि॰तत्रूपे॰तत्वायौ॰सःस्पर्शे॰सःअंबरे॰ तत्शब्दे॰ इंद्रियाणिराजसाहंकारे॰देवताःमनश्चसात्विकाहंकारे॰शब्दःअ
हंकारे॰सःमहति॰महान्गुणेषु॰गुणाःप्रकृतौ॰साकालेनएकीभूयतिष्ठति कालःमायाप्रवर्तकेमहापुरुषे॰सःमयिआत्मनि॰आ
त्मातुआत्मस्थएवनान्यत्रलीयते एवंविचारयमाणस्यपुंसःमनसिवैकल्पिकोभ्रमःकथंतिष्ठेत् यथाव्योम्निअर्कोदयेतमः एषसां
ख्यविधिःप्रोक्तःसंशयग्रंथिभेदनः प्रतिलोमानुलोमाभ्यांपरावरदृशामया २८ इत्येकादशेचतुर्विंशः २४ श्रीभगवानुवाच
हेउद्धव विभक्तानांगुणानांमध्येपुमान्येनगुणेनयादृशोभवेत्तन्निबोध तत्रसत्ववृत्तीराह शमःदमःविवेकःतपःसत्यंदयाइत्या
दि रजोवृत्तीराह अभिलाषःव्यापारःतृष्णागर्वःभेदबुद्धिःयशःप्रीतिःइत्यादि अथतमोवृत्तीराह क्रोधःलोभःहिंसा याञ्चादंभः
कलहःशोकमोहौनिद्राइत्यादि एताःगुणवृत्तयोवर्णिताः अथसन्निपातंशृणु हेउद्धवअहंममेतियाधीःअयंसन्निपातोज्ञेयःकिं
च मनआदिभिःयोव्यवहारःसोपिसन्निपातः अपिचअसौपुमान्धर्मार्थकामेषुयदास्थितोभवति तदाअयंत्रिषुनिष्ठारूपःसन्नि
पातोज्ञेयः किंच यदाकाम्यधर्मेपुंसःनिष्ठाभवति तथागृहेएवसक्तःसन्स्वधर्मेतिष्ठेत् सोपिसन्निपातः अथकेवलंसत्वयुक्तपुरुषश
मादिभिःअनुमीयात् रजोयुक्तंकामादिभिः॰तमोयुक्तंक्रोधाद्यैः॰किंच पुमान्निरपेक्षःसन् यदामांभजतितंपुरुषंस्त्रियंवासत्वप्र
कृतिंविद्यात् यदाआशिषःआशास्यमांभजेत्तंरजःप्रकृतिंविद्यात् यदाहिंसांउद्दिश्यमांयःभजेत्तंतमःप्रकृतिंविद्यात् हेउद्धवएते
गुणाः ३ जीवस्यैवनमे अतस्तैःसएवबध्यतेनाहं किंच यदासत्वगुणःइतरौजयेत् तदापुमान्सुखादिभिर्युज्येत अपिच यदारजःइत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रौजयेत् यदापुमान्दुःखादिनायुज्येत किंच यदातमःइतरौजयेत्तदापुमान्शोकहिंसादिभिर्युज्येत किंच यदाचित्तप्रसन्नता
इंद्रियोपरतिःमनःनिःसंगंभवेत्तदासत्वंउद्रिक्तंविद्धि किंच यदाकर्मणाविक्षिप्तधीःइंद्रियाणांअस्वास्थ्यंमनोभ्रांतंभवेत्तदाउ
त्कटंरजःविद्धि किंच यदाचित्तंसीदत्विलीयेत मनोपिनष्टंखेदश्चभवेत्तदाउत्कटंतमःविद्धि किंच सत्वोद्रेकेदेवबलंवर्धते तथा
रजउद्रेकेदैत्यानांबलंवर्धते तथातमउद्रेकेरक्षसांबलंवर्धते अथगुणेभ्यःअवस्थाभेदमाह सत्वात्जंतोःजागृतिंविद्धि रजसास्व
प्नंविद्धि तमसानिद्रांविद्धि त्रिषुएकरूपंयत्तुरीयंतत्तत्त्वंविद्यात् किंच ब्राह्मणाःसत्वेनउपरि२गच्छंति तमसातुअधः२गच्छंति
रजसामनुष्याएवभवंति किंच सत्वेमृताःस्वर्यांति रजसिमृताःनृलोकं तमसिमृतानिरयं निर्गुणाःमामेवयांति किंचदास्येनकृ
तंकर्मसात्विकं संकल्प्यकृतंराजसं हिंसोद्देशेनकृतंतामसंज्ञेयं किंच आत्मविषयकंज्ञानंसात्विकं वैकल्पिकंयत्तद्राजसं प्राकृ
तंज्ञानंतामसं मन्निष्ठंज्ञानंनिर्गुणंज्ञेयं वनंतुसात्विकोवासः ग्रामवासःराजसः द्यूतगृहवासःतामसः मद्गृहवासःनिर्गुणः असं
गीकर्तासात्विकः रागांधःराजसः अनुसंधानशून्यःतामसः मदेकशरणःनिर्गुणः आध्यात्मिकीश्रद्धासात्विकी कर्मश्रद्धा
राजसी अधर्मश्रद्धातामसी मत्सेवायांश्रद्धानिर्गुणा किंच पथ्यंपूतंयद्भक्ष्यादितत्सात्विकं इंद्रियप्रियंतद्राजसं दैन्यकरंअशुद्धं
चतामसं किंच आत्मोत्थंसुखंसात्विकं विषयोत्थंराजसं मोहदैन्योत्थंतामसं मदाश्रयंनिर्गुणं द्रव्यदेशफलकालादिसर्वोभा
वःत्रिगुणात्मकएव नकेवलंएषएव किंतु यावंतःपुरुषाव्यक्ताधिष्ठिताःदृष्टश्रुतादिभावाः तेसर्वेत्रिगुणात्मकाएव एताःगुणक
र्मनिबंधनाःसंसृतयःयेनजिताःसः भक्तियोगेनमन्निष्ठःसन्मोक्षयोग्योभवति तस्मात्इमंनृदेहंलब्ध्वाविषयसंगंविनिर्धूय वि २६
वेकिनःमांभजंतु किंच निःसंगःविद्वान्मांभजेत् तथात्रिगुणान्जयेत् एवंभूतोयःसःलिंगशरीरंहित्वामांप्राप्नोति तथासयेवब्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ह्मणा पूर्णः सन् बहिर्विषयभोगेन अंतः तत्स्मरणेन न चलेत् इति ३५ इत्येकादशे पंचविंशः २५ श्रीभगवानुवाच हे उद्धव पुमान्
इमं नृदेहं लब्ध्वा भक्तिलक्षण धर्मे स्थितः सन् वर्तेत तर्हि मां प्राप्नोति किंच गुणमयी या जीवयोनिर्नाम जीवोपाधिः तया विनिर्मुक्तः पुमा
न् गुणेषु वर्तमानोपि तैः संगं नाप्नोति तथापि असतां संगं न कुर्यात् यतः तदनुगः अंधे तमसि पतति अंधानुगांधवत् अत्रेतिहासमाह
ऐलः सम्राट् उर्वशीवियोगात् मुह्यन् आत्मानं हित्वा यांतीं तां हे जाये हे घोरे तिष्ठ तिष्ठ इति विक्लवो भूत्वा विलपन् कामान् जुषन् गतागतरा
त्रीः अजानन् कदाचित् निर्विण्णः सन् इमां गाथां अगायत ऐल उवाच अहो तया गृहीतकंठस्य मे मोहविस्तारः पश्यत यतो मया इ
मे दिनरात्रिरूपाः आयुःखंडाः न स्मृताः किंच अनया वंचितः सन् अहं सूर्यास्तोदयौ न वेद अहो मे आत्मसंमोहः येन मोहेन अयं चक्र
वर्ती मद्देहः क्रीडामृगवत् स्त्र्यधीनः कृतः किंच चक्रवर्तिनं मां तृणमिव हित्वा यांतीं तां नग्न उन्मत्तवत् रुदन् अनुगम किंच योऽहं खरव
त् पादताडितोपि तां अन्वगमं एवंविधस्य मे प्रभावः तेजः ईशत्वं वा कुतः स्यात् किंच यस्य मनः स्त्रीभिः हृतं तस्य विद्या तपः संन्यासा
दिभिः किं किंच योऽहं ईश्वरत्वं प्राप्य स्त्रीभिः गोखरवज्जितः अतः स्वार्थे अज्ञं मां धिक् अहो कष्टं तस्याः अधरासवं बहुकालं सेवतः
कामः नाद्यापि तृप्यति पुंश्चल्या हृतं मे चित्तं हरिं कृते को न्यो मोचयितुं शक्तोस्ति किंच उर्वश्या यथार्थवचनेन बोधितस्यापि मे मनो
गतो मोहः न गच्छति किं कार्यं अतः कामिनां अस्माकं किमेतयाऽपकृतं अतोहमेव अपराधी अस्मि किंच अयमपि मलिनः कायः क्व न
त्र सौमनस्यादिगुणाः क्व परंतु तत्र अध्यासः अविद्याकृतः तत्र ममत्वमपि परिकल्पितमित्याह अयं देहः पित्रोः किं वा स्त्रियः वा स्वामि
नः अग्नेर्वा श्वगृध्रयोर्वा एवं यः न निश्चीयते तत्र अमेध्ये विषज्जते तदाह अहो सुभद्रं सुनसं सुस्मितं च मुखं स्त्रियः इति परंतु त्वङ्मांस
रुधिरादिविशिष्टे देहे रमतां पुंसां कृमीणां च कियदंतरं अतः स्त्रीषु स्त्रैणेषु च संगं न कुर्यात् यतः विषयेंद्रियसंयोगात् मनः क्षुभ्यति

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंच अदृष्टाश्रुतपदार्थात्मनःक्षोभःनजायते इंद्रियाणिनियच्छतःपुंसःस्थिरंसत्मनःशाम्यति अतःस्त्रीषुस्त्रैणेषुइंद्रियैःसंगो
नकार्यःयतःषड्वर्गःविदुषामपिअविश्वसनीयः मादृशांकिंवक्तव्यं श्रीभगवानुवाच एवंसराजागायन्सन्उर्वशीलोकंहित्वा
आत्मनिमांप्राप्यउपारमत् अतःदुःसंगंहित्वासत्सुसज्जेत संतःएतस्यव्यासंगंछिंदंति सतांलक्षणमाह मच्चित्ताःसमदर्शनाःनिर
हंकाराःएवंभूताःसंतःइतितेषुमत्कथाःनित्यंसंभवंतिताःजुषतांअघंप्रपुनंति ताःयेशृण्वंतिगायंतितेमयिभक्तिंविंदंति मयिभक्तिं
लब्धवतःसाधोःकिमपिनावशिष्यते यथाअग्निंश्रितस्यशीतंभयंतमश्चनश्यति तथासाधून्सेवतःपुंसःकर्मादिजाड्यंआगा-
मिसंसारभयंतन्मूलमज्ञानंचनश्यति किंच अत्रघोरेभवाब्धौउच्चनीचयोर्गच्छतांपरमाश्रयःसंतएव अप्सुमज्जतांनौरिव किंच
यथाप्राणिनांजीवनंअन्नंआर्तानांशरणमहंनृणांप्रेत्यधर्मःवित्तंतथासंसारपातात्बिभ्यतःपुंसःशरणंसंतइति किंच संतोदिश
तिचक्षूंषिबहिरर्कःसमुत्थितः देवताबांधवाःसंतःसंतआत्माहमेवच वैतसेनस्ततोप्येवमुर्वश्यालोकनिःस्पृहः मुक्तसंगोमही
मेतामात्मारामश्चचारह ३६ इत्येकादशेषड्विंशः २६ उद्धवउवाच हेकृष्ण क्रियायोगंसमाचक्ष्वभवदाराधनंप्र
भो यस्मात्त्वांयेयथाऽर्चंतिसात्वताःपुरुषर्षभ १ किंच एतदेवनृणांनिःश्रेयसमितिनारदादयःवदंतितथात्वयापिब्रह्मणेउप
दिष्टं सःस्वपुत्रेभ्यःभृग्वादिभ्यःआह तथाभवःदेव्यैआह किंच एतत्वर्णानामाश्रमाणांस्त्रीशूद्राणांचउत्तमंश्रेयःसाधनंमन्ये
अतःइदंमेब्रूहि श्रीभगवानुवाच हेउद्धवकर्मकांडस्यअंतोनास्ति तथापिसंक्षिप्तंवर्णयिष्यामि तत्रमेपूजाविधिःवैदिकःतां
त्रिकःमिश्रइतित्रिधा तेषुइष्टेनमांपूजयेत् तदाह अथपुरुषःद्विजत्वंप्राप्ययथायजेततथाशृणु प्रतिमाभूम्यग्निसूर्यजलहृद
यद्विजेषुमांअर्चयेत् आदौदंतान्संशोध्यस्नानंकृत्वाततःमृदादिस्नानंकुर्यात् ततःसंध्यादिकर्माणिकृत्वाततःसंकल्प्यमांपूज

१ पुरूरवाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यत् अर्चाभेदमाह शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती मनोमयीमणिमयीप्रतिमाऽष्टविधास्मृता तत्रप्रतिमाअचला
चलाचेतिद्विधा तत्रस्थिरायांआवाहनविसर्जनेनस्तः चलायांविकल्पः भूमौतुद्वयमपि लेप्यायांलेख्यायांचमार्जनं अन्यत्रस्ना
नं किंच प्रतिमायांस्नानादिकरणंमेप्रियं भूमौतत्त्वन्यासः वह्नौहविः सूर्येउपस्थानादि जलेतर्पणादिनायजनं किंच श्रद्धया
भक्तेनदत्तं वार्यपिमेप्रियं अभक्तदत्तंभूर्यपिमेतोषायनस्यात् अथकर्ताशुचिःसन्कुशासनेउपविश्यप्रागुदङ्मुखः संमुखोवाकृ
तन्यासःसन्कृतन्यासांप्रतिमांसंशोध्यकलशादिपात्राणिनिधायचंदनाक्षतादिभिःसंपूज्यतदद्भिर्द्रव्याणिप्रोक्ष्य ततःपाद्या
र्घाचमनीयार्थंपात्रत्रयंआसाद्य हृच्छीर्षशिखामंत्रैः क्रमेणाभिमंत्र्य ततःसर्वाणिगायत्र्याअभिमंत्रयेत् ततःभूतशुद्ध्यादि
कृत्वास्वदेहे हृत्पद्मस्थांश्रीनारायणमूर्तिंध्यात्वातांमानसोपचारैःसंपूज्य ततःप्रतिमादिषुतांसंस्थाप्यपूजयेत् तदाह पाद्या
द्युपचारान्प्रकल्प्यधर्मादिनवभिःमदासनंकल्पयित्वातत्रअष्टदलपद्मंप्रकल्प्य तत्रसुदर्शनाद्यायुधानि तथानंदसुनंदगरु
डादिपार्षदान् तथादुर्गागणेशव्यासविष्वक्सेनगुरुलोकपालान्प्रतिमासंमुखान्स्वेस्वेस्थानेविधायपूजयेत् ततःचंदनो
शीरादिवासितैर्जलैः मांविभवेसतिस्वर्णघर्मानुवाकमहापुरुषविद्यापुरुषसूक्तादिमंत्रैःस्नापयेत् तथावस्त्रोपवीताभर
णादिनामांअलंकुर्वीत पाद्यंआचमनीयंगंधपुष्पाक्षतादिमेदद्यात् तथागुडपायससर्पींषिशष्कुल्यापूपमोदकान्संयावदधि
सूपांश्चनैवेद्यंसतिविभवेकल्पयेत् तथा अभ्यंगादिगीतनृत्यादिचउत्सवेनित्यंवाकुर्यात् अग्नावपिपूजाप्रकारमाह विधि
नाकुंडंनिर्मायतत्राग्निंसंस्थाप्यअन्वाधायपरिसमूहनादिकृत्वातत्रमांध्यायेत् तदाह शंखाद्युपलक्षितचतुर्भुजंकिरीटादिसु
तंश्रीवत्सकौस्तुभादिभिर्युतं एवंभूतंमांध्यायन्सन् अभ्यर्च्य समिधःप्रास्य आज्यभागावाघारौचहुत्वा ततःमूलमंत्रेणपुरुषसू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 क्रेन च प्रस्तृवं हुत्वा धर्मादिभ्यश्च नाममंत्रैर्हुत्वा स्विष्टकृतं कुर्यात् ततः वह्निस्थं मां संपूज्य नत्वा ततः पार्षदेभ्यो बलिं दत्वा देवाग्रे
 मूलमंत्रं जपेत् ततः आचमनं दत्वा शेषं विष्वक्सेनाय प्रकल्प्य तांबूलं दत्वा पुष्पांजलिं दद्यात् ततः मत्कथा श्रवणादि कृत्वा स्व
स्थो भवेत् ततो मां स्तोत्रैः स्तुत्वा प्रसीद भगवन्निति वदन् मम पादौ बाहुभ्यां गृहीत्वा मत्पादयोः शिरः कृत्वा प्रपन्नं पाहि मामीश
भीतं मृत्युग्रहार्णवात् इत्युक्त्वा नमेत् ततः निर्माल्यं शिरसि धृत्वा विसर्जयेत् किंच उक्तासु प्रतिमासु यत्र श्रद्धा तत्र मां अर्चयेत्
यतः सर्वत्राहं स्थितः एवं यः अर्चेत् सः इहामुत्र सिद्धिं प्राप्नोति किंच हे उद्धव यः मंदिरं कृत्वा तत्र मूर्तिं संस्थाप्य तत्र पुष्पोद्यानादि
करोति तथा पूजादीनां प्रवाहार्थं क्षेत्रापणपुरग्रामान् ददाति सः मत्सार्ष्टितां (मत्समानैश्वर्यं) इयात् किंच फलमाह प्रति
ष्ठया सार्वभौमं दानेन भुवनत्रयं पूजादिना ब्रह्मलोकं त्रिभिर्मत्साम्यतामियात् किंच एवं यः निष्कामत्वेन मां यजेत् सः भ
क्तियोगं लब्ध्वा मां विंदति यः स्वदत्तां परैर्दत्तां हरेत सुरविप्रयोः वृत्तिं स जायते विड्भुग्वर्षाणामयुतायुतं कर्तुश्च सारथेर्हेतोर
नुमोदितुरेव च कर्मणां भागिनः प्रेत्य भूयो भूयसि तत्फलम् ५५ इत्येकादशे सप्तविंशः २७ श्रीभगवानुवाच
परस्वभावकर्माणि न प्रशंसेन्न गर्हयेत् विश्वमेकात्मकं पश्यन्प्रकृत्या पुरुषेण च किंच यः पुमान् परस्वभावकर्माणि प्रशं
सति निंदति च सः ज्ञाननिष्ठालक्षणात् स्वार्थाद्भ्रश्यति तदाह यथा इंद्रियगणे निद्रापन्ने सति जीवः स्वप्नरूपां मायामाप्नोति
तद्वत् द्वैताभिनिवेशी पुमान् स्वरूपभ्रंशं प्राप्नोति किंच अवस्तुनः द्वैतस्य मध्ये भद्रमभद्रं वा किं इदं सर्वं अनृतं तर्हि देहादी-
नां भयहेतुत्वं कथं तत्राह यथा प्रतिबिंबप्रतिध्वनिशुक्तिरजताद्याभासाः मिथ्याभूता अपि अर्थकारिणो भवंति एवं देहादि
भावाः आमृत्युभयं यच्छंति किंच इदं विश्वं ईश्वर एव सृज्यते सृजति प्रभुः त्रायते त्राति विश्वात्मा ह्रियते हरतीश्वरः अतः आ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्मनः अन्यत्किमपिनास्ति इदंदृश्यंतुमायाकृतंविद्धि एतत्मदुक्तंविद्वान्कमपिननिंदतिनचस्तौति लोकेसमः सन्सूर्यवच्चर
ति अतःप्रत्यक्षानुमानादिभिः इदंआद्यंतवत्ज्ञात्वानिःसंगःविचरेत् उद्धवउवाच हेईशइयंसंसृतिःनात्मनः नदेहस्य यतः
तयोःचिज्जडत्वात् माभूत्द्वयोरपितत्राह उपलभ्यते तर्हि इयंकस्यस्यात्तद्बूहि श्रीकृष्णउवाच हेसखेआत्मनःयावत्दे
हादिसंबंधः तावत्मिथ्यापिसंसारःस्फुरति किंच अर्थेष्वविद्यमानेपि संसृतिर्ननिगच्छति स्वप्नेअनर्थागमवत् किंच अहंकार
लक्षणदेहादिसंबंधएवसंसारालंबनं इत्याह तद्यथा शोकहर्षादयःजन्ममृतीच अहंकारस्यनात्मनः अथसंसारनिवृत्त्यामु
क्तिमाह हेउद्धव इदंअहंकारकृतंसंसारादिज्ञानासिनाछित्वा ऽतृष्णःसन्मुनिः विचरति नदेवज्ञानमाह यदस्यकारणंप्रका
शकंचब्रह्मनदात्मकमेवेदंविश्वमित्येवंवेद तपआदिसाधनैर्जायतेयोविवेकः तज्ज्ञानमिति अत्रदृष्टांतः यथासुवर्णमध्ये
कटकादिनाविक्रियमाणमपिआद्यंतयोरस्तितदेवसत्यं तथाअस्यकारणभूतःअहमेवनमत्तःपृथग्विश्वमिति किंचगुणा
त्मकंजगत् इदं येनतुर्येणव्याप्तंसत्प्रकाशतेतदेवसत्यंब्रह्मेति किंच इदंविश्वंब्रह्मकार्यभूतत्वात्ब्रह्मैवभाति ब्रह्मतुस्वतःसि
द्धं एवंदेहादेःआत्मतत्त्वनिरासेनआत्मविषयंसंदेहंछित्वास्वानंदतुष्टःसन्इंद्रियादिभ्योनिःसंगःभवेत् अथनिरासमाह
वपुःआत्म नपार्थिवत्वात् इंद्रियाण्यपिनात्माअन्योपष्टंभ्यत्वात् तथाभूतमात्राद्योपिनात्माजडत्वात् एवंमेस्वरूपविचार
यतःपुंसःसमाहितेंद्रियैर्गुणःकःउतविक्षिप्यमाणैर्दूषणंकिंस्यात् रवेर्यथागतागतैर्मेघैःनकिमपितथा किंच यथानभःभूता
नांरजोधूसरत्वादिभिःगतागतैर्गुणैर्नसज्जते तथारजआदिमलैर्ब्रह्मेति तथापियावत्मद्भक्तियोगेनमनःकषायोरागःनिरस्ये
ततावद्विषयसंगोवर्ज्यः अत्रदृष्टांतः यथारोगःअचिकित्सितःसन्वर्धते एवंसर्वसंगंमनःअविवेकिनंभ्रंशयति किंच येअप

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

क्तयोगिनः तेविघ्नैर्विहता अपिपूर्वाभ्यासबलेनजन्मांतरेयोगंयुंजंति नतुकर्मतंत्रं अथचविदुषः अन्यः असौजंतुःकेनापिसंस्का
रादिनाप्रेरितःसन्भोजनादिकर्मआमृत्युकृत्वातेनविक्रियतेपुष्ट्यादिकंप्राप्नोतिच विद्वांस्तुदेहेस्थितोपिसंसारंनाप्नोति निरभि
मानत्वात् एवंभूतोयःसःतिष्ठंतमासीनमित्यादिविशिष्टदेहमपिनवेद यद्यपिविषयादिकंपश्यति तथापितत्सत्यंनमन्यते किं
च इदंदेहादिआत्मनिअध्यासेनस्वीकृतंआसीत् तदेवज्ञानेननिवर्तते आत्मातुनकेनापिरूपेणगृह्यतेत्यज्यतेच अतोनात्मनो
विकारः अत्रदृष्टांतः यथासूर्योदयः तमःहन्यात् नतुपूर्वमेवसत् घटादिपुनःनकरोति एवंआत्मविद्यापुरुषबुद्धेः अज्ञानंहन्यात्
किंच एषःआत्मानिर्विकारः येनप्रेषिताःवागादयः चरंति अथएवंएकरूपेआत्मनियोविकल्पःसः मनसापिभ्रमएव किंच यन्ना
माकृतिभिर्ग्राह्यंद्वैतंतत्मिथ्या एवंयोगनिष्ठस्यविघ्नप्रतीकारमाह एवंयोगंयुंजतःपुंसःकायःयदिविघ्नैर्विहन्येत तर्हियोगधार
णातपआदितान्दहेत् तत्रकांश्चिन्मंत्रध्यानेननामकीर्तनादिनावादहेत् केचित्धीराएवंउपायैःदेहंसुकल्पंकृत्वासिद्धयेयुंजंतिते
षांश्रमोव्यर्थएव देहस्यानित्यत्वात् किंच योगंसेवतःपुंसःकायःसमर्थश्चेत्तर्हियोगंहित्वासिद्धिंनविश्वसेत् योगचर्यामिमांयोगीवि
चरन्मदपाश्रयः नांतरायैर्विहन्येत्तनिस्पृहःस्वसुखानुभूः ४४ इत्येकादशेऽष्टाविंशः २८ उद्धवउवाच सुदुष्करामिमांमन्येयोग
चर्यामनात्मनः यथांऽजसापुमान्सिद्धेत्तन्मेब्रूह्यंजसाऽच्युत १ हेकृष्णमनोयुंजतोनिगृह्णतोयोगिनःतदनिग्रहात्प्रायःक्लिश्यंति
अतःज्ञानिनःतेपदांबुजंसेवंते किंच अहोहेअच्युतदासेषुतवयत्अधीनत्वंइदंनाश्चर्यं यतःत्वंसर्वेश्वरोपिवानरैःसहसख्यंकृतवान्
एवंभूतंत्वांकःनभजेत् हेकृष्णत्वत्कृतंउपकारंस्मरंतःकवयोपिब्रह्मायुषापिआनृण्यंनाप्नुवंति यःत्वंबहिःगुरुरूपेणअंतःअंतर्या
मिरूपेणनृणांविषयवासनानिरस्यस्वरूपंप्रकटयसिइत्युपकारः अतःभक्तियोगंब्रूहि श्रीशुकउवाच एवंउद्धवेनपृष्टःश्रीकृष्णः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रहस्यजगाद श्रीकृष्णउवाच हेउद्धवतेमद्धर्मान्वक्ष्यामि यान्आचरन्मर्त्यःमृत्युंजयति तानेवाह हेसखेपुमान्मांस्मृत्वा
मदर्थंसर्वकर्माणिकुर्यात् तथापुण्यान्देशान्मद्भक्ताचरितानिच आश्रयेत् किंच मेपर्वयात्रामहोत्सवान्स्वयंअन्यैर्वाकारयेत्
तथासर्वभूतेषुस्वात्मनिचास्थितमामवेक्षेत तथासर्वभूतानिमद्भावेनसत्कृत्य ब्राह्मणेपुल्कसे स्तेनेब्रह्मण्ये अर्केविस्फुलिंगके
अक्रूरे क्रूरेच यःसमदृक्सःपंडितोमेमतः एवंनृषुईश्वरदृष्टिंकुर्वतःपुंसःसाहंकाराः स्पर्धादयःनश्यंति किंच हसतःस्वान्तथादे
हे अहंउच्चःअन्यःनीचइतिव्रीडांचहित्वा आश्वचांडालगोखरंभूमौ दंडवत्प्रणमेत् एवंयावत्सर्वभूतेषुमद्भावःनोपजायतेताव
न्माउपासीत एवंकुर्वतःपुंसःसर्वंब्रह्मात्मकमेवभवति किंच सर्वोपायमध्येऽयमेवश्रेष्ठउपायः तमाह सर्वभूतेषुमनआदिवृत्तिभिर्म
द्भावइति हेउद्धवएवंनिष्काममद्धर्मस्यवैगुण्यादिभिर्नाशोनास्त्येव यतोमयासम्यक्निश्चितः किंच लौकिकोपियःव्यर्थःआया
सःसःमयिअर्पितश्चेत्धर्मएवस्यात् किंपुनर्वक्तव्यंमद्धर्मस्यनध्वंसइति किंच अत्रजन्मनिमर्त्यदेहेनअमृतंप्राप्नोतीतियत्एषा
बुद्धिमतांबुद्धिश्चातुर्यंच हेउद्धव एवंब्रह्मवादस्यसंग्रहःसमासव्यासतःसर्वोपितेउक्तः एवंतेउक्तंज्ञानंविज्ञायपुमान्मुच्यते किं
च एतत्ज्ञानंयःअनुसंदध्यात्सःब्रह्मअधिगच्छति अथयःएतत्मद्भक्तेषुप्रदद्यात्तस्यअहंआत्मानंददामि किंचयःएतत्शुचि
ज्ञानंपठेत्सःशुध्येत् यःएतत्नित्यंशृणुयात्सःकर्मभिर्नबध्यते हेउद्धवत्वयाब्रह्मसमवधारितंकिं तेमोहःशोकश्चगतःकिं हेस
खेएतत्त्वयादांभिकायनास्तिकायशठायअभक्तायचनदीयतां एतैर्दोषैर्हीनायब्रह्मण्यायप्रियायसाधवेब्रूयात् भक्तिश्चेत्शू
द्राणांस्त्रीणांचब्रूयात् इदंज्ञात्वाजिज्ञासोःज्ञातव्यंनअवशिष्यते यथाअमृतंपीत्वापातव्यंनावशिष्यतेतद्वत् हेउद्धवज्ञानादौयाः
वान्धर्मादिलक्षणोर्थःतावान्सर्वोपितेऽहमेवकुतःयदामर्त्यःत्यक्तसर्वकर्मासन्मेनिवेदितात्माभवतितदाअसौमेयचिकीर्षि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तोभवति ततः मोक्षंप्रतिपद्यमानः मत्समानैश्वर्याययोग्योभवति श्रीशुकउवाच हेराजन् एवंसः दर्शितयोगमार्गः सन्कृष्णव-
चः श्रुत्वाबद्धांजलिः रुद्धकंठः सन् चित्तंधैर्येणविष्टभ्य तच्चरणारविंदं शीर्ष्णास्पृशन् प्राह उद्धवउवाच हेकृष्ण मेमोहमहांधका
रः यः आसीत् सः तवसन्निधानेनैवगतः तथात्वया दयालुनादासायमेविज्ञानमयोदीपः अर्पितः अतः कृतज्ञः पुमान् तेचरणंहि
त्वाकः अन्यच्छरणंइयात् किंच यः यादवेषुस्नेहपाशः प्रसारितः सोपित्वयातत्त्वज्ञानशस्त्रेणच्छिन्नः अतः तेनमोस्तु प्रपन्नं
मांयथात्वच्चरणारविंदेरतिः स्यात् तथाशिक्षय श्रीभगवानुवाच हेउद्धव मदाज्ञयात्वंबदर्याश्रमंगच्छ तत्रमेपादतीर्थेदे
स्नानादिना तथाअलकनंदादर्शनेनचनिष्पापः सन् वल्कलानिवसित्वा द्वंद्वसहः ज्ञानविज्ञानयुतः सन् मदनुशिक्षितंज्ञात्वामयि
वाक्चेतसीसंस्थाप्यमद्धर्मरतोभव ततः त्रिगुणात्मकगतीः अतिक्रम्यमाएष्यसि श्रीशुकउवाच एवंहरिणाउक्तः उद्धवः
परिक्रम्यप्रणम्यपादयोः शिरोनिधाय अश्रुकलाभिः तन्न्यषिंचत् ततः कृष्णवियोगकातरः सन् तत्पादुकेमूर्ध्निधृत्वापुनः पुनर्न
त्वाययौ ततः कृष्णंहृदिसंस्थाप्यबदर्याश्रमंगत्वातपः कृत्वाहरेर्गतिंअगात् यः इदंश्रीकृष्णेनभागवतायउक्तंज्ञानामृतंआ
सेव्यवर्ततेसः मुच्यत इतिकिंवक्तव्यं तत्संगाज्जगदपिमुच्यते किंच ईश्वरः स्वदासानांभवभयंहंतुंभृंगवत् अमृतद्वयंउपज
ह्रे तत्रएकंज्ञानविज्ञानरूपं द्वितीयंउदधिजन्यं तदुभयंभृत्यवर्गान् अपाययत् तंकृष्णसंज्ञंनतोस्मि ४९ इत्येकादशेए
कोनत्रिंशः २९ राजोवाच ततोमहाभागवतेउद्धवेनिर्गतेवनं द्वारवत्यांकिमकरोद्भगवान्भूतभावनः १ किंच ब्रह्मशा
पोपसंसृष्टेस्वकुलेसतिकृष्णः सर्वनेत्राणांप्रियांतनुंकथमत्यजत् तदाह यत्रतनौलग्ननेत्रस्त्रियः परावर्तयितुंनशेकुः तथाअ ३०
र्जुनरथस्थंहष्ट्वायुधियेमृतास्तेतत्साम्यंप्राप्ताः तत्केनरूपेणअत्यजत् ऋषिरुवाच हेनृपततः दिविभुव्यंतरिक्षेउत्पा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तान्दृष्ट्वाकृष्णःयदूनाह श्रीकृष्णउवाच हेयदुश्रेष्ठाःअत्रघोराःउत्पाताःदृश्यंते अतःअस्माभिःअत्रमुहूर्तमपिनस्थेयंतस्मात्
स्त्रीवृद्धबालाःइतःशंखोद्धारंयांतु वयंतुयत्रप्रत्यक्सरस्वतीतत्प्रभासंयास्यामः तत्रस्नात्वाउपोष्यशुद्धाःसंतःदेवताःस्नानादि
नाब्राह्मणांश्चगोभूहिरण्यादिभिःपूजयिष्यामःअयंविधिःअरिष्टघ्नोस्ति किंचइदंमंगलायनमस्ति एवंकृष्णवचःश्रुत्वायदवो
नौभिःअब्धिंउत्तीर्यरथैःप्रभासंययुःतत्रभगवदुक्तंसर्वंश्रेयःसाधनंचक्रुः ततःतत्रमैरेयकंमद्यंपीत्वादैवभ्रंशितधियःबभूवुः त
तःमद्यपानमत्तानांकृष्णमायामूढानांतेषांकलहःअभूत् ततःतेआततायिनःसंतःधनुरसिभल्लगदादिभिःयुयुधुः चलत्पताकैः
रथकुंजरादिभिःखरोष्ट्रादिभिश्चमिथःमिलित्वाशरैःन्यघ्नन् वनेगजाःदंतैरिवेति तत्प्रपंचयति युधिप्रद्युम्नसांबौ अक्रूरभो
जौअनिरुद्धसात्यकीसुभद्रसंग्रामजितौकृष्णस्यभ्रातृपुत्रौगदौसुमित्रसुरथौ अन्येचयेनिशठोल्मुकादयःसहस्रजिच्छतजि
द्भानुमुख्याःएतेमिथःमिलित्वाजघ्नुःततःदाशार्हादयःअर्बुदश्चशूरसेनादयश्चएतेसौहृदंहित्वाजघ्नुःपुत्राःपितृभिःअयुध्यन्
भ्रातरोभ्रातृभिर्मित्राणिमित्रैरित्यादि एवंसर्वेन्यघ्नन् एवंशरधनुःशस्त्रेषुनष्टेषुएरकाःजगृहुःताःवज्रकल्पाअभवन् ततस्तै
स्तैस्तेकृष्णेनवार्यमाणाअपितमेवबलरामंचजघ्नुः अथतावपिक्रुद्धौएरकामुष्टिरूपौपरिघौउद्यम्यतान्जघ्नतुः ततःतेषांस्पर्धा
निमित्तोयःक्रोधोजातःसःकुलक्षयंनिन्ये वेणवोग्निर्यथावनं एवंसर्वेषुनष्टेषुकृष्णःभुवोभारःगतःइतिमेने ततोरामःअब्धि
तीरेपौरुषंयोगंआस्थायआत्मनिआत्मानंसंयोज्यभूर्लोकंजहौ एवंरामनिर्याणंदृष्ट्वाकृष्णःभूतलेपिप्पलमासाद्यचतुर्भुजंश्रीव
त्सांकंघनश्यामंपीतांबरयुतंनीलकुंतलमंडितंस्फुरन्मकरकुंडलकटिसूत्रादिभिर्विराजितंकौस्तुभयुतंवनमालयास्वायुधैश्चयुतंरूपं
धृत्वादक्षिणेऊरौपंकजारुणंवामपादंकृत्वाआसीनः ततःमुसलावशेषायःखंडकृतेषुलुब्धकोजरामृगास्याकारंतच्चरणंविव्याधमृग

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 शंकया ततः समीपमागत्य चतुर्भुजं तं दृष्ट्वा कृतापराधः भीतः सन् तच्चरणयोः पतित्वा आह हे कृष्ण अजानता मया इदं कृतं तत् त्वं क्षंतुम
र्हसि किंच हे कृष्ण यस्य ते स्मरणं नृणां पापापहं एवंभूतस्य ते मया असाधु कृतं अतः पाप्मानं मां जहि एवं कृते पुनः अहं सदतिक्रमं
न कुर्यां किंच हे कृष्ण यस्य ते मायाचरितं ब्रह्मादयः न विदुः एवंभूतं त्वां पापिष्ठा वयं कथं वर्णयामः अतो मां जहि श्रीभगवानुवा
च हे जरे त्वं माभैः उत्तिष्ठ अयं कामः मयैव कृतः मदाज्ञया त्वं स्वर्गं याहि एवं कृष्णेनादिष्टः सः तं परिक्रम्य नत्वा विमानेन दिवं
ययौ एतर्हि दारुकः कृष्णमार्गमन्विच्छन् तुलसिकामोदं वायुमाघ्राय तन्मार्गं ज्ञात्वाऽभिमुखं ययौ तत्र आयुधैः वृतं अश्वत्थ
मूले कृतासनं कृष्णं दृष्ट्वा बाष्पलोचनः सन् दारुकः रथादुत्तीर्य तत्पादयोः पपात आह च हे प्रभो ते चरणांबुजं अपश्यतः मे दृष्टिः
तमसि प्रविष्टा अतः अहं दिशः न जाने शांतिं न लभे एवं सूते ब्रुवति साश्वध्वजो रथः खं उत्पपात तमनु आयुधानि अगच्छन् तेन
विस्मितं सूतं कृष्णः आह हे दारुक त्वं द्वारकां गत्वा ज्ञातीनां मिथो निधनं संकर्षणस्य निर्याणं मद्दशां च बंधुभ्यो ब्रूहि द्वारकायां
च न स्थेयं भवद्भिः स्वस्वबंधुभिः मया त्यक्तां यदुपुरीं समुद्रः प्लावयिष्यति अतः सर्वे स्वस्वपरिग्रहं नः पितरौ च गृहीत्वा अर्जुने
नाविताः संतः इंद्रप्रस्थं गमिष्यथ हे सूत त्वं तु ज्ञाननिष्ठः सन् मन्मायारचनां एतां विज्ञाय उपशमं व्रज इत्युक्तस्तं परिक्रम्य न
मस्कृत्य पुनः पुनः तत्पादौ शीर्ष्ण्युपाधाय दुर्मनाः प्रययौ पुरीम् ५० इत्येकादशे त्रिंशः ३० श्रीशुक उवाच अथत
त्रागमद्ब्रह्मा भवान्या च समं भवः महेंद्रप्रमुखा देवा मुनयः सप्रजेश्वराः १ तथा पितृगंधर्वविद्याधरोरगचारणयक्षरक्षःकिन्न
राप्सरो द्विजाः एते सर्वे भगवन्निर्याणं द्रष्टुं शौरेः जन्मकर्माणि गायंतः प्राप्ताः संतः विमानावलिभिः नभः संकुलीकृत्य पुष्पवर्षाणि
ववृषुः अथ श्रीकृष्णः ब्रह्माणं इंद्रादींश्च वीक्ष्य आत्मनि आत्मानं संयोज्य पद्मनेत्रे न्यमीलयत् किंच लोकाभिरामां स्वतनुं आग्नेय्या

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योगधारणयाअदग्ध्वैवस्वंधामविवेश तदादिविदुंदुभयःनेदुः खात्पुष्पाणिपेतुः तदनुसत्यधर्मधृतिकीर्तिश्रियः भूमेःसकाशात्य
युः ततः ब्रह्मादयःस्वधामनिविशंतंकृष्णंअदृष्ट्वाविस्मिताआसन् अत्रदृष्टांतः यथासौदामन्याःगतिर्मर्त्यैर्नलक्ष्यते तथाकृष्णस्य
दैवतैः ततोब्रह्मादयःहरेःयोगगतिंदृष्ट्वातांप्रशस्यस्वंस्वलोकंययुः हेनृपईशस्यइयंजननादीहाएतन्मायाविडंबनंविद्धि यःइदं
स्वयंसृष्ट्वापरिपाल्यसंहृत्यस्वमहिम्नाउपरतःआस्ते किंच यःमर्त्येनशरीरेणयमलोकगतंगुरुसुतंआनीतवान् तथाअस्त्रदग्धं
त्वांचररक्ष तथारुद्रंबाणयुद्धेजितवान् लुब्धकंस्वःनिन्ये सःस्वरक्षणेअसमर्थःकिं इत्यादि एतांकृष्णपदवींप्रातरुत्थाययःकीर्त
येत् सःतद्गतिंप्राप्नोति अथदारुकःद्वारकांएत्यवसुदेवोग्रसेनपादयोःपतित्वा अस्रैःन्यषिंचत् तथावृष्णीनांनाशंकथयामास
तच्छ्रुत्वाजनाःशोकमूर्छिताःआननंघ्नंतःसंतःयत्रज्ञातयःशेरतेतत्रजग्मुः ततः देवकीरोहिणीवसुदेवःएतेसुतौअपश्यंतःसं
तःशोकार्ताःभूत्वाप्राणान्जहुः स्त्रियःस्वपतीन्आलिंग्यचितांआरुरुहुः रामपत्न्यःतद्देहंआलिंग्यअग्निंविविशुः तथाव
सुदेवपत्न्यःहरेःस्नुषाश्चकृष्णपत्न्यःरुक्मिण्याद्याःअग्निमविशन् ततःअर्जुनःकृष्णवियोगातुरःसन्आत्मानंकृष्णगीतैःसां
त्वयामास ततःहतानांबंधूनांसांपरायिकंकारयामास ततः हरिणात्यक्तांद्वारकांसमुद्रःभगवदालयंवर्जयित्वातदैवअप्लावय
त् यत्रमधुसूदनःनित्यंसन्निहितःसर्वमंगलमंगलःवर्तते अथधनंजयःहतशेषान्स्त्रीबालवृद्धानादायइंद्रप्रस्थेसंस्थाप्यतत्रव
ज्रंअभ्यषेचयत् हेराजन्तेपितामहाःसुहृद्वधंश्रुत्वात्वांवंशधरंकृत्वासर्वेमहापथंजग्मुः यःविष्णोःएतत्कर्माणिजन्मचकीर्तये
त् सःसर्वपापैःप्रमुच्यते इत्थंहरेर्भगवतोरुचिरावतारवीर्याणिबालचरितानिचशंसितानि अन्यत्रचेहचश्रुतानिगृणन्मनुष्योभ
क्तिंपरांपरमहंसगतौलभेत २८ इतिश्रीमद्भागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधचूर्णिकायांएकत्रिंशोध्यायः ३१ श्रीकृष्णार्प०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिश्रीमद्भागवतएकादशस्कंधचूर्णिकासमाप्ता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतद्वादशस्कंधचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः अथाष्टमस्कंधव्याख्या राजोवाच हेगुरो स्वायंभुवमनोःवंशःमयाश्रुतः यत्रमनुकन्यासु
मरीच्यादीनांपुत्रादिसर्गः अन्यान्मनून्वद यत्रयत्रहरेःजन्मानिकर्माणिचकवयःगृणंतितानिवद तथाभगवान्गतमन्वंतरेयत्
कृतवान्भाव्येयत्करिष्यतिवर्तमानेचयत्कुरुतेतदपिब्रूहि श्रीशुकउवाच अस्मिन्कल्पेस्वायंभुवादयःमन-
वः ६ गताःतत्राद्यमनुःतेकथितः तस्यकन्ययोःआकूतिदेवहूत्योःधर्मज्ञानोपदेशार्थंहरिःपुत्रतांगतः तत्रकपिलकृतंउक्त
म् यज्ञःयच्चकारतदाख्यास्ये अथस्वायंभुवमनुःविरक्तःसन्राज्यंहित्वासभार्यः वनंप्रविश्यसुनंदायांनद्यांवर्षशतंए
केनपदाभुवंस्पृशन् घोरंतपःतप्यमानः इदंउपदिशन्निवआह येनचिदात्मनाविश्वंचेतनीभवति विश्वंतुयंनचेतनीक
रोति किंच जनेसुप्तेयःजागर्तितंजनःनवेदसतुइमंवेद किंच यंपश्यंतंजनःनपश्यति यस्यपश्यतः ज्ञानंननश्यतितंदे
वंभजध्वम् किंच यस्यआद्यंतादीनिनसंति विश्वस्यतुतानियस्माद्भवंति सःविश्वकायःअजयाविश्वस्यजन्मादीनिधत्ते
तांविद्ययोदस्यनिरीहआस्ते अतःकर्मसुनविषज्जते तंभगवंतंरामकृष्णाद्यवतारैःवेदोक्तंकर्मआचरंतंनॄन्स्वाचारेण
शिक्षयंतंसर्वधर्मप्रवर्तकंप्रभुंप्रपद्ये श्रीशुकउवाच एवंसमाधौमंत्रोपनिषदंउच्चारयंतंमनुंदृष्ट्वा असुराः या-
तुधानाःतंजग्धुंअभ्यद्रवन् तदाआकूतिपुत्रोयज्ञःस्वपुत्रैःयामैर्वृतःसन् तान्हत्वा स्वर्गंअपालयत् अथमन्वंतराण्याह
तत्राद्यम् स्वायंभुवोमनुः १ प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौ २ यामादयोदेवाः ३ मरीचिप्रमुखाःसप्तर्षयः ४ यज्ञोहरेरवतारः
५ सएवइंद्रः ६ ततःद्वितीयम् अग्नेःपुत्रःस्वारोचिषोमनुः १ द्युमत्सुषेणरोचिष्मदादयःतत्सुताः २ रोचननामाइंद्रः ३ ऊर्ज १
स्तंभादयःसप्तर्षयः ४ तुषितादयोदेवाः ५ वेदशिरसःऋषेःतुषितायांविभुरित्यवतारः ६ तस्मात् अष्टाशीतिसहस्राणि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऋषयः ८८००० ब्रह्मचर्यव्रतं अन्वशिक्षन् ततः तृतीयम् प्रियव्रतसुतः उत्तमोनाममनुः १ पवनसृंजयाद्याःतत्सुताः २वसि
ष्ठात्मजाःप्रमदादयःसप्तर्षयः ३ सत्याद्योदेवाः ४ सत्यजित्इंद्रः ५ धर्मात्सूनृतायांसत्यसेनोऽवतारः ६ सयक्षराक्षसान्अ
वधीत् ततःचतुर्थम् उत्तमभ्राता तामसोमनुः १ पृथुःख्यातिःनरःकेतुः इत्याद्याःदशतत्सुताः २ सत्यकाःहरयोवीरादेवाः ३
त्रिशिखःइंद्रः ४ ज्योतिर्धामाद्याःसप्तऋषयः ५ हरिमेधसःविप्रस्य हरिण्यांस्त्रियां हरिःअवतारोजातः ६ येनग्राहात्गजेंद्रोमो
चितः राजोवाच हेशुकहरिःयथागजपतिंअमूमुचत् तत् वयंश्रोतुमिच्छामहे सूतउवाच राज्ञाएवंकथासुचोदितः
शुकःमुनीनांसदसिपार्थिवंउवाच. इत्यष्टमेप्रथमः १ श्रीशुकउवाच हेराजन्कश्चित्त्रिकूटनामाद्रिःक्षी
रोदेनावृतःअयुतयोजनोच्छ्रायविस्तारःआसीत् सःरौप्यायसहिरण्मयैः त्रिभिःश्रृंगैः दिशःखंरोचयन्नास्ते हरिन्मरकताश्म
भिःश्यामाम् भूमिम् करोतिक्रीडद्भिःसिद्धचारणादिभिः जुष्टकंदरः चित्रद्रुमसुरोद्यानकलकंठविहंगमः स्वच्छोदकैःसरित्
सरोभिर्युतः मणिमयवालुकैःपुलिनैर्युतः एवंभूताचलस्यद्रोण्यांवरुणस्यऋतुमन्नामउद्यानंआस्ते कथंभूतंतत् सुरस्त्रीणा
माक्रीडम् किंच मंदारपारिजातपाटलाऽशोकचंपकचूतप्रियालपनसाम्राम्रातकक्रमुकनारिकेरखर्जूरबीजपूरमधूकसाल
तालतमालासनार्जुनारिष्टोऽदुंबरप्लक्षवटकिंशुकचंदनपिचुमंदकोविदारसुरदारुद्राक्षेक्षुरंभाजंबूबदरिबिल्वकपित्थजंबीर
भल्लातकादिभिर्वृक्षैर्वृतःयःत्रिकूटः तत्रसरोवरंअद्भुतमास्ते तत्किंभूतम् लसत्कांचनपंकजंकुमुदोत्पलादीनांश्रियाऊर्जितं
मत्तषट्पदशकुंतैःनादितंहंसकारंडवादिभिः व्याप्तंजलकुक्कुटादीनांकुलैःकूजितंमत्स्यकच्छपादीनांसंचारेणचलत्पद्मर
जोभिःव्याप्तोदकंकदंबवेतसनलनीपकुंदस्वर्यूथीपुन्नागजातीमल्लिकादिभिः शोभितम् तत्रएकदागिरिकाननाश्रयःगजेंद्रः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्तमेवनृणांजन्माचारगुणोदयः धर्मन्यायव्यवस्थायांबलमेवकारणम् दांपत्येअभिरुचिरेवहेतुर्नकुलादि क्रयविक्रयादिव्यवहा
रेकपटं स्त्रियाःपुरुषस्यचश्रेष्ठत्वेरतिकौशलमेवहेतुर्नकुलादि विप्रत्वेसूत्रधारणं आश्रमाणांज्ञानेदंडाजिनादिचिन्हमेवकारणं
नत्वाचारः पांडित्येबहुभाषणंहेतुः असाधुत्वेअनाढ्यतैवसाधुत्वेदंभएवहेतुः उद्वाहेस्वीकारएवहेतुः स्नानमेवअलंकारः दूरेवर्त
मानोजलाशयएवतीर्थंनतुगुर्वादिः लावण्येकेशधारणम् उदरंभरितापुरुषार्थः सत्यत्वेधार्ष्ट्यमेव कुटुंबभरणंदाक्ष्यम् यशोर्थंध
र्मसेवनम् एवंदुष्टाभिःप्रजाभिःक्षितौव्याप्तायांब्रह्मविट्क्षत्रशूद्राणांमध्येयोबलिःसनृपोभविता किंच लुब्धैर्निर्घृणैर्दस्युधर्मभी
राजन्यैरपहृतदारद्रविणाःप्रजाःगिरिकाननंयास्यंति शाकमूलमांसमधुफलपुष्पभोजनाःप्रजाःअनावृष्ट्यादुर्भिक्षकरैःशीतवा
तातपादिभिःक्षुत्तृड्व्याधिभिःसंतापेनचपीडिताःसत्योनंक्ष्यंति कलौत्रिंशद्विंशतिर्वावर्षाणिनृणांपरमायुः एवंनृणांक्षीणेषुदेहे
षुवर्णाश्रमिणांधर्मेवेदपथेचनष्टेपाखंडप्रायेधर्मेचोरप्रायेषुराजसुचौर्यानृतहिंसादिप्रायेषुनृपुशूद्रप्रायेषुचवर्णेषुछागप्रायासु
गोषुगृहप्रायेषुआश्रमेषुयौनप्रायेषुबंधुषुअणुप्रायासुओषधीषु शमीप्रायेषुवृक्षेषुविद्युत्प्रायेषुमेघेषुधर्महीनेषुगृहेषुसत्सुइत्थं
कलौगतप्रायेधर्मत्राणायशंभलग्राममुख्यस्यविष्णुयशसोविप्रस्यगृहेकल्किर्भगवान्प्रादुर्भविष्यति सःआशुगंअश्वंआरुह्य
भूमौविचरन्राजलिंगच्छन्नान्दस्यून्कोटिशोनिहनिष्यति अथसर्वेषांमनांसिविशदानिभविष्यंति प्रजाविसर्गःस्थूलोभवि
ष्यति यदाकल्किर्हरिर्भविता तदाकृतयुगंसात्विकीप्रजाप्रसूतिश्चभविष्यति किंच यदाचंद्रसूर्यबृहस्पतीनांपुष्यर्क्षेसमकालेएवप्र
वेशस्तदैवकृतयुगप्रवृत्तिःस्यात् हेराजन्नतीतावर्तमानाभाव्यायेनृपास्तेसंक्षेपतःप्रोक्ताः किंच तवजन्मनआरभ्यनंदाभिषेकाव २
धिवर्षाणि १४९८ भवंति हेराजन्द्वेवर्षयः७एकस्मिन्२ऋक्षेशतशतंसमास्तिष्ठंति तेअधुनामघासुविचरंति तदाकलिःप्रवृत्तः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यदाचपूर्वाषाढांयास्यंतितदाकलिर्वृद्धिंप्राप्स्यति किंच यदहनिश्रीकृष्णोदिवंयातस्तदैवप्रविष्टंकलिंपूर्वेप्राहुः कलौगतेसतिपुनःकृ
तंभविष्यति तदामनःआत्मप्रकाशकंस्यात् एवंमानवोवंशस्तथाविट्शूद्रविप्राणांचकथितः एतेषांपुरुषाणांमहात्मनांकीर्तिरेव
भुविस्थिता किंच पूर्वोक्तौदेवापिमरुतौकलेरंतेइहएत्यधर्मंप्रथयिष्यतः एवंक्रमेणचतुर्युगंभुविप्राणिषुवर्तते हेराजन्एवंयेमया
प्रोक्तानृपाःअपरेचतेसर्वेभूमौममतांकृत्वानाशंगताः येयेभूपतयोराजन्भुंजंतिभुवमोजसा तेसर्वेकालेनकथामात्रावशिष्टाःकृताः
४४ इतिद्वादशेद्वितीयः २ श्रीशुकउवाच अथस्वजयेव्यग्रान्नृपान्दृष्ट्वाइयंभूर्हसति अहोएतेमृत्योःक्रीड
नकानृपामांविजिगीषंति येनकामेनफेनोपमेदेहेविश्वस्तायेनृपास्तेषामेषकामोमोघएवस्यात् तमेवाह पूर्वंइंद्रियषड्वर्गंनिर्जि
त्यराजमंत्रिणोवशीकरिष्यामः ततःसचिवपौरादीन्जित्वापृथ्वींजेष्यामः इत्याशाबद्धहृदयानपश्यंत्यंतिकेऽंतकम् एवंकेचित्
पुनर्मांजित्वाअतितृष्णयाअब्धिंविशंति यांमांविसृज्यमनवस्तत्सुताश्चगतास्तांमांअज्ञानृपाजेष्यंति मत्कृतेपितृपुत्राणांभ्रा
तृणांचविग्रहोभवति किंच इयंमहीममैवतवनइतिवादिनोनृपामिथोघ्नंति म्रियंतेच अहोपृथुःपुरूरवाःगाधिःनहुषःभरतः
अर्जुनःमांधातासगरःरामःखट्वांगःधुंधुहारघुःतृणबिंदुःययातिःशंतनुःशर्यातिःगयःभगीरथःकुवलयाश्वःककुत्स्थःनैषधः
नृगःहिरण्यकशिपुःवृत्रःरावणःनमुचिःशंबरःभौमःहिरण्याक्षःतारकःएतेअन्येचसर्वेमयिममतांकृत्वाअवर्तंत तेसर्वेकाले
नकथावशेषाःकृताः हेराजन्एषांकथाःज्ञानवैराग्यविवक्षयातेकथिताः एतावाग्विलासमात्ररूपा नतुपरमार्थकथनम् अतः
कृष्णेभक्तिमिच्छुःपुरुषस्तद्गुणानुवादंनित्यंशृणुयात् राजोवाच हेभगवन्जनाःकलिदोषान्केनोपायेननाशयंति
तद्ब्रूहि तथायुगानि तद्धर्मान्प्रलयकल्पयोर्मानंचवद श्रीशुकउवाच कृतेधर्मश्चतुष्पाद्वर्तते तत्रजनाःसंतुष्टाःआत्मारा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

साः त्रेतायां धर्मपादानां तुर्यांशः अनृतहिंसा संतोषविग्रह रूपाधर्मपादैः शनैर्हीयते तदा क्रियातपोनिष्ठाः नातिहिंस्राः प्रजाः त
तो द्वापरे धर्मपादार्धं अधर्मपादैर्ह्रसति तत्र जनाः स्वाध्यायाध्ययनेरताः त्दृष्टाः आढ्याः वर्तन्ते कलौ तु धर्मपादानां तुर्यांशः अवशिष्य
ते सोपि अंते नंक्ष्यति तदा प्रजा दुराचारा निर्दया दुर्भगा नीचप्रधाना भविष्यंति एवं युगवैषम्ये हेतुमाह यदा मनो बुद्धींद्रियाणि
सत्वे वर्तंते तदा कृतयुगं प्रवृत्तं विद्यात् यदा च काम्यकर्मसु नृणां प्रीतिस्तदा राजसं त्रेतायुगं विद्यात् यदा लोभः असंतोषः काम्य
कर्मसु प्रीतिश्च तदा द्वापरं विद्यात् यदा माया अनृतं तंद्रा निद्रा हिंसा दुःखं शोको मोहो भयं दैन्यं तदा तामसः कलिः स्मृतः यद्धेतोर्म
र्त्याः क्षुद्रभाग्या मंदमतयो निर्द्रव्या बह्वाहाराः पुंश्चल्यः स्त्रियश्च भविष्यंति चोराधिका देशाः पाखंडदूषिता वेदाः प्रजाभक्षा नृपाः शि
श्नोदरपरा द्विजाः ब्रह्मचारिणो विहिताचारशून्याः गृहस्था भिक्षाटनपराः वनस्था ग्रामवासाः यतयो द्रव्यलोलुपाः भविष्यंति किंच
स्त्रियो ह्रस्वदेहा महाहाराः कटुभाषिण्यश्चौर्यमाया रुसाहसाः भविष्यंति नीचवैश्याः व्यवहारं वर्तयिष्यंति निर्द्रव्यं पतिं भृत्याः
विपन्नं भृत्यं पतयश्च त्यक्ष्यंति पितृभ्रात्रादीन् हित्वा सुरतनिमित्तसौहृदाः अतएव भार्याभगिनीभिर्भार्याभ्रातृभिश्च सह मंत्रालो
चनं कुर्वंतः स्त्रैणा नरा भविष्यंति शूद्राः प्रतिग्रहीष्यंति अधर्मज्ञाः धर्मं वक्ष्यंति किंच कलौ निरन्ने भूतले सति अनावृष्टिभयातु
राः वासोन्नपानशयनव्यवायस्नानभूषणैर्हीनाः प्रजा भविष्यंति किंच काकिणिकामात्रेप्यर्थे वैरं कृत्वा प्राणांस्त्यक्ष्यंति पितरः पु
त्रान् पुत्राः पितॄन्न रक्ष्यंति हे राजन् कलौ पाखंडविभिन्नचेतसो मर्त्याः प्रायेण अच्युतं न यक्ष्यंति अहो म्रियमाण आतुरो विवशो य
न्नाम गृणन् विमुक्तकर्मार्गलः सन् उत्तमां गतिं प्राप्नोति तं न यक्ष्यंति अथ कलिदोषनिस्तारोपायमाह पुंसां चित्ते स्फुरितो भगवान् क ३
लिकृतदोषान् हरति किंच श्रुतः संकीर्तितो ध्यातः पूजितश्चादृतोपि वा नृणां धुनोति भगवान् हृत्स्थो जन्मायुताशुभम् अपि च भ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिश्रीमद्भागवतनवमस्कंधचूर्णिकासमाप्ता.

तथा
तवन्क्रं जनयामास
दिराजः दमघोषः श्रुतश्रवांसाशिशुपालं जनयामास

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.द.

मा: त्रेतायां धर्मण [illegible] त्यजित् १ पुरुजित् २ संजयान् राष्ट्रपाल्यां वृषदुर्मर्षणादयः श्यामकान्
तो [illegible] कशहिरण्याक्षौ वत्सकात् मिश्रकेश्यामप्सरसि वृकादयः वृकात् दुर्वाक्ष्यां अप्सरसि तक्षपुष्करशालादयः शमी
के [illegible] सुदामिन्यां सुमित्रार्जुनपालादयः कंकात् कर्णिकायां ऋतधामजयौ वसुदेवः रोहिण्यां बलंगदं सारणं दुर्मदं विमलं ध्रुवं
कृतादींश्चजनयामास वसुदेवस्य पौरव्यां सुभद्रः भद्रवाहः दुर्मदः भद्रः भूताद्याश्च द्वादश वसुदेवस्य मदिरायां नंदोपनंदकृत
कश्शूराद्याः वसुदेवात् भद्रायां केशी वसुदेवस्य रोचनायां हस्तहेमांगदादयः तथा इलायां उरुवल्कादयः तथा धृतदेवायां वि
पृष्ठः शांतिदेवायांश्रमप्रतिश्रुतादयः उपदेवायां दशकल्पवर्षाद्याः श्रीदेवायां वसुहंससुवंशाद्याः षट् देवरक्षितायां गदादयः
नव सहदेवायां पुरुविश्रुतादयः अष्ट देवक्यां पुत्राः अष्ट कीर्तिमान् सुषेणः भद्रसेनः ऋजुः संमर्दनः भद्रः संकर्षणइति अ
ष्टमस्तु तयोरासीत्स्वयमेव हरिः किल सुभद्राकन्या तव पितामही आसीत् यदा इह धर्मक्षयः पापवृद्धिः स्यात्तदा हरिः आत्मा
नं सृजति यद्यशः श्रवणेन जनः कर्मवासनां धुनुते सहसंकर्षणः हरिः अपरिमेयकर्माणि चक्रे भक्तानुग्रहार्थं पुण्यंयशः
व्यतनोत् हरिः स्वमूर्त्या नृलोकं रमयामास तन्मुखं दृष्टिभिः पिबंत्यः नार्यः नराश्च न ततृपुः कृष्णचरित्रं समासेन वर्णयति
आदौ निजरूपेण जातः पश्चात् मनुष्याकारः सन् व्रजं गतः तत्र व्रजवासिनां मनोरथान् परिपूर्य रिपून् हत्वा दारान् कृत्वा तासु
पुत्रशतानि उत्पाद्य जनेषु वेदमार्गं प्रथयन् यज्ञैः आत्मानं ईजे तथा कुरूणां अंतः समुत्थकलिना पृथ्व्याः भारं क्षपयन् युधि
दृष्ट्या भूपचमूः विधूय अर्जुने जयं उद्घोष्य उद्धवाय परं तत्वं उपदिश्य स्वधाम समगात् ६७ इति श्रीमद्भागवते महा
पुराणे नवमस्कंधचूर्णिकायां चतुर्विंशोऽध्यायः २४ श्रीकृष्णार्पणमस्तु शुभं भवतु ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सैति सात्वतपुत्रात्अंधकात्पुत्राः ४ कुकुरः १ भजमानः २ शुचिः ३ कंबलबर्हिः ४ कुकुरस्यवह्निः त० विलोमा त० कपोतरोमा त०
अनुः त० अंधकः त० दुंदुभिः त० अरिद्योतः त० पुनर्वसुः त० आहुकः आहुकीकन्याच आहुकस्यपुत्रौ द्वौ देवकः १ उग्रसेनः २ देवका
त्मजाः ४ देववान् १ उपदेवः २ सुदेवः ३ देववर्धनः ४ तेषांभगिन्यः ७ धृतदेवा १ शांतिदेवा २ उपदेवा ३ श्रीदेवा ४ देवरक्षिता ५ स
हदेवा ६ देवकी ७ एनाः वसुदेवःउवाह उग्रसेनस्यपुत्राः ९ कंसः १ सुनामा २ न्यग्रोधः ३ कंकः ४ शंकुः ५ सुहूः ६ राष्ट्रपालः ७
सृष्टिः ८ तुष्टिमान् ९ एषांभगिन्यः ५ कंसा १ कंसवती २ कंका ३ शरभूः ४ राष्ट्रपालिका ५ एताः वसुदेवानुजस्त्रियः अथअंध
कपुत्रस्यभजमानस्यविदूरथः त० शूरः त० भजमानः त० शिनिः त० स्वयंभोजः त० ह्रदीकः त० पुत्राः ४ देवबाहुः १ शतधनुः २ कृ
तवर्मा ३ देवमीढः ४ इतिदेवमीढस्यशूरः त० मारिषायांपुत्राः १० वसुदेवः १ देवभागः २ देवश्रवाः ३ आनकः ४ सृंजयः ५ श्या
मकः ६ कंकः ७ शमीकः ८ वत्सकः ९ वृकः १० इति वसुदेवजन्मनि आनकदुंदुभयोनेदुः अतः तंआनकदुंदुभिंहरेःस्थानंवदंति
शूरस्यकन्याः ५ पृथा १ श्रुतदेवा २ श्रुतकीर्तिः ३ श्रुतश्रवाः ४ राजाधिदेवी ५ शूरः अप्रजस्यकुंतेः पृथांददौ एकदागृहागतदु
र्वाससंपृथापरिचर्यादिनातोषयामास तस्मात्सादेवाह्वानविद्यांआप विद्यापरीक्षार्थंरविंआजुहाव तदाप्रासंरविंदृष्ट्वा
आह मयापरीक्षार्थंविद्याप्रयुक्ता हेदेव याहिक्षमस्वच रविराह हेदेवि मेदर्शनंव्यर्थंन त्वयिपुत्रंआधास्ये यथायोनिःनदुष्येत
तथा एवंतस्यांगर्भंसंस्थाप्यगतः ततः सद्यःकुमारःजज्ञे सातंनदीतोयेतत्याज तांपांडुःउवाह कारूषः वृद्धशर्माश्रुतदेवायांदं
तवक्त्रंजनयामास कैकेयः धृष्टकेतुःश्रुतकीर्त्यांसंतर्दनादिपंचपुत्रान्प्रासूत जयसेनःराजाधिदेव्यांविंदानुविंदौअजनिष्ट चे
दिराजः दमघोषःश्रुतश्रवसिशिशुपालंजनयामास अथवसुदेवभ्रातृवंशमाह देवभागात्कंसायांचित्रकेतुबृहद्बलौ २ देवश्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यंतीसतीपतिं आह अहंवंध्यासपत्नीच स्नुषामेयुज्यतेकथं तदासःप्राह जनयिष्यसियंराज्ञितस्येयमुपयुज्यते अन्वमोदंत
तद्विश्वेदेवाःपितरएवच शैब्यागर्भमधात्कालेकुमारंसुषुवेशुभं सविदर्भइतिप्रोक्तउपयेमेस्नुषांसतीं भार्यावश्यास्तुयेके
चिद्भविष्यंत्यथवामृताः तेषांतुज्यामघःश्रेष्ठःशैब्यापतिरभून्नृपः ३८ इतिनवमेत्रयोविंशः २३ श्रीशुकउवाच
विदर्भःतस्यांकुशक्रथरोमपादान्त्रीन्पुत्रान्प्रासूत रोमपादस्यबभ्रुःत० कृतिः त० उशिकः त० चेदिः तस्मात् चैद्यादयः अ
थक्रथस्यकुंतिः त० धृष्टिः त० निर्वृतिः त० दाशार्हः त० व्योमः त० जीमूतः त० विकृतिः त० भीमरथः त० नवरथः त० दशरथः
त० शकुनिः त० करंभिः त० देवरातः त० देवक्षत्रः त० मधुः त० कुरुवशः त० अनुः त० पुरुहोत्रः त० आयुः त० सात्वतः त० पु
त्राः ७ भजमानः १ भजिः २ दिव्यः ३ वृष्णिः ४ देवावृधः ५ अंधकः ६ महाभोजः ७ भजमानात् एकस्यापुत्राः ३ निम्लोचिः १
किंकिणिः २ धृष्णिः ३ तथा अन्यस्यांपुत्राः ३ शताजित् १ सहस्राजित् २ अयुताजित् ३ इति अथदेवावृधाद्बभ्रुः सःमनुष्ये
षुश्रेष्ठः देवावृधश्चदेवैःसमः तयोरुपदेशेनअष्टाधिकपंचषष्टिसहस्रपुरुषाःमोक्षंप्राप्ताः अथमहाभोजान्वये भोजाआस
न् अथसात्वतपुत्रस्यवृष्णेःपुत्रौ २ सुमित्रः १ युधाजित् २ इति युधाजितःपुत्रौ २ शिनिःअनमित्रश्च अनमित्रात्निम्नः
तस्यपुत्रौ २ सत्राजितःप्रसेनश्च अनमित्रसुतोन्यःशिनिः त० सत्यकः त० युयुधानः त० जयः त० कुणिः त० युगंधरः अन
मित्रस्यअपरःपुत्रःवृष्णिः तस्यपुत्रौ २ श्वफल्कःचित्ररथश्च श्वफल्कात्गांदिन्यांत्रयोदशपुत्राः अक्रूरः १ आसंगः २ सार
मेयः ३ मृदुरः ४ मृदुवित् ५ गिरिः ६ धर्मवृद्धः ७ सुकर्मा ८ क्षत्रोपेक्षः ९ अरिमर्दनः १० शत्रुघ्नः ११ गंधमादः १२ प्रतिबाहुः १३
सुचीराख्यातेषांस्वसास्ति अक्रूरस्यपुत्रौ २ देववान्उपदेवश्च श्वफल्कबंधोःचित्ररथस्यपृथुःएकः अन्येविदूरथाद्याःबहवः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अधिरथः यः गंगातटेक्रीडन् कुंत्यात्यक्तंमंजूषागतंकानीनंसुतंअकरोत् सः कर्णः त॰ वृषसेनः द्रुह्योर्वंशंशृणु द्रुह्योः बभ्रुः त॰ से
तुः त॰ आरब्धः त॰ गांधारः त॰ धर्मः त॰ धृतः त॰ दुर्मनाः त॰ प्रचेताः त॰ शतंपुत्राः म्लेच्छपतयोबभूवुः अथतुर्वसोः वह्निः त॰ गर्भः
त॰ भानुमान् त॰ त्रिभानुः त॰ करंधमः त॰ मरुतः सः अपुत्रः सन् पौरवंदुष्यंतंअन्वभूत् सः दुष्यंतः पुनः स्वंपुरुवंशंराज्यकामुकः
सन् भेजे ययातेर्ज्येष्ठपुत्रस्ययदोर्वंशंनरर्षभ वर्णयामिमहापुण्यंसर्वपापहरंनृणां यदोर्वंशंनरः श्रुत्वासर्वपापैः प्रमुच्यते यत्राव
तीर्णोभगवान्परमात्मानराकृतिः यदोः पुत्राः चत्वारः सहस्रजित् १ क्रोष्टा २ नलः ३ रिपुः ४ ज्येष्ठात् शतजित् तस्यपुत्राः ३ महाहयः
१ वेणुहयः २ हैहयः ३ हैहयात् धर्मः त॰ नेत्रः त॰ कुंतिः त॰ सोहंजिः त॰ महिष्मान् त॰ भद्रसेनकः त॰ पुत्रौ २ दुर्मदः धनकश्चेति ध
नकस्यपुत्राः ४ कृतवीर्यः १ कृताग्निः २ कृतवर्मा ३ कृतौजाः ४ कृतवीर्यस्यसहस्रार्जुनः सप्तद्वीपेश्वरः अभवत् सः दत्तात्रेयात्
योगसिद्धिंप्राप तस्यगतिंयज्ञादिभिः अन्येनृपाः नयास्यंति सः पंचाशीतिसहस्राणिसमाः राज्यंचकार तस्यपुत्रसहस्रेषुयुद्धे
पंचउर्वरिताः तेच जयध्वजः १ शूरसेनः २ वृषभः ३ मधुः ४ ऊर्जितः ५ जयध्वजात् तालजंघः तस्यपुत्रशतंतत् और्वतेजसा सगरे
णउपसंहृतं तत्रवीतिहोत्रोज्येष्ठः अथमधोः वृष्णिज्येष्ठंपुत्रशतमासीत् यतः मधोः वृष्णेः यदोश्चहेतोः इदंकुलंतत्संज्ञं यदुपु
त्रस्यक्रोष्टोः वृजिनवान् त॰ श्वाहिः त॰ रुशेकुः त॰ चित्ररथः त॰ शशबिंदुः त॰ महाभोजः सः स्वस्य अयुतस्त्रीषुप्रत्येकं लक्षंलक्षं
एवंपुत्राणांदशलक्षसहस्राणिअजनयत् तत्रपृथुश्रवाः पृथुयशाः इत्यादयः षट्मुख्याः पृथुश्रवसः धर्मः त॰ उशनाः त॰ रुचकः
त॰ पुत्राः ५ पुरुजित् १ रुक्मः २ रुक्मेषुः ३ पृथुः ४ ज्यामघ ५ श्चेति ज्यामघस्तुअप्रजः तस्यशैब्यास्त्रीआसीत् सएकदाशत्रुभव १७
नात् भोज्यांकन्यांजहार रथस्थांतां दृष्ट्वाशैब्याआह हेकुहककेयंमत्स्थानंरथंस्थापिता इति श्रुत्वाभयात् तवस्नुषा इत्याह सास्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शल ३ श्चेति शंतनोः गंगायांभीष्मः आसीत् येनजामदग्न्योपियुधितोषितः शंतनोः दाशकन्यायां सत्यवत्यां चित्रांगदः विचि
त्रवीर्यश्चजज्ञे तत्रचित्रांगदः तन्नामकगंधर्वेणयुद्धेहतः सत्यवत्यां शंतनुपरिग्रहात्पूर्वमेवपराशरात् हरेः अंशो व्यासोजातः
यतः अहंजातः सः पैलादीन् हित्वामह्यंपुत्राय इदंभागवतंजगौ विचित्रवीर्यः काशिराजसुते भीष्मेण स्वयंवरात् आनीते अंबि
कांबालिके उवाह तयोः आसक्तहृदयः सः यक्ष्मणामृतः अप्रजस्यतस्यभ्रातुः क्षेत्रेमात्रोक्तो व्यासः अंबिकायां धृतराष्ट्रं
अंबालिकायांपांडुं दास्यांविदुरंच अजीजनत् धृतराष्ट्रस्यगांधार्यां दुर्योधनप्रमुखंपुत्रशतंदुःशलाकन्याचजज्ञे वनेमृग
शापात् मैथुनेप्रतिबद्धस्य पांडोः कुंत्यांधर्मानिलेंद्रेभ्यो युधिष्ठिरप्रमुखाः त्रयोमाद्र्यांनासत्यदस्राभ्यांनकुलसहदेवौ द्रौप-
द्यांपंचभ्यः पंचपुत्राः तेपितरः अभवन् तत्रयुधिष्ठिरात् प्रतिविंध्यः भीमात् श्रुतसेनः अर्जुनात् श्रुतकीर्तिः नकुलात् शतानीकः
सहदेवात् श्रुतकर्मा तथा अन्यस्त्रीषुधर्मात्पौरव्यांदेवकः भीमात् हिडिंबायांघटोत्कचः तथाकाल्यांसर्वगतः सहदेवात् विज
यायांसुहोत्रः नकुलात् करेणुमत्यांनिरमित्रः अर्जुनात् उलूप्यांनागकन्यायां इरावान् तथा मणिपूरपतेः सुतायांचित्रांगदायां
पुत्रिकाधर्मेण दत्तायां बभ्रुवाहनोजातः अतः सः अर्जुनपुत्रः सन्नपिमणिपूरपतेः सुतः अर्जुनात् सुभद्रायां तेतातः अभिम
न्युः तस्मात्त्वं द्रौणेः ब्रह्मास्त्रतेजसाक्षीणेषुकुरुषुकृष्णानुभावेन अंतकात् मोचितः तवपुत्राः जनमेजयः १ श्रुतसेनः २ भीमसे
नः ३ उग्रसेनः ४ इति जनमेजयः तक्षकात् त्वांनिधनंगतंश्रुत्वा सर्पसत्रंकरिष्यति ततः भुवंजित्वा कावषेयंतुरसंज्ञंपुरोहितं
कृत्वा अश्वमेधैः यक्ष्यति तस्यपुत्रः शतानीकः सः याज्ञवल्क्यशौनककृपेभ्यः त्रयीपाठपूर्वकंक्रियाज्ञानंआत्मज्ञानंअस्त्रज्ञानं

१ उपरिचरस्यवसोर्वीर्येणमत्स्यगर्भाद्दुत्पन्नादाशी: कैवर्तैः पालिता अतो दाशकन्येतिप्रसिद्धायाम्॰

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चक्रमतः एष्यति तस्यसहस्रानीकः त॰ अश्वमेधकः त॰ असीमकृष्णः त॰ निमिचक्रः एते भाव्याः निमिचक्रः नद्यागजाह्वयेह्रतेसति
कौशांब्यांवत्स्यति त॰ उक्तसंज्ञः त॰ चित्ररथः त॰ कविरथः त॰ वृष्टिमान् त॰ सुषेणः त॰ सुनीथः त॰ नृचक्षुः त॰ सुखीनलः त॰ परिप्लवः
त॰ सुनयः त॰ मेधावी त॰ नृपंजयः त॰ दूर्वः त॰ तिमिः त॰ बृहद्रथः त॰ सुदासः त॰ शतानीकः त॰ दुर्दमनः त॰ बहीनरः त॰ दंडपाणिः त॰
निमिः त॰ क्षेमकः एनंप्राप्यपुरुवंशः संस्थांप्राप्स्यति अथभाव्याः मागधाराजानः तान्तेवदामि बृहद्रथात् पूर्वोक्तान्जरासंधः
त॰ सहदेवः त॰ मार्जारिः त॰ श्रुतश्रवाः त॰ अयुतायुः त॰ निरमित्रः त॰ सुनक्षत्रः त॰ बृहत्सेनः त॰ कर्मजित् त॰ सृंजयः त॰ विप्रः त॰
शुचिः त॰ क्षेमः त॰ सुव्रतः त॰ धर्मसूत्रः त॰ शमः त॰ द्युमत्सेनः त॰ सुमतिः त॰ सुबलः त॰ सुनीथः त॰ सत्यजित् त॰ विश्वजित् त॰
रिपुंजयः भविष्यति एते बार्हद्रथाः भूपालाः सहस्रसंवत्सरंभाव्याः ४८ इतिनवमेद्वाविंशः २२ श्रीशुकउवाच य
यातिपुत्रस्यअनोः पुत्राः ३ सभानरः १ चक्षुः २ परोक्षः ३ इति सभानरात्कालनरः त॰ सृंजयः त॰ जनमेजयः त॰ महामनाः त॰ उ
शीनरः तितिक्षुश्चद्वौपुत्रौ उशीनरस्यपुत्राः ४ शिबिः १ वनः २ शमिः ३ दक्षः ४ इति शिबेः पुत्राः वृषदर्भः १ सुवीरः २ मद्रः ३ कैक
यः ४ इति उशीनरवंशः तितिक्षोः रुशद्रथः त॰ हेमः त॰ सुतपाः त॰ बलिः तत्क्षेत्रेदीर्घतमसः अंगवंगकलिंगाद्याः सुह्मपुंड्रांध्रसं
ज्ञिताः पुत्राः जज्ञिरे एतेस्वनाम्नाषट्देशान्चक्रुः अंगात्खनपानः त॰ दिविरथः त॰ धर्मरथः त॰ चित्ररथः सः अप्रजएवरोमपा
दइतिख्यातः तस्मैदशरथः शांतांस्वकन्यांददौ तांऋष्यशृंगः उवाह यंरामाः ऋष्यर्थनादच्यगीतादिभिः आनिन्युः सः हरिणीसुत
ऋष्यशृंगः मरुत्वतः इष्टिंनिरूप्यचित्ररथायप्रजांअदात् येनदशरथोपिप्रजाः लेभे रोमपादात्चतुरंगः त॰ पृथुलाक्षः तस्यपु
त्राः ३ बृहद्रथः १ बृहत्कर्मा २ बृहद्भानुः ३ इति बृहद्रथात्बृहन्मनाः त॰ जयद्रथः त॰ विजयः त॰ धृतिः त॰ धृतव्रतः त॰ सत्कर्मा त॰

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अधिरथः यः गंगातटेक्रीडन्कुंत्यात्यक्तंमंजूषागतंकानीनंसुतंअकरोत् सः कर्णः त० वृषसेनः द्रुह्योर्वंशंशृणु द्रुह्योः बभ्रुः त० से
तुः त० आरब्धः त० गांधारः त० धर्मः त० धृतः त० दुर्मनाः त० प्रचेताः त० शतपुत्राः म्लेच्छपतयोबभूवुः अथतुर्वसोः वह्निः त० गर्भः
त० भानुमान् त० त्रिभानुः त० करंधमः त० मरुतः सः अपुत्रः सन् पौरवंदुष्यंतंअन्वभूत् सः दुष्यंतः पुनः स्वंपुरुवंशंराज्यकामुकः
सन् भेजे ययातेर्ज्येष्ठपुत्रस्ययदोर्वंशंनरर्षभ वर्णयामिमहापुण्यंसर्वपापहरंनृणां यदोर्वंशंनरः श्रुत्वासर्वपापैः प्रमुच्यते यत्राव
तीर्णोभगवान्परमात्मानराकृतिः यदोः पुत्राःचत्वारः सहस्रजित् १ क्रोष्टा २ नलः ३ रिपुः ४ ज्येष्ठात् शतजित् तस्यपुत्राः ३ महाहयः
१ वेणुहयः २ हैहयः ३ हैहयात् धर्मः त० नेत्रः त० कुंतिः त० सोहंजिः त० महिष्मान् त० भद्रसेनकः त० पुत्रौ २ दुर्मदः धनकश्चेति ध
नकस्यपुत्राः ४ कृतवीर्यः १ कृताग्निः २ कृतवर्मा ३ कृतौजाः ४ कृतवीर्यस्यसहस्रार्जुनः सप्तद्वीपेश्वरः अभवत् सः दत्तात्रेयात्
योगसिद्धिंप्राप तस्यगतिंयज्ञादिभिः अन्येनृपाः नयास्यंति सः पंचाशीतिसहस्राणिसमाः राज्यंचकार तस्यपुत्रसहस्रेषुयुद्धे
पंचउर्वरिताः तेच जयध्वजः १ शूरसेनः २ वृषभः ३ मधुः ४ ऊर्जितः ५ जयध्वजात् तालजंघः तस्यपुत्रशतंतत् और्वतेजसा सगरे
णउपसंहृतं तत्रवीतिहोत्रोज्येष्ठः अथमधोः वृष्णिज्येष्ठंपुत्रशतमासीत् यतः मधोः वृष्णेः यदोश्चहेतोः इदंकुलंतत्संज्ञं यदुपु
त्रस्यक्रोष्टोः वृजिनवान् त० श्वाहिः त० रुशेकुः त० चित्ररथः त० शशबिंदुः त० महाभोजः सः स्वस्यअयुतस्त्रीषुप्रत्येकंलक्षंलक्षं
एवंपुत्राणांदशलक्षसहस्राणिअजनयत् तत्रपृथुश्रवाः पृथुयशाः इत्यादयः षट्मुख्याः पृथुश्रवसः धर्मः त० उशनाः त० रुचकः
त० पुत्राः ५ पुरुजित् १ रुक्मः २ रुक्मेषुः ३ पृथुः ४ ज्यामघ ५ श्चेति ज्यामघस्तुअप्रजः तस्यशैब्यास्त्रीआसीत् सएकदाशत्रुभव
नात् भोज्यांकन्यांजहार रथस्थांतांदृष्ट्वाशैब्याआह हेकुहककेयंमत्स्थानंरथंस्थापिताइतिश्रुत्वाभयात् तवस्नुषाइत्याह सास्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वंशमाह गर्गात्शिनिः तस्माद्गार्ग्यप्रभृतिद्विजाः महावीर्यस्यवंशमाह महावीर्यस्यदुरितक्षयः तस्यत्रय्यारुणिःकविःपु
ष्करारुणिः एतेद्विजत्वंप्राप्ताः अथबृहत्क्षत्रस्यपुत्रःहस्ती येनहस्तिनापुरंकृतं त॰त्रयःअजमीढः द्विमीढःपुरुमीढइति अ
जमीढस्यप्रियमेधादयोद्विजाः अजमीढादेवअन्यःपुत्रःबृहदिषुः त॰बृहद्धनुः त॰बृहत्कायः तस्यजयद्रथः त॰विशदः त॰
सेनजित् त॰पुत्राः ४ रुचिराश्वः १ दृढहनुः २ काश्यः ३ वत्सः ४ रुचिराश्वात्पारः त॰पुत्रौद्वौ पृथुसेनः नीपइति नीपस्यपु
त्रशतंअभूत् सएवनीपः शुककन्यायांकृत्व्यां ब्रह्मदत्तंसुतंप्रासूत सः ब्रह्मदत्तःसरस्वत्यांभार्यायांविष्वक्सेनंपुत्रंअधात् स
एवब्रह्मदत्तः जैगिषव्योपदेशेनयोगतंत्रंचकार विष्वक्सेनात्उदक्स्वनः तस्यभल्लादः एतेबार्हदीषवाः अथद्विमीढात् य
वीनरः त॰कृतिमान् त॰सत्यधृतिः तस्यदृढनेमिः त॰सुपार्श्वः त॰सुमतिः त॰सन्नतिमान् त॰कृती सःहिरण्यनाभात्योगं
प्राप्यप्राच्यसाम्नांषट्संहिताः विभज्यशिष्यान्अध्यापितवान् त॰नीपः त॰उग्रायुधः त॰क्षेम्यः त॰सुवीरः तस्यारिपुंजयः
त॰बहुरथः अथपुरुमीढःअप्रजः अजमीढस्यवंशांतरमाह अजमीढात्नलिन्यांनीलः त॰शांतिः त॰सुशांतिः त॰पुरुजः
त॰अर्कः तस्यभर्म्याश्वः त॰पुत्राःपंच मुद्गलःयवीनरःबृहदिषुःकांपिल्यःसंजयःइमेपंचालसंज्ञकाः आसन् मुद्गलात्ब्रह्म
जातं तद्गोत्रंमुद्गलाख्यंजातं मुद्गलात्मिथुनं तत्रदिवोदासःपुमान् अहल्याकन्या तस्यांगोतमात्शतानंदःजातः त॰सत्यधृतिः
त॰शरद्वान् तस्मादुर्वशीदर्शनात् शरस्तंबेरेतः अपतत् तस्मात् रेतसःमिथुनंजातं तन्मिथुनंदृष्ट्वाशंतनुःमृगयांचरन् कृपयाजग्राह
तत्रपुमान्कृपःकन्याकृपी साद्रोणपत्नीआसीत् ३६ इतिनवमेएकविंशः २१ श्रीशुकउवाच दिवोदासात्मि १५

१ यद्यपिशुकःउत्सर्गेवविमुक्तसंगोनिर्गतस्तथापिविरहातुरंव्यासमनुयांतंदृष्ट्वाछायाशुकंनिर्माययगतवान् तदभिप्रायेणैवगार्हस्थ्यादिव्यवहारः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतः एकस्यक्षेत्रेअन्यस्य बीजादिति द्वाभ्यांजातः अतः तस्याख्ययंपुत्रः एवंउक्तामम तातंआह हे बृहस्पतेत्वंइमंभर यतः द्वाभ्यां
आवाभ्यांअन्यायतोजातः अतोनाहंएकाकिनीभराभि एवमुक्त्वाविवदमानौतौपुत्रंत्यक्त्वायातौ ततोहेतोःअयंभरद्वाजः तंमरु
तःअबिभरुःएवंमरुद्भिःप्राप्तोऽयंभरतान्वयेव्यर्थेसतिदत्तः अतः वितथोजातः ३९ इतिनवमस्कंधेविंशः २० ६९
श्रीशुकउवाच वितथस्यसुतःमन्युः तस्यपुत्राः ५ तेच बृहत्क्षत्रः१ जयः२ महावीर्यः३ नरः४ गर्गः५ इति नरात्संकृतिः
त० गुरुः त० रंतिदेवश्च रंतिदेवस्ययशः इहामुत्रगीयते तस्यदैवात्लब्धंबुभुक्षतः निष्किंचनस्यधीरस्य सकुटुंबस्यसीद
तःलब्धंलब्धंददतः एवंवर्तमानस्यसतःअष्टचत्वारिंशत्दिनानिव्यतीयुः तदा घृतपायससंयावंतोयंचप्रातःप्राप्तम् कृच्छ्र
प्राप्तकुटुंबस्यक्षुत्तृड्भ्यांजातवेपथोः भोक्तुकामस्यतस्यकालेब्राह्मणःअतिथिःआगमत् सःसर्वत्रहरिंपश्यन् तस्मैश्रद्ध
याअन्नंददौ सद्विजःभुक्त्वाययौ अवशिष्टमन्नंकुटुंबायविभज्यभोक्तुकामस्यसतःअन्यःवृषलःअतिथिःआगमत् राजा
तस्मैअन्नंददौ शूद्रेयातेश्वभिरावृतःअतिथिःतंआगात् हेराजन्सगणायक्षुधार्तायमेअन्नंदीयताम् तदाराजातस्मैबहु
मानपुरःसरंश्वभ्यश्चशेषंअन्नंदत्वानमश्चक्रे ततःएकतृप्तिकरंजलंअवशिष्टंततपास्यतःपुल्कसःआगत्यअशुभस्यमेअ
पःदेहीतिअयाचत तस्यतांदीनांवाचंनिशम्यकृपयापीडितः इदंआह अहंईश्वरात्गतिंमोक्षंचनकामये किंतुअखिलदे
हभाजांअंतःस्थितःसन्तेषांआर्तिंकामये येनतेअदुःखाःभवंति इत्यादिप्रभाष्यस्वयंपिपासयाम्रियमाणोपितस्मैजलं
ददौ तदाब्रह्मविष्णुमहेशाःआत्मानंदर्शयांचक्रुः सःतेभ्यःनमस्कृत्यनिःसंगःसन्वासुदेवेभक्त्यानमश्चक्रे एवंईश्वराल
बनंचित्तंकुर्वतःतस्यमायास्वप्नवत्प्रत्यलीयत तत्प्रसंगानुभावेनसर्वेजनाःनारायणपराःअभवन् अथगर्गस्यमन्युसुतस्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्वोभूतेस्वपुरंयातःसाकालेनपुत्रंअसूत कण्वःवनेकुमारस्यजातकादिसंस्कारान्चक्रे सःबालः मृगेंद्रान्बध्वाक्रीडतिस्म शकुं
तलापराक्रमिणं हरेरंशांशसंभवंपुत्रंआदायभर्तुःसमीपंअगमत् राजाभार्यापुत्रौयदानजगृहे तदासर्वेषांशृण्वतांआकाश
वाणीआह माताभस्त्रापितुःपुत्रोयेनजातःसएवसः हेदुष्यंतपुत्रंभरस्व शकुंतलांमावमंस्थाः किंच पुत्रःनरकात्पितरंत्रायते
अस्यत्वंधाता शकुंतलासत्यंआह इत्युक्तेततःभार्यापुत्रौस्वीकृतवान् ततोदुष्यंतेकालेनउपरतेसतिसःभरतःचक्रवर्तीबभूवयस्य
दक्षिणहस्तेचक्रचिह्नंपादयोःकमलचिह्नंसःभरतःएकदासामंतेयंपुरोहितंकृत्वागंगातीरेयमुनातीरेचपंचपंचाशताश्वमेधैःईजेअष्टसप्
ततिमेध्यान्अश्वान्बबंधदौष्यंतेःभरतस्यप्रकृष्टगुणवतिदेशेचितःअग्निःअभूत् यस्मिन्अग्निचयनेसहस्रंब्राह्मणाःभरतेन
दत्ताःगाःप्रत्येकंबद्वंबद्वंविभज्यजगृहुः ततश्चभरतःनृपान्विस्मापयन्सन्त्रयस्त्रिंशच्छतंअश्वान्बध्वादेवानांवैभवंअत्य
गात् ततश्चमष्णारारब्धेकर्मणितीर्थैवाचतुर्दशनियुतानिगजान्अदात् अथभरतःदिग्विजयेअब्रह्मण्यान्नृपान्किरातादी
न्अवधीत् पुराअसुरैःहृतादेवस्त्रियःअसुरान्हत्वादेवेभ्योददौ सप्तविंशतिसहस्रंवत्सरान्राज्यंचचक्रे सःराज्यंदेहंच
मृषेतिविचार्यउपरराम तस्यतिस्रःस्त्रियःआसन् ताःभर्त्राएतेसुतानानुरूपाइत्युक्तेसतिव्यभिचारशंकयाऽस्मान्त्यक्ष्य
तीतिभयात्पुत्रान्जघ्नुः तदावंशेवितथेसतिपुत्रार्थंमरुत्स्तोमेनयागेनयजतःभरतस्यमरुतःभरद्वाजंनामपुत्रंददुः तदु
त्पत्तिमाह गर्भिण्याभ्रातुःउतथ्यस्यपत्न्यांममतायांचौर्येणमैथुनायप्रवृत्तोबृहस्पतिःयदागर्भस्थेननिवारितःतदाक्रुद्धोबृ
हस्पतिःअंधोभवेतिगर्भंशप्त्वाबलात्वीर्यंन्यषिंचत् ततोबृहस्पतेःशापात्गर्भस्थोदीर्घतमाःअंधोबभूव तेनचतद्वीर्यंपार्ष्णि १४
नायोनेःबहिःनिःसारितंभूमौपतितंसःसद्यएवकुमारःअभवत् तत्रपुत्रंत्यक्त्वायांतींममतांबृहस्पतिःआह हेमूढेइमंपुत्रंभर

१ आधारपात्रम्. २ चतुरशीत्यधिकैःत्रयोदशसहस्रैःएकंबद्वं.एवं, १३०८४०००.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

केकोनमन्येत यत्प्रसादात्परंविंदति उत्तमश्चिंतितंकुर्यात् प्रोक्तकारीचमध्यमः अश्रद्धयायःकुर्यात्सःअधमः अकर्तापुरीषसमःइत्यु
क्त्वाजरांजगृहे ययातिरपितद्वयसापितृवत्प्रजाःपालयन्विषयान्बुभुजे अनेकैःक्रतुभिःसर्वदेवमयंहरिंनिष्कामतयाअयजत् एवं
वर्षसहस्राणिसार्वभौमःकदिंद्रियैःविषयान्भुंजानोपिनातृप्यत् ५१ इतिनवमेऽष्टादशः१८ श्रीशुकउवाच सःइ
त्थंस्त्रैणःसन्कामान्आचरन्आत्मनाशंबुद्ध्वानिर्विण्णःसन्प्रियायैएतांगाथांअगायत हेभार्गविमद्विधाचरितांअमुंगाथांशृ
णु कश्चिदेकःबस्तःवनेविचरन्कूपेपतितांअजांददर्श कामीबस्तःतस्याःउद्धरणोपायंअचिंतयत् ततःविषाणाग्रेणकूपतटंउन्द्य
त्यतामुज्जहार साकूपात्उत्तीर्यतमेवपतिंचकमे तयावृतंवीक्ष्यअन्याःअजाःवव्रुःसःअजःसर्वाभिःसहरेमे कूपसंलुग्नाअजा
अन्ययासहरमंतंदृष्ट्वातमुत्सृज्यदुःखितासतीस्वामिनंययौ सोऽपिस्त्रैणःतदनुगतःसन्इडविडाकारंशब्दंकुर्वन्तांप्रसादयि
तुंनाशक्नोत् तत्रकश्चित्अजास्वामीद्विजःलंबंतंतद्वृषणंअच्छिनत् पुनःतंवृषणंयोगवित्अर्थायसंदधे सोपिकूपलब्धया
अजयाबहुकालंरेमे अद्यापिनतुष्यति हेदेवयानि तथाअहंभवत्याःप्रेमयंत्रितःतवमाययामोहितःआत्मानंनजानामि तर्हि
पुनरपिबहवोविषयाःसेव्यंतां ततोमनसिप्रीतेकामोपशांत्यामोहोनिवर्तेत इतिचेत्तर्हिशृणु यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपश
वःस्त्रियःइदंसर्वंकामहतस्यपुंसःमनःप्रीतिंनपूरयति नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवा
भिवर्धतेइति यदातुपुंसःसमदृष्टित्वंतदासर्वाःदिशःसुखमयाःभवंति यातृष्णास्वयंजीर्यतःसतःनजीर्यते तांदुःखप्रदांतृष्णांश
र्मकामःद्रुतंत्यजेत् स्त्रीसन्निधानंतुसर्वथात्याज्यं मात्रास्वस्रादुहित्रावानाविविक्तासनोभवेत् बलवानिंद्रियग्रामोविद्वांसमपि
कर्षति एवंपूर्णवर्षसहस्रंअसकृत्विषयान्सेवतःममतृष्णाविषयेषुपुनर्जायते अतःएतांत्यक्त्वाब्रह्मणिमनआधायअहंनिर्द्वंद्वः

१जरयाभोगासमर्थंअकरोत् २ स्वपुत्र्याःकामोपभोगाय.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निरहंकारश्चसन् मृगैः सहचरिष्यामि ययातिः इतिजायांउक्त्वा पूरवेनदीयंवयः दत्वा स्वांजरांआददे ततः चतुर्दिक्षु द्रुह्यु यदु तुर्व
स्वनून् निवेश्य पूरुं सार्वभौमपदे अभिषिच्य तस्यवशे अग्रजान् संस्थाप्य वनंययौ सः विषयेषुमुक्तसंगः सन् वासुदेवे भक्तिं कुर्वन् भ
गवद्भक्तिं लेभे ततः देवयानीतांगाथांश्रुत्वापरिहासमिव मत्वा राजनिगते सति इदं सर्वं भगवन्मायारचितंज्ञात्वा सर्वत्र संगं त्यक्त्वा
नमनादिभिः कृष्णेमनः संस्थाप्य आत्मनः लिंगंव्यधुनोत् २९ इतिनवमेएकोनविंशः १९ श्रीशुकउवाच पू
रोर्वंशंप्रवक्ष्यामि हेनृप यत्र त्वंजातोऽसि हेभारत यत्र राजर्षयः ब्रह्मवंश्याश्चजज्ञिरे पूरुपुत्रः जन्मेजयः त० प्रचिन्वान् त० प्रवी
रः त० नमस्युः त० चारुपदः त० सुद्युः त० बहुगवः त० संयातिः त० अहंयातिः त० रौद्राश्वः त० घृताच्यांअप्सरसिदशपुत्राबभू
वुः तेच ऋतेयुः १ कुक्षेयुः २ स्थंडिलेयुः ३ कृतेयुः ४ जलेयुः ५ संततेयुः ६ धर्मेयुः ७ सत्येयुः ८ व्रतेयुः ९ वनेयुः १० ऋतेयोः पु
त्रः रंतिभारः तस्यपुत्राः ३ सुमतिः १ ध्रुवः २ अप्रतिरथः ३ अप्रतिरथस्यकण्वः ऋषिः त० मेधातिथिः तस्मात् प्रस्कण्वाद्याः द्वि-
जातयः सुमतेः पुत्रः रैभ्यः त० दुष्यंतः सः कदाचित् मृगयांयातः सन् कण्वाश्रमंगतः तत्रआसीनां स्वप्रभया मंडयंतीं रमामिव
स्त्रियंदृष्ट्वा मुमुहे तद्दर्शनप्रमुदितः कामसंतप्तः तांबभाषे हेकमलपत्राक्षि त्वंकाकस्यासि निर्जनेवने तव किंचिकीर्षितंअ
स्ति त्वांराजन्यतनयामितिनिश्चयेन अहंवेद्मि कुतः पौरवाणांचेतः अधर्मेक्वचिदपिनहिरमते शकुंतलोवाच अहंविश्वा
मित्रात्मजा मेनकायांजाता स्वर्गंगच्छंत्या तया अत्रवनेत्यक्ता कण्वः एतत्सर्वंवेद हेवीर तेकिंकरवाम अत्रास्यतांनः अर्हणंचगृ
ह्यताम् अत्रनीवाराः संति भुज्यताम् रोचतेचेत् उष्यताम् दुष्यंतउवाच हेसुभ्रूः कुशिकान्वयेजातायाः तेइदंयोग्यं राज्ञांक-
न्यास्तु स्वयंसदृशंवरंवृणुते तया ओमित्युक्तेसति राजा गांधर्वविधिना तांउपयेमे तदा अमोघवीर्यः राजर्षिः तस्यांवीर्यंआदधे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

थस्नानेन गत पापः सन् अंशुमानिव रेजे जमदग्निः देहं लब्ध्वा ऋषीणां मंडले राम पूजितः सप्तमः अभवत् रामोपि आगामिनि मन्वंतरे वेद प्रवर्तकेषु सप्तर्षिषु एकतमो भविष्यति अद्यापि सिद्ध गंधर्व चारणैः गीयमान चरितः आस्ते एवं श्रीहरिः भृगुषु अवतीर्य भुवः भारं अहरत् अथ गाधेः महातेजाः विश्वामित्रोभूत् यः तपसा क्षत्रं हित्वा ब्रह्मवर्चसं लेभे यस्य एकशतं पुत्राः आसन् अन्यश्च योवै हरिश्चंद्र मखे देवैः संरक्षितः तं शुनःशेपं विश्वामित्रः पुत्रत्वेन स्वीकृत्य सुतानाह अयं ज्येष्ठत्वे प्रकल्प्यताम् ये ज्येष्ठाः ५० तेन मेनिरे क्रुद्धः मुनिः म्लेच्छा भवत इति तान् अशपत् ततः कनिष्ठान् ५० आह अयं ज्येष्ठः कल्प्यताम् तदा ते ज्येष्ठं चक्रुः तदा विश्वामित्रः पुत्रवंतो भविष्यथ इति तेभ्य आशिषो ददौ एवं कौशिक गोत्रं विश्वामित्र गोत्रं पृथग्विधं कृतं प्रवरांतरं च आपन्नं तथा अन्ये च विश्वामित्रस्य सुताः अष्टकादयः आसन् ३७ इति नवमे षोडशः १६ श्रीशुक उवाच यः पुरूरवसः पुत्रः आयुः तस्य पंच पुत्राः अभवन् नहुषः १ क्षत्रवृद्धः २ रजिः ३ रंभः ४ अनेनाः ५ इति क्षत्रवृद्धस्य सुहोत्रः तस्य पुत्राः ३ काश्यः १ कुशः २ गृत्समदः ३ गृत्समदात् शुनकः तस्य शौनकः अभवत् काश्यात् काशिः त० राष्ट्रः त० दीर्घतमाः त० धन्वंतरिः यः वासुदेवांशः आयुर्वेद प्रवर्तकः त० केतुमान् त० भीमरथः त० दिवोदासः त० द्युमान् स एव प्रतर्दनः शत्रुजित् कृतध्वजः कुवलयाश्व इति नाम चतुष्टयेन उक्तः तस्य अलर्कादयः तत्र अलर्कः षष्टि वर्ष सहस्राणि षष्टि वर्षशतानि च मेदिनीं बुभुजे अलर्कस्य संततिः पुत्रः त० सुनीथः त० सुकेतनः त० धर्मकेतुः तस्य सत्यकेतुः त० धृष्टकेतुः त० सुकुमारः त० वीतिहोत्रः त० भर्गः त० भार्गभूमिः इमे काशयः भूपाः क्षत्रवृद्धान्वयायिनः अथ आयुपुत्रस्य रंभस्य रभसो जातः त० गभीरः त० अक्रियः तत्क्षेत्रे ब्रह्म जज्ञे आयुपुत्रस्य अनेनसः शुद्धो जातः त० शुचिः त० त्रिककुत् त० धर्मसारथिः त० शांतरयः तस्य वंशो न आयुपुत्रस्य रजेः पं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

श्रमंएत्यपित्रेतांदत्वाकृतंकर्मकथयामास तदाजमदग्निःअभाषत भवान्पापंअकार्षीत् सर्वदेवमयंराजानंवृथाअवधीत् वयं
ब्राह्मणाःक्षमयापूज्यतांगताः क्षमिणांभगवान्आशुतुष्यति मूर्धावसिक्तस्यराज्ञःवधः ब्रह्मवधादपिमहान् अतःत्वंअच्युतेचित्तं
निधायतीर्थसंसेवयाअघंजहि ४१ इतिनवमेपंचदशः १५ श्रीशुकउवाच रामःपित्राज्ञयासंवत्सरंती
र्थयात्रांचरित्वाआश्रमंआव्रजत् कदाचित्रेणुकाजलार्थंगंगांगतातत्रअप्सरोभिःक्रीडंतंचित्ररथंदृष्ट्वाकिंचित्गंधर्वेस्पृहावती
सतीहोमवेलांनसस्मार ततःकालात्ययंज्ञात्वामुनेःशापशंकितासतीतं आगत्यकलशंअग्रेनिधायकृतांजलिःतस्थौ तदामुनिःत
स्याःमानसंव्यभिचारंज्ञात्वाकुपितःसन्आह हेपुत्रकाःपापांएनांघ्नत एवमुक्तास्तेवधंनचक्रुः तदारामःमुनेःप्रभावज्ञःपित्रासं
चोदितःसन्मात्रासहभ्रातॄन्अवधीत् तदाप्रसन्नःजमदग्निःवरेणच्छंदयामास रामोऽपिनिहतानांजीवितंअस्मृतिंचवव्रे त
दातेनिद्रापाये इवकुशलिनःउत्तस्थुः रामःपितुःतपोवीर्यंविद्वान्सुहृद्वधंचक्रे अथयेअर्जुनस्यदशसहस्रंपुत्राःतेपितुर्वधंस्म
रंतःशर्मनलेभिरे एकदातेआश्रमतोरामेवनंगतेसतिवैरंसाधयंतःसंतःआश्रमंएत्यहोमशालायांसमाधिस्थंमुनिंदृष्ट्वाजघ्नुः
तदाराममात्रायाच्यमानाअपिशिरउत्कृत्यनिन्युः तदाशोकार्तारेणुकारामरामेतिचुक्रोश रामःतच्छ्रुत्वा आश्रमंएत्यपितरंहतं
ददृशे तदाशोकमोहितःरामःकिंचिद्विलप्यपितुर्देहंभ्रातृषुनिधायपरशुंगृहीत्वाक्षत्रांतायमनोदधे ततःमाहिष्मतींपुरींगत्वा
तेषांशीर्षभिःमहागिरिंचक्रेतद्रक्तेनघोरांनदींचचक्रे पितृवधंहेतुंकृत्वाएकविंशतिवारंनिःक्षत्रांपृथ्वींकृत्वास्यमंतपंचकंशो
णितोदान्नवह्रदान्चक्रे शिरःआदायपितुःकायेनिधायसर्वदेवमयंआत्मानंमखैःअयजत् तदाहोत्रेप्राचींददौ ब्रह्मणेद
क्षिणाम् अध्वर्यवेप्रतीचीम् उद्गात्रेउत्तराम् अन्येभ्योविदिशः कश्यपायमध्यमाम् उपद्रष्ट्रेआर्यावर्तंददौ ततःसरस्वत्याअवभृ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भविष्यंति श्रीशुकउवाच राजातांअंतर्वत्नींज्ञात्वापुरंययौ पुनःअब्दांतेकुरुक्षेत्रंगत्वा तयासहएकरात्रंरेमे उर्वशीतं
प्राह त्वंगंधर्वान्उपधावते मांतुभ्यंदास्यंति सःतथाचक्रे गंधर्वाः तस्मैअग्निस्थालींददुः सःतांउर्वशींमत्वा वनेविचरन्पश्चात्
अग्निस्थाली इत्यबुध्यत ततःतांस्थालींवनेन्यस्यगृहंगतः ततःत्रेतायांसंप्रवृत्तायांतन्मनसिकर्मबोधकंवेदत्रयंप्रादुरभूत् पु
नःराजास्थालीस्थानंगत्वा तत्रशमीगर्भंअश्वत्थंदृष्ट्वा तेनद्वेअरणीकृत्वा उर्वशीलोककाम्ययाममंथ तस्मादग्निःउत्पन्नःसःरा
ज्ञा पुत्रत्वेनकल्पितः ततःउर्वशीलोकंइच्छन्तेनअग्निनाहरिंअयजत् आदौकृतयुगेप्रणवःएकएववेदः देवःनारायणःएकए
व अग्निश्चलौकिकःएकएव वर्णश्चहंसोनाम एकएव आसीत् हेनृप त्रेतामुखेपुरूरवसएववेदत्रयीआसीत् राजाअग्नि
नाप्रजयागांधर्वलोकंप्राप ४९ इतिनवमेचतुर्दशः १४ श्रीशुकउवाच ऐलस्यउर्वशीगर्भात्षट्पु
त्रा आसन् आयुः १ श्रुतायुः २ सत्यायुः ३ रयः ४ विजयः ५ जयः ६ तत्रश्रुतायोःवसुमान्पुत्रः सत्यायोःश्रुतंजयः रयस्यएकस
ञः जयस्यअमितः विजयस्यभीमः ततःकांचनः ततःहोत्रकः तस्यजह्नुः यःगंगांगंडूषीकृत्यअपिबत् त० पूरुः त० बलाकः
त० अजकः त० कुशः त० पुत्राः ४ कुशांबुः १ मूर्तरयः २ वसुः ३ कुशनाभः ४ इति कुशांबोःगाधिः तस्यसत्यवतीकन्या अभू
त् तां ऋचीकः अयाचत गाधिःविसदृशंवरंमत्वा भार्गवंऋचीकंअब्रवीत् हेऋषे एकतःश्यामकर्णानां हयानांसहस्रंशुल्कं
दीयताम् इदमपिमेकन्यायाःपर्याप्तंन एवमुक्तःऋषिःतन्मतंज्ञात्वा वरुणात्अश्वान्आनीय गाधयेदत्वा सत्यवतीमुपयेमे
ऋचीकःपत्न्याश्वश्र्वाचअपत्यकामनयाप्रार्थितःसन्उभयमंत्रैः चरुंश्रपयित्वा स्नातुंगतः यावत्स्नात्वासःनागतः तावत् १०
सत्यवतीमात्रास्वचरुंयाचितासती श्रेष्ठंमत्वा तयायच्छन्मात्रेमातुरदत्स्वयम् मुनिःतद्विज्ञायपत्नीमाह तवपुत्रःदंडधरोभ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विष्यति तवभ्राता ब्रह्मवित्तमः भवेत् ततः एवंमाभूदिति सत्यवत्या प्रार्थितः ऋषिः आह एवंचेत्तर्हि पौत्रोघोरोभविष्यति त
तः ऋचीकात् जमदग्निः अभूत् सत्यवती कौशिकी नाम नदी अभूत् जमदग्निः रेणोः सुतां रेणुकांउवाह तस्यांवसुमदाद
यः पुत्रा अभवन् तेषां कनीयान् वासुदेवांशः रामः जज्ञे यः एकविंशति वारंमहीं निःक्षत्रियांचक्रे किंच क्षत्रेणफल्गुन्यपि
अंहसिकृतेदुष्टक्षत्रंनाशयामास राजोवाच राजन्यैः तस्य अंहः किंकृतं येनक्षत्रियाणांकुलंनष्टं श्रीशुकउवा
च हेनृपहेहयानामधिपः अर्जुनः दत्तात्रेयंआराध्यबाहूनांसहस्रंशत्रुषुदुर्धर्षत्वंयोगेश्वरत्वंअणिमाद्यैश्वर्यंचलेभे सः अव्याह
तगतिः चचार यदासः स्त्रीभिः सहरेवांभसिक्रीडन् सन् भुजैः नदींरुरोधतदारावणोपिदिग्विजयंकृत्वा तत्तीरे अर्चांकुर्वन्
जलैः प्लावितंस्वशिबिरं आलक्ष्य तद्वीर्यंनसेहे ततः क्रीडंतंतमभिभवितुंप्रवृत्तः तदातेनस्त्रीणांसमक्षंरावणो धृतो माहिष्म
त्यांकपिवत् निरुद्धः पुनः अवज्ञयामुक्तः अथएकदा अर्जुनः मृगयांविचरन् जमदग्नेः आश्रमं अगमत् जमदग्निः कामधे-
न्वाससैन्यस्यतस्य आतिथ्यंचक्रे राजा आत्मैश्वर्यादधिकंकामधेनोः सामर्थ्यंदृष्ट्वा तदर्हणंनाद्रियत यतः धेन्वांसाभिला
षः ततः अर्जुनेनचोदिताः दूताः सवत्सांक्रंदंतींधेनुंबलात् माहिष्मतींनिन्युः अथराजनिगतेसतिरामः आश्रमं एत्यतस्यत
त् दौरात्म्यंश्रुत्वा अहिरिवचुक्रोध ततः घोरंपरशुंसतूणंचापंचर्मंच आदाय अन्वधावत् राजा आपतंतंरामंवीक्ष्य सप्तदशअ
क्षौहिणीः सेनाः अचोदयत् ताः भगवान् रामः एकएव असूदयत् अर्जुनः स्वसैन्यंहतंदृष्ट्वा स्वयंपंचशतेषु धनुष्षु बाणान्यु
गपत्संदधे तदारामः इषुभिः तानिधनूंषिचिच्छेद पुनः अर्जुनः स्वहस्तैः मृधे अचलान् वृक्षांश्च उत्क्षिप्यवेगेनरामंअधावत त
तोरामः कुठारेणतद्भुजान् शिरश्चचिच्छेद सहस्रार्जुनेमृतेसति अयुतंतत्पुत्राः भयात् दुद्रुवुः रामः सवत्सांधेनुंगृहीत्वा आ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चशतंपुत्राः बभूवुः यः रजिः देवैः प्रार्थितः दैत्यान् हत्वा महेंद्राय दिवं ददौ इंद्रः तस्मैपुनः दिवं दत्वा तं नत्वा तच्चरणौ धृत्वा प्रल्हादाद्यरि
शंकितः आत्मानमपि अर्पयामास पितर्युपरतेसतिपुत्राः याचमानाय इंद्राय स्वर्गं न ददुः तदा गुरुणाभिचारविधानेन अग्नौहूय
मानेसति इंद्रः रजेः पुत्रानवधीत् नकश्चिदवशिष्टः सुहोत्रपुत्रस्य कुशस्य प्रतिः पुत्रः त० संजयः त० जयः त० धृतः त० हर्यवनः
त० सहदेवः त० अहीनः त० जयसेनः त० संकृतिः त० जयः त० क्षत्रधर्माइति अथनहुषवंशं शृणु १८ इतिनवमेसप्त
दशः १७ श्रीशुकउवाच यतिः ययातिः संयातिः आयतिः वियतिः कृतिः इतिषट् नहुषपुत्राबभूवुः यतिः पित्रादत्तं
राज्यं नैच्छत् यतिः तत्परिणामवित् नहुषेपितरि इंद्राण्याधर्षणात् द्विजैः स्थानाद्भ्रंशिते अजगरत्वंप्रापितेसति पश्चात् यया
तिः नृपः अभवत् सः चतुर्दिक्षु कनिष्ठभ्रातॄन् आदिशत् ततः काव्यस्य वृषपर्वणश्च कन्याभ्यां कृतदारः सन् उर्वीं जुगोप
राजोवाच ब्रह्मर्षिर्भगवान् काव्यः ययातिस्तु क्षत्रियः. एवंसति अनयोः प्रतिलोमको विवाहः कथं तत्कथ्यताम् श्रीशुक
उवाच एकदा दानवेंद्रस्य शर्मिष्ठानामकन्या सहस्रसखीभिः युता देवयान्या सह पुरोद्याने विजहार ताः तीरे दुकूलानि वि
न्यस्य जलाशये विजह्रुः तदा देव्या सह वृषस्थितं व्रजंतं शिवं वीक्ष्य व्रीडिताः सत्यः सरस उत्तीर्य वासांसि पर्यधुः तदा अजा
नती शर्मिष्ठा गुरुपुत्र्याः वासः स्वीयं मत्वा पर्यधात् तदा कुपिता देवयानी इदं अब्रवीत् अहो अस्याः दास्याः अयोग्यं कर्म निरी
क्ष्यताम् अस्मद्धार्यं धृतवती शुनीव हविरध्वरे अहो वयं ब्राह्मणाः परमात्मनः मुखम् यान् देवाः हरिरपि स्तुवते तत्रापि मत्पितुः
शिष्यस्य त्वं कन्या शूद्रः वेदमिव असती त्वं अस्मद्धार्यं कथं धृतवती एवं शपंतीं गुरुपुत्रीं क्रुद्धा शर्मिष्ठा अभाषत हे भिक्षुकि आ १२
त्मवृत्तं अज्ञात्वा किं बहु कत्थसे अस्माकं गृहान् किं न प्रतीक्षसे बलिभुजो यथा एवंविधैः दुर्वाक्यैः गुरुपुत्रीं विनिंद्य वासः आदा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

राजकेनृणांभयंमत्वानिमेर्देहंममंथुः तदाकुमारःसमजायत सएवजन्मनाजनकः अभूत् विदेहजः अतःवैदेहोऽभूत् मथना
ज्जातःअतःमिथिलःअभूत् येनमिथिलानिर्मिता विदेहात्उदावसुः तस्यनंदिवर्धनः तस्यसुकेतुः तस्यदेवरातः तस्यबृहद्र
थःतस्यमहावीर्यः तस्यसुधृतिः त० धृष्टकेतुः त० हर्यश्वः त० मरुः त० प्रदीपकः त० कृतिरथः त० देवमीढः त० विश्रुतः त० महा
धृतिः त० कृतिरातः त० महारोमा त० स्वर्णरोमा त० ह्रस्वरोमा त० सीरध्वजः तस्ययज्ञार्थमहींकर्षतः सतः लांगलाग्रात्सी
ताजाता अतएवसीरध्वजइतितस्यनाम तस्मात्कुशध्वजः त० धर्मध्वजः तस्यद्वौपुत्रौ कृतध्वजमितध्वजौ कृतध्वजात्
केशिध्वजः मितध्वजात्शांडिक्यः केशिध्वजस्यभानुमान् त० शतद्युम्नः त० शुचिः त० सनद्वाजः त० ऊर्ध्वकेतुः त० अजः त०
पुरंजित् त० अरिष्टनेमिः त० श्रुतायुः त० सुपार्श्वकः त० चित्ररथः त० क्षेमधिः त० समरथः त० सत्यरथः त० उपगुरुः त० उपगुप्तः
त० वस्वनंतः त० युयुधानः त० सुभाषणः त० श्रुतः त० जयः तस्मात्विजयः त० ऋतः त० शुनकः त० वीतिहव्यः त० धृतिः त० ब
हुलाश्वः त० कृतिः त० महावशी हेराजन्एतेमैथिलाः योगेश्वरप्रसादेनगृहेष्वपिद्वंद्वैर्मुक्ताआसन् २७ इतिनव
मेत्रयोदशः १३ श्रीशुकउवाच हेराजन्सोमस्यपावनःवंशःश्रूयताम् यस्मिन्ऐलादयःभूपाःकीर्त्यंते आ
दौनारायणस्यनाभिपद्मात्ब्रह्माआसीत् तस्मात्अत्रिः तस्यदृग्भ्यः (आनंदाश्रुभ्यः) सोमःअभवत् सः विप्रौषध्युडुगणा
नांब्रह्मणा पतिःकल्पितः सः सोमः भुवनत्रयंजित्वाराजसूयेनअयजत सः बृहस्पतेःभार्यांतारांदर्पात्अहरत् यदादेवगुरुणा
याचितश्चंद्रःतांनअदात्तदातत्कृतंदेवदैत्यविग्रहोजज्ञे ततः बृहस्पतेःद्वेषात्दैत्यैःसहशुक्रःचंद्रसहायःअभूत् सर्वभू
तगणावृतःहरःदेवैःसहितःइंद्रश्चगुरुंअन्वयात् तस्मिन्युद्धेदेवदैत्यनाशःअभूत् अंगिरसाप्रार्थितोब्रह्मासोमंनिर्भर्त्स्य

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्राप त० पुष्यः त० ध्रुवसंधिः त० सुदर्शनः त० अग्निवर्णः त० शीघ्रः त० मरुः यः योगसिद्धः सन् कलापग्रामंस्थित्वा कलेरंतेनष्टं
सूर्यवंशं पुनर्भावयिष्यति त० प्रसुश्रुतः तस्यसंधिः त० अमर्षणः त० महस्वान् त० विश्वसाह्वः त० प्रसेनजित् त० तक्षकः त० बृहद्ब
लः एतेइक्ष्वाकुभूपालाः अतीताः अनागतान्शृणु त० बृहद्रणः त० उरुक्रियः त० वत्सवृद्धः त० प्रतिव्योमः त० भानुः त० दिवाकः
त० सहदेवः त० बृहदश्वः तस्य भानुमान् त० प्रतीकाश्वः त० सुप्रतीकः त० मरुदेवः त० सुनक्षत्रः त० पुष्करः त० अंतरिक्षः
त० सुतपाः त० अमित्रजित् त० बृहद्राजः त० बर्हिः त० कृतंजयः त० रणंजयः त० संजयः त० शाक्यः त० शुद्धोदः त० लांगलः
त० प्रसेनजित् त० क्षुद्रकः त० रणकः त० सुरथः त० सुमित्रः इक्ष्वाकूणामयंवंशः सुमित्रांतोभविष्यति यतस्तंप्राप्यराजा
नंसंस्थांप्राप्स्यतिवैकलौ १५ इतिनवमेद्वादशः १२ श्रीशुकउवाच इक्ष्वाकुपुत्रोनिमिः सत्रंआरभ्य
वसिष्ठंऋत्विजंवव्रे तदावसिष्ठःआह अहंशक्रेणप्राक्वृतोऽस्मि अतः तंक्रतुंकृत्वाआगमिष्ये तावत्मांप्रतीक्षस्व इत्युक्त्वा
इंद्रस्यमखंअकरोत् निमिः इदंअनित्यंशरीरंज्ञात्वाअपरैः ऋत्विग्भिः यावत्गुरुर्नागतः तावत्सत्रंआरभत वसिष्ठः इंद्रम
खंनिर्वर्त्यआगतः सन्शिष्यस्यअन्यायंदृष्ट्वानिमेर्देहः पततुइतिअशपत् तदानिमिः लोभात्धर्मंअजानतः तवापिदेहःपत
तुइतिगुरवेअशपत् इत्युक्त्वास्वदेहंउत्ससर्ज ततः उर्वशीदर्शनात्मित्रावरुणयोः स्कन्नंरेतः ताभ्यांकुंभेनिक्षिप्तं तस्मात्व
सिष्ठोजज्ञे मुनयः गंधद्रव्यैर्निमेर्देहंसंस्थाप्यसत्रंसमाप्यप्राप्तान्देवान्प्रतिराज्ञः अयंदेहः जीवतुइत्यूचुः देवैः तथेत्युक्तेस
तिनिमिः जीवन्सन्प्राह मेदेहबंधनंमाभूत् यतः वियोगभयकातराः मुनयः यस्ययोगंनवांछंति देवाऊचुः विदेहः देहिनां
नेत्रेषुवसतु एवंसतियुष्माभिः प्रार्थितंजीवितंअस्यभवेत् देहबंधश्चन ततः उन्मेषनिमेषाभ्यांलक्षितः अवर्तत ऋषयः अ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जिज्ञासुः रामः रात्र्यां गूढः चरन् कस्यचिद्भार्यां उद्दिश्य वाचं अशृणोत् नाहं बिभर्मि त्वां दुष्टामसतीं परवेश्मगाम् स्त्रीलोभी बि
भृयात्सीतां रामो नाहं भजे पुनः इति लोकापवादाद्भीतेन रामेण त्यक्ता सीता अंतर्वत्नी सती वाल्मीकेः आश्रमं कालेन प्राप्ता का
ले प्राप्ते कुशलवौ सुषुवे तयोः जातकर्माद्याः क्रियाः मुनिश्चक्रे अगदः चित्रकेतुश्च लक्ष्मणपुत्रौ तक्षपुष्कलौ भरतपुत्रौ सुबा
हुशतसेनौ शत्रुघ्नपुत्रौ भरतः दिग्विजये कोटिशः गंधर्वान् जघ्ने शत्रुघ्नः मधोः पुत्रं लवणासुरं हत्वा मधुवने मथुरां नाम पुरीं चक्रे
सीता मुनौ पुत्रौ संस्थाप्य रामचरणौ ध्यायंती विवरं प्रविवेश रामः तद्गुणान् स्मरन् ततऊर्ध्वं ब्रह्मचर्यं धारयन् १३सहस्रवर्षाणि अ
ग्निहोत्रं अजुहोत् ततः भक्तानां हृदि स्वपादपल्लवं विन्यस्य निजं धाम प्रत्यगात् यैः संस्पृष्टोभिदृष्टो वा संविष्टोनुगतोपि वा को
सलास्ते ययुः स्थानं यत्र गच्छंति योगिनः हे राजन् पुरुषः रामचरितं शृण्वन् कर्मबंधाद्विमुच्यते राजोवाच हे शुक सः
रामः स्वयं भ्रातॄन् प्रति वा कथं अवर्तत तथा तस्मिन् रामे ते भ्रातरः प्रजाश्च कथं अवर्तंत तद्वद श्रीशुक उवाच रामः
भ्रातॄन् दिग्विजये आदिशत् ततः पुरीमैक्षत कथंभूतां ताम् गंधोदकादिभिः सिक्तमार्गां पताकादिभिर्मंडिताम् पूगरंभा
दिभिः शोभिताम् ततः तं रामं पौराः उपेयुः आशिषो ददुः हे देव पृथ्वीं पाहि ततः प्रजाः चिरागतं पतिं वीक्ष्य हर्म्याणि आ
रुह्य कुसुमैः अवाकिरन् अथ अनेकोपस्करैर्युक्तं स्वगृहं प्रविष्टः रामः प्रियया सीतया सह रेमे किंच यथाकालं बहून् वर्ष
पूगान् कामान् बुभुजे ३६ इति नवमे एकादशः ११ श्रीशुक उवाच कुशस्य पुत्रः अतिथिः त०
निषधः त० नभः त० पुंडरीकः त० क्षेमधन्वा त० देवानीकः त० अनीहः त० पारियात्रः त० बलः त० स्थलः त० अर्कसंभूतः
त० वज्रनाभः त० खगणः त० विधृतिः त० हिरण्यनाभः सः जैमिनेः शिष्यो योगाचार्योभूत् यतः याज्ञवल्क्यः अध्यात्मयोगं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.न. तिगृणंतितंस्वंभावंआश्रितः ४९ इतिनवमेनवमः ९ श्रीशुकउवाच खट्वांगाद्दीर्घबाहुःतस्यरघुःतस्यअ चू.
७ जः तस्यदशरथः तस्यदेवैःप्रार्थितोहरिःरामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नसंज्ञयाचतुर्धापुत्रत्वंअगात् तस्यचरितंऋषिभिर्वर्णितंत्वया
श्रुतम् यःश्रीरामःगुर्वर्थेराज्यंत्यक्त्वावनंविवेश तत्रशूर्पणख्याःवैरूप्यकरणात्सीतारावणेनहृता तेनक्रुद्धःसःसमुद्रंगत्वासे
तुंबबंध ततःरावणादीन्अवधीत्एवंभूतईश्वरःनःअवतु किंच यःगच्छन्पथिताटकांहत्वाविश्वामित्राध्वरेमारीचादीन्अ
वधीत् यःजनकगृहेशैवंधनुःभंक्त्वासीतांजित्वापथिपरशुरामदर्पंअपानयत् ततःनगरंएत्यपितुराज्ञयासीतालक्ष्मणसहितःव
नंययौ शूर्पणखायारूपविकारमनयत् ततःखरत्रिशिरादिचतुर्दशसहस्रराक्षसान्हत्वादंडकारण्येउवास ततःमृगवपुषं
मारीचंजघ्ने तदारामस्यासमक्षंरावणेनसीताहृता सततःशोचन्सन्सलक्ष्मणःवनेचचार तत्रजटायुषंपुत्रवत्दग्ध्वास्वग्रह-
णायप्रसारितबाहुंकबंधंहत्वाकपिभिःसख्यंविधायवालिनिहतेसतितैःसीतागतिंज्ञात्वासमुद्रतीरंअगात् तत्रत्रिरात्रोपवा
सेनप्रतीक्षितोऽपिसिंधुर्यदानोपस्थितःतदायस्यसरोषकटाक्षपातेनभीतःसिंधुःअर्हणंपरिगृह्यपादारविंदंउपगम्यइदंउ
वाच हेभूमन्वयंजडधियःत्वांनविदामइत्यादि हेरामत्वंजलंआक्रम्यकामंयाहि तथारावणंजहि पत्नींप्राप्नुहि हेवीरइदं
जलंतेप्रतिबंधकंनतथापियशोविस्तारायसेतुंबध्नीहि ततोरामःउदधौसेतुंबध्वाबिभीषणदृशाबुद्ध्वालंकांविवेश सालंकावानरेंद्रसै
न्यैःघूर्णाबभूव तद्दृष्ट्वारावणःनिकुंभकुंभधूम्राक्षादीन्इंद्रजितंकुंभकर्णंचप्राहिणोत् तान्रामदूतावानराःगिरिगदेषुभिर्जघ्नुःत
तोरुष्टःरावणःपुष्पकंविमानआरुह्यरामंअभ्यधावत् ततोरामःतंबहुधाक्षिपन्धनुषिसंधितंबाणमुत्सृज्यतेनतद्हृद- ७
यंबिभेद सःदशमुखैःअसृक्वमन्न्यपतत् ततोमंदोदर्याद्याःस्त्रियःरुदंत्यःतत्रएत्यस्वपतिंआलिंग्यरुरुदुःऊचुश्च हेरा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वण वयंहताःस्म त्वद्विहीनालंकाकंशरणंयायात् भवान्कामवशंगतःसीतायास्तेजोनुभावंनवेद् येनइमांदशांप्राप्तःएषालं काविधवाकृतावयंच इत्यादिविलापंचक्रुः श्रीशुकउवाच रामाज्ञयाबिभीषणःस्वानांऔर्ध्वदेहिकंचक्रे ततःरामःसीतां गृहीत्वायानंआरुरुहे रामःबिभीषणायरक्षोगणेशतांकल्पांतंआयुश्चदत्वास्वपुरींययौ तदागोमूत्रपक्वयवान्नभोजनंजटिलं वल्कलांबरंभरतंश्रुत्वाअतप्यत् भरतःप्राप्तंरामंश्रुत्वापादुकेशिरसिधृत्वापौरामात्यपुरोहितैःब्राह्मणैःसहराजचिह्नान्युपा दायरामंएत्यपादुकेपुरतःन्यस्यप्रेम्णापादयोःन्यपतत् रामःतंचिरंआश्लिष्यनेत्रोदकैःस्नापयामास विप्रेभ्यःनमश्चक्रे चिरा गतंरामंवीक्ष्यजनाःमाल्यैःकिरंतःननृतुःभरतःपादुकेअगृह्णात् बिभीषणःचामरं सुग्रीवःव्यजनम् मारुतिःश्वेतछत्रम् शत्रुघ्नःधनुर्निषंगान् सीतातीर्थकमंडलुम् अंगदःखड्गम् जांबवान्चर्म एवंविधःरामःबंदिभिःस्तूयमानःपुष्पकस्थःग्रहैः श्चंद्रइवरेजे ततःस्वपुरंप्रविश्यगुरुंस्वमातॄःननाम मातरःतंअंकेआरोप्यबाष्पौघैःसिंचंत्यःशुचःजहुः बसिष्ठःरामंसिंहास नेअभ्यषिंचत् रामःपितृवत्प्रजाःजुगोप प्रजाःतंपितरंमेनिरे कालःकृतसमःअभवत् रामेराज्ञिसतिसर्ववनादयःकाम दुघाःआसन् यत्रआध्याद्योनसंति स्वयंगृहधर्मलोकान्शिक्षयन्आचरत् भावज्ञासीताप्रेमादिभिर्भर्तुर्मनःअहरत् ५५

इतिनवमेदशमः १० श्रीशुकउवाच भगवान्रामःमखैःसर्वदेवमयंआत्मानंईजे यत्रयज्ञेहोत्रेप्रा चींदिशंददौ ब्रह्मणेदक्षिणां अध्वर्यवेप्रतीचीम् सामगायउदीचीम् शेषांसर्वांआचार्याय इदंसर्वंब्राह्मणएवअर्हतीति मन्यमानःवासोभ्यांअवशेषितःतथासीताऽपिसौभाग्यद्रव्यावशेषिताआसीत् तेऋत्विजःरामस्यवात्सल्यंवीक्ष्यप्रीताः संतःतस्मैसर्वंदत्वाऊचुःहेभगवन्त्वयाकिंनुनदत्तम् त्वंनःअंतर्हृदयंप्रविश्यतमःहंसि तस्मैतुभ्यंनमःकदाचित्लोकवृत्तं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नित्ये वसिष्ठः तत्परिवेक्ष्यमाणं अभक्ष्यं नृमांसं विलोक्य क्रुद्धः सन् राजानं रक्षो भविष्यसीति अशापत् अग्रे रक्षः कृतं तद्बुद्ध्वा दित्वा
द्वादशवार्षिकं शापं चक्रे ततः राजा गुरुं शप्तुं अंजलौ अपः गृहीत्वा उद्यतः तदा तत्पत्न्या मदयंत्या निवारितः ततः ताः तीक्ष्णाः अपः स
र्वं जीवमयं पश्यन् स्वपादयोः जहौ ततः राक्षसंभावं आपन्नः पादे कल्माषतां गतः सः एकदा वने मैथुनासक्तौ वनौकसौ दंपती दृष्ट्वा
क्षुधार्तः सन् तत्र स्थं विप्रं जगृहे तदा तत्पत्नी उवाच भवान् राक्षसो न किंतु इक्ष्वाकूणां वंशजोऽसि मदयंत्याः पतिस्त्वं अधर्मं कर्तुं ना
र्हसि अपत्यकामायाः मे अपूर्णरतिं पतिं देहि अयं ब्रह्मवेत्ता यद्येनं भक्षयसि तर्हि मां पूर्वं खाद एवं अनाथवत् विलपंत्याः सत्याः
शापमोहितः सौदासः तं अखादत् सा स्त्री राक्षसेन भक्षितं पतिं वीक्ष्य कुपिता सती आह हे पाप कामार्तायाः मे पतिः यतस्त्वया भ
क्षितः तस्मात् स्त्रीसंगात्त्वं मरिष्यसि एवं सौदासं शप्त्वा भर्तुः गतिं गता ततः राजा द्वादशाब्दांते विशापः सन् मैथुनाय उद्यतः तदा ब्रा
ह्मणीशापं विज्ञाय महिष्या निवारितः ततऊर्ध्वं स्त्रीसुखं तत्याज तेन कर्मणा सः अप्रजोऽभूत् ततस्तेनानुज्ञातो वसिष्ठो मदयंत्यां
गर्भं अधात् सा सप्तवर्षाणि गर्भं दधार ततः वसिष्ठेन अश्मना उदरं भित्त्वा निष्कासितः तेन अश्मकः कथ्यते त० मूलकः यः स्त्री
भिः स्ववेषं दत्वा परशुरामाद्रक्षितः अतो नारीकवच इति तथा निःक्षत्रे सति क्षत्रवंशस्य मूलं अभवत् अतो मूलक इति च उक्तः त० दश
रथः त० ऐडविडः त० विश्वसहः त० खट्वांगः चक्रवर्ती अभवत् यः देवैः अर्थितः दैत्यान् अवधीत् प्रसन्नैर्देवैर्वरं वृणीष्वेत्युक्ते प्रथ
मं तावत् आयुः कथ्यतामित्याह ततो देवैः उक्तं मुहूर्तमात्रं आयुर्ज्ञात्वा विमानेन स्वपुरं एत्य परमेश्वरे मनः संदधे एतद्दर्शयति मम ब्र
ह्मकुलात् प्राणात्मजादयो न वल्लभाः मे मतिः बाल्येऽपि अधर्मे न रमते विष्णोरन्यत् वस्तु न पश्यामि महांदेवैः वरो दत्तः तं अहं न वृणे
ये देवास्ते पि स्वहृत्स्थं आत्मानं न पश्यंति अतः अहं गुणेषु संगं हित्वा तमेव प्रपद्ये इति बुद्ध्या व्यवसितः अज्ञानं हित्वा यं वासुदेव इ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्यति तंज्ञानघनंसनंदनादिमुनिभिर्विभाव्यंत्वांअहंमूढः कथंपरिभावयामि हेप्रशांत तस्मात्ज्ञानोपदेशायगृहीतदेहंत्वांनमामइ
त्यादि तदाप्रसन्नःकपिलःउवाच हेवत्सतेपितामहपशुःअयंअश्वःनीयताम् इमेतवपितरोदग्धाःगंगांभःअर्हंतिनेतरत् इति
श्रुत्वातंपरिक्रम्यशिरसानमस्कृत्यहयंआनयत् सगरःतेनक्रतुशेषंसमापयत् ततःअंशुमतिराज्यंन्यस्यमुक्तबंधनःराजाऔर्वोप
दिष्टमार्गेणअनुत्तमांगतिंलेभे ३१ इतिनवमेअष्टमः ८ श्रीशुकउवाच अंशुमान्गंगानयनकाम्ययातपस्तेपे
सःकालेनमृतः तत्सुतःदिलीपः तद्वत्तपस्तेपेसोऽपिमृतः भगीरथस्तस्यपुत्रस्तेपेससुमहत्तपः तंप्रतिगंगाआत्मानंदर्शयामास हेभ
गीरथतेअहंवरदाऽस्मि एवंगंगयाउक्तः राजापूर्वजोद्धरणरूपंस्वाभिप्रायंतस्यैशशंस तत्श्रुत्वागंगाआह गगनात्महीतलेपतं-
त्याःममवेगंकोपिधारयिष्यति अन्यथारसातलंयास्ये किंच नराःमयिअघंमृजंतितत्कुत्रविसृजामि हेराजन् तत्रउपायोविचिंत्य
ताम् भगीरथउवाच साधवःतेअघंहरिष्यंतिरुद्रःतेवेगंधारयिष्यति इत्युक्त्वासः तपसाशिवंअतोषयत् ततःप्रसन्नःशिवःगं
गांदधार भगीरथःयत्रपितृणांदेहाःभस्मीभूताः तत्रगंगांनिन्ये वायुवेगेनरथेनप्रयांतंअनुधावंती देशान्पुनंती सगरात्मजान्अ
सिंचत् यस्याःजलस्पर्शमात्रेणब्रह्मदंडहताअपिसगरात्मजाःदिवंजग्मुः येतुश्रद्धयागंगांसेवंतेतेस्वर्गंगच्छंतीतिकिंवक्तव्यम्
भगीरथात्श्रुतः त० नाभः त० अपरः त० सिंधुद्वीपः त० अयुतायुः त० ऋतुपर्णः यः नलायअक्षहृदयंदत्वातस्मात्अश्वविद्यांप्रा
प्तः त० सर्वकामः तस्मात्सुदासः त० मदयंतीपतिः सौदासः एनंमित्रसहंकल्माषांघ्रिंआहुः सःवसिष्ठशापात्राक्षसःअनपत्यश्च
अभूत् राजोवाच सौदासस्यगुरोःशापःकुतः एतत्कथ्यताम् श्रीशुकउवाच सौदासःमृगयांचरन्कंचित्राक्ष ६
संजघान तस्यभ्रातापलाय्यगतः सःराज्ञःअघंचिंतयन्सूदरूपोभूत्वातद्गृहेवर्तमानःसन्भोक्तुकामायगुरवेनरामिषंपक्त्वाआ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तस्मैसौवर्णंरथंददौ शुनःशेपस्यमाहात्म्यमुपरिष्टात्प्रचक्ष्यते सभार्यस्यभूपतेःप्रीतः विश्वामित्रःज्ञानंददौ अनु हरिश्चंद्रोम
नःभूमौधारयन् तांअद्भिरेकीकुर्वन् तत् तेजसा॰ तत्वायुना॰ तमाकाशे॰ तत्अहंकारे॰ तंमहत्तत्वे॰ तस्मिन्ज्ञानांशंध्यात्वातेन
अज्ञानंदहन् तंचहित्वामुक्तबंधःसन्स्वस्वरूपेणतस्थौ २७ इतिनवमेसप्तमः ७ श्रीशुकउवाच रोहि
तात्हरितः त॰चंपः येनचंपापुरीनिर्मिता त॰सुदेवः त॰विजयः त॰भरुकः त॰वृकः तस्यबाहुकः सःशत्रुभिःहृतराज्यःसन्वनंग
त्वाकालेनमृतः तस्यपत्नीअग्निंप्रवेष्टुकामांदृष्ट्वासाऔर्वऋषिणासगर्भेतिज्ञात्वानिवारिता तत्ज्ञात्वातस्यैसपत्नीभिःगरोदत्तः
तेनसहसाकुमारंसुषुवे अतःसःसगराख्यःचक्रवर्तीआसीत् यत्सुतैःसागरःकृतः किंच यःऔर्ववचसातालजंघान्यवनान्
शकान्हैहयबर्बरान् अहत्वैवविकृतवेषिणश्चक्रे सःऔर्वोपदिष्टयोगेनअश्वमेधैर्हरिंअयजत् इंद्रःतस्यअश्वंजहार राज्ञः
षष्टिसहस्राणिपुत्राःहयंअन्वेषमाणाःसंतः ईशान्यांदिशिकपिलांतिकेहयंददृशुः अहोएषःवाजिहरःचोरःमीलितलोच
नःआस्ते एषःहन्यतांहन्यतांइत्युक्त्वाउदायुधाःअभिययुः तदामुनिःलोचनोन्मीलनंचकार तदामहद्व्यतिक्रमात्तेषामेवशरीरा
त्उत्पन्नेनअग्निनातेसर्वेभस्मसात्अभवन् केचित्तुकपिलस्यकोपाग्निनादग्धाइतिवदंति तदसंगतम् कुतः सत्वमूर्तौकपि
लेभेदस्यअसंभवान्नैवमिति सगरस्यकेशिन्यांअन्यभार्यायांअसमंजसइतिपुत्रोजातः त॰अंशुमान् सःअसमंजसःलोके
आत्मानंअसमंजसंदर्शयन्ज्ञातीनांअप्रियंआचरन्सरय्वांबालान्प्राक्षिपत् एवंवृत्तःपुत्रःपित्रात्यक्तःसन् योगबलेनमृत
बालान्दर्शयित्वाययौ सर्वेअयोध्यावासिनःपुनःप्राप्तान्बालान्दृष्ट्वाविसिस्मिरे राजाअन्वतप्यत ततःराज्ञाअश्वान्वेष
णेचोदितःअंशुमान्पितृव्यमार्गेगत्वाभस्मसमीपेहयंददर्शतत्रासीनंकपिलंदृष्ट्वाअस्तौत् हेकपिल ब्रह्मापिईश्वरंत्वांनप

भगिनी नर्मदा दत्ता तयासः रसातलं नीतः सन् तत्र गंधर्वान् वधीत् नागाल्लब्धवरश्च आसीत् इदं स्मरतां सर्पाद्भयं स्यात् अथ पुरुकुत्सात् त्रसद्दस्युः त० अनरण्यः त० हर्यश्वः त० अरुणः त० निबंधनः त० सत्यव्रतः असौ त्रिशंकुरिति विश्रुतः सः गुरोः शापात् चांडालतां प्राप्तोऽपि विश्वामित्रप्रभावेण सशरीरः स्वर्गं गतः तत्र देवैः अवाक्शिराः पातितोऽपि विश्वामित्रेण बलात् स्तंभितः सः अद्यापि दिवि दृश्यते त्रिशंकोः पुत्रः हरिश्चंद्रः यन्निमित्तं विश्वामित्रवसिष्ठयोः पक्षिणोर्बहुकालं युद्धं अभूत् हरिश्चंद्रः अनपत्यः नारदोपदेशतः वरुणं शरणं गत्वा मे पुत्रो जायतां तेनैव त्वां यजे इति अयाचत वरुणः तथास्त्वित्युक्तवान् तदा रोहितो नाम पुत्रो जातः तदा वरुणः एत्य अनेन मां यजस्व इत्याह तदा राजोवाच यदा पशुः निर्गतदशदिवसः स्यात् अथ मेध्यः भवेत् निर्दशे सति वरुणः आगत्य यजस्वेत्याह सोऽब्रवीत् यदा पशोः दंताः जायेरन्० जाता दंता यजस्वेति स प्रत्याहाथ सोऽब्रवीत् यदा दंताः पतिष्यंति० पशोर्निपतिता दंता यजस्वेत्याह सोऽब्रवीत् यदा पुनः दंताः भवेयुः० पुनर्दंता जाता यजस्वेति० यदा युद्धयोग्यः स्यात्० एवं पुनः पुनर्वरुणः आगत्य यजस्वेत्युक्तवान् तदा राजा पुत्रानुरागेण कालं वंचयन् इत्युवाच ततः रोहितः पितुः चिकीर्षितं ज्ञात्वा धनुष्पाणिः वनं अगात् तत् ज्ञात्वा वरुणः राज्ञे महोदरं विदधे तदा रोहितः पितरं वरुणग्रस्तं श्रुत्वा ग्रामं एयाय तदा इंद्रः मार्गे तं तं भूमेः पर्यटनं पुण्यं तीर्थक्षेत्रनिषेवणैरित्युक्त्वा प्रत्यषेधत एवं पंचवर्षपर्यंतं इंद्रः वृद्धो भूत्वा तं न्यवर्तयत् एवं षट् संवत्सरान् तत्र चरित्वा पुरीं उपव्रजन् अजीगर्तात् शुनः शेपं मध्यमं पुत्रं क्रीत्वा पित्रे दत्वा ववंदे ततो हरिश्चंद्रः मुक्तोदरः सन् पुरुषमेधेन वरुणादीन् अयजत् यत्र यज्ञे विश्वामित्रो होता जमदग्निरध्वर्युः वसिष्ठो ब्रह्मा अयास्य ऋषिः उद्गाता अभूत् तत्र यज्ञ तुष्टः शक्रः

१ पितुः २ आडीबकयोः विश्वामित्रो राजसूयदक्षिणाच्छलेन हरिश्चंद्र सर्वस्वमपहृत्य यातयामास तत् श्रुत्वा कुपितो वसिष्ठो विश्वामित्रं त्वमाडी भवेति शशाप सोऽपि त्वं बको भवेति वसिष्ठं शशाप तयोश्च युद्धमभूदिति प्रसिद्धम्.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गात्तावद्धावता नागतोगतः मुनिस्तद्दर्शनाकांक्षीराजाऽभक्षोबभूवह १ एवंदुर्वाससिगतेसति स्वयंबुभुजे एतत्सर्वंभगवदनुभावं
मेने एवंविधोराजावासुदेवेक्रियाकलापैः भक्तिंकुर्वन् आविरिंच्यान् भोगान्निरयवत्मत्वा कालेन तनयेषु राज्यंविसृज्यवासु
देवेमनोनिवेश्यवनंविवेश एतत्पुण्यं आख्यानंयः कीर्तयेत् ध्यायेत्सः भगवतः भक्तोभवेत् २७ इतिनवमेपंचमः ५
श्रीशुकउवाच अंबरीषस्यपुत्राः ३ विरूपः केतुमान् शंभुः विरूपात् पृषदश्वः त० रथीतरः सः अनपत्यः तस्यभार्य
याअंगिराः अपत्यार्थंप्रार्थितः सन् तस्यांपुत्रान्जनयामास तेब्रह्मवर्चस्विनोब्राह्मणाबभूवुः एतेरथीतरक्षेत्रेअंगिरसःवी
र्येणजाताः अतः आंगिरसारथीतराश्चअभवन् ततः वैवस्वतमनोः क्षुवतः नासिकातइक्ष्वाकुर्जज्ञे तस्यविकुक्षिनिमिदंडका
द्याः शतपुत्राः बभूवुः एकदा इक्ष्वाकुः अष्टकाश्राद्धेमांसानयनार्थंविकुक्षिंआदिशत् सः वनंगत्वामृगान्हत्वाबुभुक्षितः सन् श
शंभक्षयित्वा शेषंमांसंपित्रेनिवेदयामास तदाइक्ष्वाकुणानोदितः वसिष्ठः प्रोक्षणकालेतत्कर्मज्ञात्वाराज्ञेनिवेदयामास त-
दाइक्ष्वाकुः पुत्रंदेशान्निःसारयामास इक्ष्वाकुः योगेनदेहंहित्वापरंतत्वंअवाप अथविकुक्षिः पितर्युपरतेसति इमांपृथ्वीपाल
यामास सएवशशादइतिविश्रुतः अभूत् तस्यपुत्रः पुरंजयः इंद्रवाहः ककुत्स्थः इतिनामत्रयेणअभूत् तस्यकर्मभिर्नामा-
निशृणु पुरादेवदैत्यसमरेदेवैर्वृतः सः उवाच इंद्रोयदिममवाहनंस्यात्तर्हिदैत्यान् हनिष्यामि एवंवाहनत्वेन वृतः इंद्रः लज्ज
यातदनंगीकुर्वन्विष्णोर्वचनाहृषभोबभूव तदावृषरूपेंद्रस्यककुदिस्थित्वासः दैत्यान्हत्वातेषांसर्वंधनंइंद्रायप्रायच्छदिति
पुरंजयात् अनेनाः त० पृथुः त० विश्वरंधिः त० चंद्रः त० युवनाश्वः त० शावस्तः येनशावस्तीपुरीनिर्मिता त० बृहदश्वः त० कुवल ४
याश्वः सः एकविंशतिसहस्रपुत्रैर्वृतः धुंधुनामासुरंहतवान् तेनधुंधुमारइतिविख्यातः धुंधोर्मुखाग्निनातत्सुताः सर्वेदग्धाः दृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दाश्वः कपिलाश्वः भद्राश्वइतित्रयः अवशिष्टाः दृढाश्वात् हर्यश्वः त० निकुंभः त० पुत्रौ द्वौ बर्हणाश्वकृशाश्वौकृशाश्वात् सेनजित् तत्
युवनाश्वः सः अनपत्यः भार्याशतेन सह वनं गतः तस्य पुत्रार्थं ऋषयः ऐंद्रीं इष्टिं चक्रुः निशि तृषितो राजा शयानान् विप्रान्दृ
ष्ट्वा अभिमंत्रितं जलं पत्न्यै देयं स्वयं पपौ प्रातः ते मुनयः व्युदकं कलशं दृष्ट्वा राज्ञा पीतं विदित्वा अहो दैवबलं बलं इत्युक्त्वा ईश्व
राय नमः चक्रुः ततः काले प्राप्ते सति युवनाश्वस्य दक्षिणं कुक्षिं भित्वा निर्गतः अयं कुमारः कं धास्यति इति विप्रैः उक्ते सति त
स्यां इष्ट्यां आराधितः इंद्रः मांधाता इति ब्रुवन् तन्मुखे तर्जनीमदात् तस्य पिता भिन्नकुक्षिरपि विप्रदेवप्रसादतः न ममार का
लांतरेण तत्रैव सः सिद्धिं अन्वगात् इंद्रः पुत्रस्य नाम त्रसद्दस्युरिति विदधे यस्मात् रावणादयः त्रसंति असौ मांधाता अवनिं श
शास सः शशबिंदोः कन्यायां बिंदुमत्यां पुरुकुत्सं अंबरीषमुचुकुंदं पंचाशत्कन्याश्च उत्पादयामास ताः सौभरिं पतिं वव्रिरे
एकदा सौभरिः ऋषिः यमुनांतर्जले मैथुनधर्मिणः मीनराजस्य निर्वृतिं वीक्ष्य जातस्पृहः सन् मांधातारं गत्वा एकां कन्यां अ
याचत तदा राजा सौभरिं वृद्धं दृष्ट्वा स्वयंवरे कन्या कामं गृह्यतामित्युवाच तच्छ्रुत्वा ऋषिः अहं जरठः अतः राज्ञा एवं उक्तं त
स्मात् सुरस्त्रीणामपि ईप्सितं रूपं साधयिष्यामि इति निश्चित्य तथा रूपं धृतवान् ततो राज्ञा कन्यांतःपुरे निवेशितः सन्
सर्वाभिः एक एव वृतः तद्गतचेतसां तासां मम अयं अनुरूपः न अयं तव इति कलहः अभूत् ततः सौभरिः ताभिः सह अनेकका
लं गृहकाननादिषु रेमे ततः कालेन निर्विण्णः सन् वनं गत्वा तपः तप्त्वा अग्निभिः सह आत्मानं परमात्मनि युयोज ताः स्त्रियः
तं अन्वीयुः ५५ इति नवमे षष्ठः ६ श्रीशुक उवाच मांधातुः पुत्रज्येष्ठः अंबरीषः कथितः सः पितामहेन युव
नाश्वेन पुत्रत्वेन स्वीकृतः तस्य पुत्रः यौवनाश्वः तस्य हारीतः एते ३ मांधातृगोत्रप्रवराः अथ मांधातुपुत्रः पुरुकुत्सः तस्मै उरगैः स्व

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्विजागमनंप्रत्यैक्षत तदैवदुर्वासाः आगत्य राजचेष्टितंज्ञात्वाचुक्रोध त्वंमांआतिथ्येननिमंत्र्य अदत्वाभुक्तवान् तस्यफलंदर्शं
ये इत्युक्त्वाजटामुत्पाट्यतयाकृत्यांनिर्ममे नृपः तांआपतंतींवीक्ष्यस्थानात् नचचाल तदाविष्णुचक्रंकृत्यांदग्ध्वाऋषिंअ
न्वधावत् तदाऋषिः भीतः सन् प्राणपरीप्सयादिक्षुदुद्रुवे यतोयतोयातितत्रतत्रचक्रंददर्श एवंसर्वत्रभ्रांत्वाब्रह्माणंशरणंज
गाम तदानाहंसमर्थइतिब्रह्मवाक्यंश्रुत्वाशंकरंजगाम तदाशंकरः त्वद्रक्षणेनाहंसमर्थः यस्यचक्रंतमेवशरणंयाहीत्युवाच त
दाविष्णुंगत्वात्राहिइतिप्रार्थयामास तदाविष्णुः उवाच अहंभक्तपराधीनः येदारादीन् हित्वामांशरणंयाताः तान्त्यक्तुंकथ
उत्सहे साधवः ममत्हृदयंसाधूनांअहंत्हृदयंमदन्यत्तेनजानंति इत्यादि हेविप्र तेउपायंकथयामि शृणु हेब्रह्मन् राजानंग
त्वाक्षमापय ततः तेशांतिर्भविष्यति ७१ इतिनवमेचतुर्थः ४ श्रीशुकउवाच एवंभगवताआदिष्टः दुर्वासाः
चक्रतापितः सन् अंबरीषंएत्य तत्पादौअग्रहीत् तदापादस्पर्शविलज्जितः राजाचक्रंअस्तौत् त्वंअग्निः सूर्यः ज्योतिषांपतिरि
त्यादि त्वांस्तोतुंकः समर्थः अतः तुभ्यंकेवलंनमः उच्चारितवान् अस्मि इत्यादिस्तुत्वाप्रार्थयामास यद्यस्तिदत्तमिष्टंवास्वधर्मोवास्व
नुष्ठितः कुलंनोविप्रदैवंचेद्द्विजोभवतुविज्वरः १ यदि नः सर्वभूतात्मभावेनभगवान्प्रीतश्चेत्तर्हिअयंद्विजः विज्वरोभवतु एवंस्तु
वतः राज्ञः चक्रंअशाम्यत् अस्त्राग्नितापेनमुक्तः दुर्वासाः स्वस्तिमान् सन् राजानंप्रशशंस अहोअनंतदासानांमहत्त्वं अद्यमयादृ
ष्टं कृतागसोऽपिममर्मंगलानि ईहसे इत्यादि हेराजन् अहंत्वयाऽनुगृहीतः मदघंपृष्ठतः कृत्वा मे प्राणाः रक्षिताः ततः अकृताहारः रा
जाऋषेः चरणौसंप्रगृह्य प्रसाद्य समभोजयत् सः आशिषः दत्वा नृपतिंभुज्यतामित्याह तवदर्शनादिभिः प्रीतोऽस्मि हेराजन् एत
त् तवकर्मस्वः स्त्रियः गायंति तेपुण्यांकीर्तिइयंभूः कीर्तयिष्यति श्रीशुकउवाच एवंउक्त्वाऋषिः ब्रह्मलोकंययौ संवत्सरोऽत्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मणिमुह्यंतितान् त्वंह्वेसूक्तेशंस तेस्वर्गंगच्छंतः अंगिरसः सत्रशेषितंबहुधनंतुभ्यंदास्यंति तच्छ्रुत्वा सः तथाऽकरोत् तदाअंगिर
सः सत्रपरिशेषितंसर्वंधनंतस्मैदत्वा स्वर्गंययुः स्वीकरिष्यंतंतंकश्चित्पुरुषः उवाच इदंमदीयंवसु तदानाभागः उवाच मह्यंइदं
ऋषिभिर्दत्तम् तदारुद्रउवाच इदंकस्यद्रव्यमितिपितरंपृच्छ सः तंगत्वापृष्टवान् पितोवाच ऋषयः यज्ञवास्तुगतंशेषभा
गंरुद्रायचक्रुः एवंश्रुत्वानाभागः रुद्रमागत्यप्रणम्यआह हेईशवास्तुगतंसर्वंतवभागः इतिमेपिताआह अहंत्वांशिरसाप्रसा
दये तदारुद्रउवाच यतः तेपिता धर्मंअवदत् त्वंचसत्यंभाषसेअतः तुभ्यंज्ञानंददामि मद्दत्तंद्रविणंचगृहाण इत्युक्त्वाशिवः
अंतर्दधे इदंआख्यानंयः संस्मरेत् सः आत्मगतिंप्राप्नोति अथनाभागात् अंबरीषः अभूत् यंचब्रह्मशापोऽपिनअस्पृशत्
राजोवाच हेभगवन् तस्यराजर्षेः ब्रह्मदंडः कुतः नप्रादुरभूत् इदंश्रोतुमिच्छामि श्रीशुकउवाच महाभागः अंबरीषः
सर्वांमहींअव्ययांश्रियंचलब्ध्वासर्वंस्वप्नवत्मत्वावासुदेवेतद्भक्तेषुच सर्वात्मभावंप्राप्तः सन् कृष्णपदारविंदयोः मनश्चकार भ
गवद्गुणानुवर्णनेवचांसि इत्यादि एवंभक्तिंकुर्वन्महींशशास अश्वमेधैः हरिंईजे यस्यप्रजाभिः स्वर्गोनप्रार्थितः सः सर्वैंद्रियैः
हरिंअभजत् तस्यभक्त्यातुष्टः हरिः संरक्षणायचक्रंअदात् सः सपत्नीकः सांवत्सरंद्वादशीव्रतंदधार व्रतांतेकार्तिकेद्वाद
शीदिनेकालिंद्यांस्नात्वामधुवनेहरिंब्राह्मणांश्चसंपूज्यतेभ्यः षट्न्यर्बुदानिगाः दत्वातान्भोजयित्वातदनुज्ञयापारणांक
र्तुंउद्यतः तदेवदुर्वासाः अतिथिः प्राप्तः तंसंपूज्यभोजनायन्यमंत्रयत् सः राजानंप्रतिनंद्यमाध्याह्निकंकर्तुंयमुनांगत्वाबृहत्ध्या
यन् निममज्ज पारणांप्रतिमुहूर्तार्धावशिष्टायांद्वादश्यांधर्मज्ञः द्विजैः सहचिंतयामास ब्राह्मणातिक्रमेपारणातिक्रमेचदोषः ३
एवंविचार्यनिश्चिनोति हेविप्राः केवलेनांभसापारणांकरिष्ये अब्भक्षणंअशितंनाशितंचआहुः एवंचिंतयन् अपः प्राश्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतां तौबाढमित्यूचतुः हेऋषेअस्मिन्ह्रदेनिमज्ज्यताम् इत्युक्तोमुनिःजरयाग्रस्तदेहः अश्विभ्यांसहह्रदंविवेश ततः ह्रदात्
सूर्यवर्चसः त्रयः पुरुषाः उत्तस्थुः तान्दृष्ट्वापतिंअजानतीसाध्वीअश्विनौशरणंययौ तौतस्यैपतिंदर्शयित्वाऋषिंआमंत्र्यस्वर्गं
ययतुः कालेनयक्ष्यमाणः शर्यातिः च्यवनाश्रमंगतः तत्रकन्यासमीपेदिव्यंपुरुषंदृष्ट्वादुहितरंप्राह हेसुकन्येत्वंवृद्धंपतिंहित्वाजा
रंभजसे पितुःभर्तुश्चकुलंअधोनयसि इतिश्रुत्वासुकन्योवाच हेतातएषः भृगुनंदनः तवजामाता इत्युक्त्वासर्वंपूर्ववृत्तंपित्रेश
शंस तत्श्रुत्वातनयांपरिषस्वजे च्यवनः वीरंसोमेनयाजयन् अश्विनोः सोमपूर्णपात्रंअग्रहीत् तदाक्रुद्धः इंद्रः शर्यातिंहंतुंवज्रं
आददे च्यवनः सवज्रंइंद्रहस्तंस्तंभयामास ततः सर्वेअश्विनोः सोमग्रहंअन्वजानन् शर्यातेः उत्तानबर्हिः १ आनर्तः २ भूरिषेणः
३ इतिपुत्राः ३ आनर्तात् रेवतोजातः सः अंतः समुद्रेकुशस्थलींनिर्माय आस्थितः सन् आनर्तादीन्बुभुजे तस्यककुद्मिज्येष्ठं
पुत्रशतंअभवत् ककुद्मीस्वांरेवतींकन्यांआदायवरंप्रष्टुंब्रह्माणंगतः तत्रगांधर्वेआवर्तमानेसतिक्षणंस्थित्वा तदंतेस्वाभिप्रायं
न्यवेदयत् तत्श्रुत्वाब्रह्माप्रहस्यआह अहोराजन् येत्वयात्हृदिकृताः तेसर्वेकालेन संहृताः सप्तविंशतिचतुर्युगविकल्पितःका
लोगतः इदानींदेवदेवांशः बलदेवः अस्तितस्मैइदंकन्यारत्नंदेहि इत्यादिष्टः अजंअभिवंद्यस्वपुरंआगत्य बलरामायकन्यांद
त्वातपसेबदर्याश्रमंजगाम ३६ इतिनवमेतृतीयः ३ श्रीशुकउवाच मनुपुत्रः नभगः ९ तस्यपुत्रोनाभागः सः
गुरुकुलेचिरंअवसत् तदातस्यसर्वेभ्रातरः एनंनैष्ठिकंमत्वा तस्यभागंअकल्पयित्वापितृधनंविभज्यजगृहुः कालेनसः आ
गत्यभ्रातृन्प्रतिस्वभागंअपृच्छत् तेऊचुः अयंउर्वरितः पिताते भागः तदापितरंगत्वाउवाच हेपितः त्वमेवममभागः इतिआर्याः
कथयंति तदापिताउवाच हेपुत्रतेषांअनादरंमाकार्षीः तेजीवनोपायंउपदेक्ष्यामि हेकवे इमेअंगिरसः सत्रंकुर्वंति तेषष्ठादिनक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दक्षः तस्यमीढ्वान् त० कूर्चः त० इंद्रसेनः त० वीतिहोत्रः त० सत्यश्रवाः त० उरुश्रवाः त० देवदत्तः त० अग्निवेश्योनामस्वयंअग्निःसु
तोभूत् सएवकानीनः जातूकर्ण्यः इति तस्मात् ब्रह्मकुलंजातं दिष्टात् ५ नाभागः सचवैश्यतांगतः त० भलंदनः त० वत्सप्रीतिः त० प्रां
शुः त० प्रमतिः त० खनित्रः त० चाक्षुषः त० विविंशतिः ततोरंभः त० खनिनेत्रः तस्यकरंधमः त० आविक्षित् त० मरुत्तः चक्रवर्तीअभू
त् यस्ययज्ञइवअन्यस्ययज्ञःनजातः तस्ययज्ञेसर्वंहिरण्मयंआसीत् त० दमः त० राज्यवर्धनः त० सुधृतिः त० नरः त० केवलः त०
बंधुमान् त० वेगवान् त० बंधुः त० तृणबिंदुः तअलंबुषाअप्सराभेजे यस्यांतृणबिंदोःपुत्राः ३ विशालः शून्यबंधुः धूम्रकेतुरिति
इडविडाकन्याचजाता तस्यांविश्रवाकुबेरंजनयामास तृणबिंदुसुतेनविशालेनवैशालीपुरीनिर्मिता विशालात् हेमचंद्रः त० धूम्रा
क्षः त० संयमः तस्यकृशाश्वदेवजौपुत्रौ २ कृशाश्वात् सोमदत्तः सः अश्वमेधैः पुरुषंइष्ट्वा अग्र्यांगतिंआप सोमदत्तात् सुमतिः त० ज
नमेजयः एतेवैशालभूपालास्तृणबिंदोर्यशोधराः ३६ इतिनवमेद्वितीयः २ श्रीशुकउवाच मानवः शर्यातिः ३ ब्रह्मि
ष्ठोबभूव सः अंगिरसांसत्रेद्वितीयेह्नि क्रियमाणंकर्मउवाच तस्यसुकन्यानामकन्याआसीत् तयासहवनंगतः सन् च्यवनाश्रमं
गतः सासखीभिः सहवनेवृक्षान् विचिन्वती सती वल्मीकरंध्रे खद्योताविवद्वेज्योतिषी दृष्ट्वा दैवनोदिता कंटकेन अविध्यत् त
तः असृक् सुस्राव तदैवसैनिकानांशकृन्मूत्रनिरोधः अभूत् तदाराजर्षिः सैनिकान् अब्रवीत् युष्माभिः भार्गवस्य अपराधः कृ
तः किंतु तदा सुकन्या पितरंप्राह अजानंत्यामया द्वेज्योतिषी कंटकेन निर्भिन्ने तच्छ्रुत्वा शर्यातिः मुनिंप्रसादयामास मुनेःअभि
प्रायंज्ञात्वा कन्यांमुनयेदत्वा कृच्छ्रान्मुक्तः पुरंययौ ततः सुकन्यामुनिंप्रीणयामास कस्मिंश्चित्समयेनासत्यौ स्वाश्रमंप्राप्तौ तौ पूज
यित्वा मुनिः प्रोवाच हे सद्वैद्यौ मेतारुण्यं संपादयतं अहंभवतोः असोमपोः सतोः युवां सोमेन यक्ष्ये मेप्रमदानांईप्सितंवयोरूपंचकि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः अथनवमस्कंधार्थोलिख्यते राजोवाच हेशुकत्वयाउक्तानिसर्वमन्वंतराणिश्रुतानि तेषुहरेःकृतानि
वीर्याणिचश्रुतानि योऽसौसत्यव्रतोनामराजर्षिः सःगतकल्पांतेविवस्वतःपुत्रःमनुःआसीत्इतिश्रुतम् हेब्रह्मन् तस्यइक्ष्वाकु
प्रमुखपुत्राणांवंशंवंश्यानुचरितानिचवद किंच येभूताःयेभाव्याःयेअद्यतनाःतेषांपुण्यकीर्तीनांविक्रमान्वद श्रीशुकउवा
च हेराजन्मानवोवंशःप्राचुर्येणश्रूयताम् कल्पांतेनारायणःएकएवासीत् तस्यनाभिकमलात्ब्रह्मा तस्यमनसःमरीचिः
तस्यकश्यपःतस्मात्अदित्यांविवस्वान् तस्मात्संज्ञायांश्राद्धदेवःमनुःतस्मात्श्रद्धायांपुत्राः १० इक्ष्वाकुः १ नृगः २ शर्यातिः ३
दिष्टः ४ धृष्टः ५ करूषकः ६ नरिष्यंतः ७ पृषध्रः ८ नभगः ९ कविः १० एषांपुत्राणांउत्पत्तेःप्राक् अप्रजस्यमनोःप्रजार्थंवसि
ष्ठः मित्रावरुणयोःइष्टिंचकार तदाश्रद्धानाममनोःपत्नीहोतारंप्रतिममकन्याभवत्विति‌अयाचत तदाहोतुर्मंत्रव्यभिचारे
णइलानामकन्याअभवत् तदामनुःकन्यांदृष्ट्वाउवाच हेवसिष्ठकिमिदंविपरीतंजातम् तदावसिष्ठःहोतुर्व्यतिक्रमंज्ञा
त्वातंउवाच हेमनोहोतुर्व्यभिचारतःइदंसंकल्पवैषम्यंजातम् तथापितेसुप्रजस्त्वंसाधयिष्ये इत्युक्त्वाहरिंअस्तौत् त-
दाप्रसन्नःहरिःइलामेवसुद्युम्नंअकरोत् सःसुद्युम्नःएकदाअश्वंआरुह्यअमात्यादिभिःसहमृगयांगतःसन्मेरोःअध
स्तात्वनंविवेश यत्रउमयासहशिवःरममाणःआस्ते तस्मिन्प्रविष्टेसति आत्मानंस्त्रियंअश्वंचवडवांअपश्यत् तदनुगाः
सर्वेआत्मलिंगविपर्ययंदृष्ट्वामिथोवीक्षंतःसंतःखिन्नाःअभूवन् राजोवाच कथमेवंगुणोदेशःकेनवाकृतःतद्वद श्रीशुकउ०
एकदाऋषयःगिरिशंद्रष्टुंतत्रअगमन् तान्दृष्ट्वाविवस्त्रादेवीव्रीडितासतीभर्तुरंकात्उत्थायवासःपर्यधात् ऋषयोपिरममाण १
योस्तयोःप्रसंगंदृष्ट्वानिवृत्ताःसंतःनरनारायणाश्रमंप्रययुः तदाशिवःप्रियायाःप्रियकाम्ययाइदंआह एतत्स्थानंयःप्रविशे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न्सः योषित् भवेत् तत ऊर्ध्वपुरुषाः तद्वनं वर्जयंति सा इला कन्या वनात् वनं चचार ततो बुधः स्वाश्रमसमीपे चरंतीं तां वीक्ष्य चकमे
साऽपि तं चकमे तस्यां बुधः पुरूरवसं पुत्रं जनयामास एवं स्त्रीत्वं प्राप्तः सुद्युम्नः वसिष्ठं सस्मार ततो वसिष्ठः तस्य तां अवस्थां दृष्ट्वा
तस्य पुंस्त्वं इच्छन् शंकरं उपाधावत स भगवान् वसिष्ठाय तुष्टः सन् स्वां वाचं ऋतां कुर्वन् तत्प्रियं च कुर्वन् इदं आह अयं मासं पुमा
न् मासं स्त्री भविता इत्थं व्यवस्थया गुरोः कृपया सुद्युम्नः भूमिं पालयामास तं प्रजाः नाभ्यनंदन् तस्य उत्कलः १ गयः २ विमलः
३ एते त्रयः पुत्राः दक्षिणापथगोप्तारः बभूवुः ततः प्रतिष्ठानपतिः सुद्युम्नः पुरूरवसे पुत्राय पृथ्वीं उत्सृज्य वनं गतः ४२ इति
नवमे प्रथमः १ श्रीशुक उवाच एवं सुद्युम्ने गते सति वैवस्वतो मनुः (श्राद्धदेवः) पुत्रकामः सन् यमुनायां शतसमाः तपः तेपे
ततो मनुः अपत्यार्थं हरिं इजे ततः इक्ष्वाकुप्रमुखान् पूर्वोक्तदशपुत्रान् लेभे तत्र पृषध्रस्तु ८ गुरुणा गोपालः कृतः सः गाः पालयामास
एकदा निशि वर्षति सति गोष्ठं व्याघ्रः प्राविशत् भीताः गावः व्रजे बभ्रमुः व्याघ्रः एकां जग्राह सा भयातुरा चुक्रोश तदा पृषध्रः खड्गं
आदाय शार्दूलशंकया अज्ञात्वा कपिलायाः गोः शिरः अहरत् व्याघ्रोऽपि छिन्नकर्णः भीतः सन् रक्तं पथि उत्सृजन् निश्चक्राम पृ
षध्रः व्याघ्रं हतं मन्यमानः व्युष्टायां निशि स्वहतां गां दृष्ट्वा दुःखितः जातः तदा सः गुरुः पृषध्रं शशाप अनेन कर्मणा त्वं शूद्रो भव इ
ति एवं गुरुणा शप्तः सः ऊर्ध्वरेताः मुनिप्रियं व्रतं दधार सः वासुदेवे मनः समाधाय जडांधबधिराकृतिः सन् कालेन दावाग्निदग्धः
ब्रह्म प्राप ततः कनिष्ठः कविः १० विषयेषु निरिच्छः सन् राज्यं हित्वा वनं गत्वा चित्ते पुरुषं निवेश्य परं गतः अथ करूषात् ६ कारूषाः
क्षत्रियाः ते उत्तरदेशपालकाः आसन् ततः धृष्टात् ५ धार्ष्टं क्षत्रं अभूत् तत् ब्राह्मणत्वं गतं ततः नृगस्य ३ सुमतिः ततः भूतज्योतिः ततः
वसुः ततः प्रतीकः ततः ओघवान् ओघवती कन्या च तां सुदर्शनः उवाह ओघवतः पुत्रः ओघवान् ततो नरिष्यंतात् ७ चित्रसेनः ततो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतनवमस्कंधचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिश्रीमद्भागवतेऽष्टमस्कंधचूर्णिकासमाप्ता.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिमानंत्वंवेत्स्यसि इत्थंराजानंआदिश्यहरिः अंतर्दधे सः तंकालंअन्वैक्षत अथराजा प्रागग्रान्दर्भानास्तीर्यतत्रस्थितोह
रेः पादौचिंतयन्निषसाद ततोवर्षद्भिर्मेघैर्वर्धमानः समुद्रोमहींप्लावयन्सन्अदृश्यत तदासत्यव्रतः भगवदाज्ञांध्यायन्तावत्ना
वंदृष्ट्वाओषधिवीरुधः आदायऋषिभिः सहतांआरुरोह तदाप्रीतामुनयस्तंऊचुः हे राजन्केशवंध्यायस्व सः अस्मात्संक
टात्नः शंविधास्यति ततः राज्ञाध्यातः हरिः प्रलयार्णवेएकशृंगधरोहैमोलक्षयोजनोमत्स्यः प्रादुर्बभूव ततोराजातस्य शृं
गेअहिनानावंनिबध्यहरिंतुष्टाव राजोवाच अनाद्याविद्यावृतात्मसंविदोजनाः यदनुग्रहात्यंप्राप्नुवंतिसः भ-
वान्गुरुः सन्त्हृदयग्रंथिंभिद्यात् किंच यस्यसेवयापुमान्मनोमलंत्यक्त्वास्वरूपंभजेत् सईशः नोगुरुर्भूयात् किंच
देवादयोयत्प्रसादलेशमपिकर्तुंनसमर्थाः तंईश्वरंत्वांशरणंप्रपद्ये किंचअयंजनः जनस्यअसतींमतिंआदिशते ययासंसा
रंप्राप्नोति त्वंतु अमोघंज्ञानंआदिशसे येननिजंपदंप्राप्नोति हेईश्वरत्वंसर्वलोकस्यगुरुः सुहृत्प्रियेश्वरश्चअसि तथाः
पिजनः अंधधीः सन्त्हृदिसंतंत्वांनजानाति एवंभूतंत्वां अहंशरणंप्रपद्ये हेभगवन् परमार्थप्रकाशकैर्वचोभिर्नः हृदग्रं-
थीन्छिंधि स्वंस्वरूपंप्रकाशय श्रीशुकउवाच एवंब्रुवाणंनृपंहरिः तत्त्वंमत्स्यपुराणंचअब्रवीत् नाविस्थि-
तः सः ऋषिभिः सहतत्अश्रौषीत् ततः प्रलयांतेउत्थितः हरिः वेधसेहयग्रीवंहत्वा वेदानानीय ददौ सतुसत्यव्रतः अस्मि-
न्कल्पे हरेः प्रसादाद्वैवस्वतोमनुः आसीत् मत्स्यरूपिणः हरेः राज्ञश्चसंवादंश्रुत्वापातकात्मुच्यते यः अयंहरेः अवता
रः तंअन्वहंयः कीर्त्तयेत्तस्यसंकल्पाः सिध्यंति सः परमांगतिंयाति किंच हेराजन् यः प्रलयपयसिदैत्यंहत्वातेनब्रह्म
णः मुखेभ्यः अपनीतंश्रुतिगणंउपादाय सत्यव्रतायऋषिभ्यश्चब्रह्मअकथयत् तंजिह्ममीनंनतोऽस्मि इतिश्रीम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्भागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधचूर्णिकायांचतुर्विंशोऽध्यायः २४ ॥छ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥छ॥
छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्त्रावचत्वंभजतेइति अथगतकल्पांतेनैमित्तिकोलयः आसीत् तत्रभूरादयोलोकाः समुद्रेमग्नाः आसन् तत्रलयेप्राप्तनिद्र-
स्यधातुः मुखतोनिर्गतान् वेदान् हयग्रीवः अहरत् तत् ज्ञात्वा हरिः मात्स्यंरूपंदधारतत्रकश्चित् सत्यव्रतोनामराजर्षिस्तपः अत
प्यत् यः अस्मिन् महाकल्पेविवस्वतस्तनयः श्राद्धदेवइतिख्यातोमनुत्वेहरिणार्पितः एकदाकृतमालायांनद्यांजलतर्पणंकुर्वतः
सत्यव्रतस्यअंजल्युदकेएकाशफरीअभ्यपद्यत सः तांनदीतोयेउत्ससर्ज सातंनृपंआह हेदीनवत्सल ज्ञातिघातिभ्योयादो-
भ्योभीतांमांकथंविसृजसि तद्दीनवाक्यंश्रुत्वाकलशाप्सुतांनिधायआश्रमंनिन्ये साएकरात्रेणवर्धमानातंआह अहंकम
डलौवस्तुंनउत्सहे विपुलंस्थानंकल्पय ततः मणिकस्थेजलेतांन्यधात् तत्रापिमुहूर्तेनहस्तत्रयंअवर्धत एतदुदकंमेअलंन
पृथुपदंदेहि ततः तांआदायसरोवरेप्राक्षिपत् तदपिसरः प्राप्यअवर्धत इदंसरः मेनस्वस्तये अतः मेअशुष्कन्हृदेनिधेहि
एवमुक्तः सः यत्रयत्रजलाशयेनीतवान् तत्रतत्रवर्धमानांतां दृष्ट्वा समुद्रेप्राक्षिपत् क्षिप्यमाणासाइदंआह हेवीरअत्रमामक
रादयः अदंति अतः इह उत्स्रष्टुंनार्हसि एवंमोहितोराजामत्स्यंआह नः मत्स्यरूपेणमोहयन् त्वंकोऽसि एवंवीर्योजलच
रः अस्माभिः पूर्वंनदृष्टोनश्रुतः यः त्वंअह्नायोजनशतंसरः व्याप्तवान् त्वंसाक्षाद्भगवान् भूतानांअनुग्रहायजलचररूपंध-
त्से अतस्तुभ्यंनमः किंच त्वयायदर्थमिदंरूपंधृतंतत् ज्ञातुमिच्छामि श्रीशुक उवाच एवंब्रुवाणंसत्यव्रतं
मत्स्यवपुः हरिः आह श्रीभगवानुवाच हेनृपअद्यतनादूर्ध्वंसप्तमेऽहनि अर्णवेत्रैलोक्यंनंक्ष्यति तस्मिन् ली
नेसतिकाचित् नौः त्वांप्राप्स्यति त्वंचओषधिबीजानिआदायसप्तर्षिभिः सहनावंआरुह्यएकार्णवेचरिष्यसि तत्रवायुवे
गेनचंचलांनावंप्राप्तस्यमेशृंगेवासुकिनाबध्नीहि अहंसप्तर्षिभिः साकंसनावंत्वांविकर्षन् यावद्ब्राह्मीनिशातावच्चरिष्यामि मन्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्रम् श्रीभगवानुवाच हेवत्सप्रल्हाद तेभद्रम् त्वंपौत्रेणसहसुतलंयाहि तत्रगदापाणिंस्थितंमांद्रक्ष्यसि श्री-
शुकउवाच एवंभगवदाज्ञांगृहीत्वाबलिनासहप्रल्हादस्तंप्रणम्यनम्रःसन् महाबिलंविवेश अथश्रीहरिःऋत्विङ्मध्ये
स्थितंभृगुंआह हेब्रह्मन् यजमानस्ययज्ञेयन्न्यूनं तत्संधत्स्व ब्राह्मणैर्दृष्टंसमंभवेत् शुक्रउवाच हेईशयस्यकर्मेश्व
रस्त्वंतस्यकर्मवैषम्यंकुतः किंच तेनामकीर्तनान्मंत्रतंत्रादिषुयच्छिद्रंतत्सर्वंअच्छिद्रंभवति अथापितेआज्ञांकरिष्यामि तेआ
ज्ञापालनमेवपुंसांश्रेयइति श्रीशुकउवाच हेनृप शुक्रःभगवदाज्ञांस्वीकृत्ययज्ञच्छिद्रंसंदधे हेराजन् एवंबलेर्म
हींभिक्षित्वाभ्रात्रेइंद्रायदिवंददौ ततःब्रह्मादेवर्षिपितृमनुकुमारभवदक्षमरीच्यादिभिःसहकश्यपस्यादितेःप्रीत्यैसलोकपा-
लानांलोकानांचपतिंवामनंअकरोत् सर्वेषांईशेइंद्रेसत्यपिवेददेवादीनांपालनेदक्षंउपेंद्रंकल्पयांचक्रे तदासर्वभूतानिमुमुदि
रे ततइंद्रःविमानेनवामनंपुरस्कृत्यदिवंनिन्ये किंच वामनभुजगुप्तःइंद्रःत्रिभुवनंप्राप्यमुमुदे ततोब्रह्मभवाद्याःसर्वेहरेस्तत्क
र्मगायंतःसंतःस्वस्थानानिजग्मुः अदितिंशशंसिरे हेनृपएवंतेश्रोत्रघहरंत्रिविक्रमचरितंकथितम् अहोविष्णोर्महिम्नःपारंयो
गृणानःभवतिसःभूरजांस्यपिगणितवान् यथाभूरजोगणनंअशक्यंतथाहरिगुणानुवर्णनमिति यःइदंहरेःअवतारचरितंशृणो
तिसःपरांगतिंयाति क्रियमाणेकर्मणीदंदैवेपित्र्येथमानुषे यत्रयत्रानुकीर्त्यतेतत्तेषांसुकृतंविदुः ३१ इत्यष्टमेत्रयोविं
शः २३ राजोवाच हेभगवन् हरेःआद्यांमत्स्यावतारकथांश्रोतुमिच्छामि किंच इदंलोकनिंद्यंमात्स्यंरूपंयदर्थं
धृतंएतत्नोवक्तुमर्हसि सूतउवाच राज्ञाएवमुक्तःशुकःविष्णोश्चरितंप्राह श्रीशुकउवाच गोविप्रसु
रसाधूनांछंदसांचरक्षांइच्छन्हरिःतनूर्धत्ते हरेःजुगुप्सितत्वंपरिहरति उच्चनीचभूतेषुवायुरिवचरन् ईश्वरोनिर्गुणत्वान्नो-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बलिः त्रिलोकीं दत्तवान् सः कथं आर्तिं अर्हति श्रीभगवानुवाच हे ब्रह्मन् अहं यं अनुगृह्णामि तदर्थान् विधुनो
मि यतो द्रव्यमत्तः पुमान् लोकं मां च अवमन्यते कथं तर्हि ध्रुवादिभ्यः अर्थसंपदो ददासि इति चेत्तत्राह हे ब्रह्मन् यः मत्परः
सः जन्मकर्मवयोरूपविद्यैश्वर्यादिभिः पुमान् न मुह्यति अतः भक्तेच्छया संपदो ददामि भक्तस्तु मुह्येत् अतस्तदपहारस्वरूप
मेव तस्यानुग्रहं करोमि किंच एषः दानवेंद्रः मे मायां अजैषीत् यतः सीदन्नपि न मुह्यति किंच अयं क्षीणवित्तः स्थानाच्च्युतो ब
द्धो गुरुणा शप्तोऽपि सत्यं न जहौ तथा सत्यवाक् अयं धर्मं न त्यजति एषः सावर्णेंऽतरे मदाश्रयः इंद्रो भविता तावत्सुतलं अध्यास्तां
यत्र आध्यादयः न संति हे बले त्वं ज्ञातिभिः सह सुतलं याहि ते भद्रम् यत्र त्वां लोकेशाः नाभिभविष्यंति त्वदाज्ञालंघिनो दैत्यान् मे च
क्रं सूदयिष्यति सर्वतः सानुगं त्वाम् अहं रक्षिष्ये हे वीर तत्र मां भवान् द्रक्ष्यते दैत्यानां संगात् ते आसुरो भावो मदनुभावं दृष्ट्वा सद्यः न
क्ष्यति इत्यष्टमे द्वाविंशः २२ श्रीशुकउवाच एवं ब्रुवाणं भगवंतं बद्धांजलिर्बाष्पकलाकुलेक्षणो बलिर्गद्गद
या गिरा अब्रवीत् बलिरुवाच हे भगवन् अहं तुभ्यम् त्रिलोकीं दत्तवान् इदं तावदास्ताम् प्रणामोऽपि न सम्यक् कृ
तः किंतु तदर्थमुद्यममात्रं कृतम् तेन च कर्मतपोदानादिकोटिभिरपि अलभ्यस्त्वदनुग्रहः संपादितः अहो त्वत्स्मरणाम प्रभावा
श्चर्यमिति श्रीशुकउवाच एवमुक्त्वा बलिः हरिं नत्वा ब्रह्माणं शिवं च नत्वा मुक्तः सन् दैत्यैः सह सुतलं विवेश एवं भग
वान् इंद्राय स्वर्गं दत्वा अदितेः कामं च पूरयित्वा सकलं जगत्पालयामास ततः लब्धप्रसादं पौत्रं दृष्ट्वा प्रल्हादः इदं आह प्र
ल्हादउवाच हे भगवन् इमं प्रसादं ब्रह्मा भवः श्रीश्च न लभते कोऽसौ तमाह यः त्वं नः दुर्गं पालोसि किंच हे आश्रयप्रद ब्रह्मा
दयो यत्पादपद्मरससेवनाद्विभूतीः अश्नुवते तस्य ते दाक्षिण्यदृष्टिमार्गं वयं उग्रजातयः कस्माद्धेतीः प्रापिताः एवं तवेहितं अहो चि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मिथ्यान यतस्त्वयावामनतयाभिक्षित्वारूपांतरस्याविष्कृतत्वात् अथापित्वंयदिमिथ्यामन्यसेतर्हिकृतंकरोमि मेशीर्ष्णितृ
तीयंपदंकुरु हेभगवन् अहंनिरयाद्दुःस्थाद्वन्निग्रहाच्चनबिभेमि असाधुवादात् (अपकीर्त्तेः) यथा किंच श्रेष्ठैः अर्पितंद
डंअहंसाधुमन्ये यतोमात्रादयोऽपितंदंडंनार्पयंति किंच त्वंअसुराणांनःशत्रुच्छलेनवर्तमानोगुरुःअसि यस्मिंस्त्वयिवै
रानुबंधेनबहवोदैत्याःसिद्धिंप्राप्ताः तेनगुरुणात्वयानिगृहीतोबद्धश्चाहंनातिव्रीडेनचव्यथे किंच मेपितामहःप्रन्हादःपि
त्राहिंसांप्रापितोऽपिदेहादीनामसारतांनिश्चित्यतेध्रुवंचरणारविंदंप्रपेदे अतस्तस्यैवभाग्येनअहंतवांतिकंनीतः श्री
शुकउवाच एवंबलेःउक्तवतःसतःप्रन्हादःआजगाम ततःपाशबद्धोबलिःतस्मैपूर्ववत्पूजांनजहार केवलंमूर्ध्नाननना
म किंचस्वकृताहंकारादिरूपापराधस्यस्मरणेनसव्रीडावाङ्मुखोबभूव ततःप्रन्हादःवामनंवीक्ष्यननाम प्रन्हादउवा-
च हेभगवन् अस्मैत्वयाइंद्रपदंदत्तंतत्त्वंहृतम् तच्चशोभनंकृतम् अहोत्वयाएषःश्रीमदात्प्रंशितःअयंमहान्अनुग्र
हःकृतइत्यहंमन्ये एवंकृपालवेतुभ्यंनमः श्रीशुकउवाच प्रन्हादस्यशृण्वतःसतःब्रह्माभगवंतंकिंचिद्वक्तुंप्रवृत्त
स्तदैवविंध्यावलिरपिवक्तुंप्रवृत्तातांसंमानयन्सःब्रह्माक्षणंतूष्णींस्थितः ततःसाविंध्यावलिःबद्धंपतिंवीक्ष्यप्रांजलिःस
तीउपेंद्रंबभाषे हेईश इदंजगत्त्वयाक्रीडार्थंकृतम् तत्रान्येकुबुद्धयःस्वाम्यंकुर्युः अस्तु हेईश अयंबलिःएवंवदति किंतत्
मयातेलोकत्रयंअर्पितंतृतीयपादायदेहंसमर्प्यप्रतिश्रुतंसत्यंकरोमीत्येवंदेहादिषुस्वाम्याविष्कारेणब्रुवन्अयंकुबुद्धिर्निर्ल
ज्जःयतस्त्वमेवसर्वस्वामी अतःमंदबुद्धिंएनंकेवलंकृपयापालय ब्रह्मोवाच हेदेवदेवत्वंहृतसर्वस्वंएनंमुंचमुंच अयंनि १५
ग्रहंनार्हति अनेनतुभ्यंभूःसर्वस्वंदेहश्चनिवेदितः अहोयस्यतेपादयोःसलिलमात्रंदत्वाजनःसद्गतिंयातितस्मैतुभ्यंअयं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्रिपदयाञ्चाभिषेण हृतां दृष्ट्वा क्रुद्धाः दैत्याः ऊचुः अहो अयं ब्रह्मबंधुर्न नर्हि द्विजरूपच्छन्नो विष्णुर्देवकार्यं चिकीर्षति अने
न शत्रुरूपिणा अस्मद्भर्तुः सत्यव्रतस्य बलेः सर्वस्वं हृतं अतः अस्य वधो धर्मः भर्तुः शुश्रूषणं च स्यात् एवमुक्त्वा बलेः सेवकाः वाम
नं हंतुं आयुधानि गृहीत्वा बलेः अनिच्छतः सतः प्राद्रवन् धावमानान् तान् दृष्ट्वा प्रहस्य विष्णुदूताः नंदसुनंदजयविजयप्रबल
बलकुमुदकुमुदाक्षविष्वक्सेनगरुडजयंतश्रुतदेवाद्याः सर्वे नागायुतबलाः उदायुधाः संतः दैत्यांश्च मूंजघ्नुः अथ बलिः स्वका
न् हन्यमानान् दृष्ट्वा शुक्रशापं स्मरन् तान् वारयामास हे विप्रचित्ते हे राहो हे नेमे मे वचः श्रूयताम् यूयं मा युध्यत निवर्तध्वम् अयं
कालः न अर्थकृत् न यः पूर्वं देवानां अभवाय आसीत् सः कालः अद्य विपरीतो वर्तते किंच अयं जनो बलसचिवबुद्धिदुर्गा
दिभिः सामाद्युपायैश्च कालं न अत्येति हे दैत्याः एते देवाः पूर्वं बहुशः जिताः अधुना एते नः जित्वा नदंति यदि अस्मद्दैवं प्रसी
दति तर्हि एतान् जेष्यामः तावत् यूयं प्रतीक्षध्वम् श्रीशुक उवाच एवं बलेर्वचः श्रुत्वा दैत्यदानवाः पार्षदैस्ताडिताः
संतः रसां विविशुः अथ गरुडः प्रभुचिकीर्षितं ज्ञात्वा बलिं वारुणैः पाशैः सोमाभिषवदिने बबंध तदा द्यावापृथिव्योः हाहा
कारः आसीत् ततः पाशैर्बद्धं उदारयशसं बलिं वामन आह हे बले त्वया भूमेः त्रिपदानि मे दत्तानि ते सर्वा मही द्वाभ्यां क्रांता
तृतीयं कल्पय यावत् असौ सूर्यो गोभिस्तपति तावती तव भूमिः एवं ते भूर्लोकः एकेन पदा क्रांतः तन्वा खं दिशः द्वितीयेन स्व
र्लोकः तृतीयस्य अभावात् प्रतिश्रुतं अदातुस्ते नरकवासः इष्टः अतो गुरुणानुमोदितः सन् नरकं विश किंच विप्रलब्धो ददामी
ति त्वया हंचाढ्यमानिना तद्व्यलीकफलं भुंक्ष्व निरयं कतिचित्समाः ३४ इत्यष्टमे एकविंशः २१ ६९
श्रीशुक उवाच एवं भगवता सत्याच्चाल्यमानो बलिः अविकलं वच आह बलिरुवाच हे भगवन् मे प्रतिज्ञातं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शः विवराः सागरादयश्च आसत ततो बलिस्तस्य देहे इदं विश्वं सकलात्मकं ददर्श तच्च तस्यांघ्रितले रसातलम् पादयोर्महीम्
जंघयोर्वृक्षान् जानुनि पक्षिणः ऊर्वोर्मरुतः गुह्ये प्रजापतीन् जघने दैत्यान् नाभौ नभः कुक्षिषु समुद्रान् उरसि नक्षत्राणि त्व
द्धिधर्मम् स्तनयोः ऋतसत्ये मनसि इंदुम् वक्षसि श्रियम् भुजेषु लोकपालान् कर्णयोः दिशः मूर्ध्नि द्यां केशेषु मेघान् नासिका
यां वायुम् अक्ष्णोः सूर्यम् मुखे अग्निम् वाण्यां छंदांसि भ्रुवोर्विधिनिषेधौ पक्ष्मसु अहोरात्रम् ललाटे मन्युम् अधरे लोभम्
रेतसि जलम् पृष्ठे अधर्मम् छायासु मृत्युम् हास्ये मायाम् लोमसु ओषधीः नाडीषु नदीः नखेषु शिलाः बुद्धौ अजं देवगणान्
ऋषींश्च इंद्रियेषु गात्रे स्थिरजंगमानि सर्वाणि भूतानि एवं सर्वात्मनि इदं त्रिभुवनं वीक्ष्य सर्वे असुराः कश्मलं आपुः तदा सुद
र्शनं शार्ङ्गं धनुः कौमोदकी गदा विद्याधरः असिः तूणी सुनंदमुख्याः पार्षदाः ईशं उपतस्थुः हे राजन् तदा उरुक्रमः किरीटांगद
मीनकुंडलः श्रीवत्सकौस्तुभमेखलांबरवनमालाभिर्वृतो रराज ततः त्रिविक्रमो बलेर्भूमिं एकेन पदा विचक्रमे शरीरेण नभो
बाहुभिर्दिशो द्वितीयेन पदा स्वर्गं तृतीयाय तदीयमण्वपि नावशिष्टम् एवं उरुक्रमस्य अंघ्रिः उपर्युपरि गच्छन् महर्जनाभ्यां
तपसश्च परं सत्यलोकं गतः ३३ इत्यष्टमे विंशः २० श्रीशुक उवाच अथ सत्यलोके प्राप्तं अंघ्रिं वीक्ष्य
ब्रह्मा तथा मरीच्यादयः सनंदनाद्याः योगिनश्च वेदोपवेदनियमयमतर्केतिहासांगपुराणसंहिताः तत्र अगमन् ततः ववंदिरे
अथ विष्णोः प्रोन्नताय अंघ्रये अर्हणोदकमानीय भक्त्या समर्च्य ब्रह्मा अभ्यगृणात् धातुः कमंडलुजलमुरुक्रमस्य पादावने
जनपवित्रत्वया स्वर्धुनी अभूत् सा लोकत्रयं पवित्रयति ततः ब्रह्मादयो लोकपालाः स्वनाथाय त्रिविक्रमाय बलिं दत्वा तोयैः स्र १४
ग्भिर्गंधपुष्पधूपदीपैः स्तुतिजयशब्दवाद्यादिभिः पूजयामासुः तदा जांबवान् भेरीनादैर्दिक्षु महोत्सवं अघोषयत् सर्वां मही

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वत्तोनान्यत्कामये यावदर्थपरिग्रहः विद्वानेनःनप्राप्नोति बलिरुवाच अहोब्राह्मणपुत्रत्वंबालःस्वार्थेप्रत्यबुधः
असिद्वीपदातारंमांवचोभिः आराध्यचःपदत्रयंवृणीतेसः अबुधः यतः पुमान् मांउपव्रज्य पुनर्याचितुंनार्हति तस्माद्हेबटोवृत्ति
करींभूमिंगृहाण वामनउवाच हेराजन् त्रैलोक्येयावंतोविषयाःसंतितेअजितेंद्रियंयाचकंपूरयितुंनसमर्थाः किंच
पदत्रयेणयः असंतुष्टः सः वर्षेणद्वीपेनापिचनतुष्यति एवंवैन्यादिनृपाः अर्थकामैः तृष्णांतंनगताइतिश्रुतम् यदृच्छयोपपन्ने
नसंतुष्टः सुखंवर्तते असंतुष्टस्तुन किंच पुंसोऽसंतोषः संसृतिहेतुः संतोषस्तुमुक्तयेस्मृतः तथायदृच्छालाभतुष्टस्यविप्र
स्यतेजःवर्धते असंतोषान्नश्यति तस्मात्त्रीणिपदान्येववृणे एतावतैवसिद्धोऽहम् श्रीशुकउवाच एवमुक्तोब
लिर्हसन्आह हेबटोवांछातःप्रतिगृह्यताम् एवमुक्त्वावामनायमहींदातुंजलपात्रंजग्राह विष्णवेक्ष्मांप्रदास्यंतंशिष्यं
शुक्रउवाच हेवैरोचने एषःसाक्षाद्विष्णुर्देवानांकार्यसाधकः कश्यपात् अदित्यांजातः किंच अस्मैयत्प्रतिश्रुतंतदहंसाधुन
मन्ये एषः त्वत्तःस्थानेश्वर्यादिकंआच्छिद्य इंद्रायदास्यति अयंविश्वकायः त्रिभिः क्रमैः इमान् लोकान्क्रमिष्यति हेमूढवि
ष्णवेसर्वस्वंदत्वाकथंवर्तिष्यसे एकेनपादन्यासेनभूमिंद्वितीयेनदिवंकायेनखंक्रममाणस्यबटोः तृतीयपादन्यासस्यक्वग
तिः किंच प्रतिज्ञातंअप्रदातुःतेनरकेस्थितिंमन्ये येनवृत्तिर्विपद्यतेतद्दानंनप्रशंसंति यतःवृत्तिमतः पुरुषात् दानंयज्ञःत
पःकर्मचभवति अपिच धर्मायचशसेऽर्थायकामायस्वजनायचवित्तंविभजन् पुमानिहामुत्रचमोदते अपिच बह्वृचश्रु
त्यासत्यानृतयोः व्यवस्थाप्रतिपादिता साचवृत्तिसंकटादिषुअनृतमपिननिषिद्धमिति तच्च अत्रापिबृह्वृचैर्गीतंशृणु ओमि
तिसत्यंप्रोक्तंनेति अनृतम् देहवृक्षस्यमूलंअनृतम् पुष्पफलंसत्यम् अतःदेहेअजीवतितन्नस्यात् यथाउत्पाटितमूलोवृक्षः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सद्यः शुष्यति पततिच एवंनष्टानृतोदेहः तस्मात् अर्थिनेयत्किंचिद्दास्यामीति ब्रूयात्तेनन्यूनोभवेत् अतः नेत्यनृतंवचएव पूर्णंअन्यार्थाकर्षकंच ननु तर्हिअनृतमेवसर्वदासेव्यंस्यात् नेत्याह सर्वंनेत्यनृतंब्रूयात्सदुष्कीर्तिः श्वसन्मृतः स्त्रीषुनर्मविवाहेचवृत्त्यर्थेप्राणसंकटे गोब्राह्मणार्थेहिंसायांनानृतंस्याज्जुगुप्सितम् ४३ इत्यष्टमेएकोनविंशः १९

श्रीशुकउवाच एवंकुलगुरुणाउक्तोबलिः क्षणंतूष्णींभूत्वाउवाच हेगुरोत्वयाप्रोक्तोऽयंगृहमेधिनांधर्मः सत्यः अहोप्राह्लादिः अहंदास्यामीतिप्रतिज्ञायवृत्तिलोभेनकथंप्रत्याचक्षे किंच असत्यात्परः अधर्मोनेति इयंभूः उवाच अलीकंनरंऋतेसर्वंसोढुमलंमन्ये अतोऽहंनरकदारिद्र्यादिभ्यः मृत्योश्चतथानबिभेमि यथाविप्रप्रलंभनात् किंच साधवोदध्यङ्शिबिप्रभृतयोदुस्त्यजैः प्राणैरपिभूतानांश्रेयः कुर्वंति कः पुनः धरादिषुविचारः किंच यैर्दैत्यैः इयंभूः उपभुक्तातेषांलोकान्भोगांश्चकालः अग्रसीत् नतुयशः अतः कीर्तिरेवसाध्या अन्यच्चयुद्धेतनुत्यागिनोयथासुलभास्तथापात्रेप्राप्तेधनत्यागिनोन अपिच शूरस्यदयालोः पुंसः अर्थिनांकामपूरणेनयद्दैन्यं तद्भद्रमेव किंपुनर्भवादृशानांदानेन अतः एषः विष्णुर्वाशत्रुर्वाऽस्तु अस्मैईप्सितांक्षितिंदास्यामि यद्यपिअनागसंमांअसावधर्मेणबध्नीयात्तथापिएनंभीतंरिपुंनहिंसिष्येइति श्रीशुकउवाच एवंअनादेशकरंशिष्यंगुरुः शशाप हेबलेपंडितमानीमदाज्ञाऽतिगस्त्वमसि अतः शीघ्रंश्रियः भ्रश्यसे एवंगुरुणाशप्तोऽपिसत्यान्नचलितोबलिर्वामनायअर्चित्वाएनांददौ तदाविंध्यावलिः हैमंजलपूर्णंकलशंआनिन्ये ततः स्वयंयजमानोभगवतः श्रीमत्पादयुगंमुदाप्रक्षाल्यतदपोविश्वपावनीर्मूर्ध्निदधौ तदाअसुरेंद्रंस्वर्गेदेवगंधर्वादयस्तत्कर्मगृणंतः संतः पुष्पैर्ववृषुः दुंदुभयोनेदुः गंधर्वादयोजगुः अनेनबलिनारिपवेजगत्त्रयंदत्तंइदंदुष्करंकृतम् एवंवदत्सुतद्वामनरूपंअद्भुतंअवर्धत यत्ररूपेभूः खंद्यौः दि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

र्यजंतंबलिंश्रुत्वातत्रजगाम ततः नर्मदोत्तरतीरेभृगुकच्छक्षेत्रे यज्ञंप्रवर्तयंतोभृगवोरविमिवभास्वरंतंदृष्ट्वाव्यतर्कयन् अ
होक्रतुदिदृक्षयासूर्यः अग्निः सनत्कुमारोवाआयातिकिम् एवंभृगुषुवितर्कयत्सुवामनःहयमेधमंडपंविवेश भृगवः तंवामनं
जटिलमौंजीमेखलायुक्तंवीक्ष्य उत्थाय अग्निभिः सह प्रत्यगृह्णन् यजमानोबलिस्तस्मैबटवेआसनंदत्वास्वागतेनअभिवंद्य
तत्पादौअवनिज्य आनर्च जन्मकल्मषापहं ततपादशौचंगंगारूपंमूर्ध्निधृत्वाऽह हेब्रह्मन्तेस्वागतं तुभ्यंनमः तवकिंकरवाम
अद्यनः पितरः तृप्ताः कुलंचपावितम् अयंक्रतुः स्विष्टः यतः त्वंगृहान्आगतः अद्यमेअग्नयः सुहुताः त्वत्पदैः मेभूमिः पवि
त्रीकृता हेबटोयद्वांछसि तत्मत्तः गृहाण त्वांअर्थिनंतर्कये गांकांचनंगुणवद्धामअन्नंपेयंकन्याग्रामान्तुरगगजरथान्इदं
सर्वंहेसाधोमत्तः गृहाण ३२ इत्यष्टमेअष्टादशः १८ श्रीशुकउवाच एवंधर्मयुक्तंबलेर्वाक्यं
श्रुत्वाप्रीतोवामनः इदंआह हेजनदेव एतत्तववचः कुलोचितंसूनृतंधर्मयुक्तंचास्ति अस्मिन्कुलेकश्चित्कृपणः निःसत्वः
न ब्राह्मणायददामीत्युक्त्वाप्रत्याख्यातापिन किंच दानकालेयुद्धेच अर्थिनाअर्थिताः त्वत्कुलजाः पराङ्मुखाः न यत्रप्रह्लादो
यशसाचंद्रइवरेजे यत्रजातोहिरण्याक्षोदिग्विजयेप्रतियोद्धारंनाविंदत यंनिर्जित्यविष्णुस्तद्वीर्यंस्मरन्नात्मानंजयिनंमे
ने ततः हिरण्यकशिपुः भ्रातृवधंश्रुत्वाहरेःनिलयंजगाम आयांतंदैत्यंआलोक्यविष्णुः चिंतयामास यतोयतोऽहंतत्रासौमृ
त्युः अतोऽस्यहृदयंप्रवेक्ष्यामि एवंनिश्चित्यरिपोः शरीरंविवेश दैत्यः तत्रहरिमपश्यन्क्रुद्धः ननाद ततः क्ष्मादिषुविष्णुंवि-
चिन्वन्नददर्श एवमपश्यन्नाह मेभ्रातृहाविष्णुः यतः पुमान्नावर्ततेतद्ब्रह्मैवगतः किंच तेपिताविरोचनः द्विजैर्याचितः स
न्द्विजलिंगेभ्योदेवेभ्यः स्वमायुरदात् हेबले एवंभूतकुलोत्पन्नात्त्वत्तः ईषत्महींममपदातुल्यानित्रिपदानिवृणे वदान्यात्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मांभावयंती सतीपतिंभजस्व एतत् अन्यस्मैनाख्येयं अनेनसर्वंसिद्ध्यति श्रीशुकउवाच इत्युक्त्वाभगवान् अंतर्दधे
अथ अदितिःआत्मनिदुर्लभंजन्मलब्ध्वापतिं अभजत् कश्यपः समाधियोगेन आत्मनिहरेः अंशंप्रविष्टंज्ञात्वा अदित्यांवीर्यं
आधत्त अनिलः दारुणि अग्निंयथा ततो ब्रह्मा अदितेःगर्भंअधिष्ठायस्थितंहरिंविज्ञायगुह्यनामभिस्तुष्टाव हेभगवन् त्वंजयब्र
ह्मण्यदेवायपृश्निगर्भायविष्णावेतेनमः त्वंदेवानांपरमायनंअसि एवंभूतस्यतेजन्मादिनास्ति अथापिदेवादीनांकार्यसाधनाय
अयमवतारः अतःस्वर्गच्युतान्देवान्पुनःस्वर्गेस्थापय २८ इत्यष्टमेसप्तदशः १७ श्रीशुकउवाच एवंब्रह्म
णास्तुतः भगवान्चतुर्भुजः शंखगदाब्जचक्रयुक्तः पीतवासाःश्रीवत्सवक्षाःवनमालयायुतःकंठनिविष्टकौस्तुभः हरिःप्रादुरभूत्
तदादिशःप्रसेदुः सलिलाशयाःप्रजाश्चप्रहृष्टाः द्यौःअंतरिक्षंक्षितिःदेवाःगावःद्विजाः पर्वताजहृषुः हरेःप्रादुर्भावसमयमाह
श्रवणद्वादश्यांश्रवणस्थेचंद्रेश्रवणप्रथमांशे अभिजिन्नक्षत्रेप्रभुःप्रादुर्बभूव सर्वेनक्षत्रग्रहाःजन्ममुहूर्तेबहुगुणाः बभूवुः य
स्यांद्वादश्यांहरेर्जन्मजातंतस्यांमध्यंदिनंगतःसूर्यः आसीत् विजयानामसाप्रोक्ता तदाशंखादयोनेदुःवाद्यानादःअभूत् अप्स
रसःननृतुः गंधर्वाःजगुः मुनयःतुष्टुवुः देवादयः अदित्याश्रमपदंकुसुमैः अवाकिरन् अदितिःतंदृष्ट्वामुदंआप कश्यपःजयइत्या
ह हरिःयद्वपुःपूर्वंदधारतेनवपुषापित्रोःपश्यतोरेव वामनोबटुर्बभूव ऋषयःबटुंदृष्ट्वाकश्यपंपुरस्कृत्यकर्माणिकारयामासुः
उपनीयमानस्यतस्यवामनस्यसूर्यःसावित्रींअब्रवीत् बृहस्पतिःब्रह्मसूत्रंददौ कश्यपोमेखलाम् भूमिःअजिनम् सोमोदंडं
माताकौपीनम् द्यौःछत्रम् ब्रह्माकमंडलुम् सप्तर्षयःकुशान् सरस्वतीअक्षमालाम् कुबेरःभिक्षापात्रीम् उमाभिक्षांददौ एवं
बटुःवामनःब्रह्मवर्चसेनअरोचत ततःबटुःवह्निंसमिन्ध्यपरिसमुह्यपरिस्तीर्याभ्यर्च्यसमिद्भिःअजुहोत् एतर्हिअश्वमेधे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तर्पणं ब्रह्मचर्यादिनियमान् आचरेत् त्रयोदश्यां पंचामृतैः संस्नाप्य विष्णोर्महापूजां कृत्वा चरुं निरूप्य ते न पुरुषं इष्ट्वा पुरुषतुष्टिदं
नैवेद्यं दत्वा आचार्यादीन् वस्त्रादिना प्रतोष्य अन्यांश्च ब्राह्मणान् भोजयेत् ततः गुरवे ऋत्विग्भ्यश्च दक्षिणां दत्वा अन्नादिना आश्व
पाकादीन् प्रीणयेत् ततः बंधुभिः सह स्वयं भुंजीत नृत्यादिभिः प्रत्यहं भगवतः पूजां कारयेत् एतत् पयोव्रतं मे पितामहेनोक्तं तत्ते
कथितं हे महाभागे त्वं अनेन केशवं भज येन हरिः तुष्यति तद्व्रतपोनियमादि अतः श्रद्धया इदं व्रतमाचर अनेन तुष्टः भगवान् त
ववरान् आशु विधास्यति ६२ इत्यष्टमे षोडशः १६ श्रीशुकउवाच हे नृप एवं कश्यपेन उक्ता अदितिः मनसा इ
द्रियदुष्टाश्वान् निगृह्य एकाग्रबुद्ध्या ईश्वरं चिंतयती सती मनः वासुदेवे समाधाय पयोव्रतं चचार हे तात तस्मा द्भुतात् भगवान्
पीतवासाः चतुर्भुजः शंखचक्रगदाधरः प्रादुरभूत् तं वीक्ष्य भुवि कायेन दंडवन्ननाम ततः सा उत्थाय बद्धांजलिः स्थिता सती
स्तोतुं नोत्सहे पश्चाद्गद्गदया गिरा हरिं तुष्टाव अदितिरुवाच हे यज्ञेश हे यज्ञपुरुष नः शं कुरु त्वं दीननाथोऽसि जगतः ज
न्मस्थितिसंयमार्थं गृहीतमायागुणाय हरये ते नमोऽस्तु हे अनंत संतुष्टात्त्वत्तः नृणां ब्रह्मायुः इष्टवपुः इत्यादि सर्वं भवति श
त्रुजयाद्याशीः किमुत श्रीशुकउवाच एवं अदित्या स्तुतः हरिः उवाच हे देवमातः भवत्याश्चिरकांक्षितं यत्तन्मया वि-
ज्ञातम् किंच युद्धे दैत्यान् निर्जित्य प्राप्तजयश्रीभिः पुत्रैः सह एकत्र स्थातुं इच्छसि तथा इंद्रमुख्यैः देवैः युधि हतानां विद्विषां दुःखि
ताः रुदतीः स्त्रियः द्रष्टुमिच्छसि तथा स्वर्गं अधिष्ठाय क्रीडतः स्वपुत्रान् द्रष्टुमिच्छसि हे देवि ते दैत्याः अधुना अनतिक्रमणीयाः
तत्र विक्रमः सुखं न ददाति एवं मम मतिः अथापि मया उपायश्चिंत्यः यतः ते व्रतचर्यया तुष्टस्य मम अर्चनं अन्यथा गंतुं नार्हति हे
मातः यतः त्वया अपत्यगुप्तये व्रतेन अर्चितः अहं कश्यपतपसि स्थितः सन् स्वांशेन पुत्रत्वं एत्य तव सुतान् गोप्ताऽस्मि हे देवि पत्नीं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मारीचतवैवसर्वाः इमाः प्रजाः तासुत्वंसमः असितथापिईश्वरः भक्तंभजते अतएवहेस्वामिन् भजंत्याः मेश्रेयश्चिंतय सपत्नैः हृतश्रि
यः हृतस्थानान्नः पाहि किंच प्रबलैर्दैत्यैः ऐश्वर्यादीनिहृतानितानिमेपुत्राः यथापुनः प्रपद्येरन् तथामेकल्याणंकुरु श्रीशुकउ
वाच एवंप्रार्थितःकः तांआह अहोस्नेहबन्धंजगत् इदंविष्णोर्मायाबलं किंच अयंभौतिकोदेहः क्व प्रकृतेःपरः आत्मा क्व
कस्यकेपतिपुत्राद्याः अत्रमोहएवकारणं अतः जनार्दनंवासुदेवंउपतिष्ठस्व सःतेकामान्विधास्यति यतः भगवद्भक्तिः अमो
घानेतरा अदितिरुवाच हेब्रह्मन्केनविधिनाजगत्पतिंउपस्थास्ये पुत्रैः सहसीदंत्याः मेमनोरथंयथाविदध्यात्तथातत्से
वाप्रकारंआदिश कश्यपउवाच प्रजाकामेनमयापृष्टः ब्रह्मायद्व्रतंआह तत्तेवक्ष्यामि फाल्गुनस्यशुक्लपक्षेद्वादशाहंप
योव्रतः सन्हरिंअर्चयेत् सिनीवाल्यांक्रोडविदीर्णयामृदाअंगंआलिप्यप्रवाहेस्नायात् त्वंदेव्यादिवराहेणरसायाः स्थानमि
च्छता उद्धृतासिनमस्तुभ्यंपाप्मानंमेप्रणाशय इमंमंत्रंमृल्लेपनेउच्चारयेत् ततः नित्यनैमित्तिकंकर्मकृत्वाप्रतिमादिषुदेवंअर्च
येत् नमस्तुभ्यंभगवतेपुरुषायमहीयसे सर्वभूतनिवासायवासुदेवायसाक्षिणे प्रधानपुरुषाययज्ञायशिवायहिरण्यगर्भा
यनारायणायपीतवाससेकेशवायनमः हेईशत्वंपुंसांसर्ववरदः अतोधीरास्तवपादरेणुमुपासते इत्यादिमंत्रैर्द्वादशाक्षरविद्य
याचहृषीकेशंआवाहनपाद्यादिभिः अर्चयेत् ततः पयसास्नापयित्वावस्त्राद्युपचारैः अर्चयेत् ततः ससर्पिःसगुडंपायसं
नैवेद्यंदत्वामूलविद्ययाजुहुयात् निवेदितंतद्भक्तायदद्यात् स्वयंवाभुंजीत ततः आचमनंदत्वाताम्बूलंनिवेद्यअष्टोत्तरशतंमं
त्रंजपेत् स्तुतिभिः प्रभुंस्तुत्वाप्रदक्षिणानमस्कारंकृत्वानिर्माल्यंशिरसिधृत्वादेवंविसर्जयेत् पायसेनद्व्यवरान्विप्रान्भोजयेत् ११
ततः बंधुभिः सहभुंजीत इदंव्रतंपयोभक्षः सन्द्वादशाहंकुर्यात् शुक्लप्रतिपदमारभ्यत्रयोदशंयतंहरेः आराधनंहोमंअर्हणंद्विज

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतेसर्वेयज्ञाद्यवतारैः प्रचोदिताःसंतःजगद्यात्रांनयंति तेषांकर्माण्याह चतुर्युगांतेकालग्रस्तान्वेदान्ऋषयः तपसा अपश्यन् ततो
मनवःचतुष्पादंधर्ममह्यांप्रवर्तयंति मनुपुत्राःतंधर्मपालयंति देवाःयज्ञभागान्भुंजंति इंद्रःभगवद्दत्तांश्रियंभुंजानःसन्त्रिलोकान्
पातिलोकेप्रवर्षतिचसनकादिसिद्धरूपधृक्हरिःअनुयुगंज्ञानंब्रूते याज्ञवल्क्यादिऋषिरूपधरःहरिः कर्मब्रूते दत्तात्रेयादियो
गेशरूपधृक्हरिःयोगंब्रूते मरीच्यादिप्रजेशरूपेणसर्गंकरोति राजमूर्तिःसन्दस्यून्हन्यात् कालरूपेणसर्वेषांनाशायभवति
माययामोहितात्मभिर्जनैःनानाशास्त्रैःस्तूयमानोऽपिनैवदृश्यते एतत्अवांतरकल्पस्यप्रमाणंतेकीर्तितम् यत्रमन्वंतराण्याहु
श्चतुर्दशपुराविदः ११ इत्यष्टमेचतुर्दशः १४ राजोवाच ईश्वरःकृपणवत्भूत्वाबलेःसकाशाद्भूमेःपदत्रयं
कस्मादयाचत किंच लब्धार्थोऽपिहरिःकस्मात्तंबबंध एतद्वेदितुमिच्छामः श्रीशुकउवाच हेराजन्युद्धेइंद्रेणपराजि
तश्रीःबलिःभृगुभिःजीवितःसन्पश्चात्तान्सर्वात्मनाअभजत् ततःप्रसन्नाःभृगवःस्वर्गंजिगीषमाणंतंबलिंविश्वजितायागे
नअयाजयन् ततःहविर्भिरिष्टात्हुताशनात्कांचनपट्टनद्धोरथःइंद्राश्ववत्अश्वाःसिंहांकितोध्वजःधनुःतूणीकवचंचआस
अथप्रन्हादःतस्मैअम्लानपुष्पांमालांशुक्रःशंखंचददौ एवंविप्रैःसंपादितयुद्धपरिकरोबलिःतान्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणम्य
प्रन्हादंपृष्ट्वानमश्चकार ततःमहारथोबलिःशस्त्रालंकारादिधृत्वाभृगुदत्तंरथंआरुह्यधिष्ण्यस्थःअग्निरिवशुशुभे अथतु
ल्यैश्वर्यबलश्रीभिःदैत्ययूथपैर्वृतःसन्महतींआसुरींसेनांविकर्षन्अतिसमृद्धांइंद्रपुरींययौ किंभूतांतां उपवनोद्यानैःचंद
नादिभिश्चरम्यांपरिखाभूतयाआकाशगंगयावृतां रुक्मपट्टकपाटैर्द्वारैर्जुष्टांसभाचत्वररथ्याढ्याम् न्यर्बुदविमानैर्युतां यस्यां १०
स्वलंकृताःनिर्मलवाससःनार्यःभ्राजंतेतां किंच यस्यांदेवस्त्रीकेशच्युतानांस्रजांआमोदमादायमार्गेवायुर्वातितां शिखंडिपा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावतभृंगनादितां मृदंगशंखवादिस्वनैर्गंधर्वादीनांगीतैश्चमनोरमां यांपुरीं अधर्मिष्ठाः खलाः भूतध्रुगादयश्च नव्रजंति इत्यादिवि-
शिष्टांतां देवधानींगत्वासेनयारुरुधे ततः भृगुदत्तंशंखं इंद्रस्त्रीणांभयंजनयन्सन् दध्मौ अथइंद्रः बलेः परमंउद्यमंअभिप्रेत्यसर्व
देवगणोपेतः गुरुमुवाच हेभगवन्पूर्ववैरिणः बलेः भूयान्अयंउद्यमः अतइमंअविषह्यंमन्ये इदंकेनहेतुना अद्भुतंतेजआदिसर्वं
जातं एतस्यकारणंब्रूहि गुरुरुवाच हेमघवन् तेशत्रोः उन्नतेः कारणंजानामि अस्मैशिष्यायभृगुभिः तेजः संचितं भवद्वि
धः भवान्वापि अस्यपुरतः स्थातुंईश्वरंविना नकोपिसमर्थः कृतांतस्ययथाजनाः अतः हेदेवाः यूयंस्वर्गंहित्वाकालंप्रतीक्षमा-
णाः अदर्शनंयात अधुनाअयंबलिः विप्रबलोदर्कोस्ति कालेनएषामेव अपमानात्सानुबंधोनंक्ष्यति एवंगुरुणासुमंत्रिता
र्थाः देवाः स्वर्गंहित्वाकामरूपिणः संतः जग्मुः देवेषुलीनेषुसत्सुबलिः देवधानींआस्थायजगत्त्रयंवशंनिन्ये अथभृगवः वि
श्वजयिनंशिष्यंहयमेधानांशतेन इंद्रपदंस्थिरीकर्तुंअयाजयन् तदनुभावेनत्रैलोक्यविश्रुतांकीर्तिंदिक्षुवितन्वानः सन्उडुरा
डिवरेजे ततोबलिः आत्मानंकृतकृत्यमिवमन्वानः ब्राह्मणैः संपादितांसमृद्धांश्रियंबुभुजे ३६ इत्यष्टमेपंचदशः १५
श्रीशुकउवाच एवंपुत्रेषुनष्टेषु दैत्यैश्चस्वर्गेत्हृतेसति देवमाता अदितिः अनाथवत्पर्यतप्यत् एकदाकश्यपः तस्याः नि
रुत्सवंनिरानंदंआश्रमंअगात् कृतासनपरिग्रहः सः दीनवदनांपत्नींइदंआह हेभद्रेअधुनाविप्राणांधर्मस्यअभद्रंनागतंकिं
किंवात्रिवर्गस्यअकुशलंकिं अपिवा अतिथयः त्वद्गृहंएत्यत्वयाअपूजिताः संतः गताः किम् किंवावेलायांअग्नयोनहुताः किम्
अथवातेसर्वेपुत्राः कुशलिनः अहंभवत्याः मनः अस्वस्थंलक्षये अदितिरुवाच हेब्रह्मन्द्विजगवांधर्मस्यचभद्रमस्ति त
वअनुज्ञानाद्धेतोः अग्नयोऽतिथयइत्यादिसर्वंनहीयते किंच भवान्एवंधर्मान्यस्याः प्रभाषतेतस्याः कामः कोनुनसंपद्यते हे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संज्ञासुता: सावर्णि: तपतीशनैश्चर: एतानिछायापत्यानि अश्विनौवडवासुतौ अष्टमें ऽतरेसावर्णिर्मनुर्भविष्यति निर्मोकविरजस्का
द्या: तत्सुता: सुतपस: विरजा: अमृतप्रभा: एतेदेवा: बलि: इंद्रोभविष्यति य: सप्तमें ऽतरेपदत्रयं याचमानायविष्णवे महीं दत्वा अष्टमें ऽ
तरे विष्णो: प्रसादेन लब्धंइंद्रपदंहित्वा तत: सिद्धिंप्राप्स्यति स: अधुनासुतलेआस्ते गालव: दीप्तिमान् परशुराम: अश्वत्थामाकृप:
ऋष्यशृंग: व्यास: एते ७ ऋषय: सार्वभौमनामा अवतार: स: इंद्रात्स्वर्गंहृत्वा बलयेदास्यति अथदक्षसावर्णिर्नवमोमनु: भूतके
तुदीप्तिकेत्वादय: पुत्रा: पारामरीचिगर्भाद्या: देवा: अद्भुत: इंद्र: द्युतिमत्प्रमुखा: ऋषय: आयुष्मत: अंबुधारायां पत्न्यां ऋषभा
वतार: येनराद्धांत्रिलोकींअद्भुतनामाइंद्र: भोक्ष्यति अथब्रह्मसावर्णिर्दशमोमनु: भूरिषेणाद्या: तत्सुता: हविष्मान् सुकृत: सत्य:
जय: मूर्ति: एतेऋषय: सुवासनविरुद्धाद्यादेवा: शंभु: इंद्र: विष्वक्सेन: अवतार: स: शंभो: सख्यंकरिष्यति एकादशोमनुर्धर्म
सावर्णि: सत्यधर्मादय: १० तत्सुता: विहंगमा: कामगमा: निर्वाणरुचयो देवा: वैधृति: इंद्र: अरुणादय: ऋषय: धर्मसेतुरवतार:
स: त्रिलोकींधारयिष्यति द्वादशोमनु: रुद्रसावर्णि: देववान् उपदेव: देवश्रेष्ठादयस्तत्सुता: ऋतधामाइंद्र: हरिताद्योदेवा: आग्नी
ध्रकादय: ऋषय: स्वधामाख्य: अवतार: त्रयोदशोमनुर्देवसावर्णि: चित्रसेनविचित्राद्यास्तत्सुता: सुकर्मसुत्रामसंज्ञादेवा: दिव
स्पतिरिंद्र: निर्मोकतत्त्वदर्शाद्याऋषय: योगेश्वर: अवतार: चतुर्दशोमनु: इंद्रसावर्णि: उरुगंभीरबुद्ध्याद्यास्तत्सुता: पवित्राश्चा
क्षुषा: देवा: शुचिरिंद्र: अग्निर्बाहु: शुचि: शुद्ध: मागधाद्याऋषय: बृहद्भानुरवतार: स: कर्मसंततीर्विस्तारयिष्यति हेराजन् एता
निमन्वंतराणि १४ एभिर्युगसहस्रप्रमाण: कल्पोमित: ३६ इत्यष्टमेत्रयोदश: १३ राजोवाच हेभगवन्मन्वं
तरेषुइमेमन्वादय: यस्मिन्कर्मणियेननियुक्ता: संत: यत्कुर्वंतितद्वद ऋषिरुवाच मनव: मनुपुत्रा: मुनय: इंद्रा: सुरगणा:

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दादूरंगत: तदानुव्रजंत्या : तस्या: ससूत्रंवास: मारुत: अहरत् एवंभव: तांदृष्ट्वातस्यांरंतुंमनश्चक्रे तत: तत्कृतस्मरविह्वल:
शिव: देव्या: पश्यंत्या : तत्समीपंययौ तदासातंविलोक्यविवस्त्रा लज्जयावृक्षेषुनिलीयमानानान्वतिष्ठत् भव: तांअन्वगच्छत्
कामवशंनीत: अनुव्रज्य अनिच्छंतींस्त्रियंकेशबंधेगृहीत्वापरिषस्वजे आलिंगितासाइतस्तत: प्रसर्पंतीतद्भुजात् आत्मानंमो
चयित्वा प्राद्रवत् तांअनुधावत: शिवस्यरेत: पपात तद्रेत: मह्यांयत्रयत्रअपतत् तानिरूप्यस्य हेम्नश्च क्षेत्राणिआसन् रेत
सिस्कन्ने सति शिव: आत्मानंमायया जडीकृतंअपश्यत् ततोमोहात्न्यवर्तत एवंअवगतमाहात्म्य: शिव: विष्णो: मायाज-
डीकरणंअद्भुतंनमेने ततोभगवान्स्वतनुंबिभ्रत्प्रीत: सन्शिवंआह हेदेवमयास्वमायया मोहितोऽपित्वंस्वांप्रकृतिंस्थि
त: एतद्दिष्ट्या मेमायांत्वदृतेकोनुपुमान्अतितरेत् सेयंमेमायात्वांनाभिभविष्यति श्रीशुकउवाच एवंभगवतास
त्कृत: शिव: तंआमंत्र्यपरिक्रम्यस्वालयंययौ ततोभव: भवानींऋषीणांमध्येइदंसर्वंआह अपित्वंअजस्यमायांदृष्टवत्यसि
अहंश्रेष्ठोऽपियया विमुह्ये अन्येअस्वतंत्रा: किमुन श्रीशुकउवाच हेनृपएवंतेहरे: विक्रम: उक्त: इदंउत्तमश्लोक
गुणानुवर्णनंशृण्वत: कीर्तयत: पुंस: उद्यमोननश्यति एवंकपटस्त्रीवेष: दैत्यान्मोहयन्सन् अंघ्रिंप्रपन्नान्देवान् अमृतंअभो
जयत्तंकामपूरंनतोऽस्मि ४७ इत्यष्टमेद्वादश: १२ श्रीशुकउवाच अथविवस्वत: पुत्र: श्राद्धदेव: सप्त
मोमनु: तदपत्यानिमत्त: शृणु इक्ष्वाकु: नभग: धृष्ट: शर्याति: नरिष्यंत: नाभाग: दिष्ट: करूष: पृषध्र: वसुमान् एतेतत्सुता: आदि
त्या: वसव: रुद्रा: विश्वेदेवा: मरुद्गणा अश्विनौऋभव: एतेदेवा: पुरंदर: इंद्र: कश्यपाद्या: सप्तर्षय: कश्यपाददित्यांवामनावता
र: एवंसप्तमन्वंतराणिउक्तानि भाव्यानिवक्ष्ये विवस्वत: मनो: द्वेभार्ये छायासंज्ञाचेति तृतीयावडवा यम: यमीश्राद्धदेव: एतेत्रय: ९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ग्निवरुणादयः अस्त्रौघैः दैत्यान् सूदयामासुः तदैव ब्रह्मणा प्रेषितो नारदः एत्य दैत्यक्षयं दृष्ट्वा देवान् वारयामास हे देवाः नाराय
णभुजाश्रयैर्भवद्भिः अमृतं प्राप्तं श्रिया च समेधिताः अतः विग्रहात् उपारमत एवं मुनेर्वचो मानयंतो देवा अनुचरैः सह स्वर्गं ययुः ततः
युद्धे अवशिष्टा ये दैत्याः ते नारदानुमतेन विपन्नं बलिं आदाय अस्तं गिरिं उपागमन् तत्र शुक्रः अविनष्टावयवान् तान् संजीवित्या विद्य-
या जीवयामास एवं शुक्रेण स्पृष्टः बलिः पुनः प्राप्तेंद्रियस्मृतिः पराजितोऽपि नाखिद्यत् ४८ इत्यष्टमे एकादशः ११
श्रीशुकउवाच हरिः योषिद्रूपेण दैत्यान् संमोह्य देवान् सोमं अपाययत् इदं श्रुत्वा शिवः देव्या सह वृषं आरुह्य यत्र हरिः आ
स्ते तत्र ययौ भगवता सत्कृतः शिवः उपविष्टः सन् हरिं प्रति पूज्य इदं आह शिवउवाच हे देवदेव हे जगदीश सर्वभावा
नां त्वं हेतुः आत्मा असि अस्य जगतः आद्यंतौ मध्यं च यतः भवति तच्चिद्रूपं ब्रह्मैव भवान् किंच मुनयः संगं त्यक्त्वा तवैव चरणां
बुजं उपासते वेदांतिनः त्वां ब्रह्म मन्यंते मीमांसकास्त्वां धर्मं मन्यंते इत्यादि किंच त्वद्रचितं विश्वं अस्मदादयः न जानंति अन्ये
दैत्यादयः नेति किम् एवं स्तुत्वा विज्ञापयति हे हरे गुणैः रममाणस्य ते मया बहवः अवताराः दृष्टाः सोऽहं तव योषिद्रूपं द्रष्टुं इ
च्छामि येन दैत्याः मोहिताः सुराश्च अमृतं पायिताः तद्रूपं दर्शय परं नः कौतूहलमस्ति श्रीशुकउवाच एवं प्रार्थितः वि
ष्णुः प्रहस्य शिवं अभाषत श्रीभगवानुवाच हे शिव दैत्यानां कौतूहलाय अमृतपात्रे गते सति देवकार्यार्थं योषिद्वेषः कृ
तः तद्रूपं ते दर्शयिष्यामि श्रीशुकउवाच भगवान् इत्युक्त्वा अंतरधीयत ततो भवः सर्वतश्चक्षुश्चारयन् देव्या सह आ-
स्ते अथ विचित्रपुष्पारुणपल्लवद्रुमे उपवने कंदुकलीलया क्रीडंतीं श्लथद्दुकूलां च्युतकबरीं वामकरेण सन्नह्यंतीं अन्येन कं
दुकं विनिघ्नतीं जगन्मोहयंतीं तां वीक्ष्य भवः तत्प्रेक्षणेन विह्वलः सन् अंतिकस्थां उमां स्वगणांश्च न वेद तस्याः करात् कंदुकः य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तान् दस्यून् पूर्वपदात् अधः पातयामि हे मंदात्मन् अहं वज्रेण ते शिरः हरिष्ये ज्ञातिभिः सह यत्नं कुरु बलिरुवाच मृधे व
र्तमानानां कीर्तिः जयः पराजयः मृत्युर्वा क्रमात् स्यात् एतत् सर्वं सूरयः कालाधीनं पश्यंति एवं विवेके यूयं अज्ञाः स्थ अतः युष्म-
द्भिः न गृह्णीमः श्रीशुकउवाच एवं बलिः इंद्रं विनिंद्य तं बाणैः अहन् तदा इंद्रः तस्मै वज्रं प्राहरत् ततः बलिः सयानः भूमौ प
पात बलिं पतितं दृष्ट्वा जंभः सिंहारूढः सन् गदां उद्यम्य शक्रं जत्रौ गजं च अताडयत् ततो गजः जानुभ्यां भुवं स्पृष्ट्वा कश्मलं ययौ
ततः मातलिना सहस्राश्वैर्युक्तो रथ आनीतः इंद्रः रथं आरुरुहे तदा यंतुः कर्म अपूजयत् दानवः शूलेन मातलिं अहन् सः धैर्यं
धृत्वा रुजं सेहे तदैव इंद्रः जंभशिरः वज्रेण अहरत् नारदात् जंभं हतं श्रुत्वा नमुचिः बलः पाकः इति त्रयः प्राप्ताः ते इंद्रं शरैः अवा
किरन् तत्र बलः सहस्रशरैः इंद्राश्वान् पाकः शताभ्यां २०० मातलिं नमुचिः पंचदशबाणैः इंद्रं विध्वा मेघ इव व्यनदत् ततो दैत्याः
सरथं इंद्रं शरैः छादयामासुः तदा देवाः विचुक्रुशुः ततः इंद्रः इषुबन्धपंजरात् निर्गतः सूर्य इव बभौ ततः दैत्यैः अर्दितां सेनां वी
क्ष्य रिपुं हंतुं वज्रं गृहीत्वा बलपाकयोः शिरसी वज्रेण जहार नमुचिः तद्वधं दृष्ट्वा इंद्रं हंतुं शूलं प्रगृह्य हतोऽसि हतोऽसि इति वद
न् व्यसर्जयत् तत् शूलं इंद्रः इषुभिः सहस्रधा चिच्छेद अथ इंद्रः वज्रेण तं कंधरायां अहन् तस्य त्वचमपि वज्रः न बिभेद तन्महद
द्भुतं अभूत् तदा शत्रोर्भीतः इंद्रः इदं आह मया अनेन वज्रेण पर्वतपक्षाः छिन्नाः वृत्रश्च हतः सोऽयं मे वज्रः अल्पके असुरे व्य
र्थो जातः तस्मात् वज्रं नाहं आददे अहो दधीचेः सामर्थ्यमपि अकारणं जातम् एवं विषीदंतं शक्रं अशरीरिणी वाक् आह हे इंद्र अयं
दैत्यः शुष्कैः आर्द्रैश्च वधं नार्हति एवं मया आर्द्रशुष्काभ्यां मृत्युर्नैव इति वरो दत्तः अतः अन्य उपायः चिंत्यः तां गिरं श्रुत्वा उभयात्मकं
उपायं अपां फेनं ज्ञात्वा तेन इंद्रः नमुचेः शिरः जहार तदा मुनयः तुष्टुवुः पुष्पैश्च अवाकिरन् दुंदुभयो नेदुः नर्तक्यः ननृतुः ततो वाय्व

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यंकिंचिदपिनोचुः तदाराहुः देवसंसदिचंद्रार्कयोर्मध्येस्थितः सन् सुधांपपौ ताभ्यांसूचितः हरिः चक्रेणतच्छिरः जहार तत्कबं
धस्तुसुधयाअस्पृष्टःअपतत् शिरस्त्वमरतांनीतं अजः तंग्रहंअकरोत् यःपर्वणिचंद्रार्कौअभिधावति एवंदेवैः अमृतेपीते असुराणां
पश्यतां सतां हरिःस्वस्वरूपंजगृहे एवंसुरासुराः श्रमेतुल्याअपिफलेविकल्पंआपुः हेनृपदेवाः यस्मात्पंकजरजः श्रयणात् अमृतं
आपुः दैत्याः न २९ इत्यष्टमेनवमः ९ श्रीशुकउवाच हेनृप दैतेयाः कर्मणियत्ताः संतः भगवत्पराङ्मुखाः अत
एवअमृतंनाविंदन् एवंभगवान्देवान् अमृतंसाधयित्वाययौ ततः देवानांपराक्रांर्द्धिं दृष्ट्वादैत्याः गृहीतायुधाः संतः युद्धार्थंययुः
तदासमुद्रतीरेदैवासुरोनामतुमुलोरणः अभवत् तत्ररणेसपत्नाअन्योन्यंआसाद्यआयुधैर्जघ्नुः तत्रशंखादीनांस्वनः अभवत् अ
थरथिनः रथिभिः पत्तयः पत्तिभिः हयाहयैः इभाइभैश्चरणेअसज्जंत तथाकेचिद्भटाः उष्ट्रेभखरसिंहगृध्रकंकबकशरभमहिष
गोवृषशिवाखुकुक्कुटबस्तहंससूकरजलस्थलखगादिषुआरूढाः तेषारूढैः अन्यैः सहयुयुधुः एवंउभयोः सेनयोर्मध्येअग्रतोऽ
ग्रतः तेविविशुः तदाचित्रध्वजपटातपत्रव्यजनचामरोष्णीषादिभिः देवदैत्यसेनेयादोभिः सागराविवरेजतुः तत्रअसुराणांपतिर्ब
लिर्वैहायसंनामकामगंविमानमास्थितः सन् चंद्रइवरेजे तस्यसर्वतोयानैर्दैत्याः नमुचिः शंबरः विप्रचित्तिः बाणः अयोमुखः द्विमू
र्धाकालनाभः प्रहेतिः हेतिः इल्वलः शकुनिः भूतसंतापः वज्रदंष्ट्रः विरोचनः हयग्रीवः शंकुशिराः कपिलः मेघदुंदुभिः तारकः च
क्रदृक् शुंभः निशुंभः जंभः उत्कलः अरिष्टः अरिष्टनेमिः मयः अन्येपौलोमकालेयनिवातकवचादयः एतेदैत्याः आसन् तथासिं
हनादान्मुंचंतः शंखान्दध्मुः ततः शत्रून्दृष्ट्वाइंद्रः कुपितः सन् ऐरावतारूढः सूर्यइवरेजे तस्यसर्वतः नानावाहध्वजायुधाः ७
वाय्वग्निवरुणादयः देवाः आसन् तेऽन्योऽन्यमभिसंसृत्याक्षिपंतोमर्मभिर्मिथः आह्वयंतोविशंतोऽग्रेयुयुधुर्द्वंद्वयोधिनः १ तत्रब

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लिः इंद्रेणयुयोध तारकेणगुहः वरुणः हेतिना मित्रःप्रहेतिना यमः कालनाभेन विश्वकर्मामयेन शंबरस्त्वष्ट्रा विरोचनः सवित्रा
अपराजितेननमुचिः अश्विनौवृषपर्वणा सूर्यः बलिसुतैः शङ्कुणासोमः पुलोम्नावायुः निशुंभशुंभाभ्यांदेवी वृषाकपिर्जंभेन
विभावसुर्महिषेण इल्वलवातापीब्रह्मपुत्रैः कामदेवेनदुर्मर्षः उत्कलोमातृभिः बृहस्पतिःशुक्रेण नरकेणशनिः मरुतःनिवात
कवचैः कालेयैर्वसवः विश्वेदेवाःपौलोमैः रुद्राः क्रोधवशैःयुयुधुः तएवंअन्योऽन्यंआसाद्यतीक्ष्णाशरासितोमरैः मिथःनि
जघ्नुः भूमेःरेणुःउत्थितःतेषांवाहनानांचशिरोरुबाहुभिः आस्तृताभूः बभौ तत्रकबंधाःउत्पेतुः ततःबलिः इंद्रंशरैः १० त्रि
भिर्गजं चतुर्भिःगजपादरक्षकान् एकेनगजयंतारंविव्याध प्राप्तान् शरान् इंद्रः भल्लैःचिच्छेद ततोबलिःशक्तिंआददे तांइंद्रः
चिच्छेद ततःबलिःयद्यद्जगृहे तत्तदिंद्रश्चिच्छेद ततोबलिः अंतर्धायमायांससर्ज ततःदेवसेनोपरिशैलःप्रादुरभूत् त-
तः तरवः शिलाः सर्पाः सिंहव्याघ्रादयःउत्पेतुः यातुधान्यः छिंधिभिंधीतिवादिन्यः आसन् मेघाःअंगारकान्मुमुचुः दैत्येन
सृष्टःवह्निः सांवर्तकइवसैन्यंअदहत् समुद्रःउद्वेलः प्रत्यदृश्यत एवंसृष्टासुमायासुइंद्रादयःतत्प्रतिविधिंअजानंतः खिन्नाः
संतः हरिंदध्युः तदाहरिः अष्टबाहुःगरुडारूढःप्रादुरभूत् तदैवमायाः विनेशुः एवंहरेः स्मृतिः सर्वविपद्विमोक्षणीभवति
कालनेमिर्युद्धेहरिंदृष्ट्वाशूलंचिक्षेप तदागरुडमूर्ध्निपतत् तत् हरिःगृहीत्वातेनैवसगजंअरिंअवधीत् ततःमालीसुमालीचक्रे-
णकृत्तशिरसौपेततुः अथमाल्यवान् गदयागरुडंनिहत्यहरिंहंतुंगदांजगृहेतावत्सःतच्छिरः चक्रेणचिच्छेद ५७ इ-
त्यष्टमेदशमः १० श्रीशुकउवाच अथोदेवाः हरेःकृपयादैत्यान्निजघ्नुः किंच यदाइंद्रःबलिंहंतुंवज्रंजगृहे त-
दाप्रजाः हाहेतिचुक्रुशुः युद्धेइंद्रःबलिंआह हेमूढमायाभिः मायेशान्नःजेतुमिच्छसि किंच मायाभिर्येदिवंआरोढुमिच्छंति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गा: अर्हंतीत्युक्त्वा धृतकलशान् प्रबलान् प्रत्यषेधन् एतस्मिन्नंतरे सर्वोपायवित् ईश्वरः अद्भुतं योषिद्रूपं उत्पलश्यामं स्रक्केशभारेण
मालाबिभ्रत् सुग्रीवकंठाभरणं लसच्चरणनूपुरं नवयौवननिर्वृत्तस्तनभारकृशोदरम् सव्रीडस्मितादिभिः दैत्यचित्तेषु कामंउद्दीपयत्
एवंभूतं रूपं दधार ४६ इत्यष्टमेअष्टमः ८ श्रीशुकउवाच अथतेसुराः त्यक्तसौहृदाः संतः अन्योऽन्यतः पात्रं हरंतः
आयांतीं स्त्रियं ददृशुः अहोअस्याः रूपं अहोधाम अहोनवंवयः इतिवदंतो जातकामाः संतः तांपप्रच्छुः हे कमलाक्षि कात्वं कुतआगता
किंचिकीर्षसि वयंत्वांअमरादिभिः अस्पृष्टपूर्वांजानीमः किंच विधिना नः सर्वेंद्रियमनः प्रीतिंविधातुंप्रेषिताअसिकिं सात्वंएकवस्तु
निस्पर्धमानानां बद्धवैराणां नः शंविधत्स्व वयंकश्यपपुत्राः भ्रातरः अतः नः भेदोयथानभवेत्तथा सुधांविभजस्व एवंदैत्यैः प्रार्थितः ह-
रिः प्रहस्यइदंआह श्रीभगवानुवाच हे दैत्याः यूयंकश्यपसुताः पुंश्चल्यां मयिकथं अनुसृताः पंडितः कामिनीषु विश्वासंनया
ति हे दैत्याः वृकाणां स्वैरिणीनांस्त्रीणांचसख्यानि अनित्यान्याहुः श्रीशुकउवाच एवंतस्याः नर्मवाक्यैः मोहिताः संतः जहसुः
तस्यैअमृतभाजनंचददुः ततोहरिः अमृतपात्रंगृहीत्वा आह हे दैत्याः मयासाधुवाअसाधुवाकृतंयदि अंगीकुरुततर्हि सुधांविभजे एवं
तस्याः वाक्यंश्रुत्वा तथेति अमंसत अथतेसर्वेउपोष्य अग्निंहुत्वा दाना निविप्रादिभ्योदत्वा वासांसिधृत्वा भूषिताः संतः प्रागग्रदर्भेषु
प्राविशन् धूपामोदितशालायां सुरासुरेषु प्राङ्मुखेषूपविष्टेषुसत्सु तस्यां सा मोहिनी अमृतकलशंगृहीत्वाआविवेश विस्रस्तस्त
नपट्टिकांतांतां दृष्ट्वा सर्वेमुमुहुः जात्याक्रूराणां असुराणां सुधादानं अहीनां क्षीरमिव अन्याय्यंमत्वा तेभ्यः सुधांनव्यभजत् एवं
देवदैत्यानांपृथक् पंक्तीः कृत्वा स्वस्वपंक्तिषुतान् उपवेश्य गृहीतकलशः हरिः प्रियवाक्यादिना तान् अतिक्रम्यअतिक्रम्य वंचयनृग
मनैः दूरस्थानपिदेवान्जरामृत्युहरांसुधांपाययामास ततो दैत्याः समयंपालयंतः तस्याः बहुमानेनबद्धाः स्त्रीवादजुगुप्सयाविप्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

आहरत् गावः पंचगव्यानि आहरत् वसंतः फलपुष्पादि आहरत् ऋषयः अभिषेकं चक्रुः गंधर्वाः जगुः नट्यः ननृतुः देवाः मृदं
गादीन् अवादयन् दिग्गजाः पूर्णकलशैः अभिषिषिचुः समुद्रः पीतकौशेयवाससी ददौ वरुणः वैजयंतीं मालां ददौ विश्वकर्मा
विचित्रभूषणानि ददौ सरस्वती हारं ददौ अजः पद्मं ददौ नागाः कुंडले ददुः ततः रमा नदद्द्विरेफां पद्ममालां पाणिना परिगृह्य सव्री
डहासं वक्त्रं दधती चचाल सा इतस्ततः विसर्पंती हेमलतेव बभौ ततः देवादिषु आत्मनः ध्रुवं आश्रयं विलोकयंती नान्वविंदत् त
देवाह यस्य तपः अस्ति तस्य क्रोधजयो न यस्य ज्ञानं अस्ति तत् संगवर्जितं न कश्चित् महान् तस्य कामजयः न कश्चित् चिरायुः
तस्य शीलं मंगलं न यत्र उभयं सः अमंगलः कश्चित् सुमंगलः सः मां नेच्छति एवं विमृश्य निरपेक्षमपि सर्वगुणाश्रयं मुकुंदं वव्रे
ततः तस्यांसदेशे नवकंजमालां निधाय निकटे तस्थौ भगवान् तस्याः स्ववक्षःस्थानं ददौ यत्र स्थिता श्रीः सकरुणेन निरीक्षणे
न साधिपान् त्रीन् लोकान् अवर्धयत् गायतां गंधर्वाणां वाद्यस्वनः अभूत् पुष्पवर्षणः ब्रह्माद्याः विभुं ईडिरे श्रिया विलोकि
ता देवाद्याः सुखं प्रापुः लक्ष्म्या उपेक्षिता दैत्याद्याः निःसत्वाः लोलुपाः निर्लज्जाः बभूवुः अथ वारुणी देवी कन्या कमललोचना
आसीत् तां असुराः जगृहुः अथ मथ्यमानात् उदधेः अमृतपूर्णकलशं बिभ्रत् स्रग्वी अरुणेक्षणः पीतवासाः सिंहविक्रमः वि
ष्णोः अंशः धन्वंतर्याख्यः पुरुषः आयुर्वेददृक् यज्ञभागभाक् उत्थितः असुराः तं अमृतकलशं च दृष्ट्वा तं कलशं आहरन् असु
रैः कलशे नीयमाने खिन्नाः देवाः हरिं शरणं ययुः भगवान् तेषां दैन्यमालोक्य दैत्यानां मिथः कलहोत्पादनेन मोहिन्या वः अर्थं
साधयिष्यामि यूयं मा खिद्यत इत्याह ततः तेषां अहंपूर्वं अहंपूर्वं न त्वं न त्वं इति मिथः कलहः अभूत् तत्र ये दुर्बलाः ते स्वभागं दे ६

१ दुर्वाससः २ गुरुशक्रादेः ३ ब्रह्मचंद्रादिः ४ मार्कंडेयः ५ शिवे ६ श्रीमुकुंदः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नः त्राहि हे ईश सर्वजगतः बंधमोक्षयोः ईश्वरः त्वंएकएव किंच गुह्यंपरंब्रह्मत्वमेव यदा च सर्गादीन् कर्तुमिच्छसि तदा गुणमय्यास्व
शक्त्या ब्रह्मविष्णुशिवाभिधां धत्से हे भगवन् अग्निस्तवमुखम् पृथ्वीपादौ कालोगतिः दिशः कर्णौ वरुणः जिह्वा नभोनाभिः सूर्यश्च
क्षूंषि जलंरेतः चंद्रोमनः द्यौः शिरः समुद्राः कुक्षिः पर्वताः अस्थीनि ओषधयोरोमाणि छंदांसि सप्तधातवः सर्वधर्मः त्वद्दयं हे गिरि-
त्र पंचोपनिषदः ते मुखानि गुणाः नेत्राणि मनुः ईक्षणं किंच ब्रह्मादीनामपि तवज्योतिः अगम्यं हे महेश्वर त्वत्तः परं न पश्यामः किंच इयं
ते व्यक्तिः लोकस्य सुखाय अतः नः पाहि श्रीशुकउ० प्रजानां तत्व्यसनं वीक्ष्य शिवः देवीं आह श्रीमहादेवउ० हे भवानि कालकू
टात्प्राप्तंप्रजानां दुःखंपश्य पश्य प्राणपरीप्सूनां आसां मया अभयं विधेयं किंच यद्दीनपरिपालनं एतद्देवश्रेष्ठस्य अर्थः साधवस्तु
क्षणभंगुरैः स्वप्राणैः जीवान् पांति अतः इदं गरं भुजे मत्तः प्रजानां स्वस्त्यस्तु एवं देवीं पृष्ट्वा विषं जग्धुं आरेभे सापि प्रभावज्ञा अन्वमो
दत ततः विषं करतलीकृत्य अभक्षयत् तद्विषं तस्यापि वीर्यं दर्शयामास गले नीलं चकार तत्साधोः विभूषणं जातं तच्छंभोः कर्म निशम्य
दाक्षायणी ब्रह्मा वैकुंठश्च शशंसिरे विषं पिबतः तस्य पाणेः यद्गलितं तद्वृश्चिकाहिविषौषध्यो दंदशूकाश्च जगृहुः ४६ इत्यष्टमेस
प्तमः ७ श्रीशुकउ० एवं वृषांकेण गरे पीते सति देवदैत्याः प्रीताः संतः पुनः तरसा अब्धिं ममंथुः ततः सुरभिः अभवत् तां ऋषयः यज्ञस्य
मेध्याय हविषे जगृहुः ततः चंद्रपांडुरः उच्चैश्रवानामहयः अभूत् तस्मिन् बलिः स्पृहां चक्रे प्रागेवशिक्षितत्वात् इंद्रः न ततः ऐरावतोनाम
चतुर्दंतयुक्तः श्वेतः गजः अभवत् ततः कौस्तुभाख्यं रत्नं अभूत् तस्मिन् हरिः स्पृहां चक्रे ततः पारिजातः कल्पतरुः अभवत् सः स्वर्गवि
भूषणं अभूत् ततः अप्सरसोजाताः ताः स्वर्गिणां रमण्यः अभवन् ततः भगवत्परा श्रीः रमाजाता तस्यां सुरासुरमानवाः
स्पृहां चक्रुः तस्याः आसनम् इंद्रः आनिन्ये सरितः हेमकुंभैः जलं आनिन्युः भूमिः अभिषेकोचिताः सर्वौषधीः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ब्धिंययौ सुपर्णः गिरिस्कंधात् अवरोप्य जलांते उत्सृज्य हरिणा प्रस्थापितः ययौ ३९ इत्यष्टमस्कंधे षष्ठोऽध्यायः ६ ७
ते देवाः फलभागेन नागराजं आमंत्र्य तं गिरौ संवेष्ट्य अमृतार्थं अब्धिं मथितुं आरेभिरे तत्र देवैः सह हरिः मुखं जगृहे तत् भगव
च्चेष्टितं दैत्यपतयः नैच्छन् हे देवाः स्वाध्यायश्रुतसंपन्नाः जन्मकर्मभिः प्रख्याताः वयं अहेः इदं अमंगलं पुच्छं न गृह्णीमः एवं उक्त्वा
तूष्णीं स्थितान् दैत्यान् विलोक्य सामरः हरिः पुच्छं जग्राह एवं कृतस्थानविभागास्ते पयोनिधिं ममंथुः एवं अर्णवे मथ्यमाने स
ति बलिभिर्ध्रियमाणोऽपि अद्रिः अनाधारः सन् गुरुत्वात् अपः अविशत् ततः ते स्वपौरुषे नष्टे सति खिन्नाः बभूवुः तदा ईश्व
रः विघ्नेशकृतं विघ्नं विलोक्य काच्छपं वपुः कृत्वा तोयं प्रविश्य गिरिं उज्जहार एवं कृते तं गिरिं उत्थितं वीक्ष्य ते मथितुं पुनः उत्थि
ताः तदा भगवान् लक्षयोजनविस्तृतपृष्ठेन अद्रिं दधार ततः सुरासुरेंद्राणां भुजवीर्यकंपितपृष्ठे भ्रमंतं गिरिं कच्छपः अंगकंडू
यनं मेने यदा मथनसमये गिरिः उपर्युपरि अगात् तदा भगवान् अन्यद्रूपं धृत्वा सहस्रबाहुः सन् अद्रिं आक्रम्य ब्रह्मभवेंद्रमुख्यैः स्तु
तः गिरौ तस्थौ ततः उपरि अधश्च देवदैत्यमध्ये गोत्रनेत्रयोः प्रविशता परेण ते समेधिताः अब्धिं ममंथुः तदा अहींद्रसाहस्रकठो
रदृङ्मुखश्वासाग्निधूमाहतवर्चसः दैत्याः अभवन् किंच तच्छ्वासशिखाहतप्रभान् धूम्रांबरस्रग्वरकंचुकाननान् देवांश्च भ
गवद्वशा घनाः अभ्यवर्षन् वायुश्च ववौ एवं तैः मथ्यमाने यदा सुधा न अजायत तदा भगवान् स्वयं ममंथ तदा मेघश्यामः पीत
वासाः स्रग्धरः रक्तनेत्रः हरिः दोर्भिः दंदशूकं गृहीत्वा मथ्नन् पर्वत इव अशोभत ततः मथ्यमानात् उदधेः हालाहलाख्यं विषम
भूत् तत् उग्रवेगं दिशिदिशि उपर्यधः विसर्पत् असह्यं वर्यं दृष्ट्वा सेश्वराः प्रजाः भीताः सत्यः केनापि अरक्ष्यमाणाः शिवं शरणं
जग्मुः अद्रौ आसीनं तं विलोक्य स्तुतिभिः प्रणेमुः प्रजापतय ऊचुः हे देवदेव हे भूतभावन अस्मान् त्रैलोक्यदहनात् द्विषात्

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शेत् ब्रह्मोवाच हे ईश अविक्रियं सत्यं अनंतं आद्यं गुहाशयं निरुपाधिं अप्रतर्क्यं वचसा अनिरुक्तं देववरं त्वां नमाम किंच यस्य ते मा
यां कश्चिदपि नातिक्रामति यया जनो मुह्यति अतः आत्मस्वरूपं न वेद तं परेशं त्वां नमाम हे देव इमे देवाः वयं यस्य तव सत्त्वेन सृष्टा अपि
निरुपाधिस्वरूपं त्वां न विद्मः रजस्तमोमयाः दैत्याः न विदुरिति किं वक्तव्यं किंच यस्य पादौ मही रेतः अंभः मनः सोमः मुखं अग्निः चक्षुः
सूर्यः यस्य प्राणाच्चराचराणां प्राणः अभूत् यस्य श्रोत्राद्दिशः त्हृदः इंद्रियाणि नाभ्याः खं बलात् इंद्रः प्रसादाद्देवाः क्रोधाद्रुद्रः बुद्धेर्ब्र
ह्मा खेभ्यः वेदा ऋषयश्च शिश्नात्प्रजापतिः श्रीः वक्षसः छायायाः पितरः स्तनाद्धर्मः पृष्ठतः अधर्मः शीर्ष्णः द्यौः विहारादप्सरसः य-
स्य मुखं विप्रा वेदाश्च यस्य भुजयोः क्षत्रं बलं च यस्य ऊर्वोः वैश्यः वार्ता च यस्यांघ्रिजः शूद्रः शुश्रूषा च यस्याधरात् लोभः उर्ध्वोष्ठात्प्रीतिः
नासिकायाः द्युतिः स्पर्शेन कामः भ्रुवोः यमः पक्ष्मतः कालः एवंभूतः सः नः प्रसीदतां किंच भूतानि कालं कर्म गुणान् लौकिकप्रपंचं च य
स्य योगमायाविहितान्वदंति सः महाविभूतिः नः प्रसीदतां एवंभूतः त्वं प्रपन्नानां नः आत्मानं दर्शय ते अनंताय निर्गुणाय परेशाय सांप्रतं स
त्त्वस्थाय तुभ्यं नमः ५० इत्यष्टमे पंचमः ५ श्रीशुक उवाच हे राजन् सुरगणैः एवं स्तुतो भगवान् सहस्रार्कोदयद्यु-
तिः आविरभूत् ततः शर्वेण सह ब्रह्मा आविर्भूतां भगवत्तनुं स्वच्छां मरकतश्यामां कंजगर्भारुणेक्षणां वस्त्राभरणैर्युतां मूर्तिमद्भिः
सुदर्शनादिभिः उपासितां दृष्ट्वा परं पुरुषं तुष्टाव हे ईश अजातजन्मस्थितिसंयमाय निर्गुणाय अपारमोक्षसुखरूपाय अपरिमि
तधाम्ने महानुभावाय तुभ्यं नमो नमः हे देव इदं तव रूपं पूज्यं अमुष्मिन् त्वयि अस्मान् त्रीन् लोकांश्च सह पश्यामि किंच इदं विश्वं
आदिमध्यांतेषु त्वय्येव आसीत् अस्याद्यंतादिस्त्वमेव त्वं विश्वं निर्माय तत्र प्रविष्टोऽसि हे कमलनाभ एवंभूतं त्वां दृष्ट्वा अद्य वयं नि ४
र्वृतिं गताः किंच वयं ते पादमूलं यदर्थं प्राप्ताः तत् त्वं विधत्स्व हे अंतरात्मन् अशेषसाक्षिणः ते अन्यैः विज्ञाप्यं किमस्ति हे ईश अहं शि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वः सुरादयश्च अग्नेः विस्फुलिंगाइव त्वत्तः वयंपृथक्‌विभाताः संतः आत्मनः श्रेयः किंविद्मः अपितु न अतः देवानां द्विजानांच इदंकुरुते त्युपायमुपदिश श्रीशुकउवाच एवंविरिंच्यादिभिः ईडितः भगवान् तेषामभिप्रेतंज्ञात्वा बद्धांजलीन् तान् मेघगंभीरयावाचाज गाद श्रीभगवानुवाच हेब्रह्मन् हेशंभो हेदेवाः ममभाषणंशृणुत वः श्रेयः यथास्यात् यूयंयात वः यावद्वृद्धिः स्यात्तावत्कालानु गृहीतैः दानवदैतेयैः सहसंधिर्विधीयताम् किंच हेदेवाः आदौस्वकार्यार्थिगौरवे अरयोऽपिसंधेयाः पश्चात् अहिमूषकवद्वर्तितव्यम् किंच अमृतोत्पादनेशीघ्रंयत्नः क्रियताम् यस्यपीतस्यसतः मृत्युग्रस्तोऽपिजंतुः अमरोभवेत् इतिकर्तव्यतामाह हेदेवाः क्षीरोदेवीरु त्तृणलतौषधीः क्षिप्त्वा मंदरंमंथानंवासुकिंरज्जुंचकृत्वा मया सहायेननिर्मथध्वम् एवंकृतेदैत्याः क्लेशभागिनः भविष्यंतियूयंचफ लभागिनोभविष्यथ असुराः यद्यदिच्छंतितत्तदनुमोदध्वं हेसुराः सर्वेअर्थाः यथासाममार्गेणसिद्ध्यंति तथासंरंभेणन किंच जल- धिभवाद्विषान्नभेतव्यं तथामथनादुत्पन्नेषुवस्तुषुकामरोषलोभाः नकार्याः श्रीशुकउवाच एवंभगवान्देवानादिश्यअंतर्दधे अथभगवतेनमस्कृत्यब्रह्माभवश्चस्वंस्वंधामजग्मतुः ततोदेवाः बलिमुपजग्मुः तदाशस्त्रादिरहितानपिदेवान्दृष्ट्वातथास्वना यकान्जातक्षोभान्दृष्ट्वास्तुत्यः दैत्यराट् संधिविग्रहकालवित् दैत्यान्न्यषेधत् देवाः बलिंउपागमन् महेंद्रः बलिंसांत्वयित्वापुरु षोत्तमान्शिक्षितंअभाषत तत्वचः बलेः अन्येषांशंबरारिष्टादीनांचअरोचत ततोदेवासुराः मिथः समयंकृत्वा अमृतार्थेउद्यमं चक्रुः ततस्तेमंदरगिरिंउत्पाट्य अब्धिंनिन्युः शक्रवैरोचनादयः नेवोढुंअसमर्थाः श्रांताः संतः अद्रिंपथिविजहुः सः कनकाचलः तत्रनिपतन् भारेणदेवादीन्चूर्णयामास ततः भग्नमनसः भग्नबाहूरुकंधरान्देवासुरान्विज्ञाय तत्रगरुडध्वजो भगवान् आवि र्भूयगिरिपातविनिष्पिष्टान् अमरादीन्ईक्षयाजीवयामास ततः एकहस्तेनगिरिंगरुडेआरोप्यस्वयंच आरुह्यसुरादिभिः सहअ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वयेविमलांमतिंददामि श्रीशुकउवाच हृषीकेशः इत्यादिश्यशंखंप्राध्माय देवानीकंहर्षयन्गरुडंआरुरोह २६ इ-
त्यष्टमेचतुर्थः ४ श्रीशुकउवाच हेराजन्हरेः अघनाशनंकर्मगजेंद्रमोक्षणंतेउदितम् अथरैवतमन्वंतरंशृणु पंच
मोरैवतोनाममनुः तत्पुत्राःबलिविंध्यादयः विभुःइंद्रः भूतरयाद्याःदेवाः हिरण्यरोमादयःऋषयः शुभस्यविकुंठायांपत्न्यांवै
कुंठःअवतारः लक्ष्म्याःप्रियकाम्ययायेनवैकुंठलोकःकल्पितः तस्यप्रभावगुणादयः तृतीयस्कंधादिषुकथिताःषष्ठश्चाक्षुषो
नाममनुः पुरुःपुरुषाद्याःतत्पुत्राः मंत्रद्रुमः इंद्रःआप्यादयोदेवाः हविष्मद्वीरकादयोमुनयः वैराजात्संभूत्यांअजितोनामअवता
रः येनपयोनिधिंनिर्मथ्यसुराणांसुधासाधिता किंच कूर्मरूपेणअंभसिमंदराद्रिर्धृतः राजोवाच हेब्रह्मन्यथाभगवताक्षीरा
ब्धिःमथितः यदर्थंअद्रिंदधार यथाचसुरैःअमृतंप्राप्तं अन्यदपियद्यत्अभवत्तत्हरेःकर्मवद त्वयाकथ्यमानेनहरेर्महिम्नामेचि
त्तंनतृप्यति सूतउ० एवंपृष्टःशुकःहरेर्वीर्यमभ्याचष्टुंप्रचक्रमे श्रीशुकउ० यदायुद्धेदैत्यैःपीड्यमानाःदेवाःगतासवःनिप
तिताःसंतःनपुनर्जीवंतिस्म किंच हेनृप यदादुर्वाससःशापात्सेंद्राःत्रयःलोकाःनिःश्रीकाःअभवन् तदायागादिक्रियाःनेशुःततःम
हेंद्रवरुणादयःएतत्यज्ञनाशादिकंनिशम्यस्वयंमंत्रयंतःनिश्चयंनप्रापुः ततःमेरुमूर्धनिब्रह्मसभांगत्वाप्रणताःसंतःब्रह्मणेसर्वं
विज्ञापयांचक्रुः तदाब्रह्मा इंद्रवाय्वादीन्निःसत्वान्दृष्ट्वा असुरांश्चतेजीयसःदृष्ट्वा मनसाहरिंस्मरन्देवानुवाच हेदेवाः अहंभवः
यूयंमनुष्यादयश्च एतेसर्वेयस्यांशाःतंसर्वेशरणंव्रजाम किंच अयंकालःस्थितिपालनरूपोवर्तते अतःतंजगद्गुरुंशरण्यंशरणं
व्रजामः श्रीशुकउ० इतिब्रह्मासुरान्आभाष्यदेवैःसहभगवतःस्थानंजगाम तत्रअदृष्टरूपायश्रुतपूर्वायगीर्भिःस्तुतिंअक

१ दुर्वाससाहिकदाचिन्मार्गेगच्छंतमिंद्रंदृष्ट्वास्वकठस्थामालातस्मैदत्तातेनचश्रीमदेनअनादृत्यऐरावतस्यकुंभयोर्निक्षिप्तासचगजोमत्तःपद्भ्यांमालांचूर्णीचकार ततःकुपितोदुर्वासास्तंशशाप त्रिभि-
र्लोकैःसहत्वंनिःश्रीकोभवेति. २ क्षीराब्धिम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नपुरोगमाः तत् हरेः कर्म शंसंतः पुष्पवृष्टिंचक्रुः दुंदुभयोनेदुः गंधर्वाः ननृतुर्जगुश्च ऋषयः चारणाः सिद्धाः तुष्टुवुः हेराजन्
योऽयंग्राहः सः हूहूः गंधर्वः असौदेवलशापेनग्राहोजातः सः सद्यः मुक्तः सन् हरिंप्रणम्यस्तुतिंचक्रे ततः ईशेनअनुकंपितः स
न् तंपुनः परिक्रम्यप्रणम्यच स्वंलोकंअगात् ततः गजेंद्रः भगवत्स्पर्शात् अज्ञानबंधनान्मुक्तोभगवद्रूपंप्राप्तः हेनृपसः द्रविड
देशेपांड्यः विष्णुव्रतपरायणः पूर्वंइंद्रद्युम्ननामाराजाआसीत् सः मलयाद्रौएकदाआराधनकालेधृतमौनः जटाधरः स्नातः
सन् हरिंअर्चयामास तत्रयदृच्छयासशिष्यः अगस्त्यः आगमत् तंअकृतार्हणादिकंतूष्णींस्थितंवीक्ष्यमुनिश्चुकोपआहच
अयंअसाधुः विप्रावमंतागजवत्स्तब्धमतिः अतः अयंगजएवभवतु श्रीशुकउवाच एवंशप्त्वाऋषिः गतः ततः इंद्र
द्युम्नोऽपिदैवप्रापितंसर्वंपश्यन् आत्मस्मृतिविनाशिनींकौंजरींयोनिमापन्नः तथापिहर्यर्चनानुभावेनगजत्वेऽपिअनुस्मृ
तिः जाता एवंभगवान्गजेंद्रंविमोक्ष्यपार्षदगतिंगमितेनतेनयुक्तः सन् विबुधादिभिः स्तूयमानः गरुडासनः स्वभवनंअ
गात् हेराजन् एवंमयातवकृष्णानुभावः वर्णितः इदंगजेंद्रमोक्षणंशृण्वतां स्वर्ग्यंयशस्यंपापापहंदुः स्वप्ननाशनमस्ति
अतः एतत् श्रेयस्कामाः द्विजाः प्रातः उत्थायदुः स्वप्नाद्युपशांतयेकीर्तयंति हरिः गजेंद्रंइदंआह श्रीभगवानुवाच
हेगजेंद्र येमांत्वांइदंसरः गिरिकंदरकाननंवेत्रकीचकवेणूनांगुल्मानिसुरपादपान् ब्रह्मणः मेशिवस्यचधिष्ण्यानिइमानि
शृंगाणिक्षीरोदंश्वेतद्वीपंश्रीवत्सं कौस्तुभंमालांगदांसुदर्शनंशंखंसुपर्णंशेषंश्रियंब्रह्माणंनारदंभवंप्रन्हादंअवतारकर्मा-
णिसूर्यंसोमंअग्निंप्रणवंसत्यंमायांगोविप्रान् दक्षकन्याः गंगांसरस्वतींनंदांकालिंदींऐरावतंध्रुवंसप्तर्षीन्पुण्यश्लोकान्मान ३
वान् इत्यादीनिमेरूपाणि अपररात्रांतेउत्थाययेस्मरंतितेपापात्मुच्यंते किंच प्रातः त्वत्कृतस्तोत्रेणयेमांस्तुवंतितेषांप्राणा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यब्रह्मणेपरमात्मनेकैवल्यनाथायशांतायक्षेत्रज्ञायसदाभासायअखिलकारणायस्वयंप्रकाशायमादृक्प्रपन्नपशुपाशविमोक्ष
णायभूरिकरुणायआत्मात्मजाप्तगृहवित्तजनेषुसक्तैः आप्तुमशक्यायगुणसंगविवर्जितायदेहादिष्वनासक्तैः चिंतितायज्ञाना
त्मनेईश्वरायनमोऽस्तुकिंच यंधर्मकामार्थविमुक्तिकामाः भजंतः इष्टांगतिंप्राप्नुवंत्येव किंतु अन्या अपि आशिषः अव्ययंदेहंच
राति (ददाति) एवंयः अदभ्रदयः सः मेविमोक्षणंकेवलंकरोतु नाधिकंप्रार्थये एतावदपिभक्तिसुखानभिज्ञत्वेनवांछामि अ
होयस्यएकांतभक्ताः येतेकंचनअर्थंनवांछंति तंपरिपूर्णंअनंतंस्तौमि किंच ब्रह्मादयोदेवाः वेदाः लोकाश्चनामरूपभेदेन
यस्यकलयाकृताः सः देवासुरमर्त्यतिर्यक्न स्त्रीषंढः पुमान्न नहिंसर्वनिषेधेयः अवशिष्यतेसः परमात्मामद्विमोक्षणायआ
विर्भवतु अहंग्राहात्शरीरमोक्षणेनजीवितुंनेच्छामि किंतु अज्ञानमोक्षंइच्छामि सोऽहंमुमुक्षुः केवलंब्रह्मप्रणतोऽस्मिनतु
तंजानामि किंच योगिनः यंहृदिपश्यंतितंनतोऽस्मि हेईशप्रपन्नपालायतुभ्यंनमोऽस्तु किंच यंस्वमात्मानंअयंजनः नवेद
तंईश्वरंआश्रितोऽस्मि श्रीशुकउवाच एवंउपवर्णितमूर्तिभेदरहितपरतत्वंगजेंद्रंविविधमूर्तिभेदाभिमानिनः ब्र
ह्मादयः यदानोपजग्मुः तदासर्वदेवमयमूर्तिः हरिः आविरासीत् ततः जगन्निवासः तंआर्तंउपलभ्यततस्तोत्रंचनिशम्य
स्तुवद्भिः देवैः सहहरिः वेदमयगरुडेनउह्यमानः चक्रायुधः सन्यत्रगजेंद्रः तत्रआशुअभ्यगमत् तदागजेंद्रः सरसिउरु
बलेनग्राहेणगृहीतः आर्तः सन् गरुत्मतिधृतचक्रहरिंदृष्ट्वासांबुजकरंऊर्ध्वंकृत्वा नारायणाखिलगुरोभगवन्नमस्तेइति
दीनांगिरंआह तदाअजः आर्तंतंवीक्ष्यसहसागरुडात्अवतीर्यकृपयाआशुसरसः सग्राहंतंउज्जहार ततः देवेषुपश्यत्सु
हरिः चक्रेणग्राहंविदार्यगजेंद्रममूमुचत् ३३ इत्यष्टमेतृतीयः ३ श्रीशुकउवाच तदादेवर्षिगंधर्वाब्रह्मेशा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.अ. करेणुभिः चरन् कंटककीचकवेणुवेत्रादिगुल्मं प्ररुजन्सन् बभ्राम यद्गंधमात्रात् सिंहगजेंद्राव्याघ्रादयः भयात्पलायंते चू.
२ क्षुद्राः वृकह्वरिणादयः तद्दृष्टिपथंहित्वा यत्कृपयाअभीताः चरंति एवंभ्रमन्घर्मतप्तःसःगजेः गजीभिः कलभैश्च अनुद्रुतः
अलिकुलैः सेव्यमानः स्वगरिम्णागिरिंकंपयन् दूरादेवपंकजरेणुमिश्रंसरोनिलंजिघ्रन्तृषार्दितेनस्वयूथेनवृतःसन्सरोवरा-
भ्याशंअगमत् तत्रविगाह्यगतक्लमः सन् उत्पलरेणुवासितजलंकामंपपौ स्वशुंडाग्रोद्धृताद्भिः आत्मानंस्नपयन्करेणूः कल-
भांश्चस्नपयन्पाययन् अजमायया प्रासंकष्टंनाचष्ट तत्रकश्चिद्दैवचोदितः बलीयान्ग्राहः रुषातंचरणेअग्रहीत् एवंदुःखंप्रा
प्तोगजः यथाबलंविचक्रमे तथाविधंतंअन्येगजाःमोचयितुंनाशकन् करेणवःविचुक्रुशुः एवंइभेंद्रनक्रयोः अंतर्बहिः मिथः
विकर्षतोः वर्षसहस्रंअगमत् ततोगजेंद्रबलस्यव्ययःअभूत् नक्रस्यतुबलाधिक्यंजातम् एवंगजेंद्रः यदासंकटंआपत-
दाचिरंध्यात्वाइमांबुद्धिंप्रत्यपद्यत अहोइमेगजाः आतुरंमांमोचयितुंनप्रभवः करिण्यःकुतः अहंग्राहरूपेणविधातुःपाशे
नआवृतोऽपितंशरणंयामि यःईशःअंतकसर्पात्भीतंजनंपाति तंशरणंव्रजेम ३२ इत्यष्टमेद्वितीयः २ ७२
श्रीशुकउवाच एवंबुद्ध्याव्यवसितःगजेंद्रःमनःसमाधायप्राग्जन्मनिअनुशिक्षितंपरमंस्तोत्रंजजाप गजेंद्रउवाच
यतःचिद्रूपात्एतत्देहादिकंसचेतनंभवतितस्मैपूर्षुकारणत्वेनप्रविष्टायपरेशायभगवतेकेवलंनमनंअभिध्यायेम काय
प्रणतेःअशक्यत्वात् किंच यःकार्यकारणाभ्यांपरःतंस्वयंभुवंशरणंव्रजामि सःस्वयंप्रकाशःमांअवतु अहोदेवाःऋषयः
यस्यस्वरूपंनविदुःतंकोऽपिजंतुःज्ञातुंवक्तुंवाअर्हतिकिम् सःदुर्गमचरितःमांअवतु यस्यपदंद्रष्टुमिच्छवःमुनयःवनेब्रह्म २
चर्यादिव्रतंचरंतिसःमेगतिरस्तु अपिच यस्यजन्मादीनिनसंतितथापिलोकाप्ययसंभवार्थंजन्मादीनियःधत्तेतस्मैपरेशा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

श्रीगणेशायनमः अथाष्टमस्कंधव्याख्या राजोवाच हेगुरो स्वायंभुवमनोःवंशःमयाश्रुतः यत्रमनुकन्यासु
मरीच्यादीनांपुत्रादिसर्गः अन्यान्मनूनूवद यत्रयत्रहरेःजन्मानिकर्माणिचकवयःगृणंतितानिवद तथाभगवानूगतमन्वंतरेयत्
कृतवान्भाव्येयत्करिष्यतिवर्तमानेचयत्कुरुतेतदपिब्रूहि श्रीशुकउवाच अस्मिन्कल्पेस्वायंभुवादयः मन-
वः ६ गताःतत्राद्यमनुःतेकथितः तस्यकन्ययोःआकूतिदेवहूत्योःधर्मज्ञानोपदेशार्थंहरिःपुत्रतांगतः तत्रकपिलकृतंउक्त
म् यज्ञःयच्चकारतदाख्यास्ये अथस्वायंभुवमनुःविरक्तःसन्राज्यंहित्वासभार्यः वनंप्रविश्यसुनंदायांनद्यांवर्षशतंए
केनपदाभुवंस्पृशन्घोरंतपःतप्यमानःइदंउपदिशन्निवआह येनचिदात्मनाविश्वंचेतनीभवति विश्वंतुयंनचेतनीक
रोति किंच जनेसुप्तेयःजागर्तितंजनःनवेदसतुइमंवेद किंच यंपश्यंतंजनःनपश्यति यस्यपश्यतः ज्ञानंननश्यतितंदे
वंभजध्वम् किंच यस्यआद्यंतादीनिनसंति विश्वस्यतुतानियस्माद्भवंति सःविश्वकायःअजयाविश्वस्यजन्मादीनिधत्ते
तांविद्ययोदस्यनिरीहआस्ते अतःकर्मसुनविषज्जते तंभगवंतंरामकृष्णाद्यवतारैःवेदोक्तंकर्मआचरंतंनृन्स्वाचारेण
शिक्षयंतंसर्वधर्मप्रवर्तकंप्रभुंप्रपद्ये श्रीशुकउवाच एवंसमाधौमंत्रोपनिषदंउच्चारयंतंमनुंदृष्ट्वा असुराः या-
तुधानाःतंजग्धुंअभ्यद्रवन् तदाआकूतिपुत्रोयज्ञःस्वपुत्रैःयामैर्वृतःसन्तान्हत्वास्वर्गंअपालयत् अथमन्वंतराण्याह
तत्राद्यम् स्वायंभुवोमनुः १ प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौ २ यामादयोदेवाः ३ मरीचिप्रमुखाःसप्तर्षयः ४ यज्ञोहरेरवतारः
५ सएवइंद्रः ६ ततःद्वितीयम् अग्नेःपुत्रःस्वारोचिषोमनुः १ द्युमत्सुषेणरोचिष्मदादयःतत्सुताः २ रोचननामाइंद्रः ३ ऊर्ज
स्तंभादयःसप्तर्षयः ४ तुषितादयोदेवाः ५ वेदशिरसःऋषेःतुषितायांविभुरित्यवतारः ६ तस्मात् अष्टाशीतिसहस्राणि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऋषयः ८८००० ब्रह्मचर्यव्रतं अन्वशिक्षन् ततः तृतीयम् प्रियव्रतसुतः उत्तमोनाममनुः १ पवनसृंजयाद्याःतत्सुताः २वसि
ष्ठात्मजाःप्रमदादयःसप्तर्षयः ३ सत्यादयोदेवाः ४ सत्यजित्इंद्रः ५ धर्मात्सूनृतायांसत्यसेनोऽवतारः ६ सयक्षराक्षसान्अ
वधीत् ततःचतुर्थम् उत्तमभ्राताताामसोमनुः १ पृथुःख्यातिः नरःकेतुः इत्याद्याःदशतत्सुताः २ सत्यकाःहरयोवीरादेवाः ३
त्रिशिखःइंद्रः ४ ज्योतिर्धामाद्याःसप्तऋषयः ५ हरिमेधसःविप्रस्य हरिण्यांस्त्रियांहरिःअवतारोजातः६येनग्राहात्गजेंद्रोमो
चितः राजोवाच हेशुकहरिःयथागजपतिंअमूमुचत् तत्वयंश्रोतुमिच्छामहे सूतउवाच राज्ञाएवंकथासुचोदितः
शुकःमुनीनांसदसिपार्थिवंउवाच. इत्यष्टमेप्रथमः१ श्रीशुकउवाच हेराजन्कश्चित्त्रिकूटनामाद्रिःक्षी
रोदेनावृतःअयुतयोजनोच्छ्रायविस्तारःआसीत् सःरौप्यायसहिरण्मयैः त्रिभिः शृंगैः दिशःखंरोचयन्नास्ते हरिन्मरकताश्म
भिःश्यामाम् भूमिम् करोतिक्रीडद्भिःसिद्धचारणादिभिः जुष्टकंदरः चित्रद्रुमसुरोद्यानकलकंठविहंगमः स्वच्छोदकैःसरित्
सरोभिर्युतः मणिमयवालुकैःपुलिनैर्युतः एवंभूताचलस्यद्रोण्यांवरुणस्यऋतुमन्नामउद्यानंआस्तेकथंभूतंतत् सुरस्त्रीणा
माक्रीडम् किंच मंदारपारिजातपाटलाऽशोकचंपकचूतप्रियालपनसाम्राम्रातकक्रमुकनारिकेरखर्जूरबीजपूरमधूकसाल
तालतमालासनार्जुनारिष्टोऽदुंबरप्लक्षवटकिंशुकचंदनपिचुमंदकोविदारसुरदारुद्राक्षेक्षुरंभाजंबूबदरिबिल्वकपित्थजंबीर
भल्लातकादिभिर्वृक्षैर्वृतःयःत्रिकूटःतत्रसरोवरंअद्भुतमास्ते ततकिंभूतम् लसत्कांचनपंकजंकुमुदोत्पलादीनांश्रियाऊर्जितं
मत्तषट्पदशकुंतैःनादितंहंसकारंडवादिभिः व्याप्तंजलकुक्कुटादीनांकुलैःकूजितंमत्स्यकच्छपादीनांसंचारेणचलत्पद्मर
जोभिःव्याप्तोदककदंबवेतसनलनीपकुंदस्वर्यूथीपुन्नागजातीमल्लिकादिभिः शोभितम् तत्रएकदागिरिकाननाश्रयःगजेंद्रः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0: In Public Domain. Digitization by eGangotri

वाधनंनापेक्षेत निरिच्छस्यनिरीहामहाऽह्निरिववृत्तिदाभवति संतुष्टस्ययत्सुखंतल्लोभेनधावतः कुतः सदासंतुष्टमनसः सर्वाः
दिशःसुखदाः यथाशर्करकंटकादिभ्यउपानत्पादस्याशिवं असंतुष्टस्यविप्रस्यतेजोविद्यादयः इंद्रियलौल्येनस्रवंति जनःक्षुत्तृ
ड्भ्यांकामस्यअंतंयाति क्रोधफलेनक्रोधस्यापिअंतंयाति तथापिदिशोजित्वाभुवंभुक्त्वालोभस्यअंतंनयाति अथकामादिज
यौपायानाह असंकल्पात्कामंजयेत् कामत्यागात्क्रोधं अर्थेअनर्थदर्शनेनलोभं एवंभयशोकमोहादीन्जयेत् सत्वेनरज
स्तमश्च सत्वनिषेवयानिद्रां उपशमेनसत्वं एतत्सर्वंगुरौभक्त्यापुरुषोजयेत् ज्ञानप्रदेगुरौयस्यमनुष्यइतिबुद्धिस्तस्यशास्त्रश्र
वणंव्यर्थम् एवंकामादिवेगंजित्वाध्यानपरोभवेत् यःचित्तजयेयत्तःसःनिःसंगोभूत्वाशुचौदेशेआसनंसंस्थाप्यतत्रोपविश्य
ओमित्युच्चारयन्पूरककुंभकरेचकैः प्राणापानौसन्निरुध्यात् स्वनासाग्रनिरीक्षणः किंच यत्रयत्रमनोगच्छतिततस्ततःआ-
हृत्यत्हृदिरुंध्यात् एवंअभ्यस्यतोयतेः चित्तंशांतिंयाति योयतिःपुनर्धर्मादीन्सेवतेसःवांताशीज्ञेयः गृहस्थस्यक्रियात्यागो
व्रत त्यागोबटोरपि तपस्विनोग्रामसेवाभिक्षोरिंद्रियलौल्यता १ एतेआश्रमविडंबकाः अतःसदातत्त्वज्ञानेयतितव्यम्
अथनृदेहस्यरूपकमाह शरीरंरथंआहुः इंद्रियाणिहयान् बुद्धिंसारथिं मनःरश्मीन् धर्माधर्मौचक्रे साहंकारंजीवंरथिनम्
प्रणवंधनुः शुद्धंजीवंशरं परब्रह्मलक्ष्यं यथाधनुषाशरोलक्ष्येनिपात्यते तथाप्रणवेनजीवोब्रह्मणिनिपात्यते रागद्वेषादयः
शत्रवोजेतव्याः एवंनृकायरूपंरथंपुमान्यावद्धत्तेतावद्देवमहत्सेवयाज्ञानासिंदधद्भगवदाश्रयःसन्जितशत्रुःस्वानंदतुष्टो
भूत्वाइदंरथादिकंउपेक्षेत अन्यथाएतेएवअसदिंद्रियवाजिसूताःप्रमत्तंजनंप्रवृत्तिमार्गंनीत्वाविषयदस्युषुक्षिपंति तेदस्यवः
एनंसरथंसंसारकूपेक्षिपंति एवंप्रवृत्तिमार्गेणसंसारं निवृत्तिमार्गेणअमृतंअश्नुते किंच कार्यकारणवस्त्वैक्यदर्शनंपटतंतुवत्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सितसप्तम्यांचश्राद्धादिकुर्यात् एतेकालाःनृणांश्रेयोविवर्धनाः एषुश्रेयःकुर्यात्तदेवआयुषःसाफल्यं किंच एषुयत्कृतंदानहोमज
पादितत्अक्षय्यंभवति अथपुण्यदेशान्वक्ष्यामि सर्वैपुण्यतमोदेशःसत्पात्रंयत्रलभ्यते किंच यत्रहरेःअर्चागंगाद्याःनद्यश्चसःदे
शःश्रेयसांपदम् यत्रपुष्करादीनिसरांसि तथाकुरुक्षेत्रगयाप्रयागपुलहाश्रमनैमिषप्रभासकुशस्थलीवाराणसीमथुरापंपाबिंदु
सरोनारायणाश्रमनंदासीतारामाश्रमादयःसर्वेकुलाचलाःमहेंद्रमलयादयः एतेयत्रसंतिते पुण्यतमाःदेशाः पुण्येच्छुःएतान्सेवेत
हेराजन्सर्वेषुहरिरेवएकंपात्रं अच्युतेज्यासर्वेषांतर्पणंभवति भगवान्तिर्यगादिपूर्षुअंतर्यामितयाशेते अतःपुरुषइतिप्र-
सिद्धः सर्वेषुप्राणिषुभगवान्तारतम्येनवर्तते अतःपुरुषःसत्पात्रं तत्रापिब्राह्मणंसुपात्रंविदुः यतःतपआदिनासःहरेस्तनुं
वेदंधत्ते एवंभूताःद्विजाःपादरजसात्रिलोकींपुनंतःएतेकृष्णस्यमहद्दैवतम् ४२ इतिसप्तमेचतुर्दशः १४ नारदउ
वाच केचिद्द्विजाःकर्मनिष्ठाः अपरेतपोनिष्ठाः स्वाध्यायेऽन्येप्रवचनेयेकेचित्ज्ञानयोगयोःपरिनिष्ठिताः तत्रकव्यानिज्ञान
निष्ठायदेयानि तथाहव्यान्यपि द्वौदेवेपितृकार्येत्रीनेकैकमुभयत्रवा भोजयेत्सुसमृद्धोपिश्राद्धेकुर्यान्नविस्तरम् देशेकाले
चप्राप्तेहरेःअर्पणेनअन्नंविभजन्सर्वंईश्वररूपंपश्येत् किंच धर्मज्ञःश्राद्धेआमिषंनदद्यात्स्वयंचनाद्यात् यथामुन्यन्नैः
अरण्यव्रीह्याद्दिभिःहरेःप्रीतिःस्यात्तथापशुहिंसयान किंच नृणांभूतहिंसात्यागसदृशःअन्योधर्मोनास्ति अतोज्ञानिनो
मनोनियम्यकर्ममयान्यज्ञान्त्यजंति किंच द्रव्ययज्ञैर्यक्ष्यमाणंनरंदृष्ट्वाभूतानिबिभ्यति अतोदैवप्राप्तेनमुन्यन्नेनतुष्टःस
न्नित्यनैमित्तिकीःक्रियाःकुर्यात् किंच धर्मः १ परधर्मः २ आभासः ३ उपधर्मः ४ छलः ५ इमाःअधर्मशाखाः धर्मज्ञस्त्यजेत् १२
आसांअर्थमाह धर्मबाधः १ अन्यस्योक्तः २ इच्छयाकृतः ३ पाखंडःदंभोवा ४ शब्दभेदः ५ किंच स्वयंअधर्मोधर्मार्थियात्रार्थं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

किंच भयात् अलब्धनिद्राणांधनिनांक्लेशंराजचोरादिभ्योनित्यंभयंचपश्यामि नृणांशोकमोहभयक्रोधादयः अर्थमूलाःस्युः अतोबुधः अर्थस्पृहांत्यजेत् अत्रलोकेनःमधुकरमहासर्पौद्वौगुरूत्तमौ वयंययोःशिक्षयावैराग्यंपरितोषंचप्राप्ताः क्वचित्अल्पंभूरिप्राप्तंअन्नंभुंजे क्वचित्क्षौमंदुकूलंअजिनंचीरंवल्कलंवापरिदधे क्वचिद्धरायां क्वचित्प्रासादपर्यंकेशये क्वचिदलंकृतः परेच्छयारथेभाश्वैश्चरामि स्वभावविषमंजनंअहंननिंदेनचस्तौमि सर्वेषांश्रेयःआशासे एवंमयासुगुह्यमपिस्वात्मवृत्तंतुभ्यं वर्णितं यतःभवान्भगवत्परः नारदउवाच असुरेश्वरोमुनेःपारमहंस्यंधर्मंश्रुत्वातंपूजयित्वाआज्ञांगृहीत्वागृहंययौ ४६
इतिसप्तमेत्रयोदशः १३ युधिष्ठिरउवाच हेदेवर्षेगृहस्थोयेनविधिनान्यासिनांएतांपदवींयातितंविधिंब्रूहि
नारदउवाच गृहेष्वेवस्थितोगृहोचिताःक्रियाःवासुदेवार्पणंयथातथाकुर्वन्मुनीन्उपासीत भगवतःअवतारकथामृतंशृण्वन्सत्संगात्आत्मजायात्मजादिषु संगंत्यजेत् गृहादिषुविरक्तःअनुरागवानिवस्थित्वायावतादेहादिभरणंतावत्स्वीकुर्यात् अधिकंयोभिमन्येतसस्तेनोदंडमर्हति मृगादीन्प्राणिनःआत्मनःपुत्रवत्पश्येत् त्रिवर्गंअतिकृच्छ्रेणनसेवेत आश्वचांडालादिभ्यःस्वभोज्याद्विभज्यदद्यात् एकामपिस्वस्त्रियंअतिथिसेवनेयुंजीत यस्यांनृणांस्वत्वग्रहः यन्निमित्तंस्वप्राणान्जह्यात्पितरंगुरुंचहन्यात्तस्यांस्त्रियांयःस्वत्वंत्यजेत्तेनअजितईश्वरोजितएवप्राज्ञःपंचयज्ञशेषैःअन्नादिभिःस्ववृत्तिंकल्पयेत् शेषेस्वत्वंत्यजन्महतांपदवींइयात् स्ववृत्त्याप्राप्तवित्तेनअन्वहंदेवादीन्यजेत् यदास्वस्ययज्ञसंपदःस्युस्तदाअग्निहोत्रादिनायजेत् किंच विप्रमुखेहुतैर्यथाभगवान्इज्येततथाअग्नौन अतोब्राह्मणादिषुअंतर्यामिणंयजस्व द्विजःभाद्रेमासिअपरपक्षिकंश्राद्धंकुर्यात् अयनविषुवव्यतीपातदिनक्षयचंद्रसूर्यग्रहेषुअक्षय्यतृतीयायांकार्तिकसितनवम्यांअष्टकासुमाघ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यदा व्याधिभिर्जरया वा स्वक्रियायां असमर्थस्तदा अनशनादिकं कुर्यात् किंच आत्मनि अग्नीन् समारोप्य अहं ममतां त्यक्त्वा
देहं आकाशादिषु भूतेषु इंद्रियाणि च देवतासु विलाप्यात्मानं चिन्मात्रं अवशिष्टं ज्ञात्वा अद्वयः सन् विरमेत् ३१ इति सप्तमे द्वा
दशः १२ नारद उवाच ज्ञानाभ्यासे कल्पश्चेत्तर्हि संन्यासं गृहीत्वा देहमात्रावशेषितो निरपेक्षः सन् महीं चरेत् असौ वासो
यदि बिभृयात्तर्हि यावता गुह्यमाच्छाद्यते तावन्मात्रं कौपीनाच्छादनं बिभृयात् दंडपात्राभ्यां विना त्यक्तं अन्यत् अनापदि न धारये
त् भिक्षुः एक एव चरेत् देहस्य जीवनं मरणं वा नाभिनंदेत् कालं प्रतीक्षेत आत्मनि विश्वं पश्येत् आत्मानं परं ब्रह्म पश्येत् बंधं मोक्षं
च मायामात्रं पश्येत् असच्छास्त्रेषु न सज्जेत वितंडादिवादान् त्यजेत् कंचन पक्षं न संश्रयेत् बहून् ग्रंथान् नाभ्यसेत् मठादिव्यापारा
न्न कुर्यात् अव्यक्तलिंगः सन् मत्तवद्बालवत् कविरपि मूकवत् आत्मानं नृणां दर्शयेत् अथ परमहंसधर्ममेवेतिहासेन स्फुटयति अ
त्राप्युदाहरंतीममितिहासं पुरातनम् प्रल्हादस्य च संवादं मुनेराजगरस्य च एकदा प्रल्हादः कतिपयैः अमात्यैर्वृतो लोकतत्त्वविवि
त्सया विचरन् सन् कावेर्यां सह्यशिखरे शयानं निगूढामलतेजसं मुनिं दृष्ट्वा यं कर्मणा आकृतिलिंगवर्णाश्रमादिभिर्जनाः न विदुस्तं मु
निं नत्वा जिज्ञासुः प्रल्हादः इदं पप्रच्छ हे ब्रह्मन् सोद्यमः पुमान् यथा पुष्टं देहं बिभर्ति तथा त्वमपि तत्र हेतुं वद उद्यमवतां वित्तं न हूता
भोगः भोगिनां देहः पीवा भवति अन्यथा न अतो हे ब्रह्मन् निरुद्यमस्य तव देहः पीवा कथं एतद्योग्यं चेद्वद ब्राह्मण उवाच हे अ
सुरश्रेष्ठ त्वं प्रवृत्तिनिवृत्त्योः फलानि ज्ञानचक्षुषा वेद यतो यस्य नारायणो त्द्हृतः सन् अज्ञानं धुनोति ध्वांतं अर्क इव अथापि हे दैत्य
तव प्रश्नान् ब्रूमहे अहं नानायोनिषु भ्रमन् इमं मनुष्यदेहं स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं प्रापितः तत्रापि सुखाय दुःखनिवृत्त्यै च कर्म कुर्वतां दंप ११
तीनां विपर्ययं दृष्ट्वा निवृत्तोस्मि भोगान् अशाश्वतान् दृष्ट्वा निरुद्यमोऽस्मि एवं आत्मनः स्वार्थं अविद्वान् पुमान् संसारं प्राप्नोति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ग्रामसाधनंरथसूतध्वजादिव्यधात् ततोरुद्रःसन्नद्धःसन्रथंआस्थायअभिजिन्मुहूर्तेशरंमुमोच तेनतिस्रःपुरोददाह तदा
दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पवृष्टिःपपात गंधर्वादयोननृतुर्जगुश्च एवंशिवःपुरत्रयंदग्ध्वाब्रह्मादिभिःस्तुतःसन्स्वधामययौ एवंरु
द्रयशःव्यतनोत् एवंकृष्णवीर्याणिजगत्पवित्राणिबहूनिसंति अपरंकिंवदामि ६९ इतिसप्तमेदशमः १० श्रीशुक
उवाच युधिष्ठिरोदैत्यपतेर्नृसिंहस्यचआख्यानंश्रुत्वामुदायुतःपुनर्नारदंपप्रच्छ युधिष्ठिरउवाच हेनारदनृणांवर्णाश्र-
माचारयुतंधर्मंश्रोतुमिच्छामि यदाचरणेनपुमान्ज्ञानंभक्तिंचविंदति नारदउवाच हेधर्मभगवतेनत्वानारायणमुखा
त्श्रुतंधर्मंवक्ष्ये येनआत्माप्रसीदति सत्यं१ शौचम् २ दया ३ तपः ४ तितिक्षा ५ ईक्षानामयुक्तायुक्तविवेकः ६ शमः ७ दमः ८
अहिंसा ९ ब्रह्मचर्यं १० दानं ११ स्वाध्यायः १२ संतोषः १३ आर्जवं १४ महत्सेवा १५ प्रवृत्तकर्मनिवृत्तिः १६ निष्फलक्रिया-
यांईक्षणं १७ मौनम् १८ आत्मविमर्शनं १९ अन्नाद्यादेःसंविभागः २० भूतेषुआत्मदेवताबुद्धिः २१ श्रवणादिभक्तिभेदाः
९ = ३० अयंत्रिंशल्लक्षणवान्सर्वेषांपरोधर्मःकथितः द्विजानांलक्षणंआह गर्भाधानादिसंस्काराःयस्मिन्अविच्छिन्नाः
सःद्विजः तदितरःशूद्रः द्विजन्मनांइज्याध्ययनदानानिविहितानि ब्रह्मचर्याद्याश्रमविहिताःक्रियाश्च शूद्रस्यतुवर्णधर्माए-
व विप्रस्यअध्ययनादिषट्कर्माणिविहितानि तत्रतु अध्यापनंयाजनंशुद्धप्रतिग्रहश्चजीविका क्षत्रियस्यआपदियाजनम
ध्यापनंच अनापदितुखड्गवृत्तिः वैश्यस्यतुवार्तावृत्तिः शूद्रस्यद्विजानांशुश्रूषाविहिता विप्रस्यमुख्यवृत्तिमाह कृष्यादि
अयाचितं प्रत्यहंधान्ययाच्ञा शिलोंछनं इयंउत्तरोत्तराउत्तमा किंच नीचःअनापदिराजन्यंविनाउत्तमांवृत्तिंनभजेत् आपत्सु १०
सर्वेषामपिसर्वशः अथापिश्ववृत्त्यातुकथंचननजीवेत शमोदमस्तपःशौचंसंतोषःक्षांतिरार्जवम् ज्ञानंदयाऽच्युतात्मत्वंसत्यं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चब्राह्मणलक्षणानि शौर्यंवीर्यंधृतिस्तेजस्त्यागआत्मजयःक्षमा ब्रह्मण्यताप्रसादश्चरक्षाचक्षात्रलक्षणानि देवादिषुभक्तिःत्रि
वर्गपोषणंआस्तिक्यंउद्यमःवैश्यलक्षणं सेवादिशूद्रलक्षणं स्त्रीणांधर्मःपतिसेवादितद्बंधुषुअनुवृत्तिश्च किंच गृहसंमार्जना
दिभिःउच्चावचैःकामैःप्रियवाक्यैःयास्त्रीपतिंहरिभावेनभजतेसावैकुंठेपत्यासहश्रीरिवमोदते संकरजातीनांअंत्यजादीनांच
तत्तत्कुलकृतावृत्तिः हेराजन् अयंनृणांधर्मःइहपरत्रचवेददृग्भिःसुखहेतुःस्मृतः ३५ इतिसप्तमेएकादशः ११ ६९
नारदउवाच ब्रह्मचारीगुरुकुलेवसन्दांतःगुरोर्हितंआचरेत् सायंप्रातःगुर्वग्न्यर्कसुरोत्तमान्उपासीत गायत्रींजपन्सं
ध्यात्रयंउपासीत सायंप्रातःसंध्यानिमित्तमौनंकुर्यात् गुरुणाआहूतश्चेच्छंदांसि अधीयीत आदौअंतेचतच्चरणौनमेत्
पवित्रपाणिःसन्मेखलाजिनवासांसिजटादंडकमंडलून्उपवीतंचाबिभृयात् सायंप्रातर्भैक्ष्यंचरेत् तत् गुरवेनिवेदयेत्
तेनानुज्ञातश्चेद्भुंजीत नोचेदुपवसेत् जितेंद्रियःसन् स्त्रीषुस्त्रीनिर्जितेषुचयावदर्थंव्यवहरेत् प्रमदागाथांचत्यजेत् केशप्रसा
धनोन्मर्दस्नपनाभ्यंजनादिकंयुवासन्युवतीभिर्गुरुस्त्रीभिर्नकारयेत् नन्वग्निःप्रमदानामघृतकुंभमयःपुमान् अतःसुताम
पिरहोजह्यात् एतत्सर्वंगृहस्थस्ययतेरपिउक्तम् एवंवेदशास्त्रादीन्अधीत्यगुरवेदक्षिणांदत्वा गृहंवनंवाप्रविशेत्प्रव्र
जेत्तत्रवावसेत् एवंविधोब्रह्मचारीवानप्रस्थोयतिर्गृही चरन्विंदतिविज्ञानंपरंब्रह्माधिगच्छति अथवानप्रस्थस्यानियमा
न्वक्ष्यामि यान्आतिष्ठन्ऋषिलोकंएति कृष्टपच्यंनाश्नीयात् अग्निपक्वंआमंवाअर्कपक्वंवाअश्नीयात् वन्यैर्धान्यैश्चरुपुरो
डाशान्निर्वपेत् नवेअन्नाद्येप्राप्तेजीर्णंत्यजेत् अग्निसेवार्थंउटजंगुहांवाऽश्रयेत स्वयंहिमवाय्वग्निवर्षार्कातपान्सहेत केशरो
मनखश्मश्रुमलानिजटिलोदधत् कमंडल्वजिनेदंडवल्कलाग्निपरिच्छदान् एवंद्वादशाब्दान्अष्टौचतुरःद्वौएकंवामुनिर्वनेचरेत्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष्णोः पार्षदौ दितेः पुत्रत्वं प्रापितौ हरिणा हतौ पुनः कुंभकर्णदशग्रीवौ राक्षसौ जातौ तौ रामविक्रमैर्हतौ तावेव इह पुनः शिशुपालक
रूषजौ जातौ तौ वैरानुबंधेन तव पश्यतः सतः हरौ समीयतुः हे राजन् दमघोषसुतादीनां द्विषां हरेः सारूप्यं कथं इति त्वं पृष्टवान् त
दाख्यातं किंच श्रीकृष्णस्य श्रीनृसिंहावतारस्य कथा प्रह्लादस्य चरितं भक्तिर्ज्ञानं वैराग्यं हरेस्तत्वं गुणकर्मानुवर्णनं च देवदैत्य
स्थानानां विपर्यासो भागवतानां धर्म आत्मानात्मविवेकादि च एतत्सर्वं अस्मिन्नाख्याने कथितं य एतां मृगेंद्रलीलां दैत्येंद्रवधं प्र
ह्लादचरितं च पठेत्सः वैकुंठं एति हे युधिष्ठिर यूयं नृलोके बत भूरिभागाः यतो युष्माकं गृहान् ऋषय आयांति श्रीकृष्णश्च वस
ति एवं प्रह्लादो न यतस्तस्य गृहे परब्रह्म न वसति तद्दर्शनार्थं च मुनयो न अभियांति तस्य मातुलेयादिरूपेण कृष्णो न वर्तते न च तस्य
स्वयं प्रसन्नः अतस्ततोपि अस्मत्तोऽपि यूयं भूरिभागाः किंच यस्य स्वरूपं भवविरिंच्यादिभिः इदमित्थमिति नोपवर्णितम्
एवंभूतो भगवान् प्रसीदतां ननु दुष्करं त्रिपुरभेदादिकं श्रीरुद्रः कृतवान् एवंभूतः शिवोपि अस्य तत्वं न जानातीति कथं इत्यपेक्षायां
भगवत्साहाय्यादेव असौ शिवप्रभावो न केवलस्येति वक्तुं आख्यानं उपक्षिपति हे राजन् पुरा मयेन विहतं रुद्रस्य यशः स भगवान्
व्यतनोत् युधिष्ठिर उवाच अनेन कृष्णेन रुद्रस्य कीर्तिः कस्मिन् कर्मणि वर्धिता तत्कथ्यताम् नारद उवाच पुरा देवैर्जिता
असुराः मयं शरणं ययुः सः हेमरौप्यमयीः तिस्रः पुरो निर्माय तेभ्यो ददौ ताभिस्ते सेश्वरान् लोकान् अबाधंत तदा देवाद्याः रुद्रं
शरणं ययुः ततो रुद्रो माभैष्टेति अभयं दत्वा पुरेषु अस्त्रं व्यमुंचत् तदा दैत्याः बाणैर्मृताः संतः पेतुः तदा महायोगी मयः रसकूपे
तान् आक्षिपत् ते अमृतरसस्पृष्टाः वज्रसाराः उत्तस्थुः तदा भग्नसंकल्पं शिवं वीक्ष्य अयं भगवान् उपायं अकरोत् तदा ब्रह्मा वत्सः
आसीत् अयं विष्णुर्गौर्भूत्वा त्रिपुरं प्रविश्य कूपामृतं पपौ ते असुराः पश्यंतोपि मोहिताः संतो न न्यषेधन् अथ असौ कृष्णः शंभोः सं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

न्हादोवरान्नैच्छत् ५५ इतिसप्तमेनवमः ९ नारदउवाच प्रन्हादोवरप्रदानादिकंभक्तियोगस्यविघ्नइतिज्ञात्वाहृ
षीकेशंउवाच हेनृहरे अहंमुमुक्षुस्त्वांउपाश्रितः अतोमांवरैर्माप्रलोभय किंच अहंअकामस्त्वद्भक्तः त्वंचनिरभिसंधिःस्वामी अ
तआवयोःप्रयोजनंराजसेवकयोरिवन हेवरदर्षभ यदिमेवरान्दास्यसितर्हित्वंहृदिकामांकुराणांअनुत्पत्तिंवरंवृणे मान्योमनःस्थि
तान्कामान्यदामुंचतितर्हिसत्वत्समानैश्वर्याययोग्योभवति भगवतेअद्भुतसिंहायतुभ्यंनमः नृसिंहउवाच मेएकांतभक्ताः
आशिषोनैववांछंति अथापिएतत्मन्वंतरंदैत्येश्वराणांभोगान्भुंक्ष्व मदीयाःकथाःजुषमाणःसर्वभूतस्थंमांआत्मनिआवेश्ययो
गेनमांयजस्व किंच पुण्यपापक्षयंकुर्वन्कालजवेनइदंकलेवरंहित्वा अत्रशुद्धांकीर्तिंविस्तार्यमुक्तबंधःसन्मांप्राप्स्यसि हेप्र
न्हाद त्वांमांच इदंमच्चरितंत्वयागीतंएतत्स्तोत्रंचयःस्मरन्कीर्तयेत्सःनरःकर्मबंधात्मुच्यते प्रन्हादउवाच हेहरेमेपिता
तवतेजःअविद्वान्भ्रातृहेति मृषादृष्टिःसन्त्वांअनिंदत् तस्मात्सःपूयेतइमंअन्यंवरंवृणे श्रीभगवानुवाच हेवत्सतेपि
ताएकविंशतिपितृभिःसहपूतः यतोयस्यकुलेत्वंसाधुर्जातः किंच हेप्रन्हाद यत्रयत्रमद्भक्ताःवसंतितेकीकटाअपिदेशाःशुद्धाः
भवंति किंच येपुरुषास्त्वांअनुगतास्तेपिमद्भक्ताभवंति अतस्त्वंमद्भक्तानांमध्येश्रेष्ठोसि अथत्वंपितुःप्रेतकार्याणिकुरु पित्र्यं
चस्थानमातिष्ठ त्वंमत्परःसन्कर्माणिकुरु श्रीशुकउवाच हेराजन्प्रन्हादोपिपितुःसांपरायिकंचक्रे तदाब्रह्माप्रसन्नं
देवंदृष्ट्वाप्राह हेदेवत्वयाअसुरोहतः एतद्भद्रं महाभागवतःअयंअर्भकःमृत्योर्मोचितःइदमपिभद्रं श्रीनृसिंहउवाच हेप
द्मसंभव त्वयाअसुराणांएवंवरोनदेयः यथाअहीनांअमृतम् नारदउवाच इत्युक्त्वाभगवान्अंतर्दधे ततःप्रन्हादोब्रह्मा ९
दीन्संपूज्यववंदे ततोब्रह्माकाव्यादिभिर्मुनिभिर्दैत्यदानवानांपतिंप्रन्हादंअकरोत् ततोब्रह्माद्याःस्वस्थानानिययुः एवंतौवि-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लयोदके शेषेतस्यैव तवनाभेः सकाशाल्लोकपद्मंअभूत् तत्संभवो ब्रह्मापद्मादन्यत् अपश्यन्त्वांसंतमपिनापश्यत् तदा विस्मि
तोब्रह्मा पद्मंआस्थितः सन् आत्मनिसहस्रमुखांघ्रिशिरआद्यवयवैर्युक्तं त्वां दृष्ट्वामुदंआप तदात्वंहयग्रीवमूर्तिंधृत्वा मधुकैटभौदै
त्यौ हत्वा तस्मैब्रह्मणेश्रुतिगणान्समर्पितवान् एवंत्वंरामभत्स्याद्यवतारैर्लोकान् धर्मंचपालयसिदुष्टान्हंसिच किंच हेविकुंठना
थहर्षशोकादिभिः आर्तंकामातुरंइदंममनस्तवकथासुनप्रीयते मनसिएवंभूतेसति कथंतत्त्वंविचारयामि किंच मांजिह्वाए
कतोविकर्षति शिश्नोन्यतः त्वगुदरंश्रवणंचकुतश्चित् घ्राणः अन्यतः क्वचचपलदृक् क्वचकर्मेंद्रियाणि एवंसपत्न्यः पतिमिवमा
त्रोटयंति हेनित्यमुक्त एवंभववैतरण्यांपतितंजनंवैतरणीमुत्तार्यपाहि हेविभो अस्योत्तारणेअखिलगुरोस्तेकोतिप्रयासोऽस्ति
किंच हेसर्वोत्तमवैतरण्याः सकाशात् अहंनोद्विजे किंतु त्वत्कथाविमुखान्जनान्शोचामि किंच एतान्कृपणान्विहाय एकएवा
हंमुक्तिंनेच्छामि किंच अस्यजनस्यशरणंत्वत्तोऽन्यंनपश्यामि हेपुरुष मौनव्रतादयः मोक्षहेतवोऽपि अजितेंद्रियाणांजीवनोपा-
याः भवंति किंच एतेकार्यकारणेएवतेरूपे अत्रयोगिनस्त्वांपश्यंति दारुषुअग्निमिव किंच हेहरे भूतानि ५ मात्राः ५ प्राणादिच
मनोवचोभ्यांप्रकाशितंसर्वंत्वमेवासि एतेगुणाद्यभिमानिनोदेवाः निरुपाधिंत्वांनविदंति एवंविचार्यविद्वांसः अध्ययनादिव्यापा
रादुपरमंति किंचहेउरुगाय अयंजनः प्रणिपात १ स्तुति २ सर्वकर्मार्पण ३ परिचर्या ४ चरणस्मृति ५ कथाश्रवण ६ रूपयाषडंग
सेवयाविनात्वयिभक्तिंकथंलभेत यस्माद्भक्तिंविनानमोक्षः सेवयाविनानभक्तिः अतस्त्वद्दास्ययोगमेवदेहि नारदउवाच
भक्तेनएतावद्वर्णितगुणोयतमन्युः प्रीतोनृहरिः प्रल्हादंअभाषत हेप्रल्हाद तेभद्रं अहंतेप्रीतः अभीष्टंवरंवृणीष्व जनानांमद
र्शनंदुर्लभम् जंतुर्मांदृष्ट्वापुनर्दुःखंशप्तुंनार्हति नारदउवाच इतिलोकप्रलोभनैर्वरैः प्रलोभ्यमानोऽपिएकांतभक्तित्वात् प्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्राप्तुंअर्हति किंच धनंसत्कुलेजन्मसौंदर्यंतपःपांडित्यंइंद्रियनैपुण्यंकांतिः प्रतापःशारीरंबलंउद्यमः प्रज्ञाअष्टांगयोगः एतेद्वादश
पिगुणाः ईश्वरस्य आराधनायनभवंति यतः केवलया भक्त्यैवहरिर्गजेंद्रायतुष्टोभवत् एतैर्द्वादशगुणैर्युक्तादपिनारायणपादारविंद
विमुखाद्विप्राच्छ्वपचंभक्तियुक्तंवरिष्ठंमन्ये यतः सस्वकुलंपुनाति विप्रःआत्मानमपिन अतोहीनः किंच अहंनीचोपिपयथामतिई-
श्वरस्यमहिमानंवर्णयामि येनपुमान्पूयेत् हेनृसिंहसर्वेअमीब्रह्माद्याःउद्विजंतस्तवभक्ताःसंति नचवयमिववैरभावेन किंतुश्रद्धया
तेरुचिरावतारैःक्रीडाविश्वस्यक्षेमाद्यर्थंनतुभयोत्पादनाय अतःमन्युंनियच्छ यदर्थंअयंमन्युःसचअसुरःअधुनैवहतःलोकाश्चसु
खंप्राप्ताःसंतःक्रोधोपसंहारंप्रतीक्षंते सर्वेएतद्रूपंभयनिवृत्त्यर्थंस्मरंति हेअजित तेइदंरूपंदृष्ट्वा अहंनबिभेमि हेदीनदयालो स्व
कर्मभिर्बद्धःसंसाराद्भीतःअहंएवंभूतंमांतवांघ्रिकमलंप्रतिकदाआह्वयसे यस्मात्प्रियाप्रियादिसंयोगवियोगाभ्यांदह्यमानःसन्
सकलयोनिषुभ्रमामि अतस्तंनिस्तारोपायंदास्ययोगंवद हेभूमन् अहंत्वद्दासःसन् तवलीलाकथाःअनुगृणन् महादुःखानिनगण
यिष्यामि सःत्वंसंसारात्मकेमनोरूपेचक्रेनिष्पीड्यमानं अतएवप्रपन्नंमांस्वसमीपंनय हेनृहरे अहंभोगपरिपाकंविद्वान्आविरिंच्या
न्भोगान् अणिमादिसिद्धीरपिनेच्छामि किंच कर्णप्रियाःआशिषःक्व रोगाणांउत्पत्तिस्थानंकलेवरंक्व एवंविद्वानपिजनोविरक्तो
नभवति किंच अहंरजःप्रभवःक्व तवकृपाक्व यतःसकलसंतापहरःप्रसादोमेशिरसिअर्पितः किंच हेनारसिंह यथात्वयाऽनुकंपितोऽ
स्मि एवंनारदेनपूर्वंअनुगृहीतःसोऽहंकथंनुत्वद्भृत्यसेवांविसृजामि हेअनंत मत्प्राणरक्षणंमत्पितुर्वधश्च एतद्द्वयंत्वयाकृतंनत्स्वभृ
त्यवाक्यंसत्यंकर्तुंमन्ये किंच त्वमेवएकःएतत्जगत्सृष्ट्वातदनुप्रविष्टःसन्नानेवप्रतीयसे किंचइदंकार्यकारणात्मकंजगत्त्वमे
व नत्वत्तःपृथक् त्वंतुततोऽन्यः अतःअयंस्वःअयंपरइतिबुद्धिर्व्यर्थैव किंच यःत्वंप्रलयेइदंजगत्आत्मनिनिक्षिप्यनिष्क्रियःसन्प्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

इवअदृष्टोऽभूत् ततोदैत्यः नृसिंहंगदयाअभ्यहन् तदैवनृहरिणागृहीतः सन् हस्तान्निःसृत्यखड्गचर्मणीप्रगृह्यवेगेनतंअभ्य
पद्यत तदाहरिः अट्टहासंकृत्वा यथाव्यालःआखुंगरुडः अहिंतथातंसभायाद्वारिऊरौनिपात्यतस्यहृदयंसंध्यायांनखैर्वि
ददार ततःसंरंभदुष्प्रेक्ष्यकराललोचनोव्यात्ताननस्तविलिहन्स्वजिह्वया असृग्लवाक्तारुणकेसराननोयथांत्रमालीद्वि
पहत्ययाहरिः तथाअशोभत ततःमृतंतंविसृज्यउदायुधान्तस्यअनुचरान्नखशस्त्रपार्ष्णिभिः अहन् तदातस्यसटाभिः
कंपिताःमेघाःव्यशीर्यंत तद्दृष्ट्याग्रहाःनिष्प्रभाःअभवन् श्वासहताःसमुद्राःचुक्षुभुः तस्यरंहसाशैलाःउत्पेतुः तत्तेजसा
खंदिशःनरेजिरे ततःसभायांनृपासनेउपविष्टंविभुंभयात्कोपिनासेवत तदाहरिणात्रिलोकशत्रुंहतंदृष्ट्वासुरस्त्रियः
पुष्पैर्हरिंववृषुः विमानावलिभिः आकाशंसंकुलंआस देवदुंदुभयोनेदुः अप्सरसोननृतुः गंधर्वाःजगुः तत्रब्रह्मेंद्रगिरिशादयः
ऋषयः पितरःसिद्धाः विद्याधराःमहोरगाः गंधर्वाप्सरसःमनवःप्रजापतयः चारणाःयक्षाः किंपुरुषादयःविष्णुपार्षदाश्चमू
र्ध्निबद्धांजलिपुटाःसंतःसिंहासनेआसीनंतंउपव्रज्यईडिरे ब्रह्मोवाच हेअनंततेदुरंतशक्तयेनमोऽस्तु रुद्रउवाच
हेभगवन् अयंअल्पःअसुरोहतः इतउत्तरंकोपस्यकारणंनास्ति अतःएनंउपसृतंतत्सुतंपाहि इत्यादि इंद्रउवाच हेनृह
रेअस्मान्रक्षताभवतास्वभागाःदैत्यात्सत्यात्हृताः इतउपरिक्रोधंउपसंहर ऋषयऊचुः हेनृहरेत्वंनःयत्तपःआस्थ
तत् येनविकुंठितंतंदैत्यंहत्वापुनरपितपःकुरुतेतिनःअनुज्ञातवान्असि तस्मैतेनमः पितरऊचुः नःपुत्रैर्दत्तानिश्राद्धा-
नियोबुभुजेतस्यदैत्यस्यउदरात्तानिपिंडोदकानियस्त्वंआत्हृतवान् तस्मैतेनमः सिद्धाऊचुः हेनृसिंह योनःगतिंअहा ७
र्षीत्तंदैत्यंभवान्नखैर्विददार तस्मैतेनमः विद्याधराऊचुः योनःविद्यांन्यषेधत् संदैत्योभवतायुद्धेहतस्तंत्वांप्रणताःस्म

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नागाऊचुः येननः स्त्रीरत्नानिफणारत्नानिचत्हृतानि तद्वक्षःपाटनेनासां दत्तानंदनमोऽस्तुते मनवऊचुः तवआज्ञा
कारिणोवयंयेनपरिभूताःसत्वयाहतः हेप्रभोनःशाधि प्रजापतयऊचुः हेसत्वमूर्ते येनवयंप्रजासर्गेनिषिद्धाः सदैत्यस्त्व
याहतःसनृशेते अतःपरंप्रजाःसृजामः गंधर्वाऊचुः हेविभोत्वदीयाःवयंयेनस्ववशेकृताः सत्वयामृतिंनीतः योग्यमि
दम् चारणाऊचुः हेहरे यतएषदैत्यस्त्वयाहतः अतोवयंत्वत्पदंप्राप्ताः यक्षाऊचुः हेचतुर्विंशतितत्वनियामक
वयंदैत्येनवाहकत्वंप्रापिताःसत्वयामृत्युंनीतः किंपुरुषाऊचुः वयंकिंपुरुषास्तुच्छप्राणिनः त्वंईश्वरःअद्भुतप्रभावः
पुरुषःत्वयाअयंकुपुरुषोहतः वैतालिकाऊचुः हेभगवन्वयंतवयशोगीत्वासंपदंलभामहे तांसंपदंयोव्यनैषीत्सत्व
याहतःएतद्दिष्ट्या किन्नराऊचुः हेहरे तवानुगाःवयंदितिजेननिरंतरंनिर्मूल्यकर्मकारिताः सत्वयाहतः हेनृसिंहत्वं-
नःसमृद्धयेभव विष्णुपार्षदाऊचुः हेभगवन्लोकानांमंगलंइदंअद्भुतंनृसिंहरूपंअद्यैवदृष्टंनतुपूर्वम् हेईशसोऽ
यंतेकिंकरोविप्रशापस्तस्येदंनिधनंअनुग्रहायविद्मः ५६ इतिसप्तमेऽष्टमः ८ नारदउवाच एवंदूरतः
स्थित्वास्तुवंतोब्रह्माद्यादेवास्तत्समीपेगंतुंनाशकन् तदादेवैःप्रेषिताश्रीस्तदद्भुतंरूपंदृष्ट्वाअदृष्टाश्रुतपूर्वत्वात्शंकितासती
तत्समीपंनजगाम तदाब्रह्मासमीपेस्थितंप्रल्हादंआह हेतातस्वपित्रेकुपितंप्रभुंप्रशमयेत्युक्त्वातंप्रेषयामास ततःप्रल्हा
दस्तथेत्युक्त्वाशनकैःउपेत्यविधृतांजलिःसन्भुविकायेननमाम देवःस्वपादमूलेपतितंअर्भकंविलोक्यकृपयापरिप्लुतस्तं
उत्थाप्यतच्छीर्षिकरांबुजंदधौ ततोभगवत्करस्पर्शाद्विधूताखिलाशुभस्तत्पादपद्मंत्हृदिदधत्एकाग्रमनसाहरिंअस्तौ
त् प्रल्हादउवाच ब्रह्मादयःसुरगणाःमुनयःसिद्धाःवचसाप्रवाहैःआराधितुंनशक्ताःसःहरिःउग्रजातेर्ममकथंसंतोषं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अवलोकयन् आह हे दुर्विनीत हे अधम मच्छासनातिगं त्वां अद्य यमसदनं नेष्ये यस्य मे क्रुद्धस्य सतस्त्रयो लोकाः कंपंते तस्य
मे शासनं कस्य बलेन अतिक्रांतवान् नारद उवाच इति श्रुत्वा हरेः प्रियः प्रल्हादः प्रहसन् गतभीः उवाच हे राजन् सः केवलं
मम बलं न किंतु भवतः अपरेषां बलिनां च बलम् येन ब्रह्मादयो वशं नीताः सः ईश्वरः इदं सृजति अवति अत्ति च त्वं आसुरस्व
भावं जहि मनः समं धत्स्व अजितात्मनसः विना अन्ये विद्विषो न संति किंच सर्वत्र साम्येन मनसो धारणं तदेव अनंतस्य समर्ह
णं भवतीत्यादि राजोवाच हे मंदात्मन् निश्चितं त्वं मर्तुकामोसि यस्त्वं अमर्यादं विकत्थसे हे मंदभाग्य त्वया मदन्यः जग
दीश्वरः उक्तः असौ क्वास्ति यदि सर्वत्र वर्तते तर्हि कस्मात् स्तंभे न दृश्यते प्रल्हादस्तं स्तंभं निरीक्षमाणो नमस्यन्नाह दृश्यते इति
अरे कत्थमानस्य ते शिरो हरामि त्वां हरिः अद्य गोपायेत एवं दुरुक्तैः सुतं अर्दयन् खड्गं प्रगृह्य सिंहासनात् उत्पत्य स्वमुष्टिना स्तं
भं तताड ततः स्तंभे अतिभीषणः शब्दः अभूत् येन अंडकटाहं अस्फुटत् तं श्रुत्वा ब्रह्मादयः स्वस्थानं नाशं मेनिरे सः दैत्यः सभा
मध्ये अपूर्वं नादं श्रुत्वा तस्याश्रयं न ददर्श नादेन सर्वे दैत्याः वितत्रसुः तदा भगवान् स्तंभं विदार्य दृश्यो बभूव निजभृत्य भाषि
तं तथा अखिल भूतेषु आत्मनो व्याप्तिं तथा सनकादिभिर्यत् भाषितं शापमोक्षो भवत्विति तदपि सत्यं कर्तुं न मृगं न मानुषं अद्भुतरू
पं दधत्सन् सभायां स्तंभे अदृश्यत सः दैत्यः एवं ध्वनिं श्रुत्वा तदाश्रयं विलोकयन् स्तंभमध्यात् निर्गच्छंतं नृमृगेंद्ररूपं दृष्ट्वा नायं
मृगो नापि नरः अहो एतत् किं इति अतर्कयत् एवं तस्य तर्कयतः सतः अग्रतः नृसिंहरूपो हरिः समुत्थितः तदा तप्तसुवर्णलोच
नं कराल दंष्ट्रं गिरिकंदरवत् प्रसृतास्य नासं स्तब्धोर्ध्वकर्णादि विस्पृशत्कायं नखायुधं ईदृशं नृसिंहं दृष्ट्वा आह अहो महामायिना ह
रिणा अयं मम वधोपायः चिंतितः अस्तु तथा अनेन किं एवं ब्रुवन् दैत्यकुंजरस्तं अभ्यपतत् तदा नृसिंहतेजसि अग्नौ पतंग

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

न्याह हरेर्गुणान्श्रुत्वा उत्पुलकः सन् यदा अश्रूणि मुंचति रौति नृत्यति किंच गतत्रपः सन् हरे नारायण जगत्पते इति वक्ति तदा मुक्तबंधनः सन् अधोक्षजं प्राप्नोति तदेव मोक्षसुखं बुधाः विदुः अतः ईश्वरं भजध्वम् हे दैत्यबालकाः हृत्स्थस्य हरेर्भजने कोऽपि प्रयासोऽस्ति किंच द्रव्यकलत्रादयः एते मर्त्यस्य कियत् प्रियं कुर्वंति यथा द्रव्यपुत्रकलत्रादिकं इहलोकसुखं नश्वरं एवं पुण्यार्जितं स्वर्गादिकमपि नश्वरं तस्मात् आत्मलब्धये भक्त्या हरिं भजत किंच अयं नरो यत्संकल्प्य कर्माणि करोति तद्विपरीतं फलं प्राप्नोति तदेवाह इह कर्मिणः सुखाय संकल्पोऽस्ति परं च इच्छया हेतुना दुःखं प्राप्नोति किंच यदर्थं कामान् कामयते सः देहस्तु पारक्यो यदा तदा स्त्रीपुत्रादयः पारक्या इति किं वक्तव्यम् किंच आत्मनः नश्वरैः एतैः किम् किंच हे असुराः क्लिश्यमानस्य देहिनः कर्मभिः कियान् अर्थ इति कथ्यतां किंच अयं देही देहं कर्म च अज्ञानेनैव तनुते तस्मात् अर्थादयो यदधीनास्तं हरिं भजध्वं नः असुराणां हरिभजने अनधिकारः इति न च वाच्यम् देवोऽसुरो मनुष्यो वा यक्षो गंधर्व एव च भजन्मुकुंदचरणं स्वस्तिमान् स्याद्यथा वयम् १ नालं द्विजत्वं देवत्वमृषित्वं वासुरात्मजाः प्रीणनाय मुकुंदस्य न वृत्तं न बहुज्ञता २ न दानं न तपो नेज्या न शौचं न व्रतानि च प्रीयतेऽमलया भक्त्या हरिरन्यद्विडंबनम् ३ ततो हरौ भगवति भक्तिं कुरुत दानवाः आत्मौपम्येन सर्वत्र सर्वभूतात्मनीश्वरे ४ दैतेया यक्षरक्षांसि स्त्रियः शूद्रा व्रजौकसः खगा मृगाः पापजीवाः संति ह्यच्युततां गताः एतावानेव लोकेऽस्मिन् पुंसः स्वार्थः परः स्मृतः एकांतभक्तिर्गोविंदे यत्सर्वत्र तदीक्षणम् ५५ इति सप्तमे सप्तमः ७ नारद उवाच

अथ सर्वे दैत्यसुताः निर्दोषं प्रह्लादवाक्यं जगृहुः गुरुशिक्षितं न अथाचार्यसुतो बालकानां प्रत्यङ्निष्ठां बुद्धिं आलक्ष्य भीतः सन् राज्ञे शीघ्रं न्यवेदयत् राजा तत् अप्रियं श्रुत्वा कोपावेशेन चलद्गात्रः पुत्रं हंतुं मनो दधे बद्धांजलिं स्थितं पुत्रं पापेन चक्षुषा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नतुउच्चानामेवेतिनियमः इदंभगवद्धर्मरूपंज्ञानंमयापूर्वंनारदात्श्रुतम् दैत्यपुत्राऊचुः वयंत्वंचअन्यंगुरुंनविद्महे अंतःपुर
स्थस्यबालस्यतवमहत्संगः कथंजातइतिनःसंशयंछिंधि ३० इतिसप्तमेषष्ठः ६ नारदउवाच एवंदैत्यसुतैःपृष्टः
प्रल्हादोममपूर्वानुभाषितंस्मरन्तान्उवाच प्रल्हादउवाच अस्मत्पितरितपसेमंदराचलंप्रस्थितेसति देवाःदानवान्प्रतियु
द्धोद्यमंचक्रुः तदाअसुराःदेवबलोद्योगंदृष्ट्वाकलत्रादिसर्वंत्यक्त्वादिशःप्रदुद्रुवुः ततोदेवाःराज्ञःआवासंव्यलुंपन् इंद्रस्तुमम
मातरंगृहीत्वानीतवान् तांनीयमानांभयोद्विग्नांपथिदृष्ट्वानारदःइंद्रंप्राह हेइंद्रएनांसतींनेतुंनार्हसिमुंचमुंच एवमुक्तःइंद्रः
नारदउवाच हेऋषेअस्याःजठरेअविषह्यंवीर्यंआस्ते अतःप्रसवोत्तरंतंहत्वाएनांमोक्ष्ये नारदउवाच हेइंद्रअयंमहाभा
गवतःअनंतानुचरःत्वयासंस्थानंप्राप्स्यते इत्युक्तःइंद्रःतांविहायदिवंययौ ततोनारदःमेमातरंआश्वास्यनिजाश्रमंआनी
य यावत्तेभर्तुरागमस्तावत्इहउष्यतांइत्याह साअंतर्वत्नी इच्छाप्रसूतयेगर्भक्षेमायचऋषिंपर्यचरत् कारुणिकःऋषिः
मांउद्दिश्यतस्यैधर्मस्यतत्वरूपंभक्तिंज्ञानंचप्रादात् नत्तुबहुकालत्वात्स्त्रीत्वाच्चमातुःतिरोदधे ऋषिकृपयामांअधुनापिस्मृ
तिर्नजहाति अतःयदिममवचःश्रद्दधतेतर्हिभवतामपिभक्तिर्ज्ञानंचभवेत् अथनारदोक्तंदेहात्मविवेकप्रकारंदर्शयति
जन्माद्याःषट्भावाःदेहस्यदृष्टाःआत्मनःन आत्मातुनित्यःअव्ययःशुद्धइत्यादिलक्षणैर्देहाद्भिदंज्ञात्वादेहादौअहंममेति
मिथ्याबुद्धिंत्यजेत् किंच जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिवृत्तयोबुद्धेर्भवंतिताः येनअनुभूयंतेसःसाक्षीपुरुषः संसारस्तुबुद्धिद्वारकःअज्ञा
नमूलः तस्मात्ईश्वरेसर्वकर्मनाशकोयोगःकर्तव्यः मिथ्याभूतोपिस्वप्नइवेष्यते यैर्धर्मैर्भगवतिरतिर्भवति अयमुपायोभगवता
उक्तः तत्रैवअंतरंगान्धर्मानाह गुरुशुश्रूषयाभक्त्याचईश्वराराधनेनचतत्कथायांश्रद्धयाचईश्वरेरतिर्भवति भगवद्भक्तोलिंगा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

धुनमेने किंच यदाआचार्यःगृहमेधीयकर्मसुक्कचित्अन्यत्रगतःतदालब्धावसरैर्बालकैःक्रीडार्थंउपहूतःप्रल्हादोबालकान्
प्रत्याहूयउवाच हेराजेंद्रतेबालाःप्रल्हादस्यगौरवात्त्यक्तक्रीडनकाःसंतस्तंपर्युपासत ततोमहाभागवतःप्रल्हादःतान्बाला
नाह ५७ इतिसप्तमेपंचमः ५ प्रल्हादउवाच हेबालकाःप्राज्ञःकौमारेएवभगवद्धर्मानाचरेत् इहमानुषं
जन्मदुर्लभम् अतःविष्णोःपादोपसर्पणंयोग्यं हेदैत्याःविषयसुखंतुसर्वत्रलभ्यते अतस्तदर्थयत्नोनकार्यः यतस्तेनवृथाआ
युर्व्ययोभवति संसारंप्राप्तःपुमान्यावच्छरीरंननश्येत्तावत्क्षेमाययतेत किंच अजितात्मनःपुंसःवर्षशतंआयुः तत्रअर्धंनिष्फ
लं यतःअसौरात्र्यांशेते मुग्धस्यक्रीडतोबाल्येकौमारेविंशतिवर्षाणियांति ७० जरयाग्रस्तदेहस्यविंशतिवर्षाणियांति ९० शे
षंगृहेसक्तस्यअर्थचिंतयाकामेनमोहेनचयाति एवंगृहेसक्तंआत्मानंमोचयितुंकःउत्सहेत किंच प्राणहानिंअंगीकृत्यद्रव्यं
साधयति तस्मिन्नर्थेतृष्णांकोनुविसृजेत् किंच स्त्रीपुत्रगृहादीन्स्मरन्सन् अवितृप्तकामःकथंविरक्तःस्यात् किंच कुटुंब
पोषणार्थंक्षीयमाणायुःपुमान्पुरुषार्थंविहतंनमन्यते अतएवतापत्रयेणदुःखितचित्तोपिविषयेषुदुःखबुद्धिंनकरोति किं
च वित्तहर्तुःइहामुत्रदंडनरकरूपंदोषंविद्वानपिकुटुंबीपरवित्तंहरत्येव इत्थंकुटुंबपुष्णन्सन्आत्मविचारायनकल्पते
यतःकश्चिदपिस्वमात्मानंमोचितुंनसमर्थस्तस्मात् हेदैत्याःविषयात्मकेषुदैत्येषुसंगंत्यक्त्वामुक्तसंगैःसहसंगम्यनारायणं
शरणंव्रजत हेदैत्यबालकाःअच्युतंप्रीणयतःपुंसोबह्वायासोन कुतःसर्वभूतानांआत्मत्वात् किंच यःब्रह्माद्यणंतपदार्थेषु
परमात्माव्याप्यस्थितः तस्मात् आसुरंभावंउन्मुच्यसर्वभूतेषुदयांसौहृदंचकुरुत दययाअधोक्षजस्तुष्यति अनंतेतुष्टेतत्च
रणजुषांनःअलभ्यंकिम् एतत्ज्ञानंनारायणोनारदायआह एकांतभक्तानांपादरजसास्नातानांसर्वेषामपिइदंज्ञानंस्यात्

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दारविंदसेवयासत्संगलब्धयाभक्त्या आत्मनः सुखंतन्वन् अन्यस्यमनसोऽपिशांतिंव्यधात् ईदृशेभगवद्भक्तेपुत्रेदैत्योद्रोहंअकरो
त् युधिष्ठिरउवाच हेदेवर्षेशुद्धायस्वपुत्रायतस्मिताकुतोद्रोहंअकरोत् एतद्वेदितुमिच्छामः विप्रतिकूलानपिपुत्रान्पितरः
शिक्षार्थंनिंदंतिपरंतुनघ्नंति एवंसतिपुत्रद्वेषःपितुर्मरणायकथंजातः एतत्कौतूहलंअपाकुरु ४६ इतिसप्तमेचतुर्थः ४
नारदउवाच असुरैःपौरोहित्यायकाव्योवृतः तस्यपुत्रौशंडामर्कौराजगृहांतिकेन्यवसताम् तौप्रह्लादंअन्यबालकांश्च
पाठयामासतुः ताभ्यांप्रोक्तंद्वैतशास्त्रंसुश्रुवेपपाठचपरंतुसाधुनमेने एकदादैत्येंद्रःपुत्रंअंकमारोप्यपप्रच्छ हेवत्सत्वंयत्साधु
मन्यसेतत्उच्यताम् प्रह्लादउवाच हेदैत्यवर्यआत्मपातंगृहंहित्वावनंगत्वाहरिंआश्रयेत एतत्साधुमन्ये एवंपुत्रगिरः
श्रुत्वाहसित्वागुरून्उवाच अस्यधीर्विष्णुपक्षैर्यथानभिद्येततथास्वगृहेबालोधार्यताम् ततोदैत्ययाजकाःप्रह्लादंगृहमानीय
प्रशस्यतंअपृच्छन् हेप्रह्लादसत्यंकथय बालानतिक्रम्यतेबुद्धिविपर्ययःकुतः किंच तेबुद्धिभेदःपरकृतःस्वतोवा एतद्वद
प्रह्लादउवाच परःस्वः इतिअज्ञानम् यस्यमाययाभवतांदृष्टं ममतुन तस्मैभगवतेनमः यस्यजिज्ञासायांब्रह्मादयोऽपिमु-
ह्यंति सःमेबुद्धिंभिनत्ति यथा अयस्कांतस्यसांनिध्याल्लोहंभ्रमति तथाचक्रपाणेःइच्छयामेचेतःभिद्यते एवमुक्त्वाविर
राम तदाराजसेवकःकुपितःसन्तंनिर्भर्त्स्यउवाच अरेवेत्रमानीयताम् कुलांगारस्यअस्ययोदमःउदितःसःक्रियते दैतेय
चंदनवनेजातोयंकंटकद्रुमः यन्मूलोन्मूलपरशोर्विष्णोर्नालायितोर्भकः एवंतंभीषयन्त्रिवर्गप्रतिपादकंशास्त्रंअध्यापया
मास ततोगुरुःज्ञातज्ञेयचतुष्टयंएनंज्ञात्वादैत्येंद्रंदर्शयामास ततःपादयोःपतितंबालंआलिंग्यअंकमारोप्यइदंआह हिर ४

१ लोहचुंबकस्य २ कशा ३ दैत्यवनोत्पाटने कुठाररूपस्यविष्णोः दंडरूपः अयम् ४ सामदानादि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ण्यकशिपुरुवाच हेप्रन्हाद एतावताकालेनगुरोर्यत्स्वधीतंतदुच्यताम् प्रन्हादउवाच श्रवणंकीर्तनंविष्णोःस्मरणं
पादसेवनम् अर्चनंवंदनंदास्यंसख्यमात्मनिवेदनम् इति नवलक्षणा भक्तिर्विष्णौसमर्प्यतेइतियत्तदुत्तमंअधीतंमन्ये नारद
उवाच एवंपुत्रवचःश्रुत्वाक्रोधेनगुरुंउवाच हेब्रह्मबंधोमेपुत्रःकिंअसारंग्राहितः गुरुपुत्रउवाच हेइंद्रशत्रोतवसुतःअयं
मत्प्रणीतंनवदति अस्यइयंनैसर्गिकीमतिरस्ति अतःमन्युंनियच्छ मयिदोषंमाकृथाः नारदउवाच एवंगुरूक्तंश्रुत्वापुत्रं
उवाच हेपुत्रइयंतेबुद्धिर्गुरुमुखीनचेत्तर्हिअसतीकुतःप्राप्ता प्रन्हादउवाच हेपितःश्रीकृष्णेमतिःपरतःस्वतोवास-
त्समागमंविनानोत्पद्यते नारदउवाच इत्युक्त्वाउपरतंपुत्रंस्वोत्संगान्महीतलेनिरस्यराक्षसानुवाच हेराक्षसाः
अयंवध्यताम् यःपितृव्यहंतुर्विष्णोःपादौदासवत्अर्चति योऽयंपंचहायनःपित्रोःसौहृदंजहौ अतःअयंसर्वैःउपायैर्हंतव्यः
तदातेराक्षसाःभर्त्राआदिष्टाःछिंधिभिंधीतिवादिनःसंतःशूलैस्तंमर्मसुअघ्नन् तथापिमहाभागवतेब्रह्मणिसमाहितात्म
निप्रन्हादेतेषांप्रहाराःनिष्फलाःआसन् तस्मिन्प्रयासेनष्टेसतिदैत्येंद्रस्तद्वधोपायांश्चकार दिग्गजैःदंदशूकैःअभिचारैः
गिरिशृंगात् अधःपातैःमायाभिःअवटादिषुनिरोधैःगरदानैःअभोजनैःहिमवाय्वग्निसलिलैःपर्वताक्रमणैःएतैरुपायै
र्निष्पापंसुतंहंतुंनशशाक तदादीर्घांचिंतांप्राप्तःआह मयाएषःअसाधुपरुषंउक्तःवधोपायाश्चकृताः तथापिस्वतेजसा
मुक्तः किंच मत्समीपेनिर्भयोवर्ततेअतःअस्यविरोधेनमेमृत्युर्भविताइतिचिंतयाअधोमुखंतंएकांतेशंडामर्कौऊचतुः त्व
याजगत्त्रयंजितंतवतुचिंतांनपश्यामःएनंवरुणपाशैर्बद्ध्वायावद्भार्गवःआगमिष्यतितावन्निधेहि राजातथेत्युक्त्वाइदम
ब्रवीत् अस्यराज्ञांधर्माःउपदेष्टव्याः तदागुरूत्रिवर्गोपपादकंशास्त्रंदैत्यबालकैःसहतंअध्यापयताम् गुरुशिक्षितंसःसा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नारदउवाच ब्रह्माएवंवृतस्तत्तपसाप्रीतः सन् दुर्लभान् वरान् दत्वातेनपूजितः सन् सत्यलोकंजगाम हिरण्यकशिपुर्लब्धवरो हेममयंवपुर्बिभ्रत् भ्रातुर्वधंस्मरन् भगवतिद्वेषंअकरोत् ततोलोकत्रयंदेवदैत्यगंधर्वादीन् ऋषिपितृपतिमन्वादीन् सर्वसत्वपतीन् जित्वावशंआनीयलोकपालानांस्थानैश्वर्यादीनिजहार देवोद्यानश्रियाजुष्टंत्रैलोक्यलक्ष्म्यायतनंइंद्रभवनंअधिवसतिस्म तस्मिन् महेंद्रभवनेसुरादिभिर्वंदितचरणःसन्रेमे हेअंग मद्येनमत्तंतंब्रह्मविष्णुरुद्रैर्विनाइंद्रादयोदेवादैत्यगंधर्वसिद्धविद्याधरयक्षराक्षसादयः एतेसर्वेउपायनयुक्तपाणिभिःउपासत सएववर्णाश्रमवद्भिःकृतैर्यज्ञादिभिःइज्यमानोहविर्भागान् अग्रहीत् तस्यअकृष्टपच्यामहीआसीत् द्यौःकामदुघाआस समुद्राःरत्नौघान्ददुः नद्योघृतदुग्धादीन्ऊहुः पर्वताःक्रीडास्थानंददुः द्रुमाःसर्वर्तुषुपुष्पफलादीन् दधुः लोकपालानांपृथग्गुणान् एकएवदधार एवंसःत्रैलोक्यैश्वर्यंभुंजन्नातृप्यत् ऐश्वर्यमत्तस्यतस्यमहान्कालःअगात् तस्योग्रदंडसंविग्नाः सर्वेलोकाःसपालकाः विनिद्राः वायुभोजनाः संतःअच्युतंशरणंगत्वाउपतस्थुः तदासाधूनाअभयंकरीआकाशवाणीअभवत् हेदेवाःमाभैष्टवःभद्रम् तस्यदौरात्म्यंज्ञातंतच्छांतिंकरिष्यामि तावत्कालंप्रतीक्षत यदादेवेषुवेदेषुगोषुविप्रेषुसाधुषु धर्मेमयिचविद्वेषःसवाआशुविनश्यति किंच यदानिर्वैरायस्वसुतायमद्भक्तायप्रह्लादायद्रुह्येत्तदावरोर्जितमपितंहनिष्ये नारदउवाच इत्युक्तादेवास्तंप्रणम्यन्यवर्तंत असुरंहतंचमेनिरे तस्यदैत्यपतेःपुत्राः४ आसन् तेषुप्रह्लादोगुणैर्महान् आसीत् किंच ब्रह्मण्यःसत्यसंधःसर्वप्रियःसुहृत्तमोविषयेषुनिस्पृहोगुरुषुईश्वरभावनोनियतेंद्रियःआसीत् किंच यस्यवासुदेवेस्वाभाविकीमतिः योबालोपिन्यस्तक्रीडनकःकृष्णग्रहगृहीतात्माइदंजगन्नवेद आसीनःपर्यटन्नश्नन्शयानःप्रपिबन्ब्रुवन् नानुसंधत्तएतानिगोविंदपरिरंभितः क्वचित्गोविंदचिंतयारुदतिहसतिगायतिनृत्यतीत्यादि हरिस्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

त्यासंचकरोमि एवंत्वत्पदग्रहणेतस्यविनिर्बंधंशुश्रुम अतःअत्रयद्युक्तंतदनंतरमेवविधत्स्व हेब्रह्मन्तवासनंतुद्विजगवां
सुखायवर्तते अतःतदुपशमंआशुकुरु एवंदैवैर्विज्ञापितोब्रह्मातदाश्रमंभृग्वादिभिःसहययौ तत्रवल्मीकतृणकीचकैःप्रतिच्छ
न्नंतंप्रथमंनददर्श पश्चात्पिपीलिकादिभिर्भक्षितमेदस्त्वङ्मांसशोणितंतपसालोकान्तपंतंदैत्यंकथंचित्आलक्ष्यविस्मितः
सन्प्राह ब्रह्मोवाच हेकाश्यपउत्तिष्ठोत्तिष्ठ त्वंतपःसिद्धोऽसि अहंवरदःप्राप्तः ईप्सितोवरोऽभियताम् हेदैत्यदंशभक्षित
देहस्यतेप्राणाःअस्थिषुशेरते एवंतेधैर्यंमयादृष्टम् नैतत्पूर्वर्षयश्चक्रुर्नचापरेकरिष्यंति शतंदिव्यसमाःनिरबुःप्राणान्कोधा
रयेत् अनेनव्यवसायेनत्वयाजितोऽहम् मद्दर्शनंतेनिष्फलंन अतोवरंवृणीष्व नारदउवाच एवमुक्त्वाब्रह्माकमंडलुजले
नतंप्रोक्षितवान् ततःसःसर्वावयवसंपन्नोयुवावल्मीकादुत्थितःसन्खेस्थितंब्रह्माणंदृष्ट्वाशिरसाभूमौप्रणम्यप्रांजलिःसन्अ
स्तौत् हिरण्यकशिपुरुवाच हेदेवत्वंतमसाव्याप्तंइदंजगत्प्रकटंकृतवान् किंच इदंत्वमेवपासिसृजसिहरसि रजःसत्व
तमसाआश्रयायपरमेश्वरायतेनमः हेविभोत्वंचराचरस्यजगतोनियंताअसि किंच त्वमेवत्रय्यातन्वायज्ञान्विस्तारयसि त्व
मेवकालःसन्जनानांआयुःक्षिणोषि किंच कार्यकारणादिसर्वंत्वद्व्यतिरिक्तंनास्ति वेदोपवेदादयोपितवैवतनवःसंति किंच
इदंकार्यंतवशरीरम् त्वंस्वरूपेएवस्थितःसन्येनशरीरेणविषयान्भुंक्षे अतस्त्वंब्रह्मैवासितस्मैभगवतेनमः इत्यादि एवंस्तुत्वा
वरंप्रार्थयते हेवरदोत्तमयदिवरान्दास्यसितर्हित्वद्विसृष्टभूतेभ्योमेमृत्युर्माभूत् अंतःनबहिर्न दिवानक्तंन त्वत्सृष्टव्यतिरि
क्तान्न आयुधैर्न भूमौन अंबरेन नरैर्न मृगैर्न अप्राणैर्न सप्राणैर्न सुरासुरोरगैर्मेमृत्युर्माभूत् किंच युद्धेअप्रतिद्वंद्वतांदेहि ३
नांऐकपत्यंलोकपालानांमहिमानंचयथातवतथादेहि तथाअणिमाद्यैश्वर्यंचदेहि ३८ इतिसप्तमेतृतीयः ३

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रत्नत्तदर्थद्रष्टा आत्मा सतु प्राणदेहाभ्यां अन्यएव सन्नुच्चावचान् देहान् भजति विवेकबलेनउत्सृजतिच आत्मनो देहधर्मभाक्त्वंतु
माययायुज्यते तस्मात् नित्यंआत्मानंअनित्यंदेहंवाज्ञानिनोनशोचंति स्वयंसधर्मेतियदुक्तंतत्रेतिहासमाह वनेकश्चिल्लुब्धकः कणा
दिभिः प्रलोभयन् जालंविस्तार्यपक्षिणः धृतवान् एवंकृतवतितत्रविचरत् कुलिंगमिथुनंदृष्ट्वा तयोर्मध्येकुलिंगीप्रलोभ्यजालसूत्रे
णदधार तांबद्धांदृष्ट्वाकुलिंगोमोक्तुमसमर्थोवृक्षमाश्रित्यविलापंचकार अहोदेवःअकरुणः दीनयास्त्रियाकिंकरिष्यति मामपि
कामंनयतु विधुरायुषाकिंप्रयोजनम् मातृहीनान् बालकान् कथंबिभर्मि एवंविलपंतंकुलिंगंलुब्धकोगुप्तःसन् शरेणविव्याध ए
वंयूयंस्वमृत्युंअपश्यंत्यःशोचंत्योवर्षशतैरपिएनंपतिंनप्राप्स्यथ हिरण्यकशिपुरुवाच इत्युक्त्वायमःअंतरधीयत रुष
ङ्गस्यज्ञातयःपारलौकिकंचक्रुः तस्माद्यूयंमाशोचत नारदउवाच एवंसस्नुषादितिर्हिरण्यकशिपोर्वाक्यंश्रुत्वापुत्रशो
कंत्यक्त्वातत्त्वेचित्तंअधारयत् ६१ इतिसप्तमेद्वितीयः २ नारदउवाच हेयुधिष्ठिर हिरण्यकशिपुःआ
त्मानंअजेयंअजरामरंशत्रुहीनंकर्तुमिच्छन् ऊर्ध्वबाहुर्नभोदृष्टिःपादांगुष्ठाश्रितावनिःसन् मंदरद्रोण्यांदारुणंतपस्तेपे त
दादेवाःस्वस्थानानिभेजिरे बहुकालकृततपसा तस्यमूर्ध्नःसधूमोऽग्निःउत्थितः तेनत्रैलोक्यंअतपत् समुद्राश्चुक्षुभुः द्वीपाद्रि
भिःसह भूश्चचाल सग्रहास्तारानिपेतुः दिशोजज्वलुः तेनाग्निनातप्ताः देवाः दिवंत्यक्त्वाब्रह्मलोकंगत्वाधात्रेविज्ञापयामा
सुः हेदेवदेव दैत्येंद्रतपसातप्ताःवयंदिविस्थातुंनशक्नुमः हेभूमन् लोकाःयावन्ननंक्ष्यंति तावत्तस्यउपशमंयदिमन्यसेतत्-
र्हिविधेहि हेब्रह्मन् तवकिमपिअविदितंनतथापिविज्ञापयामहे एवंतस्यसंकल्पोऽस्ति यथाब्रह्मातपोयोगनिष्ठयासत्यलोकंअ
धितिष्ठतितथाअहमपितपोयोगादिनाआत्मनःविधास्यामि किंच इदंविश्वंसुरासुरादिव्यत्ययेनविधास्यामि पुण्यपापव्य-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लोविष्णुर्नश्येत् किंच यत्रयत्रद्विजागावोवेदावर्णाश्रमाःक्रियाः तंतंजनपदंयातसंदीपयतवृश्चत इतिभर्तृगदितंश्रुत्वातथाप्र
जानाशंचक्रुः किंच पुरग्रामादीन् अदहन् केचित्खनित्रैःसेतुप्राकारादीन्बिभिदुः केचित् आजीव्यान् वृक्षान्चिच्छिदुः एवं
दैत्यैःउपद्रुते लोकेसतिदेवाः दिवंत्यक्त्वागुप्ताःसंतोभुविचेरुः ततोहिरण्यकशिपुर्मृतभ्रातुःपारलौकिकंकृत्वातत्पत्नींरुषाभानुम्
पुत्रान् शकुनिशंबरादीन् दितिंचसांत्वयन्उवाच हिरण्यकशिपुरुवाच हेअंबहेवधूःहेपुत्राःवीरंमाशोचथ शूराणांवधोरिपो
रभिमुखेश्लाघ्यएव अत्रभूतानांसंवासःप्रपायामिवास्ति आत्मातुनित्यः देहसंबंधस्तुमायाकृतः तस्मात्मायाकृतंसर्वंमिथ्येति
ज्ञात्वामाशोचत अत्रइतिहासंश्रृणुत उशीनरेषुसुयज्ञोनामराजाअभूत् सःयुद्धेशत्रुभिर्घातितःतंज्ञातयःआवृत्यस्थिताः तदाशर
निर्भिन्नहृदयंशयानंध्वस्ताक्षंछिन्नायुधभुजंएवंभूतंपतिंदृष्ट्वातस्त्रियोदुःखिताःकरैःउरोघ्नंत्यःउच्चैःरुदंत्यःसत्योविलेपुः अहो
निर्दयेनब्रह्मणात्वंईदृशींदशांगमितः हेराजन् त्वयासुहृत्तमेनविनावयंकथंजीवेम हेवीरयत्रत्वंयास्यसितत्रअनुगमनेनःआ
ज्ञांदेहि एवंमृतंपतिंप्रगृह्यविलपंतीनांतस्यदाहार्थंनयनंअनिच्छंतीनांसूर्योऽस्तंजगाम तदायमस्तत्परिदेवितंश्रुत्वाबालकरू
पेणतत्रागत्यतान्बोधयामास यमउवाच अहोवयसाऽधिकानांअमीषांमोहंपश्यत जीवोयस्मादागतस्तत्रैवगतःतंस्वयं
सधर्माअपिव्यर्थंशोचंति अहोवयंयुष्मत्तोधन्याः यतःपितृभ्यांत्यक्ताःदुर्बलाःबालाअपिवृकादिभिःअभक्ष्यमाणाःसंतोवयंनवि
चिंतयामः कुतः यःगर्भेरक्षतिसएवसर्वत्ररक्षिता हेअबलाःईश्वरेणईक्षितःअनाथोपिवनेजीवति तेनोपेक्षितोगृहेगुप्तोऽपि
नजीवति किंच पथिच्युतंवस्तुदिष्टरक्षितंतिष्ठति गृहेस्थितमपिईश्वरोपेक्षितंनश्यतितद्वत् अतःशोकोनकार्यः हेमूढाःयंशो २
चयसःअयंसुयज्ञःशेते यःश्रोतायोवक्तासःकर्हिचिन्नदृश्येत सएवआत्मादेहाद्भिन्नःशोच्योनभवति किंच यस्त्विहदेहेंद्रिये

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः अथसप्तमस्कंधोव्याख्यायते राजोवाच हेब्रह्मन् भगवान् सर्वभूतानांप्रियः समश्चसन्
इंद्रस्यार्थेकथंदैत्यानवधीत् परमात्मनोनिर्गुणस्यदेवैः अर्थान दैत्यैः सह द्वेषोपिन एवंसतिकथंदैत्यनाशः कृतः अतएवभग
वद्गुणान्प्रतिमहान्संशयोजातस्तंछेत्तुमर्हसि श्रीशुकउवाच हेमहाभागत्वयाहरेश्चरितंसाधुपृष्टम् यत्रभागवत
माहात्म्यंनारदादिभिःपरमंपुण्यंगीयते अतः कृष्णंमुनिंनत्वाहरेःकथांकथयिष्ये भगवान्निर्गुणोपिस्वमायागुणमावि-
श्यबाध्यबाधकतांगतः हेनृप सत्वंरजस्तमइतिप्रकृतेर्गुणाः तेषांयुगपत्न्हासोनवृद्धिरपिन सत्वोत्कर्षकालेदेवादीनांवृ
द्धिः रजउत्कर्षेदैत्यानाम् तमसःउत्कर्षेयक्षरक्षसां भगवान्तत्तत्कालानुगुणोभवति किंच यदाजीवस्यभोगार्थंपुरःस्रष्टुमि
च्छतितदारजोवर्धयति यदाक्रीडितुमिच्छतितदासत्वं यदासंहर्तुमिच्छतितदातमः हेराजन्अजःप्रधानपुरुषसहकारि
त्वेनस्वाश्रयभूतंचरंतंकालंस्वयमेवसृजति हेनृपअयंकालःसत्वगुणोत्कर्षकृत् अतःदेवानांकंवर्धयति सुरप्रतिपक्षान्हि
नस्ति एवंकालशक्तिक्षुभितगुणगतवैषम्यंतदधिष्ठातरिस्फुरति अतः तयोः शिशुपालदंतवक्रयोः सुरपक्षपातेनवधोन
किंतुब्रह्मशापेनदैत्ययोनिंप्राप्तयोःअनुग्रहार्थमेवेतिवक्तुमितिहासमाह हेनृपएतद्विषयेमहाक्रतौपृच्छते युधिष्ठिरायपूर्वं
सुरर्षिणाइतिहासःउदाहृतःतंशृणु अथराजसूयेमहाक्रतौश्रीकृष्णेशिशुपालस्यसायुज्यंदृष्ट्वातत्रमुनीनांशृण्वतांयुधि
ष्ठिरःनारदंउवाच अहोएकांतभक्तानामपिदुर्लभामोक्षाप्तिःसाशत्रोःशिशुपालस्यकथंप्राप्ता एतत्ज्ञातुंइच्छामः किंच भ
गवन्निंदयावेनोद्विजैर्नरकेपातितः शिशुपालदंतवक्रौतुआबाल्यात्कृष्णद्वेष्टारौ असकृद्विष्णुंशपतोस्तयोर्जिह्वायांकुष्ठं १
नोत्पन्नंनरकंचनविविशतुः एवंसतिकथंसायुज्यंप्राप्तौएतद्विषयेमेमनोभ्राम्यतितत्रकारणंब्रूहि श्रीशुकउवाच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राज्ञोवचः श्रुत्वानारदउवाच हेयुधिष्ठिरईश्वरस्यतुवैषम्यंनास्ति अतः वैरानुबंधेनभयेनस्नेहात्कामेनवाहरौमनोयुंज्या
त् यथाकीटोभ्रमरेणरुद्धस्तंअनुस्मरन् तद्रूपंविंदते तथाभगवतिमनोयुंजन्पुमान् सायुज्यंप्राप्नोति किंच द्वेषादिभिः ईश्व
रेमनः संस्थाप्यबहवस्तद्गतिंप्राप्ताः तेच गोप्यः कामाद्भयात्कंसो द्वेषाच्चैद्यादयोनृपाः संबंधाद्वृष्णयः स्नेहाद्यूयंभक्त्यावयं
विभो एषुमध्येवेनः कतमोपिन तस्मात्केनाप्युपायेनमनः कृष्णेनिवेशयेत् शिशुपालदंतवक्त्रौतुविष्णुपार्षदौविप्रशापा
त्पदच्युतौ युधिष्ठिरउवाच वैकुंठवासिनोर्हरिदासयोः कीदृशः कस्यवाशापोजातः नारदउवाच एकदासनका
दयोयदृच्छयावैकुंठंजग्मुः तदाद्वाःस्थौतान् शिशून्मत्वान्यषेधताम् तदातेक्रुद्धाः संतः ऊचुः हेद्वाःस्थौयुवांअत्रवासंकर्तुं
नचार्हथः अतः आसुरींयोनियातं इतिअशपन् एवंशप्तौतत्स्थानात्पतंतौ कृपालुभिस्तैः पुनः प्रोक्तौ युवयोरयंशापस्त्रिभि
र्जन्मभिः स्वलोकप्राप्तयेकल्पताम् तौहिरण्यकशिपुहिरण्याक्षौजातौ नृसिंहरूपिणाहरिणाज्येष्ठोहतः सूकररूपेणहिर-
ण्याक्षोहतः हिरण्यकशिपुर्हरिभक्तंपुत्रंप्रल्हादंजिघांसुर्नानायातनाः कृत्वाहंतुंनाशकत् ततस्तौरावणकुंभकर्णौजातौतौ
रामः अवधीत् हेधर्मतस्यवीर्यंमार्कंडेयमुखात्श्रोष्यसि तावेवशिशुपालदंतवक्त्रौकृष्णचक्रहतांहसौशापमुक्तौभूत्वापुनः
पार्षदौजातौ युधिष्ठिरउवाच विष्णुभक्तेपुत्रेविद्वेषः कुतः आसीत् प्रल्हादस्यहरिभक्तिः कथंआसीत् तत् सर्वंब्रूहि
४६ इतिसप्तमेप्रथमः १ नारदउवाच क्रोडमूर्तिनाहरिणाहिरण्याक्षेहतेसतिक्रुद्धः हिरण्यकशिपुः सद
सिशूलंउद्यम्यदानवान् अब्रवीत् भोदानवदैतेयाः मद्वचः शृणुत तथैवआशुक्रियताम् मत्सपत्नैर्देवैर्हरिणामेभ्राताघातितः
अतस्तंहरिंहत्वातद्रक्तेनयावद्भ्रातरंतर्पयिष्यामितावद्भुवंयात तत्रतपोयज्ञादियुक्तान्द्विजान्घातयत एवंकृतेद्विजक्रियामू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतसप्तमस्कंधचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रुतांजन्मश्रुत्वा ब्राह्मणाज्ञयास्नात्वाशुक्लवस्त्रेधृत्वाअलंकृतासतीप्रातः श्रियासहभगवंतंपूजयेत् अलंतेनिरपेक्षाययथा
त्वंरूपयेतिमंत्राभ्यांविष्णुपत्निमहामायेइत्यनेनचभगवंतंश्रियंचनमस्कृत्य ओंनमोभगवतेमहापुरुषायेतिमंत्रेणषोडशोप
चारैः पूजयेत् ततः ओंनमोभगवतेमहापुरुषायेतिमंत्रेण अनलेहविः शेषेणद्वादशाहुतीर्जुहुयात् श्रियंविष्णुंचभक्त्या
नित्यंसंपूज्यभूमौदंडवत्प्रणम्यदशवारंमंत्रंजपेत् युवांसर्वजगतः कारणम् इयंसूक्ष्माप्रकृतिः तस्याः साक्षात्अधीश्वरस्त्वं
असि इत्यादिनास्तुत्वाउपहरणंनिःसार्य आचमनंदत्वापुनः अर्चयेत् ततः स्तोत्रेणस्तुत्वायज्ञोच्छिष्टंआघ्रायपुनरर्चयेत् प
रमभक्त्यापतिंचभजेत् इदंव्रतंदंपत्योर्मध्येएकेनकृतंउभयोरपिभवति इदंविष्णोर्व्रतंबिभ्रत्कथंचननविच्छिंद्यात् त
तोविप्रान्सुवासिनीश्चस्रग्गंधादिभिर्नित्यंअर्चयेत् देवंउद्वास्यतन्निवेदितंअद्यात् एवंद्वादशमासान्नीत्वाकार्तिकेचर
मेह्निउपवसेत् श्वः प्रातः अपउपस्पृश्यकृष्णांचअभ्यर्च्यपयः शृतेनघृतमिश्रचरुणायथाविधिपतिः द्वादशाहुतीर्जुहु
यात् द्विजाशिषोगृहीत्वाप्रणम्यआचार्यंपुरःकृत्वाबंधुभिः सहभुंजीत पत्न्यैचरोः शेषंदद्यात् एवंकृतेपुमान् इष्टार्थं
लभते स्त्रीतुसौभाग्यश्रियंप्रजांजीवपतिंयशः गृहं कन्यातुउत्तमंवरम् विधवासद्गतिम् मृतप्रजाजीवसुताभवति दुर्भगा
सुभगास्यात् विरूपारूपंलभते रोगीआरोग्यंलभते एतत्पठन्अभ्युदयकर्मणिपितृदेवानांतृप्तिर्भवति तेतुष्टाः संतः
सर्वकामान्यच्छंति अग्निःश्रीःहरिश्च हेराजन्मरुतांपुण्यजन्मदितेर्व्रतंचतेकथितम् २७ इतिश्रीमद्भागवतेम-
हापुराणेषष्ठस्कंधचूर्णिकायांएकोनविंशोऽध्यायः १९ श्रीकृष्णार्पणमस्तु शुभंभवतु

१ उपहारावशिष्टेन.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे गुरो ते आसुरं भावं हित्वा कथं देवत्वं प्राप्ताः इदं कथय श्रीशुक उवाच एकदा हतपुत्रा दितिः पुत्रहंतारं घातयित्वा कदा सु
स्वं शये इति मनसि कृत्वा स्त्रीचेष्टितैः परमभक्त्या शुश्रूषया च पतिं कश्यपं वशमकरोत् एवं स्त्रिया जडीभूतः सः विद्वानपि बाढमि-
त्याह तच्चित्रं न यतः प्रजापतिः स्वदेहार्धमेव स्त्रियं चक्रे यया पुंसां मतिर्हृता एवं शुश्रूषितः कश्यपः प्रहस्य प्रीतः सन् दितिं आह हे
वामोरु अहं ते प्रीतोस्मि स्त्रीणां दैवतं पतिरेव किंच सर्वभूतानां पतिर्वासुदेवः स एव पतिरूपेण स्त्रीभिः पूज्यते तस्मात् पतिव्रताः
स्त्रियः अनन्यभावेन ईश्वरं पतिं यजंते सः अहं त्वयार्चितः अतः हे भद्रे ते कामं संपादये दितिरुवाच हे ब्रह्मन् अहं मृतपुत्रा
येन मे सुतौ घातितौ तस्य इंद्रस्य हंतारं मृत्युहीनं पुत्रं वृणे श्रीशुक उवाच एवं तस्याः वचो निशम्य कश्यपः अतप्यत अहो अ
धर्मः सुमहान्प्राप्तः योषिन्मय्या मायया गृहीतचेताः अहं ध्रुवं नरके पतिष्यामि अतः अबुधं मां धिक् किंच शरत्पद्मोत्सवं वक्त्रं
वचश्च श्रवणामृतं हृदयं क्षुरधाराभं स्त्रीणां को वेद चेष्टितम् स्त्रीणां कोऽपि प्रियो न याः स्वार्थे पत्यादीन् घ्नंति अस्तु मया तु द
दामीत्युक्तं तत् मृषा माभूत् इंद्रोऽपि वधं नार्हति तत्रेदं योग्यं एवं विचार्य कश्यप उवाच हे भद्रे संवत्सरं व्रतं यदि धारयिष्यसि त
र्हि इंद्रहा पुत्रो भविता व्रतवैगुण्ये देवबांधवो भविष्यति दितिरुवाच हे ब्रह्मन् व्रतं धारयिष्ये कर्तव्याकर्तव्यं कथय क
श्यप उवाच भूतानि न हिंस्यात् न शपेत् मिथ्या न वदेत् नखरोमाणि न च्छिंद्यात् अस्पृश्यं न स्पृशेत् अप्सु प्रविश्य न स्नाया
त् दुर्जनैः सह न संभाषेत अधौतं वासो न वसीत पूर्वं विधृतां स्रजं पुनर्न धारयेत् उच्छिष्टं चंडिकान्नं मांसं शूद्राहृतं रजस्वलादृ
ष्टं अन्नं न भुंजीत अंजलिना अपः न पिबेत् उच्छिष्टा अस्पृष्टसलिला संध्यायां मुक्तकेशी मंडनहीना असंयतवाक् अप्रावृता ब
हिर्न गच्छेत् अधौतपादा अप्रयता आर्द्रपात् उदक्शिराः पश्चिमशिराः अन्यैः सह नग्ना संध्ययोर्न शयीत धौतवासाः शुचिः स

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

र्वैमंगलयुताभोजनात्प्राक् गोविप्रान्श्रियंअच्युतंपूजयेत्सुवासिनीश्चपूजयेत् पतिंच अभ्यर्च्यउपतिष्ठेतध्यायेच्च इदंपुंसवन
व्रतंसंवत्सरंयदिधारयिष्यसितर्हि शक्रहापुत्रोभविता साबादमित्युक्त्वा कश्यपाद्गर्भंव्रतंच दधार तदाइंद्रोमातृष्वसुःअभिप्रायंज्ञा
त्वादितिंशुश्रूषणंचक्रे वनात्फलमूलादीनिआहरत् इंद्रस्तस्याःव्रतच्छिद्रंप्रेप्सुर्जिह्मःपर्यचरत् परंतुव्रतच्छिद्रंनाध्यगच्छत् त
दामेशिवंकेनस्यात्इति चिंताआप एकदासाउच्छिष्टाअस्पृष्टवार्यधौतांघ्रिर्विधिमोहितासंध्यायांसुष्वाप इंद्रस्तदंतरंलब्ध्वा
योगमाययादितेःउदरंप्रविश्यगर्भंसप्तधाचकर्त तेसप्तधाभूताःरुरुदुःपुनःएकैकंमारोदीःइत्युक्त्वासप्तधाचकर्त तदातेऊचुःहे
इंद्रवयंमरुतःतेभ्रातरःनःकुतोजिघांससि तदाइंद्र आह यूयंचेन्ममभ्रातरस्तर्हिमाभैष्ट एवंसतिदितेर्गर्भोवज्रेण क्षु–
ण्णोपिश्रीनिवासानुकंपयानममार यथा ब्रह्मास्त्रेणभवान् तेमरुतःइंद्रेणसहपंचाशद्देवाअभवन् एवंनेमातृदोषंव्यपोह्यहरि
णासोमपाःकृताः ततोदितिःउत्थाय इंद्रेणसहअग्निप्रभान्कुमारान्दृष्ट्वासंतोषंआप अथदितिःइंद्रंआह हेतात आदित्यानां
भयदंएकंपुत्रंइच्छंतीव्रतंआचरंतेसप्तधाकथंअभवन् हेपुत्रयदित्वयासत्यंज्ञातंतर्हिकथय इंद्रउवाच हेअंबतेव्यव
सितंज्ञात्वाव्रतच्छिद्रंलब्ध्वाअंतरंगत्वासप्तसप्तधागर्भश्छिन्नःतावंतःपुत्राजाताः महापुरुषपूजायाःसिद्ध्यातेनमृताः तदि
दंबालिशस्यममदौरात्म्यंक्षंतुमर्हसि श्रीशुकउवाच तदादितिस्तस्यशुद्धभावंदृष्ट्वा एतान्बंधुत्वेनपालयतवसा
हाय्यंकरिष्यंतिइत्याह ततःइंद्रस्तांनत्वामरुद्भिःसहदिवंययौ हेराजन्एवंतेमरुतांजन्मआख्यातंभूयः किंकथयामि
७८ इतिषष्ठेअष्टादशः १८ राजोवाच हेब्रह्मन्भ वतायत्पुंसवनव्रतंकथितंतत्प्रकारंज्ञातुमिच्छामि
कुतःयेनविष्णुःप्रसीदति श्रीशुकउवाच मार्गशीर्षशुक्लपक्षप्रतिपदिस्त्रीभर्तुरनुज्ञया इदंसार्वकामिकंव्रतंआरभेत म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्चनबिभ्यति तेसर्वत्रसमदर्शिनःसंति ईश्वरस्यईहितंअस्मदादयोनविदाम तस्यभक्तःसः अहंचविष्णुभक्तः अतोममतस्मि
न्क्रोधोमाभूत् तस्माद्भक्तेषुत्वयाविस्मयोनकार्यः श्रीशुकउवाच इतिशिवभाषितंश्रुत्वाउमाशांतधीर्बभूव अहोचि
त्रकेतुर्भगवद्भक्तःशप्तुंसमर्थोऽपिशापमेवजगृहे एतावत्साधुलक्षणं हे राजन् सःदानवींयोनिमाश्रितोज्ञानविज्ञानसंयुतोवृत्र
इतिख्यातस्त्वष्टुर्दक्षिणाग्नौजज्ञे एतत्तेकथितं इमंचित्रकेतोःइतिहासंविष्णुभक्तमाहात्म्यंचश्रुत्वाबंधात्मुच्यते यःएतत्
प्रातःशृणुयात्पठेद्वासःहरिंस्मृत्वापरांगतिंयाति ४१ इतिषष्ठेसप्तदशः १७ श्रीशुकउवाच अथसवि-
तुः ५ पत्नीपृश्निःसावित्रींव्याहृतीःत्रयींअग्निहोत्रंपशुंसोमंचातुर्मास्यंमहामखान्असूत भगस्य ६ सिद्धिर्भार्यामहिमानंविभुं
प्रभुंअसूत आशिषंकन्यांच धातुः ७ भार्याः ४ सिनीवालीदर्शम् कुहूःसायं राकाप्रातः अनुमतिःपूर्णमासं एवंताःप्रासुवत
विधातुः ८ क्रियापुरीष्यान् अग्नीन्आधत्त वरुणस्य ९ चर्षणीभृगुंवाल्मीकिंप्रासूत मित्रस्य १० रेवतीउत्सर्गारिष्टपिप्पलान्
असूत अगस्त्यवसिष्ठौमित्रावरुणयोःपुत्रौ अभूतां यतःउर्वश्याःसन्निधौउभावपिस्कन्नंरेतःकुंभेसिषिचतुः इंद्रस्य ११ पौ-
लोमीजयंतऋषभमीढुषान्असूत उरुक्रमस्यमायावामनरूपिणः १२ कीर्तिर्बृहच्छ्लोकं तस्यसौभगादयःपुत्राःआसन् अथ
कश्यपपुत्रान्दैत्यांस्तेकीर्तयामि यत्रभागवतःप्रल्हादोबलिश्चजातः दित्यांहिरण्यकशिपुर्हिरण्याक्षश्चजातौ हिरण्यक-
शिपोःकयाध्वांपुत्राः ४ संल्हादःल्हादःअनुल्हादःप्रल्हादःसिंहिकाकन्याच तांविप्रचित्तिर्जग्राह तत्सुतोराहुः यस्यशिरोहरिः
अहरत् संल्हादात्कृत्यांपंचजनः ल्हादाद्धमन्यांइल्वलोवातापिश्च अनुल्हादात्सूर्म्यांयांबाष्कलमहिषौ प्रल्हादाद्देव्यांविरो
चनः ततोबलिः ततोबाणज्येष्ठंपुत्रशतं कश्यपात्दित्यांमरुतः ४९ अभवन् तेइंद्रेणसमानरूपतांनीताः राजोवाच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीशुकउवाच चित्रकेतुः यस्यांदिशि हरिः अंतर्हितस्तस्यैदिशेनमः कृत्वा गगनेचरश्चचार सः अव्याहतबलेंद्रियः
सिद्धादिभिः स्तूयमानः सर्वस्थानेषुभ्रमन् विद्याधरस्त्रीभिः सहहरिंगायन् वर्षाणांलक्षंरेमे एकदा विष्णुदत्तविमानेनभ्रमन्
गिरिशंददर्शे मुनिसंसदि देवीं आलिंग्यस्थितंशिवंदृष्ट्वा देव्याः शृण्वत्याः उच्चैः हसित्वा उवाच चित्रकेतुरुवाच अयंसा
क्षाल्लोकगुरुर्ब्रह्मवादीनृणांधर्मवक्तासन् सभायांभार्यांअंकीकृत्यआस्ते यथा प्राकृतः प्राकृताअपिप्रायः स्त्रियंरहसिबिभ्र-
ति अयंसदसिबिभर्त्ति किमाश्चर्यं एवंतद्वचः श्रुत्वाशिवः सभ्याश्चतूष्णींआसन् श्रीशुकउवाच इतिश्रुत्वाअभिमान
वतेतस्मैपार्वतीउवाच लोकेअधुनाअयंदंडधरः अस्मद्विधानांनिर्लज्जानांशास्ताकिम् ब्रह्मादयोधर्मंनविदुः येशास्त्रमुल्लं-
घ्यवर्तमानंहरंननिषेधंति योयंक्षत्रबंधुः सूरीन् परिभूयशिवंशास्ति अतः निश्चयेनअयंदंड्यः अयंवैकुंठमूलोपसर्पणंनार्ह
ति हेदुर्मतेत्वंआसुरींयोनिंयाहि यथापुनर्महतांकिल्बिषंनकर्ता श्रीशुकउवाच एवंशप्तः चित्रकेतुर्विमानात् अव
रुह्यसतींमूर्ध्नाप्रसादयामास चित्रकेतुरुवाच हेअंबिकेतेशापंअहंअंजलिनाप्रगृह्णामि मर्त्यायदेवैर्यत्प्रोक्तंतत्त
स्यपूर्वदिष्टमेव एतस्मिन् संसारेअज्ञानमोहितोजंतुः सर्वत्रसुखंदुःखंचभुंक्ते अस्यसुखदुःखयोः कर्तानात्मानपरश्च किं
तु ईश्वरएवसः एकएवमायया भूतानिसृजति एषांबंधंमोक्षंसुखंदुःखंचसृजति तस्यकश्चिद्द्वयितोनरिपुर्न अतः सर्वत्रसम
स्यतस्यसुखेनप्रीतिर्नास्ति तदारोषः कुतः तथापितन्मायया यत्पुण्यपापादिकर्मतत् एषांशरीरिणांसुखाद्यर्थंसमर्थंभव-
ति सुखदुःखादिसर्वंमायाजनितमस्ति हेदेविशापमोक्षायत्वांनप्रसादये ममोक्तंसाध्वपिअसाधुवन्मन्यसेतत्क्षम्यतामि-
त्युक्त्वासः जगाम ततः सर्वेषांशृण्वतांरुद्रोरुद्राणींअब्रवीत् हेसुश्रोणि हरेर्भक्तानांमाहात्म्यंदृष्टवत्यसि नारायणपराः कुत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हापुरुषाय महाविभूतिपतयेतेनमोऽस्तु श्रीशुकउवाच नारदः भक्ताय एतांविद्यांआदिश्य अंगिरसासहब्रह्मलोकं
ययौ चित्रकेतुः अब्भक्षः सन् नारदभाषितांविद्यांसप्ताह धारयामास ततोधार्यमाणयातयाविद्ययासप्तरात्रांतेविद्याधराधिप
त्वंलेभे ततः कतिपयैर्दिवसैः शेषस्यचरणांतिकंजगाम ततस्तत्रनीलांबरंकिरीटादिभिर्भूषितंप्रभुंददर्श तद्दर्शनध्वस्तसमस्त
किल्बिषः प्रवृद्धभक्त्याअश्रुलोचनः सन् तंनत्वाप्रेमाश्रुलेशैः प्रभोरासनंअभिषिंचन् स्तोतुंनशशाक ततोमनः समाधायजगद्गुरुं
अस्तौत् चित्रकेतुरुवाच हे अजित सममतिभिः साधुभिस्त्वंजितोसि तेचत्वयाजिताः हे भगवन् अयंआंडकोशः क्षित्या
दिभिः सप्तावरणैः आवृतः सन् त्वयिअणुवत्परिभ्रमति तस्मात्त्वंअनंतोसि किंच येनरपशवस्तवेंद्रादिविभूतीः उपासते
नत्वां तेषांआशिषोनश्यंति विषयकामेनापिकृतात्वत्सेवामोक्षफलैवभवति हे भगवन् यदाभवान् भागवतंधर्मंआह तदात्व
याजितंजितं यतोयस्मिन्धर्मेविषममतिर्नास्ति हे भगवन् त्वद्दर्शनान्नृणांपापक्षयः इदंअघटितंन यतोयन्नामस्मरणात्
पुल्कसोपिसंसारान्मुच्यते हे अनंतयस्यतेमूर्ध्नि इदंभूमंडलंसर्षपायते तस्मैतेसहस्रमूर्ध्नेनमोऽस्तु श्रीशुकउवाच ए
वंस्तुतः अनंतोविद्याधरपतिंउवाच नारदांगिरोभ्यांउक्तोपदेशविद्ययात्वंसिद्धोसिमेदर्शनाच्च इहमानुषींयोनिंलब्ध्वायः
आत्मानंनबुद्ध्येतसः कुत्रापिसुखंनाप्नुयात् किंच कर्मिः इच्छायापरिक्लेशंस्मृत्वाअनीहायाअभयंचस्मृत्वासंकल्पाद्विर
मेत् किंच दंपतीसुखायदुःखमोक्षायचक्रियाः कुर्वाते ततोदुःखनिवृत्तिः सुखप्राप्तिश्चनभवति एवंविपर्ययंबुद्ध्वाआत्मन
श्चसूक्ष्मांतुरीयांगतिंबुद्ध्वादृष्टश्रुतैर्विषयैर्मुक्तः सन् ज्ञानविज्ञानतुष्टोममभक्तोभवेत् इत्यादि एवंममवचोधारयन् ज्ञानविज्ञा
नसंपन्नस्त्वंआशुसिद्धासि श्रीशुकउवाच एवंश्रीहरिः चित्रकेतुआश्वास्यअंतर्दधे ६५ इतिषष्ठेषोडशः १६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यआवांप्राप्तौ ब्रह्मण्योभगवद्भक्तोदुःखंप्राप्तुंनार्हति किंच अहंपूर्वमेवतेज्ञानोपदेशार्थंप्राप्तस्तदातुतेअन्याभिनिवेशं
ज्ञात्वापुत्रमेवअदाम् इदानींपुत्रवतायस्तापःसःत्वयैवअनुभूयते एवंदारादयोगृहाःविविधैश्वर्यसंपदःसर्वेप्येतेशोक
मोहभयप्रदाः स्वप्नमायामनोरथाइवमिथ्यासंति अतःस्वस्थेनमनसाआत्मनस्तत्वंविमृश्यद्वैतेस्थिरविश्वासंत्यजउपशमं
आश्रयच नारदउवाच हेराजन्मत्तःएतांमंत्रोपनिषदंगृहाण यांधारयन्सप्तरात्रात्संकर्षणंविभुंद्रक्ष्यसि शर्वाद
योयत्पादमूलंउपसृत्यभ्रमंविसृज्यमहित्वंआपुस्तथाभवानपिअचिरात्उपैष्यसि २८ इतिषष्ठेपंचदशः १५
श्रीशुकउवाच हेराजन्अथदेवर्षिर्मृतंनृपात्मजंज्ञातीनांदर्शयित्वाउवाच हेजीवात्मन् मातरंपितरंशोचतःसुहृदश्च
पश्यपश्य स्वंकलेवरंआविश्यपितृदत्तान्भोगान्भुंजन्नृपासनंअधितिष्ठ जीवउवाच कर्मभिर्देवतिर्यङ्नृयोनिषुभ्रा
म्यमाणस्यमेकस्मिन्जन्मनिअमीपितरोमातरश्चअभवन् यथापण्यानिवस्तूनिव्यवहर्तृषुइतस्ततःपर्यटंतितथाजीवःक
र्मणाभ्रमति एवंचजीवोनित्यःसर्वेंद्रियसाक्षीस्वतंत्रोस्ति एवंभूतस्यममयुष्माकंचसंबंधाभावात्शोकंमाकुरुत श्री
शुकउवाच इत्युदीर्यजीवोगतः ततःसर्वेशोकंमुमुचुःमृतबालस्यक्रियाश्चक्रुः तत्रबालघ्न्यःस्त्रियःब्राह्मणैःनिरूपितंबा
लहत्याव्रतंयमुनायांचक्रुः एवंद्विजोक्तिभिःप्रतिबुद्धात्माचित्रकेतुःगृहांधकूपात्निष्क्रम्यकालिंद्यांस्नात्वासंयतप्राणःब्र
ह्मपुत्रौअवंदत अथनारदःप्रपन्नायतस्मैएतांविद्यांउवाच नमस्तुभ्यंभगवतेवासुदेवायधीमहि प्रद्युम्नायानिरुद्धायनमः
संकर्षणायच आत्मारामायपरमानंदमूर्तयेनमः हृषीकेशायविश्वमूर्तयेनमः इंद्रियेषूपरतेषुयःप्रकाशतेसःसदसत्परःनःअ ११
व्यात् यस्मिन्इदंजगत्तिष्ठतिजायतेनश्यतिचतस्मैब्रह्मणेनमः किंच बुध्याद्यःयंनविदुःतंहरिंनतोऽस्मि ओंनमोभगवतेम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स तदा अंगिरा उवाच हे राजन् ते स्वस्ति किं प्रजाः धर्मेण पालयंतं त्वां चिंताग्रस्तं लक्षये चित्रकेतुरुवाच हे भगवन् तव
किमपि अविदितं न तथापि वक्ष्ये लोकपालैः प्रार्थ्याः संपदः संति तथापि अप्रजं मां न नंदयंति अतः पित्रादिभिः सह प्राप्तं नरकं
यथा प्रजया तरेम तथा विधेहि श्रीशुक उवाच एवं राज्ञा प्रार्थितः अंगिराः त्वाष्ट्रं चरुं श्रपयित्वा त्वष्टारं अयजत् ततः सर्व
स्त्रीणां मध्ये ज्येष्ठाया कृतद्युतिः तस्यै यज्ञोच्छिष्टं चरुं अदात् आह च हे राजन् तव हर्षशोकप्रदः एकः पुत्रो भविष्यति इत्युक्त्वा सः ययौ
सा चरुप्राशनात् चित्रकेतोः गर्भं अधारयत् अथ काले कुमारः अजायत तदा हृष्टो राजा विप्रैर्जातकं कारयित्वा तेभ्यो हिरण्यं
ग्रामान् हयान् गजान् धेनूनां षडर्बुदानि अदात् अन्वहं मातापित्रोः स्नेहः पुत्रे अवर्धत अन्यस्त्रीणां प्रजाकामरूपो ज्वरः अभ
वत् ताः आत्मानं गर्हयामासुः अहो अप्रजां स्त्रियं धिक् इत्यादि एवं सपत्न्याः पुत्रसंपदा दह्यमानानां बलवान् विद्वेषः अभूत् ते
न नष्टमतयो दारुणचेतसः स्त्रियः कुमाराय गरं ददुः सा कृतद्युतिः सपत्नीनां कर्म अजानती बालः सुप्त एवेति चिंतयंती गृहे
व्यचरत् बालं बहुकालं शयानमालक्ष्य पुत्रमानयेति धात्रीं अचोदयत् सा शयानं बालकं उपव्रज्य तं मृतं दृष्ट्वा हतास्मीति उच्चैः
शब्दं कृत्वा भुवि न्यपतत् तस्याः दीनं शब्दं श्रुत्वा राज्ञी त्वरया तदंतिकं आगत्य मृतं पुत्रं दृष्ट्वा भूमौ निपपात मुमोह शुशोच च
ततः अंतःपुरवर्तिनो नराः नार्यश्च रुरुदुः सपत्न्यश्च व्यलीकं रुरुदुः नृपः पुत्रं मृतं श्रुत्वा पदे पदे प्रस्खलन् तत्रागत्य बालस्य पा
दमूले पतित्वा दीर्घं श्वसन् बाष्पकलया रुद्धकंठो भाषितुं न शशाक ततो राज्ञी शुचार्पितं पतिं मृतं पुत्रं च वीक्ष्य केशान् विकीर्य
शुशोच आह च अहो विधातस्त्वं अज्ञोसि यः आत्मसृष्टेः अननुरूपं चेष्टसे वृद्धे जीवति सति बालस्य मृतिरिति किंच एवं स- १०
ति तव सृष्टिर्नष्टा स्यात् इत्यादि हे तात कृपणां मां त्यक्तुं नार्हसि शोकतप्तं पितरं पश्य किंच अकरुणेन यमेन सह दूरं न याहि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे तात उत्तिष्ठ इमे ते वयस्याः शिशवस्त्वां क्रीडितुं आह्वयंति क्षुधार्तस्त्वं मे स्तनं भुंक्ष्व स्वकानां शुचो हर इदानीं ते कलाः गिरो न शृणोमि यतो यमेन त्वं दूरं नीतोसीत्यादि श्रीशुकउवाच हे राजन् चित्रकेतुर्मृतं पुत्रं वीक्ष्य तप्तः सन् रुरोद एवं दंपत्यो विलपतोः सर्वे जनाः रुरुदुः एवं वर्तमानं ज्ञात्वा स नारदः अंगिराः आजगाम ६१ इति षष्ठे चतुर्दशः १४ श्रीशुक उवाच मृतबालकसमीपे शोकाभिभूतं पतितं राजानं बोधयंतौ नारदांगिरसौ ऊचतुः हे राजेंद्र त्वं यं अनुशोचसि अयं ते कः अस्य पूर्वजन्मसु कतमः पितासि अयं मे पुत्रः अहमस्य पिता एवं नियमः कालत्रयेन यथा प्रवाहवेगेन वालुकाः संयुज्यंते वियुज्यंते तथा कालवेगेन जीवा अपि यथा धानानां जन्यजनकत्वेपि पितृपुत्रभावो नास्ति एवं जीवस्यापि अतः शोको न कार्यः किंच एते वर्तमानकालीनाश्चराचराः वयं च त्वं च इमे जन्मनः प्राक् मृत्योः पश्चाच्च यथा न संतितद्वदधुनापि भगवान् भूतैर्भूतानि लीलया सृजति अवति अत्ति च हे राजन् पितुर्देहेन पुत्रदेहो मातृदेहाज्जायते यथा बीजाद्बीजं जीवस्तु शाश्वत एव अयं पितृपुत्रादिविभागः अविवेककृतोऽस्ति अतः शोकं मा कुरु इत्यादि श्रीशुकउवाच एवं तैः आश्वासितो राजा पाणिना वक्त्रं निमृज्य उवाच युवां ज्ञानसंपन्नौ अवधूतवेषेण गूढौ कौ भगवद्भक्ताः ब्राह्मणाः मादृशां अज्ञानां बोधाय भूमौ चरंति ते च कुमाराः नारदः ऋभुः अंगिराः देवलः असितः अपांतरतमः व्यासः मार्कंडेयः गौतमः वसिष्ठः परशुरामः कपिलः दुर्वासाः याज्ञवल्क्यः जातूकर्ण्यः आरुणिः रोमशः च्यवनः दत्तः आसुरिः पतंजलिः वेदशिराः बोध्यः पंचशिराः हिरण्यनाभः कौशल्यः ऋतदेवः ऋतध्वजः एते अन्ये चेति युवयोः एष्वेवांतर्गतत्वमस्ति अतो ग्राम्यपशोः अंधे तमसि मग्नस्य मम ज्ञानदीपः उदीर्यताम् अंगिराउवाच हे नृप पुत्रकामस्य ते पुत्रदोयः स एवाहमंगिरा अस्मि अयं तु नारदः पुत्रशोके मग्नं त्वां ज्ञात्वा अनुग्रहा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोऋषयः इंद्रवचः श्रुत्वाऊचुः हेइंद्र हयमेधेनत्वांयाजयिष्याम माभैः हयमेधेननारायणंइष्ट्वाजगद्वधादपिमोक्ष्यसे ब्रह्महा
पितृहागोघ्नोमातृहाचार्यहाघवान् श्वादःपुल्कसकोवापिशुद्ध्येरन्यस्यकीर्तनात् श्रीशुकउवाच इत्थंब्राह्मणा
ज्ञयारिपुंअवधीत् तदैवब्रह्महत्या इंद्रंआससाद इंद्रस्तांचाडालीमिव असृक्पटामीनगंधांधावंतींआलोक्य ब्रह्मांडंभ्र
मित्वा मानससरोवरंप्रविष्टः तत्रपुष्करनालतंतुप्रविश्य ब्रह्मवधान्मोक्षंचिंतयन्वर्षसहस्रंउवास तावन्नहुषःस्वर्गंशशास
सः इंद्राण्यातिरश्चांगतिंनीतः सन्ब्रह्मशापात्अजगरोभूत् अथब्रह्मर्षयस्तत्रएत्यइंद्रायदीक्षांदत्वाहयमेधंकारयित्वा
ब्रह्मवधान्मोचयामासुः सः मरीचिप्रभृतिभिः क्रियमाणेनयथोदितेनवाजिमेधेनयज्ञपतिंइष्ट्वाविधूतपापःआस इदं-
आख्यानंमहेंद्रमोक्षंमरुत्वतोविजयंअशेषपाप्मनांक्षालनंयेपठेयुः पर्वणिपर्वणियेचशृण्वंति तेषांधन्यंयशस्यंनिखिला
घमोचनंरिपुंजयंस्वस्त्ययनंतथाऽयुष्यंभविष्यति २३ इतिषष्ठेत्रयोदशः १३ राजोवाच हेब्रह्मन्रजस्त
मःस्वभावस्यपाप्मनोवृत्रस्यभगवतिदृढामतिःकथंआसीत् देवादीनामपिमुकुंदचरणेभक्तिःप्रायोनजायते किंचइह-
जीवाःअनंताःसंतितेषांमध्येकेचनधर्मंकुर्वंति तेषांमध्येपिकेचनमुमुक्षवः तेष्वपिकश्चित्संगान्मुच्यते मुक्तानामपिकश्चि
न्नारायणपरः एवंसतिवृत्रःपापःसन्कृष्णेदृढमतिःकथंआसीत् अत्रनःसंशयोऽस्तितंछिंधि श्रीशुकउवाच हेरा
जन्त्वंव्यासनारददेवलमुखात्श्रुतंइतिहासंशृणु शूरसेनेषुदेशेषुकश्चिच्छूरःचित्रकेतुसंज्ञकःसार्वभौमोराजाऽसीत्
तस्यएककोटिभार्याःआसन् तासुसःसंततिंनलेभे सर्वास्तावंध्याएवदैवयोगेनमिलिताः तस्यरूपादिभिःसंपन्नस्यापिवं
ध्यापतेश्चिंताभूत् तस्यसर्वाःसंपदःप्रीतिहेतवोनाभवन् एकदातस्यगृहेअंगिरानामऋषिःआगमत् तंराजापूजयामा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 कालोजयादौकारणं तंकालंअज्ञात्वाजयादौदेहंहेतुंमन्यते हेमघवन्यथादारुमयीस्त्री एवंभूतानिईशतंत्राणिविद्धि किंच पुरुषप्रकृ
त्यादयोयदनुग्रहाद्विना अस्यविश्वस्यसर्गादौनशक्नुवंति एवंअविद्वान्पुमान् अनीशंदेहंस्वतंत्रंमन्यते किंच ईश्वरोभूतैर्भू
तानिसृजतितैर्ग्रसतेच किंच जयादिकालेपुरुषस्यआयुःश्रीकीर्त्यादयोभवंति तस्माज्जयपराजययोर्मृत्युजीवितयोश्चसुख
दुःखाभ्यांसमःस्यात् हेशक्रमृधेनिर्जितमपितवप्राणजिहीर्षयाघटमानंमांपश्य हेइंद्रअयंप्राणपणःसमरः अत्रअमुष्यज
यःअमुष्यपराजयोवेतिनज्ञायते श्रीशुकउवाच हेराजन्इंद्रोवृत्रवचःश्रुत्वानिष्कपटंतंसंपूज्यततोगृहीतवज्रःसन्तं
आह अहोदानवसिद्धोसि त्वंहरिभक्तोऽसि भवान्वैष्णवींमायांआतार्षीत् यतःएवंतेभगवतिभक्तिरस्ति श्रीशुकउवा
च एवंअन्योन्यंब्रुवाणौइंद्रवृत्रौयुयुधाते वृत्रःपरिघेणइंद्रंअताडयत् ततःइंद्रस्तस्यपरिघंवामकरंचचिच्छेद छिन्नहस्तो
वृत्रःअधरोष्ठंभूमौउत्तरोष्ठंदिविकृत्वादंष्ट्राभिर्जगत्त्रयंग्रसन्निवऐरावतेनसहवज्रिणंजिह्वयागृहीत्वाअगिलत् वृत्रग्रस्तंइंद्रं
आलक्ष्यसर्वेदेवाद्याश्चुक्रुशुः इंद्रोनारायणकवचेनसनद्धोनममार किंच वज्रेणतत्कुक्षिंभित्वानिष्क्रम्यशत्रोःशिरःउच्च
कर्त सवज्रःपरमवेगवान्सन्नेकेनवर्षेणवृत्रशिरोन्यपातयत् तदाखेदुंदुभयोनेदुःगंधर्वादयःकुसुमैःअभ्यवर्षन् सर्वेइंद्रं
अस्तुवन् वृत्रदेहान्निर्गतंआत्मज्योतिःसर्वेषांपश्यतांभगवंतंसमपद्यत ३५ इतिषष्ठेद्वादशः १२ श्रीशुकउवा
च एवंवृत्रेहतेसतिइंद्रंविनासर्वेदेवर्षिगणाद्याःसुखिनःसंतःस्वस्थानानिजग्मुः राजोवाच येनदेवाद्याःसुखिनः
अभवन्तेनइंद्रस्यकुतोदुःखंअभवत् तत्श्रोतुमिच्छामि श्रीशुकउवाच देवाःवृत्राद्भीतास्तद्वधायइंद्रंप्रार्थयन् तदा
इंद्रःउवाच हेदेवर्षयःविश्वरूपवधोद्भवंएनःस्त्रीभूजलद्रुमैर्विभज्यगृहीतं अधुनाइमांवृत्रहत्यांक्कमार्ज्मि श्रीशुकउ०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

जस्यगुरोर्नः अग्रजस्यशिरांसिपशोरिवखड्गेनअवृश्चः अतोन्हीश्र्यादिभिः उज्झितंमच्छूलविभिन्नदेहं अदग्धदेहंत्वांगृध्राः स
मदंति अन्येयेउद्यतास्त्राः देवाः मह्यंप्रहरंतितान्त्रिशूलेनहत्वाभैरवादीन्यजामि अथहेइंद्रत्वंवज्रेणमेशिरोयदिहरिष्यसितर्हिदेहे
नभूतानांबलिंविधायधीराणांपदंयास्यामि हेसुरेशममयिवज्रंकुतोनक्षिपसि गदेववज्रंनिष्फलंनस्यात् अयंतेवज्रोहरेस्तेज
सादधीचेस्तपसाचतीक्ष्णीकृतःअस्ति अतस्तेनैवशत्रुंजहि यतोयत्रहरिस्तत्रविजयोभवति अहंसंकर्षणचरणारविंदेमनो
निधायत्वद्वज्रहतःसन् योगिनांगतिंयास्यामि भगवतिदत्तचित्तानांपुंसांस्वर्गादिसंपदोहरिर्नददाति यतोयाभ्यो द्वेषादयोभ
वंति अतः अस्मत्पतिः पुरुषस्यत्रैवर्गिकायासनाशंकरोति ततः आयासोपरमाद्भगवत्प्रसादोनुमेयः अथभगवंतंप्रार्थयते
हेहरे अहंतवदासानुदासोभूयोभविष्यामि मेमनस्तवगुणान्स्मरतु वाक्कीर्तयतु कायस्तवकर्मकरोतु हेईश्वरत्वांपृथक्कृत्य
नाकपृष्ठादिकंनेच्छामि अजातपक्षाःखगाः यथामातरंद्रष्टुंइच्छंति तथाहेहरेमेमनस्त्वांद्रष्टुंइच्छति संसारचक्रेभ्रमतोमम
भगवद्भक्तेष्वेवसख्यंभूयात् आत्मजदारगेहादिषुनाथमेचित्तस्यासक्तिर्माभूयात् २७ इतिषष्ठेएकादशः ११
श्रीशुकउवाच हेनृपएवंयुद्धेदेहंजिहासुर्वृत्रोविजयान्मृत्युंवरंमन्यमानः शूलंप्रगृह्यसुरेंद्रंअभ्यपतत् ततोयुगांताग्नि
वत्कठोरजिह्वंशूलंभ्रामयित्वाहेपापहतोसि २ इत्युक्त्वाशूलंप्राक्षिपत् वज्रीतत्प्रेक्ष्यशूलंतद्भुजंचवज्रेणअच्छिनत् त
दाछिन्नैकबाहुर्वृत्रःपरिघेणइंद्रंइभंचहनौतताड तदाइंद्रहस्ताद्वज्रंपपात तदावृत्रस्यतत्कर्मसर्वेअपूजयन् इंद्रस्यसंक
टंवीक्ष्यदेवाश्चुक्रुशुः इंद्रश्च्युतंवज्रंलज्जयापुनर्नजगृहे तदवलोक्यवृत्रःआह हेइंद्रवज्रेणमांजहि अयंविषादकालोन
परमात्मानंईश्वरंविनाअन्येषांयुयुत्सतांसदाजयपराजयौनियतौन हेइंद्रइमेसपालाः लोकाः यस्यवशेस्थिताः संतश्चेष्टंतेसः

ल्यादयो दैत्याः दानवाः यक्षाः रक्षांसि च इंद्रसेनाग्र्यं प्रतिषिध्य असंभ्रांताः संतः शस्त्रास्त्रैर्विबुधान् अवाकिरन् तदा शर
जालैश्छन्ना देवाः नादृश्यंत ततो दैत्यानां शस्त्रास्त्रवर्षौघाः देवैः छिन्नाः ततः क्षीणास्त्रशस्त्रौघाः दैत्याः गिरिशृंगद्रुमोपलैः सुर
बलं अभ्यवर्षन् तांश्च पूर्ववच्चिच्छिदुः तदा दैत्याः विविधशस्त्रास्त्रैर्द्रुमदृषदद्रिभिः अक्षतान् देवान् दृष्ट्वा तत्रसुः दैत्यैर्देवगणे
षु कृताः प्रयासाः सर्वे व्यर्था अभवन् तदा रणं विसृज्य दैत्यान् पलायमानान् दृष्ट्वा देवान् अक्षतान् निशम्य वृत्रो दैत्यानुवाच हे दै
त्याः मद्वचः शृणुत जातस्य मृत्युः सर्वतो ध्रुव एव यस्य प्रतिक्रिया नास्ति किंच मृत्योः सकाशात् इह यशः स्वर्गश्च यदि स्यात्तर्हि ए
वंभूतं मृत्युं को न वृणीत हे दैत्याः इह लोके शास्त्रसंमतौ द्वौ मृत्यू योगेन देहत्यागः १ युद्धे संमुखमरणं २ एतौ द्वावपि स्वर्गदौ
भवत इति ३३ इति षष्ठे दशमः १० श्रीशुक उवाच एवं धर्मं शंसतो वृत्रस्य वचो दैत्याः न अगृह्णन् तदा
कालानुकूलैस्त्रिदशैः अनाथवत् काल्यमानां विशीर्यमाणां च पृतनां दृष्ट्वा ओजसा तान्निवार्य निर्भर्त्स्य च उवाच शूराणां
भीतवधः श्लाघ्यो न स्वर्ग्यश्च न हे क्षुद्राः देवाः यदि वो युद्धे श्रद्धा तर्हि मे अग्रे क्षणं तिष्ठत यदि इह लोकसुखेच्छा न चेत् ए
वं क्रुद्धः सन् देवान् स्वदेहेन भीषयन् महाशब्दं चकार यं श्रुत्वा लोकाः मूर्छां प्रापुः वृत्रशब्देन सर्वे देवगणाः भूमौ निपेतुः त
दा वृत्रः पद्भ्यां देवसैन्यं ममर्द तद्विलोक्य अमर्षितः इंद्रः स्वशत्रवे गदां चिक्षेप तदा वृत्रः प्राप्तां तां गदां वामकरेण गृहीत्वा तयै
व ऐरावतगंडस्थले जघान तत्कर्म सर्वे समपूजयन् ऐरावतो वृत्रगदाभिमृष्टो भिन्नमुखः सन् असृग्वमन् सप्तधनुःप्रमाणं द
शमपासरत् इंद्रः अमृतस्राविहस्तेन तं अभिमर्श्य गतव्यथः सन् युद्धाय अवतस्थे हे राजन् वृत्रो भ्रातृहणं वज्रायुधं इंद्रं दृष्ट्वा
उवाच हे इंद्र त्वं ब्रह्महा गुरुहा भ्रातृहा च अतः अद्य त्वां हत्वा अहं भ्रातृऋणान्मुक्तो भवामि हे इंद्र यस्त्वं स्वर्गकामः सन् हि-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मायया नः ससर्ज तान् नः शत्रुभिः अर्द्यमानान् दृष्ट्वा देवादिषु कृतावतारः सन् पाति तं आत्मदेवं शरणं व्रजेम सः ईश्वरो नः शं वि
धास्यति श्रीशुकउवाच इति तेषां उपतिष्ठतां सतां प्रतीच्यां दिशि शंखचक्रगदाधरो हरिः आविरभूत् श्रीवत्सकौस्तु
भौ विना स्वतुल्यैः षोडशभिः सुनंदादिभिः परिसेवितं तं दृष्ट्वा दंडवत् पतिताः संतः शनैः उत्थाय तुष्टुवुः देवाऊचुः यज्ञ
वीर्याय शोभन बहुनाम्ने तेनमः हे धातः तव निर्गुणस्वरूपं अर्वाचीनः को वेदितुं अर्हति अतः केवलं नमोऽस्तु हे भगवन्नाराय
ण परमकारुणिक सर्वेश्वर लक्ष्मीनाथ तेनमोऽस्तु हे भगवन् तवायं क्रीडायोगो दुर्ज्ञेयः यतस्त्वं निर्गुणोऽपि विश्वं मायया सृज
सि पासि हरसि च अथ भवान् देव इत्त्ववत् पारतंत्र्येण शुभाशुभयोः फलं उपादत्ते आहोस्वित् आत्मारामः सन् उदासीनः सा
क्षितया वर्तते इति वयं न विद्मः हे भगवन् एतदुभयं त्वयि न विरुद्धम् भगवति अनंतगुणे त्वयि कोनु कर्तृत्वादिरर्थो न
संभवति न कोऽपि हे हरे यस्त्वं समविषममतीनां अनुसरसि स एव सर्वेश्वरस्त्वं पर्यवशोषितोऽसि हे मधुमथन परमभागव-
ता एते त्वयि निर्वृतमनसः संतस्त्वत्पादांभोजानुसेवां कथं विसृजंति किंच हे त्रिविक्रम दितिजदनुजादयस्तवैव विभूतयोऽ
पि तासां अयं उद्यमकालो न भवति इति मत्वा दंडं दधर्थ एवमेव त्वाष्ट्रं जहि यदि मन्यसे प्रथमं तावत्त्वदीयानां तव नतानां अ
स्माकं मंतस्तापं शमयितुमर्हसि हे भगवन् सर्वसाक्षिणः साक्षात् परब्रह्मणः परमात्मनस्तव अस्माभिः किं विज्ञापनीयं अ
स्ति अस्मदभिप्रायस्तु त्वया ज्ञात एव अतो भगवतस्तव चरणकमलच्छायां यत्कामेन प्राप्ताः वयं तत्कार्यं स्वयमेव संपादय
हे कृष्ण येन नः तेजोऽस्त्रायुधानि ग्रस्तानि तं त्वाष्ट्रं जहि हंसाय बुद्ध्यादिसाक्षिणे कृष्णाय आदिशून्याय हरये तेनमः श्री
शुकउवाच एवं देवैः स्तुतो हरिस्तान् उवाच हे देवाः मयि प्रीते सति दुरापं किमस्ति तथापि मयि एकांतमतिः पुरुषोम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तोऽन्यन्नवांच्छति अथापिहेमघवन्वः भद्रमस्तु अथदध्यंचंऋषिंगत्वा तस्यशरीरंयाचत सः दध्यङ्‌अश्वशिरोनामप्रसिद्धंब्र
ह्मप्रवर्ग्यंचअधिगतः ततः अश्विभ्यांसः उपदिदेश अश्विनोर्जीवन्मुक्तत्वंत्वष्टाधात् दध्यङ्‌श्रीनारायणकवचंज्ञातवान् सः त्वष्ट्रे
प्रादात् त्वष्टाविश्वरूपाय यत्त्वंविश्वरूपाद्धृतवानसि किंच सः दध्यङ्‌धर्मज्ञोभवद्भिर्याचितः सन्स्वांगानियुष्मभ्यंदास्य
ति तदस्थिभिर्विश्वकर्मविनिर्मितः आयुधश्रेष्ठोवज्रोभविष्यति येनवृत्रशिरोहरिष्यसि ततस्तेजोस्त्रायुधसंपदोभूयः प्रा
प्स्यथ मत्परान्केपिनहिंसंति अतोवः भद्रमेवास्तु ५५ इतिषष्ठेनवमः ९ श्रीशुकउवाच एवंइंद्रंसमा
दिश्यभगवान्अंतर्दधे तथादेवैर्याचितोदधीचिर्धर्मंश्रोतुकामः प्रत्याचक्षाणइवउवाच हेवृंदारकाः यूयंशरीरिणांमृत्यु
दुःखंनजानीथ देहिनांदेहः अतिप्रियः अतः भिक्षमाणायापिविष्णवेईदृशंदेहंदातुंकः उत्सहेत देवाऊचुः हेब्रह्मन्
भूतानुकंपिनांपुण्यश्लोकेड्यकर्मणांभवद्विधानांपुंसांदुस्त्यजंकिंनु ननुस्वार्थपरोलोकः परसंकटंनवेद यदिवेदतर्हिनया
चेत इत्यादिश्रुत्वादधीचिरुवाच हेदेवाः धर्मंश्रोतुकामेनमयायूयंप्रत्युदाहृताः अथापिमांत्यक्त्वायांतंदेहंत्यजामिगृह्ण
तां हेदेवाः यः अध्रुवेणदेहेनधर्मंयशश्चभूतदययानसंपादयेत्सः सर्वैः शोच्यः श्रीशुकउवाच एवमुक्त्वाआथ
र्वणः परेब्रह्मणिक्षेत्रज्ञंएकीकुर्वन्तनुंजहौ अथइंद्रस्तदस्थिभिर्विश्वकर्मणानिर्मितंवज्रंउद्यम्यदेवैर्वृतोगजेंद्रस्थि
तोमुनिगणैः स्तुतः सन्त्रैलोक्यंहर्षयन्निववृत्रंछेत्तुंअभ्यद्रवत् ततः सुराणांदैत्यैः सहरणस्त्रेतामुखेनर्मदायांअभवत्
रुद्रैः वसुभिः आदित्यैः अश्विभ्यांपितृवह्निभिः इत्यादिदेवैः सहइंद्रंदृष्ट्वावृत्रपुरःसराः असुराः नासहंत ततोनमुचिः
शंबरः अनर्वाद्विमूर्धाऋषभः अंबरः हयग्रीवः शंकुशिराः विप्रचित्तिः अयोमुखः पुलोमावृषपर्वाप्रहेतिः हेतिः उत्कलः सुमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

विद्यांप्राप्य मृधे असुरान् जित्वा त्रैलोक्यलक्ष्मीं बुभुजे ४० इतिषष्ठेऽष्टमः ८ श्रीशुकउवाच विश्वरूपस्यत्री
णिशिरांसि सोमपीथं १ सुरापीथं २ अन्नादं ३ इतिआसन् सः देवेभ्यः प्रत्यक्षं हविर्भागं ददौ मातृस्नेहेन दैत्यान् परोक्षं ददौ इंद्रः
एवंतस्य विपर्यासं ज्ञात्वा असुरेभ्योभीतः सन् तस्य शीर्षाणि अच्छिनत् तत्र सोमपीथं कपिंजलः आसीत् सुरापीथं कलविंकः अ
न्नादं तित्तिरिः इंद्रो ब्रह्महत्यां अंजलिना जग्राह संवत्सरांते आत्मशुद्धये ब्रह्महत्यां चतुर्धा विभज्य भूम्यंबुद्रुमयोषिद्भ्यो ददौ
तत्र भूमिः खातपूरवरेण द्रुमाः छेदविरोहेण स्त्रियः कामवरेण आपः द्रव्यभूयस्त्ववरेण एनां जगृहुः तस्याः स्वरूपं भूम्यादिषु
ऊखर १ निर्यासः २ रजोदर्शनं ३ बुद्बुदफेनौ इति हतपुत्रस्त्वष्टा इंद्रशत्रो विवर्धस्व इतिहोमं चकार अथ दक्षिणाग्नेः कृतांत
इव घोरदर्शनः पुरुषः उत्थितः प्रतिदिवसं इषुक्षेपमात्रमानं वर्धमानं तं भयंकरं दग्धशैलसंकाशं तप्तताम्रशिखाश्मश्रुं पदा महीं
चालयंतं जिह्वया ऋक्षाणि लिहंतं भुवनत्रयं ग्रसता रौद्रदंष्ट्रेण मुखेन जृंभमाणं ईदृशं दृष्ट्वा त्रस्ताः लोकाः दुद्रुवुः येन इमे लोकाः
व्याप्ताः सः वृत्र इति प्रोक्तः इंद्राद्याः देवास्तं एत्य स्वैः स्वैर्दिव्यास्त्रौघैर्निजघ्नुः सः तानि शस्त्राण्यस्त्राणि अग्रसत् तदा सर्वे देवाः
विषण्णाः संतः आदिपुरुषं उपतस्थुः देवाऊचुः वयं ब्रह्मादयः उद्विजंतः संतो यस्मै बलिं हराम सोपि कालो यस्माद्बिभेति
तस्मात् परमेश्वरात् अस्माकं रक्षणमस्तु किंच स्वेनैव लाभेन परिपूर्णकामं तं परमेश्वरं विना अपरं यः शरणार्थं उपसर्पति सोऽ
ज्ञः यतः श्वनः पुच्छेन सिंधुं ततुं इच्छति किंच यस्य मत्स्यस्य शृंगे पृथ्वीं नावं बध्वा सत्यव्रतः संकटं ततार सः मत्स्यमूर्तिः अ
स्मान् रक्षिष्यति पुरा ब्रह्मापि प्रलयोदके नाभिकमलात् पतितः सन् येन ततार सः ईश्वरो नस्तारकोऽस्तु किंच यः ईशः स्व

१ यावत् प्रसवं गर्भानुपघातेनैव संभोगवरेण.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५ अप्सरोगणाः क्रोधवशायाः ६ दंदश्रूकादिसर्पाः इलायाः ७ भूरुहाः सुरसायाः ८ यातुधानाः अरिष्टायाः ९ गंधर्वाः काष्ठायाः
१० पंचनखैकशफादयः दनोः ११ एकषष्टिसुताः द्विमूर्धादयः तत्रमुख्याः १८ द्विमूर्धा १ शंबरः २ अरिष्टः ३ हयग्रीवः ४ विभा
वसुः ५ अयोमुखः ६ शंकुशिराः ७ स्वर्भानुः ८ कपिलः ९ अरुणः १० पुलोमा ११ वृषपर्वा १२ एकचक्रः १३ अनुतापनः १४
धूमकेशः १५ विरूपाक्षः १६ विप्रचित्तिः १७ दुर्जयः १८ इति स्वर्भानोः सुप्रभांकन्यांनमुचिरुवाह वृषपर्वणः शर्मिष्ठां य
यातिः उवाह दनोः पुत्रोवैश्वानरः तस्यकन्याः ४ उपदानवी १ हयशिरा २ पुलोमा ३ कालका ४ हिरण्याक्षः उपदानवीं क्रतुर्ह
यशिरां ब्रह्मप्रेरितः कश्यपः पुलोमांकालकांचउवाह तयोः पौलोमाः कालकेयाः षष्टिसहस्राणिनिवातकवचाश्चजाताः तान्अर्जु
नः स्वर्गतः सन्जघान विप्रचित्तिः सिंहिकायांराहुज्येष्ठंकेतुशतंअजीजनत् अथअदितेर्वंशंशृणु यत्रनारायणः अंशेनअवा
तरत् अदितेर्द्वादशादित्याः विवस्वानर्यमापूषात्वष्टाऽथसविताभगः धाताविधातावरुणोमित्रः शक्रउरुक्रमः ३७ तत्रविव
स्वतः १ पत्नी संज्ञाश्राद्धदेवंमनुंयमंयमुनांचसुषुवे सैववडवाभूत्वानासत्यौसुषुवे पुनः सैव छायाशनैश्चरंसावर्णिमनुं तपतींकन्यां
चसुषुवे यासंवरणंवव्रे अर्यम्णः २ मातृकायांचर्षणयः पुत्राः पूषा ३ अनपत्यः त्वष्टुः ४ दैत्यानुजारचनानामभार्यातस्यासन्नि
वेशः विश्वरूपश्चजज्ञे बृहस्पतिनात्यक्ताः देवाः द्विषतांदौहित्रमपिविश्वरूपंपौरोहित्यायवव्रिरे ४३ इतिषष्ठेषष्ठः ६
राजोवाच स्वशिष्याः देवाः बृहस्पतिनाकुतस्त्यक्ताः देवैः किंअपराद्धं एतत् आचक्ष्व श्रीशुकउवाच इंद्रः त्रिभुवनैश्वर्य
मदेनमत्तः सन्देवगंधर्वमुनिविद्याधराप्सरोभिः सर्वैर्युक्तः सर्वराजचिह्नैः पौलोम्यासहविराजमानः सभायांसिंहासनेस्थितः
सभागतंगुरुंपश्यन्नपिनोच्चचाल ततोगुरुर्गृहंययौ ततः इंद्रः स्वात्मानंगर्हयामास मांधिक्अस्तु अहोऐश्वर्यमत्तेनमयासद

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तः स्वपितुरादेशं १० एतानिअविज्ञायकथंसर्गंकरिष्यथ श्रीशुकउवाच हर्यश्वाः तन्निशम्यस्वधियादेवर्षेर्वाचः कूटंवि
चारितवंतः भुवः अंतमितिलिंगशरीरनाशंअदृष्ट्वाअसत्कर्मभिः किंभवेत् एकंईश्वरम् २ ब्रह्म ३ रजआदिगुणैः अन्वितायाबु
द्धेर्विवेकं ४ बुद्धिसंगभ्रंशितैश्वर्यसंसरंतंजीवं ५ सृष्ट्यप्ययकरींमायां ६ पंचविंशतितत्वानांआश्रयः अंतर्यामीयस्तं ७ ईश्वर
प्रतिपादकंशास्त्रंबंधमोक्षानुदर्शनं ८ कालचक्रंभ्रमणात्मकंजगदाकर्षकं ९ शास्त्ररूपपितुः आदेशं १० इतिएवंविचार्यतं
परिक्रम्यअपुनरावृत्तिंमार्गंप्रययुः ततोदक्षोनारदात्पुत्राणांनाशंनिशम्यसुप्रजस्त्वंशुचांपदंइतिविचारयन्अशोचत् पु
नर्ब्रह्मणासांत्वितोदक्षः शबलाश्वसंज्ञान्सहस्त्रशः पुत्रान्अजनयत् तेपिप्रजासर्गेपित्राआदिष्टाः संतोनारायणसरोजग्मुः
यत्रस्वपूर्वजाः सिद्धास्तत्सरसिस्नात्वापरब्रह्मजपंस्तपस्तेपुः किंच ओंनमोनारायणायेतिमंत्रंअभ्यसंतोविष्णुंआराधया
मासुः हेराजेंद्रतानपिनारदः एत्यवाचः कूटानिपूर्ववत्उवाच हेशबलाश्वाःभ्रातॄणांपदवींअवलोकयत इत्याद्युक्त्वानार-
दोययौ तेपिभ्रातॄणांमार्गंअन्वगमन् एतस्मिन्कालेदक्षोबहूनुत्पातान्पश्यन्पूर्ववन्नारदकृतंपुत्रनाशंउपाशृणोत् ततोद
क्षोनारदायचुक्रोध तत्कालेनारदंउपलभ्यआह अहोअसाधोसाधुचिह्नेनत्वयाअर्भकाणांभिक्षोर्मार्गः प्रदर्शितः त्रिभिः
ऋणैः अमुक्तानांउभयोर्लोकयोर्विघातः कृतः एवंत्वंनिर्दयोबालानांमतिभित्निर्लज्जः सन्हरेः पार्षदमध्येकथंचरसि ननु
जनोविषयदुःखंअननुभूयकथंनिर्विद्येत कर्मकर्तॄणांत्वयाविघ्नः कृतः अतः तेअभद्रंस्यात् किंच यतः पुत्राणांत्वयास्थान
भ्रंशः कृतः अतोभ्रमतः तेस्थानंनभवेत् श्रीशुकउवाच साधुसंमतोनारदः प्रतिशप्तुंसमर्थोऽपितच्छापंजगृहे ४४ ४
इतिषष्ठेपंचमः ५ श्रीशुकउवाच ततोब्रह्मणासांत्वितोदक्षः षष्टिंकन्याः जनयामास तत्रधर्माय १० कश्यपाय १३

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इंदवे २७ भूताय २ अंगिरसे २ कृशाश्वाय २ तार्क्ष्यइतिनामांतरं प्राप्ताय कश्यपाय ४ एवं ६० तत्र धर्मसंततिमाह भानुर्लंबाककु
प्जामिर्विश्वासाध्यामरुत्वती वसुर्मुहूर्तासंकल्याधर्मपत्न्यः सुतान् शृणु भानोः १ देवर्षभः तस्य इंद्रसेनः लंबायाः २ विद्योतः तत
स्तनयित्नवः ककुभः ३ संकटः तस्य कीकटः ततो दुर्गाभिमानिनो देवाः जाम्याः ४ स्वर्गः ततो नंदी विश्वायाः ५ विश्वेदेवाः ते अप्रजाः
साध्यायाः ६ साध्योगणः ततः अर्थसिद्धिः मरुत्वत्याः ७ मरुत्वान् जयंतश्च सईश्वरांशः मुहूर्तायाः ८ मौहूर्तिकाः देवगणाः संकल्पा
याः ९ संकल्पः ततः कामः वसोः १० अष्टौ वसवः तेषां नामानि शृणु द्रोणः प्राणो ध्रुवोऽर्कोऽग्निर्दोषो वसुर्विभावसुः तेषां वसूनां वं
शमाह द्रोणस्य १ अभिमत्यां हर्षशोकभयादयः आसन् प्राणस्य २ ऊर्जस्वत्यां सह आयुः पुरोजवाः ध्रुवस्य ३ धरण्यां विविधाः
पुरः अर्कस्य ४ आसनायां तर्षादयः अग्नेः ५ वसोर्धारां द्रविणकादयः कृत्तिकासु स्कंदश्च स्कंदात् विशाखादयः दोषस्य ६ शर्व
र्यां शिशुमारः वसोः ७ आंगिरस्यां विश्वकर्मा ततश्चाक्षुषो मनुः ततो विश्वे साध्याः विभावसोः ८ उषायां व्युष्टः रोचिषः आतप इति
आतपाद्दिवसो जातः भूतस्य सरूपायां रैवतः अजः भवः भीमः वामः उग्रः वृषाकपिः अजैकपात् अहिर्बुध्न्यः बहुरूपः महान् अ
न्यस्यां एकादशरुद्राणां पार्षदाः भूतविनायकप्रेतादयः अंगिरसः स्वधापत्न्यां १ पितरः सत्यां २ अथर्वांगिरसो वेदो जातः कृशाश्वः
अर्चिषि १ धूम्रकेशं धिषणायां २ देवलं देवशिरसं वयुनं मनुं जनयामास तार्क्ष्यस्य विनतायां १ गरुडः अरुणश्च कद्रूसंज्ञायां २ नागाः
पतंग्यां ३ पतगाः यामिन्यां शलभा जाताः चंद्रस्य कृत्तिकादिस्त्रियः २७ सः दक्षशापात् क्षयरोगी अनपत्यः सन् दक्षं प्रसाद्य कलाः
लेभे न त्वपत्यानि अथ कश्यपपत्नीनां नामानि शृणु अदितिर्दितिर्दनुः काष्ठा अरिष्टा सुरसा इला मुनिः क्रोधवशा ताम्रा सुरभिः
सरमा तिमिः तिमेः १ यादोगणाः सरमायाः २ श्वापदाः सुरभेः ३ महिषाः गावः अन्ये द्विशफाश्च ताम्रायाः ४ श्येनगृध्राद्याः मुनेः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

णतीर्थे एत्यतत्र तपसा हरिं तोषयन् सन् हंसगुह्येन स्तोत्रेण हरिं अस्तौषीत् दक्षउवाच परायजीवमाययोर्नियंत्रे जीवैर
दृष्टस्वरूपायस्वप्रकाशायनमः किंच जीवः अस्मिन् देहे सन्नपि अत्रैव वसतो यस्य सख्यं नजानाति तस्मै महेशायनमस्करोमि
किंच अयंजीवः स्वस्वरूपं इंद्रियवर्गं देवतावर्गंच एतत्त्रयंवेत्ति तथापियंनवेद तंसर्वज्ञंअनंतंईडे किंच यदा दर्शनस्मृत्योर्नाशान्म
नसः समाधिर्भवति तदायः स्वरूपज्ञानेनप्रतीयते तस्मैहंसायनमः किंच विवेकिनो यंमनीषया ध्यायंति सः विश्वरूपोममप्रसीद
तां किंच वचसा उक्तं बुद्ध्यादिभिर्निरूपितंयत्तद्यस्यस्वरूपंभवति तस्मैनमः किंच यो भगवान् प्राकृतनामरूपरहितोपिपादमूल
भजतां अनुग्रहार्थं नामानिरूपाणि भेजे सः मे प्रसीदतु श्रीशुकउवाच इतिस्तुतो भगवान् गरुडांसेकृतपादः अष्टभुजः शंख
चक्रासिचर्मेषुधनुष्पाशगदाधरः पीतवासाः घनश्यामो नारदनंदाद्यैर्वृतः सिद्धगंधर्वादिभिः स्तूयमानस्तत्र आविरासीत् तंद
ष्ट्वा प्रजापतिर्भूमौदंडवन्ननाम तदा सर्वभूतानांचित्तज्ञोजनार्दनः प्रजाकामुकं दक्षंउवाच हे प्राचेतसभवान् तपसा संसिद्धः ते
अहंप्रीतोस्मि ब्रह्मा भवो भवंतश्च सर्वभूतानां भूतिहेतवो ममविभूतयः अतः पंचजनस्य प्रजापतेर्दुहिता असिक्नी नाम्नी पत्नीत्वे
प्रतिगृह्यतां त्वंमैथुनधर्मासन् मैथुनधर्मिण्यांतस्यां प्रजासर्गंभूरिशो भावयिष्यसि त्वत्तः अग्रे सर्वाः प्रजाः मन्माययामैथुनध
र्मेणैवभविष्यंति इतिदक्षंउक्त्वा हरिस्तत्रैव अंतर्दधे ५९ इतिषष्ठे चतुर्थः ४ श्रीशुकउवाच सः दक्षः पांचज
न्यांतस्यांहर्यश्वसंज्ञान् अयुतपुत्रान् अजनयत् हे नृपते हर्यश्वाः प्रजासर्गे पित्रा प्रोक्ताः संतः प्रतीचींदिशंययुः तत्र नारायणस
रसि प्रजाविवृद्धये उग्रंतपस्तेपिरे तान्नारदः एत्य उवाच हे हर्यश्वाः यूयंभुवः अंतं १ तथा एकपुरुषंराष्ट्रं २ अदृष्टनिर्गमंबिलं ३ ब
हुरूपांस्त्रियं ४ पुंश्चलीपतिंपुरुषं ५ उभयतोवाहांनदीं ६ पंचविंशतेः गृहं ७ चित्रकथंहंसं ८ क्षौरपव्यंस्वयंभ्रमि ९ विपश्चि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भ्यां स्वांगकरयोर्न्यासं कृत्वा नारायणमयं वर्म बध्नीयात् एवं न्यासं कृत्वा आत्मानं ईश्वररूपं ध्यात्वा इदं नारायणकवचं उदाहरेत्
ओं हरिर्मम सर्वरक्षां विदध्यात् मत्स्यमूर्तिर्जलेषु मां रक्षतु स्थलेषु वामनः खे त्रिविक्रमः दुर्गमस्थानेषु नृसिंहः अध्वनि वराहः
गिरिशिखरेषु परशुरामः प्रवासे भरताग्रजः अभिचारादिधर्मान्नारायणः नरो गर्वात् दत्तो योगभ्रंशात् कपिलः कर्मबंधात् स
नत्कुमारो मदनात् हयशीर्षा पथि देवहेलनात् नारदो देवपूजाच्छिद्रात् कूर्मो निरयात् धन्वंतरिः अपथ्यात् ऋषभो द्वंद्वभ-
यात् यज्ञो जनापवादात् बलभद्रः कृतांतात् शेषः सर्पगणात् द्वैपायनः अप्रबोधात् बुद्धः पाखंडगणात् कल्किः कलिकाल
मलात् केशवो गदया प्रातः गोविंदः आसंगवं नारायणः प्राह्णे विष्णुर्मध्यंदिने मधुहा अपराह्णे माधवः सायं हृषीकेशो दोषे
पद्मनाभः आनिशीथं श्रीवत्सधामा अपररात्रे जनार्दनः प्रत्यूषे दामोदरः अनुसंध्यं विश्वेश्वरः प्रभाते हे चक्र मे रिपुसैन्यं दं
दग्धि २ हे गदे कूश्मांडादीन् चूर्णय चूर्णय हे पांचजन्य यातुधानादीन् विद्रावय विद्रावय हे खड्ग मे अरिसैन्यं छिंधि छिंधि हे च
र्मन् अघवतां द्विषां चक्षूंषि छादय उग्रदृष्टीनां चक्षूंषि हर भगवन्नामरूपादिकीर्तनात् श्रेयोनाशकाः क्षयं यांतु गरुडः कृच्छ्रे
भ्यो रक्षतु आपद्भ्यो हरेर्नामरूपादीनि पार्षदाश्च नः बुद्ध्यादीन् पांतु सर्वरूपैर्हरिः सदा पातु विदिक्षु दिक्षु ऊर्ध्वमधः समंता
त् अंतः बहिश्च नारसिंहः पातु हे मघवन् नारायणाख्यं वर्म ते आख्यातं येन शत्रून् विजेष्यसि यः इदं धारयेत् सः भयान्मु-
च्यते एतद्धारयतः कुतश्च भयं न भवेत् पुरा कश्चित् कौशिको द्विजः इमां विद्यां धारयन् योगधारणया मरुदेशे स्वांगं जहौ त-
स्योपरि चित्ररथो गंधर्वः विमानेन ययौ सः सद्यः सविमानो गगनान्न्यपतत् पुनर्वालखिल्यवचनात् अस्थीन्यादाय प्राचीसरस्व- ६
त्यां प्रास्य स्नात्वा स्वधाम ययौ श्रीशुक उवाच यः इदं शृणुयात् धारयति च सः सर्वतो भयान्मुच्यते इंद्रो विश्वरूपादेतां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सिगुरुस्तिरस्कृतः यत्प्रसादात् इयंश्रीः अतः अहं तंप्रसादयिष्ये एवंचिंतयतः सतो बृहस्पतिः आत्ममायया अंतर्धानंगतः इंद्रो
देवैः सहगुरुअप्राप्य शर्मनअलभत तच्छुत्वा सर्वेदैत्याः शुक्रंआश्रित्यदेवान्जिग्युः तदासेंद्राः देवाः ब्रह्माणंशरणंजग्मुः तदाब्रह्मा
उवाच हेदेवाः भवद्भिः अभद्रंकृतं ब्राह्मणावमानात् ऐश्वर्यभ्रष्टाः जाताः हेमघवन् संप्रतिदैत्याः शुक्रंआराध्यमत्स्थानमपिग्र
हीष्यंति तस्मात् आशुविश्वरूपंभजत यदिअस्यकर्मक्षमिष्यध्वंतर्हिसः भवदर्थान्विधास्यते श्रीशुकउवाच इतिब्र-
ह्मोदितंश्रुत्वात्वाष्ट्रंगत्वादेवाऊचुः हेतातवयंअतिथयः प्राप्ताः नः कामः संपाद्यतां पुत्राणांपितृशुश्रूषणंपरोधर्मः यतोगुरुर्वेद
स्यमूर्तिः पिताब्रह्मणोमूर्तिः भ्राताइंद्रस्यमूर्तिः माताक्षितेर्मूर्तिः भगिनीदयायाः मूर्तिः अतिथिर्धर्मस्यमूर्तिः अभ्यागतोऽग्नेर्मू-
र्तिः सर्वभूतानिश्रीविष्णोर्मूर्तिः अतः अस्माकंपितृणांदुःखंतपसा अपनयन्सन् अस्मदाज्ञांकर्तुंअर्हसित्वांउपाध्यायंवृणीमहे
यथा तवतेजसा शत्रून्विजेष्यामः कार्येषुकनिष्ठंवंदनंननिंदंति मंत्रेभ्योऽन्यत्रवयोज्यैष्ठ्यस्यकारणं नतुमंत्रेषु अतोमंत्रदातृ
त्वेनत्वमेवज्येष्ठोभविष्यसि एवंदेवैः पौरोहित्येप्रार्थितोविश्वरूपस्तान् आह विश्वरूपउवाच हेदेवाः स्वपुण्यनाशकंपौ
रोहित्यंकथंनुकरोमि तथापिगुरुभिः प्रार्थितंप्राणैः अर्थैश्चसाधये श्रीशुकउवाच विश्वरूपः एवंप्रतिज्ञायदेवैर्वृतः स
न्पौरोहित्यंचक्रे शुक्रविद्यया गुप्तांदैत्यश्रियंवैष्णव्याविद्यया आच्छिद्यमहेंद्रायअदात् इंद्रोययाविद्ययागुप्तः सन् असु
रचमूर्जिग्ये तांविद्यांविश्वरूपः इंद्रायप्राह ४० इतिषष्ठेसप्तमः ७ राजोवाच सहस्राक्षोययागुप्तः सन्श
त्रून्निर्जित्यत्रैलोक्यश्रियंबुभुजे हेभगवन् तन्नारायणमयंवर्ममम आख्याहि श्रीशुकउवाच ततस्त्वाष्ट्रोमहेंद्राय
नारायणाख्यंवर्माह तत् शृणु विश्वरूपउवाच धौतांघ्रिपाणिराचम्यउदङ्मुखोवाग्यतः अष्टाक्षरद्वादशाक्षरमंत्रा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्रुश्य अशुचिरपिमुक्तिंप्राप येभगवतिभक्तियोगंकुर्वंति तेमेदंडंनार्हंति येचभगवंतंप्रपन्नास्तेहरेर्गदयारक्षिता स्तेषांदंडे
वयंनप्रभवामकालोपिनसमर्थः येतुमुकुंदपादारविंदविमुखाः तान्‌आनयध्वं किंच येषांजिह्वाभगवद्गुणनामनवक्ति चेतश्चर
णकमलंनस्मरति शिरः कृष्णायननमति तान्‌आनयध्वम् अस्मद्दूतैर्यदन्याय्यंकृतंतद्भगवान्‌क्षम्यतांतस्मैपुरुषायनमः
श्रीशुकउवाच हेनृप विष्णोः कीर्तनंमहापातकानामपिनाशकंप्रायश्चित्तंविद्धि यथाभक्त्यामनः शुद्ध्येत्तथाव्रतादिभिर्न भग
वद्भक्तोवृजिनावहेषुविषयेषुपुनर्नरमते तच्चरणकंजास्वादरहितः कामहतः पुमान्‌आत्मनः पापप्रमार्ष्टुंकर्मैवप्रायश्चित्तरूपं
ईहते कर्मणापुनरपिपापंस्यादेव इत्थंयमगदितंश्रुत्वाततः प्रभृतिदूताः अच्युताश्रयजनंद्रष्टुंबिभ्यतिस्म इमंइतिहासंमल
येआसीनोभगवान्‌अगस्त्योहरिंअर्चयन्‌कथयामास ३५ इतिषष्ठेतृतीयः ३ राजोवाच देवासुरनृणांना
गानांमृगपक्षिणांसर्गस्त्वयासमासेनस्वायंभुवेमन्वंतरेउक्तस्तस्यविस्तरंश्रोतुमिच्छामि श्रीशुकउवाच यदादशप्रचेत
सः अंतः समुद्रान्निर्गताः संतोद्रुमैर्व्याप्तांपृथिवींददृशुस्तदाद्रुमान्‌दग्धुंमुखतोवायुंअग्निंचससृजुः तदावृक्षान्‌दह्यमानान्‌दृ
ष्ट्वासोमएत्यतानुवाच हेमहाभागाः यूयंप्रजानांपतयः प्रजावृद्धिकर्तारःस्थ अतोद्रुमान्‌दग्धुंयोग्याःन अहोहरिर्वनस्पतीन्‌
ओषधीश्चप्रजानांअन्नंससर्ज यूयंचप्रजासर्गायपित्राआदिष्टाः संतः कथंवृक्षान्‌दग्धुमर्हथ अतः सतांमार्गंआतिष्ठत कोपंय-
च्छत किंच हरिर्भूतानांअंतर्देहेषुआस्ते सर्वंतद्धिष्ण्यंईक्षध्वं एवंकृतेभगवान्‌तुष्टोभविष्यति दग्धैर्द्रुमैः अलं शेषाणांयुष्माकंच
शिवंअस्तु एषाप्रम्लोचायाः कन्यावार्क्षीनामपत्नीत्वेप्रतिगृह्यतां इत्यामंत्र्यतांदत्वासोमोययौ तेधर्मेणतांउपयेमिरे तेभ्यस्तस्यांद ३
क्षः अभवत्‌ सः दक्षः पूर्वंदेवासुरमनुष्यादीन्‌मनसैवअसृजत्‌ तांसृष्टिंअसमृद्धांआलोक्यबहुसृष्ट्यर्थंविंध्याद्रिसमीपेअघमर्ष

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आसीनः आत्मनिमनोयुयुजे ततः कालेनउपरतधीः सन् पुनर्विष्णुदूतान् अद्राक्षीत् ननामच ततः गंगायांकलेवरंहित्वाविष्णुदू
तस्वरूपंप्राप्तः सन् तैः सहविमानंआरुह्यभगवत्समीपंययौ एवंसर्वधर्मत्यक्तोपिविष्णुनामगृणन्मुक्तः अतो मुमुक्षतांविष्णु
कीर्तनादन्यद्बंधकृंतनंन यः इमंइतिहासंशृणुयात्कीर्तयेत् सः विष्णुलोकेमहीयते म्रियमाणोहरेर्नामगृणन् पुत्रोपचारितं
अजामिलोऽप्यगाद्धामकिंपुनः श्रद्धयागृणन् ४९ इतिषष्ठेद्वितीयः २ राजोवाच धर्मराजः स्वदूतवर्णितं
निशम्यतान् प्रतिकिमाह हेऋषेयमस्यदंडभंगः कुतश्चनपूर्वंनश्रुतः एतस्मिन्नर्थेलोकसंशयंछिंधि श्रीशुकउवाच
हेराजन् भगवद्दूतैर्याम्याः प्रतिहतोद्यमाः संतोयमंविज्ञापयामासुः यमदूताऊचुः हेप्रभोजीवलोकस्यशास्तारः कतिसंति
सेश्वराणांभूतानांशास्तात्वमेवएकोसि इदानींचतुर्भिः सिद्धैस्तवदंडभंगः कृतस्ते आज्ञाचलंघिता अस्माभिस्तवाज्ञयानर
कान्प्रतिनीयमानंपातकिनंतेपाशान् छित्वाव्यमोचयन् तेके इदंत्वत्तोज्ञातुंइच्छामः येनारायणइतिउक्तेसतिभयंमाकुरु इ
तिवदंतः शीघ्रंआगताः श्रीशुकउवाच इतिदूतैः पृष्टः सन् यमोहरिपदांबुजंस्मरन् तान् आह हेदूताः जगतस्तस्थुषश्च
मत्तः परः अधीश्वरोऽस्ति यस्यअंशेभ्यः अस्यस्थित्यादयोभवंति किंच अहंमहेंद्रः निर्ऋतिः प्रचेताः सोमः अग्निः ईशः पव
नः अर्कः विरिंचिः एवमादयः सर्वेयस्येच्छांनविदुस्तस्यहरेर्दूतास्तद्रूपाः संतोहरिभक्तान् रक्षंति साक्षाद्भगवत्प्रणीतंधर्मंदे-
वाद्योनविदुः तस्यसत्वेकिंप्रमाणंवाच्यं स्वयंभूर्नारदः शंभुः कुमारः कपिलोमनुः प्रह्लादोजनकोभीष्मोबलिर्वैयासकिर्वयं
१ हेदूताः एतेवयंद्वादशभगवद्धर्मंजानीमः यंज्ञात्वा अमृतंअश्नुते हेपुत्रकाः हरेर्नामोच्चारणमाहात्म्यंपश्यत अजामिलोपि
यन्नाम्नामुक्तः भगवतोगुणकर्मनाम्नांकीर्तनमितियत्तद्तावतांपुंसांपापक्षयायअलम् अजामिलोपिनारायणइतिपुत्रंवि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते लोकः यस्यांकेशिरः आधायस्वस्थः स्वपितिस्वयंधर्माधर्मंनवेद् यथापशुः सः कथंद्रोग्धुमर्हति
अयंतु जन्मकोट्यंहसांकृतनिर्वेशः यदाविवशःसन्हरेर्नामव्याजहार एतेनैवअस्यपातकंदग्धंयदानारायणायेतिजगाद् अहो
स्तेनः सुरापोमित्रध्रुग्ब्रह्महागुरुतल्पगः स्त्रीराजपितृगोहंतायेचपातकिनोपरे १ सर्वेषांअघवतांइदमेवश्रेष्ठंप्रायश्चित्त
किंतत् विष्णोर्नामोच्चारणमिति यथाहरेर्नाम्नाशुद्ध्यातितथाप्रायश्चित्तैर्न अतःकृतप्रायश्चित्तंएनमानयत यद्सौम्रियमा
णोभगवन्नामअग्रहीत् सांकेत्यंपारिहास्यंवास्तोभंहेलनमेववा वैकुंठनामग्रहणमशेषाघहरंविदुः पतितःस्खलितोभ
ग्नः संदष्टस्तप्तोयःपुमान्हरिरिति आह सःयातनांनार्हति किंच गुरूणांलघूनांचपापानांगुरूणिलघूनिचप्रायश्चित्ता
निमन्वादिभिरुक्तानितैस्तपोदानादिभिस्तान्येवपापानिनश्यंतिनवासना सातुहरिकीर्तनादिनानश्यति अज्ञानात्ज्ञाना
द्वाकीर्तितंहरिनामपुंसःअघंदहेत् एधोग्निरिव यथाऔषधंभक्षितंसत्आरोग्यंकरोति एवंनामात्मकोमंत्रोपि श्रीशु
कउवाच तेएवंभगवद्धर्मंनिर्णीयविप्रंयाम्यपाशान्निर्मोच्यमृत्योर्मोचयामासुः तदायमदूताःस्वस्थानंगत्वायमायसर्वं
न्यवेदयन् द्विजःपाशान्मुक्तोविष्णुदूतान्ववंदे तंवक्तुमिच्छंतंज्ञात्वातेअंतर्दधिरे अजामिलस्तयोःसंवादंश्रुत्वाआत्मनः
अशुभंस्मरन्पश्चात्तापयुक्तोभगवतिभक्तिमान्सन्स्वात्मानंनिनिंद अहो अहंसतींस्त्रियंअनाथौपितरौस्वधर्माचरणंच
हित्वासुरापांअसतींअगां अतोमांधिक्अस्तु सोऽहंनरकेपतिष्यामि मयाकिंस्वप्नंदृष्टम् अहोयेमांव्यकर्षन्तेक्वगताः येच
मांव्यमोचयन्तेसिद्धाःक्वगताः दुर्भगस्यमेमंगलंभावि अतोहरेर्नामजिह्वायांयातम् सोऽहंममाहमितिमायाबंधंहित्वा तत् २
कीर्तनादिभिःशुद्धमनोभगवतिधास्ये श्रीशुकउवाच एवंसाधूनांक्षणसंगेनजातनिर्वेदःसन्गंगाद्वारंगत्वादेवसदने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 श्रीगणेशायनमः अथषष्ठस्कंधव्याख्या राजोवाच हेभगवन् त्वयानिवृत्तिमार्गःप्रवृत्तिमार्गश्चकथितःअध-
र्मलक्षणाःनरकाश्च स्वायंभुवंमन्वंतरंप्रियव्रतोत्तानप दोर्वंशोधरामंडलसंस्थानंज्योतिषांविवरणांचस्थितिरुक्तासाश्रुता
इदानींनरोनरकान्येननगच्छेत्तद्वक्तुमर्हसि श्रीशुकउवाच हेनृपइहमनउक्तिपाणिभिःकृतस्यअंहसोमन्वाद्युक्तं
प्रायश्चित्तंयदिनकुर्यात्तर्हिप्रेत्यनरकान्याति तस्मात्पापनिष्कृतौमृत्योःपूर्वमेवयतेत राजोवाच जनोदृष्टश्रुताभ्यां
राजदंडनरकपाताभ्यांआत्मनःअहितंपापंजानन्नपिप्रायश्चित्तानंतरंपापंकरोति अतोद्वादशाब्दादिप्रायश्चित्तंकथम् किं
च कदाचित्पापान्निवर्ततेक्वचित्तदेवपुनराचरति तस्यप्रायश्चित्तंकुंजरशौचवद्व्यर्थंभवति श्रीशुकउवाच कृ
च्छ्रादिकर्मणापापनाशःसमूलोनभवति संस्कारेणपुनःपापांतरस्यप्ररोहोभवत्येव किंतर्हिमुख्यंप्रायश्चित्तंज्ञानंतत्तुशनै
र्लभते पथ्यमेवअश्नतःपुरुषान्यथाव्याधयोनबाधंतेतथानियमादिकर्ताशनैस्तत्वज्ञानायसमर्थोभवति तपसाब्रह्मच
र्येण शमेनदमेनत्यागेनसत्यशौचाभ्यांयमनियमाभ्यांचधर्मज्ञाःदेहवाग्बुद्धिजंपापंनाशयंति केचित्केवलयाभक्त्या
अघंधुन्वंति यथाकृष्णार्पितप्राणःसाधुसेवयाअघवान्पूयेततथातपआदिभिर्न आचरितानिप्रायश्चित्तानिनारायण
पराङ्मुखंननिःपुनंति आपगाःसुराकुंभमिव यैःकृष्णपदारविंदयोःसकृन्मनोनिवेशितंतेपूताःसंतोयमंतद्भटांश्च
नपश्यंति अत्रविष्णुयमयोर्दूतानांसंवादरूपंइतिहासंशृणु कान्यकुब्जेनगरेअजामिलनामाकश्चिद्द्विजोदासीपतिर्नष्ट
सदाचारोदासीसंसर्गदूषितःआसीत् गर्ह्यवृत्त्यासःकुटुंबंबिभ्रन्प्राणिनःपीडयामास एवंतस्याःसुतान्लालयतःस
तःअष्टाशीतिसमाभिर्मितःकालःअगमत् तस्यदशपुत्राआसन् तेषुकनिष्ठोनारायणोनामआसीत् स्वयंजरठःसन्तम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्नेहेनलालयन्ग्रासंअंतकंनवेद एवंमृत्युकालेउपस्थितेसति पाशहस्तान्त्रीन्पुरुषान्दृष्ट्वाभीतःसन्नुच्चैर्नारायणइति
तंआजुहाव तदाम्रियमाणस्यहरिकीर्तनंनिशम्य विष्णुपार्षदाःएत्यदासीपतिंअजामिलंविकर्षतोयमदूतान् ओजसा वार
यामासुः तदायमदूताःसायुधान्विष्णुरूपधरान्दृष्ट्वातानूचुः यूयंधर्मराजस्यशासनंप्रतिषेद्धारःके यूयंकिंदेवाःउपदे
वावासिद्धावा यतःसर्वेपद्मपत्राक्षाश्चतुर्भुजाःपीतवाससःकिरीटिनःकुंडलिनःकमलमालिनस्तरुणाधनुर्निषंगादिधारि
णःसंतोयमदूतान्नःकिमर्थंनिषेधथ श्रीशुकउवाच यमदूतैःएवमुक्तेविष्णुदूताऊचुः यूयंधर्मराजस्ययदिनिर्दे
शकारिणस्तर्हिधर्मस्यतत्वंब्रूत यमदूताऊचुः वेदप्रणीतोयःसधर्मः तद्विपर्ययःअधर्मः वेदःसाक्षान्नारायणइतिशु
श्रुम सूर्यः१ अग्निः२ खं३ मरुत्४ गावः५ सोमः६ संध्या७ अहः८ रात्रिः९ दिशः१० जलम्११ कुः१२ कालः१३ धर्मः
१४ एतेदेहिनःसाक्षिणोभवंति एतैःअधर्मोविज्ञातः यथाकर्मतदनुरूपंदंडंसर्वेजीवाःअर्हंति इत्यादि अयंअजामिलः
अतिशुचिःसन् पित्राज्ञयावनंगत्वा फलपुष्पसमित्कुशानादायपरावृत्तोमार्गेकंचिन्मद्यपानेनमत्तयादास्यानग्नया
क्रीडंतंशूद्रंददर्श तांदृष्ट्वाआत्मानंस्तंभयन्नपिकामवशंगतोमदनवेपितंमनोनियमितुंनशक्तोऽभूत् ततःपित्र्येणार्थे-
नतांवशंआनीयसतींस्वभार्यांत्यक्त्वातयासहरेमेस्वधर्मंचतत्याज असौशास्त्रंउल्लंघ्यपापंकृतवान् अतएनंदंडपाणेःस
काशंनेष्यामोयत्रदंडेनशुद्ध्यति ६८ इतिषष्ठेप्रथमः१ श्रीशुकउवाच एवंतेभगवद्दूतायमदूतवा
क्यंउपधार्यतानाहुः विष्णुदूताऊचुः अहोकष्टंधर्मदृशांसभांअधर्मःस्पृशति यत्रनिष्पापेषुवृथादंडोध्रियते
येप्रजानांपितृवत्पालकास्तेषुयदिवैषम्यंस्यात्तर्हिप्रजाःकंशरणंयास्यंति यद्यदाचरतिश्रेयानितरस्तत्तदीहते सयत्प्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते लोकः यस्यांकेशिरः आधायस्वस्थः स्वपितिस्वयंधर्माधर्मंनवेद यथापशुः सः कथंद्रोग्धुमर्हति
अयंतु जन्मकोट्यंहसां कृतनिर्वेशः यदाविवशःसन्हरेर्नामव्याजहार एतेनैवअस्यपातकंदग्धंयदानारायणायेतिजगाद अहो
स्तेनः सुरापोमित्रध्रुग्ब्रह्महागुरुतल्पगः स्त्रीराजपितृगोहंता येचपातकिनोपरे १ सर्वेषांअघवतांइदमेवश्रेष्ठंप्रायश्चित्त
कितत् विष्णोर्नामोच्चारणमिति यथाहरेर्नाम्नाशुद्ध्यतितथाप्रायश्चित्तैर्न अतः कृतप्रायश्चित्तंएनंमानयत यदसौम्रियमा
णोभगवन्नामअग्रहीत् सांकेत्यंपारिहास्यंवास्तोभंहेलनमेववा वैकुंठनामग्रहणमशेषाघहरंविदुः पतितः स्खलितोभ
ग्नः संदष्टस्तप्तोयः पुमान्हरिरिति आह सः यातनांनार्हति किंच गुरूणांलघूनांचपापानांगुरूणिलघूनिचप्रायश्चित्ता
निमन्वादिभिरुक्तानितैस्तपोदानादिभिस्तान्येवपापानिनश्यंतिनवासना सातुहरिकीर्तनादिनानश्यति अज्ञानात्ज्ञाना
द्वाकीर्तितंहरिनामपुंसः अघंदहेत् एधोग्निरिव यथाऔषधंभक्षितंसत्आरोग्यंकरोति एवंनामात्मकोमंत्रोपि श्रीशु
कउवाच तेएवंभगवद्धर्मंनिर्णीयविप्रंयाम्यपाशान्निर्मोच्यमृत्योर्मोचयामासुः तदायमदूताः स्वस्थानंगत्वायमायसर्वं
न्यवेदयन् द्विजः पाशान्मुक्तोविष्णुदूतान्ववंदे तंवक्तुमिच्छंतंज्ञात्वा तेअंतर्दधिरे अजामिलस्तयोः संवादंश्रुत्वाआत्मनः
अशुभस्मरन्पश्चात्तापयुक्तोभगवतिभक्तिमान्सन्स्वात्मानंनिनिंद अहो अहंसतींस्त्रियंअनाथौपितरौस्वधर्माचरणंच
हित्वासुरापांअसतींअगां अतोमांधिक्अस्तु सोऽहंनरकेपतिष्यामि मयाकिंस्वप्नंदृष्टम् अहोयेमांव्यकर्षन्तेक्वगताः येच
मांव्यमोचयन् तेसिद्धाः क्वगताः दुर्भगस्यमेमंगलंभावि अतोहरेर्नामजिह्वायांयातम् सोऽहंममाहमितिमायाबंधंहित्वा तत् २
कीर्तनादिभिः शुद्धंमनोभगवतिधास्ये श्रीशुकउवाच एवंसाधूनांक्षणसंगेनजातनिर्वेदः सन्गंगाद्वारंगत्वादेवसदने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इति श्रीमद्भागवतपंचमस्कंधचूर्णिकासमाप्ता.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 पीडयमानोदुःखंप्राप्नोति ९ यस्तुअकृतपंचमहायज्ञःअसंविभज्यअश्नातिसःकृमिकुंडेकृमिभूतःकृमिभिर्भक्ष्यमाणःकृमि
 भोजनस्तिष्ठति १० यस्तुस्तेयेनबलाद्वाविप्रस्यअन्यस्यवाहिरण्यरत्नादीनिहरतिसःसंदंशेपतति तत्रलोहमयैस्तप्तैःसंदंशै
स्त्वचिच्छिंदंति ११ यस्तुअगम्यांस्त्रियंस्त्रीवाअगम्यंपुरुषंगच्छति तौकशयाताडितौतप्तसूर्मिनरकेतप्तलोहमय्याप्रतिमया
आलिंगयंति १२ यस्तुपश्वादिषुगमनंकरोतितंवज्रकंटकशाल्मलींआरोप्यनिष्कर्षंति १३ येतुराजन्याःराजपुरुषावाधर्म
मार्गान्भिंदंतितेविण्मूत्रपूयशोणितकेशनखास्थिमेदोमांसवाहिन्यांवैतरिण्यांउपतप्यंते १४ येत्विहवृषलीपतयोनष्टशौ
चाचारास्तेविण्मूत्रश्लेष्ममलपूर्णार्णवेपतंति तदेवबीभत्सितंअश्नंति १५ येत्विहश्वगर्दभपतयोमृगयाविहाराःअतीर्थेमृगान्घ्नंति
तान्परेतान्प्राणरोधेइषुभिर्विध्यंति १६ येदांभिकाःदंभयज्ञेषुपशून्विशसंतितान्वैशसेनरकेदूताःघातयंति १७ यस्तुसवर्णां
भार्यांद्विजोरेतःपाययतितंलालाभक्षेनरकेनिपात्यरेतःपाययंति १८ येतुदस्युरूपाःराजानोभटावाअग्निदाःगरदाःग्रामा
दीन्लुंठंतितान्वज्रदंष्ट्राःश्वानः७२०खादंति १९ यस्तुसाक्ष्येअनृतंवदतिसःअवीचिनरकेयोजनशतोच्छ्रायात्गिरिमूर्ध्नः
अधःशिराःनिपात्यते २० यःविप्रोराजन्योवैश्योवातत्कलत्रंवाप्रमादतःसुरांपिबतितान्अयःपानेनरकेनिपात्यतेषांमुखे
वह्निनाद्रवीभूतंलोहरसंनिषिंचंति २१ यःआत्मसंभावनेनजन्मतपोविद्यावर्णाश्रमवतःश्रेष्ठान्नबहुमन्यतेसःक्षारकर्दमे
अवाक्शिरानिपततियातनाःभुंक्ते २२ येत्विहपुरुषाःपुरुषमेधेनभैरवादीन्यजंतेयाःकामरूपाःस्त्रियोनृपशून्खादंतिता
निहतैर्हताःयेपशवस्तेरक्षोगणभोजनेरक्षोगणाःभूत्वाशस्त्रेणछित्वातद्रक्तंपिबंतिनृत्यंतिच २३ येत्विहवैअनागसःपशू
न्अरण्येग्रामेवाविश्वास्यशूलसूत्रादिषुप्रोतान्घातयंतितेप्रेत्यशूलादिषुप्रोताःतिग्मतुंडैःकंकवटादिभिर्हन्यमानाःआत्मश

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मलंस्मरंति २४ येतुभूतान्युद्वेजयंतितेदंदशूकेनिपतंति २५ येतुगुहादिषुभूतानिरुंधंतितान्अवटनिरोधेसगरेणवह्नि
नाधूमेननिरुंधंति २६ यः अतिथीन्पापचक्षुषानिरीक्षतेतस्यअक्षिणीवज्रतुंडाः गृध्राः कंककाकवटादयः पर्यावर्तनरकेब
लात्उत्सादयंति २७ यः धनगर्वितोमानीतिर्यक्प्रेक्षणोद्रव्यनाशचिंतयाशुष्यद्धृदनंतहृदयोग्रहइवअर्थंरक्षतिसः प्रेत्यसूची
मुखेनरकेपतति यत्रदूतास्तंअंगेषुसूत्रैर्बध्नंति २८ एवंविधाः नरकाः यमालयेसंतिसहस्रशस्तेषुअधर्मवर्तिनोयथाक
र्मणाविशंति धर्मानुवर्तिनस्तुस्वर्गादौमर्त्यलोकेधर्माधर्मशेषाभ्यांविशंति एतावानेवअंडकोशः पुराणेषुचतुर्दशधाविक
ल्पेनगीयते एतद्भगवतोनारायणस्यस्थूलंमायामयंरूपंयः आदरेणपठतिशृणोतिश्रावयतिसः भक्त्याविशुद्धबुद्धिः अ
ग्राह्यमपितत्त्ववेत्तियतिर्भगवतः स्थूलेरूपेनिर्जितंमनोः धियाशनैः सूक्ष्मेरूपेनयेत् हेनृपभूद्वीपवर्षसरिदद्रिनभः समुद्र
पातालदिङ्नरकभगणलोकसंस्थाइयंमयातवगीता एवंईश्वरस्यइदंस्थूलंरूपंतेअनुवर्णितम् ३९ इतिश्रीमद्भा
गवतेमहापुराणेपंचमस्कंधचूर्णिकायांषड्विंशोऽध्यायः २६ श्रीकृष्णार्पणमस्तु शुभंभवतु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इति श्रीमद्भागवतपंचमस्कंधचूर्णिकासमाप्ता.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

आस्ते ततोऽधः महातले काद्रवेयसर्पाणांक्रोधवशोनामगणः अस्ति तत्रकुहकतक्षकादयोगरुडात् उद्विग्नमनसः क्वचित्प्रमत्ताः
संतः कलत्रादिसंगेनविहरंति ततोऽधः रसातलेदैतेयाः दानवाः पणयः निवातकवचाः संति तेचसरमया इंद्रदूत्या उक्ताभिर्वाग्भिः इं
द्रात्बिभ्यति ततोऽधः पातालेनागाः वासुकिशंखकुलिकादयः निवसंति तेषांअनेकफणासुस्थिताः मणयः अंधकारंविधमंति ३७
इतिपंचमेचतुर्विंशः २४ श्रीशुकउवाच अथपातालस्यमूलप्रदेशेत्रिंशद्योजनसहस्रांतरे भगवत्कलाअ
नंतः आस्ते यंचतुर्व्यूहोपासनेसंकर्षणमित्याचक्षतेसात्वताः यस्यमूर्धनिइदंभूमंडलंसर्षपइवलक्ष्यते इदंसंहर्तुर्यस्यभ्रूमध्य
तः सांकर्षणोनामरुद्रः त्र्यक्षः त्रिशूलंउत्तंभयन्उदतिष्ठत् यस्यांघ्रिकमलनखमंडलेषुनमंतोनागपतयः स्ववदनानिविलोकयं
ति किंच नागराजकुमार्योयस्यवदनारविंदंसव्रीडंपश्यति सः अनंतः संहृतरोषः सन् लोकस्वस्तयेआस्ते सचसुरादिभिर्ध्यायमा
नोनीलवासाः एककुंडलः हलपृष्ठेकृतहस्तः अपरिम्लानकांत्याः नवतुलसिकायाः सुरभिमधुरसेनमाद्यन्मधुकराणांमधुरगीतेन
शोभितांस्वांवनमालांबिभर्ति तस्यानुभावान्नारदस्तुंबरुणासह ब्रह्मणः सभायांवर्णयामास यन्नामश्रुतंअनुकीर्तितंसत् नृणां
अंहः हंति यस्यमूर्धनिअर्पितोभूगोलः अणुवद्भातितस्यवीर्याणिसहस्रजिह्वोपिकोगणयेत् एवंप्रभावः अनंतः रसायाः मूलेस्थि
तः सन्स्थितयेक्ष्मांबिभर्ति हेराजन् एवंएताः यथाकर्मविनिर्मिताः गतयस्तथावर्णिताः किमन्यत्कथयामः १५ इतिपंचमेपंच
विंशः २५ राजोवाच हेमहर्षेएतल्लोकस्यवैचित्र्यंकथम् श्रीशुकउवाच कर्तुस्त्रिगुणत्वात्श्रद्धयाभिन्ना
एवकर्मगतयः सर्वाएवसर्वेषांश्रद्धातारतम्येनभवंति अविद्याकृतकामपरिणामलक्षणाः सृतयः सहस्रशः प्रवृत्तास्ताः वर्णयिष्या
म: राजोवाच हेभगवन्नरकानामकिंदेशविशेषास्त्रिलोक्याः बहिः अंतरालेवासंतितत्कथ्यतां श्रीशुकउवाच जग

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

णादीनांस्थानानि ततोऽधः यक्षरक्षःपिशाचादीनांक्रीडास्थानमंतरिक्षंयावन्मेघाःउपलभ्यंते ततोधःशतयोजनांतरेइयंपृथ्वी तदु
परियावत्हंसश्येनादिपक्षिणउत्पतंतितावद्भूर्लोकः भूमेःसन्निवेशावस्थानंएतद्वर्णितं अथभूमेःअधस्तात्सप्तभूविवराणिएके
कशःअयुतयोजनांतरेणआयामविस्तारेणउपक्लृप्तानि तद्यथा अतलंवितलंसुतलंमहातलंरसातलंतलातलंपातालमिति एते-
षुबिलस्वर्गेषुस्वर्गादप्याधिककामभोगैश्वर्यानंदविभूतिभिःसुसमृद्धभवनोद्यानाक्रीडविहारेषुदैत्यदानवकाद्रवेयाःनित्यप्रमुदि
ताःनिवसंति यत्रमयेननिर्मिताःसंपदःस्वर्गलोकश्रियंअतिशयिताः यत्रअहोरात्रादिभयंचनास्ति यत्रसर्पशिरोमणयःसर्वतमः
प्रबाधंते यत्ररोगाद्याःवयोवस्थाश्चन तत्रस्थानांआधिव्याधयःमृत्युश्चनभवति विनासुदर्शनात् यस्मिन्चक्रेप्रविष्टेअसुरवधूनां
गर्भाःस्रवंतिपतंतिच अथअतलेमयपुत्रोबलोनिवसति यस्यजृंभमाणस्यमुखतस्त्रयःस्त्रीगणाःउत्पन्नाःस्वैरिण्यःकामिन्यः
पुंश्चल्यइति ताःबिलायनंप्रविष्टंपुरुषंहाटकाख्यरसेनभोगसमर्थंकृत्वारमयंति ततःअधस्ताद्वितलेहाटकेश्वरोभवान्यासह
आस्ते तयोर्वीर्यतःप्रवृत्ताहाटकीनामनदी तद्रेतोरूपमुदकंअग्निर्वायुनाइद्धःसन्पिबतितेनफूत्कृत्यत्यक्तं तत्हाटकाख्यं
सुवर्णंभवति तत्पुरुषाःस्त्रीभिःसहधारयंति ततोऽधःसुतलेपुण्यश्लोकोविरोचनात्मजःश्रीवामनेनत्रैलोक्यःश्रियाभि
जुष्टःस्वधर्मेणहरिंआराधयन्सन्बलिःआस्ते एततऐश्वर्यंभूदानस्यफलंनभवति वासुदेवेपात्रेउपपन्नेसतिप्रतिपादितस्य
तस्यमोक्षहेतुत्वात्पुरुषोयस्यसकृन्नामगृणन्कर्मबंधंधुनोति तस्मिन्हरौसमर्पितस्यभूदानस्यनेदंफलम् भगवान्अमुंब
लिंनैवानुगृहीतवान् यतोभगवत्स्मृतिमोषणंऐश्वर्यमेवातनुत अथबलेश्चरितंअष्टमस्कंधेविस्तरिष्यते यस्यद्वारिनारायणोग
दापाणिःअवतिष्ठते येनदशकंधरःपादांगुष्ठेनउच्चाटितः ततोऽधःतलातलेमहादेवेनरक्षितोगतसुदर्शनभयोमयोनामदानवः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आश्रयोस्ति यथाच मेढीस्तंभेयोजिता: पशवस्तथा एते ग्रहनक्षत्रादय: कालचक्रयोजिता: वायुना प्रेर्यमाणास्तंपरिभ्रमंति यथा-
चनभसिवायुवशा: मेघा: पक्षिणश्चपरिवर्तंते एवंप्रकृतिपुरुषानुगृहीता: ज्योतिर्गणा: कर्मनिर्मितगतयोभुविनपतंति केचित् एत
त्ज्योतिश्चक्रं शिशुमारसंस्थानेनवासुदेवस्ययोगधारणायांस्थितमिति अनुवर्णयंति यस्यअवाक्शिरस: कुंडलीभूतदेहस्य पु-
च्छाग्रेध्रुव: तदध: प्रजापतिधर्माग्नींद्राश्च पुच्छमूलेधाताविधाताच कट्यांसप्तर्षय: दक्षिणपार्श्वेअभिजिदादीनिनक्षत्राणि १४
वामपार्श्वेपुष्यादीनि १४ पृष्ठे अजवीथी उदरेआकाशगंगा पुनर्वसुपुष्यौ दक्षिणवामश्रोण्यो: आर्द्राऽश्लेषेपश्चिमदक्षिणवामपा
दयो: अभिजिदुत्तराषाढेदक्षिणवामयोर्नासिकयो: श्रवणपूर्वाषाढेदक्षिणवामनेत्रयो: धनिष्ठामूलेदक्षिणवामकर्णयो: मघादी
निअष्टवामपार्श्वास्थिषु तथैवमृगशीर्षादीनिअष्टदक्षिणवामपार्श्वास्थिषुप्रातिलोम्येनयुंजीत शतभिषाज्येष्ठेदक्षिणवामयो:
स्कंधयो: उत्तरहनौअगस्ति: अधरहनौनक्षत्ररूपोयम: मुखेमंगल: उपस्थेशनि: ककुदिबृहस्पति: वक्षसिसूर्य: हृदयेनारायण:
मनसिचंद्र: नाभ्यांशुक्र: स्तनयो: अश्विनौ प्राणापानयोर्बुध: गलेराहु: सर्वांगेषुकेतव: रोमसुसर्वेतारागणा: एतद्भगवत: सर्वदे
वतामयंरूपंअहरह: संध्यायांवाग्यतोनिरीक्षमाणउपतिष्ठेत नमोज्योतिर्लोकायकालायनमोनिमिषांपतयेमहापुरुषायधीमही
ति ग्रहर्क्षतारामयमाधिदैविकंपापापहंमंत्रकृतांत्रिकालम् नमस्यत: स्मरतोवात्रिकालंनश्येततत्कालजमाशुपापम् ८
इतिपंचमेत्रयोविंश: २३ श्रीशुकउवाच अधस्तात्सवितु: अयुतयोजनेराहु: योऽसौभगवदनुग्रहात् अमरत्वंग्रह
त्वंचलेभे अथसूर्यमंडलंयोजनायुतमाचक्षते द्वादशसहस्त्रंसोमस्य त्रयोदशसहस्त्रंराहो: य: पर्वणिपर्वणिपूर्ववैरेणसूर्याचं
द्रमसौधावति तद्रक्षणार्थंभगवत्प्रयुक्तचक्रस्यतेजसाभीत: सन्निवर्तते तत् उपरागइतिलोका: वदंति ततोऽधस्तात्सिद्धचार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निरात्रयोऽधिकाभवंति यदा मेषतुलयोर्वर्तते तदादिनरात्रयः समाना भवंति किंच मेरोः पूर्वतो मानसोत्तरपर्वते देवधानीनाम ऐंद्री
पुरीवर्तते दक्षिणतो याम्या संयमनी पश्चाद्वारुणी निम्लोचनी उत्तरतः सौम्या विभावरी तासु उदयमध्याह्नास्तमयनिशीथानि उपदिशं
ति मेरुस्थानां तु सदैव मध्याह्नः किंच नक्षत्राभिमुखतया स्वगत्या मेरुं वामतः कुर्वन्नपि चक्रगतिवशात् प्रत्यहं दक्षिणतः करोति यत्रो
देति तस्य समानसूत्रनिपाते अस्तं याति यत्र मध्याह्नं करोति तत्समानसूत्रनिपाते निशीथं करोति यदा इंद्रपुर्याः प्रचलति सूर्यस्तदा पं
चदशघटिकाभिः संयमनीं पादोनत्रयोदशलक्षयोजनाधिकसपादकोटिद्वयं योजनानि याति एवं वारुणीं सौम्यामैंद्रीं च तथाऽन्ये सो
मादिग्रहाः नक्षत्रैः सह ज्योतिश्चक्रे उद्यांति निम्लोचंति च एवं सूर्यरथो मुहूर्तेन अष्टशताधिकचतुस्त्रिंशल्लक्षयोजनानि चतसृषु पुरी
षु परिवर्तते तस्यैकं चक्रं संवत्सरात्मकं समामनंति तस्य रथस्य अक्षो मेरुमूर्धनि कृतोत्तरभागो मानसोत्तरे कृतेतरभागः यत्र प्रोतं र
विरथचक्रं तैलयंत्रवन्मानसोत्तरगिरौ परिभ्रमति तस्मिन् अक्षे कृतमूलो द्वितीयोक्षः सार्धसप्तत्रिंशत्सहस्राधिकैकोनचत्वारिंश
ल्लक्षयोजनसंमितस्तैलयंत्राक्षवद्ध्रुवे कृतोपरिभागः अस्ति रथनीडस्तु षट्त्रिंशल्लक्षयोजनायतो नवलक्षयोजनविशालस्तावान् र
विरथयुगो यत्र सप्ताश्वाश्छंदोनामानः सूर्यं वहंति यत्र रथे अरुणः सारथिः आस्ते तथा वालखिल्याः ऋषयः षष्टिसहस्रमिताः सूर्यं
स्तुवंति तथाऽन्ये मुनिगंधर्वाप्सरसो नागा ग्रामण्यो यातुधानाः देवाः प्रतिमासं सूर्यं उपासते एवं एकपंचाशल्लक्षाधिकनवकोटियो
जनं भूवलयस्य मंडलं तस्य मंडलस्य क्षणेन सः सूर्यो गव्यूत्युत्तरद्विसहस्रयोजनानि भुंक्ते १९ इति पंचमे एकविंशः २१
राजोवाच यदेतद्भगवतः आदित्यस्य मेरुं ध्रुवं च प्रदक्षिणं परिक्रामतो राशीनामभिमुखं अप्रदक्षिणं चलितमुपवर्णितं तद्वयं कथं १३

१ २कोटि ३७लक्ष ७५सहस्र. २अद्याक्षमानम्. १५७५०००० ३. ३९लक्ष ३७सह. ५शै. ४ उपवेशस्थानम्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जानीमः सहोवाच यथा कुलालचक्रेण भ्रमता सह भ्रमतां पिपीलिकादीनां अन्यैव गतिः एवं कालचक्रेण भ्रमतां तदाश्र
याणां सूर्यादीनां गतिः अन्यैव सएवनारायणोवेदरूपो द्वादशधा भूत्वा लोकानांस्वस्तये ऋतुगुणान् विदधाति जनास्तत्रत्र्याविद्य
यावर्णाश्रमाचारपराः यजंतः श्रेयांसि प्राप्नुवंति सचद्यावापृथिवीमध्यस्थकालचक्रगतः सूर्यो यावता द्वादशमासान् भुंक्ते पक्षद्वयं
मासश्चांद्रमानेन सपादमहानक्षत्रद्वयं सौरेण अहोरात्रं पित्र्येणेति उपदिशंति यावता षष्ठं अंशं भुंजीत सऋतुः यावता अर्धं भुंक्ते
तदयनं यावता नभोमंडलं कार्त्स्न्येन भुंजीत तं कालं संवत्सरं परिवत्सरं इडावत्सरं अनुवत्सरं वत्सरमित्याहुः ततः सूर्योपरि चंद्रमाः ल
क्षयोजनतः उपलभ्यमानः अर्कस्य वत्सरभुक्तिं पक्षाभ्यां मासभुक्तिं सपादर्क्षाभ्यां दिनेनैव पक्षभुक्तिं द्रुततरगमनो भुंक्ते अथ आ
पूर्यमाणकलाभिः अमराणां क्षीयमाणाभिः पितॄणां अहोरात्राणि करोति यएष भगवान् अन्नमयो ऽमृतमयो देवादिपिपीलिकां
तानां आप्यायनशीलत्वात् सर्वमय इति वर्णयंति तदुपरि त्रिलक्षयोजनांतरे नक्षत्राणि तत उपरि द्विलक्षयोजने शुक्रः उपलभ्यते
सः अर्कस्याग्रे पश्चात्सहैव वा चरति लोकानां नित्यदा अनुकूलः तत उपरिष्टाद्द्विलक्षयोजने बुधः प्रायः शुभकृत् यदा अर्काद्वियुज्ये
त तदा अनावृष्ट्यादिभयं सूचयति तत उपरिष्टाद्द्विलक्षयोजने अंगारकः प्रायो दुःखदः तत उपरिष्टाद्द्विलक्षयोजने भगवान् बृहस्प
तिः प्रायेण अनुकूलो ब्राह्मणकुलस्य एकैकस्मिन् राशौ यदि न वक्रस्तर्हि वत्सरं चरति ततो द्विलक्षयोजने शनैश्चरः प्रतिराशि त्रिं
शन्मासान् भुंक्ते प्रायः सर्वेषां अशांतिकरः तत उपरि एकादशलक्षयोजनांतरे सप्तर्षयो लोकानां शमिच्छंतो भगवतो विष्णोः प
रंपदं प्रदक्षिणं प्रक्रमंति १७ इति पंचमे द्वाविंशः २२ श्रीशुक उवाच अथ तस्मात् परतस्त्रयोदशलक्षयो
जनांतरे विष्णोः परमं पदं वदंति यत्र महाभागवतो ध्रुवोऽस्ति तदनुभावः पूर्वं उक्तः चक्रेण भ्राम्यमाणानां ग्रहनक्षत्रादीनां स्थाणुरिव

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आश्रयोस्ति यथाच मेढीस्तंभेयोजिताः पशवस्तथाएते ग्रहनक्षत्रादयः कालचक्रयोजिताः वायुना प्रेर्यमाणास्तंपरिभ्रमंति यथा-
चनभसिवायुवशाः मेघाः पक्षिणश्चपरिवर्तंते एवंप्रकृतिपुरुषानुगृहीताः ज्योतिर्गणाः कर्मनिर्मितगतयो भुविनपतंति केचित् एत
त् ज्योतिश्चक्रं शिशुमारसंस्थानेनवासुदेवस्ययोगधारणायांस्थितमिति अनुवर्णयंति यस्य अवाक्शिरसः कुंडलीभूतदेहस्य पु-
च्छाग्रे ध्रुवः तदधः प्रजापतिधर्माग्नींद्राश्च पुच्छमूले धाताविधाताच कट्यांसप्तर्षयः दक्षिणपार्श्वे अभिजिदादीनिनक्षत्राणि १४
वामपार्श्वे पुष्यादीनि १४ पृष्ठेअजवीथी उदरे आकाशगंगा पुनर्वसुपुष्यौ दक्षिणवामश्रोण्योः आर्द्राऽश्लेषे पश्चिमदक्षिणवामपा
दयोः अभिजिदुत्तराषाढे दक्षिणवामयोर्नासिकयोः श्रवणपूर्वाषाढे दक्षिणवामनेत्रयोः धनिष्ठामूले दक्षिणवामकर्णयोः मघादी
नि अष्ट वामपार्श्वास्थिषु तथैवमृगशीर्षादीनि अष्ट दक्षिणवामपार्श्वास्थिषु प्रातिलोम्येनयुंजीत शतभिषाज्येष्ठे दक्षिणवामयोः
स्कंधयोः उत्तरहनौ अगस्तिः अधरहनौ नक्षत्ररूपोयमः मुखेमंगलः उपस्थेशनिः ककुदि बृहस्पतिः वक्षसिसूर्यः हृदयेनारायणः
मनसिचंद्रः नाभ्यांशुक्रः स्तनयोः अश्विनौ प्राणापानयोर्बुधः गलेराहुः सर्वांगेषुकेतवः रोमसुसर्वेतारागणाः एतद्भगवतः सर्वदे
वतामयंरूपं अहरहः संध्यायांवाग्यतो निरीक्षमाणउपतिष्ठेत नमोज्योतिर्लोकायकालायनमोनिमिषांपतयेमहापुरुषायधीमही
ति ग्रहर्क्षतारामयमाधिदैविकंपापापहं मंत्रकृतांत्रिकालम् नमस्यतः स्मरतोवात्रिकालंनश्येततत्कालजमाशुपापम् ८
इतिपंचमेत्रयोविंशः २३ श्रीशुकउवाच अधस्तात् सवितुः अयुतयोजनेराहुः योऽसौ भगवदनुग्रहात् अमरत्वंग्रह
त्वंचलेभे अथ सूर्यमंडलंयोजनायुतमाचक्षते द्वादशसहस्रंसोमस्य त्रयोदशसहस्रंराहोः यः पर्वणिपर्वणिपूर्ववैरेणसूर्याचं १९
द्रमसौ धावति तद्रक्षणार्थं भगवत्प्रयुक्तचक्रस्यतेजसाभीतः सन्निवर्तते तत् उपरागइतिलोकाः वदंति ततोऽधस्तात् सिद्धचार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

त्रोह्मिरण्यरेताः स्वंद्वीपंसप्तधाकृत्वा पुत्रेभ्यः अदात् वसु १ वसुदान २ दृढरुचि ३ नाभिगुप्त ४ स्तुत्यव्रत ५ विविक्त ६ वामदेवा
७ इति तत्रसीमाचलाः सप्त चक्रः १ चतुःशृंगः २ कपिलः ३ चित्रकूटः ४ देवानीकः ५ ऊर्ध्वरोमा ६ द्रविणइति ७ नद्यः ७ रसकुल्या
१ मधुकुल्या २ मित्रविंदा ३ श्रुतविंदा ४ देवगर्भा ५ घृतच्युता ६ मंत्रमाला ७ इति तत्रवर्णाः कुशः १ कोविदः २ अभियुक्तः ३ कु
लकसंज्ञ ४ इति एते अग्निरूपंदेवं यजंते ततः षोडशलक्षयोजनः क्रौंचद्वीपस्तावता क्षीरोदेनआवृतः यत्रक्रौंचपर्वतो द्वीपाख्या
करोऽस्ति तत्रापिप्रियव्रतपुत्रोघृतपृष्ठः स्वंद्वीपंसप्तधाविभज्य पुत्रेभ्यः अदात् आमः १ मधुरुहः २ मेघपृष्ठः ३ सुधामा ४ भ्राजि
ष्ठः ५ वनस्पतिः ६ लोहितार्णः ७ इतितत्रसीमाचलाः ७ शुक्लः १ वर्धमानः २ भोजनः ३ उपबर्हणः ४ नंदः ५ नंदनः ६ सर्वतोभ
द्रइति ७ नद्यः ७ अभया १ अमृतौघा २ आर्यका ३ तीर्थवती ४ रूपवती ५ पवित्रवती ६ शुक्ला ७ इतितत्रवर्णाः ४ पुरुषः १ ऋष
भः २ द्रविणः ३ देवकः ४ इति तेचसदावरुणं देवं अंजलिना यजंते ततः शाकद्वीपो द्वात्रिंशल्लक्षयोजनस्तावन्मानेन दधिमंडोदेन
आवृतः यत्रशाकवृक्षो द्वीपाख्याकरोस्ति तत्रापिप्रियव्रतपुत्रोमेधातिथिः स्वंद्वीपंसप्तधाकृत्वा पुत्रेभ्यः अदात् पुरोजवः १ मनो
जवः २ पवमानः ३ धूम्रानीकः ४ चित्ररेफः ५ बहुरूपः ६ विश्वधारः ७ इति तत्रसीमापर्वताः ७ ईशानः १ उरुशृंगः २ बलभद्रः ३
शतकेसरः ४ सहस्रस्रोतः ५ देवपालः ६ महानस ७ इति नद्यः ७ अनघा १ आयुर्दा २ उभयस्पृष्टिः ३ अपराजिता ४ पंचपदी ५
सहस्रस्रुतिः ६ निजधृतिः ७ इति तद्वर्षपुरुषाः ४ ऋतव्रत १ सत्यव्रत २ दानव्रत ३ अनुव्रताः ४ वाय्वात्मकं भगवंतं समाधिनायजं
ते ततः पुष्करद्वीपश्चतुःषष्टिलक्षयोजनस्तावता स्वादुजलोदेनावृतः तत्र बृहत्पुष्करं कमलासनस्य आसनं परिकल्पितं तद्द्वीपम
ध्येमानसोत्तरनामाएकः शैलः अयुतयोजनोच्छ्रायो यत्रचतुर्दिक्षु इंद्रादीनांचतस्रः पुर्यः संति तदुपरि सूर्यरथचक्रं भ्रमति यत्र

त्रो हिरण्यरेताः स्वंद्वीपं सप्तधाकृत्वा पुत्रेभ्यः अदात् वसु १ वसुदान २ दृढरुचि ३ नाभिगुप्त ४ स्तुत्यव्रत ५ विभक्ति ६ वामदेवा
७ इति तत्रसीमाचलाः सप्त चक्रः १ चतुःशृंगः २ कपिलः ३ चित्रकूटः ४ देवानीकः ५ ऊर्ध्वरोमा ६ द्रविणइति ७ नद्यः ७ रसकुल्या
१ मधुकुल्या २ मित्रविंदा ३ श्रुतविंदा ४ देवगर्भा ५ घृतच्युता ६ मंत्रमाला ७ इति तत्रवर्णाः कुशः १ कोविदः २ अभियुक्तः ३ कु
लकसंज्ञ ४ इति एतेअग्निरूपंदेवं यजंते ततः षोडशलक्षयोजनः क्रौंचद्वीपस्तावताक्षीरोदेनआवृतः यत्रक्रौंचपर्वतो द्वीपाख्या
करोऽस्ति तत्रापिप्रियव्रतपुत्रोघृतपृष्ठः स्वंद्वीपं सप्तधाविभज्य पुत्रेभ्यः अदात् आमः १ मधुरुहः २ मेघपृष्ठः ३ सुधामा ४ भ्राजि
ष्ठः ५ वनस्पतिः ६ लोहितार्णः ७ इतितत्रसीमाचलाः ७ शुक्लः १ वर्धमानः २ भोजनः ३ उपबर्हणः ४ नंदः ५ नंदनः ६ सर्वतोभ
द्रइति ७ नद्यः ७ अभया १ अमृतौघा २ आर्यका ३ तीर्थवती ४ रूपवती ५ पवित्रवती ६ शुक्ला ७ इतितत्रवर्णाः ४ पुरुषः १ ऋष
भः २ द्रविणः ३ देवकः ४ इति तेचसदावरुणंदेवं अंजलिना यजंते ततः शाकद्वीपो द्वात्रिंशल्लक्षयोजनस्तावन्मानेन दधिमंडोदेन
आवृतः यत्रशाकवृक्षो द्वीपाख्याकरोस्ति तत्रापिप्रियव्रतपुत्रोमेधातिथिः स्वंद्वीपं सप्तधाकृत्वा पुत्रेभ्यः अदात् पुरोजवः १ मनो
जवः २ पवमानः ३ धूम्रानीकः ४ चित्ररेफः ५ बहुरूपः ६ विश्वधारः ७ इति तत्रसीमापर्वताः ७ ईशानः १ उरुशृंगः २ बलभद्रः ३
शतकेसरः ४ सहस्रस्रोतः ५ देवपालः ६ महानस ७ इति नद्यः ७ अनघा १ आयुर्दा २ उभयसृष्टिः ३ अपराजिता ४ पंचपदी ५
सहस्रस्रुतिः ६ निजधृतिः ७ इति तद्वर्षपुरुषाः ४ ऋतव्रत १ सत्यव्रत २ दानव्रत ३ अनुव्रताः ४ वायवात्मकं भगवंतं समाधिनायजं
ते ततः पुष्करद्वीपश्चतुःषष्टिलक्षयोजनस्तावता स्वादुजलोदेनावृतः तत्र बृहत्पुष्करं कमलासनस्य आसनं परिकल्पितं तद्वीपम
ध्येमानसोत्तरनामाएकः शैलः अयुतयोजनोच्छ्रायो यत्रचतुर्दिक्षु इंद्रादीनांचतस्रः पुर्यः संति तदुपरि सूर्यरथचक्रं भ्रमति यत्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्वस्य सर्गादिषु कर्तापि अहं कर्ता इति न मन्यते किंच देहगतोपि क्षुधादिभिर्न हन्यते तस्मै नमः हे प्रभो त्वयि नः योगं विधेहीत्यादि
स्तौति अस्मिन्वर्षे बहवः सरिच्छैलाः संति तेच मलयः १ मंगलप्रस्थः २ मैनाकः ३ त्रिकूटः ४ ऋषभः ५ कूटकः ६ कोल्लकः ७ स-
ह्यः ८ देवगिरिः ९ ऋष्यमूकः १० श्रीशैलः ११ वेंकटः १२ महेंद्रः १३ वारिधारः १४ विंध्यः १५ शुक्तिमान् १६ ऋष्यगिरिः १७ पारिया
त्रः १८ द्रोणः १९ चित्रकूटः २० गोवर्धनः २१ रैवतकः २२ ककुभः २३ नीलः २४ गोकामुखः २५ इंद्रकीलः २६ कामगिरिरिति २७
अन्ये शतशः सहस्रशः शैलाः तेषां नितंबप्रभवाः नदाः नद्यश्च असंख्याताः तत्र महानद्यः चंद्रवशा १ ताम्रपर्णी २ अवटोदा ३ कृत
माला ४ वैहायसी ५ कावेरी ६ वेणी ७ पयस्विनी ८ शर्करावर्ता ९ तुंगभद्रा १० कृष्णा ११ वेणा १२ भीमरथी १३ गोदावरी १४
निर्विंध्या १५ पयोष्णी १६ तापी १७ रेवा १८ सुरसा १९ नर्मदा २० चर्मण्वती २१ सिंधुः २२ अंधशोणौनदौ २ महानदी २३ वेद
स्मृती २४ ऋषिकुल्या २५ त्रिसामा २६ कौशिकी २७ मंदाकिनी २८ यमुना २९ सरस्वती ३० दृषद्वती ३१ गोमती ३२ शरयूः ३३
रोधस्वती ३४ सप्तवती ३५ सुषोमा ३६ शतद्रूः ३७ चंद्रभागा ३८ मरुद्वृधा ३९ वितस्ता ४० असिक्नी ४१ विश्वा ४२ इति महा
नद्यः अस्मिन् वर्षे जनैः कृतेन कर्मणा दिव्यमानुषनारकगतयो मोक्षश्च भवति स्वर्गे देवाः एतद्गायंति अहो एभिर्जनैः किं स्वकृ
तं कृतं येषां हरिः स्वयं प्रसन्नो भवति नः दुष्करैः क्रतुतप आदिभिः किम् यत्र नारायणपादस्मृतिर्न नः कल्पायुषामपि पुनर्भ-
वात् भारते वर्षे क्षणायुषो वरम् यतः क्षणात् सर्वं त्यक्त्वा हरेः पदं यांति अयं इंद्रलोकोपि न सेव्यताम् कुतः यत्र विष्णुकथा न
भारते नृजातिं प्राप्य ये मोक्षाय न यतेरन् ते बंधनं यांति नः स्वर्गसुखावशेषितं पुण्यं चेत्तर्हि भारते खंडे जन्मास्तु यत्र हरिर्भ
जतां शं तनोति श्रीशुक उवाच हे राजन् जंबुद्वीपस्य अष्टौ उपद्वीपानि सगरात्मजैः अश्वान्वेषणे पृथ्वीं खनद्भिः क

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ता अलकनंदा चक्षुर्भद्रा इति तत्र सीता ब्रह्मसदनात् केसराचलादिपर्वतेभ्यः अधोधः पतंती गंधमादनमूर्धनि पतित्वा भद्राश्ववर्षं गत्वा पूर्वसमुद्रं प्रविशति एवं चक्षुः माल्यवच्छिखरात्पतंती केतुमालवर्षं गत्वा पश्चिमसमुद्रं प्रविशति भद्रा च ब्रह्मसदनात्पतिता कुरून् गत्वा उत्तरसमुद्रं प्रविशति एवं अलकनंदा ब्रह्मसदनात्पतंती भारतं गत्वा दक्षिणसमुद्रं प्रविशति यस्यां स्नानार्थं गच्छतः पुंसः पदे पदे अश्वमेधराजसूयादीनां फलं न दुर्लभमिति अन्ये च नदा नद्यश्च वर्षे वर्षे संति बहुशः मेर्वादिगिरिदुहितरश्च शतशः तत्रापि भारतमेव वर्षं कर्मक्षेत्रं अन्यानि अष्ट वर्षाणि स्वर्गिणां पुण्यशेषोपभोगस्थानानि भौमस्वर्गपदानि व्यपदिशंति तत्रापि भारतं वर्षं विना अन्यवर्षे पुरुषाणां परमायुः अयुतं वर्षाणि तत्र त्रेतायुगसमः कालो वर्तते यत्र देवादयः स्वैः स्वैर्गणनायकैः कृतमहोपचाराः संतः कुसुमस्तबकफलादीनां समृद्ध्या नम्रशाखैर्वृक्षैः शोभमानकाननेषु आश्रमायतनवर्षगिरिद्रोणीषु तथा राजहंसजलकुक्कुटकारंडवसारसचक्रवाकादिभिरुपकूजितेषु अमलजलाशयेषु सुललितसुरसुंदरीणां कामेन क्षुभितैर्विलासादिभिः आकृष्टमनोदृष्टयः स्वैरं विहरंति नवस्वपि वर्षेषु भगवान्नारायणः पुरुषाणामनुग्रहाय स्वमूर्तिव्यूहेन आस्ते इलावृते तु एक एव पुमान् शिवो भवान्या सह विहरति यत्र प्रविशतः अन्यपुरुषस्य स्त्रीत्वं जायते तन्नवमस्कंधे वक्ष्यामि भवान्याः दास्यः अर्बुदसहस्रैर्मिताः संति ताभिर्युक्तः शिवो विष्णोस्तुरीयां संकर्षणसंज्ञां मूर्तिं सेवते स्तौति च ओं नमो भगवते महापुरुषाय अनंताय नम इति मंत्रं जपति हे भगवन् भक्तानां भवापहं त्वां भजे इत्यादि विलयोदयात्मने तुभ्यं नमः २९ इति पंचमे सप्तदशः १७ श्रीशुक उवाच तथा च भद्राश्ववर्षे भद्रश्रवा नाम धर्मसुतो भगवतो हयग्रीवमूर्तिं सेवते ओं नमो भगवते धर्मायेत्यादि अहो भगवद्विचेष्टितं विचित्रं युगांते वेदान् दैत्येन नीतान् रसातलादानीय ब्रह्मणे ददौ तस्मै सत्यसंकल्पाय ते नम इत्यादि स्तुतिं करोति अथ ह

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रिवर्षेभगवान्नरहरिरूपेणास्ते तंप्रह्लादस्तद्वर्षपुरुषैः संह उपास्ते ओंनमोभगवतेनृसिंहायेत्यादिमंत्रंजपति विश्वस्यस्वस्तिअ
स्तु नःमतिः अधोक्षजेप्रविशताम् नःसंगोभगवत्प्रियेषुभवतु इत्यादिस्तुतिंकरोति केतुमालेभगवान् कामदेवरूपेणआस्ते
तंरमादेवीउपास्ते ओंह्रांह्रींह्रूं ओंनमोभगवतेहृषीकेशायेत्यादिमंत्रंजपति स्त्रियस्त्वांव्रतैः आराध्यअन्यंपतिंप्रार्थयंति त
द्व्यर्थं यतोयः अकुतोभयोभवति सएवपतिःप्रार्थ्यः एवंभूतस्त्वमेवासि हेईश्वर तवइच्छांज्ञातुंकःसमर्थ इत्यादिस्तौति रम्य-
कवर्षेमत्स्यरूपेणभगवानास्ते तंवैवस्वतोमनुःआराधयति ओंनमोभगवतेमुख्यतमायेत्यादिजपति भगवान्युगांतार्णवेइ
मांपृथ्वींमयासहअपात् तस्मैमत्स्यायनमइत्यादिस्तौति तथाहिरण्मयवर्षेभगवान् कूर्मरूपेणआस्ते तंपितृगणाधिपतिःअर्य
माउपास्ते ओंनमोभगवतेअकूपारायेत्यादिमंत्रंजपति इदंसर्वंचराचरंब्रह्मांडसहितंत्वद्व्यतिरिक्तंनास्ति यस्मिंस्त्वयिकवि-
भिः इदंनामरूपभेदेनबहुधाकल्पितम् तत्वदृष्ट्याएकएव एवंभूतायसांख्यनिदर्शनायतेनमइत्यादिस्तौति तथाउत्तरेषुकु
रुषुभगवान् वराहरूपेणआस्ते तंपृथ्वीदेवीभक्त्याउपधावति ओंनमोभगवतेमंत्रतत्वलिंगाययज्ञक्रतवेनमइत्यादिजपति य
स्यतवस्वरूपंकवयःअग्निरिवमथित्वाजानंति किंच युद्धेहिरण्याक्षंमथित्वामांदंष्ट्राग्रेधृत्वारसातलाद्योनिरगात्तंविभुंप्रणता
स्मि ३९ इतिपंचमेऽष्टादशः १८ श्रीशुकउवाच अथकिंपुरुषेवर्षेभगवान्श्रीरामचंद्ररूपेणास्ते तंहनू
मानुपास्ते ओंनमोभगवतेउत्तमश्लोकायेत्यादिजपति यत् एकंवेदांतेषुप्रसिद्धं अनामरूपंतत्वंतदहंप्रपद्ये किंच अयो-
ध्यावासिनोजनान्यःस्वर्गंनिनायतंमनुजाकृतिंरामंभजे इत्यादिस्तौति तथाभारतेऽपिवर्षेभगवान्नरनारायणाख्यःआस्ते आ
त्मवतांअनुग्रहायतपश्चरति तंभगवान्नारदोभारतीभिःप्रजाभिःसहसेवते ओंनमोभगवतेउपशमशीलायेत्यादिजपति योवि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वृतंउपप्लावयति यस्याःजलपानतःपार्वतीदासीनांदेहगंधोदशयोजनानिअनुवासयति एवंमेरुमंदरोत्संगेजंबुवृक्षःतस्मा
त्इभकायसमानिफलानिपतंति तद्रसेनजंबूनामनदीदक्षिणेनइलावृतंव्याप्यवहति तत्तटस्थमृत्तिकाजांबूनदंसुवर्णंभवति
तत्सुवर्णंविबुधादयःस्त्रीभिःसहअलंकाररूपेणधारयंति एवंपश्चिमेसुपार्श्वपर्वतेकदंबकोटरेभ्योनिःसृताःपंचमधुधाराःपश्चि
मेनइलावृतंवर्षयंति यद्रससेविनांमुखवायुःशतयोजनंसुवासयति एवंकुमुदेशतवल्शनाम्नोवटस्यस्कंधेभ्योदधिमधुघृतप
योगुडान्नाद्यंबरशय्यासनाभरणादयःसर्वेएवकामदुघाःनदाःपतंतःसंतःउत्तरेणइलावृतंउपप्लावयंति नदसेविनांवलीपलित
क्लमस्वेदादयोनभवंति एवंकुरंगकुररकुसुंभाः ३ वैकंकः ४ त्रिकूटः ५ शिशिरः ६ पतंगः ७ रुचकः ८ निषधः ९ शिनीवासः १०
कपिलः ११ शंखः १२ वैदूर्यः १३ जारुधिः १४ हंसः १५ ऋषभः १६ नागः १७ कालंजरः १८ नारदः १९ आदिः २० एतेपर्वताःमेरोर्मूले
रचिताः मेरोःपरितःअष्टौपर्वताःजठरदेवकूटौपूर्वस्याम् पवनपारियात्रौपश्चिमतः कैलासकरवीरौदक्षिणतः त्रिशृंगमकरौउत्त
रतः एवंभूतोमेरुश्चकास्ति मेरोर्मूर्धनिमध्येसौवर्णीदशसहस्रयोजनाचतुरस्राब्रह्मपुरीतामनुपरितःअष्टौलोकपालानांपुर्यःसा
र्धद्विसहस्रयोजनमिताःसंति ३० इतिपंचमेषोडशः १६ श्रीशुकउवाच अथविष्णोःश्रीवामनस्यवामपा-
दांगुष्ठनखनिर्भिन्नोर्ध्वांडकटाहविवरेणांतःप्रविष्टायाबाह्यजलधाराभगवच्चरणस्पर्शात्सर्वपापहरासाबहुकालेनध्रुवमंडले
अवततार यांभगवत्पदीमित्याहुः अहोध्रुवोपिपरमभागवतोभगवद्भक्तियोगेनक्लिद्यमानांतर्हृदयःसन्नस्मत्कुलदेवताचरणार
विंदोदकमितियांगंगांशिरसाबिभर्ति ततःसप्तर्षयस्तत्प्रभावाभिज्ञाःभगवतिवासुदेवेसंततभक्तियोगलाभेनउपेक्षितान्यपुरु
षार्थाःसंतोमुक्तिमिवागतांयांअद्यापिजटाजूटैर्बिभ्रति ततःसाचंद्रमंडलंआप्लाव्यब्रह्मसदनेपतितासतीचतुर्धाअभूत् सी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दित्यस्तपति तथा नक्षत्रगणैः सह चंद्रमाः दृश्यते तावत्तत्रापि हे भगवन् प्रियव्रतरथचरणपरिखातैः सप्तसिंधवः उपक्लृप्ताः ये-
भ्यः एतस्याः भुवः सप्तद्वीपविशेषः त्वया संक्षेपतो दर्शितः एतत्सर्वं महत्मानतो लक्षणतश्च ज्ञातुमिच्छामि यतो भगवतः स्थूलरू-
पे आवेशितं मनः सूक्ष्मरूपे आवेशितुं क्षमं भवति तस्मात् हे गुरो एतद्वर्णयितुमर्हसि श्रीशुक उवाच हे महाराज माया
गुणविभूतेर्भगवतः अंतं पुरुषः विबुधायुषाऽपि प्राप्तुं न समर्थः अतः प्राधान्येन भूगोलविशेषं नामलक्षणतो व्याख्यास्यामः यो
वा अयं जंबुद्वीपो लक्षयोजनविशालः समो वर्तुलो वलयाकारः एतत्परिमाणेन क्षारोदेन वेष्टितः अत्र नव वर्षाणि नवसहस्रयो-
जनविस्तृतानि अत्र मर्यादाचलाः अष्ट मध्ये इलावृतम् तस्य नाभ्यां लक्षयोजनोच्छ्रायः कर्णिकाकारः सौवर्णो मेरुः स्थितः
सः मूर्ध्नि द्वात्रिंशत्सहस्रयोजनविततो मूले षोडशसहस्रयोजनविततः अंतर्भूम्यां षोडशसहस्रयोजनैः प्रविष्टो भूमेरुप-
रि ८४ सहस्रयोजनप्रमाणः इलावृतस्य उत्तरोत्तरतो नीलः श्वेतः शृंगवानिति त्रयः पर्वताः एते रम्यक हिरण्मय कुरुवर्षाणां
मर्यादाचलाः अयुतयोजनोच्चाः द्विसहस्रयोजनविततः एवं दक्षिणतो निषध हेमकूट हिमालया हरिवर्ष किंपुरुष भारतानां
सीमाचलाः एते समुद्रावधयः प्रमाणं पूर्ववत् इलावृतस्य पूर्वे गंधमादनो भद्राश्ववर्षस्य मर्यादागिरिः पश्चिमे माल्यवान्
केतुमालवर्षस्य सीमाचलः मेरोश्चतुर्दिक्षु मंदर मेरुमंदर सुपार्श्व कुमुदाः अवष्टंभपर्वताः दशसहस्रयोजनविस्तारोन्ना-
ह्नाः एषु चतुर्षु उपरि चूत जंबु कदंब वटाः एकादशशतयोजनोच्छ्रायाः शतयोजनविस्ताराः संति तत्र ह्रदाश्चत्वारः पयोम-
ध्विक्षुरसमृष्टजलाः संति तत्र देवोद्यानानि नंदनम् १ चैत्ररथम् २ वैभ्राजकम् ३ सर्वतोभद्रमिति ४ एषु देवादयः स्त्रीभिः ९
सह विहरंति मंदरोत्संगे आम्रवृक्षस्य शिरसो गिरिशिखरवत्स्थूलानि फलानि पतंति तद्रसेन अरुणोदा नाम नदी पूर्वेण इला-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धन्यंयशस्यंस्वर्गापवर्ग्यंअनुचरितंयः शृणोति श्रावयति अभिनंदतिसः सर्वाः आशिषः प्राप्नोति ४४ इतिपंचमेचतुर्दशः
१४ श्रीशुकउवाच भरतस्यात्मजः सुमतिर्नाम यंसुमतिंऋषभपदवीमनुवर्तमानं दृष्ट्वा केचित्पाखंडिनो बुद्धोयं
अवतीर्णइति मंस्यंते पाखंडमार्गंचकलौकल्पयिष्यंति तस्मात्सुमतेर्वृद्धसेनायांदेवताजिन्नामपुत्रः तस्मात् असूर्यांदेवद्युम्नः
तस्मान्धेनुमत्यांपरमेष्ठी ततः सुवर्चलायांप्रतीहः तस्मात्प्रतीहात्सुवर्चलायां प्रतिहर्ता १ प्रस्तोता २ उद्गाता ३ इतित्रयः पुत्राः
आसन् प्रतिहर्तुः स्तुत्यां अजभूमानौजातौ भूम्नः ऋषिकुल्यायांउद्गीथः तस्माद्देवकुल्यायांप्रस्तावः तस्मान्नियुत्सायांविभुः
विभोः रत्यांपृथुषेणः तस्मात् आकूत्यांनक्तः तस्माद्द्रुत्यां गयोनामभगवदंशः सः महापुरुषतांप्राप्तः सः भगवतिसमर्पितेनप्रजा
पालनेज्यादिधर्मेणभक्त्याचशुद्धमतिर्निरभिमानएवअवनिंपालयामास कर्मभिर्गयंकः अनुकरोति नकोपि यंदक्षकन्याः अ
भ्यषिंचन् धरायस्यप्रजानांकामानूदुदुहे युधिबाणैः पूजिताः नृपाः यस्यबलिंअर्पयामासुः यस्ययज्ञेभगवान् यज्ञेशोभक्ति
योगेनसमर्पितं इज्याफलं अर्हणमिव प्रत्यक्षतः स्वीकृतवान् तस्माद्गयंत्यांचित्ररथः सुगतिः अवरोधनः इतित्रयः चित्ररथात्
ऊर्णायांसम्राट् ततः उत्कलायांमरीचिः ततोबिंदुमत्यांबिंदुमान् ततः सरघायांमधुः ततः सुमनस्यांवीरव्रतः ततोभोजायांमं
थुप्रमंथू मंथोः सत्यायांभौवनः ततोदूषणायांत्वष्टा ततोविरोचनायांविरजः ततोविषूच्यां शतजित्प्रवरपुत्रशतंकन्याए
काचजाता प्रैयव्रतमिमंवंशंविरजश्चरमोद्भवः अकरोदत्यलंकीर्त्या विष्णुः सुरगणंयथा १६ इतिपंचमेपंचदशः
१५ राजोवाच हेशुक त्वयापूर्वंप्रियव्रतचरितेभूमंडलायामविशेषः उक्तः कियत्पर्यंतमुक्तस्तदाह यावत् आ

१ अलमकरोद्भूषितवान्.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अन्येभ्यः काकिणिकामात्रं ततोन्यूनं वा अपहरन्विद्वेषं एति अमुष्मिन् अध्वनि इमे सुखदुःखरागद्वेषभयाभिमानप्रमादोन्माद
शोकलोभमोहमात्सर्येर्ष्यावमानक्षुत्पिपासाधिव्याधिजन्ममरणादयः उपसर्गाः संति क्वापि देवमायया स्त्रिया भुजलतोपगूढो
गतविवेकविज्ञानः स्कृतदुहितृकलत्रभाषितादिभिः अपहृतत्वदयः आत्मानं अपारे अंधे तमसि प्रक्षिपति क्व० भगवतो विष्णोः
कालचक्रात्त्रस्तस्त्वदयस्तमेव ईश्वरं यज्ञपुरुषं अनादृत्य कंकगृध्रबकतुल्याः पाखंडदेवताः आभिमुख्येन धत्ते यदा पाखंडिभि
र्वंचितस्तदा ब्रह्मकुलं समावसन् तेषां शीलं श्रौतादिकर्मानुष्ठानेन भगवदाराधनमेव तत् अरोचयन् शूद्रकुलं भजते यस्य शूद्र
स्य मिथुनीभावः उदरभरणं च व्यापारः तत्रापि प्रतिबंधरहितः स्वेच्छया क्रीडन् सन् अन्योन्यमुखनिरीक्षणादिना विस्मृतका
लावधिर्भवति क्व० द्रुमवत् ऐहिकार्थेषु रंस्यन् वानरवत् मिथुनोत्सवो भवति एवं अध्वनि अवरुंधानो मृत्युगजभयाद्गिरिकंद
रप्रायेरोगाद्यापदि पतति क्व० शीतवाताद्यनेकाधिदैविकादिदुःखानां निवारणे असमर्थः सन् विषयविषण्णः आस्ते क्व० क्षीण
धनः शय्यासनाद्युपभोगविहीनो वांछिताऽदाने निश्चितमतिः सन् ततस्ततो जनात् अवमानादीनि लभते एतस्मिन् संसाराध्व
नियः आपदं प्राप्तो मृतो वा तं विसृज्य जातं जातं स्वीकृत्य शोचन् मुह्यन् क्रंदन् संहृष्यन्नपि अद्यापि न आवर्तते तत्र हेतुः एतद्योगानु
शासनं न जानंति मुनयस्तु समवगच्छंति एवं स्वर्गतोपि नरलोकसार्थमेवोपयाति हे राजन् ऋषभदेवपुत्रस्य भरतस्य मार्गं अ
न्यः कोपि नृपो गंतुं न शक्नोति गरुत्मतो मार्गं मक्षिकेव यो युवापि दारसुतसुहृद्राज्यादि जहौ किंच यः क्षितिसुतस्वजनार्थदा
रादीन्नैच्छत् तत्तस्य उचितमेव यतो हरिसेवानुरक्तमनसां महतां मोक्षोपि तुच्छ एव किं पुनरेते यो भरतो मृगदेहमपि त्यक्ष्य ८
न् यज्ञाय नारायणाय हरये नमः इत्युच्चैः सम्यगुच्चारितवान् इदं भागवतैः सत्कृतशुद्धगुणकर्मणो भरतस्य स्वस्त्ययनं आयुष्यं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

व्रजंति अथपुनर्भवाटवींवर्णयति अयंसार्थः क्वचित् सिंहसंघात्त्रसन् बककंकगृध्रैः सह सख्यंकरोति ततस्तैर्वंचितः सन् हं
सकुलं प्रविशति तत्रापितच्छीलं अरोचयन् वानरान् उपैति ततस्तज्ज्जातिक्रीडया विस्मृतजीविताविधिर्भवति एवंअमुष्मिन्मा
र्गेभ्रमन् अद्यापिकश्चननवेद हे रहूगणत्वमपिसर्वभूतमैत्रोन्यस्तदंडः सन् हरिसेवयातीक्ष्णं ज्ञानासिंगृहीत्वा अस्यअध्वनः पारं
याहि रहूगणउवाच अहोअखिलजन्मसुमध्येनृजन्मैवश्रेष्ठंकिं देवादिजन्मना नृजन्मनातु सत्समागमोभवति तेनभगव
च्चरणेअमलाभक्तिः उत्पद्यते अहोतवमुहूर्तमात्रसंगान्ममअविवेकोगतः किंच ब्रह्मविदः केनरूपेण विचरंति इत्यज्ञानात्सर्वा
न्नमस्यति महद्भ्यः शिशुभ्योयुवभ्योबटुभ्योनमः येअवधूतलिंगाः ब्राह्मणाः पृथिव्यांचरंतितेभ्योनमः राज्ञांशिवमस्तु श्रीशुक
उवाच एवंसः ब्रह्मर्षिसुतो भरतः करुणया रहूगणायतत्त्वउपदिश्य तेनवंदितचरणः पृथ्वींविचचार सौवीरपतिरपिसाधुसं
गाल्लब्धतत्त्वज्ञानः अज्ञानेनआत्मनिअध्यारोपितांदेहात्मबुद्धिंविससर्ज एवंहेनृप भगवदाश्रिताश्रितानुभावः अस्ति परीक्षिदु
वाच हेशुकत्वयालोकस्यसंसारमार्गः पारोक्ष्येणकथितः सः सर्वेषांबोधायप्रत्यक्षेणनिर्दिश्यताम् २६ इतिपंचमेत्रयोदशः
१३ श्रीशुकउवाच यएषजीवलोकोविष्णोर्मायया भवाटवींगतः सन् भगवद्भक्तैरनुष्ठितसंसारतापोपशमनंभक्तिमा
र्गंअद्यापिनप्राप्नोति यस्यांभवाटव्यामेतेषडिंद्रियनामानः कर्मणादस्यवएवसंति तद्यथापुरुषस्य यत्किंचिद्भगवदाराधनल
क्षणधर्मकारणंधनंतद्दर्शनस्पर्शनश्रवणास्वादनावघ्राणैर्विषयभोगेनहरंति अथचदारापत्यादयः कर्मणाश्वसृगालाएवलु-
ब्धस्यकुटुंबिनः सर्वस्वंहरंति यथाक्षेत्रंकृष्यमाणमपिगुल्मतृणादिभिर्गह्वरंभवति एवमेवगृहाश्रमः कर्मक्षेत्रम् यस्मिन्कर्मा
णिनोत्सीदंति अत्रवासनानांअक्षीणत्वात्तत्रगतः सन् दंशमशकतुल्यैर्नीचमनुष्यैः पीड्यमानः अविद्यादिभिरुपरक्तेनमनसा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गंधर्वपुरतुल्यंनरलोकंसत्यतयामिथ्यादृष्टिःसन् अनुपश्यति क्वचिन्मृगजलतुल्यान् विषयान् व्यसनलुब्धःसन् अनुधावति क्व
चित् अशेषदोषस्थानंसुवर्णंउपादातुं इच्छति अग्निकामेनउल्मुकपिशाचमिव अग्निबुध्द्यानुधावति नतुतंप्राप्नोति कथंचित् प्राप्त
श्चेत्तर्हितेनभक्षितःसन्म्रियते एवंसुवर्णमनुधावन्नपि कदाचिन्निवासतोयद्रविणादिष्वभिनिविष्टःएतस्यासंसाराटव्याइत
स्ततःपरिधावति कदाचिद्वात्यातुल्ययास्त्रियाउत्संगंआरोपितोरजस्वलाक्षःसन् दिग्देवताःनजानाति क्व० देहाभिनिवेशेन
ध्वंशितमतिर्मरीचितोयप्रायान् विषयान् अभिधावति क्व० उलूकझिल्लीस्वनवद्विपूर्णाराजकुलस्यचनिर्भर्त्सितेनव्यथितकर्ण
मूलहृदयोभवति क्व० अपुण्यवृक्षलताविषोदकपानतुल्यान् जीवन्मृतान् उपधावति क्व० असतांप्रसंगाद्वंचितमतिर्निरुदकन
दीगर्तपाततुल्यंइहपरत्रचदुःखदंपाखंडमभियाति यदाआत्मनेअन्नंनोपतिष्ठति तदापितृपुत्रान् बाधते क्व० दावतुल्यंगृहमा
साद्यशोकाग्निनादह्यमानोनिर्वेदमुपगच्छति क्व० कालेनप्रतिकूलतांनीतंयद्राजकुलं तदेवरक्षस्तेनापहृताःप्रियतमधनरूपाः
प्राणाःयस्यसःमृतकइवआस्ते क्व० मनोरथप्राप्तंपित्रादिअसत्सदितिमत्वाअनुभवति क्व० गृहाश्रमेयाःकर्मचोदनास्तासांअ
तिविस्तारएवगिरिस्तंआरुरुक्षन् कंटकशर्कराक्षेत्रंप्रविष्टइवसीदति क्व० दुःसहेनकायाभ्यंतरवह्निनागृहीतसारःस्वकुटुंबाय
क्रुध्यति सएवपुनर्निद्राऽजगरगृहीतःशून्यारण्यइवशेते नान्यत्किंचनवेद कदाचिद्दुर्जनदंदशूकैर्भग्नगर्वदंष्ट्रः अंधकूपेंधव
त्पतति क्व० काममधुलवान्विचिन्वन् यदापरदारपरद्रव्याणिअवरुंधानोभवति तदाराज्ञास्वामिभिर्वानिहतःसन्निरयेपत
ति तस्मात् प्रवृत्तिमार्गेआत्मनोजन्मक्षेत्रंकर्मउदाहरंति यदिबंधान् मुक्तोभवतितर्हितस्माद्देवदत्तोहरतितस्माद्विष्णुमित्रः
क्व० शीतवाताद्यनेकाधिदैविकादिदुःखानांनिवारणेअकल्पोदुरंतचिंतयाविषण्णआस्ते क्व० मिथोव्यवहरन् यत्किंचिद्धनं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

अन्येभ्यः काकिणिकामात्रं ततोन्यूनं वा अपहरन्विद्वेषं एति अमुष्मिन् अध्वनि इमे सुखदुःखरागद्वेषभयाभिमानप्रमादोन्माद
शोकलोभमोहमात्सर्येर्ष्यावमानक्षुत्पिपासाधिव्याधिजन्ममरणादयः उपसर्गाः संति क्वापि देवमायया स्त्रियाभुजलतोपगूढो
गतविवेकविज्ञानः सुतदुहितृकलत्रभाषितादिभिः अपहृतहृदयः आत्मानं अपारेंधे तमसि प्रक्षिपति क्व० भगवतो विष्णोः
कालचक्रात्त्रस्तहृदयस्तमेव ईश्वरं यज्ञपुरुषं अनादृत्य कंकगृध्रबकतुल्याः पाखंडदेवताः आभिमुख्येन धत्ते यदा पाखंडिभि
र्वंचितस्तदा ब्रह्मकुलं समावसन् तेषां शीलं श्रौतादिकर्मानुष्ठानेन भगवदाराधनमेव तत् अरोचयन् शूद्रकुलं भजते यस्य शूद्र
स्य मिथुनीभावः उदरभरणं च व्यापारः तत्रापि प्रतिबंधरहितः स्वेच्छया क्रीडन् सन् अन्योन्यमुखनिरीक्षणादिना विस्मृतका
लावधिर्भवति क्व० द्रुमवत् ऐहिकार्थेषु रंस्यन् वानरवत् मिथुनोत्सवो भवति एवं अध्वनि अवरुंधानो मृत्युगजभयात् गिरिकंद
रप्राये रोगाद्यापदि पतति क्व० शीतवाताद्यनेकाधिदैविकादिदुःखानां निवारणे असमर्थः सन् विषयविषण्णः आस्ते क्व० क्षीण
धनः शय्यासनाद्युपभोगविहीनो वांछिताऽदाने निश्चितमतिः सन् ततस्ततो जनात् अवमानादीनि लभते एतस्मिन् संसाराध्व
नि यः आपद्ग्रस्तो मृतो वा तं विसृज्य जातं जातं स्वीकृत्य शोचन् मुह्यन् क्रंदन् संहृष्यन्नपि अद्यापि नावर्तते तत्र हेतुः एतद्योगानु
शासनं न जानंति मुनयस्तु समवगच्छंति एवं स्वर्गतोपि नरलोकसार्थमेवोपयाति हे राजन् ऋषभदेवपुत्रस्य भरतस्य मार्गं अ
न्यः कोपि नृपो गंतुं न शक्नोति गरुत्मतो मार्गं मक्षिकेव यो युवापि दारसुतसुहृद्राज्यादि जहौ किंच यः क्षितिसुतस्वजनार्थदा
रादीन्नैच्छत् तत्तस्य उचितमेव यतो हरिसेवानुरक्तमनसां महतां मोक्षोपि तुच्छ एव किं पुनरेते यो भरतो मृगदेहमपित्यक्ष्य ८
न् यज्ञाय नारायणाय हरये नम इत्युच्चैः सम्यगुच्चारितवान् इदं भागवतैः सत्कृतशुद्धगुणकर्मणो भरतस्य स्वस्त्ययनं आयुष्य

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

हेराजन्त्वंअविद्वानपिज्ञानीववादान्वदसि अतस्त्वंविदांमध्येश्रेष्ठोनभवसि यस्माल्लौकिकव्यवहारंत्वंसत्यंआत्थ ज्ञानिनस्तुमिथ्या
त्वेनजानंति हेराजन्कर्मार्जितान्लोकानपितथैव यावत्पुरुषस्यमनःसुखदुःखात्मककर्मदशेंद्रियैस्तनोति तावत्तन्मनोविषयोप
रक्तंसद्गुणप्रवाहेणदेहानुत्पादयति सुखंदुःखंचसृजति तस्माज्जंतोःमनः गुणानुरक्तंव्यसनायभवति निर्गुणंक्षेमाय यथादीपो
घृतवर्तिमश्नन् सधूमाःशिखाःभजति घृतक्षयेस्वरूपंभजतितद्वत् किंचदशेंद्रियाणिएकादशमनोद्वादशःअहंकारःएतैर्युक्तामा
यारचिताःकोटिशोदेहाईश्वराद्भवंति इदंसर्वंमायाकृतं हेनरेंद्र देहीयावदेतांमायांविधूयआत्मतत्वंनवेदतावदिहभ्रमति किंचआ
त्मनउपाधिभूतंसंसारतापानांक्षेत्रं इदंमनइतियावज्जीवोनवेदतावद्भ्रमति तस्मात्हेरहूगण एनंआत्ममोषंमनोरूपंशत्रुंगुरोर्हरेश्च
रणोपासनास्त्रःसन्घातय १७ इतिपंचमेएकादशः ११ रहूगणउवाच हेभगवन्कारणविग्रहायतुभ्यंनमः हेअवधू
तद्विजलिंगायनिगूढनित्यानुभवायतेईश्वररूपायनमःअहोरोगार्तस्ययथासाधुऔषधंउष्णातप्तस्ययथागंगोदकंतथादेहाभिमान
एवसर्पस्तेनदष्टस्यमेतेवचःअमृततुल्यंऔषधंभवति अतःअध्यात्मयोगग्रथितंदुर्बोधंत्वयोक्तंमेयथासुबोधंस्यात्तथाआख्याहि
ब्राह्मणउवाच हेपार्थिवयःपार्थिवोविकारःसएवकेनचित्कारणेनपृथिव्यांचलन् अयंभारवाहकादिर्जनःप्रसिद्धः
यस्तुनचलतिसपाषाणादिरित्येतावानेवभेदः तस्यचजडत्वान्नभारःश्रमश्च तस्यपृथ्वीविकारस्यअंघ्रेरुपर्युपरिगुल्फजंघा
जानूरुमध्योरःकंधरांसाः अंसेदारुमयीशिबिका तस्यां "अहंराजाजनस्यगोप्ताअस्मि" इतिकत्थमानोधृष्टस्त्वंज्ञानिनांसभ्रू
हेनशोभसे चराचरस्यप्रभवोनाशश्चेतिपृथिव्यामेव सापृथ्वीपरमाणुरूपा तेपरमाणवोभगवन्माययाकल्पिताः एवमन्यद
पिकृशत्वस्थूलत्वादिधर्मकंबुद्ध्याप्रतीतंद्वैतंतदपिसर्वंमाययैवकृतमस्तीत्यवेहि तस्मात्इदंव्यवहाररूपंसर्वंमिथ्या सत्यंतुज्ञा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष्णं असृक् स्वगणैः सह पीत्वा तेषां मस्तकैः स्वपार्षदैः सह कंदुकलीलया विजहार एवमेव खलु महदभिचाररूपातिक्रमः कार्त्स्न्ये
नात्मने फलति तस्मान्निर्भयं विष्णुपदं आश्रितानां हननेकः समर्थो भवेत् २० इतिपंचमेनवमः ९ श्रीशुकउवाच
अथ सिंधुसौवीरपतेस्तत्त्वजिज्ञासया कपिलाश्रमं गच्छतो रहूगणस्य इक्षुमत्यास्तटे शिबिकावाहपुरुषान्वेषणसमये दैवेन प्राप्तः
सः द्विजवरः एषः पीवा गोखरवत् भारं वोढुं अलमिति पूर्वं विष्टिगृहीतैः सह धृतः सन् शिबिकां उवाह यदा द्विजस्य इतस्ततः शुद्ध
भूम्यवलोकनेन गच्छतः सतः किंचिद्विषमगतां शिबिकां ज्ञात्वा रहूगणः आह हे वोढारः साधु गच्छत तेऊचुः हे नरदेव वय
साध्वेव वहामः अयं न इति श्रुत्वा राजा एकस्य दोषः सर्वेषां संसर्गिणां भवितुमर्हतीति निश्चित्य उत्थितमन्युः सन् तमाह हे भ्रा
तस्त्वं निश्चितं श्रांतो यतो दीर्घमार्गं त्वं एक एव प्रापितवान् त्वं नातिपीवा वृद्धत्वेन उपद्रुतोसि तच्छ्रुत्वापि पूर्ववत् शिबिकां उवाह
पुनर्विषमगतायां शिबिकायां प्रकुपितो रहूगणउवाच अरे किमिदं त्वं जीवन्मृतो मां कदर्थीकृत्य चरसि अतः यम इव ते चिकित्सां
करोमीत्यादि श्रुत्वा ब्राह्मणो योगेश्वरचर्यायां पूर्णः सन्नुवाच हे राजन् त्वयोदितं स्फुटं स्थौल्यकार्श्यादि जीवन्मृतत्वादि देह-
स्यैव मे न उन्मत्तादिवद्वर्तमानस्य स्वस्वरूपं प्राप्तस्य मे भवता शिक्षितेन पिष्टपेषणवत् व्यर्थेन किम् श्रीशुकउवाच इत्यु
क्त्वा प्रारब्धक्षयं कुर्वन् राजयानमपि उवाह सः रहूगणस्तु हृदयग्रंथिभेदकं द्विजवचः श्रुत्वा त्वरया अवरुह्य शिरसा पादमूलं
प्राप्तः क्षमापयन् विगतगर्व उवाच हे ब्रह्मन् दत्तात्रेयादीनां मध्ये त्वं कतमः अवधूतोसि नाहं विशंके सुरराजवज्रात् तथायम
स्य दंडात् यथा ब्रह्मकुलावमानात् किंच अज्ञाननाशार्थं कपिलं प्रतिगच्छता मया त्वं दृष्टः अतोऽहं राजेत्यभिमानेन तुच्छीकृ
तसत्तमस्य मे कृपां कुरु यथा अहं अज्ञानात्तरिष्यामि तथा क्रियताम् २५ इतिपंचमेदशमः १० ब्राह्मणउवाच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

र्यायांमिथुनंचजातम् यस्तत्रपुमान्तंपरमभागवतंभरतंत्यक्तमृगशरीरंचरमेणशरीरेणविप्रत्वंगतमित्याहुः तत्रापिस्वजनसं
गाद्भीतःसन् भगवच्चरणांबुजंध्यायन् उन्मत्तजडांधवल्लोकस्य आत्मानंदर्शयामास पितातस्यउपनयनांतान्संस्कारान्कृत्वापु
नर्वेदान् अध्यापयिष्यन्नादौ चैत्रादिचतुरोमासान्सावित्रीं अधीयानमपितावताकालेनस्वरानुपूर्व्यादियुक्तंव्यात्ह्त्यादिअगृहीतवंतं
पुत्रंपश्यन्ननधिगतपुत्रपांडित्यमनोरथःसन्कालेनमृतः ततः कनिष्ठापत्नीसपत्न्यांमिथुनंन्यस्यपतिलोकंअगात् एवंपितरिमृतेस
तिनवभ्रातरःअतत्प्रभावविदः अयंजडइतिनिश्चयंचक्रुः सचद्विपदपशुभिर्यदाऽभिभाष्यमाणस्तदातदनुरूपाणिप्रभाषते
किंच याच्ञयापरेच्छयावाप्राप्तंबहुअल्पंमिष्टान्नंकदन्नंवाभुंक्ते निरभिमानःकुपटावृतकटिःउरुमषिणोपवीतेनब्रह्मबंधुरि
तिसंज्ञयाअज्ञैःअवमतःसन्विचचार यदाभ्रातृभिःकर्दमविलोडनादिकेदारकर्मणिआहारप्रलोभेननियुक्तस्तदातदपिकरो
तितथापिअत्रकर्दमस्यप्रक्षेपेइदंक्षेत्रंसमंभवेत् इतःउद्धरणेविषमंस्यात्इतिनवेद किंच भ्रातृभिर्दत्तंकणपिण्याकतुषकी
टदग्धमाषदग्धान्नादिकंभक्षयति अथकदाचिच्चोरराजःअपत्यकामःसन्भद्रकाल्यै पुरुषपशुमालब्धुंप्रवृत्तः ततोबलिदा
नकालेपलायितस्यपशोःपदवींगवेषयंतस्तद्भृताःअर्धरात्रसमयेतंअप्राप्यअकस्मात्क्षेत्ररक्षणेस्थितंजडभरतंलब्ध्वारशनया
तंबद्ध्वाहर्षेणचंडिकागृहंनिन्युः अथपणयः(चोराः) तंस्वविधिनाअभिषिच्यवस्त्रभूषणलेपस्त्रक्तिलकादिभिःउपस्कृतंभु
क्तवंतंमहापूजयापूजितायाःभद्रकाल्याःअग्रेउपवेशयामासुःअथचोरराजपुरोहितःपुरुषपशोःरक्तेनभद्रकालींयक्ष्यमाणो
निशितंखड्गंआददे इतितेषांदुष्टानांअतिदारुणंकर्मदृष्ट्वाब्रह्मभूतस्यब्राह्मणस्यवधंअयोग्यंमन्यमानातेजोमयेनवपुषास ५
हसैवप्रतिमांहित्वाबहिर्निर्गताभद्रकालीतद्धस्तात्खड्गंप्रगृह्यमहानादंकृत्वापापिष्ठानांसर्वचोराणांशिरांसिछित्वातेषांमसृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्रियाफलं तद्भगवति चिंतयन् यज्ञभाजो देवान् भगवद्वयवेषु अभ्यध्यायत् एवं वर्तमानस्य भरतस्य भगवद्भक्तिः प्रतिदिनं
वृद्धिं अगमत् एवं वर्षायुतसहस्रपर्यंतं राज्यं भुक्त्वा पुत्रेभ्यो विभज्य सकलसंपत्तिं विहाय स्वगृहात् पुलहाश्रमं हरिक्षेत्रं प्रवव्राज
यत्र हरिः अद्यापि तत्रस्थभक्तानां सान्निध्यं ददाति यत्राश्रमे उभयतः शालग्रामशिलाभिः पूर्णा चक्रनदी गंडकी सरित् श्रेष्ठा स
र्वतः पवित्रीकरोति तत्राश्रमे विविधकुसुमकिसलयतुलसिकांबुभिः कंदमूलफलोपहारैश्च भगवत्पूजां कुर्वन् भरतः परां नि
र्वृतिमवाप एवं अखंडपूजा भक्तियोगेन शिथिलहृदयः परमानंदमग्नः सन् क्रियमाणां पूजामपि न सस्मार इत्थं धृतभगवद्व्रतः
ऐणेयाजिनवासाः त्रिकालस्नानेन आर्द्राः धूम्राश्च याः वक्रजटास्ताः साम् कलापेन रोचमानः सन् सूर्ये उदिते सति हिरण्मयं पुरु
षं उपतिष्ठमान एतदुवाच सूर्यस्य सर्वकर्मफलदं जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकरं तेजः प्रति वयं शरणं व्रजामः १३ इति पंचमे स
प्तमः ७ श्रीशुक उवाच एकदा गंडक्यां कृताभिषेकनैयमिकावश्यकः ब्रह्माक्षरं (प्रणवं) गृणन् मुहूर्तत्रयं नद्या
स्तीरे उपविवेश हे राजन् तत्र एका गर्भिणी हरिणी पिपासया जलसमीपे आजगाम तया पेपीयमाने उदके तद्वत् समीपे सिंहस्य
भयंकरः शब्दः अभूत् सा हरिणी सिंहभयेन परिभ्रांतनेत्रा अगततृषा सहसैव नदीं उल्लंघितवती तदा अंतर्वत्न्यास्तस्याः उड्डु
यनसमये योनिनिर्गतो गर्भः प्रवाहे निपपात सा तद्दुःखेन आतुरा सती कस्यांचित् पर्वतदर्यां गत्वा निपपात ममार च ततस्तं हरि
णबालकं प्रवाहेण उह्यमानं वीक्ष्य राजर्षिर्भरतः मृतमातरमिति अनुकंपया स्वाश्रमम् अनयत् तस्मिन् बालके स्वीयोयमित्यभि
मानेन तत्पालनरक्षणादिना हरिपूजादिनियमाः शनैः शनैः सर्वे उत्सन्नाः बभूवुः नूनं आर्याः कृपणसुहृदः एवंविधार्थे स्वार्था ४
नपि उपेक्षंते अयं हरिणबालो मामेव मातापित्रादिबुद्ध्या प्राप्तः अतोऽवश्यं मया अस्य पोषणादिकार्यं एवं तस्मिन् अतिस्नेहा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नुबद्धमनाः आसीत् कदाचित् कुशकुसुमाद्या हरिष्यमाणो वृकादिभ्यो भयं शंकमानो भवति तदा मृगेण सह वनं विशति पथि
मुग्धभावेन सक्तं स्कंधेन उद्वहति एवं उत्संगे निधाय लालयन् परमां मुदं प्राप कदाचित् हे वत्स ते स्वस्ति भूयात् एवमाशिषं ददा
ति एवं तस्मिन् आसक्ते सति सः हरिणबालकः किंचित् प्रौढः सन् पलाय्य गतः तदा हरिणवियोगेन मोहं प्राप्तः सन् इति होवा
च अयं एणबालको निर्भाग्यस्य मम शाठ्यादिकं न गणयन् एष्यति किम् किंच अस्मिन् आश्रमे कोमलतृणानि चरंतं देवगु
प्तं द्रक्ष्यामि किम् अपि च एनं वृकादयो न भक्षयिष्यंति किम् किंच अस्मिन् सूर्येऽस्तमिते सति अयं मे मृगवधूनिक्षेपः एष्यति
किम् किंच हरिणराजकुमारः आगत्य मां सुखयिष्यति किम् अहो क्रीडायां मां मृदुविषाणाग्रेण संघट्टयति हविषि दूषिते सति
मया अधिक्षिप्तः सन् निश्चलः आस्ते इति बहुधा प्रलप्य तावत् उदिते चंद्रे मृगं दृष्ट्वा तत्र स्वमृगत्वं संभावयन्नाह अहो असौ
चंद्रः एनं हरिणबालकं वत्सलः सन् पालयति किं एवं अघटमानमनोरथाकुलहृदयः स्वारब्धकर्मणा भगवदाराधनलक्षणा
त्कर्मणो भ्रंशितः अन्यथा जात्यंतरे कथं संगः स्यात् एवं तस्य पोषणपालनादिना आत्मचिंतां अकुर्वतो भरतस्य स कालः प्रा
प्तः तदानीमपि आत्मजमिव पार्श्ववर्तिनं शोचंतं वीक्ष्य मृगे एव आवेशितमनाः मनुष्यदेहं हित्वा मृगशरीरं आप पूर्वजन्मानुस्मृ
तिस्तस्य भगवदाराधनात् आसीत् एवं आत्मनो मृगरूपप्राप्तिकारणं ज्ञात्वा तप्यमानो भरतः आह अहो कष्टं भ्रष्टोऽहं मृग
संगेन भगवदाराधनादित्यादि जातनिर्वेदो मृगीं मातरं विसृज्य पुनः कालंजरात् पुलस्त्याश्रमम् आजगाम तस्मिन्नपि कालं प्र-
तीक्षमाणः संगाद्भीतः एक एव शुष्कपर्णादि भक्षयन् कालेन मृगशरीरं तीर्थोदकक्लिन्नं उत्ससर्ज २८ इति पंचमे अष्ट
मः ८ श्रीशुक उवाच अथ कस्यचित् अंगिरःप्रवरस्य आत्मज्ञानानंदसुक्तस्य द्विजस्य नव पुत्राः बभूवुः कनिष्ठभा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भा.पं. र्यायांमिथुनंचजातम् यस्तत्रपुमान्तंपरमभागवतंभरतंत्यक्तमृगशरीरंचरमेणशरीरेणविप्रत्वंगतमित्याहुः तत्रापिस्वजनसं चू.
५ गाद्भीतःसन् भगवच्चरणांबुजंध्यायन् उन्मत्तजडांधवल्लोकस्य आत्मानंदर्शयामास पितातस्यउपनयनांतान्संस्कारान्कृत्वापु
नर्वेदान् अध्यापयिष्यन्नादौ चैत्रादिचतुरोमासान्सावित्रीं अधीयानमपितावताकालेनस्वरानुपूर्व्यादियुक्तंव्याहृत्यादिअगृहीतवंतं
पुत्रंपश्यन्ननधिगतपुत्रपांडित्यमनोरथःसन् कालेनमृतः ततः कनिष्ठापत्नीसपत्न्यांमिथुनंन्यस्यपतिलोकंअगात् एवंपितरिमृतेस
तिनवभ्रातरः अतत्प्रभावविदः अयंजडइतिनिश्चयंचक्रुः सचद्विपदपशुभिर्यदाऽभिभाष्यमाणस्तदातदनुरूपाणिप्रभाषते
किंच याञ्चयापरेच्छयावाप्राप्तंबहुअल्पंमिष्टान्नंकदन्नंवाभुंक्ते निरभिमानःकुपटावृतकटिःउरुमषिणोपवीतेनब्रह्मबंधुरि
तिसंज्ञयाअज्ञैःअवमतःसन्विचचार यदाभ्रातृभिःकर्दमविलोडनादिकेदारकर्मणिआहारप्रलोभेननियुक्तस्तदातदपिकरो
तितथापिअत्रकर्दमस्यप्रक्षेपेइदंक्षेत्रंसमंभवेत् इतःउद्धरणेविषमंस्यात्इतिनवेद किंच भ्रातृभिर्दत्तंकणपिण्याकतुषकी
टदग्धमाषदग्धान्नादिकंभक्षयति अथकदाचिच्चोरराजःअपत्यकामःसन्भद्रकाल्यै पुरुषपशुमालब्धुंप्रवृत्तः ततोबलिदा
नकालेपलायितस्यपशोःपदवींगवेषयंतस्तद्भृत्याः अर्धरात्रसमयेतंअप्राप्यअकस्मात्क्षेत्ररक्षणेस्थितंजडभरतंलब्ध्वारशनया
तंबद्ध्वाहर्षेणचंडिकागृहंनिन्युः अथपणयः(चोराः) तंस्वविधिनाअभिषिच्यवस्त्रभूषणलेपस्रक्तिलकादिभिःउपस्कृतंभु
क्तवंतंमहापूजयापूजितायाःभद्रकाल्याःअग्रेउपवेशयामासुः अथचोरराजपुरोहितःपुरुषपशोःरक्तेनभद्रकालींयक्ष्यमाणो
निशितंखड्गंआददे इतितेषांदुष्टानांअतिदारुणंकर्मदृष्ट्वाब्रह्मभूतस्यब्राह्मणस्यवधंअयोग्यंमन्यमानातेजोमयेनवपुषास ५
हसैवप्रतिमांहित्वाबहिर्निर्गताभद्रकालीतद्धस्तात्खड्गंप्रगृह्यमहानादंकृत्वापापिष्ठानांसर्वचोराणांशिरांसिछित्वातेषामसृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गः सन् परंपदंयाति अहंकारत्यागेसाधनानि हंसेगुरौमयिभक्त्या सर्वत्रवितृष्णाया द्वंद्वतितिक्षया परलोकेदुःखानुसंधानेनआ
त्मजिज्ञासया तपसा काम्यकर्मत्यागेन मदर्पणकर्मभिर्मत्कथयासाधुसंगेनमद्गुणकीर्तनेन प्राणेंद्रियजयेनसर्वत्र मद्भावनयायो
गेनचयुक्तः सन् अहंकारंव्यपोह्यसाधनादुपरमेत् किंच अहो गुरुर्नसस्यात्स्वजनोनसस्यात्पिता नसस्याज्जननी नसास्यात् दैवं
नतत्स्यान्नपतिश्चसस्यान्नमोचयेद्यः समुपेतमृत्युम् १ तस्माद्यूयसर्वेभरतंभजध्व किंच जंगमाजंगमप्राणिषुशिव ब्रह्मविष्णव
तेषुब्राह्मणाः श्रेष्ठाः तेषु हुतंअहंयथा अश्नामितथा अग्निहोत्रेन किंच सर्वभूतेषुमद्भावनाकार्याएतदेवममार्हणं पुमान् एवंअ
र्हणेनविना कृतांतपाशात् आत्मानंविमोक्तुंनसमर्थोभवेत् श्रीशुकउवाच एवंपुत्रान् अनुशास्य पारमहंस्यधर्मंउपशि
क्षमाणोभरतंराज्ये अभिषिच्य आत्मनि अग्नीन् समारोप्य देहमात्रावशेषितः उन्मत्तइवगगनपरिधानो ब्रह्मावर्तात्प्रवव्रा
ज तत्रतत्र पुरग्रामादिषु दुर्जनैः तर्जनताडनमेहनष्ठीवन शकृत्रजःप्रक्षेपपूतिवातदुरुक्तिभिः पीडितोपि अहंममतांहि
त्वास्थिरमनाः सन् एक एवपृथिव्यांबभ्राम जनानांग्रहगृहीतवत् अदृश्यत ततः आजगरव्रतंआस्थितः शयानएव अश्नाति
स्वादति पिबति मूत्रयति पुरीषंउत्सृजतिच तस्यपुरीषसुगंधोदशयोजनदेशंसुवासयति एवंगवादिचर्ययावर्तमानः ऋषभो
वासुदेवेआत्मनः अभेदेनस्थितः सन्मध्येप्राप्ताः अणिमाद्याष्टसिद्धीस्तत्याज ३५ इतिपंचमेपंचमः ५ राजो
वाच हेभगवन् आत्मारामाणांयोगिनां यदृच्छयाउपगतानि ऐश्वर्याणिक्लेशदानिनभवंति एवंसतिऋषभः कुतोनअ
गृह्णात् एतत्वद ऋषिरुवाच सत्यमुक्तंभवताअथापिज्ञानिनश्चंचलस्यमनसोविश्वासंनगच्छति अस्याविश्वासा- ३

१ भयजननम् २ प्रहारः ३ उपरिमूत्रणम् ४ श्लेष्मप्रक्षेपः ५ अधोवायुः ६ शापः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आप एवंनाभेः प्रसिद्धंकर्मकः पुमान्आचरेत् यस्य शुद्धकर्मणा हरिः अपत्यतां प्राप्तः अथ भगवान्ऋषभदेवो लोकशिक्षार्थंगुरुगृहे ब्रह्मचर्यादिकृत्वा गुर्वनुज्ञया गृहधर्मान्शिक्षयन् इंद्रदत्तकन्यायांजयंत्यां आत्मसमान् शतंपुत्रान्जनयामास येषांमध्ये महायोगीज्येष्ठोभरतः आसीत् येनेदंवर्षंभारतमितिव्यपदिशंति तमनुकुशावर्तः १ इलावर्तः २ ब्रह्मावर्तः ३ मलयः ४ केतुः ५ भद्रसेनः ६ इंद्रस्पृक् ७ विदर्भः ८ कीकट इतिनव ९ नवतिमुख्याः कविर्हरिरंतरिक्षः प्रबुद्धः पिप्पलायनः आविर्होत्रोऽथद्रुमिलश्चमसः करभाजनः एतेनवमहाभागवताः एतेषांचरितं एकादशेवक्ष्यामः एकाशीतिमिताः कनिष्ठाः ब्राह्मणाः बभूवुः अथ भगवान्ऋषभो गृहस्थधर्मंशिक्षयन् स्वयंगृहस्थाश्रमंचकार यद्यत्श्रेष्ठः आचरति तदनुलोकोवर्तते सः सर्वैः क्रतुभिः शतवारंईश्वरंइयाज यस्यराज्येकश्चनपुरुषः आत्मनः अन्यस्मात्किमपिनवांछति अन्यदीयमपिनावेक्षते सः ऋषभः कदाचित्पृथिव्यां भ्रमन् ब्रह्मावर्तगतः सन् ब्रह्मर्षिप्रवरसभायां प्रजानांनिशामयंतीनां ज्ञानिनोपिपुत्रान् प्रजानांअनुशासनार्थंउपशिक्षयन्इतिहोवाच १८ इतिपंचमेचतुर्थः ४ ऋषभउवाच हेपुत्रकाः देहभाजामयंदेहोविड्भुजामिवविषयभोगार्थंन तर्हिदिव्यंतपः कर्तुंयोग्योस्ति येनतपसा अनंतंब्रह्मसुखंभवति किंच विमुक्तेर्द्वारंमहत्सेवामाहुः योषितांसंगिसंगंतमसः संसारस्यद्वारमाहुः महतांलक्षणमाह येसमचित्ताः शांताः सर्वसुहृदोविमन्यवः एवंभूतास्तेमहांतः अथअयंलोको यदा इंद्रियप्रीतये व्याप्रियते तदापापंकरोति तस्माद्दुःखदोदेहोभवति यदातु यावद्वासुदेवेप्रीतिंनकरोति तावद्देहेननमुच्यते यदाचप्रमत्तः सन्इंद्रियचेष्टामिथ्यानपश्यति तदा स्वरूपभ्रष्टः सन्मैथुन्यसुखंगृहंप्राप्य तापान्विंदति यदाचअस्य दृढोहृदयग्रंथिर्विवेकेनशिथिलोभवति तदास्त्रीपुंरूपमिथुनीभावान्निवर्तते ततः अहंकारंहित्वामुक्तःसं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

प्राप यत्रपितरो मोदंते एवंसंपरेतेपितरिनवभ्रातरोमेरुदुहितॄः मेरुदेवीं १ प्रतिरूपां २ उग्रदंष्ट्रीं ३ लतां ४ रम्याम् ५ श्यामाम् ६
नारीम् ७ भद्राम् ८ देववीतिम् ९ इतिनवउदवहन् २३ इतिपंचमेद्वितीयः २ श्रीशुकउवाच आग्नीध्रपुत्रोना
भिः अपत्यकामः सन् मेरुदेव्यापत्न्यासह यज्ञपुरुषअयजत् तत्रयज्ञेश्रद्धयाविशुद्धभावेनसम्यक् यजतस्तस्यवात्सल्यात् द्विभु
जः सर्वालंकारयुक्तोभगवान् आविर्बभूव तदा आविष्कृतभुजचतुष्टयंतेजोमयंकौशेयांबरधरं उरसिविलसत् श्रीवत्सलांछनं
शंखादिभिरुपलक्षितंमुकुटकुंडलकटककटिसूत्रहारकेयूरनूपुराद्यंगभूषणभूषितंहरिंदृष्ट्वा सर्वेऋत्विगाद्याः नम्राः संतस्तं
पूजयित्वातुष्टुवुः हे पूर्णत्वद्भृत्यानां अस्माकंतवार्हणंनमोनमः इत्येवसद्भिः उपशिक्षितम् तवस्वरूपवर्णनंकर्तुंकोनामपुमान्
अर्हति हेभगवन् त्वंनोवरान्दातुंआविर्भूतोसि तथापित्वद्दर्शनमेवअस्माकंवरोस्ति हेभगवन् भक्तैः अर्पितजलपल्लवतुलसीदू
र्वांकुरैरपित्वंतुष्यसि अतः अनेनराजकृतयज्ञेनवयं इच्छितार्थंलभामहे हेहरेअयंराजर्षिर्भवादृशीं प्रजां इच्छतितांसंपादय
एवंस्तुतोभगवान् उवाच हेऋषयः ब्रह्मवादोमृषाभवितुंनार्हति अतः अहंकलयाअस्यपुत्रत्वेनअवतरिष्यामि इत्युक्त्वाभग
वान् अंतर्दधे ततोनाभेः प्रियचिकीर्षयामेरुदेव्यां दिग्वाससांतपस्विनांनैष्ठिकब्रह्मचारिणांधर्मान्दर्शयितुंसत्वमूर्त्याभगवा
न् अवततार २१ इतिपंचमेतृतीयः ३ श्रीशुकउवाच अथउत्पत्त्यैवतंभगवल्लक्षणयुतंज्ञात्वाअमात्याद
यो ब्राह्मणाश्च अयंनः राजा अस्तु इतिइच्छां चक्रुः सुयशसावीर्यशौर्यादिगुणैः श्रेष्ठत्वात् तस्यऋषभइतिनामपिताचक्रे तदा
स्पर्धमानः इंद्रस्तस्मिन् वर्षेनववर्ष तदाऋषभदेवः प्रहस्यस्वयोगबलेन अजनाभेस्ववर्षेवृष्टिंचकार नाभिर्यथाकालेऋषभदे
वंराज्येभिषिच्य ब्राह्मणानामुत्संगेउपनिधायपत्न्यासहबदरिकाश्रमंगत्वानरनारायणाख्यंभगवंतंसेवमानः कालेनमुक्तिं

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः अथपंचमस्कंधोव्याख्यायते राजोवाच हेमुनेभागवतःआत्मारामःप्रियव्रतोगृहेकथंअरमत य
न्मूलःकर्मबंधःमुक्तसंगानांपुंसांगृहाभिनिवेशोभवितुंनार्हति किंच दाराद्यासक्तस्यमोक्षोभगवन्मतिश्चकथमभूत् एनंसंशयंनि
वर्तय श्रीशुकउवाच बाढमुक्तंभगवच्चरणेआवेशितचेतसोयेतेभगवत्कथांस्वमार्गंचनत्यजंति हेराजन्प्रियव्रतोनार
दात्ज्ञानंप्राप्तःसन्राज्याधिकारात्स्वपराभवंमन्यमानःस्वपित्रामनुनाराज्यंकुरुइतिबोधितोऽपितन्नैच्छत् तदाब्रह्माचंद्रवत्प्र
काशमानोगंधमादनद्रोणींप्रकाशयंस्तत्रागत्यअकथयत् ब्रह्मोवाच हेतात अहंतेसत्यंब्रवीमि वयंसर्वेभगवद्दासाःत
त्कृतंहंतुंकोपिनसमर्थःअतःइदानींत्वंकियत्कालंराज्यंकुरुपश्चान्मुक्तसंगःसन्स्वरूपंभज श्रीशुकउवाच इत्युक्त्वाब्र
ह्मायया मनुर्नारदाज्ञयातंराज्येऽभिषिच्यस्वयंउपरराम प्रियव्रतोभगवच्चरणेमनोनिवेश्यमहींशशास अथविश्वकर्मणःप्रजाप
तेःकन्यांबर्हिष्मतींउपयेमे तस्यांआग्नीध्रं १ इध्मजिह्वं २ यज्ञबाहुं ३ महावीरं ४ हिरण्यरेतसं ५ घृतपृष्ठं ६ सवनं ७ मेधातिथि
म् ८ वीतिहोत्रं ९ कविं १० इतिदशपुत्रान् ऊर्जस्वतींकन्यांचजनयामास तेषांमध्येकविः १ महावीरः २ सवनः ३ इतित्रयःऊर्ध्व
रेतसःसंतःपारमहंस्यमाश्रमंअभजन् किंच तेब्रह्मप्रापुः अन्यस्यांभार्यायांप्रियव्रतात्उत्तमः १ तामसः २ रैवतः ३ इतित्रयः
पुत्राःतेमन्वंतराधिपतयःआसन् एवंपुत्रान्उत्पाद्यएकादशार्बुदवर्षाणिपृथ्वींबुभुजे किंच भगवान्सूर्योमेरुंप्रदक्षिणीकु
र्वन्रात्रिदिनविभागंकरोति तांरात्रिमपिदिनंकरिष्यामीतिभगवदुपासनबलोवायुसमवेगेनतेजोमयेनरथेनसप्तवारंतर-
णिंअन्वधावत् द्वितीयःसूर्यइव येतद्रथचक्राग्रेणकृताःपरिखातास्तेसप्तसिंधवःआसन् तदंतरस्थाःसप्तजंबु १ प्लक्ष २ शा १
ल्मलि ३ कुश ४ क्रौंच ५ शाक ६ पुष्करारख्याः ७ पूर्वद्वीपाद्द्विगुणमानेनद्वीपाःआसन् तथाक्षारोद १ इक्षुरसोद २ सुरोद ३ घृतो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द ४ क्षीरोद ५ दधिमंडोद ६ शुद्धोदाः ७ एतेसप्तसमुद्राः प्रतिद्वीपे द्वीपमानेनपरिखाइवआसन् सः प्रियव्रतः सप्तद्वीपेषुआग्नी
ध्रादीन् पुत्रान् अधिपतीन् चक्रे ऊर्जस्वतींकन्यांशुक्रायददौ यस्यांदेवयानीआसीत् एवंअपरिमितबलपराक्रमोनिर्विण्णः
सन् इदंआह अहोअसाधुमयाआचरितम् वनितायाः क्रीडामृगमांधिक् धिक् इतिगर्हयांचकार एवंनिर्विद्यपुत्रेभ्योराज्यंवि
भज्यमहिषींचत्यक्त्वा नारदोपदिष्टमार्गंपुनरेवानुससार प्रियव्रतकृतंकर्मईश्वरंविनाअन्यः कः कुर्यात् यः सप्तसमुद्रान् द्वीप
विभागंचचक्रे भौमंदिव्यंसुखंनिरयवन्मत्वासाधुप्रियः पुनर्भगवद्भक्तिंअकरोत् ४९ इतिपंचमेप्रथमः १ श्रीशुक
उवाच एवंपितरिसंप्रवृत्तेसति आग्नीध्रोराजाजंबुद्वीपौकसः प्रजाः पुत्रवत्पालयामास सः कदाचित् पुत्रकामोमंदरगुहा
यां ब्रह्माणंआराधयामास ब्रह्मा तत् ज्ञात्वा सभायांगायंतीं पूर्वचित्तिंअप्सरसंअनोदयत् सातदाश्रमसमीपेएत्यबभ्राम त
स्याः नूपुराद्याभरणस्वनंश्रुत्वा नरदेवकुमारोनेत्रेकिंचिदुन्मील्यतांदृष्ट्वा कामवशंगतः सन् जडवदुवाच त्वंकासि किंचिकी
र्षसि किंदेवमायासि मृगतुल्यान् मादृशान् विषयिणोवशीकर्तुंविज्येधनुषिबिभर्षिकिम् हेसुहृत्तम मेतावकंलोकंदर्श-
य यत्रत्योजनः उरसाइत्थंअपूर्वावयवौबिभर्ति तपश्चरतांतपोघ्नंइदंरूपंत्वयाकेनतपसालब्धम् हेमित्रमयासहतपश्चर्तुं
त्वमर्हसि त्वांअहंनत्यजामि इत्यादिश्रुत्वाअप्सराचतस्यराज्ञोबुद्धिशीलरूपवयःश्रिया औदार्येणचमोहितासतीतेनस
ह अयुतायुतवर्षाणिभौमस्वर्गभोगान् बुभुजे तस्यां आग्नीध्रः नाभि १ किंपुरुष २ हरिवर्ष ३ इलावृत ४ रम्यक ५ हिरण्मय
६ कुरु ७ भद्राश्व ८ केतुमाल ९ संज्ञान्नवपुत्रान् अजनयत् साप्रतिवर्षंनवपुत्रान् सूत्वा तंत्यक्त्वा ब्रह्माणंययौ तेपुत्राः पित्राय
थाविभागंदत्तानिस्वनामभिः ख्यातानि जंबुद्वीपवर्षाणि नवबुभुजुः आग्नीध्रोपितस्यांअतृप्तः सन् तामेवध्यायन् अंतेतल्लोकं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतेपंचमस्कंधचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इति श्रीमद्भागवतचतुर्थस्कंधचूर्णिकासमाप्ता.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

भा.च.
१७

त्वाआत्मविचाररूपेण ब्रह्मसत्रेणदीक्षिता बभूवुः तान्परब्रह्मणियोजितात्मनोज्ञात्वा नारदः आययौ तेनारदं दृष्ट्वापूज
यित्वा प्रणिपत्य प्रचेतसःऊचुः हे सुरर्षेतेस्वागतमस्तु तवचंक्रमणं सर्वेषांअभयायभवति हे मुने पूर्वंभगवताशिवेनयदुप
दिष्टं तद्गृहेषुसक्तानांनःप्रायः क्षपितम् अतस्तत् अध्यात्मज्ञानंनःप्रकाशय येनभवाब्धिंतरिष्यामः नारदउवा-
च हेप्रचेतसः येनहरिः सेव्यते तज्जन्म तानिकर्माणि आयुर्मनश्चतदेव अहोश्रुतेनतपसायोगेनसांख्येनन्या
सेनअन्यैः श्रेयोभिश्चकिम् यत्रआत्मप्रदोहरिर्न यथातरोर्मूलनिषेचनेनस्कंधाद्यास्तृप्यंति तथा अच्युतेज्यासर्वा
र्हणंभवति अतः सर्वात्मानंईश्वरंआत्मैक भावेनअद्धाभजध्वम् दययासर्वभूतेषुसंतुष्ट्यायेनकेनवा सर्वेंद्रियोप-
शांत्याचतुष्यत्याशुजनार्दनः १ मैत्रेयउवाच इतितान्श्रावयित्वामुनिर्ब्रह्मलोकंययौ तेपिनारदव
चः श्रुत्वा हरिपदंध्यायंतस्तद्गतिंययुः हेविदुर यत्त्वंमापृष्टवान् तत्तेप्रचेतसांनारदस्यसंवादरूपंएतत् आख्यानंहरि
कीर्तनरूपंतवकथितम् श्रीशुकउवाच हेपरीक्षित् एवंतेउत्तानपदोवंशोवर्णितः इतःप्रैयव्रतंवंशंश्रृणु
इमांमैत्रेयवर्णितांहरिसत्कथांश्रुत्वाविदुरोभक्त्याहरेश्चरणंतदामुनेश्चरणंचमूर्ध्नादधार विदुरउवाच
हेमहायोगिन् करुणात्मनाभवतातमसःपारोदर्शितः श्रीशुकउवाच इत्युक्त्वाविदुरस्तंआमंत्र्यस्वानां
दिदृक्षुःहास्तिनपुरंययौ हेराजन् एतद्यःश्रृणुयात्सःआयुर्धनंयशः स्वस्तिगतिमैश्वर्यमाप्नुयात् ३१ इति
श्रीमद्भागवतेमहापुरा० चतुर्थस्कंधचूर्णिकायामेकत्रिंशोऽध्यायः ३१ श्रीकृष्णार्पणमस्तु छ १७
श्रीमज्जगदीश्वरार्पणमस्तु श्रीरस्तु शुभंभवतु छ

चूः ५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तुमांसायंप्रातः रुद्रगीतेनस्तुवंति तान्प्रति कामवरान्प्रज्ञांचदास्ये यूयंपितुराज्ञांकृतवंतः अतोवः कीर्तिर्लोकान्प्राप्स्यति
वः एकोविश्रुतः पुत्रोभविता यः आत्मसंतानेनत्रिलोकीपूरयिष्यति किंच कंडोः ऋषेः सकाशात्प्रम्लोचायांअप्सरसिलब्धां
कन्यांवृक्षाः जगृहुः तांयूयंउद्वहत तयासहदिव्यवर्षसहस्राणांसहस्राणिभौमान् दिव्यांश्चभोगान्ममानुग्रहात् भोक्ष्यथ
अथमयिभक्तिंकृत्वामांयास्यथ गृहेष्वपिस्थितानांमद्वार्तयागतकालानांपुंसांगृहधर्माः बंधायनभवंति मैत्रेयउ
वाच एवंभगवद्वाक्यंश्रुत्वा प्रचेतसः प्रांजलयस्तंअगृणन् प्रचेतसऊचुः नमोनमः क्लेशविनाशनाय
इत्यादि हेजगत्पतेत्वत्प्रसादोयोजातः अयमेवअस्माकंवरः इष्टः हेनाथ हेअनंत अन्यंवरंवृणीमहे इहकर्मभिर्याव
द्भ्रमामतावत्प्रतिजन्मनि भवत्प्रसंगानांसंगोऽस्तु भगवत्संगिसंगस्यलवेनसमंस्वर्गंअपुनर्भवमपिनतुलयाम अहो
वयंभवस्यक्षणसंगेनमृत्युरोगघ्नत्वांवैद्यंप्राप्ताःस्म किंच यद्यद्वयंकरिष्यामस्तत्सर्वंतेसंतोषायअस्तुइति वृणीमहे श्री
वासुदेवायतुभ्यंनमः इतिस्तुतिंचक्रुः मैत्रेयउवाच हरिस्तथास्त्वित्युक्त्वास्वधामययौ ततस्तेप्रचेतसः सलिला
द्वहिर्निर्गत्य द्रुमैश्छन्नांमहीं वीक्ष्यमुरवतः अग्निमारुतौउत्पाद्यवृक्षान्दग्धुंउपचक्रमुः अथतत्रब्रह्माएत्यवृक्षेभ्यः क
न्यांगृहीत्वाक्रोधशांत्यैतेभ्योददौ तेप्रचेतसोब्रह्माज्ञयामारिषानाम्नींकन्यांउपयेमिरे तस्यांदक्षोब्रह्मपुत्रः शिवावज्ञाना
त्क्षत्रियवंशेपुनर्जातः तंदक्षंयथाकालेप्रजासर्गरक्षायांब्रह्माअभिषिषेच ५१ इतिश्रीमद्भागवतेमहापुरा० च
तुर्थस्कंधचूर्णिकायांत्रिंशोऽध्यायः ३० मैत्रेयउवाच दिव्यवर्षसहस्राणांसहस्रस्यांतेउत्पन्नविज्ञानास्ते
प्रचेतसः अधोक्षजभाषितंस्मरंतः आत्मजेभार्यांन्यस्यप्रतीच्यांदिशिसमुद्रतटेयत्रजाजलिर्नामऋषिः सिद्धः अभूत्तत्रग

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रोवैष्णवज्वरः इत्यादि सर्वं ऊह्यम् एवं बहुविधैर्दैवभूतात्मसंभवैर्दुःखैर्जीवः अज्ञानावृते देहे शतं वर्षाणि क्लिश्यमानो मम
माहमिति कर्मकृत्का मलवान् ध्यायन् शेते यदा आत्मानं भगवंतं न जानाति तदा प्रकृतेर्गुणेषु सज्जते ततः क्वचित् पुमान्
क्वचित् स्त्री क्वचिन्नपुंसकं देवो मनुष्यादिरूपो वा भवति तस्मात् कर्मैव कुर्वाणो बुद्ध्याकृतं स्वस्मिन्नारोप्य स्वयं संसृतिं याति
अतः अहंकर्तृत्वं त्यक्त्वा अस्मिन् मनुष्यदेहे ज्ञानवैराग्ययुक्तः सन् हरौ वासुदेवे भक्तिं कुर्वन् क्रमान्मुक्तो भवति हे राजन् इमं
मृगं पुष्पवाटिकायां रक्तं पृष्ठे लुब्धकं अग्रे असुतृपो वृकान् अविगणय्य स्त्रिया सह रममाणं पश्य एवं मृगचेष्टितं विचार्य
अंतर्हृदि ईश्वरं निधेहि किंच हे राजन् भूतानां मन एव बंधमोक्षयोः कारणं अतो विश्वं तदात्मकं पश्यन् सर्वात्मना हरिं भज
मैत्रेय उवाच भगवान्नारदः प्राचीनबर्हिषे हंसयोर्गतिं प्रदर्श्य तं आमंत्र्य सिद्धलोकं अगमत् राजा प्रजारक्ष
णे पुत्रान् आदिश्य कपिलाश्रमं गत्वा तत्र भक्त्या गोविंदचरणांबुजं भजन् तत्साम्यतां इयाय एतत् यः शृणुयात् श्रावयेत् सः
लिंगशरीरेण मुच्यते किंच एतद्देवर्षिवर्यमुखनिःसृतं भगवद्यशोयुक्तं यः पठेत् सः मुक्तबंधः सन् अस्मिन् भवे पुनर्न भ्रम
ति ८५ इति श्रीमद्भागवते महापुरा० चतुर्थस्कंधचूर्णिकायां एकोनत्रिंशोऽध्यायः २९ विदुर उवाच
हे ब्रह्मन् प्राचीनबर्हिषः पुत्राः दश प्रचेतसस्त्वया ये पूर्वं अभिहितास्ते रुद्रगीतेन हरिं प्रतोष्य कां सिद्धिं आपुः मैत्रेय उवा
च तेऽप्रचेतसः उदके स्थित्वा जपयज्ञेन परमात्मानं अतोषयन् ततो भगवान् दशवर्षसहस्रांते स्वतेजसा तेषां क्लेशं
घ्नन् पीतवासाः अष्टभुजः किरीटी गरुडकिन्नरगीतकीर्तिर्गरुडारूढः सन् आगत्य तान् उवाच हे नृपनंदनाः वः भद्रम्
नामासीत् वो बंधूनां सौहृदं दृष्ट्वा अहं तुष्टोऽस्मि यः संध्यायां नित्यं युष्मान् स्मरति तस्य भ्रातृषु आत्मसाम्यं भविष्यति ये

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तुमांसादेहंजहौ तदापतिव्रतावैदर्भीकिंचिद्विलप्यचितिंकृत्वापतिदेहंउपरिनिधायप्रदीप्यअंतःप्रवेष्टुंमनोदधे
त:ऽनंतरः कश्चित्सखाब्राह्मणरूपेणएत्यतांअबोधयत् त्वंकासि अयंतेकः मांसखायंस्मरसिकिम् हेसखेमांहित्वाभौ
(?)धभोक्तुत्वगतः त्वंविदर्भदुहितान अयंतेपतिर्नत्वंपुरंजनःपुरंजन्यानवमुखेपुरेरुद्धः इयंमायामयासृष्टा आवांहंसौ
आवयोर्गतिंपश्य अहंभवान्त्वंचअहंएवंविचक्ष्व एवंमानसःहंसःहंसेनप्रतिबोधितःसन्पूर्वनष्टांस्मृतिंआप नार
दउवाच हेबर्हिष्मन् एतदध्यात्मंतवपारोक्ष्येणमयाप्रदर्शितम् यस्मात्देवःपरोक्षप्रियोऽस्ति साक्षादात्मज्ञानक
थनेनतवचेतसिकथानायाति अतएवमुक्तम् ६५ इतिचतुर्थेऽष्टाविंशः२८ प्राचीनबर्हिरुवाच हेभगवन्व
यंकर्ममोहितास्तेवचःसम्यक्नविदाम ज्ञानिनोजानंति अतःस्पष्टतयावद नारदउवाच जीवंपुरंजनंविद्यात्अस्यस
खायंईश्वरं शरणंनामभोगायतनंदेहंनवद्वारंद्विहस्तांघ्रिंविद्यात् स्त्रियंविवेकवतींबुद्धिं तस्याःसखायोज्ञानकर्मेंद्रियाणि याः
सख्यस्ताःइंद्रियवृत्तयः पंचशीर्षोरगःप्राणंबृहद्बलंमनः पंचालान्विषयान् नवद्वारयुक्तंमनुष्याशरीरंवि॰ अक्षिणीनासिकेक
र्णौमुखमिति सप्तोर्ध्वद्वाराणि शिश्नगुदेअधोद्वारेवि॰ तत्रपूर्वभागेपंचद्वाराणि अक्षिणीनासिकेमुखमिति दक्षिणद्वारं
दक्षिणकर्णंउत्तरद्वारंउत्तरकर्णंवि॰ पश्चिमद्वारेगुदशिश्नौ अंधचतुष्टयंद्वौकरौद्वौपादौ अंतःपुरंत्हृदयम् विषूचीःमनः त
त्रमोहंप्रसादंहर्षंवाप्राप्नोति उक्तोयोरथस्तंस्वप्नदेहंपंचाश्वान्ज्ञानेंद्रियाणिवि॰ पुण्यपापेचक्रेइत्यादि एवंभूतरथस्थो
जीवोमृगतृष्णांधावति चंडवेगःसंवत्सरात्मकःकालः येतस्यानुचरास्तेदिवसाः ३६० तेषांयाःपत्न्योगंधर्व्यस्ताःशु
क्लकृष्णाःरात्रयः ३६० एतेसर्वेआयुर्हरंति कालकन्याजरा मृत्युःक्षयायतांजगृहे तस्यसेनाःआधयोव्याधयः प्रज्वा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दाचित् साअटमानामांपथिदृष्टावरीतुंऐच्छत् मयिकुद्धेसतिमह्यंशापंअदात् हेमुनेएकत्रस्थातुंनार्हसि तदामयाउपदि
ष्टासाभयंनामयवनेश्वरंपतिंवव्रे सःयवनेश्वरोभयनामाकालकन्यायाःवचःश्रुत्वासस्मितंतांअभाषत हेकालकन्येमयाआ
त्मसमाधिनातुभ्यंअयंलोकःपतिर्निरूपितः त्वांअभद्रांअसंमतांमत्वाकश्चिज्जनोनाभिनंदति अतस्त्वंमेसेनयासहयाहि प्र
जानाशंप्रणेष्यसि अयंप्रज्वारोनाममेभ्राताज्वरोममभ्राता त्वंचमेभगिनीभव उभाभ्यांसहअहंअस्मिन्लोकेअव्यक्तःसन्
चरामि ३० इतिचतुर्थेसप्तविंशः २७ नारदउवाच हेबर्हिष्मन्भयनाम्नःसैनिकाःप्रज्वारकालकन्या
भ्यांजरत्पन्नगपालितांपुरंजनपुरींएकदारुरुधुः तत्रकालकन्यातस्यपुरंबुभुजे यवनाःद्वार्भिःरोगरूपेणप्रविश्यतांप्रार्द
यन् ततःपुरंजनःउरुविधान्तापान्आप पुत्रादीन्स्मरन् तत्प्रतीकारंनलेभे तदाप्रज्वारोभयनाम्नोभ्रातुःप्रियचिकीर्षया
तांपुरींददाह शिथिलावयवोराजायवनैःरुद्धःसन् सर्वंअहंममेतिस्वीकृत्यपुरीवियोगकालेस्त्रियंशोचन्तामेवदध्यौ तदा
बलीयसायवनेनविकृष्यमाणः अज्ञानाविष्टःसन्पूर्वंसखायंनसस्मार तेनयज्ञेयेहताःपशवस्तेकुठारमयैःशृंगैस्तंचिच्छिदुः
सःस्त्रीसंगदूषितःशाश्वतीःसमाःअनंतपारेतमसिमग्नः आर्तिंअनुभूयतामेवमनसाध्यायन् अनंतरंविदर्भराजस्यकन्याब
भूव तांमलयध्वजःपांड्योयुधिराजन्यान्निर्जित्यउपयेमे सःतस्यांसप्तपुत्रान्एकांकन्यांचप्रासूत तेषांसप्तानांअर्बुदंअर्बु
दंएकैकस्यपुत्राःअभवन् तांमलयध्वजकन्यांअगस्त्यःउपयेमे तस्यांदृढच्युतोमुनिर्जातः तस्यइध्मवाहःपुत्रोऽभूत् सःम
ह्यादीनस्तनयेभ्यःक्ष्मांविभज्यकृष्णंआराधयितुंताम्रपर्णीतीरेगत्वावैदर्भ्यासहतपश्चचार ब्रह्मणिआत्मानंयोजयि
नामासीत

भक्तिमार्गान् २ कृष्णासेवारुचिम् ३ भक्तेःअनेकप्रकाराः ४ मनः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तुमांसानिरीक्ष्य तस्याः संगेनअतिव्याकुलतांगत्वातांसांत्वयित्वा तस्याः पादौस्पृष्ट्वातांउत्संगेआरोप्यउवाच हेसुभ्रूः हेस्फद
वःन्मुखंह्रास्यावलोकयुतंमांदर्शयवल्गुवाक्यंचवद हेममभार्येयेतवकृतापराधास्तेषुब्रह्मकुलान्मुररिपोर्दासात् अन्यत्रदंडंक
ामे इतः पूर्वंत्वन्मुखंवितिलकंनपश्यामि इदानीमेवकुतःएवंजातम् तस्मात्कृतकिल्बिषस्यत्वांअपृष्ट्वामृगयांगतस्यमेप्र
सीद अहोस्त्रीवशगतंत्यक्तधैर्यंपुरुषंकामुकीस्त्रीकर्तुंयोग्येर्थेकानभजेत् २६ इतिचतुर्थेषड्विंशः २६ नारद
उवाच हेप्राचीनबर्हिः इत्थंपुरंजनीपुरंजनंपतिंविभ्रमैर्वशंआनीयरमयंतीरेमे सः तयाआलिंगितकंठः एकांतगुह्यभाष
णैर्गतविवेकः स्त्रीपरिग्रहः सन् दिवारात्रिरूपंआयुर्व्ययंनबुबुधे तयाअभिभूतः सन्स्वस्वरूपंब्रह्मतज्ज्ञानसाधनंचनसस्मा
र एवंतयासहरममाणस्यनववयः क्षणार्धमिवव्यतिक्रांतंपुरंजनस्तस्यांएकादशशतपुत्रान्दशोत्तरशतंकन्याश्चजनयामास
तदातस्यआयुषः अर्धंअभूत् तेषांतासांचविवाहान्अकरोत् एकैकस्यशतंशतंपुत्राः अभवन् यैः पुरंजनवंशः समेधितः
एवंसः विषयेषुअन्वबध्यत सः पुरंजनोदीक्षांगृहीत्वाघोरैः पशुमारकैः क्रतुभिर्देवादीन्ईजे यथाभवान् एवंकुटुंबेआस
क्तस्यसतोजरारूपः कालः आजगाम अत्रांतरेयश्चंडवेगोनामगंधर्वाधिपतिस्तस्यषष्ट्युत्तरशतत्रयंसेवकाः गंधर्वाः तावत्यः सि
तासिताः गंधर्व्योदास्यः आसन् एतेचंडवेगानुचराः सविंशतिसप्तशतमिताः पुरंजनपुरंहर्तुंआरेभिरे तदातैः सार्कंपुराध्यक्षः
पंचशीर्षाप्रजागरः शतंसमाः युयुधे सः बलेक्षीयमाणेपरांचिंतांआप सः पुरंजनः पुर्यांस्वपार्षदैः इंद्रियैः आनीतंबलिंगृह्णन्
स्त्रीजितोभयंनाविंदत् हेराजन्एतस्मिन्कालेकालस्यकन्याजरानाम्नीपतिंइच्छंतीत्रिलोकींबभ्राम तांकश्चनननैच्छत् क-

१ इंद्रियपरिणामान्. २ बुद्धिवृत्तीः ३ कर्माणि ४ दिवसाः ५ रात्रयः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

...च. प्रसेतान् संपादयिष्यामि हेविभोमयासहकामभोगान् शतंसमाः इमांपुरीं आश्रित्य भुंक्ष्व नारदउवाच एवंतौ चू.
...ा.च.१४ दंपतीनिश्चित्यपुरींप्रविश्यवर्षशतंमुमुदाते यस्याःपुर्याःसप्तउपरिद्वाराणि तत्रपंचपूर्वतोद्वेदक्षिणोत्तरेअधोद्वे तत्रद्वार
२ द्वयेनपश्यति द्वयेनजिघ्रति एकेनखादति दक्षिणोत्तराभ्यांदक्षिणोत्तरसंज्ञौपंचालदेशौयाति एकेनअधोद्वारेणव्यवाय
सुखंगृह्णाति अपरेणमलंत्यजति पुर्याश्चत्वारःअंधसंज्ञकाःदासाःसंति तत्रद्वाभ्यांयाति द्वाभ्यांकरोति एवंपुरंजनःक
र्मासक्तःसन्स्त्रीयथाकरोतितथाकरोति कदाचित्तस्यांमदिरांपिबंत्यांस्वयंपिबति अश्नंत्यांअश्नाति रुदंत्यांरुदति हसं
त्यांहसति जल्पंत्यांजल्पति एवंसायद्यत्करोतितत्तदेवअयमपिकुरुते एवंमहिष्यावंचितःक्रीडामृगइव अनुकरोति
अज्ञवत् ६२ इतिचतुर्थेपंचविंशः २५ नारदउवाच एकदाएकादशांमनश्चमूनाथःसेनापतिर्यस्य
सःराजाधनुर्बाणान्प्रगृह्यरथंपंचेंद्रियरूपाश्वंअहंममतारूपद्विदंडिकंपुण्यपापरूपद्विचक्रंप्रधानाक्षंत्रिगुणध्वजंपंचप्रा
णबंधनंवासनामयम [illegible]ःप्रग्रहंबुद्धिसूतंहृदयनीडंद्वौशोकमोहौयुगबंधनस्थानंयस्यतंपंचविषयप्रहरणंसप्तधातवोरक्षार्थंआ
वरणानियस्यतंपंचकर्मेंद्रियगतिप्रकारंएतादृशंस्वप्नदेहरूपंरथंआस्थायपंचविषयरूपंवनंप्रविश्यविवेकवतींबुद्धिरूपां
स्त्रियंगृहेविहायअनेकविषयरूपान्मृगशशादीन्व्यवधीत् ततोबाणैर्हतानांमृगाणांनाशःअभूत् ततोमृगयायांशशान्व
राहान्महिषान्गवयान्रुरुशल्यकान् अन्यांश्चनिघ्नन् श्रांतोगृहंएत्यस्नानादिकृत्वाकामविद्धोगृहिणींसस्मार तदातांअद
ष्ट्वादासीःअपृच्छत् हेदास्यःसाललनाक्वास्ति यामांउद्धरति यदिनस्याद्गृहेमातापत्नीवापतिदेवता व्यंगेरथइवप्राज्ञःको १४
नामासीतदीनवत् १ एवंश्रुत्वादास्यउचुः हेनरनाथत्वत्प्रियायदिच्छतितद्वयंनजानीमः भूतलेशयानांतांपश्य तदापुरंजनः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वमानः शुचिरिति पुत्रत्रयंजनयामास अग्नयएवतेवसिष्ठशापादुत्पन्नाः पुनः अग्नित्वंप्राप्ताः सएवनभस्वत्यां अन्यभार्यायां
हविर्धानअजनयत् सः हविर्धानोराजवृत्तिंदारुणांमत्वा दीर्घसत्रव्याजेनतांत्यक्त्वाहरिंयजन् तल्लोकंप्राप हविर्धानात् हविर्धा
न्यांषट्पुत्राः जाताः बर्हिषत् गयः शुक्लः कृष्णः सत्यः जितव्रतः तत्रबर्हिषत्कर्मकांडेषुनिपुणः प्राचीनाग्रकुशैर्येनसर्वाभूमिः आ
स्तृतातेनतस्यप्राचीनबर्हिरितिनामजातम् सः समुद्रकन्यांशतद्रुतिंउपयेमे तस्यांप्राचीनबर्हिस्तुल्यनामानः प्रचेतसोनाम
धर्मपारगान् दशपुत्रान्जनयामास तेचदशप्रचेतसः पित्राप्रजासर्गेआदिष्टाः संतः पितुर्वाक्यंशिरसाआदायतपः कर्तुंप्रतीच्यां
दिशिसमुद्रंययुः तत्रसमुद्रवद्विस्तीर्णंएकंसरः अपश्यन् तत्रदिव्यंगानंआकर्ण्यविस्मयंगताः तर्ह्येवतस्मात्सरसोनिष्क्रामंतं
अमरप्रवरंसहानुगंप्रसादसुमुखंत्रिलोचनंशिवंवीक्ष्यजातानंदास्तंप्रणेमुः प्रपन्नार्तिहरः शिवः प्रीतः सन् धर्मज्ञान्तानुवाच

श्रीरुद्रउवाच हेबर्हिषदः पुत्राः वः चिकीर्षितंविदितं वः अनुग्रहायमेदर्शनंकृतम् योवासुदेवंप्रपन्नः सः मेप्रियः यू
यंभगवत्प्रियाः अतोमेप्रियाः स्थ अथइदंस्तोत्रंमयावक्ष्यमाणंश्रूयताम् इत्युक्त्वाबद्धांजलीन्कथयामास जितंतेआत्म
विद्धुर्यइत्यादि तेउत्कर्षः हेभगवन्त्वंपरमानंदरूपेणनित्यंस्थितः अतः एवंभूतायपंकजनाभायवासुदेवायप्रद्युम्नाय अनि
रुद्धायसंकर्षणायसोमसूर्याग्निजलपृथ्वीवायुनभोरूपायतेनमः रुद्रब्रह्मरूपायचतेनमः इत्यादिस्तुत्वादर्शनंप्रार्थयंते स्वा
नांभक्तानांस्वस्यरूपंदर्शयइत्युक्त्वातान्आह हेनृपनंदनाः सर्वभूतेषुआत्मनिचस्थितंहरिंपूजयंतोध्यायंतोगृणंतश्चइदंज
पत वः भद्रमस्तु पुराअस्माकंभृग्वादीनांचब्रह्माइदमेवाह ततोब्रह्मणाप्रजासर्गेआदिष्टाः वयंअनेनस्तोत्रेणविविधाः प्रजाः सृ १२
ष्टवंतः अथइदंनित्यंयोजपेत्सः अचिरात्श्रियंप्राप्नुयात् सर्वश्रेयसंयत्ज्ञानंश्रेष्ठंतदस्माल्लभ्यते किंच पुरुषोयद्यदिच्छतितदस्मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न्मद्गीतात्सर्वंविंदते हेराजपुत्राः प्रचेतसः मद्गीतंजपंतोमहत्तपश्चरध्वम् ततः अंतेईप्सितंप्राप्स्यथ ७९ इतिचतुर्थेचतु
र्विंशः २४ मैत्रेयउवाच भगवान्शिवः एवंसंदिश्यप्रचेतोभिः पूजितः सन्तत्रैवअंतर्दधे ततः प्रचेतसो रुद्रगीतं
जपंतोजलेप्रविश्यवर्षाणामयुतंतपस्तेपुः एवंप्रचेतसांकथांअसमाप्यतत्पितुर्वृत्तांतमाह हेविदुरप्राचीनबर्हिषंकर्मसुआसक्तं
दृष्ट्वाकृपालुर्नारदः एत्यतंप्राबोधयत् नारदउवाच हेराजन्इहकर्मणाश्रेयः ईहसेतन्मोक्षरूपंश्रेयः कर्मणानभ
वति राजोवाच हेमहाभागकर्मापविद्धधीः अहंश्रेयोनजानामि अतः मेज्ञानंब्रूहि नारदउवाच हेराज
न्यज्ञादिषुयान्पशून्संज्ञपितवानसितेत्वयिमृतेसति लोहयंत्रमयैः शृंगैस्त्वांपरलोकेछिंदंति एतद्विषयेतवजीवबुद्धिदंपति
रूपेणपुरंजनसंज्ञकराजचरितरूपंइतिहासंकथयिष्यामि तंपारोक्ष्येणशृणु हेराजन् कश्चित्पुरंजनोनामराजाआसीत् त
स्यअविज्ञातनामासखाआसीत् सः राजापुरंअन्वेषमाणोभूतलेबभ्राम एकदाभूतलंभ्रमन्हिमवतोदक्षिणेभागेनवद्वार्भि
र्युक्तंपुरंददर्श तस्यबहिः उपवनेएकांस्त्रियंप्रत्येकंशतशतस्त्रीनायकैर्दशभिर्भृत्यैः सहआयांतींपंचशीर्षाहिनागुप्तांभ
र्तारंइच्छंतींउत्कृष्टरूपांयदृच्छयाप्राप्तांप्रमदोत्तमांदृष्ट्वासंमुह्यतामुवाच हेकंजपलाशाक्षित्वंकस्यासि कुतः प्राप्तासि इ
मांपुरीसमीपस्थांभुवंआलक्ष्यकिंकर्तुमिच्छसि एतेअनुवर्तिनः एकादशमहाभटाः के एताः ललनाः काः त्वंभवानीरमासर
स्वतीवाअसिकिम् हेशोभनेत्वयाप्रेरितः कामोमांबाधते तस्माद्नुगृहाण इत्थंयाचमानपुरंजनंसाअभ्यनंदत् तंदृष्ट्वामो
हिताचसतीआह हेपुरुषर्षभममतवचकर्तारंनविद्मः गोत्रंनामचयत्कृतंयेनचइयंपुरीनिर्मितातंचापिवयंनविद्मः एतेमे-
सखायः सख्यश्चसंति मयिसुप्तायांअयंनागः पुरींपालयन्जागर्ति हेनृपत्वंअत्रागतोसि एतन्मेदिष्ट्या त्वंयान्विषयान्अभी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वदुर्धर्षः इंद्रइवदुर्जयः क्षमयाभूरिव सागरइवदुर्बोधः धैर्येमेरुवत् शिक्षायांयमवत् कुबेरइवधनी सौंदर्येकंदर्पइव इत्यादिविशि
ष्टोराजात्रैलोक्येकीर्त्यासतांकर्णरंध्रेषुशमइवप्रविष्टः आसीत् ६२ इतिचतुर्थेद्वाविंशः २२ मैत्रेयउवाच वैन्यः
एकदाआत्मानंवृद्धंदृष्ट्वासंपादितेश्वराज्ञः आत्मजेषुपृथ्वींन्यस्यप्रजासुविमनस्कासुसतीषुसदारस्तपोवनंअगात् तत्रउग्रंतपः
आरब्धवान् किंचित्कालंकंदमूलफलाहारः क्रमात् अब्भक्षोवायुभक्षो ग्रीष्मेपंचतपाः वर्षासुपर्जन्यसहः शिशिरेउदकेआकंठम
ग्नः एवंवृत्तः सनत्कुमारोपदिष्टयोगेनपुरुषंअभजत् तदातस्यब्रह्मणिअनन्यविषयाभक्तिर्जाता तयाज्ञानंविरक्तिश्चअभूत् ते
नजीवकोशंचिच्छेद एवंसः आत्मनिआत्मानंसंयोज्य कालेब्रह्मभूतः सन्वायूत्क्रमणमार्गषट्चक्रभेदंकृत्वाभक्तिज्ञानवैराग्य
वीर्येणस्वरूपस्थः सन् प्रभुर्देहंजहौ तत्पत्नीअर्चिर्नामपतिदेहंविपन्नंदृष्ट्वाकिंचिद्विलप्यअद्रिसानुनिचितांआरोप्यतत्कालो
चितंकृत्यंविधायस्नात्वाभर्तुः उदकंदत्वादिविस्थान्त्रिदशांश्चनत्वावह्निंत्रिः परीत्यभर्तृपादंध्यायंतीवह्निंविवेश तदासहस्र
शोदेवपत्न्यः कुसुमवृष्टिंकुर्वत्यस्तुष्टुवुः अमरतूर्येषुनदत्सुपरस्परंगृणंतिस्म देव्यऊचुः अहोइयंवधूर्धन्या यतः
सर्वात्मनापतिंभेजे किंच याअस्मान्अतीत्यपत्यासहऊर्ध्वंव्रजतितांपश्यत भुवियेलोलायुषस्तेपिहरिभक्त्यामोक्षंसाधयंति
किमाश्चर्यम् मैत्रेयउवाच एवंस्तुवंतीषुवधूः पतिलोकंगता पृथुर्भगवद्रूपतांप्राप इत्यपृथुचरितंतेकथितं इदं
पुण्यंयः पठेत् शृणुयात् श्रावयेद्वासः पृथोः पदवीं इयात् स्वर्ग्यंआयुष्यंधन्यंधर्मकामार्थमोक्षदं इदंश्रुत्वाअप्रजः सुप्रजोनिर्धनोधनी
मूर्खः पंडितोभवेत् ३९ इतिचतुर्थेत्रयोविंशः २३ मैत्रेयउवाच पृथुपुत्रोविजिताश्वोभ्रातृभ्योदिशो
ददौ हर्यक्षायप्राचींधूम्रकेशायदक्षिणांवृकायप्रतीचींद्रविणसेउदीचीमादिशत् ततः सः विजिताश्वः शिखंडिन्यांपावकः प

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देवहूजातय: सर्वेतुष्टवु: पुत्रेणजयतेलोकानितिसत्यवतीश्रुति: येनोब्रह्मदंडहतोपिनरकंत्वत्त: अतरत् हेवीरयस्यतेहरौ
ईदृशीभक्ति:अतस्त्वशाश्वती:समा:जीव अहोवयंत्वयानाथेनसनाथा:स्म न:अद्यत्वयातमस:पारोदर्शित: अतोविवृद्धस
त्वायतस्मैतेनमोऽस्तु ५१ इतिचतुर्थेएकविंश: २१ मैत्रेयउवाच एवंपृथुंप्रतिजनेषुप्रगृणत्सुसत्कृत
त्र्चत्वार:सूर्यवर्चस:सनत्कुमारादयोमुनय:आकाशात् उपजग्मु: पृथुस्तान् दृष्ट्वा हाटकासनेउपवेश्यभक्त्याविधिवत्पूजया
मास तत्पादशौचसलिलै:स्वात्मानंमार्जयित्वाप्राह हेद्विजा: मयाकिंमंगलंआचरितं वोदर्शनंयोगिनामपिदुर्लभं तन्मेप्राप्तम्
विप्रा:यस्यप्रसीदंतितस्यशिवोविष्णुश्चप्रसीदति हेमुनयोव:स्वागतंअस्तु अस्मिन् भवेअंजसाक्षेमंकेन भवेत्त द्युष्मान्पृच्छा
मि अजोभक्तानांभवायसिद्धरूपीनित्यंचरति सनत्कुमारउवाच हेमहाराजत्वयासाधुपृष्टं साधूनांसंगम:उभ-
यो:संमत: हेराजन् हरेर्गुणानुश्रवणेभवतोयाप्रीतिरस्तिसामनोमलंधुनोति शास्त्रेषुनृणांइयानेवअर्थ: क्षेमायसुनिश्चित:
वैराग्येणनिर्गुणेब्रह्मणिदृढारतिर्भवति तयाअहंकारोनश्यति स:योगेनक्रमान्मुच्यते तस्मात् हेराजन् स्थिरचरणांतर्हृदय:प्र
काशतेसएवअहमस्मीतिअवेहि संतोयत्पादभक्त्यात्वद्ग्रंथिंछिंदंतितंवासुदेवंभज मैत्रेयउवाच एवंब्रह्मपुत्रेण
दर्शितात्मगति: स:उवाच राजोवाच पूर्वमेवहरिणामेअनुग्रह: कृतस्तंसंपादयितुंयूयंप्राप्ता: अत:प्राणादारा:स्व
ताब्रह्मन्गृहाश्चसपरिच्छदा: राज्यंबलंमहीकोशइतिसर्वंभवतांनिवेदितं मैत्रेयउवाच आदिराजेनपूजिता:सन
कादय:स्वंप्रतिजग्मु: तत:पृथु:कर्मफलंब्रह्मणिविन्यस्यअर्चिषिपंचपुत्रान्जनयामास विजयाश्वंधूम्रकेतुंहर्यक्षंद्रविण
वृकम् एवंपुत्रानुत्पाद्यसर्वेषांलोकपालानांपृथक्पृथक्गुणान् एकोदधार किंच य:पृथुद्रव्यगृहत्यागयो:सूर्यवत्अग्निरि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तंस्वयंचरेत्तथानः ईहितंकर्तुंत्वमेवार्हसि मैत्रेयउवाच इतिआदिराजेनस्तुतोभगवान् आह हेनृपमयितेभक्तिः अस्तु
मयाआदिष्टंत्वंकुरु मदाज्ञाकरोलोकः सर्वत्रशोभनंआप्नोति मैत्रेयउवाच इतिराज्ञासभाजिताः सर्वेस्वस्थानंययुः
भगवानपिइंद्रेणसाकंस्वधामप्रत्यगात् पृथुर्देवदेवायनमस्कृत्यस्वपुरंययौ ३८ इतिचतुर्थेविंशः २० मैत्रेयउवा
च अथमौक्तिकैर्दुकूलैस्तत्रतत्रमंडितपुष्पाक्षतफलैर्लाजैर्दीपैः अर्चितंपुष्पफलयुक्तैः कदलीस्तंभैः पूगवृक्षैश्चशोभितं
पुरंगत्वा तत्रशंखादिवाद्यघोषेणअनेकसंपद्भिर्युक्तंस्वगृहंसर्वैः स्तूयमानः पृथुः प्रविवेश सः परंसिंहासनंआरुह्य भूयांसिकर्मा
णिकुर्वन्पृथ्वींशशास विदुरउवाच विप्रैः अभिषिक्तः पृथुः किंचकार अस्यकीर्तिंकोनशृणोति सर्वेभूपालाः अ-
द्यापियद्विक्रमोच्छिष्टंआचरंति तस्यशुद्धंकर्मवद मैत्रेयउवाच पृथुः अंतर्वेद्यांवसन्सप्तद्वीपैकदंडधृक् ब्राह्मणकु
लाद्वैष्णवाच्च अन्यत्रअस्खलितादेशः आसीत् एकदातत्रमहासत्रदीक्षाआसीत् तत्रदेवानांब्रह्मर्षीणांराजर्षीणांपित्रादीनां
समाजोबभूव तत्समाजेस्वयंउत्थितः सन्सभ्यानुवाच हेसभ्याः वः भद्रम् धर्मजिज्ञासुभिः सत्सुस्वमनीषितंनिवेद्यम् अहं
प्रजानांइह राजायोजितः ब्रह्मवादिनोयदाहुस्तद्राज्ञाआचरितंचेत्तस्यकामदुघाः लोकाः स्युः हेप्रजाः स्वधर्ममेवअधोक्षज
धियाकुरुत हेदेवाद्याः यूयंतत् अनुमोदध्वं कर्तुः शास्तुः अनुज्ञातुः फलंतुल्यं तपस्विनोभगवत्पादसेवयाअशेषजन्मसंचितं
धियोमलंत्यजंति येनभगवच्चरणाश्रयः कृतः सः क्लेशवहांसंसृतिंनप्रपद्यते तद्भक्तिमूलंब्राह्मणाः अहोहरिर्यच्चरणाभिवंद
नात् स्थिरांलक्ष्मींयशश्चआप अनंतोब्राह्मणमुखेहुतंयथाअश्नाति तथाअग्नौन येनित्यंसमाधिनाब्रह्मबिभ्रति तेषांपाद
रेणुंअहंकिरीटेनवहामि एवंश्रेष्ठंब्रह्मकुलंतथाजनार्दनश्चमह्यंप्रसीदताम् मैत्रेयउवाच इतिब्रुवाणंनृपतिंपितृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एकोनशतंक्रतवोभवंतु पृथुंप्रत्याह हेनृपक्रतुभिः अलं भवान्मोक्षधर्मवित् अस्ति एषक्रतुर्विरमतां इंद्रनिर्मितैःपाखं
डैर्जनाःअधर्मेयाति त्वंतुधर्मंपातुविष्णुकलया अवतीर्णोऽसि अतोहेप्रभोपाखंडमार्गंजहि मैत्रेयउवाच त
द्ब्रह्मवाक्यंश्रुत्वायज्ञाग्रहंहित्वा इंद्रेणस्नेहंकर्त्तुंऐच्छत् ततःअवभृथस्नानंचकार देवास्तस्मैवरान्ददुः लब्धदक्षिणाःब्रा
ह्मणाःआशिषोददुः हेमहाबाहोवयंत्वयाआहूताःसर्वेसमागताःदानमानाभ्यांपूजिताःसर्वेसंतुष्टाःस्म ४२ इति
चतुर्थेएकोनविंशः १९ मैत्रेयउवाच भगवान्वैकुंठोमघवतासहतुष्टःसन्पृथुंअभाषत श्रीभगवानुवा
च हेराजन् एषःतेयज्ञभंगंअकरोत्तत्क्षंतुंअर्हसि लोकेसाधवःअनात्मनोदेहस्यअभिमानेनभूतेभ्योनद्रुह्यंति त्वा
दृशाःदेवमाययायदिमुह्यंतितर्हिज्ञानवृद्धानांसेवयाश्रमएवजातः अतोमायोत्पन्नेशरीरेगृहेअपत्येद्रविणेवाबुधःकोममं
तांकुर्यात् आत्मातुएकःशुद्धःतंस्वस्मिन्स्थितंपुरुषंयोवेदसःप्रकृतिस्थोपितद्गुणैर्नलिप्यते योनिष्कामःस्वधर्मेणनित्यं
मांभक्त्याभजतेतस्यमनःशांतिंएति सःकैवल्यमश्नुते अतोमयिमनोनिधायप्रजापालनंकुरु अहंसंयतचित्तस्ययथासुल
भस्तथायज्ञादिभिर्न अतःपरंवरंवृणु मैत्रेयउवाच सःलोकगुरोःआज्ञांशिरसाजगृहे इंद्रपादयोःस्पृशंतंपरि
ष्वज्यद्वेषंविससर्ज सःभगवतावरार्थंनोदितोहरिंहृदिउपगुह्यअश्रुलोचनोहरिंद्रष्टुंनाशकत् अथाश्रुकलाःविमृज्यहरिंवि
लोकयन्पृथुर्भगवंतंआह हेविभोवरदेश्वरान्त्वत्तोबुधःसन्बंधकान्वरान्कथंवृणीते हेकैवल्यपतेयत्रतेयशःश्रवणादिसु
खंनास्तितादृशंकैवल्यमपिनकामये तर्हितेयशःश्रवणार्थंकर्णायुतंदेहि एषएवमेवरोस्तु अहंपद्मकरालक्ष्मीरिवतेचर ११
णांबुजंभजे तत्रलक्ष्म्याःममचकलिर्माभूत् हेजगदीशभक्तैःअर्पितंअल्पमपित्वउरुकरोषि हेदीनवत्सलयथापिताबालहि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भ्रांत्वातत्रतत्रपृष्ठतः एनंददर्श कुत्रापित्रातारंनलेभे तदापृथुंउवाच हेधर्मज्ञमांत्राहि योषांमांकथंहनिष्यसि हेवैन्यअजरांनौ
कारूपांमांहत्वाप्रजाःआत्मानंचअंभसिकथंधास्यसि पृथुरुवाच हेवसुधेत्वांहनिष्यामि नित्यंयवसंजग्धिपूर्वंब्रह्म-
णासृष्टानिऔषधिबीजानित्वयाग्रसितानितानिनमुंचसि प्रजानांक्षुधंमहार्णैर्विद्धायास्तेमांसेनशमयिष्यामि त्वांतिलशोहत्वा
योगबलेनप्रजाःधारयिष्यामि एवंक्रोधमूर्तिंबिभ्रतंपृथुंकंपमानामहीप्राह धराउवाच परपुरुषायतेनमः येनविधात्रा
जीवानांस्थानंअहंनिर्मितासएवमांहंतुंउपस्थितः अन्यंकंशरणंव्रजामि धर्मपरोभवान्कथंमांजिघांसति हेअजत्वंपुरारसातला
त्सूकररूपेणमांउज्जहर्थ सःत्वंकथंमांहंतुंअर्हसि तेचरितंकेनापिनज्ञायते अतस्तेनमोऽस्तु ३६ इतिचतुर्थेसप्तदशः
१७ मैत्रेयउवाच एवंमहीपृथुंस्तुत्वाभीतासतीपुनःआह हेराजन्मेविज्ञापनंनिबोध पूर्वंतत्त्वदर्शिभिर्येउपायाह
ष्टाः प्रयुक्ताश्चतान्यःआतिष्ठतिसःश्रेयःप्राप्नोति पुराब्रह्मणायाओषधयःसृष्टास्ताःदुष्टराजन्यैर्भुज्यमानाःदृष्ट्वालोकेचोरी
भूतेसतिअहंयज्ञार्थेताःओषधीःअग्रसम् ताःबहुकालेनमयिक्षीणाजाताः भवान्योगेनआदातुंअर्हति हेवीरदोहनार्थंवत्सं
दोहनंदोग्धारंचकल्पय यदिभवान्अन्नंवांछतितर्हिमांसमांकुरु यथामयिमेघोदकंस्थिरंस्यात् इतिश्रुत्वाराजाप्रीतःसन्म
नुंवत्संकृत्वास्वहस्तेओषधीःअदुहत् ततोऽन्येचदुदुहुः ऋषयोबृहस्पतिंवत्संकृत्वाइंद्रियरूपपात्रेछंदोमयंदोहंअदुहन् देवाः
इंद्रं०हिरण्यपात्रेअमृतं० दैत्याःप्रह्लादं०अयःपात्रेसुरां० गंधर्वाप्सरसोविश्वावसुं०पद्मपात्रेवाङ्माधुर्यं० पितरःअर्यम
णं०आमपात्रेकव्यं० विद्याधरादयःकपिलं०नभःपात्रेखेचरत्वादिसिद्धिं०मायिनोमयासुरं०धारणामयींमायां० यक्षरक्षो १०
भूतपिशाचाःरुद्रं०कपालेरक्तं० अहिनागाद्यास्तक्षकं०मुखेविषं० पशवोनंदिनं०अरण्येतृणं० दंष्ट्रिणोमृगेंद्रं०स्वकलेवरे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऋव्यं० विहगाःगरुडं०स्वपात्रेकीटफलादि० वनस्पतयोवटं०रसमयंपयः० गिरयोहिमाचलं०स्वसानुषुधातून्० एवंस
र्वैस्वस्वमुख्यंवत्संकल्पयित्वास्वेस्वेपात्रेभिन्नं२पयःकामदुघांपृथिवींदुदुहुः ततःप्रीतःपृथुःपृथ्वींदुहितृत्वेचकार स्वधनुःको
ट्यागिरिकूटानिचूर्णयन्भूमंडलप्रायःसमंचक्रे अथजनानांयथाऽर्हतोनिवासंचक्रेग्रामान्पुरःपत्तनानिदुर्गाणिविवि-
धानिच घोषान्व्रजान्त्सशिबिरानाकरान्खेटखर्वटान्इति पृथिव्यांपृथोःपूर्वंपुरग्रामादिकल्पनानासीत् ततःअकुतोभ
याःप्रजाःयथासुखंवसंतिस्म ३२ इतिचतुर्थेऽष्टादशः १८ मैत्रेयउवाच अथएकदापृथुर्ब्रह्मावर्तेमनोः
क्षेत्रेयत्रप्राचीसरस्वतीतत्रशताश्वमेधानांसंकल्पंअकरोत् इंद्रस्तत्कर्मनसेहे यत्रब्रह्मशर्वाभ्यांहरिःप्रत्यक्षंअदृश्यत य
त्रचगंधर्वमुन्यप्सरसोविद्याधरदैत्यदानवगुह्यकादयः सुनंदनंदप्रमुखाःकपिलनारददत्तसनकादयश्चआययुः यस्मिन्य
ज्ञेभूमिःपृथोःसर्वकामदुघाआसीत् नद्यःसर्वरसान्ऊहुः तरवःफलानिप्रासूयंत सिंधवोरत्नानिगिरयःअन्नंसर्वेलोक
पालाःउपायनानिआजह्रुः एवंपृथुप्रभावंअसहमानःइंद्रश्चरमेऽश्वमेधेपाखंडवेषंकृत्वाअश्वंजहार तंअत्रिःऐक्षत त
तःअत्रिनोदितःपृथुपुत्रस्तंअन्वधावत् तंगृहीतपाखंडवेषंदृष्ट्वाअयंधार्मिकइतिबुद्ध्याबाणंनामुचत् अत्रिर्वधान्निवृत्तं
तंदृष्ट्वाहेतातइमंइंद्रयज्ञघ्नंजहिइतिआह ततःपृथुपुत्रःइंद्रंप्रतिगतः तदाइंद्रःअश्वंतद्रूपंचहित्वाअंतर्हितःसवीरःअश्वं
आनीययज्ञंययौ तदाऋषयोविजिताश्वइतितस्यनामदधुः एवंबहुवारंपाखंडमार्गेषुनृणांबुद्धिःअभवत् तदाकुपितःपृ
थुःइंद्रंहंतुबाणंआददे तदाऋत्विजस्तंनिवारयामासुः अस्मिन्यज्ञेहेपृथोपशुंविनाअन्यवधोयोग्योन वयंमंत्रैस्त्वाहि
तंइंद्रंहोष्यामः इत्युक्त्वाऋत्विजःस्रुक्हस्तान्जुह्वतःप्रतिब्रह्माएत्यन्यषेधत् हेऋत्विजःभगवत्तनुःइंद्रोवधार्होन पृथोः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पंचदशः १५ मैत्रेयउवाच इतिब्रुवाणंनृपतिंमुनिनोदिताः गायकास्तुष्टुवुः हेदेववर्यतेमहिमानुवर्णनेवयंनस
मर्थाः तेयशसिब्रह्मादीनामपिधियोबभ्रमुः तथापिहरेरंशस्यतेमुनिनोदिताः संतः कर्माणिविस्तारयामः एषः धर्मभृतांश्रेष्ठो
धर्ममर्यादागोप्तादुष्टानांशास्ताभविष्यति सर्वपालानांतेजस्तनौबिभर्ति कालेद्रव्यंउपादत्तेकालेविमुंचतिसूर्यवत् क्षमयाधरि
त्रीव भूतानांअंतर्बहिर्व्यापकत्वेनवायुवत् दंडेयमवत् अवर्षणेसतिप्रजाः रक्षति लोकंचंद्रवत्सुखयति अग्निरिवसोढुंअश
क्यः अदंड्यंअरिसुतंनदंडयति सुतमपिदंड्यंदंडयति अस्यमानसाचलपर्यंतंअप्रतिहतंचक्रंवर्तेत अयंआत्मचेष्टितैर्लोकं
रंजयिष्यति अयंभूतानांशरण्योवृद्धसेवकोभविष्यति अयंपरस्त्रीषुमातृभक्तिः सतांकिंकरः असाधुषुदंडपाणिरिव अयंपृ
थ्वीरक्षकः अस्मैनृपाः बलिंदास्यंति अयंगोरूपांमहींदुग्ध्वात् पृथ्वींसमांकरिष्यति एषः शतंअश्वमेधान्आहरिष्यति चरमेऽश्वमे
धेइंद्रः अश्वंहरिष्यति एषः स्वगृहेप्राप्तंसनत्कुमारंआराध्यअमलंज्ञानंप्राप्स्यति किंच दिशोविजित्यस्वतेजसाउत्पादितलोकश-
ल्योदेवदैत्यैः उपगीयमानोभुवः पतिर्भविता २७ इतिचतुर्थेषोडशः १६ मैत्रेयउवाच एवंगुणकर्मभिः स्तूया
पितः पृथुः सूतमागधादीन्ब्राह्मणांश्चतोषितवान् विदुरउवाच धरित्रीगोरूपंदधार यांपृथुर्दुदोह तत्रवत्सः कोदो
हनंचकिम् किंच पृथुनाइयंभूः कथंसमीकृता इंद्रस्तस्यहयंकुतोजहार सः सनत्कुमाराज्ज्ञानंलब्ध्वाकांगतिंगतः एतद्
न्यच्चभक्तायमेवक्तुंअर्हसि मैत्रेयउवाच यदाविप्रैः अभिषिक्तः पृथुस्तदाप्रजाः एत्यपतिंअवोचन् हेराजन्वयं
जठराग्निनातप्तास्त्वांशरणंयाताः अतोनः अन्नंदातुंयत्नंकरोतु मैत्रेयउवाच प्रभुः प्रजानांदीनांवाचंनिशम्यदीर्घंद
ध्यौ ततोदुःखनिमित्तंज्ञात्वाभूमिंहंतुंधनुषिबाणंसंदधे तदाप्रवेपमानागोरूपापृथ्वीअपलायत पृथुस्तांअन्वधावत् सात्रैलोक्यं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

च. द्रूंनभवेत्किं एवंमृशंतःस्थितास्तदाचोराणांउपद्रवंआज्ञायतथाअराजकंदेशंआज्ञाय अहोअयंवंशः संस्थांगंतुंनार्हति चू.
भा.च.९ इत्युक्त्वामृतवेनदेहस्यऊरुंममंथुः तस्मात्काककृष्णोन्हस्वांगोमहाहनुर्न्हस्वपादबाहुस्ताम्रमूर्धजःपुरुषःअभवत् तंकिंक
२ रोमीतिवादिनंनिषीदेतिअब्रुवन् सनिषादःअभवत् तस्यवंश्याःगिरिकाननगोचराःनैषादाःजाताः तेनपुरुषेणऋषयःवेन
कल्मषंअहरन् ४६ इतिचतुर्थेचतुर्दशः १४ मैत्रेयउवाच अथविप्रैःपुनस्तस्यबाहुभ्यांमथ्यमानाभ्यांमि
थुनंसमपद्यत तद्दृष्ट्वाभगवत्कलामितिज्ञात्वासंतुष्टाःऊचुः एषःपुमान्साक्षाद्विष्णोःकला इयंकन्यालक्ष्म्याःकला अयंश
ज्ञाप्रथमःपृथुर्नामराजाभविष्यति इयंकन्यापृथोःपत्नीअर्चिर्नामभविष्यति अयंलोकरक्षकःस्यात् इत्यादिब्राह्मणाऊचुः
तदागंधर्वाःजगुःसिद्धाःपुष्पवृष्टिंचक्रुः अप्सरसोननृतुः दिविशंखतूर्यमृदंगाद्याःनेदुः सर्वेदेवर्षिब्रह्माद्याःययुः ब्रह्मापृथो
र्दक्षिणहस्तेगदाचिह्नंपादयोःपद्मचिह्नंदृष्ट्वाहरेःकलांमेने ब्राह्मणैस्तस्यअभिषेकेआरब्धेसतिजनाःअभिषेकवस्तूनिआ
जह्रुः समुद्रोद्यौःपृथिव्यादयःउपायनानिआनिन्युः सःअभिषिक्तःपृथुःपत्न्यासहअग्निरिवरेजे तस्मैकुबेरोहैमंसिंहासनंद
दौ वरुणःश्वेतच्छत्रं वायुर्व्यजने धर्मःस्रजम् इंद्रःकिरीटम् यमोदंडं ब्रह्माकवचं सरस्वतीहारं हरिश्चक्रं लक्ष्मीःसंपदम् रु
द्रःअसिम् अंबिकाचर्म सोमःअश्वान् त्वष्टारथम् अग्निश्चापं सूर्यःइषून् भूःपादुके द्यौःपुष्पावलिम् खेचराःनाट्यगीतवा
दित्रंअंतर्धानम् ऋषयःआशिषः समुद्रःशंखं सिंधवःपर्वताःनद्यःरथमार्गंददुः सूतमागधाद्यास्तंस्तोतुंउपतस्थिरे तज्ज्ञात्वा
पृथुस्तान्इदमब्रवीत् हेसूताद्याःअधुनाअस्पष्टगुणस्यमेकिंस्तोतुंइच्छथ स्तव्यस्तुभगवानुत्तमश्लोकएव तस्मात्स्पष्टगु ९
णेमयिजातेमेस्तुतिंकरिष्यथ अधुनालोकेवयंकर्मभिःअविदिताः अतोबालकवदात्मानंकथंगापयिष्याम २६ इतिचतुर्थे

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुषुवे सः बालोमातामहंमृत्युं अनुव्रतः तेन अधार्मिकोजातः तस्यमृगघातादिरौद्रंकर्मदृष्ट्वाजनः अयंवेनइतिचुक्रोश सः क्री
डाकाले बालान्पशुवत्अमारयत् राजादुष्टपुत्रंवीक्ष्यतंशासितुंअकल्पःसन्आह अहोयेजनाःकुपुत्रजंदुःखंनविंदंतितैर्ह-
रिःपूजितः येनदुष्पुत्रेणदुष्कीर्तिःअधर्मोविरोधः आधिश्चदुःखदागृहाश्चभवंति एवंखिन्नःसन्निशीथेपलायितः प्रातःपुरोहि
तामात्यादयोराजानंविचिक्युःतंअलब्ध्वापुरींएत्यरुदंतोराज्ञःअप्राप्तिंऋषिभ्योन्यवेदयन् ४९ इतिचतुर्थेत्रयोदशः१३
मैत्रेयउवाच ततोभृग्वादयोनृणांरक्षणकर्त्रभावंदृष्ट्वाप्रजानाशंपश्यतोदुष्टमपिवेनंराज्येअभ्यषिंचन् तदादस्यवःआसन्न
गतंवेनंश्रुत्वानिलिल्युः सःराज्यलक्ष्म्यामत्तःसन्साधून्अवमेने कदाचित्रथआस्थायपृथिव्यांभ्रमन्भेरीघोषेणनयष्टव्यंन
दातव्यंनहोतव्यंइतिधर्मन्यवारयत् तदामुनयोमंत्रिणश्चदुर्वृत्तस्यराज्ञश्चरितंवीक्ष्यऊचुः अहोलोकस्यमहद्दुःखंप्राप्तं एषःपाल
कोभूत्वाप्रजाहंति तथापिएनंसांत्वयेम तेनपातकंनस्पृशेत् यदिसःनश्रोष्यतितर्हितंधक्ष्यामः इतिनिश्चित्यवेनंगत्वाऊचुः हे
नृपयद्विज्ञापयामहे तन्निबोध ते आयुःश्रीबलकीर्तीनांवृद्धिकरोधर्मोरक्ष्यः धर्मेनष्टेराजाऐश्वर्याद्भ्रश्यति प्रजारक्षणेकृतेवि-
श्वात्मातुष्यति तस्मिन्तुष्टेअप्राप्यंकिम् अतस्त्वंयज्ञैःइष्ट्वाराज्यंपालयितुंअर्हसि इत्यादि वेनउवाच हेब्राह्मणाःयूयंबा
लिशाः अधर्मेधर्ममानिनः अहोविष्णुविरिंच्यगिरिशाद्याःनृपतेर्देहेवसंति तस्माद्गतमत्सराःकर्मभिर्मांयजध्वम् येराजानंअस
त्कृत्यकर्मकुर्वंतितेइहपरत्रचनसुखंविंदंति इत्यादि मैत्रेयउवाच पापीयान्वेनःऋषिवचोनमेने तदातेद्विजाश्चु
क्रुधुः अहोयोविष्णुंनिंदति अतःअयंराज्यंनार्हति एषःहन्यतां२ इतिव्यवस्यवेनंहुंकृतैर्जघ्नुः ततोऋषयःस्वाश्रमंजग्मुः ततः
सुनीथापुत्रदेहंयोगेनररक्ष ततोबहुकालेनऋषयःसरस्वतीतीरेस्थिताःसंतःसत्कथाश्चक्रुः तदामहोत्पातान्वीक्ष्यभुवःअभ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

च. नयत्रभगवत्कथाः वर्णिताः तदेतत्सर्वंवद मैत्रेयउवाच ध्रुवस्यइडायांजातः उत्कलः पुत्रः पितरिवनंगते राज्यंनैच्छत् ब्रह्म चू.
निष्ठत्वात् किंच आत्मनःअन्यंनैक्षत तदावृद्धाः मंत्रिणस्तं राज्यानर्हंमत्वाभ्रमेः सुतंकनिष्ठंवत्सरंनामभूपतिंचक्रुः वत्सरः स्ववीथि
पत्न्याषट्सुतान्प्रासूत पुष्पार्णतिग्मकेतुइषंऊर्जवसुंजयमिति वत्सरज्येष्ठपुत्रस्यपुष्पार्णस्यप्रभादोषाच्चद्वेभार्ये तत्रप्रभासुताः
३ प्रातर्मध्यंसायमिति दोषायास्तुप्रदोषोनिशीथोव्युष्टइति व्युष्टस्यपुष्करिण्यासर्वतेजाःजातः सएव अकूत्यांपत्न्यांचक्षुःसंज्ञंम
नुंअजनयत् तस्मान्नड्वलायाएकादशपुत्राः पुरुःकुत्सः त्रितः द्युम्नःसत्यवंतः धृतव्रतः अग्निष्टोमः अतिरात्रः प्रद्युम्नः शिबिः उ
ल्मुकइति उल्मुकात्पुष्करिण्याषट्पुत्राः अंगः सुमनसः ख्यातिः क्रतुः अंगिराः गयइति तत्र अंगस्यपत्नी मृत्युकन्यासुनीथाना
मआसीत् सावेनसुषुवे यद्दौःशील्यात् अंगःपुरान्निरगात् यंमुनयः शेपुः गतासोस्तस्यदक्षिणंकरंमुनयोममंथुः तदानारायणांशः
पृथुर्जातः विदुरउवाच साधोः अंगस्यदुष्प्रजाकथंअभूत् यस्माद्वनंगतवान् धर्मकोविदाःमुनयोराज्ञेशापंकथंददुः एत
द्वेनचेष्टितंमेआख्याहि यतस्त्वंसर्वज्ञोसि मैत्रेयउवाच एकदासःअंगोराजाअश्वमेधंचकार तदायज्ञेऋषिभिः आहूता
देवानाजग्मुस्तदाविस्मिताः ऋत्विजः अंगंऊचुः हेअंगत्वयाश्रद्धयाहवींषिसंपादितानिदेवताः नगृह्णंति तस्यकारणंनविदामः
मैत्रेयउवाच अंगोद्विजवचः श्रुत्वाखिन्नः सन्ब्राह्मणान्पप्रच्छ हेऋत्विजः देवाःकुतोनायांति भागान्कुतोनगृह्णं
ति मयाकिंअपराद्धम् तेऊचुः हेराजन्तेप्राक्तनंअघमस्ति यतस्त्वंअप्रजोसि अतोयथापुत्रः स्यात्तथासाधय भगवान्पुत्र
कामेष्ट्याइष्टश्चेत्तेपुत्रंदास्यति ततोदेवाःभागंग्रहीष्यंति इतिव्यवस्यविप्राःराज्ञः पुत्रार्थंविष्णवेपुरोडाशंनिरवपन् तदाअ ८
ग्नेःसकाशात्पायसंआदायपुरुषःउत्तस्थौ राजाविप्राज्ञयापायसंगृहीत्वाःवघ्रायपत्न्यैददौ सातत्प्राश्यगर्भंदधार कालेपुत्रं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

च. शन्नून्नाशयतु लोकोयन्नामधेयंउच्चार्यनिशम्यवादुस्तरमपिमृत्युंतरति ३० इतिचतुर्थेद०११० मैत्रेयउ० एवंवदतांऋषी चूं
णावाचंनिशम्यध्रुवोधनुषिनारायणास्त्रंसंदधे अस्त्रेसंधीयमानेगुह्यकनिर्मिताःमायाःयथाज्ञानोदयेक्लेशास्तथाविनेशुः ना
रायणास्त्रतोबाणाःविनिःसृत्यशत्रुबलंविविशुः तैर्ध्रुवःपुण्यजनान्निकृत्तबाहूरुशिरोधरोदरान्कृत्वापरलोकंनिनाय ध्रुवेणगु
ह्यकान्हन्यमानान्वीक्ष्यतदामनुःऋषिभिःसहतत्रएत्यध्रुवंजगाद मनुरुवाच हेवत्सपाप्मनातमोद्वारेणअतिरोषे
णअलम् येनअनागसःपुण्यजनान्अवधीः एतत्सद्भिर्निंदितंकर्मअस्मत्कुलोचितंन अकृतापराधानांउपदेवानांवधःआरब्धः
इदंअन्याय्यम् ननुएकस्यअपराधेनप्रसंगात्त्वयाबहवोहताःअयंसाधूनांपंथाःन भवान्दुराराध्यंहरिंआराध्यविष्णोःपरमंपदंल
ब्ध्वासतांव्रतंशिक्षयन्कथंनिंद्यंकृतवानसि तितिक्षयाकरुणयामैत्र्याचाखिलजंतुषु समत्वेनचसर्वात्माभगवान्संप्रसीदति भ
गवतिप्रसन्नेसतिपुरुषःप्राकृतैर्गुणैर्मुक्तोब्रह्मनिर्वाणंऋच्छति परमात्मनोमाययासृष्टिचक्रंप्रवर्तते तस्यकर्तव्यतांकोपिनवेद
तस्मात्हेताततमेवहरिंसर्वात्मनाशरणंव्रज यत्प्रसादाल्लोकत्रयमूर्ध्निपदंलब्धवानसि तंपरमात्मानंअवलोक्यअहंकारग्रंथिं
छित्वातद्भक्तिंकुरु हेध्रुवश्रेयसांघातकंरोषंसंयच्छ रेत्वयाशिवसखस्यकुबेरस्यहेलनंकृतम् अतोनम्रत्वेनतंप्रसादय याव-
न्महतांतेजोनःकुलंनअभिभवेत्तावत् मनुःएवंपौत्रंअनुशास्यऋषिभिःसहस्वपुरंययौ ३५ इतिचतुर्थेएकादशः ११
७ मैत्रेयउवाच कुबेरोध्रुवंवधान्निवृत्तंज्ञात्वायक्षादिभिःस्तूयमानस्तत्रागत्यध्रुवंअवदत् धनदउवाच
हेक्षत्रियपुत्रयतस्त्वंमन्वादेशाद्वैरंत्यक्तवान्अतस्तेभद्रम् भवान्यक्षान्नावधीन्नयक्षास्तवभ्रातरम् किंतुकालएवसर्वेषांमृत्यु ७
जन्मनोःप्रभुःइतस्त्वंगच्छहरिभक्तिंकुरुमत्तःकामवरंवरय मैत्रेयउवाच तदाध्रुवःअचलांस्मृतिंवव्रे कुबेरस्तथेत्युक्त्वा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अंतर्दधे ध्रुवः स्वपुरं ययौ भूरिदक्षिणैः क्रतुभिर्हरिं अयजत् प्रजास्तं पितृवन्मेनिरे सः क्षितिमंडलं षट्त्रिंशद्वर्षसहस्त्रं शशास
एवं अनेकयज्ञैर्बहुकालं नीत्वा सुखदुःखादिभोगैः पुण्यपापक्षयं कुर्वन्निदं विश्वं आत्मनि मायारचितं मन्यमानः पुत्राय राज्यं दत्वा
स्वयं बदरिकाश्रमं ययौ तत्र स्नात्वा आसनं बध्वा जितमनाः सन् स्थूले विराड्रूपे मनो दधार ततो ध्यातृध्येयभेदशून्यः सन् ध्रुवोऽहमि
त्यात्मानं न सस्मार ततो विमानं विमानस्थौ सुनंदनंदौ च प्रासौ दृष्ट्वा ताभ्यां ननाम तदा सुनंदनंदावूचतुः भो राजन् ते भद्रम् यस्त्वं
पंचवर्षो देवं तर्पितवान् तस्य हरेः पार्षदौ त्वां भगवत्सदने नेतुं प्राप्तौ विद्धि हे तात दुर्जयं पदं त्वया जितम् अतो जगद्वंद्यं विष्णोः पदं
आतिष्ठ मैत्रेय उवाच ध्रुवः एवं श्रुत्वा मुनीन् प्रणम्य विमानं तौ च नमस्कृत्य ततः आरोढुं ऐच्छत् तदा मृत्युः आगत्य आह
हे महाराज मां अंगीकुरु ध्रुव उवाच ते स्वागतं क्षणं तिष्ठ एवमुक्त्वा ध्रुवो विष्णोः स्मरणं कृत्वा मृत्योर्मूर्ध्नि पदं दत्वा विमानं आ
रुरुहे तदा स्वर्गे दुंदुभ्यादिवाद्यानि नेदुः गंधर्वाः जगुः पुष्पवृष्टयः पेतुः सः स्वर्लोकं गच्छन् जननीं सस्मार तदा विष्णुपार्षदौ अग्रे वि
मानेन गच्छंतीं सुनीतिं दर्शयामासतुः स्वर्गमार्गे देवैः स्तुवद्भिः कुसुमैरवकीर्यमाणो ग्रहान् मुनींश्च अतिव्रज्य विष्णोः पदं अगात् इ
ति ध्रुवस्त्रयाणां लोकानां चूडामणिरिव अभूत् नारदो ध्रुवप्रभावं प्रचेतसां सत्रे अगायत् ध्रुवस्य विक्रमं योगिनोऽपि प्राप्तुं नालं किं
पुनर्नृपाः यः पंचवर्षः प्रभुं वशीकृतवान् मैत्रेय उवाच ध्रुवस्य चरितं ते कथितम् इदं धन्यं यशस्यं आयुष्यं स्वर्ग्यं पापनाशकं
एतत् श्रुत्वा भगवति भक्तिः क्लेशक्षयश्च भवति पौर्णमास्यां सिनीवाल्यां द्वादश्यां श्रवणे दिनक्षये व्यतीपाते संक्रमे रवौ यः शृणुयात्
यश्च श्रावयेत् स सिद्धिं आप्नोति इदं ध्रुवाख्यानं ते कथितम् ५२ इति चतुर्थे द्वादशः १२ सूत उवाच मैत्रेया
द्ध्रुवचरितं श्रुत्वा भगवद्भक्त्या पूर्णो विदुरः पप्रच्छ विदुर उवाच ते प्रचेतसः केकस्यान्वये जाताः कुत्र तत्सत्रं आसते नारदे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उवाच हेविदुरत्वादृशाः हरिदास्त्वांविनाअन्यन्नवांछंति राजापुत्रागमनंश्रुत्वावार्ताहर्तुर्हारंददौ तदाब्राह्मणादिभिःस
हसंमुखंअगात् तथासुरुचिःसुनीतिश्चउत्तमेनसहशिबिकांआरुह्यजग्मतुः नगराभ्याशेध्रुवंदृष्ट्वारथादवप्लुत्यतंदोर्भ्यांउद्गृह्य
परिरेभे सःपितुःपादौननाममातरौच सुरुचिस्तंपरिष्वज्यजीवेत्याशिषंददौ भगवान्मैत्र्यादिगुणैर्यस्यप्रसन्नस्तस्मैसर्वभूतानि
नमंति ततोजनाःसुनीतिंधन्येतिशशंसुः नृपोध्रुवंकरिणीआरोप्यअनेकशोभाढ्यंनगरंप्राविशत् सकलसंपद्युक्तंगृहंप्रविष्टोराज
र्षिर्ननंद ध्रुवंऊढवयसंप्रजानांसंमतंज्ञात्वाभुवःपतिंकृत्वास्वयंवृद्धोविरक्तःसन्वनंप्रातिष्ठत ६७ इतिचतुर्थेनवमः ९
मैत्रेयउवाच ध्रुवःशिशुमारस्यप्रजापतेर्भ्रमिंनामकन्यांउवाह तत्सुतौकल्पवत्सरौआस्ताम् द्वितीयायांवायोःपुत्र्यांइला
यांउत्कलंपुत्रंअजीजनत् उत्तमस्तुअकृतविवाहोहिमाद्रौमृगयार्थंगतः तत्रराक्षसेनहतः तन्मातापिमृताध्रुवोभ्रातृवधंश्रुत्वाकोप
युक्तोरथंआस्थायउदीचींगत्वापुण्यजनालयंदृष्ट्वाशंखंदध्मौ तच्छब्देनयक्षस्त्रियःअत्रसन् ततःउपदेवमहाभटास्तन्निनादंश्रु
त्वाउदायुधाःअभिपेतुः ध्रुवस्तान्त्रयोदशायुतानियक्षान्एकैकंत्रिभिस्त्रिभिर्बाणैर्ललाटेअविध्यत् तेपिद्विगुणैःशरैस्तंअविध्य
न् ततःअनेकशस्त्रास्त्रैर्युद्धंअभूत् तेत्रयोदशायुतसंख्याकाःध्रुवंशस्त्रवर्षणेनआच्छादयामासुः तदासिद्धादीनांहाहाकारोऽ
भूत् ततोनीहारात्सूर्यइवध्रुवरथःउदतिष्ठत् तेषांअस्त्रौघंव्यर्थंकृत्वास्वबाणैस्तान्अवधीत् हतयक्षैःरणभूःआस्तृताअभूत्
हतावशिष्टाःयक्षाःप्रायश्छिन्नावयवाःअदृश्याःभूत्वाआसुरीर्मायाःससृजुः तदेवाह आदौरजःअदृश्यत मेघःरुधिरपूयविण्मू
त्रमेदांसि ववृषुः गदापरिघनिस्त्रिंशाश्मानश्चपेतुःसर्पगजव्याघ्रसिंहादयःअभ्यधावन् समुद्रःप्लावयन्निवअदृश्यत एवंमा
याःससृजुः तदामुनयःएतत्ज्ञात्वातत्रागत्यध्रुवस्यकल्याणंऐच्छन् मुनयऊचुः हेऔत्तानपादेभगवान्शार्ङ्गधन्वातव

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

भा.च. वमे २ अहनि अब्भक्षः चतुर्थेद्वादशे २ अह्निवायुभक्षः पंचमेएकपादेनस्थितो ब्रह्मधारयामास तदापृथ्वीननाम तस्यश्वासनि
६ रोधेनविश्वस्यप्राणनिरोधोजातः तदासर्वेदेवाद्याः भीताः संतोहरिंशरणंययुः श्रीभगवानुवाच हे देवाः माभैष्ट यस्माद्वः
प्राणनिरोधोजातस्तंबालंतपसोनिवर्तयिष्ये यूयंस्वस्थानंयात ८२ इतिचतुर्थेऽष्टमः ८ मैत्रेयउवाच देवाः
भगवद्वाक्यान्निर्भयाः भूत्वास्वर्गंययुः हरिरपिगरुडारूढः सन्मधुवनंययौ ध्रुवोहृत्स्थंहरिंतिरोहितंआलक्ष्यबहिःस्थितं
दृष्ट्वादंडवन्ननाम हरिर्ध्रुवंकपोलेशंखेनपस्पर्श ध्रुवः स्पर्शमात्रेणउत्पन्नज्ञानस्तंअस्तौत् ध्रुवउवाच यस्त्वंअंतःप्रविश्य
ममसुप्तांवाचंअन्यांश्च इंद्रियादीन्संजीवयसितस्मैतुभ्यंनमः हेहरेतवभक्तिंकुर्वतांसतांप्रसंगोभूयात् येनभवाब्धिंतरिष्येइ
त्यादि मैत्रेयउवाच एवंस्वस्तवंश्रुत्वाभगवानुवाच हेध्रुवतवेच्छांअहंवेद्मितत्प्रयच्छामि यत्रग्रहर्क्षताराणांचक्रं
मेढ्यांगोसमूहवद्भ्रमतियत्रचधर्माग्निकश्यपादयःप्रदक्षिणंचरंति तत्ध्रुवपदंतेअस्तु तुभ्यंपृथ्वींदत्वातवपितरिवनंगतेसति
षट्त्रिंशद्वर्षसाहस्रंराज्यंकरिष्यसि त्वद्भ्रातरिउत्तमेमृगयायांनष्टेसतितन्माताततंअन्विष्यंतीदावाग्निंप्रवेक्ष्यति त्वंयज्ञैःइष्ट्वा
अंतेमांस्मृत्वाऋषिभ्यःउपरिष्टात्अचलंमत्स्थानंगमिष्यसि मैत्रेयउवाच इत्युक्त्वाभगवान्स्वधामअगात् ध्रुवोऽ
पिमनोरथंप्राप्यनातिप्रीतमनाः सन्पुरंअगात् विदुरउवाच हेमुनेध्रुवोहरेःपदंलब्ध्वाऽपिआत्मानंअप्राप्तमनोरथ
मिवकथंअमन्यत मैत्रेयउवाच सापत्नमातुर्वाग्बाणैर्विद्धोध्रुवस्तान्स्मरन्सन्मुक्तिंनैच्छत् तस्मात्तापंप्राप्तोध्रुवउवा
च अहोमंदभाग्यस्यमेअज्ञत्वंपश्यत भवच्छिदःपादमूलंगत्वाअंतवत्तद्याचे नारदवचोनगृहीतोमेमतिर्दैवेनदूषिता ईश्वरप्रसा ६
दामयाएतत्राज्यादिव्यर्थंप्रार्थितम् अहंनिर्दैवोभवच्छिदंहरिंभवंयाचे अहोनिजानंदंददतोहरेर्मयामानोभिक्षितः मैत्रेय

वमे २ अहनि अभक्षः चतुर्थे द्वादशे २ अह्नि वायुभक्षः पंचमे एकपादेन स्थितो ब्रह्म धारयामास तदा पृथ्वी ननाम तस्य श्वासनि
रोधेन विश्वस्य प्राणनिरोधो जातः तदा सर्वे देवा घाः भीताः संतो हरिं शरणं ययुः श्रीभगवानुवाच हे देवाः मा भैष्ट यस्माद्‌
प्राणनिरोधो जातस्तं बालं तपसो निवर्तयिष्ये यूयं स्वस्थानं यात ८२ इतिचतुर्थेऽष्टमः ८ मैत्रेयउवाच देवाः
भगवद्वाक्यान्निर्भयाः भूत्वा स्वर्गं ययुः हरिरपि गरुडारूढः सन् मधुवनं ययौ ध्रुवोऽद्भुतस्थं हरिं तिरोहितं आलक्ष्य बहिः स्थितं
दृष्ट्वा दंडवन्ननाम हरिर्ध्रुवं कपोले शंखेन पस्पर्श ध्रुवः स्पर्शमात्रेण उत्पन्नज्ञानस्तं अस्तौत् ध्रुवउवाच यस्त्वं अंतः प्रविश्य
मम सुप्तां वाचं अन्यांश्च इंद्रियादीन् संजीवयसि तस्मै तुभ्यं नमः हे हरे तव भक्तिं कुर्वतां सतां प्रसंगो भूयात् येन भवाब्धिं तरिष्ये इ
त्यादि मैत्रेयउवाच एवं स्वस्तवं श्रुत्वा भगवानुवाच हे ध्रुव तव इच्छां अहं वेद्मि तत् प्रयच्छामि यत्र ग्रहर्क्षताराणां चक्रं
मेढ्यां गोसमूह इव द्वंद्वं यत्र च धर्माग्निकश्यपादयः प्रदक्षिणं चरंति तत् ध्रुवपदं ते अस्तु तुभ्यं पृथ्वीं दत्वा तव पितरि वनं गते सति
षट्त्रिंशद्वर्षसाहस्रं राज्यं करिष्यसि त्वद्भ्रातरि उत्तमे मृगयायां नष्टे सति तन्माता तं अन्विष्यंती दावाग्निं प्रवेक्ष्यति त्वं यज्ञैः इष्ट्वा
अंते मां स्मृत्वा ऋषिभ्यः उपरिष्टात् अचलं मत्स्थानं गमिष्यसि मैत्रेयउवाच इत्युक्त्वा भगवान् स्वधाम अगात् ध्रुवोऽ
पि मनोरथं प्राप्य नातिप्रीतमनाः सन् पुरं अगात् विदुरउवाच हे मुने ध्रुवो हरेः पदं लब्ध्वाऽपि आत्मानं अप्राप्तमनोरथ
मिव कथं अमन्यत मैत्रेयउवाच सापत्नमातुर्वाग्बाणैर्विद्धो ध्रुवस्तान् स्मरन् सन् मुक्तिं नैच्छत् तस्मात्तापं प्राप्तो ध्रुवउवा
च अहो मंदभाग्यस्य मे अज्ञत्वं पश्यत भवच्छिदः पादमूलं गत्वा अंतवत्तद्याचे नारदवचो न गृहीतो मे मतिर्दैवैर्दूषिता ईश्वरप्रसा ६
दाम्मया एतत् राज्यादि व्यर्थं प्रार्थितम् अहं निर्दैवो भवच्छिदं हरिं भवं याचे अहो निजानंदं ददतो हरेर्मया मानो भिक्षितः मैत्रेय

व. सदस्यादयश्चत्वमेवासि त्वंवराहः सन् पृथिवींरसायाः उद्धृतवान् त्वंअस्माकंप्रसीद तेनमोस्तु मैत्रेयउवाच एवंकी चूः
र्त्यमानेहरौदक्षोयज्ञंप्रवर्तयामास भगवान् सर्वात्मा सर्वभागभुक् दक्षंबभाषे श्रीभगवानुवाच अहंब्रह्माचशर्व
श्चजगतः कारणपरम् आत्मेश्वरः अहंमायांआश्रित्यविश्वंसृजन् रक्षन् हरन् क्रियोचितांसंज्ञांदधे एवंभूतेमयिब्रह्मरुद्रौभू
तानिचभेदेनयः पश्यति सः अज्ञः सर्वत्रऐक्येनयः पश्यतिसः शांतिंप्राप्नोति मैत्रेयउवाच दक्षः इतियज्ञंसमाप्यअव
भृथंसस्नौ देवाद्याः धर्मेतस्यमतिंसंस्थाप्यदिवंययुः एवंदक्षकन्यासती पूर्वदेहंहित्वाहिमवतोमेनायांजज्ञेइतिशुश्रुम अंबिका
भूयस्तमेवपतिंभजतेस्म एतद्दक्षाध्वरद्रुहः शंभोः कर्मबृहस्पतेः शिष्यादुद्धवान्मयाश्रुतम् हेविदुर इदंपवित्रंईशचेष्टितंयशस्यं
आयुष्यंयः शृणुयात् कीर्तयेद्वासः अघंधुनोति ६१ इतिचतुर्थेसप्तमः ७ मैत्रेयउवाच सनकाद्यानारदश्च
ऋभुर्हंसोऽरुणिर्यतिः एतेनैष्ठिकाः अतोगृहाश्रमंनचक्रुः ब्रह्मणः पृष्ठाज्जातस्यअधर्मस्यवंशमाह अधर्मोमृषायांदंभंमायां
चप्रासूत तन्मिथुनंअपुत्रोनिर्ऋतिर्जगृहे तयोर्लोभः शठताचताभ्यांक्रोधोहिंसाच ताभ्यांकलिर्दुरुक्तिश्च ताभ्यांभयंमृत्युश्च
ताभ्यांयातनानिरयश्च इमंअधर्मवंशंश्रुत्वाएतेषांत्यागद्वारामलंहित्वापुण्यंआप्नोति अथस्वायंभुवमनोः पुण्यवंशंकीर्तये मनोःप्रि
यव्रतोत्तानपादौद्वौपुत्रौ तत्रउत्तानपादस्यसुनीतिः सुरुचिश्चस्त्रियौ सुरुचिः पत्युःप्रेयसी यत्सुतोध्रुवः सानप्रियाआस एकदारा
जासुरुचेः पुत्रंउत्तमंनामलालयन् ध्रुवंअंकंआरोढुंइच्छंतंनाभ्यनंदत् तदासुरुचिस्तथाचिकीर्षमाणंध्रुवंदृष्ट्वाराज्ञः शृण्वतोग
र्वितासतीसेर्ष्यंआह हेवत्सत्वंनृपतेः आसनंआरोढुंनार्हसि यतस्त्वंमयाकुक्षौनधृतः तवएवंमनोरथश्चेत्तर्हितपसाहरिंआरा ५
ध्यतत्कृपयामेगर्भेआत्मानंसाधय मैत्रेयउवाच एवंसापत्नमातुर्दुरुक्तिबाणैर्विद्धः अहिरिवश्वसन् पश्यंतमौनीभूतपि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्रया आसीनं एतादृशं शिवं दृष्ट्वा लोकपालाः मुनयश्च प्रांजलयः प्रणेमुः शिवो ब्रह्माणं दृष्ट्वा उत्थाय शिरसा प्रणामं चक्रे तदा ब्रह्मा प्रह
सन् धूर्जटिमाह हे भगवन् अहं त्वां विश्वस्य ईशं जाने त्वं अखंडं ब्रह्मासि त्वं सत्वादिशक्तिभिर्विश्वसर्गादिकरोषि लोके वेदमार्गस्त्वयै
वस्थापितः भवादृशाः साधवो दयामेव कुर्वंति अतः कर्मानुगतचित्तेषु सापराधेषु एषु अनुग्रहं कर्तुं अर्हसि त्वया हृतस्य यज्ञस्य उद्धारं कु
रु अयं यजमानो जीवतात् भगः अक्षिणी प्रपद्येत भृगोः श्मश्रूणि रोहंतु पूष्णो दंताः भवंतु आयुधाश्मभिर्भग्नगात्राणां देवर्त्विजां
भवदनुग्रहादारोग्यमस्तु यो यज्ञावशिष्टोऽर्थः स तेभागोऽस्तु हे यज्ञहन् अद्य तव भागेन यज्ञः कल्पताम् ५२ इति चतुर्थे
षष्ठः ६ मैत्रेय उवाच इति ब्रह्मणा अनुनीतः शिवः उवाच हे प्रजेश मायाभिभूतानां अज्ञानां अपराधं न वर्णये न
त्र मया दंडो धृतः अस्तु दग्धशिरसो दक्षस्य अजमुखं शिरो भवतु भगो मित्रस्य चक्षुषा ईक्षेत पूषा पिष्टभुक् यजमानदद्भिर्जक्षतु
देवाः यथापूर्वं भवंतु भृगुस्तु बस्तश्मश्रुर्भवेत् मैत्रेय उवाच इति शिवोक्तं श्रुत्वा सर्वे साधु इति अब्रुवन् ततः सर्वे यो दे
वाः ब्रह्मशिवसहिताः यज्ञस्थानं ययुः यथा शिवः आह तथैव ते चक्रुः सवनीयपशोः शिरो दक्षकायेन संदधुः तदा रुद्राभिवीक्षि
तो दक्षः सद्यः सुप्त इव उत्तस्थौ अथ अग्रतः शिवं दृष्ट्वा अस्तौत् हे भगवन् मयि त्वया दंडो न धृतः किंतु अनुग्रह एव दंडरूपः कृतः
त्वं ब्राह्मणान् सर्वविपत्सु पासि सः त्वं स्वकृतेन तुष्येत् मैत्रेय उवाच एवं शिवं क्षमाप्य ब्रह्माज्ञया दक्षः कर्म वर्तयामास
तथा वीरभद्रसंसर्गशुद्धये यज्ञसंतत्यै वैष्णवं त्रिकपालं पुरोडाशं निरवपत् ततो यजमानेन ध्यातः सन् गरुडारूढः सर्वालंकारायु
धाढ्यो लक्ष्म्यायुतो हरिः प्रादुरभूत् तं उपागतं आलक्ष्य ब्रह्मेंद्रत्र्यक्षनायकाः सर्वे सुराद्याः प्रणेमुः दक्ष उवाच हे भगवन्
भवान् मायां अभिभूय स्वतंत्रः सन् तया मायया पुरुषत्वं उपेत्य तस्यां मायायां तिष्ठन् रागादिमानिव आस्ते ऋत्विज ऊचुः हे हरे ४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वयंकर्मणि दुराग्रहधियः संतस्तवतत्वंनविद्मः सदस्याऊचुः हेआश्रयप्रद अयंअज्ञसमूहः संसारमार्गेवर्तमानः कामे
नपीडितः सन् त्वत्पादरूपंनिवासंकदायास्यति रुद्रउवाच हेवरद त्वयिनिविष्टचित्तंमांअयंलोकोयदिआचारभ्रष्टं
वदति तथापित्वदनुग्रहेणतन्नगणये भृगुरुवाच हेविष्णोब्रह्मादयोमाययागतबोधाः संतस्तवतत्वंनविदंतिसः त्वं
प्रसीद ब्रह्मोवाच असौपुरुषः इंद्रियैः एतत्तेस्वरूपंनपश्यति मायामयाद्व्यतिरिक्तस्त्वमसि इंद्रउवाच हेदे
वेइदंअष्टभिर्भुजदंडैर्युक्तंवपुः उपपन्नमेव पत्न्यऊचुः अयंयज्ञस्तवयजनायब्रह्मणासृष्टः सः शिवेनविध्वस्तस्तंय
ज्ञंदृशापुनीहि ऋषयऊचुः हेविष्णोत्वंकर्मानुतिष्ठसिनतुलिप्यसे अन्येसंपदेलक्ष्मींभजंति त्वंतुस्वयमागतांतांना
द्रियसे एतत्तेचेष्टितंअघटितं सिद्धाऊचुः अयंनोमनोगजस्त्वत्कथामृतनद्यांप्रविष्टः सन् संसारतापंनस्मरतिततो
ननिर्गच्छतिच यजमान्युवाच हेश्रीनिवासतेस्वागतम् तुभ्यंनमः नः त्राहि लोकपालाऊचुः शुद्धसत्वानां
त्वंशुद्धसत्वमूर्तिर्भासिनास्माकम् अतोनः धिक् योगेश्वराऊचुः हेईशयस्त्वयिआत्मनः पृथक्त्वंनेक्षते ततोऽन्यस्ते
प्रियोनास्ति अथापिभक्त्याभजतोऽनुगृहाण वेदउवाच धर्मादीनांभक्तेश्चप्रसविस्त्रेतेनमः अग्निरुवाच
यत्तेजसाऽहंसमिद्धतेजाः सन् हव्यंवहामि तंयज्ञपालकंयज्ञमूर्तिंत्वांनतोऽस्मि देवाऊचुः यस्त्वंप्रलयेकार्यजातं
संहृत्यशयनंकरोषि सएवत्वंप्रत्यक्षोसिनः अवसि गंधर्वाऊचुः एतेमरीच्यादयोदेवाश्चयस्यअंशांशाः ब्रह्मांडं
यस्यक्रीडोपकरणंतस्यतेनमस्करवाम विद्याधराऊचुः त्वन्माययाअस्मिन्देहेममाहमितिदुर्मतिः पुत्रादिभिः क्षि
प्तोपिआत्ममोहंनत्यजति त्वत्कथामृतसेवकस्तुत्यजति ब्राह्मणाऊचुः यज्ञः हविः अग्निः मंत्रः समित् दर्भाः पात्राणि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पात् स्वस्तिस्यात् किम् तदासहस्रशः उत्पाताः उत्सेतुः तावत् अनेकरूपैः रुद्रानुचरैर्यज्ञः अन्वरुध्यत केचित् प्राग्वंशं बभंजुः अप
रेपत्नीशालां अन्ये आग्नीध्रशालां तथा यजमानगृहं यज्ञपात्राणि केचित् अग्नीन् अनाशयन् कुंडेषु अमूत्रयन् अन्ये मुनीन् अबाधंत
एकेपत्नीः अतर्जयन् अपरे पलायितान् देवान् जगृहुः मणिमान् भृगुंबबंध वीरभद्रो दक्षम् चंडीशः पूषणम् नंदी भगम् सर्वेऋत्वि
क्सदस्यदेवाः पाषाणैः अर्द्यमानाः दुद्रुवुः वीरभद्रो जुह्वतो भृगोः श्मश्रूणि उत्पाटितवान् भगं भुवि पातयित्वा तस्य नेत्रे उद्धृतवा
न् पूष्णो दंतान् अपातयत् दक्षशिरो हेतिना छिंदन्नपि उद्धर्तुं नाशकत्तदा चिरं ध्यात्वा पशुवत्कंठपीडनादिना दक्षशिरः आहरत्
तदा शिवगणानां साधुवादः अभूत् ब्राह्मणादयः शोकं चक्रुः वीरभद्रो दक्षिणाग्नौ तच्छिरो हुत्वा देवयजनं दग्ध्वा कैलासं ययौ
२६ इतिचतुर्थे पंचमः ५ मैत्रेय उवाच अथ सर्वे देवगणाः रुद्रसैन्यैः पराजिताश्छिन्नभिन्नसर्वांगाः भया
कुलाः ब्रह्मणे नमस्कृत्य इदं न्यवेदयन् पूर्वं इदं भाविज्ञात्वा ब्रह्मनारायणौ दक्षयज्ञं न जग्मतुः ब्रह्मा तच्छ्रुत्वा प्राह तेजीयसि अ
पराधः क्षेमायनस्यात् यूयं सापराधाः यतस्तद्भागं लुप्तवंतः अतस्तत्पादौ प्रगृह्य प्रसादयध्वम् अहं इंद्रादयाश्च तद्वीर्यबलप्रमा
णं नविद्मः इत्युक्त्वा देवर्षिपितृप्रजेशैः सह ब्रह्मा कैलासं ययौ कीदृशं कैलासम् योगसिद्धैर्जुष्टम् गंधर्वादिभिर्वृतम् अनेकम-
णिमयशृंगैर्युतं अनेकद्रुमलताभिर्व्याप्तम् नानामृगपक्षिभिर्वृतम् अनेकदिव्यकौतुकैर्युक्तं कैलासं वीक्ष्य देवाद्याः विस्मयंप्रा
पुः तत्र अलकां पुरीं सौगंधिकं वनं च पुरः बाह्यतो नंदाऽलकनंदेति द्वे सरितौ ददृशुः तां कुबेरपुरीं हित्वा तत आराद्वटं ददृशुः सः
योजनशतोच्छ्रायः पंचसप्ततियोजनमितशाखाभिः आयतः तत्र आसीनं शिवं देवाद्या ददृशुः सनंदनाद्यैर्महासिद्धैः कुबेरेण
च उपास्यमानं तापसचिह्नयुक्तं भस्मदंडजटाजिनधरं चंद्रलेखायुतं कृष्णासने स्थितं सतां शृण्वतां नारदाय ब्रह्म प्रबोधयंतं तर्कमु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यउत्थितान् स्वगणान्निगृह्य सर्वेषां शृण्वतां साउवाच अहोयस्यलोकेप्रियः अप्रियश्चनतस्मिन् शिवेत्वांविनाकः प्रतिकूलंआचरे
त् यस्यद्व्यक्षरंशिवेतिनामनृणांगिरेरितं सकृत्प्रसंगाद्वा तदाशु अघंहंति तंपवित्रकीर्तिंशिवंशिवेतरोभवान्द्वेष्टि शिवरूपंत्वं
नवेत्सि किंच श्मशानेजटाः अवकीर्यक्रीडतः उद्धृतंमाल्यभस्मादिअन्येब्रह्मादयोमूर्धभिर्दधतितस्मैत्वंद्रुह्यसि यत्रसभायांमह
तांनिंदाभवतिततःकर्णौपिधायनिर्गच्छेत् शक्तश्चेत्तज्जिह्वांछित्वास्वयमपिप्राणांस्त्यजेत् इतिधर्मः अतःशिवनिंदकात्त्वत्तः
उत्पन्नंइमंदेहंनधारयिष्ये भक्षितान्नस्यशुद्धिर्वमनंविना अतःशिवेकृतागसस्तवदेहादुत्पन्नंइदंशवरूपंवपुस्त्यक्ष्यामि
मैत्रेयउवाच सती इत्युक्त्वाउदङ्मुखीसतीआसनेस्थित्वायोगमार्गंप्राविशत् आदौप्राणापानौनाभिचक्रेसमौकृत्वात
तउदानंउत्थाप्यततोहृदयादिषुआनीयभ्रूमध्यंअनयत् ततोभर्तुश्चरणांबुजंध्यायंतीसद्यःसमाधिजाग्निनादेहंअदहत् तदा-
खेभुविचहाहाकारः अभूत् सर्वेऊचुश्च केनसतीप्रकोपिता अयंब्रह्मध्रुक्महतीमपकीर्तिंप्राप्स्यति तद्दृष्ट्वाशिवानुचराः दक्षंह
तुंउदतिष्ठन् भृगुस्तेषांवेगंदृष्ट्वायज्ञघ्नघ्नेनमंत्रेणदक्षिणाग्नौजुहाव तदाऋभवोनामदेवाःसहस्रशःउत्पन्नाः तैःअलातायुधैर्ह
न्यमानाःशिवानुचराःदिशोभेजुः ३४ इतिचतुर्थेचतुर्थः ४ मैत्रेयउवाच भवोदक्षेणअसत्कृतायाभवान्या
निधनंनारदाच्छ्रुत्वास्वसैन्यंपलायितंचश्रुत्वाक्रुद्धोधूर्जटिर्जटांउत्कृत्यभुविससर्ज ततोजटायाःसकाशाद्वीरभद्रस्तन्वादिवं-
स्पृशन् सहस्रबाहुःत्रिसूर्यदृक् अनेकायुधधरःउत्पन्नः किंकरोमीतिगृणंतंतंशिवःआह हेवीरभद्रत्वंमेअंशोसि अतःसयज्ञं
दक्षंजहि तदावीरभद्रःपार्षदैःसहशूलंउद्यम्ययज्ञंअगमत् तदाऋत्विगाद्याःउत्तरस्यांदिशिरेणुंवीक्ष्यकिमेतदितिचिंतयामा ३
सुः अधुनालोकःकिंप्रलयायकल्पते तदादक्षपत्न्याद्याःस्त्रियःसत्याःअपमानस्येदंफलमित्यूचुः योविश्वस्यलयंकरोतितस्यको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गमिष्यंति पश्यपश्य अहंचभवतासह तत्रगत्वा अलंकारादिकंकामये तत्रबहोःकालतोमातृभगिन्यादीर्द्रक्ष्ये हेभगवन् त्वयि
नैतदाश्चर्यं तथापिअहं योषित्तवस्वरूपंनवेद्मि अतोजन्मभूमिंद्रष्टुंइच्छामि नभोमंडलंविमानैर्व्याप्तंपश्य पितृगेहेकौतुकंश्रुत्वा
गंतुंइच्छाकथंनस्यात् भर्तुर्गुरोःपितुश्चगृहंअनाहूताअपियांति तस्मात्त्वयासहगंतुंमेप्रसीद श्रीशुकउवाच गिरित्रः
एवंसतीवाक्यंश्रुत्वाविश्वसृजांसमक्षतोदक्षोयदाहतत्स्मरन्नुवाच हेशोभने बंधुषुअनाहूताअपिगच्छंतीतियत्त्वयोक्तंतच्छो
भनमेव तथापितेऽहंकारेणमदेनमन्युनाचदोषदृष्टयोनभवंतिचेत्तर्हिगंतव्यम् किंच विद्यातपोवित्तवपुर्वयःकुलैर्येगर्विष्ठा-
स्तेश्रेष्ठानांतेजोनपश्यंति एवंभूतानांस्वजनसंगेच्छान येअभ्यागतान्वक्रधियापश्यंतितद्गृहान्नगंतव्यं यथावक्रधियांस्वानां
दुर्भाषणैर्मर्मताडितोदिवानिशंतप्यतितथाअरिमुक्तैर्बाणैर्नव्यथते त्वंदक्षकन्यानांमध्येअतिमान्यासि अथापिपितुर्मानंनल
प्स्यसे यतोममाश्रयाद्दक्षस्त्वयिपरितप्यते दक्षःसर्वत्रहरिंव्याप्तंनजानाति तस्मात्त्वयापितापिननिरीक्ष्यः यःपूर्वंयज्ञगतं
मांनिरपराधंदुर्वचोभिःतिरस्कृतवान् हेदेवि मद्वचःअतिक्रम्ययदिगच्छसितर्हितवभद्रंन संभावितस्यचाकीर्तिर्मरणाय
प्रकल्पतेइति २५ इतिचतुर्थेतृतीयः३ मैत्रेयउवाच शंकरःउभयत्रपत्न्यंगनाशंज्ञात्वाइत्युक्त्वाचवि
रराम सासुहृद्दिदृक्षुर्निष्क्रामंतीनिर्विशतीआंदोलवद्द्विधाआस साभवंरुषाधक्ष्यंतीवऐक्षत ततःसतीविनिःश्वस्यतंवि-
हायपित्रोर्गृहंअगात् शिवानुचरास्तदाएकांगच्छंतींसतींवृषेंद्रसहिताःसपार्षदयक्षाःमणिमन्मदादयस्तत्क्रीडासाधनसारि
काकंदुकादीन्प्रगृह्यश्वेतातपत्रादिभिस्तांवृषेंद्रंआरोप्यशोभिताःसंतोदेवर्षिजुष्टंवेदघोषनादितंयज्ञस्थानंसमाविशन् तत्रतां
दक्षभयात्कश्चननाद्रियत सामात्रादिभिर्दत्तांपूजांनागृह्णात् तंयज्ञंअरुद्रभागंअवेक्ष्यलोकान्धक्ष्यंतीवचुकोप तदादक्षवधा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लानांयशोघ्नोनिर्लज्जः येनसतांपंथास्त्यक्तः एषमेशिष्यतांप्राप्तः वि
भिवादार्हेमयिनसत्कृतं अशुचये अस्मैशूद्रायवेदमिवबालांअदाम् अस्समक्षंमेपुत्र्याः पाणिंमर्कटलोचनोयंजग्राह प्रत्युत्थाना
षणः एवंभूतायउन्मादारव्यभूतविशेषनाथायब्रह्मणानोदितेनमया श्मशानेतिष्ठति चिताभस्मकृतस्नानः प्रेतस्रङ्नृस्थिभू
प अयंयज्ञेदेवैः सहभागंनलभताम् दक्षःसर्वैर्निषिध्यमानोपिशिवायदत्ता मैत्रेयउवाच एवंदक्षोविनिंद्यशिवंशशा
दांअन्वमोदंततेभ्यश्चशापान्ददौ योभगवतेद्रुह्यति सः परमार्थतःशापंदत्वास्वगृहंययौ तदानंदीश्वरोदक्षाययेचतन्निं
स्त्रीकामः अस्तु यः आत्मगतिंनवेद तस्माद्यंपशुरूपोबस्तमुखोमुखोभवेत् अयंदक्षोगृहेषुसक्तोनित्यकर्मकरोति अतः
तितेसर्वेजन्ममरणादियातनाः अनुभवंतु येएनंअनुसृताब्राह्मणास्तु अयंअविद्यायांविद्याबुद्धिः अस्तु येचदक्षंअनुसरं
विचरंतु एवंश्रुत्वाभृगुस्तंअशपत् येशिवव्रतधरास्तेपाखंडिनोभवंतुविद्यातपोव्रतयुक्ताअपिसर्वभक्षाः संतः इह याचकाः
तु मैत्रेयउवाच ततोभवोभृगुवाक्यंश्रुत्वाखिन्नइवसानुगु किंच जटाभस्मास्थिधारिणोनष्टशौचाः शिवदीक्षांविशं
गंअवभृथंआप्लुत्यसर्वेस्वंस्वंधामययुः ३५ इतिचतुर्थेअश्वक्राम तेविश्वसृजः सहस्रपरिवत्सरान् सत्रंकृत्वाप्रया
द्विषतोः सतोर्महान्कालः अगमत् यदाब्रह्मणाप्रजापतीनाधीयः २ मैत्रेयउवाच सदाजामातुःश्वशुरस्यापि
वाजपेयेन इष्ट्वासेश्वरान्तिरस्कृत्य बृहस्पतिसवंनामक्रतुंआपत्येदक्षः अभिषिक्तस्तदातस्यअतिगर्वः अभवत् सः एकदा
चराणांप्रजल्पतांवचांसिश्रुत्वाविमानैर्देवस्त्रियः स्वलंकृताः तस्मिन्क्रतौसर्वेदेवर्षिपितरः सपत्नीकाः आययुः नभसिखे
शिव सां... नेश्वशुरस्यगृहेयज्ञमहोत्सवः आरब्धः किल व्रजंतीर्दृष्ट्वाऔत्सुक्यात् सतीशिवंअभाषत सत्युवाच हे
...विबुधाः व्रजंति वयंचतत्रगच्छामः ममभगिन्यः सभर्तृकास्तत्र

२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न्यांरावणंकुंभकर्णंबिभीषणंचअजनयत् पुलहो:गत्यां
ल्यान्असूत वसिष्ठ:ऊर्जायांचित्रकेतुंसुरोचिंविरजसां कर्मश्रेष्ठंवरीयांसंसहिष्णुंचअसूत क्रतु:क्रियायां ६०००० वालखि
ध्यंचप्रासूत भृगु:ख्यात्यांधातृविधातारौश्रियंचप्रासूत उत्पणवसुभृद्यानद्युमंतएतान्प्रासूत अथर्वण:चित्यांधृतव्रतंद
द्वौजातौ मृकंडान्मार्कंडेय:प्राणाद्वेदशिरा: भृगो:अन्य:पुत्र:धेरु: आयतिंनियतिंचद्वेकन्येददौ तयोस्ताभ्यां मृकंड:प्राणश्च
षोडशकन्या:अजनयत् तासुत्रयोदशधर्माय अग्नयेएकां पि: कवे:उशना: एषाकर्दमकन्यासंतति:कथिता दक्ष:प्रसूत्यां
मैत्री २ प्रसाद्दया ३ अभयंशांति: ४ सुखंतुष्टि: ५ मुदंपुष्टि: भ्य:एकां भवायएकांददौ श्रद्धा १ धर्मस्त्रीशुभंपुत्रंअसूत
तितिक्षा ११ क्षेमंन्ही: १२ प्रश्रयंमूर्ति: १३ नरनारायणौऋषीप्रा प्रयंक्रिया ७ योगंउन्नति: ८ दर्पंबुद्धि: ९ अर्थंमेधा १० स्मृति
वाद्यंत पुष्पवृष्टय:पेतु:मुनयस्तुष्टुवु: गंधर्वादयोजगु: देव्योननृप तयोर्जन्मनिजातेइदंविश्वंआनंदप्राप तदावाद्यानिअ
गंधमादनंययतु: तौहरे:अंशौइह भुव:भारव्ययायकृष्णार्जुनौजा ब्रह्मादय:स्तुतिंचक्रु: हेईशतेपुरुषायनम: एवंस्तुतौतौ
४५अभवन् एतेएवत्रिभि:पितृभि:पितामहेनचसाकंसर्वे ४९ अग्नि:स्वाहायांपवमानपावकंशुचिंचअसूत तेभ्य:अग्नय:
स्यपत्नीसतीतुदक्षकोपादप्रौदैवयोगेनदेहंजहौ ६५ इति वन् पितर:स्वधायांवयुनांधारिणींचद्वेकन्येप्रासुवत भव
गुरौशिवेकुतोद्वेषंअकरोत् हेमैत्रेयजामातु:श्वशुरस्यद्वेषेकिंकारण र्थेप्रथम: १ विदुरउवाच दक्षश्चराचर
पुराविश्वसृजांसत्रेऋषयोदेवा:अग्नय:प्राप्ता: तत्सभायांतेजसासूर्य घत:सतीप्राणान्जहौ एतत्सर्वंवद मैत्रेयउवाच
वै:सत्कृतोदक्ष:अजंनत्वानिषसाद अनुत्थितंमृडंदृष्ट्वाचक्षुर्भ्यांदहन्नि प्रविष्टंदक्षंदृष्ट्वाविरिंचिंशिवंचविनासर्वेउत्थिता:स
वक्रंवीक्ष्यउवाच हेसभासदा:श्रूयताम् अयंतुलोकपा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः श्रीमत्कुलदेवतायैनमः मैत्रेयउवाच पत्नीस्तुशतरूपायां आकूतिः देवहूतिः प्रसूतिः इतितिस्रः
कन्याः जज्ञिरे मनुः रुचयेपुत्रिकाधर्मेणआकूतिंप्रादात् तस्यां रुचिर्मिनंअजीजनत् तत्रयः पुरुषः सः यज्ञ इतिसंज्ञयावि
ष्णववतारः यास्त्रीसादक्षिणानाम्नीलक्ष्म्यंशः मनुस्तंगृहेआनयत् तांदक्षिणांउवाह तस्यांतोषः प्रतोषः संतोषः भद्रः इड
स्पतिः शांतः इध्मः कविः विभुः स्वह्नः सुदेवः रोचनः एवंद्वादशदेवाःभवन् तेस्वायंभुवेंतरेहविर्भुजोदेवाआसन् तत्रमरीच्या
दयः ऋषयः यज्ञः अवतारः सएवइंद्रः प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौथाकर्दमायदेवहूतिंअदात् तच्चरितंउक्तम् तथाब्रह्मपु
त्रायदक्षायप्रसूतिंददौ यत्सर्गस्त्रिलोक्यांविततः परंकर्दमकन्याःशृणु मरीचेः पत्नीकलाकश्यपंपूर्णिमानंचसुषुवे क
श्यपवंशंषष्ठेवक्ष्यामि पूर्णिमाविरजंविश्वगंदेवकुल्यांचकन्याअ याजन्मांतरेगंगाऽभूत् अत्रेः पत्नीअनसूयात्रीन् दत्तदु
र्वासः सोमान् विष्ण्वीशब्रह्मांशसंभवान् सुतान्जज्ञे विदुरउवाच अत्रेर्गृहेईशाः किंस्विच्चिकीर्षवोजाता स्तद्वद
मैत्रेयउवाच ब्रह्मणासृष्टौनोदितः अत्रिः पत्न्यासहऋक्षाद्रिंएत्यतत्रएकेनपदातिष्ठन् वर्षशतंतपसिस्थितः इदंआ
ह यः ईश्वरोऽस्तिसः मेस्वतुल्यांप्रजांयच्छतु इतितंशरणंप्राप ज्ज्ञात्वातेदेवाः अत्रेः आश्रमंययुः तान्दृष्ट्वाप्रणम्यपूज
यामासअस्तौच्च अत्रिरुवाच हेदेवाः वः प्रणतोस्मियाएकएवआहूतः सकइतिभवद्भिरेवकथनीयः देवाऊ
चुः हेअत्रेयदेकंतत्वंत्वंध्यायसितेएववयं ३ प्राप्ताः अस्मान्नअन्यथान अतः अस्मदंशभूतास्तेपुत्राः भविष्यंति एवंव
रंदत्वाजग्मुः ततोब्रह्मणोंशेनसोमः अभूत् विष्ण्वंशेनदत्तःशांशेनदुर्वासाः अंगिरसः पत्नीश्रद्धानाम्नीसिनीवालीकुहूरा १
कानुमती: असूत उतथ्यबृहस्पतीचपुत्रौ पुलस्त्योहविर्भूगस्त्यंविश्रवसंचअजनयत् विश्रवाः इडविडायांकुबेरंकोशि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथश्रीमद्भागवतचतुर्थस्कंधचूर्णिकाप्रारंभः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu